CARPICA

1976

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

- 5865 -
2946

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ
BACĂU

MU J JUD ISTO I ȘI A TA
A U
BIBLIOTECA
Inv 23 Anu 1990

4368/1958

CARPICA

VIII

— 1976 —

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Apare sub îngrijirea colectivului :

IOAN MITREA — responsabil, ALEXANDRU ARTIMON,
VIOREL CĂPITANU, VIORICA FILIMON, MIRCEA FILIP,
VASILE FLOREA, DORINEL ICHIM, DAN MONAH, ALEXANDRU POPOVICI

CARPICA
Publicaţia Muzeului de istorie
şi artă Bacău
Orice corespondenţă va fi trimisă
pe adresa : Muzeul de istorie
Bacău, str. Păun Pincio, 17,
Telefon : 1.43.92
Cod : 5 500 Bacău
R. S. ROMÂNIA

CARPICA
Revue du Musée d'histoire
et d'art de Bacău
Tout corespondence sera envoyée
à l'adresse : Muzeul de istorie
Bacău, rue, 17, Păun Pincio,
Telefon : 1.43.92
Cod : 5 500 Bacău
ROUMANIE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA

SUMAR

Arheologie—Istorie

DAN MONAH, Sondajul de salvare din aşezarea neo-eneolitică de la Vermeşti-Comăneşti (I) 7
VIOREL CĂPITANU, Noi descoperiri de topoare din aramă şi bronz în judeţul Bacău 31
SILVIA ANTONESCU, Săpăturile de salvare de la Tarniţa (comuna Oncești, judeţul Bacău) 37
MIOARA TURCU, Cercetări arheologice la Dudeşti 41
VIOREL CĂPITANU, Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în aşezarea geto-dacică de la Răcătău (judeţul Bacău) 49
VICTOR BOBI, Tezaurul monetar de la Mînăstioara-Fitioneşti (judeţul Vrancea) 121
VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA, Tezaurul de denari romani de la Rîpile (judeţul Bacău) 137
VIOREL CĂPITANU, Necropola daco-carpică de la Săucești (judeţul Bacău) . 151
IOAN MITREA, Săpăturile de salvare din aşezarea prefeudală de la Lespezi-Homocea 183
AL. ARTIMON şi IOAN MITREA, Aşezarea medievală din secolele XIV-XV de la Curtea Domnească-Bacău 191
IOAN CIUTĂ, Îndeletniciri apicole în Moldova feudală, cu privire specială asupra zonei Bacăului (sec. XIV-XVIII) 225
AL. ARTIMON, Contribuţii arheologice la istoria Adjudului (sec. XIV-XVII) 235
ADRIAN VĂTĂMANU, Logofătul Luca Stroici 255
LIVIU FILIMON, Idei psihologice în opera lui Dimitrie Cantemir 269
IOAN MURARIU, Raporturile economice dintre Moldova şi Imperiul Otoman, între anii 1774 şi 1829 281
ELENA ARTIMON, Cîteva date istorice despre satul Odobeşti (judeţul Bacău) 299
GEORGETA POPOVICI, Anul 1877 reflectat în memoriile învăţătorului Vasile Iftimiu 305

Etnografie

DORINEL ICHIM, Evoluţia portului mocanilor din Glăvăneşti — Bacău . 313

Muzeografie

DOINA BUJOR, O contribuţie originală a Muzeului de artă din Bacău la practicile animaţiei culturale 341

Recenzii

JEAN MARÉCHAL, Propagation du procédé direct de fabrication du fer et de l'acier par les Celtes et les Germains, în Ogam. Tradition celtique, 1—6, XXI, Rennes, 1969, p. 275—291 (Silvia Antonescu) . 347
JOHN POPE-HENNESSY, Portretul în renaştere (Eugenia Popa) 353

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA

SOMMAIRE - CONTENTS - INHALT

Archéologie—Histoire

DAN MONAH, Sondage de sauvegarde de la cité néo-énéolithique de Vermeşti-Comăneşti (I) 7

VIOREL CĂPITANU, Découvertes de haches en cuivre et bronz dans le district Bacău 31

SILVIA ANTONESCU, Les fouilles de sauvegarde de Tarniţa-Oneşti 37

MIOARA TURCU, Récherches archeologiques de Dudeşti . . . 41

VIOREL CĂPITANU, L'établissement fortifié dacique de Răcătău (Dép. de Bacău) 49

VICTOR BOBI, Le trésor des monnaies romains de Mănăstioara-Fitioneşti (Dép. de Vrancea) 121

VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA, The Hoard of Roman Coins from Rîpile (Gura Văii commune, Bacău county) 137

VIOREL CĂPITANU, La nécropole daco-carpique de Săucesti (Dép. de Bacău) 151

IOAN MITREA, Les fouilles archéologiques dans l'établissement préfeodal d'Lespezi-Homocea (Dép. de Vrancea) . . . 183

ALEXANDRU ARTIMON et IOAN MITREA, L'établissement médiéval de la cour-princière Bacău des XIV—XV-e siècles 191

IOAN CIUTĂ, Les occupations apicoles dans la Moldavie féodale concernant la zone de Bacău (XIV—XVIII-e siècles) 225

ALEXANDRU ARTIMON, Des contributions archéologiques à l'histoire d'Adjud (XIV—XVII-e siècles) 235

ADRIAN VĂTĂMANU, Le chancelier Luca Stroici . 255

LIVIU FILIMON, Idés psychologiques dans l'oeuvre de D. Cantemir 269

ION MURARIU, Der ökonomische Raport zwischen Moldau und otomanische Reich unter Jahre 1774 und 1829 281

ELENA ARTIMON, Quelque date d'histoire à village Odobeşti (Dép. de Bacău) 299

GEORGETA POPOVICI, L'anée 1877 dans les mémoires de l'instituteur Vasile Iftimiu 305

Etnographie

DORINEL ICHIM, Les costumes des bergers du village Glăvăneşti-Bacău 313

Museographie

DOINA BUJOR, Une contribution originale de musée d'art de Bacău aux practiques d'animation culturelle 341

COMPTES RENDUS 347

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SONDAJUL DE SALVARE DIN AŞEZAREA NEO-ENEOLITICĂ DE LA VERMEŞTI-COMĂNEŞTI (I) *

de DAN MONAH

Vestigiile aşezării neo-eneolitice au fost identificate pe platoul şi parte din terasele dealului „Cetăţuia" de pe teritoriul satului Vermeşti, înglobat acum oraşului Comăneşti (jud. Bacău). Situată pe malul stîng al Trotuşului, la circa 4 km de rîu, „Cetăţuia" se află în imediata apropiere a şoselei Comăneşti—Moineşti şi la mai puţin de 30 km de trecătoarea Ghimeş. Aşezarea se află la nord de satul Vermeşti în imediata apropiere a hotarului cu satul Văsieşti. Dealul „Cetăţuia" domină depresiunea în care se adăposteşte oraşul Comăneşti, fiind complet izolată de înălţimile dinspre NE şi SE. Spre nord, vest şi sud pantele sînt foarte abrupte, cu o înclinare de 70—75°. Platoul „Cetăţuiei" este relativ mic, dar spre nord şi est sînt două terase largi favorabile locuirii şi care par să fi fost locuite.

Aşezarea preistorică de la Vermeşti este cunoscută din anul 1966 cînd au fost întreprinse cercetări de suprafaţă de către Şt. Cucoş, care a publicat şi rezultatele unui mic sondaj [1]. Cu multă amabilitate colegul Şt. Cucoş ne-a semnalat această aşezare şi ne-a însoţit într-o prierighezâ în anul 1969, cînd am avut posibilitatea să examinăm materialele provenite din sondajul menţionat [2].

În urma prierighezelor întreprinse în anii următori am observat că aşezarea era serios afectată de săpăturile efectuate de profesorii din împrejurimi şi de căutătorii de comori. Această situaţie ne-a determinat să întreprindem un sondaj de salvare care să pună capăt săpăturilor nesistematice şi, mai ales, să precizeze stratigrafia aşezării. Săpăturile au fost efectuate în iulie 1971 şi în octombrie 1972, rezultatele obţinute au permis elucidarea problemelor principale ridicate de staţiune de la Vermeşti [3].

Săpăturile. În cadrul sondajului din anul 1971 lucrările s-au desfăşurat doar pe platoul afectat de săpăturile anterioare şi de tranşeele militare din primul război mondial. Terenul fiind împărţit între foarte mulţi proprietari, sondajul nostru s-a redus la trasarea a două secţiuni în lungul

---

* În acest volum publicăm prima parte a raportului privind săpăturile de salvare de la Vermeşti, urmînd ca în volumul următor să continuăm publicarea materialelor aparţinînd culturii Cucuteni.

1 St. Cucoş, în *MemAntiq.*, II, 1970, p. 481 şi urm., şi n. 3.

2 *Ibidem.*

3 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cetățuia Vermești, vedere generală.

platoului (fig. 1). Doar la prima secțiune am putut efectua lărgirile necesare pentru dezvelirea locuinței.

Secțiunea I a fost orientată N—S, măsurînd la început 20/2 m. Cu o prelungire de 12/1 m a ajuns la capătul de S al platoului. De la adîncimea de 0,15—0,30 m au început să apară fragmente ceramice corodate și chirpic masat, indicînd resturile unei locuințe cucuteniene. Chirpicul locuinței (L_1) apare între metrii 3,50 și 9,50. În afara acestor limite resturile sînt sporadice, iar în prelungire dispar cu totul. Procedînd la desohiderea casetelor am reușit să delimităm conturul locuinței (fig. 2/1). După îndepărtarea primului strat de chirpic, provenit din dărămăturile pereților, au început să apară cioburi pictate și vase întregibile care stăteau pe platforma locuinței.

Secțiunea II, paralelă cu S I, cu dimensiunile de 31/1 m, a fost trasată pe partea opusă a platoului, cu intenția de a controla stratigrafia așezării. Vestigiile locuințelor cucuteniene ocupă un spațiu mai mare, fiind observate între metrii 12,50 și 30,50. Ca și în cazul precedent stratul de cultură cucutenian nu este continuu, fiind sesizat doar în apropierea locuințelor. În partea de N a secțiunii au fost descoperite doar cîteva fragmente ceramice din epoca bronzului.

Campania din octombrie 1972 s-a desfășurat în condiții climaterice nefavorabile. Am încercat să degajăm vestigiile locuințelor cucuteniene de pe S II, să precizăm complexele crișoide și să verificăm eventuala locuire

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

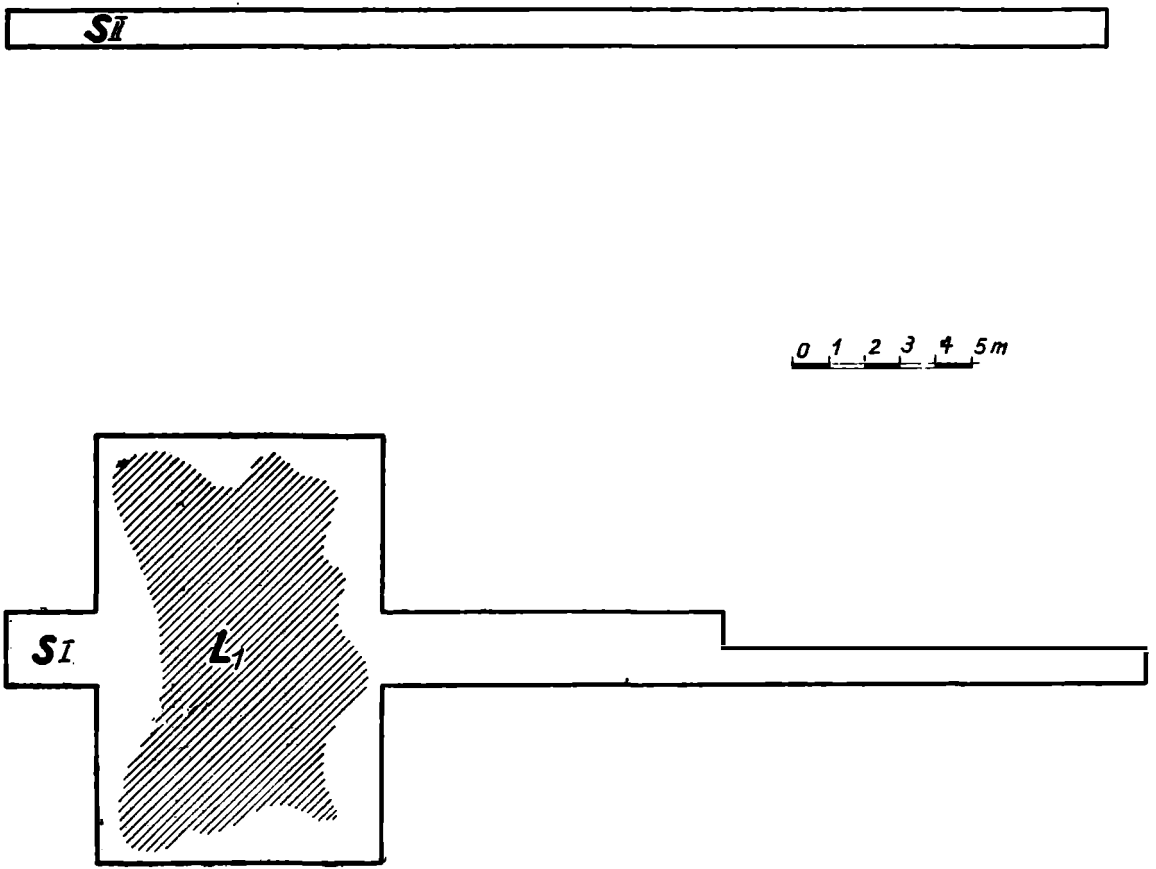

Fig. 1. Planul general al săpăturilor.

http://www.cimec.ro - patr.cimiabc.ro

de pe terase. Din păcate ploile repetate au dus la prăbușirea taluzurilor și au făcut imposibilă degajarea locuințelor cucuteniene. Cele două mici secțiuni trasate pe terasele de N și E nu au dat rezultate, nedescoperindu-se niciun complex de locuire. În fața unor dificultăți întîmpinate în anii următori, a trebuit să renunțăm la continuarea săpăturilor. Totuși materialele și informațiile stratigrafice, mai ales din prima campanie, permit conturarea caracteristicilor generale ale stațiunii Vermești.

Stratigrafia. Deoarece situația stratigrafică este deosebită în cele două secțiuni, le vom prezenta separat, procedînd la descrierea lor în succesiunea de sus în jos.

Secțiunea I (fig. 2/2). 1. Solul vegetal, cenușiu-deschis cu textura granuloasă, are o grosime variind între 0,10—0,30 m și conține mici fragmente cucuteniene puternic corodate. În solul vegetal din caseta nr. 2 (fig. 2/1), în apropierea martorului secțiunii, a fost descoperită o piesă de aramă sau bronz și un ciob de dimensiuni mici, care indică existența unei locuiri de scurtă durată din bronzul timpuriu. Stratul vegetal acoperă direct suprafața de chirpic a locuinței. Pe masa de chirpic, pătrunzînd, în parte, în solul vegetal erau cîteva cioburi și un vas de factură Gorodsk-Usatovo, precum și cîteva fragmente ceramice Cucuteni B. Uneori aceste cioburi se găsesc și la adîncimi mai mari fără a se observa deranjamentele stratigrafice prin care au pătruns.

2. Sub solul vegetal urmează un strat consistent de depuneri cucuteniene, aparținînd locuinței din subfaza A_2. Grosimea acestui nivel variază de la 0,90 m, în partea de nord a secțiunii, îngustîndu-se treptat spre sud, unde ajunge la o grosime de 0,10 m în afara locuinței, de unde se pierde treptat. În partea de sud a secțiunii nu au fost descoperite resturi arheologice, solul vegetal suprapune direct pămîntul viu, care destul de subțire, este așezat pe stîncă. Stratul cucutenian este unitar, totuși partea superioară cu chirpicul provenit din dărîmarea pereților locuinței are culoarea brun-gălbuie, iar partea inferioară de sub platformă capătă o nuanță cenușie. La adîncimea de 0,65 m apare platforma locuinței, care se prezintă sub forma unui strat de chirpic, gros de 10—15 cm, foarte bine ars, avînd culoarea roșie-închisă. Stratul de sub podină conține foarte multă cenușă provenită de la arderea bîrnelor pe care era construită aceasta.

3. Solul galben-argilos, reprezentînd stratul viu, are în partea superioară slabe pigmentări cu chirpic. Acest strat este străpuns de groapa nr. 1 (asupra căreia vom reveni la descrierea locuinței).

Secțiunea II (fig. 3). 1. Solul vegetal are aceleași caracteristici cu cel din S I. În capătul de N al secțiunii, în solul vegetal care suprapune direct pămîntul galben-argilos, au fost descoperite cîteva fragmente ceramice din epoca bronzului. Vestigiile cucuteniene sînt inexistente în acea zonă unde stînca este foarte aproape de suprafață.

2. Resturile locuirii cucuteniene sînt adăpostite, ca și în S I, într-o alveolare naturală. Grosimea medie a stratului este de 0,60—0,85 m, coborînd uneori pînă la 1,10 m în gropile care pătrund în nivelul mai vechi. Stratul are aceeași culoare brun-gălbuie, mai deschisă în partea superioară și mai închisă în partea inferioară. Nu am putut sesiza cu claritate prezența podinei și nu s-a putut preciza dacă este vorba de o singură locuință foarte mare (mai puțin probabil), sau de locuințe foarte apropiate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. Sub acest strat am constatat o depunere de culoare închisă, aproape neagră, net deosebită de depunerea cucuteniană. Grosimea variază între 0,40—0,50 m, fiind în unele locuri deranjată de pătrunderi cucuteniene, care se diferenţiază clar. În acest nivel am putut observa prezenţa a numeroase frământe de vase aparţinînd culturii Criş. Între straturile de depuneri Cucuteni şi Criş nu există nici cea mai mică urmă de steril.

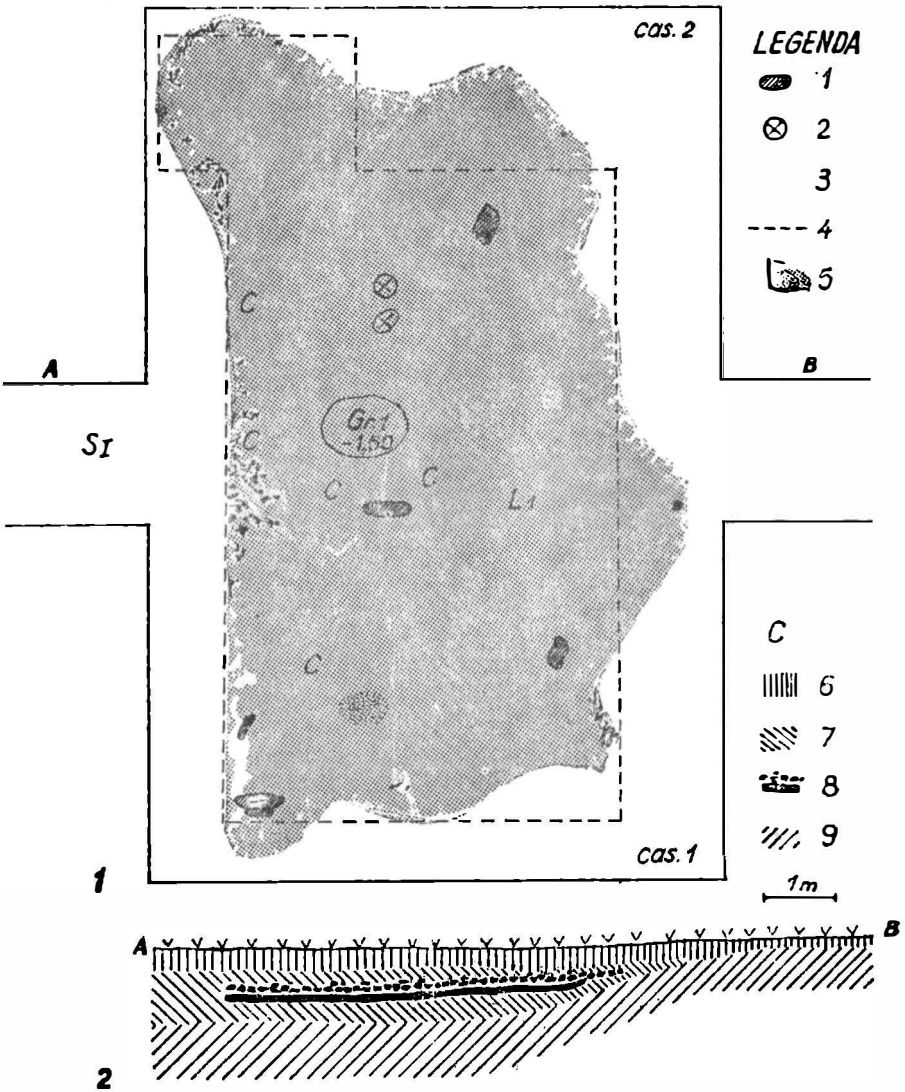

Fig. 2. — 1. Locuinţa cucuteniană (1. — Rîşniţă ; 2. — gropi de pari ; 3. — vatră ; 4. — conturul probabil al platformei ; 5. — conturul dărîmăturilor) ; 2. Profilul S I (6. — strat vegetal ; 7. — nivelul cucutenian ; 8. — chirpic şi platforma ; 9. — sol galben-argilos).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

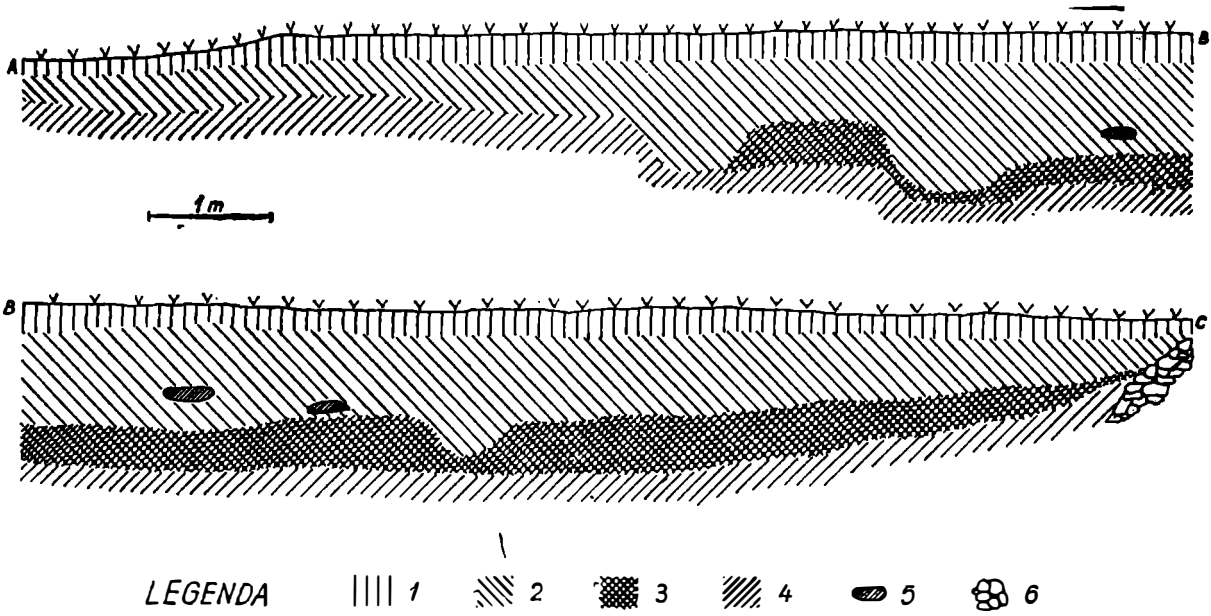

Fig. 3. — Profilul SII (1. — sol vegetal ; 2. — nivelul cucutenian ; 3. — nivelul Criș ; 4. — [illegible] ; 5. — [illegible] ; 6. — [illegible]).

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

4. Solul galben-argilos, destul de subțire, suprapune stînca.

În concluzie, în secțiunea I constatăm prezența unui nivel cucutenian care suprapune direct solul viu. La limita acestui strat cu solul vegetal s-au găsit materiale Gorodsk-Usatovo, Cucuteni B și din epoca bronzului, fără ca acestea să facă parte dintr-un nivel consistent care să poată fi delimitat stratigrafic.

În secțiunea II cel mai vechi nivel este reprezentat prin depunerile Criș, care sînt suprapuse de vestigiile din faza Cucuteni A. În afara alveolării naturale care adăpostește aceste depuneri, la baza stratului vegetal apar fragmente ceramice din epoca bronzului.

Observațiile noastre stratigrafice confirmă, în cea mai mare parte, stratigrafia stabilită anterior de colegul Șt. Cucoș.

Locuințele. În cadrul sondajului, a fost desvelită integral o singură locuință cucuteniană intersectată de secțiunea I. Locuința apare sub forma unei suprafețe de chirpic compact, compusă din numeroase fragmente mari de chirpic de culoare gălbuie sau roșiatică. Forma locuinței era, probabil, dreptunghiulară (fig. 2/1), fapt confirmat și de porțiunile de platformă păstrate. În partea de vest se afla, poate, o anexă de dimensiuni mici. Menționăm că sub chirpicul „anexei" nu am descoperit urmele podinei obișnuite. Dimensiunile locuinței erau de aproximativ 10,50 m pe 6 m, „anexa" avînd 1,50 m pe 2,30 m.

La îndepărtarea chirpicului provenit din dărîmarea pereților am observat că numeroase fragmente purtau urmele nuielelor și bîrnelor din structura locuinței. După îndepărtarea acestui strat de chirpic au ieșit la iveală porțiuni bine păstrate din platforma locuinței. Platforma fusese construită pe bîrne așezate paralel cu laturile scurte. Diametrul acestor bîrne, probabil despicate, variază între 0,15 și 0,30 m. Grosimea lutuielii de deasupra bîrnelor era de 6—15 cm, partea de contact cu bîrna fiind bine arsă.

Pe podina locuinței se aflau cioburi, vase întregibile sau întregi, numeroase rîșnițe și topoare de piatră. Resturile ceramice se concentrează de-a lungul peretelui de nord, în zona vetrei și spre centrul locuinței.

În caseta nr. 2, pe axul lung al construcției, aflate la mică distanță una de alta, au fost descoperite două amprente de bîrne cu diametrul de 0,25 și 0,30 m, care străpungeau platforma. Am urmărit cu cea mai mare atenție amprentele și am constatat, după fibra lemnului carbonizat, că bîrnele erau în poziție verticală și se adînceau cu 0,15—0,20 m sub platformă. Aceste bîrne aveau, probabil, rolul de a susține acoperișul locuinței. În mod normal ar fi trebuit să întîlnim amprente asemănătoare în caseta nr. 1. Cu toate că am lucrat cu cea mai mare atenție, pandantul necesar nu a fost descoperit. Menționăm că nici pe laturile locuinței nu au fost observate gropi de pari sau bîrne. Vatra locuinței se afla în partea de est, însă din ea nu s-a păstrat decît o porțiune mică și destul de prost conservată. Din această cauză nu am putut stabili dacă vatra era construită direct pe pămînt.

Remarcăm numărul deosebit de mare de rîșnițe și topoare din piatră, împrăștiate pe toată suprafața locuinței. Cîteva piese par să fie exemplare în curs de prelucrare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După demontarea chirpicului de culoare roşie-închisă al podinei, imediat sub aceasta, a fost descoperită o groapă (Gr. 1) cu diametrul de 1,10 m, care mergea pînă la adîncimea de 1,50 m, intrînd destul de mult în solul viu. În groapă au fost găsite 21 de fragmente mari de rîşniţe vechi, intens folosite, toate aşezate cu partea utilă în jos şi clădite unele peste altele. Deasupra acestor fragmente se aflau 6 rîşniţe mari, lucrate cu grijă, aşezate cîte două, deasemeni cu partea utilă în jos. Pe ultimele două rîşniţe am observat urme din lutuiala platformei. Probabil lutul a ajuns printre două bîrne care nu aderau perfect.

Credem că ne aflăm în faţa unui ritual de fundare a unei locuinţe-atelier pentru prelucrarea pietrei. În favoarea acestei ipoteze pledează : groapa cu rîşniţe aflată în centrul locuinţei, numărul mare de rîşniţe şi topoare finite sau în curs de prelucrare, precum şi cîteva bucăţi de marnă gălbuie folosită la confecţionarea topoarelor.

Constructorii cucuteniени au săpat întîi groapa în care au depus ritual fragmentele şi rîşniţele întregi peste care au construit platforma, apoi au procedat la ridicarea, în modul cunoscut, a locuinţei [4]. Ţinem să subliniem că în momentul construirii platformei groapa rituală era deschisă.

Riturile de fundare a locuinţelor sînt cunoscute în aşezările cucuteniene, mai ales în cazul unor locuinţe cu destinaţie specială [5] ; de obicei se folosesc vase. Îngroparea rituală a rîşniţelor este pentru prima dată semnalată prin descoperirea de la Vermeşti.

Vestigiile descoperite în S II proveneau de la o locuinţă sau mai degrabă de la două locuinţe foarte apropiate. Din cauza suprafeţei mici săpate, acest lucru nu a putut fi precizat.

În ultimii ani s-a discutat mult despre tehnica construirii locuinţelor eneolitice şi mai ales a platformelor [6]. Nu intenţionăm să reluăm această discuţie ci doar să precizăm impresiile noastre pe baza observaţiilor de la Vermeşti.

Putem afirma cu certitudine că platforma locuinţei era construită pe bîrne aşezate pe pămîntul probabil nivelat. În apropierea amprentelor de bîrne verticale platforma se întrerupea, fiind înlocuită cu o lutuială. La Vermeşti principiile generale de construcţie sînt respectate, totuşi în cadrul unor principii generale există diferenţe în maniera de construire a locuinţelor, în funcţie de condiţiile locale şi de zona geografică, de natura solului şi de materialele de construcţie aflate la îndemînă.

La Vermeşti, atît cucutenienii, cît şi purtătorii culturii Criş au căutat protecţie împotriva vîntului în alveolările naturale de la capătul platoului. În ceea ce priveşte nivelul Criş, nu putem preciza dacă este vorba de un complex de locuire sau de o groapă menajeră.

* * *

4 Cf. Vl. Dumitrescu şi colaboratori, *Hăbăşeşti*, Bucureşti, 1954, p. 18 şi urm.
5 A. Nitu, St. Cucoş, D. Monah, în *MemAntiq.*, III, 1971, p. 59.
6 I. T. Dragomir, în *SCIV*, XIII, 1962, 2, p. 393 şi urm. ; Iuliu Paul, în *SCIV*, 18, 1967, 1, p. 6 şi urm. ; Vl. Dumitrescu, în *AMN*, V, 1968, p. 389 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cultura Criş.

În nivelul aparţinînd culturii Criş au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, lipsind aproape total uneltele din piatră şi os [7].

După modul de preparare a pastei şi după intensitatea arderii, am deosebit patru categorii de ceramică (pe care le-am notat A-D). Subliniem că această împărţire se aplică doar materialului ceramic de la Vermeşti, nefiind în intenţia noastră de a propune o clasificare valabilă pentru o arie mai largă. Intenţia noastră a fost să obţinem o clasificare cît mai nuanţată a materialului ceramic de la Vermeşti, chiar atunci cînd diferenţele în compoziţia şi frămîntarea pastei nu sînt prea mari. Criteriul conducător a fost proporţia de pleavă şi de nisip înglobată în pastă, proporţie care variază nu numai de la o categorie la alta, ci şi în cadrul aceleeaşi grupe ceramice, prezentînd, totuşi, suficiente elemente de apropiere (în cadrul aceleeaşi categorii) şi de diferenţiere (între grupe), care să ne permită susţinerea acestei clasificări.

În general rămîne valabilă şi pentru materialul Criş de la Vermeşti împărţirea în două mari categorii : ceramică grosolană şi ceramică fină. Grupa notată de noi cu litera A corespunde ceramicii de tip A descrisă de Draga Garašanin [8], numită de cercetătorii români ceramică grosolană [9]. Grupele B-C corespund categoriei ceramică fină lustruită (B la Draga Garašanin), ultima grupă deosebindu-se doar prin prezenţa picturii.

A. În prima grupă am încadrat fragmentele de vase cu pereţii groşi, din pastă de calitate inferioară, cu multă pleavă sau paie tocate. Alături de pleavă întîlnim pietricele, nisip şi paiete de mică. Frămîntarea pastei este neglijentă. În majoritatea cazurilor miezul fragmentelor este ars slab, avînd nuanţe de la negru-închis, cu aspect de cărbune, pînă la brun-închis. Exteriorul şi interiorul vaselor este acoperit cu barbotină din lut fin, fără pleavă, care în urma arderii este de cele mai multe ori brun-gălbuie, avînd şi nuanţe cenuşii, roşcate sau violacee. În unele cazuri interiorul vaselor barbotinate a fost lustruit cu grijă, pentru a se micşora porozitatea pereţilor. De cele mai multe ori se constată decojirea, mai ales la interior, a barbotinei aplicate.

Menţionăm şi existenţa cîtorva fragmente de vase fără barbotină, cu un aspect mai grosolan. Vasele din pastă de calitate inferioară constituie majoritatea materialului ceramic, aproximativ 60—70%.

B. În a doua categorie am inclus fragmentele de vase cu pereţii subţiri, cu o ardere mai bună, care a dus la apariţia unei game variate de culori, de la cărămiziu şi brun-deschis pînă la cenuşiu-închis. Majoritatea fragmentelor nu au obişnuitul miez de culoare închisă. Frămîntarea pastei este mult mai îngrijită. Pleava este mai rar folosită, degresantul principal

7 O singură piesă poate fi pusă în legătură cu nivelul Criş. Este vorba de un topor de tip vălătuc. Piesa va fi prezentată în capitolul rezervat uneltelor cuteniene. St. Cucoş (*op. cit.*, p. 482) menţionează descoperirea unei lame din obsidian, a unor silexuri microlitice şi a unui topor calapod.

8 D. Garašanin, *Starcevacka Kultura*, Lubliana, 1954, p. 159.

9 M. Petrescu-Dîmboviţa, în *Materiale*, III, 1957, p. 69 ; E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 22 ; N. Vlassa, în *AMN*, III, 1966, p. 19.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

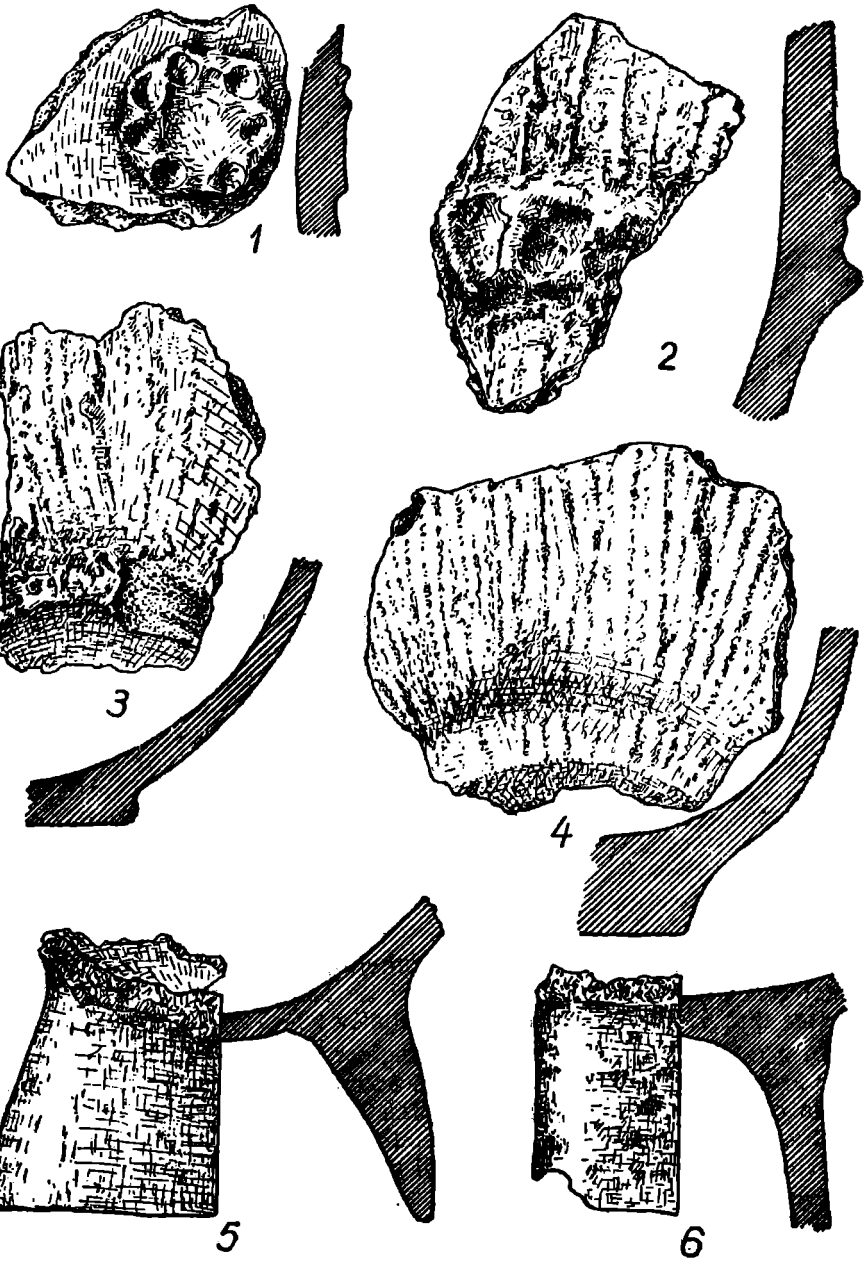

Fig. 1 — Fragmente ceramice Gris.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

fiind nisipul fin, ales cu grijă, fără pietricele. Barbotina și slipul sînt foarte rare, vasele din această categorie avînd un decor specific. Un singur fragment de la un vas barbotinat prezintă urme de slip roșu pe buza înălțată. Slipul a fost lustruit atît la exterior cît și la interior (fig. 8/2).

C. Această grupă este constituită din fragmentele ceramice acoperite cu slip lustruit. Proporția de pleavă în pastă diferă de la fragment la fragment, fiind mult mai abundentă decît la categoria anterioară. Vasele de dimensiuni mai mari, cu pereții groși, au mai multă pleavă, în timp ce pentru vasele cu pereții subțiri se folosește mai mult nisipul. Arderea este foarte diferită. Întîlnim fragmente arse neoxidant (probabil acoperite de alte vase), de culoare neagră sau castanie-închisă, gri-argintii cu luciu metalic și brun-deschise sau cenușii.

Grupele ceramice B și C sînt prezente în proporții egale, formînd cea mai mare parte din categoria ceramicii fine.

D. Fragmentele ceramice cu urme de pictură sînt puțin numeroase, doar 1—2%. Pasta are aceleași caracteristici cu aceea folosită pentru vasele din grupa C, slipul este bine lustruit și aderă perfect. Pe fondul roșu sau brun-închis se observă urme de pictură.

Forme și ornamente. Din cauza materialului foarte fragmentat nu am putut stabili cu precizie, decît foarte puține forme ceramice. Cele mai multe fragmente provin de la vasele mari de provizii modelate din pasta grupei A, avînd gîtul cilindric, uneori distinct, corpul piriform bombat și fundul simplu sau profilat (fig. 4/1-4 ; 5/6-7). De obicei diametrul fundului este de dimensiuni mici față de gura vasului, în majoritatea cazurilor se observă o profilare caracteristică și îngroșarea fundului (fig. 4/4). Este forma cea mai caracteristică pentru cultura Cris, fiind adesea întîlnită în așezările din Transilvania [10] și Moldova [11]. Un singur fragment din pastă grosieră pare a proveni de la un bol de mici dimensiuni (fig. 10/2).

Vasele din pastă grosolană au o gamă variată de ornamente. Barbotina, prezentă pe aproape 90% din fragmentele grupei A, este de două feluri : organizată și neorganizată.

Barbotina neorganizată a fost obținută [12], probabil, prin stropirea vasului cu o emulsie de lut fin care acoperă întreaga suprafață (fig. 6/8 ; 7/6).

Barbotina organizată a fost obținută în același mod, dar înainte de uscarea vasului, cu ajutorul spatulei sau cu degetele au fost trase „dîre" pe învelișul vasului. În cele mai multe cazuri, „dîrele" de spatulă sînt verticale, coborînd pînă la fundul vasului (fig. 4/3 ; 5/6). Un alt mod de organizare a barbotinei este trasarea, cu ajutorul degetelor, a unor „dîre" șerpuitoare (fig. 5/4). Pe un fragment se pare că a fost reprezentat un decor spiralic (fig. 6/7).

Tortițele se întîlnesc pe ceramica grupelor A și B, în majoritatea cazurilor sînt asociate cu barbotina, iar în cazul vaselor din grupa B, cu linii

10 N. Vlassa, *op. cit.*, p. 21.
11 M. Petrescu-Dîmbovița, în *ActaArch-Budapesta*, IX, 1-4, 1958, p. 66.
12 Pentru vasele foarte mari, barbotina a fost aplicată în alt mod ; probabil emulsia de lut fin era turnată pe suprafața exterioară.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

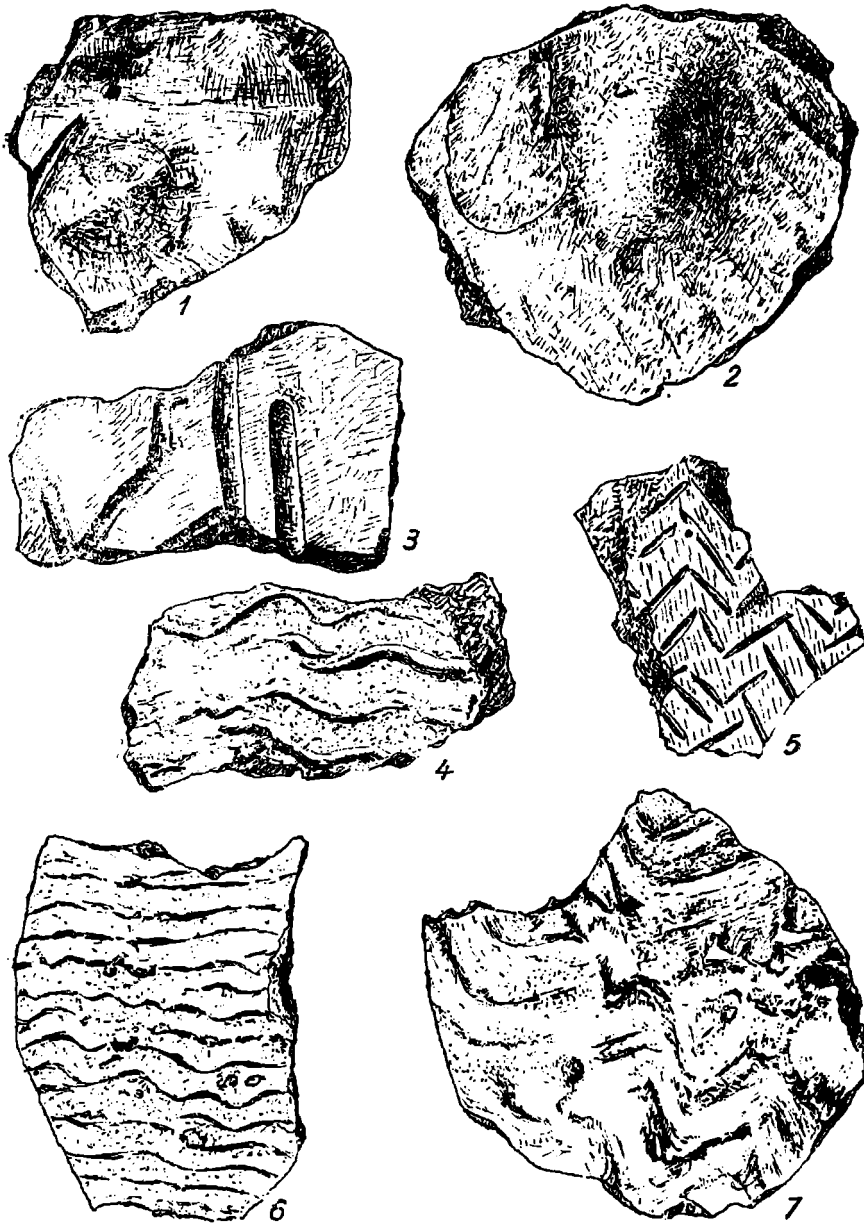

Fig. 5. — Fragmente ceramice Cris.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

frînte incizate. Sînt atestate doar tortițele din bandă cu secțiune ovală, perforate orizontal (fig. 7/2, 4, 6).

Proieminențele plastice apar sub forma unor butoni ovali grupați cîte doi (fig. 5/2), de formă rotundă cu vîrful ascuțit prin presare cu degetele (fig. 5/1) sau alveolați (fig. 6/8). Proieminențele plastice sînt asociate de cele mai multe ori cu barbotina.

Un alt ornament, mai rar întîlnit apare sub forma brîurilor plastice alveolate, aplicate sau organice. Gropițele sînt realizate prin apăsare cu vîrful degetului (fig. 4/2). În același mod a fost obținută și rozeta care împodobea un vas de provizii (fig. 4/1). De obicei brîurile plastice erau aplicate pe pîntecele bombat al vaselor [13], în timp ce rozeta se afla imediat sub buza vasului.

Vasele din pasta grupei B, păstrează în general formele întîlnite și în grupa A. Se păstrează gîtul cilindric mai mult sau mai puțin înălțat, corpul bombat, fundurile simple (fig. 6/2) sau chiar rotunjite (fig. 10/5).

Ornamentul cel mai frecvent este alcătuit din linii frînte incizate care coboară de sub buza vasului pînă la fund. În majoritatea cazurilor liniile sînt paralele (fig. 8/1, 6, 9), incizarea fiind superficială. Alteori liniile incizate au orientări diferite (fig. 7/5) sau se întretaie (fig. 6/2). Unele vase cu pereții mai groși au fost decorate cu incizii profunde și late (fig. 5/3 ; 8/5). Pe vasele cu decor incizat întîlnim și tortițe din bandă (fig. 7/5). Pe vasele cu barbotină inciziile apar foarte rar.

Un ornament specific culturii Criș sînt alveolele realizate prin ciupituri cu unghiile în pasta vasului. Acestea sînt dispuse neregulat (fig. 6/3) sau în șiruri paralele (fig. 6 5), decorul acoperind întreaga suprafață exterioară a vasului. La Vermești acest decor este mai rar.

Din pasta categoriei C au fost modelate cupe cu picior înalt, străchini, vase cu corpul oval și probabil ceșcuțe. Majoritatea fragmentelor par să provină de la cupe tronconice cu picior. Din păcate, nici un vas nu a putut fi întregit. Din această cauză va trebui să descriem separat fragmnetele de cupe și fragmentele de picioare. Întîlnim variante de cupe [14] cu buza îngroșată (fig. 10/7), sau cu marginea bine articulată și teșită oblic la exterior [15] (fig. 10/6, 8, 9). Uneori pereții sînt egali de groși pînă la buză (fig. 10/1, 4-5, 11-12). Analogiile cele mai clare le găsim în ultimele nivele (II și III de la Lețj [16]. Cupele tronconice cu marginea bine articulată, destul de numeroase la Vermești, sînt caracteristice ultimei faze Criș din așezarea de la Lețj. Ele constituie varianta cea mai evoluată [17].

Picioarele de cupe sînt mai puțin numeroase. Avem trei fragmente provenind de la picioare de cupe. Primele două au formă tronconică (fig. 4/5), al treilea este cilindric (fig. 4/6). Toate au interiorul gol. Fragmentele sînt acoperite cu slip lustruit. Piciorul tronconic masiv (fig. 4/5) este acoperit cu un strat de slip fin de culoare gri, care în urma lustruirii a căpătat o nuanță argintie-metalică. Celelalte fragmente sînt acoperite cu slip

13 Cf. N. Vlassa, *op. cit.*, p. 21.
14 Vezi E. Zaharia, *op. cit.*, p. 25, fig. 7/11-13.
15 *Ibidem*, fig. 7/14-16.
16 *Ibidem*, p. 25 și urm.
17 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

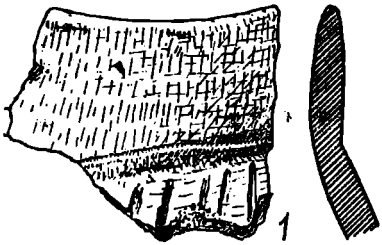
1

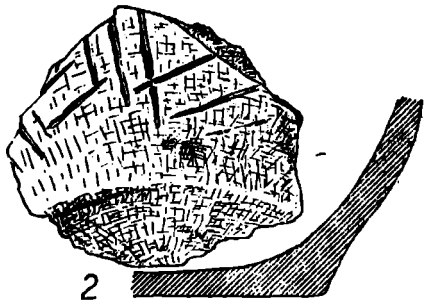
2

3

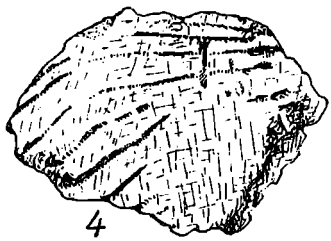
4

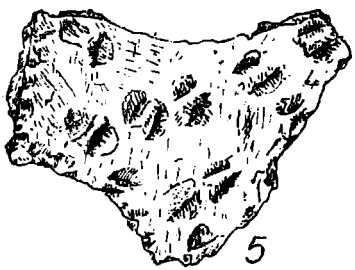
5

6

7

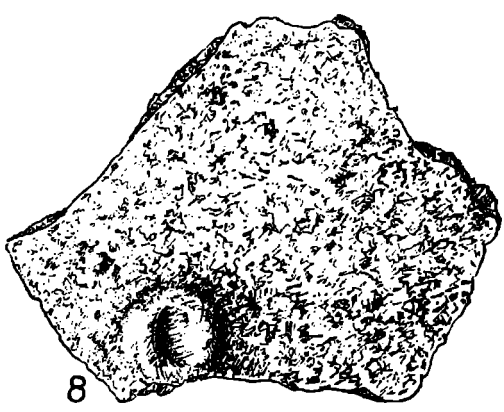
8

Fragmente de tetrapoade

https://www.cimec.ro http://ran.cimec.ro

brun-deschis deasemeni lustruit, dar care s-a păstrat mai prost, menținîndu-se doar pe alocuri.

Străchinile bitronconice sînt bine articulate, cu partea inferioară foarte joasă, sub un unghi foarte deschis și cu fundul simplu (fig. 9/7). Alte străchini au trecerea mai lină și o ușoară șănțuire sub buză (fig. 9/1, 4), cu analogii clare în faza Leț III [18].

Vasele cu corpul oval (fig. 9/2) sînt mai rare la Vermești și au întotdeauna gîtul distinct, cu buza puțin arcuită în afară. Un fragment din această categorie pare să fi fost pictat cu o materie neagră rășinoasă. Un ciob cenușiu cu pete brune pare a semnala prezența unor ceșcuțe sau cupe cu o șănțuire sub buză și cu corpul probabil globular (fig. 9/3).

O categorie oarecum deosebită este reprezentată de altărașele de cult (opaițe) cu patru picioare. Pentru modelare, a fost folosită pasta grupei B pe care s-a aplicat slipul obișnuit la vasele categoriei C. La Vermești au fost descoperite două fragmente de altărașe cu partea superioară terminată cu o cupă nu prea înaltă. Primul fragment este decorat cu incizii-caneluri paralele, care străbat soclul altărașului și coboară pe piciorul cu secțiune triunghiulară (fig. 7/1). Pe partea interioară a piciorului se observă o șănțuire adîncă. Exteriorul vasului de cult este acoperit cu slip brun-roșiatic lustruit. Interiorul cupei este deasemeni lustruit, dar culoarea este mai închisă. Al doilea fragment, la care se păstrează o parte din buza dreaptă și puțin înălțată a cupei, are decorul format din două caneluri largi paralele (fig. 7/3). Slipul cenușiu-închis este mai aspru și lustruirea a fost mai neglijent executată, acoperind atît interiorul cît și exteriorul altărașului.

În așezarea cercetată de noi, decorul canelat apare doar pe fragmentele de altărașe.

Din categoria ceramicii pictate (grupa D) nu au fost descoperite decît două fragmente. Unul din fragmente (fig. 9/8) provine de la o strachină sau cupă cu șănțuire sub buză și cu trecerea lină. Pe fondul brun închis a fost pictat cu negru (acum alterat) un motiv care nu poate fi reconstituit. Al doilea fragment provine de la un vas cu corpul oval, acoperit cu slip roșu lustruit pe care s-a pictat cu o materie neagră rășinoasă, care nu s-a păstrat decît pe alocuri.

Alte cîteva fragmente de cupe tronconice par a avea urme de pictură neagră pe fondul brun-închis sau mai deschis, întotdeauna lustruit.

Din punct de vedere a tipologiei materialului ceramic cît și din punct de vedere geografic așezarea de la Vermești se încadrează în grupul cultural Criș din Moldova, în care-i găsim numeroase analogii, avînd însă legături strînse și cu așezările de același tip din Transilvania de est, mai ales cu ultimele nivele de la Leț. Am menționat că Cetățuia-Vermești se află la mai puțin de 30 km de trecătoarea Ghimeș, deci pe una din principalele căi de comunicare cu Transilvania.

18 *Ibidem*, fig. 6/12-13.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

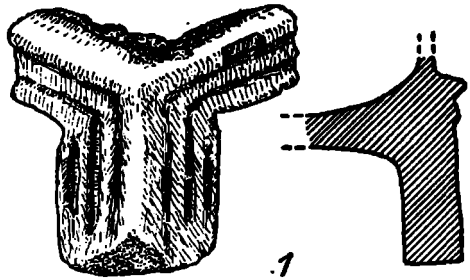

1

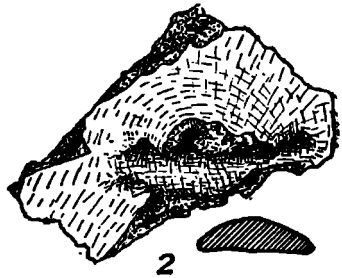

2

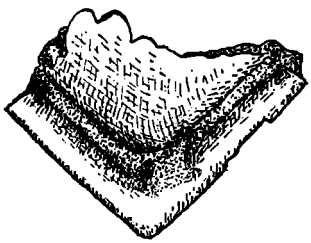

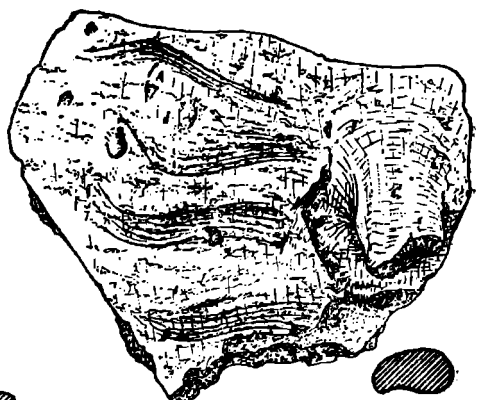

4

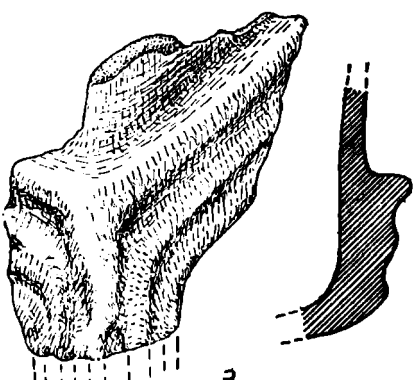

3

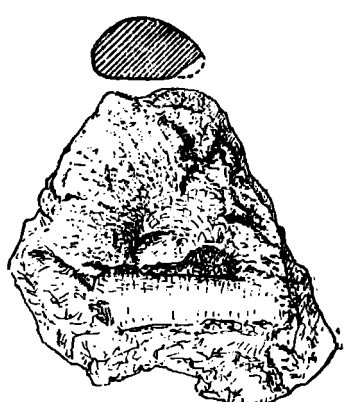

6

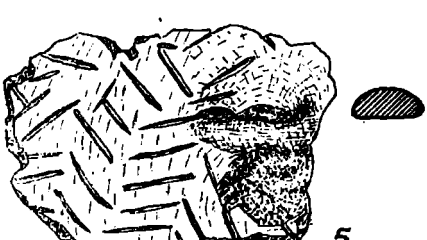

5

Fig. 1 – Fragmente ceramice Criș

Materialul foarte fragmentat, lipsa uneltelor și numărul mic de fragmente pictate, lipsuri datorate faptului că nu am descoperit complexe clare de locuire, ne obligă la multă prudență în încercarea de încadrare în una din fazele complexului Starčevo-Criș din România. Cu toate progresele realizate în ultimii ani, încă nu avem o lucrare care să stabilească cronologia internă a grupului cultural Criș din Moldova [19], situația nefiind mult mai bună nici în restul țării [20].

Cele mai apropiate analogii tipologice pentru materialele Criș de la Vermești le găsim în așezările contemporane din Moldova, și mai ales în fazele Leț II și III din așezarea Leț-Várhegy raliată de cercetătoarea Eugenia Zaharia grupului Criș din Moldova [21].

Ceramica de la Vermești prezintă o serie de elemente general crișoide în tehnica de preparare a pastei, ornamentare și în formele vaselor. Există însă numeroase elemente care pledează pentru atribuirea stațiunii de la Vermești uneia din fazele tîrzii ale culturii Criș.

Majoritatea vaselor mari de provizii decorate cu barbotină aparțin speciei cu barbotină organizată. Aceeași situație o întîlnim în faza Leț III, care se caracterizează prin prezența mai frecventă a barbotinei organizate [22]. Pe vasele cu barbotină organizată (grupa A) apar destul de frecvent proieminențe plastice, rozete și brîuri alveolate, considerate ornamente tipice pentru fazele tîrzii [23].

La Vermești aproximativ 15% din materialul ceramic (grupa B după clasificarea noastră) este decorat cu linii incizate în zig-zag. Ornamentele incizate apar în toate fazele culturii Criș, dar cele în formă de zig-zag sau triunghiuri hașurate sînt caracteristice pentru fazele tîrzii [24]. În afară de analogiile cu materiale din Banat și Transilvania găsim numeroase asemănări în Moldova, la Valea Lupului [25], Podul-Iloaiei și Perieni [26]. Subliniem că majoritatea vaselor din categoria B, decorate cu linii în zig-zag, au fost modelate dintr-o pastă cu foarte puțină pleavă, degresarea fiind făcută

---

19 Singura lucrare de sinteză asupra grupului cultural Criș din Moldova datează din 1958. Cf. M. Petrescu-Dîmbovița, în *ActaArch-Budapesta*, IX, 1-4, 1958, p. 67.

20 Pentru Banat sînt cîteva lucrări asupra culturilor Criș și Vinca care se sprijină pe descoperirile din aria Starcevo. Cf. Gh. Lazarovici, în *AMN*, VI, 1969, p. 9 și urm. ; Idem, în *AMN*, VIII, 1971 ; Idem, în *AMN*, VII, 1970, p. 473 și urm. ; Idem, în *Banatica*, 1971, p. 17 și urm. Pentru Transilvania, cu toate că avem lucrări valoroase asupra neoliticului timpuriu, nu a fost realizată încă o schemă cronologică clară. Cf. N. Vlassa, în *AMN*, III, 1966, p. 17 și urm. ; Idem, în *AMN*, IV, 1967, p. 403 și urm. Pentru Muntenia de est avem doar semnalări a unor așezări Criș. Cf. V. Teodorescu, în *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 247 și urm.

21 E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 39 ; Idem, în *Dacia, NS.*, VI, 1962, p. 21 și urm. ; Z. Székely, în *Materiale*, I, 1951 ; I. Nestor, în *Materiale*, III, 1957, p. 61 și urm.

22 E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 39. ; cf. și Gh. Lazarovici, în *Banatica*, 1971, p. 21, pl. IV ; Idem, în *AMN*, VI, 1969, p. 11 ; consideră că : „barbotina... cunoaște o evoluție în fazele tîrzii". Este vorba, fără îndoială, de evoluția spre barbotina organizată.

23 Gh. Lazarovici, în *AMN*, VI, 1969, p. 11 și 23 ; M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, III, 1957, p. 69.

24 E. Zaharia, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 39, 15/7-10 ; Gh. Lazarovici, în *AMN*, VI, 1969, p. 9, fig. 4/19-22.

25 E. Zaharia, *op. cit.*, p. 39. Autoarea consideră ceramica din această așezare ca fiind mai evoluată și o încadrează ulterior fazei Leț III.

26. M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 69.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

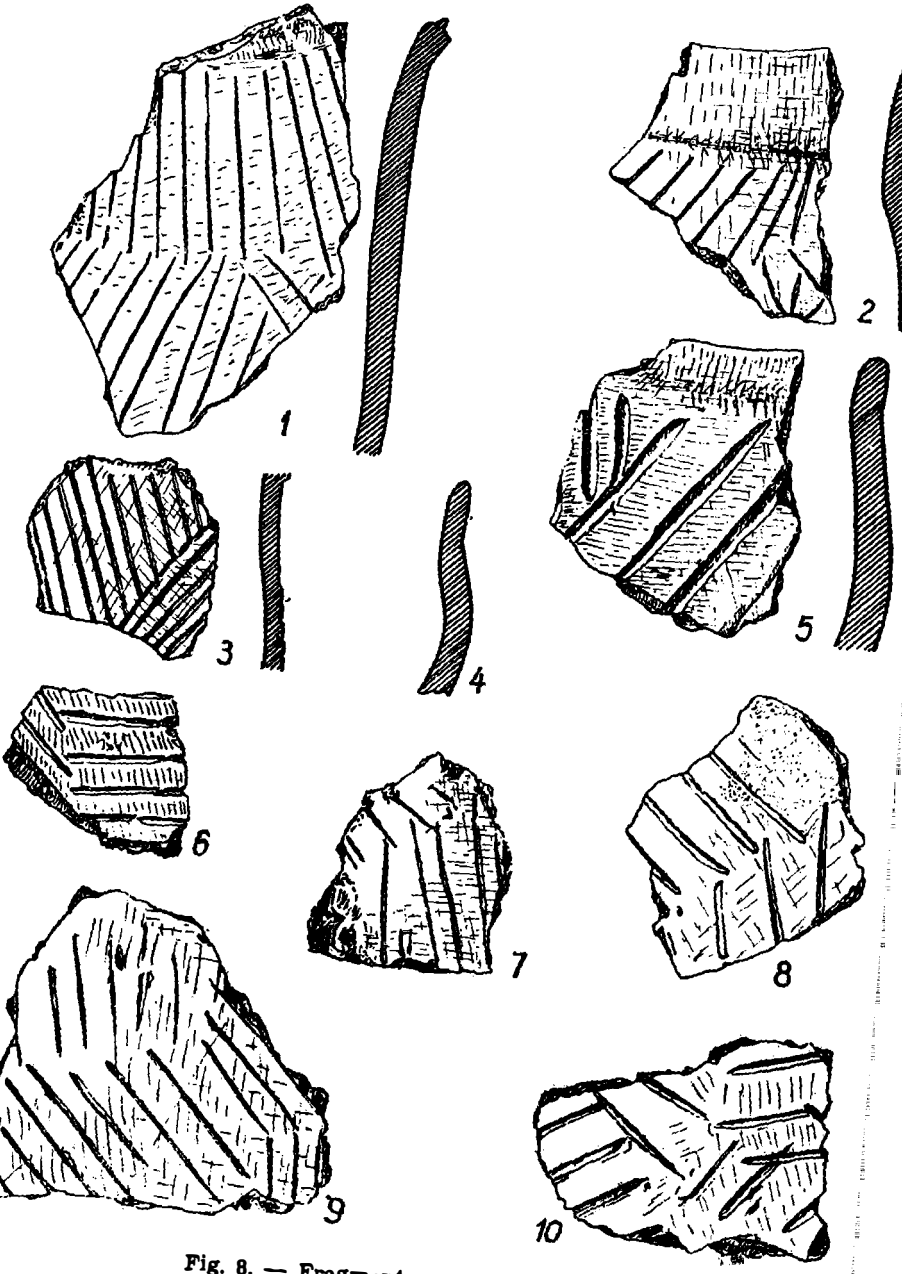

Fig. 8. — Fragmente ceramice [illegible].

http://www.cimec.ro/scripts/cimiabc.ro

cu nisip fin. Arderea foarte bună a pătruns pereții pe întreaga lor grosime. Aceste elemente sînt caracteristice nu numai pentru ultimile faze Criș (Starčevo-Criș III și IV), ci și pentru faza Vinča A [27]. Din pastă asemănătoare sînt vasele decorate cu șiruri de ciupituri, un alt ornament ce apare în Crișul tîrziu [28]. Decorarea „în spic de grîu" nu apare la Vermești, dar această lipsă se poate explica prin suprafața mică a săpăturii.

Decorul canelat, destul de rar la Vermești, apare doar pe altărașe. Ceramica cu decor canelat este întîlnită și în așezările de la Glăvănești Vechi, Valea Lupului și Leț [29]. Acest element decorativ ar putea fi pus în legătură cu unele influențe ale primei faze Vinča.

Considerăm că formele caracteristice pentru așezarea de la Vermești sînt : vasele ovale cu buza lățită, cupele tronconice cu o ușoară șănțuire exterioară și cu buza îngroșată sau teșită oblic la exterior. Nu lipsesc nici cupele tronconice cu pereții la fel de groși pînă la buză, formă considerată caracteristică pentru ultima fază de la Leț [30]. Remarcăm și existența străchinilor bitronconice de culoare neagră și a picioarelor de cupe de culoare gri-argintie.

Toate aceste elemente ne determină să încadrăm așezarea de la Vermești în una din fazele finale ale culturii Criș (Starčevo-Criș III sau IV). Atribuirea stațiunii de la Vermești fazei Starčevo-Criș IV rămîne sub semnul întrebării pînă la confirmarea existenței acestei faze în Moldova.

După materialele rezultate din sondajul nostru, care nu sînt total concludente, și după o serie de materiale de la Trestiana [31] și Suceava „Platoul Cimitirului" [32], înclinăm să credem că această fază a existat și în Moldova [33].

Amintim că în urma unui sondaj efectuat la Bonțești-Focșani, au fost descoperite materiale Criș, printre care un fragment de picior de cupă decorat cu grupuri de cîte două caneluri verticale și fragmente ceramice decorate cu „spic de grîu" [34]. Autorul raportului datează așezarea de la Bonțești în „faza mai tîrzie a culturii Criș" [35]. Prof. D. Berciu consideră că materialele de la Bonțești aparțin fazei Starčevo IV [36]. Cert este că în Moldova, cultura Criș prezintă caracteristicile unui aspect tîrziu asemănător fazei Starčevo-Criș IV. Este posibil și un fenomen de întîrziere a culturii Criș din Moldova datorat poziției sale excentrice. Această dăinuire s-ar putea explica prin faptul că la periferia nord-estică a complexului Starčevo-Criș nu s-a extins cultura Vinča, grupul cultural din Moldova prelungindu-și existența pînă la pătrunderea liniar-ceramicei cu „note muzicale" [37].

---

27 Gh. Lazarovici, în *AMN*, VIII, 1971, p. 409.
28 Idem, în *AMN*, VI, 1969, p. 9.
29 E. Zaharia, *op. cit.*, p. 40.
30 *Ibidem*, p. 23 și urm.
31 Văzute de noi în anul 1972 prin amabilitatea colegei Eugenia Popușoi, căreia îi mulțumim și pe această cale.
32 N. Ursulescu, în *Carpica*, V, 1971, p. 69 și urm.
33 Această ipoteză ne-a fost confirmată și de colegii E. Popușoi, N. Ursulescu și A. László cu care am discutat materialele de la Vermești.
34 Gh. Bichir, în *Materiale*, V, 1959, p. 259 și urm., fig. 7/3 ; 8/1-9.
35 *Ibidem*, p. 262.
36 D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 33 și urm.
37 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

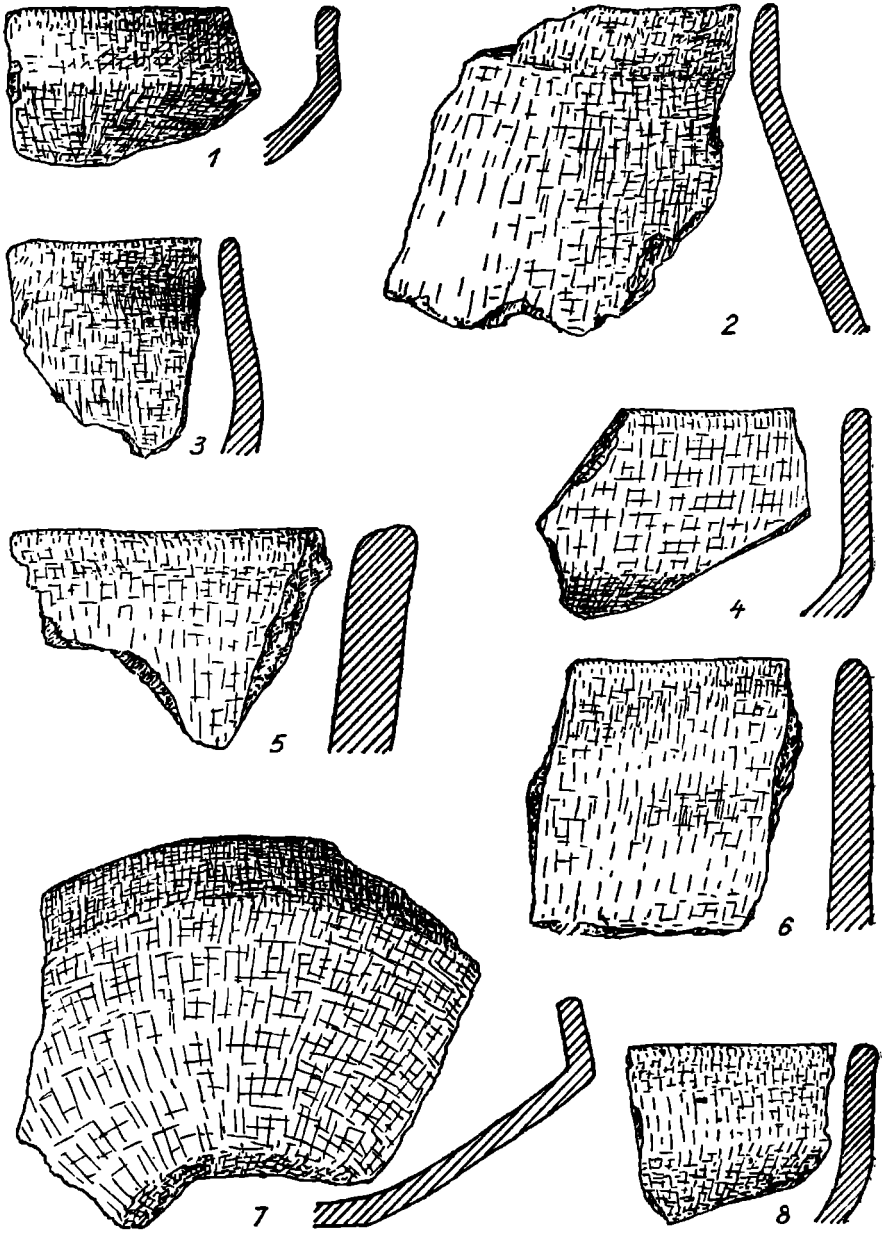

Fig. 9. Fragmente ceramice. Cris

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

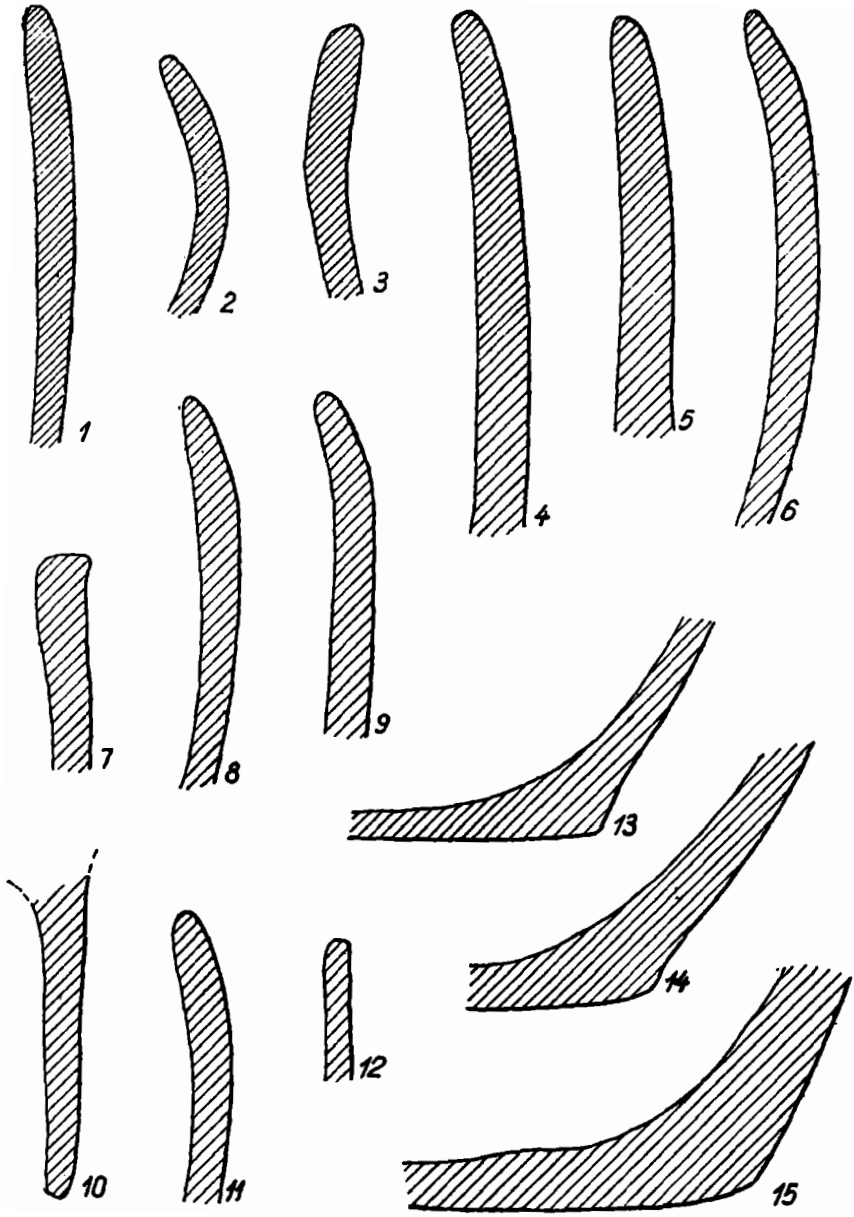

Fig. 10 — Profilele lnselor Cris

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

Pentru definirea grupului cultural Criș din Moldova, de primă importanță este elucidarea raporturilor sale cu cultura Vinča. Impresia noastră este că la Vermești ne aflăm în fața unor elemente sau mai degrabă a unor influiențe Vinča. Această situație s-ar putea explica prin apropierea de Transilvania și prin calea lesnicioasă de comunicare, pe care se găsește așezarea de la Vermești. Interesantă este și poziția pe înălțime, care poate are vreo legătură cu datarea tîrzie a stațiunii. Pentru a putea afirma o eventuală pătrundere a elementelor sau influențelor vinčene pe valea Trotușului spre Moldova, va trebui documentată existența unor așezări de acest tip în Transilvania de sud-est [38]. În cazul în care nu vor fi puse în evidență așezări de tip Starčevo-Criș IV — Vinča A în Transilvania de sud-est, va trebui căutată o altă cale pentru a se explica pătrunderea elementelor sau influențelor vinčene în Moldova.

SONDAGE DE SAUVEGARDE DE LA CITÉ NÉO-ÉNÉOLITHIQUE DE VERMEȘTI-COMĂNEȘTI (I)

Résumé

Les vestiges de la cité néo-enéolithique se trouvent sur le plateau de la colline „Cetățuia" du territoire du village Vermești (ville de Comănești, département de Bacău).

La station qui domine la dépression intracarpatique de Comănești, se trouve à une distance d'env. 30 km du défilé Ghimeș, qui fait la liaison avec la Transylvanie.

Dans le cadre du sondage on a tracé deux sections (S I et S II). Dans la première section ont a pratiqué les élargissements nécessaires à dégager l'habitacle cucuténien.

La stratigraphie dans S I se présente de la manière suivante (fig. 2/2) :

1. Sol végétal gris-clair, dans lequel se trouvent des fragments céramiques cucuténiens corrodés, des fragments céramiques de l'époque du bronze, Gorodsk-Usatovo et une petite gouge en cuivre ou bronze.

2. Sous le sol végétal suit une couche consistante de dépôts cucuténiens appartenant à l'habitat de la phase A_2.

3. Sol jaune-argileux réprésentant la couche vierge.

Section II (fig. 3) : 1. Le sol végétal a les mêmes caractéristiques que celui du S I. Au bout N de la section, dans le sol végétal qui supperpose directement la terre jaune argileuse, ont été découvertes quelques fragments céramiques de l'époque du bronze.

2. Les vestiges cucuténiens sont déposés, de même que dans S I, en une structure alvéolaire naturelle.

3. Sous cette couche j'ai observé un dépôt de couleur foncée, presque noire, nettement différent du dépôt cucuténien. La grosseur varie entre 0,40—0,50 m. Dans ce niveau j'ai pu observer de nombreux fragments de vases appartenant à la culture Criș.

4. Le sol jaune-argileux, assez mince, supperpose la roche.

Les habitats. Dans le cadre du sondage a été défouillée une seule habitation cucuténienne (fig. 2/1). L'habitation avait, probablement, une forme rectangulaire, avec une petite annexe dans le côté ouest. L'habitation était prévue d'une plate-forme construite sur poutres. Sur la plate-forme se trouvaient des vases peints et des objets de l'inventaire de l'habitat. Sur l'axe de l'habitat on a découvert deux empreintes de poutres verticales qui, probablement, soutenaient le toit. Sous la plate-forme de l'habitation on a découvert une fosse de 1,10 m qui s'approfondit jusqu'à 1,50 m. Dans cette fosse ont été trouvés 21 grands fragments de meules, fortement utilisées, placés avec la partie utilisable en bas et empilés les uns sur les autres. Sur ces

38 S. Marinescu-Bîlcu, în *SCIVA*, 26, 1975, 4, p. 487 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fragments se trouvaient 6 grandes meules, placées deux par deux, toujours avec la partie utilisable en bas. Nous croyons nous trouver devant un rituel de fondation d'une habitation-atelier pour l'usinage de la pierre. En ce qui concerne le niveau Criş, nous ne pouvons pas préciser s'il s'agit d'un complexe d'habitation ou d'une fosse ménagère.

La culture Criş. La céramique de la culture Criş de Vermeşti peut être partagée en quatre catégories : A. fragments de vasses aux parois épais, en pâte de qualité inférieure, avec beaucoup de balle, petits cailloux et sable. La pâte est triturée négligemment. La cuisson est incomplète, le noyau des fragments est cuit faiblement, ayant des nuances du noir foncé jusqu'au brun foncé. L'extérieur et l'intérieur des vases est couvert de barbotine. À certains vases, l'intérieur barbotiné a été polié avec soin. Les vases de cette catégorie constituent la majorité du materiel céramique, approximativement 60—70%.

B. Dans cette catégorie j'ai inclu les fragments de vases aux parois minces, avec une meilleure cuisson, qui a causé l'apparition d'une gamme variée de couleurs allant du rougeâtre et brun jusqu'au gris clair. La trituration de la pâte este meilleure et le dégroissage se fait spécialement avec du sable. La barbotine et le slip sont très rares, les vases de cette catégorie ont un décor spécifique.

C. Ce groupe est constitué par des fragments céramiques couverts de slip polié. La proportion de balle est très différente, en fonction de la grandeur du vase. Les groupes céramiques B et C sont présents en proportions égales, formant la plus grande partie de la catégorie de céramique fine.

D. Des fragments céramiques avec des traces de peinture, sont tres peu, à peine 1—2%. La pâte est pareille à celle de la catégorie C, le slip étant bien polié. On a peint avec du noir sur fond rouge ou brun.

Formes et ornements. À cause du matériel très fragmenté on n'a pu établir, avec précision, que peu de formes céramiques. La pluspart des fragments proviennent des grands vases de provisions, modelés de la pâte groupe A, ayant le col cylindrique, le corps puissamment bombé et le fond simple ou profilé. Le décor est réalisé avec de la barbotine organisée ou nonorganisée.

Les vases en pâte groupe B gardent en général la même forme, l'ornement le plus fréquent est constitué par des lignes brisés incisés. Un ornament spécifique sont les alvéoles réalisés par des pinçades faites avec les ongles disposées irrégulierement ou en rangées parallèles.

Pour la catégorie C est attesté la présence des coupes à haute patte, jattes et vases au corp ovale. Nous remarquons aussi la présence de deux fragments d'autels décorés par des canélures et des jattes bitronconiques de coleur noire.

L'habitat Criş de Vermeşti s'encadre dans le groupe culturel Criş de Moldavie. L'inventaire céramique de Vermeşti permet la datation dans l'une des phases tardives Criş, probablement avec certaines influences Vinča. Il n'est pas clair comment s'est exercée cette influence ; il est possible que ces éléments aient pénétré par le défilé de Ghimeş. Les futures recherches de la Transylvanie de sud-est devront élucider ce probleme. Comme dernière remarque, l'habitat Criş de Vermeşti se trouve sur une hauteur dominante.

LEGENDES DES FIGURES

Cetăţuia Vermeşti — Vue generale
Fig. 1. — Plan generale des fouilles
Fig. 2. — L'habitacle cucutenien
Fig. 3. — Profil de la section II
Fig. 4. — Fragments ceramiques Criş
Fig. 5. — Fragments ceramiques Criş
Fig. 6. — Fragments ceramiques Criş
Fig. 7. — Fragments ceramiques Criş
Fig. 8. — Fragments ceramiques Criş
Fig. 9. — Fragments ceramiques Criş
Fig. 10. — Profiles des fragments ceramiques Criş

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOI DESCOPERIRI DE TOPOARE DIN ARAMĂ ŞI BRONZ ÎN JUDEŢUL BACĂU

de VIOREL CĂPITANU

În ultima vreme pe teritoriul judeţului Bacău au fost descoperite cu totul întîmplător, sau cu ocazia unor sondaje şi săpături arheologice, mai multe topoare din cupru şi din bronz.

Descoperirile fortuite sau ocazionate de cercetări, prezentate în nota de faţă, nu fac excepţie de la tipurile cunoscute pînă în prezent în aria est-carpatică, de aceea ne vom mulţumi doar să le comunicăm.

1. Topor cu braţele „în cruce" de tip Jászladány.

A fost descoperit în anul 1970 în comuna Găiceana, de către locuitorul Alex. Aparu, în punctul „Pietroasa", în apropiere de drumul vechi, la circa 600 m sud-vest de sat *.

Dimensiuni : L. totală = 170 mm ; braţul cu tăişul vertical = 76 mm ; braţul orizontal = 71 mm, diametrul interior = 27 mm ; diametrul exterior = 45 mm ; lăţimea tăişului orizontal = 31 mm ; lăţimea tăişului vertical = 27 mm ; greutatea = 620 gr. (fig. 1/1).

Sondajul efectuat în acest loc, cu mulţi ani în urmă a dat la iveală : locuinţe de suprafaţă, ceramică tricromă (boluri, castroane, suporţi de vase) ceramică fragmentară de la vase de provizii mari cu barbotină, idoli antropomorfi şi zoomorfi, unelte din piatră, topoare calapod, lame din silex [1] etc.

Toporul descoperit la Găiceana face parte din categoria topoarelor cu braţele dispuse, „în cruce", de formă şi mărime mijlocie. Piesa este în general bine finisată păstrînd totuşi pe corp nodozităţi din timpul turnării. Culoarea toporului este roşiatică, dar parţial este acoperit şi cu patină verde. La partea inferioară, gaura de înmănuşare prezintă două alveolări pentru fixarea mai bine a toporului în coadă.

Toporul descoperit la Găiceana, în condiţii stratigrafice nesigure, poate fi pus totuşi în legătură cu aşezarea neolitică, aparţinînd culturii Cucuteni A.

---

* Aducem şi pe această cale sincere mulţumiri învăţătorului Alex. Aparu din Găiceana, care ne-a pus cu amabilitate la dispoziţie spre publicare acest topor.

1 Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, *Descoperiri arheologice în judeţul Bacău*, în AM, VI, p. 260.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Toporul de la Găiceana își găsește analogii perfecte în descoperirile de la Podei—Tg. Ocna [2], Bradu—Negri [3], Sohodor—Horgești [4], Slobozia—Stănișești [5], Slobozia—Bogdănești [6], Florești—Vaslui [7], Bistrița—Neamț [8], Horodiștea—Calu (Piatra Șoimului) Neamț [9], Dragomirești—Neamț [10] Nordul Bucovinei [11], în R. S. S. Moldovenească și R. S. S. Ucraina [12].

2. Topor de bronz de tip Monteoru, Banca com. Dealu-Morii.

A fost descoperit de locuitorul Păpușneac Gheorghe, în anul 1974, în punctul „Piscul Papurei", la cca. 50 m de locuința personală, pe un teren în pantă.

Imediat după descoperirea toporului, am executat un sondaj de 5 m × 2 m, cu care ocazie am întîlnit foarte multe materiale ceramice și oase de animale. Ceramica aparține epocii bronzului, cultura Monteoru, faza IC_2. Dimensiuni : L. 165 mm ; greutate = 400 gr.

Toporul de la Banca comuna Dealu Morii este de tipul cu gaură de înmănușare transversală. Lama îngustă se lățește ușor spre tăișul drept. În jurul manșonului se află trei nervuri groase și proeminente. Tăișul este ascuțit. Patina de culoare verde-deschis acoperă în întregime piesa. Pe manșon se observă două orificii rămase probabil din timpul turnării.

Toporul descoperit la Banca—Dealu Morii se încadrează în grupa obiectelor de cupru și bronz răspîndite pe teritoriul României, în perioada bronzului mijlociu, iar în Moldova acest tip este destul de bine documentat fie prin descoperiri întîmplătoare fie prin săpături sistematice, cum ar fi cel din așezarea de la Poiana [13] jud. Galați sau Răcătău [14], jud Bacău, din stratul aparținînd culturii Monteoru Ic_3 și Ic_2.

În județul Bacău se mai cunoaște un exemplar descoperit la Găiceana [15], la cca. 10 km de așezarea de la Banca, identic cu cel de la Poiana

---

2 C. Mătasă, *Așezarea neolitică Cucuteni B de la Tg. Ocna—Podei*, în AM, II—III, 1964, p. 21—24.

3 Al. Vulpe, *Cu privire la cronologia topoarelor de aramă cu brațele „în cruce"*, în SCIV, 15, 1964, p. 457-463 ; V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman, în zona rîurilor Siret și Moldova, în Carpica* I, 1968, p. 171-173, fig. 49/4.

4 Viorel Căpitanu, *Două topoare cu brațele „în cruce" descoperite în județul Bacău*, în Memoria Antiqvitatis, III, 1971, p. 435-440.

5 Idem, p. 435, fig. 1.

6 A. Florescu, *Toporul de aramă cu două tăișuri „în cruce" de la Florești*, în SCIV, 3-4, 1954, p. 596.

7 Ibidem, în SCIV, 3-4, 1954, p. 595-598.

8 Dan Monah, *Un topor de tip Jászladány descoperit la Bistrița, jud. Neamț, în Memoria Antiqvitatis*, I, 1969, p. 299-303, fig. 1.

9 În colecția Muzeului arheologic din Piatra Neamț.

10 În colecția Muzeului arheologic din Piatra Neamț.

11 În colecțiile Muzeului din Suceava.

12 Sulimirschi, T. Copper Hoard from Horodnica on the Dniestr, în Mitteilungen der Antropologischen Gesellschaft in Wien, 1961, p. 91, fig. 1.

13 T. Passek, Periodizacija, în MIA, 10, Moskova-Leningrad, 1949, p. 209, fig. 9.

14 R. Vulpe, Șantierul arheologic Poiana, în SCIV, III, 1952, p. 199, fig. 8/2 ; Al. Vulpe, în AM, 2-3, 1964, p. 130, fig. 3/1.

15 Toporul este prezentat în nota de față.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

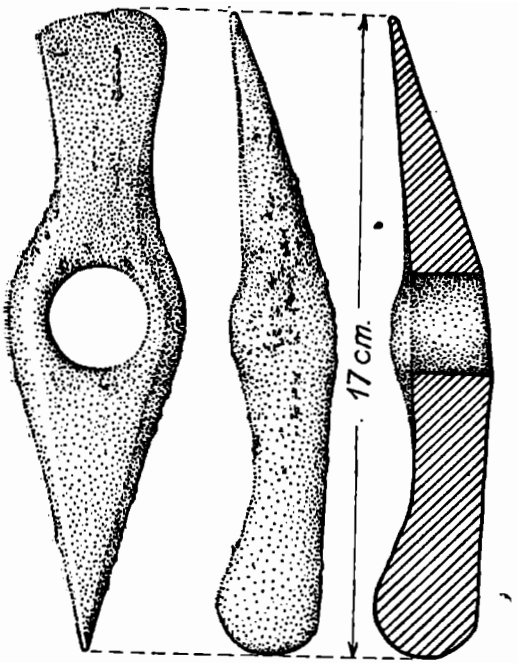

1

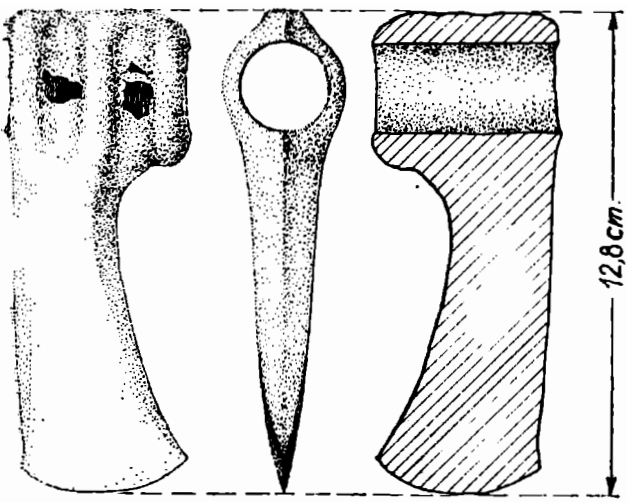

2

Fig. 1. — 1. Găiceana, topor din aramă ; 2. Ponca Dealu Morii, topor din bronz.

http://www.dacoromanica.ro

şi prezintă pe manşon cîte trei nervuri reliefate, cu lama îngustă şi latura interioară uşor curbată şi tăişul convex.

Topoare din această categorie au mai fost descoperite în Moldova la Tg. Ocna [16], Odobeşti [17], dar cu lama mai simplă şi prelungirea cefei mult mai proeminentă ; la Parava [18], cu lama masivă, cu trei-cinci nervuri pe tubul de înmănuşare, foarte puţin reliefate, cu un aspect destul de neglijent şi rudimentar ca la Borleşti [19], Cucuteni [20], Darabani [21].

Toporul din bronz descoperit la Banca, comuna Dealu Morii aparţine Bronzului mijlociu şi se încadrează în cultura Monteoru, seria a II-a [22].

3. Toporul din bronz de la Răcătău-Cetăţuie

A fost descoperit în anul 1972 cu ocazia săpăturilor arheologice întreprinse de Muzeul judeţean de istorie şi artă Bacău, în aşezarea de la Răcătău, în S. IX, la 0,60 m adîncime.

Dimensiuni : L. 125 mm ; l. cefei = 46 mm ; l. tăişului 45 mm ; diam. interior : 25 mm × 26 mm ; adîncimea găurii de înmănuşare 47 mm ; greutatea : 580 gr. (fig. 2/1).

Toporul descoperit la Răcătău este de tipul Dumbrăvioara şi se datează în sec. XVII—XVI-lea î.e.n. şi aparţine fazelor Monteoru I C_3, I C_2.

Analogii : Dumbrăvioara, Căprioara, Cornești, Ojdula, Sfîntu Gheorghe, Jimbor, Mura Mare [23].

4. Topor cu ceafa prelungită — Găiceana, jud. Bacău.

Descoperire izolată în anul 1974. Se păstrează în colecţia învăţătorului Alex. Aparu.

Dimensiuni : L. 126 mm ; l. cefei 56 mm ; l. tăişului 35 mm ; diam. int. 20 mm ; diam. exterior 28 mm ; adîncimea găurii de înmănuşare 30 mm ; greutatea : 250 gr. (fig. 2/2).

Toporul pe care-l prezentăm este de formă zveltă şi elegantă. Manşonul apare sub formă de creastă, uşor arcuită şi prelungită. Atît la partea superioară cît şi la partea inferioară se observă trei nervuri în relief, ca la tipurile de topoare monteorene. Lama acestui topor este uşor arcuită spre interior. Toporul este de culoare brun-roşcat şi este acoperit pe toată suprafaţa cu o patină de culare verde-închis.

---

16 Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, în A M., 2-3, 1964, p. 445, fig. 2.
17 Radu Vulpe, în Apulum, 3, 1946-1948, p. 98 ; Al. Vulpe, în AM, 2-3, 1964, p. 131, fig. 3/3.
18 Al. Vulpe, *Cu privire la unele topoare de aramă şi bronz din Moldova*, în AM, 2-3, p. 131, fig. 3/4-5.
19 Al. Vulpe, Äxte und Beile in Rumänien, I, 1970, p. 45, Pl. 10/142 şi 143.
20 M. Zamoşteanu, *Depozitul de topoare din bronz de la Borleşti* în AM, II—III, 1964, p. 454 ; D. Popescu, M. Rusu, Inv. Arch. I, R. 3.
21 I. Nestor, *Asupra începuturilor metalurgiei aramei şi bronzului în RPR*, în Studii şi referate, I. 1955, p. 51 ; H. Schmidt, Cucuteni, pl. 30/10.
22 Se cunoaşte un topor similar provenit de la Darabani, la Muzeul judeţean Suceava, din colecţiile dr. Ambrojevici.
23 Vezi Al. Vulpe, Äxte und Beile in Rumänien, I, 1970, p. 46-47, pl. 12/185-189 ; 195, 197, 198 şi Pl. 13/199-200.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

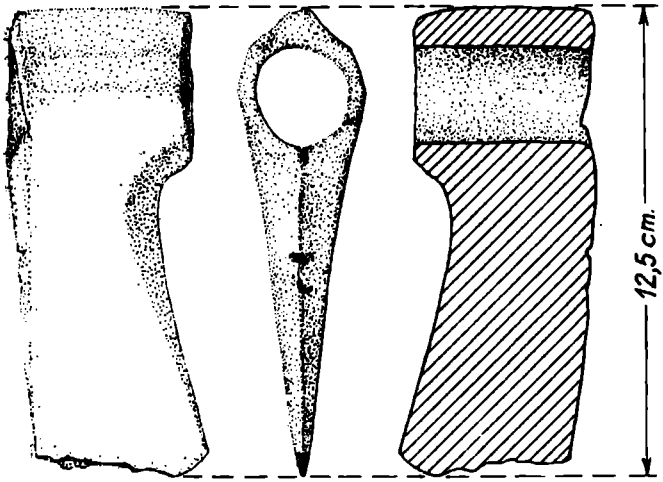

1

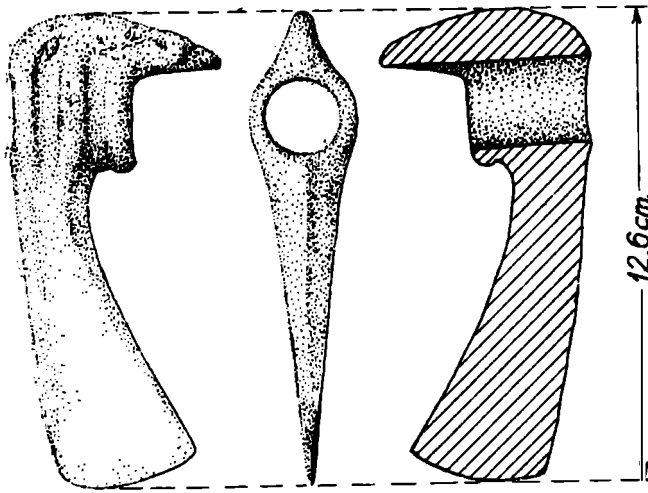

2

Fig. 2. — Topoare din bronz : 1. — Răcătău-Cetățuie ; 2. — Gârcina.

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

Toporul de la Găiceana aparţine tipului Monteoru şi se datează în epoca bronzului mijlociu, seria a II-a [24].

Cele patru descoperiri puse în discuţie completează seria de topoare de cupru şi bronz din Moldova (depozite şi descoperiri întîmplătoare) prin noile variante pe care le-am prezentat mai sus, dintre care cea mai interesantă ni se pare toporul nr. 4 de la Găiceana.

Ţinînd seama de faptul că în zona unde s-au făcut descoperirile se găsesc aşezări aparţinînd culturii Monteoru, credem că descoperirile menţionate mai sus, aparţin inventarului de unelte a purtătorilor culturii Monteoru.

Dacă pînă acum cunoaştem în aria culturii Monteoru îndeosebi topoare cu nervuri pe ceafă de tipul Parava—Odobeşti, (seria Monteoru), noile descoperiri din judeţul Bacău completează seria de topoare specifice purtătorilor culturii din spaţiul Carpato-danubian.

DÉCOUVERTES DE HACHES EN CUIVRE ET BRONZ DANS LE DISTRICT BACAU

Résumé

L'auteur présente plusieurs haches dont une en cuivre, les bras en croix de type Jászladany, appartenant à l'époque néolithique (Culture Cucuteni), découverte à Găiceana (district Bacău).

Une hache en bronze de type Monteoru, IIe série, découverte dans le village Banca, commune Dealu Morii.

Une hache en bronze de type Dumbrăvioara, datée XVIIe-XVIe siècles a.n.e., appartenant aux phases Ic3 et Ic2 de la culture Monteoru, découverte dans l'établissement de Răcătău (district Bacău).

Une hache à la nuque prolongée, réprésentant une découverte occasionnelle dans l'espace de la commune Găiceana, appartien au type Monteoru, IIe série.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Găiceana, hache en cuivre (1) ; Banca-Dealu Morii, hache en bronz (2).
Fig. 2. Haches en bronz : 1. Răcătău — Cetăţuie ; 2. Găiceana.

24 Op. cit., p. 31, Pl. 4/48-57.
25 Al. Vulpe, op. cit, p. 47.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA TARNIȚA (COMUNA ONCEȘTI, JUDEȚUL BACĂU)

de SILVIA ANTONESCU

În anul 1972. profesorul Ion Bejan, de la școala din satul Tarnița, comuna Onceşti, județul Bacău, a semnalat prezența unor vestigii arheologice pe dealul Cocolia, în partea de nord a satului. În timp ce efectuau unele lucrări agricole, elevii școlii din localitate au găsit cioburi cucuteniene și un schelet uman îngropat la mică adîncime.

Colegul Dan Monah *, de la Muzeul județean de istorie și artă Bacău, care a efectuat săpăturile de salvare, a constatat că elevii, căutînd cioburi, au distrus două cuptoare neolitice de ars ceramică, și o parte din scheletul menționat. Pe dealul Cocolia nu au fost constatate urme de locuire din perioada culturii Cucuteni, în afara resturilor celor două cuptoare distruse de elevi. Acestea deserveau probabil o altă așezare situată la cca. 2 km distanță de unde au fost recoltate fragmente ceramice. Situarea cuptoarelor de ars ceramică în afara așezărilor nu este un fapt singular și ea poate fi explicată prin faptul că în acest loc exista lut bun pentru modelarea vaselor și o sursă de apă în apropiere (Berheciul).

Cioburile recoltate din cele două cuptoare sînt pictate tricrom și se încadrează în faza Cucuteni AB, stil γ. Aproape toate fragmentele par să provină de la vase care s-au spart în timpul arderii. Pentru cercetarea stațiunii au fost trasate patru secțiuni : S I, de 55×1,50 m ; S II de 30×1 m ; S III de 15×1 m ; S IV de 15×1 m. În S I au fost descoperite două urme de arsură la adîncimea de 0,60 și 0,95 m, probabil datorate cuptorului cucutenian. În restul secțiunii stratul de cultură este foarte subțire și cu puține urme materiale. Și în S II stratul de cultură este sporadic, cu puține cioburi cucuteniene și cîteva cioburi carpice. În S IV s-a descoperit o groapă, care începe la 0,30 m și se adîncește pînă la 0,80 m. Groapa adăpostește un schelet în poziție chircită, așezat pe partea stîngă, cu capul probabil pe mîna stîngă (capul a fost deranjat de elevi) (fig. 1) [1]. Un fragment de maxilar se afla pe falangele mîinii stîngi. Oasele scheletului erau foarte friabile. Peste oasele picioarelor se aflau depuse ca ofrandă două vase : unul întreg și celălalt întregibil (fig. 2).

Vasul de dimensiuni mari (H=18,5 cm, Dg=29 cm, Df=10 cm) este lucrat dintr-o pastă mediocră, avînd ca degresant nisip și cioburi pisate.

---

* Mulțumim pe această cale colegului Dan Monah, care ne-a cedat materialul spre publicare.

1 Pentru schelet nu avem încă rezultatele expertizei antropologice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Este de culoare cărămizie, cu urme de ardere secundară şi are forma semisferică, cu buza uşor evazată.

Al doilea vas este un bol, de formă semisferică, cu buza răsfrîntă în afară, lucrat din pastă mediocră, avînd ca degresant nisip. Este de culoare neagră-cenuşie, cu suprafaţa exterioară lustruită. Are următoarele dimensiuni H=4,5 cm ; Dg=8 cm ; Df=4 cm.

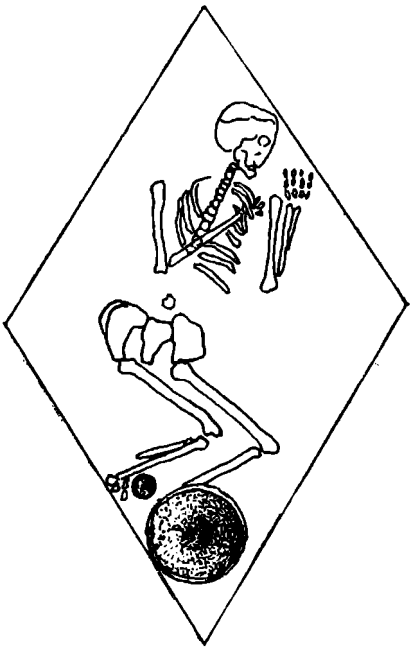

Fig. 1. — Mormîntul de la Tarniţa.

Cele două vase, care nu au analogii exacte cu formele ceramice caracteristice perioadei de sfîrşit a epocii bronzului şi începutul Hallstattului, ne împiedică să propunem o datare strictă a mormîntului. Avînd însă în vedere unele asemănări dintre vasele aflate în mormînt şi vasele aparţinînd grupului cultural Noua, descoperite la Gîrbovăţ [2], precum şi ritualul de înmormîntare (inhumaţia în poziţie chircită, pe partea stîngă) presupunem că mormîntul aparţine acestei culturi. În sprijinul acestei datări vine şi descoperirea unei aşezări de tip „zolniki", în apropierea mormîntului.

Cercetările viitoare vor stabili dacă mormîntul face parte dintr-un complex funerar sau de izolat, permiţînd probabil o datare mai strînsă a acestuia şi contribuind la îmbogăţirea cunoştinţelor privind perioada de sfîrşit a epocii bronzului şi începutul hallstattului în această zonă a văii Berheciului.

2 A. C. Florescu, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Noua, în Arh. Mold.*, II-III, 1964, p. 151, fig. 4/1-6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

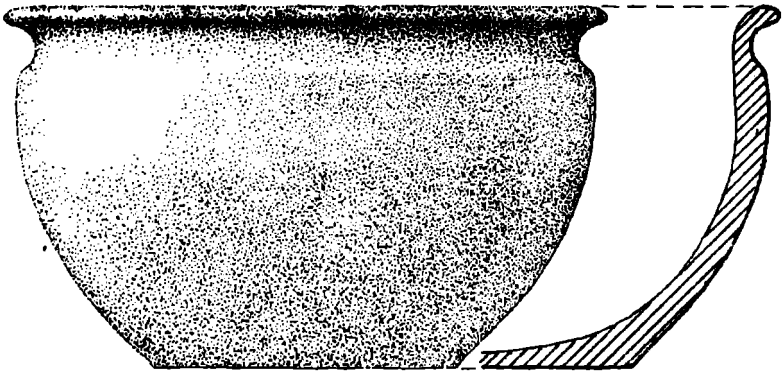

1

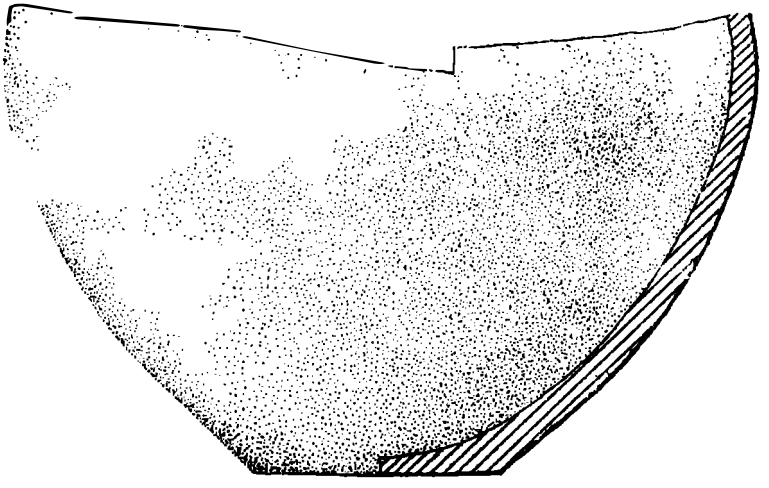

2

Fig. 2. – 1-2. Inventarul mormântului de la Parnita.

http://www.dacoromanica.ro

LES FOUILLES DE SAUVEGARDE DE TARNIŢA — ONCEŞTI

Résumé

Dans cet article l'auteur présente les découvertes faites par hasard au village de Tarniţa-Onceşti, district de Bacău, qui consistent en deux fours néolithiques de céramique et une tombe d'inhumation. En utilisant les analogies faites avec les matériaux découverts à Gîrbovăţ et considérant le rit, ainsi que la découverte tout près de ce tombeau d'un habitat de type „zolniki", la tombe de Tarniţa peut être datée à la fin de l'époque du bronze et au début de l'époque hallstattienne.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. La tombe de Tarniţa.
Fig. 2. L'inventaire de la tombe de Tarniţa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA DUDEȘTI

de MIOARA TURCU

Pe un rest de terasă aflată pe malul stîng al rîului Dîmbovița, la aproximativ 5 km est de satul Cățelu pe terenul ce aparține I.A.S.-ului Dudești [1], prin săparea unei casete realizată în scopul ridicării unui stîlp de înaltă tensiune, au fost sesizate resturile unor așezări străvechi. Cu ani în urmă însă, alte lucrări moderne de instalarea unei căi ferate cu funcții interne, au tăiat partea nordică a mamelonului și prin aceasta, în foarte mare măsură, s-a modificat configurația terenului. Din această cauză în prezent este vorba doar de un martor de terasă înaltă, aspectul originar al locului pe care se situaseră în vechime așezările omenești ne mai putînd fi precizat.

În 1971 pe terenul menționat s-au început cercetări arheologice, care prin specificul lor au avut un caracter de salvare.

Verificarea stratigrafiei din stațiune și stabilirea limitelor de întindere a resturilor de așezări, s-au realizat prin secțiuni perpendiculare pe cursul apei, intersectate de altele paralele (fig. I).

Stratigrafia terenului așa cum rezultă din profilele secțiunilor este următoarea

Stratul castaniu de pădure — solul viu — este suprapus de un pămînt negru măzăros, în care se află fragmente ceramice din epoca bronzului — cultura Glina III — cărbune și resturi de chirpic. Peste acest strat se află un pămînt cenușiu închis care, după materialele pe care le-a cuprins, aparține unei așezări Latène. Ultimul strat îl alcătuiește solul vegetal actual.

Așezarea Glina III este reprezentată mai ales prin ceramică găsită în cantitate redusă și împrăștiată în stratul respectiv. În schimb în secțiunea II, spre capătul de sud și spre centrul acesteia au fost surprinse două gropi al căror material ceramic bogat, dar destul de fragmentat, compensează într-o oarecare măsură sărăcia inventarului ceramic Glina III aflat în strat

Cele două gropi(Gr. 1 și Gr. 2) de formă ovală cu diametrele de 2,05 m și 1,70 m au fost umplute cu pămînt amestecat cu multă cenușă, bucăți de chirpic și cîteva fragmente de lame din silex. Conținutul acestor gropi

---

1 În cartierul Dudești, pe o terasă a Dîmboviței, în anul 1954 a efectuat cercetări arheologice Eugen Comșa (cf. Eugen Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpați*, în *SCIV*, 1-2, 1956, p. 41-52).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

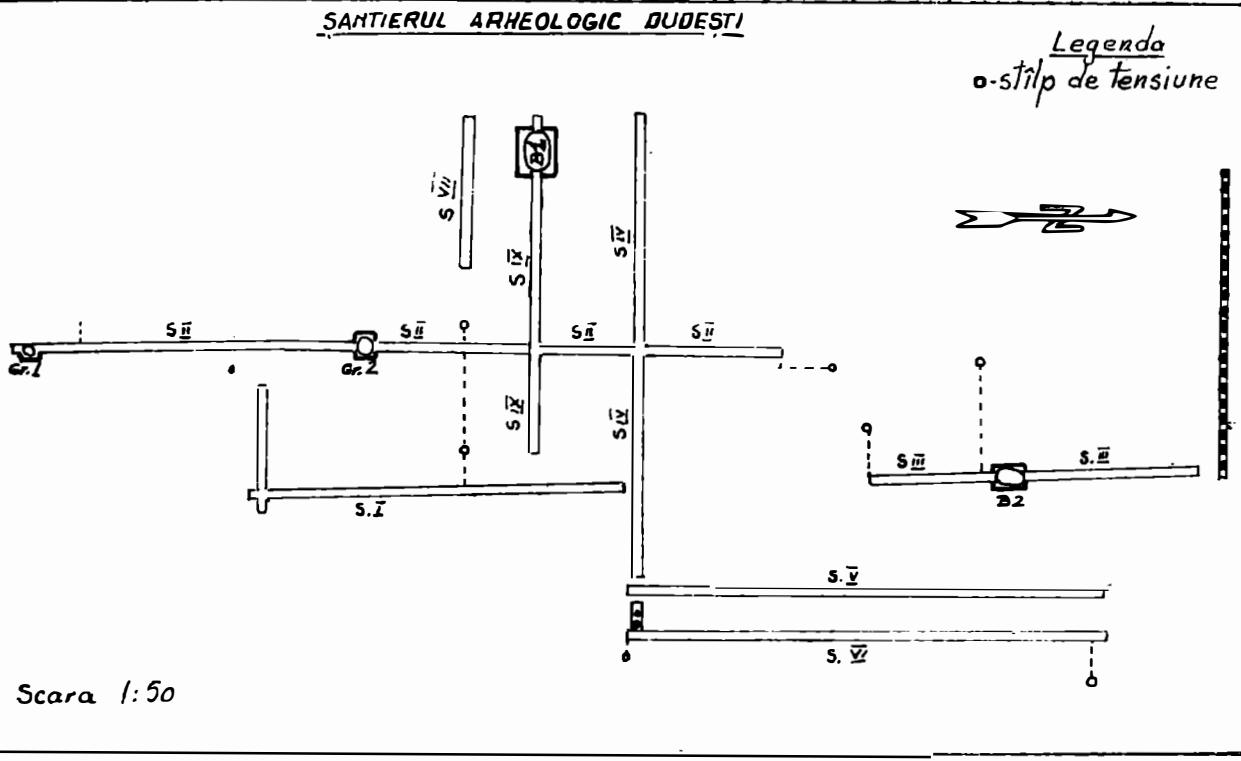

Fig. 1 – Planul cercetărilor de la Dudești.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro/

precum și dimensiunile lor ne determină să considerăm că ambele au aparținut unor bordeie, care în final au fost incendiate [2].

Spre deosebire de așezările de la Glina [3], Ciurel [4], Cuciulata [5] unde s-au aflat numai locuințe de suprafață ce corespund culturii Glina III — Schneckenberg, la Dudești s-au descoperit bordeie [6], la fel ca și la Roșu. Din observațiile stratigrafice nu s-a putut desprinde existența mai multor etape de locuire, care puteau, desigur, să determine și fazele evolutive ale culturii Glina III — Schneckenberg [7].

Materialul ceramic din cele două gropi de bordeie deși foarte fragmentat, ne dă totuși posibilitatea să stabilim o anumită gamă de forme.

Din punct de vedere al compoziției pastei distingem o categorie alcătuită dintr-o ceramică mai grosolană și o a doua din ceramică mai fină.

Prima încadrează vasele lucrate dintr-o pastă prost frămîntată neomogenă și friabilă, în al cărei conținut se observă mult nisip, mică, pietricele, calcar și cioburi sfărîmate ; arderea realizată incomplet, la roșu cărămiziu sau cărămiziu spre galben, dă vaselor pe suprafața lor pete iar în spărtură sînt cenușii sau negre. Din această categorie de vase au fost descoperite recipiente de dimensiuni mijlocii și mici cu profilul în forma literei S prelung, sau uneori au apărut și vase cu gîtul în formă de pîlnie (fig. II/2).

A doua grupă încadrează vasele de culoare gălbuie, lucrate dintr-o pastă destul de impură, dar bine frămîntată, în spărtură avînd culoarea gri, neagră sau brună. Pe lîngă formele de vase întîlnite în prima categorie, mai apar și castroanele (fig. II/1).

Aproape toate recipientele din cele două categorii menționate sînt decorate cu : șiruri de găuri butoni, executați în pasta crudă, din interior spre exterior (fig. II/3) ; mai rar întîlnim ca ornament găuri mici succesive realizate pe exteriorul vasului respectiv. Tot ca decor mai apare folosit cîte odată și brîul alveolar. Multe fragmente au buza alveolată (fig. II/4).

Ultima categorie o alcătuiește ceramica cu suprafața lustruită fără prea multă grijă, avînd culoarea gri-închis sau neagră. Adeseori arderea incompletă dă aceluiași vas nuanțe ce variază de la negru la brun cenușiu închis. Această categorie cuprinde numai fragmente de boluri precum și vase ce pot indica recipiente tronconice cu fundul îngustat continuat prin pereții

---

2 La Glina inventarul găsit în locuințe zace mai ales în cenușă amestecată cu pămînt. (cf. Ion Nestor, *Fouilles de Glina*, în *Dacia*, III-IV, 1927-1932, p. 228).

3 Locuințele de suprafață de la Glina erau prevăzute cu vetre sau cuptoare (vezi Ion Nestor *op. cit.*, p. 230).

4 Sebastian Morintz și George Cantacuzino, *Șantierul arheologic București*, în *Materiale*, V, 1959, p. 633).

6 Bordeie au fost descoperite și la : Fundeni (vezi Dinu V. Rosetti, *Cîteva așezări și locuințe preistorice din preajma Bucureștilor*, p. 10 și fig. 13), Cățelu Nou (vezi : V. Leahu, în *Cercetări Arheologice în București*, I, 1963, p. 24) și Roșu (cf. : M. Constantiniu și Panait I. Panait, în *Cercetări arheologice* în București, I, 1963, p. 304), Mihai Vodă (vezi : Sebastian Morintz și Dinu V. Rosetti, în *Bucureștii de odinioară*, 1959, p. 22).

7 La Cuciulata, Gheorghe Bichir a stabilit două niveluri de locuire (vezi : Gh. Bichir, *Beitrag zur Kenntnis der frühen Bronzezeit im südöstlichen Nransilvanien und in der Moldau (im Lichte der Grabungen von Cuciulata und Mîndrișca)*, în *Dacia*, VI, N S., 1962, p. 87 și urm.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

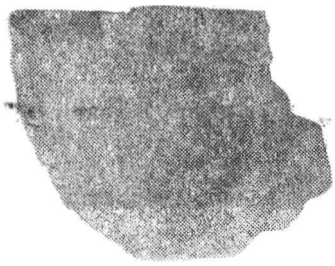

1

2

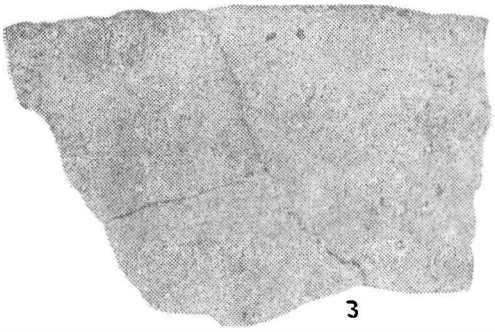

3

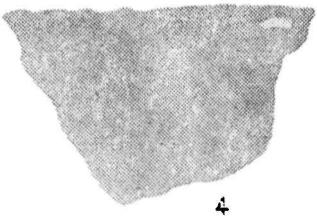

4

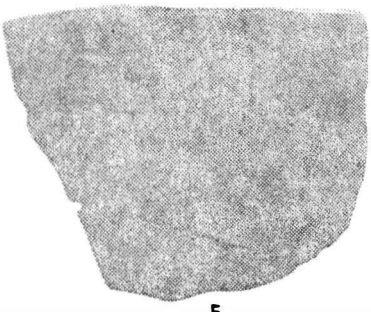

5

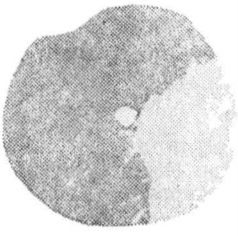

6

Fig. 2. — Materiale Gîrla VII: 1–5 fragmente ceramice; 6 fusaiolă din lut.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

ușor arcuiți, ce se termină printr-o gură largă și buza dreaptă. Pe umărul vasului este modelată neglijent o tortiță în secțiune rectangulară. (fig. II/5).

O atentă analiză a ceramicii Glina III — Schneckenberg descoperită la Dudești și mai precis a decorului cu butoni succesivi întîlnit pe vase, ne determină să considerăm că la Dudești, ceramica se încadrează în ceea ce A. Prox denumea faza B în cultura Schneckenberg, foarte caracteristică, de altfel și pe dealul Lempeș [8], corespunzînd nivelului II de la Căciulați [9].

Printre obiectele din lut în afară de ceramică s-a găsit și un fragment de fusaiolă rotundă, plată, perforată în centru [10]. (fig. II/6).

*
* *

Așezarea Latène geto-dacă prezentă la Dudești atît prin stratul de cultură cît și prin două locuințe : un bordei și o locuință de suprafață (B_1 și B_2). s-a dovedit destul de săracă în inventar.

Una din locuințe, de formă patrulateră cu colțurile rotunjite, de dimensiunile : 3 m × 2,80 m a fost descoperită la adîncimea de 0,58 m față de nivelul de călcare al solului antic. În colțul de nord-est al încăperii s-au găsit urmele unui cuptor din care s-a păstrat în întregime numai vatra, sub forma unei cruste albicioase, groasă de 3 cm, pietrificată prin focul repetat în cuptor. În centrul încăperii erau fragmente ceramice, amestecate cu bucăți de chirpic proveniți de la pereți.

A doua locuință a apărut la mică adîncime față de suprafața solului actual (0,35 m) sub forma unei platforme de lut ars. Depunerea de chirpici rezultată din prăbușirea pereților se aglomera mai ales spre centru. (fig. III).

Platforma de dărămături se înscrie într-o formă rectangulară cu dimensiunile de 3,50 m × 3 m. În amestecul cu stratul de dărămături se aflau și fragmente ceramice Latène lucrate cu mîna și la roată. Locuința nu era prevăzută cu vreun sistem de încălzire [11].

În inventarul așezării Latène geto-dacă de la Dudești s-au descoperit mai multe obiecte de fier : o seceră cu lama convexă [12] (fig. IV/1), o scoabă (fig. IV/2) și un fragment de daltă.

Majoritatea inventarului îl alcătuiește ceramica, foarte fragmentată, lucrată cu mîna și la roată. Categoria lucrată cu mîna din pastă poroasă provine de la căței, vase borcan, de diferite dimensiuni, ornamente cu proeminențe, brîuri alveolate, crestături pe buza vaselor. În prima categorie ceramică se încadrează și aceea de culoare neagră sau brună, lustruită, din care distingem profile de căni, fructiere și strachini. Vasele lucrate la roată

8 A. D. Alexandrescu, I. Pop și M. Marcu, în *Materiale*, X, 1973, p. 234.
9 G. Bichir, în *Materiale*, VII, 1962, p. 285.
10 Piese asemănătoare s-au descoperit la Glina (cf. Ion Nestor, *op. cit.*, p. 251, fig. 15, nr. 13-15).
11 Nici în locuințele descoperite, în anul 1974, la Bucureștii Noi nu existau vetre sau cuptoare menajere.
12 Unelte de același tip s-au aflat în depozitul de la Strîmbu (cf. Ion Berciu și Alexandru Popa, în *SCIV*, I, 1963, p. 156, fig. 3/7 și 3/8), la Poiana (vezi : Radu Vulpe în *SCIV*, III, 1952, fig. 12/2) și Covasna (cf. Zoltan Szekely, *Cetatea dacică de la Covasna*, în *SCIV*, II, 1972, p. 210, fig. 11/1) și la Andolina, unde exemplarul respectiv era prevăzut cu peduncul pentru înmănușare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sînt de factură autohtonă — căni (fig. IV/3), fructiere, capace cu butoni, strecurători, imitații după capace deliene (fig. IV/4-5), fragmente de amfore, cîteva resturi de amfore de tipul rhodian și o mănușă de amforă bicilindrică neștampilată, cu centrul de fabricație Cos. (fig IV/6).

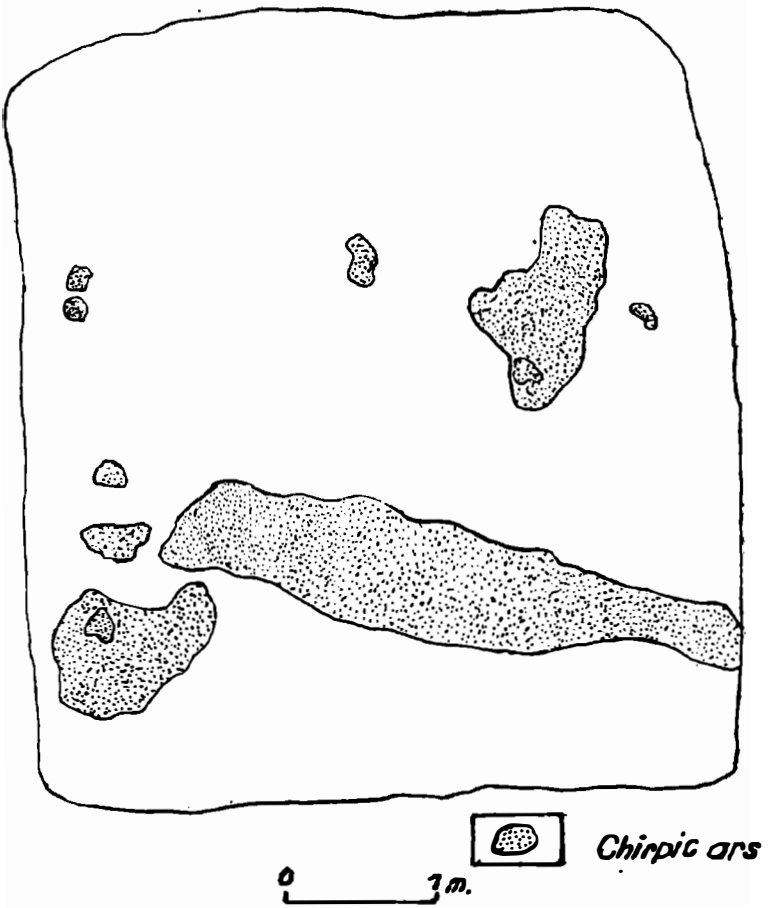

Fig. 3. — Planul unei locuințe getice (B.2).

Așezarea din a doua epocă a fierului de la Dudești se poate data numai pe baza tipologiei categoriilor ceramice, luate în comparație cu elemente similare din alte așezări getice. Astfel, luînd în considerație similitudinile, dintre ceramica aflată la Dudești și aceea din marea acropolă de la Popești-Novaci, putem încadra locuirea Laténe de la Dudești în sec. II-I î.e.n. [13].

13 Radu Vulpe, *Șantierul arheologic Popești* în *SCIV*, 1/2, 1955, p. 262 ; Idem, *Șantierul arheologic Popești*, în *Materiale*, VII, p. 331.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

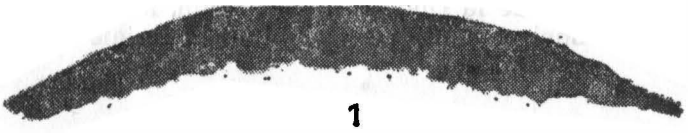

1

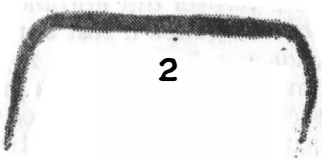

2

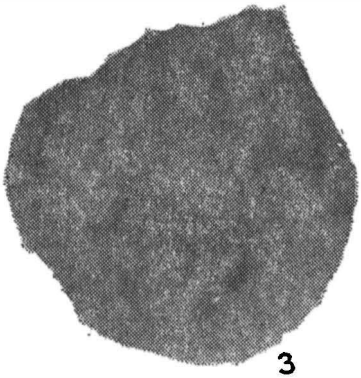

3

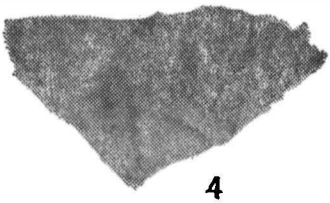

4

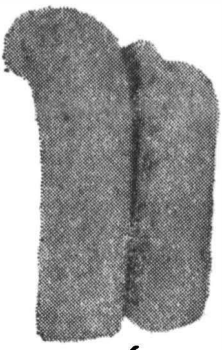

6

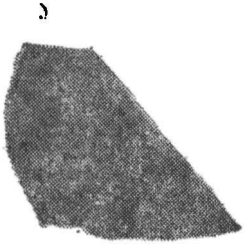

5

Fig. 4. — Dudești. Obiecte din fier și ceramică din a doua epocă a fierului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Locuirea geto-dacă de la Dudeşti, nefortificată, avea un aspect rural, dovedind existenţa unei populaţii cu posibilităţi materiale foarte modeste.

*
* *

Prin secţiunile trasate şi cercetate la Dudeşti s-au determinat limitele celor două locuiri din epoca bronzului şi din a doua epocă a fierului. În acest sens aşezarea Glina III se extinde pe tot dealul, cuprinzînd chiar şi panta joasă a terasei din apropierea apelor Dîmboviţei. Spre deosebire de aceasta, locuirea getică a fost surprinsă numai în zona cea mai înaltă a terasei. Dovada cea mai certă a faptului că aşezarea din epoca Latène este masată numai în această parte a promontoriului este dovedită foarte clar de profilele secţiunilor VII şi VIII ce au traversat dealul, perpendicular pe albia rîului, unde nu mai apare stratul culturii celei de a doua epoci a fierului.

RECHERCHES ARCHEOLOGIQUES DE DUDEŞTI

Résumé

Sur une reste de terrasse située sur la rive gauche de Dambovitza, on a effectué des recherches archéologiques dont les résultats ont mené à la découverte de deux habitats superposés : Glina III appartennat à l'époque du bronze et Latène — gétique (IIe—Ier siècles a.n. ère).

Le premier habitat s'est concrétisé par le découverte de deux fosses de huttes ayant du matériel céramique, spécifique pour la culture Glina III, qui correspond au IIe niveau de Căciulaţi et à la phase B de la culture Schnekenberg.

L'établissement gétique de type rural est caractérisé par des maisons de surface et des huttes ayant un inventaire formé d'objets en fer, céramique autohtone travaillée à la main et à la roue, des fragments d'amphore de type rhodian et une anse d'amphore sans cachet de type Cos.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Plan des recherches (fouilles) de Dudeşti.
Fig. 2. Matériaux Glina III. 1-5 fragments céramique, 6 fousaille.
Fig. 3. Plan d'une habitation gétique (B 2).
Fig. 4. Objets en fer et céramique travaillée à la roue appartenant à la II-e époque du fer. 1 faucille, 2 crampon, 3 fragments de broc, 4-5 imitations locales d'après des coupes dellienes, 6 anse d'amphore bicylindrique d'une amphore de type Cos.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PRINCIPALELE REZULTATE ALE SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE ÎN AȘEZAREA GETO-DACICĂ DE LA RĂCĂTĂU (JUDEȚUL BACĂU)

de VIOREL CĂPITANU

În ultimii ani cercetările arheologice în județul Bacău au cunoscut un avînt deosebit și acest lucru s-a datorat unei fructuoase colaborări între institutele de specialitate și Muzeul de istorie și artă din Bacău [1], cercetări care au contribuit la crearea unui fond muzeistic deosebit de important și la elucidarea unor probleme legate de perioada de înflorire a statului dac, de sub Burebista și Decebal.

Primele cercetări în județul Bacău au fost concentrate în zona colinelor Tutovei și în bazinele principalelor rîuri : Siret, Bistrița și Trotuș, unde au fost descoperite un număr mare de așezări, care atestă prezența dovezilor materiale geto-dacice, începînd cu prima epocă a fierului și pentru toată perioada care s-a scurs pînă la formarea poporului și a limbii române, în contact nemijlocit cu marile civilizații greco-romane [2]. Bogăția materialelor arheologice în așezările de la : Bărboși [3], Poiana [4], Răcătău [5], Brad [6], Tisești — Tg. Ocna [7], Cozla și Bîtca Doamnei — Piatra Neamț [8], Piatra Șoi-

---

1 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Descoperiri arheologice* în județul Bacău, în AM, VI, 1969 ; N. Zaharia, M. Petrescu Dîmbovița, E. Zaharia, Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea, București, 1970, pag. 54-74.

2 Radu Vulpe, Șantierul Poiana, SCIV, T. III, 1952, p. 191-230 ; Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Descoperiri arheologice în județul Bacău*, în AM, 1969, p. 213-275 ; C. Buzdugan, *Necropola getică de la Slobozia*, în Carpica, I, 1968, p. 67-94.

3 N. Gostar, *Săpăturile și sondajele de la Șendreni-Barboși*, în *Materiale*, VIII, p. 505-511.

4 Radu Vulpe, *Considerațiuni arheologice și istorice asupra cetății de la Poiana, în Moldova de Jos, București*, 1931. Idem, Piroboridava, în Revue Archeologique, XXXIV, 2, 1931 ; Raport preliminar asupra activității șantierului arheologic Poiana-Tecuci, 1950, în SCIV, I, 1951, p. 177-216 ; Șantierul Poiana, în SCIV, 1952, p. 191-230.

5 Viorel Căpitanu și V. Ursache, O *nouă cetățuie dacică pe valea Siretului*, în Carpica, II, 1969, p. 93-130 ; Idem, *Descoperiri geto-dace în județul Bacău*, în Crisia, 1972, p. 97-114, Dicționar de istorie veche a României, București, 1976, p. 498, 561, 562.

6 V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman în zona rîurilor Siret și Moldova*, în Carpica I, 1968, p. 171-184 ; Idem, *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe valea Siretului*, în Memoria Antiquitatis, I, I, 1968, p. 105-119 ; Al. Vulpe, *Ptolemy and the ancient geography of Moldavia*, în Studii clasice, VI, 1964, p. 233-246.

7 A. Nițu, Mihai Zămoșteanu, *Sondajul în cetățuia dacică de la Tisești*, în Materiale, V, 1959, p. 375-382.

8 C. Mătasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, în BCMI, XXXI, 1938 ;

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mului [9], dovedesc că acolo avem de-a face cu puternice centre economice, în majoritate de tip „dava", în perioada denumită pe drept cuvînt „clasică".

Referindu-ne în cele ce urmează la așezarea de la Răcătău, facem precizarea că ea în antichitate beneficia de o poziție excelentă, atît din punct de vedere militar, cît mai ales economic, aflîndu-se în apropierea locului unde se întretăiau două mari drumuri comerciale : Valea Siretului, care unea nordul Europei cu regiunile Dunării de Jos și Valea Trotușului, care prin pasul Oituz reprezenta calea cea mai directă spre Transilvania.

Istoricul cercetărilor

Așezarea geto-dacă de la Răcătău apare menționată pentru prima dată în „Chestionarul lui Alexandru Odobescu, către învățători", din anul 1873, în care se precizează că, „pe raza comunei Pincești se află o cetățuie cu șanț de apărare, de unde s-au adunat fragmente ceramice și monede antice" [10]. Credem că informațiile lacunare date de învățătorii de atunci se refereau la cetățuia de la Răcătău, care teritorial aparținea de comuna Pincești.

Pînă în anul 1968 nu s-au întreprins nici un fel de investigații arheologice în această importantă așezare, cu toate că din unele informații adunate de noi rezultă că diverși cetățeni s-au adresat în mai multe rînduri în scris, Institutului de Arheologie din București și Muzeului arheologic din Piatra Neamț [11], cu care ocazie au predat celor două instituții materiale ceramice și monede romane [12].

Locul unde a fost descoperită așezarea se numește „Cetățuie" și ne apare astăzi sub forma unei acropole, situată pe terasa înaltă a Siretului, la circa 170 m. altitudine, beneficiind de o poziție excelentă și avînd în același timp o mare vizibilitate asupra văii Siretului, din acest loc putîndu-se observa cu ochiul liber înspre sud pînă la Poiana, prima din „davaele" dacice descoperită și identificată de profesorul Radu Vulpe cu Piroboridava [13], iar spre nord pînă în părțile Bacăului.

Din punct de vedere geografic așezarea propriuzisă — acropola, ocupă o poziție dominantă, în regiunea marginală a colinelor Tutovei în partea de vest a acestora, înconjurată de rîpi abrupte, fiind legată de așezarea civilă printr-o fișie de pămînt, peste șanțul de apărare [14].

Cercetările arheologice întreprinse de noi au dovedit că zona colinară prin particularitățile ei geografice a oferit condiții de viață din cele mai

---

N. Gostar, ***Cetatea dacică de la Piatra Neamț-Bitca-Doamnei***, în Omagiul lui P. Constantinescu-Iași, cu prilejul împlinirii a 70 de ani, București, 1965 ; Idem, ***Cetăți dacice din Moldova***, București, 1969.

9 Radu Vulpe, Les Fouilles de Calu, în Dacia, VII-VIII, 1937-1940.

10 Al. Odobescu, ***Chestionarul către învățători din 1873***, p. 481. (Manuscris, Bibl. Acad. R.S.R.).

11 Am consultat arhivele celor două instituții și am constatat că materialele au fost predate la muzeele respective.

12 Doi denari republicani au fost predați de I. Galeru Institutului de Arheologie din București în anul 1957.

13 Radu Vulpe, ***Piroboridava***, în Revue Archeologique XXXIV, 2, 1931.

14 D. Poghirc, ***Satul din Colinele Tutovei***, 1972, p. 45-47.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vechi timpuri [15]. Astfel, pădurile larg răspîndite, bogate în vînat, relieful colinar cu altitudini nu prea mari, prielnic pentru agricultură și creșterea vitelor, condiții de climă, prezența surselor de apă, posibilități de adăpostire în caz de primejdie, au constituit factori favorabili de locuire și răspîndire a așezărilor omenești [16].

Referindu-ne numai la zona limitată din jurul cetățuii dacice, cunoscută de localnici sub denumirea de Dealul Șoimului, cuprinsă între localitățile Răcătăul de Jos la nord, Dienet la sud și Pincești la est, facem precizarea că aici avem de-a face cu o intensă locuire începînd cu epoca neolitică, bronzului fierului, prefeudal și feudal [17].

Așezarea propriuzisă de pe acropolă ocupă o suprafață de circa 7.500 m.p., avînd în prezent o formă ovală-alungită, pe direcția apei Siretului.

În partea de est acropola este înconjurată de un mare șanț de apărare, împădurit, care o separă de așezarea civilă. Un al doilea șanț de apărare se află chiar pe acropolă și are o adîncime de 6,70 m.

În continuare la circa 1 km, de cetățuia dacică, în partea de est, în punctul „Moviliță" se află necropola tumulară geto-dacă contemporană așezării, în care am cercetat un tumul reprezentat printr-un mormînt de incinerație geto-dacic care după inventar (ceramică autohtonă, o cămașă de zale și un însemn cu foiță de aur), aparține populației locale.

Stratigrafia așezării

A fost clarificată prin săpăturile efectuate în campaniile anilor 1968-1970.

Stratul de cultură are în general o grosime de circa 2,00 m., dar sînt porțiuni unde ajunge pînă la adîncimea de 3 m. și reprezintă două mari epoci istorice

Epoca bronzului — cultura Monteoru, cu fazele Ic 3 și Ic 2 ;

Epoca geto-dacică, care aparține sfîrșitul secolului IV î.e.n. și pînă la începutul secolului II e.n.

Așadar, sub stratul vegetal gros de circa 0,20 m., urmează stratul de cultură propriuzis de circa 1,80-2,00 m. de culoare brun gălbuie, intercalat cu urme de arsură, vetre, cenușă, chirpic, oase, cărbuni etc., care aparține nivelului dacic.

Stratul din epoca bronzului este format din două niveluri de locuire și are o grosime de circa 0,40 m., fiind deranjat în mare parte de gropile aparținînd Latène-ului geto-dacic, din penultimul nivel de locuire.

Acest strat este reprezentat prin locuințe de suprafață și gropi cu resturi menajere. Din acest strat a fost recoltată o mare cantitate de ceramică din epoca bronzului, unelte din bronz, os și piatră precum și un valoros tezaur de aur format din mărgele, inele de buclă și o spirală din sîrmă masivă, rotundă în secțiune, terminată la cele două capete în cîte un ochi înfășurat în buclă.

15 Viorel Căpitanu, ***Descoperiri arheologice în anii Republicii***, în Comunicări de Istorie și Filologie, 1973, p. 40-44.
16 D. Poghirc, op. cit. p. 100-106.
17 Cercetări — V. Căpitanu, material inedit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Toate cele 48 de piese de aur au fost tezaurizate într-un vas din lut specific culturii Monteoru.

Inelele de buclă din acest tezaur își găsesc analogii perfecte în cimitirul nr. 4 de la Sărata Monteoru [18] și în multe alte descoperiri de acest fel din Transilvania [19] și Ungaria [20].

Al doilea strat de cultură aparține epocii geto-dacice și cuprinde mai multe niveluri de locuire.

Primul nivel geto-dacic a fost surprins numai în anumite secțiuni din săpătura noastră, într-un strat galben-nisipos, gros de 0,30 m. și aparține sec. IV-III î.e.n.

Datarea acestui nivel este asigurată de o fibulă de tip trac [21], de ceramică locală identică cu cea descoperită la Satu Nou [22], Telița [23], Murighiol [24], Cernavodă [25], Poiana [26], Zimnicea [27] și de un fragment de la o amforă de tip „Heracleea Pontica", cu ștampilă.

Al doilea nivel geto-dacic se află într-un strat de pământ cenușos, gros de circa 0,40 m. și aparține secolelor III-II î.e.n. În acest strat alături de ceramică autohtonă net predominantă, întîlnim amfore de Cos (una ștampilată), ceramică fină de factură elenistică, o oenochoe în stare fragmentară, un platou cu firnis negru, fragmente de cupe megariene și o fibulă de tip celtic.

Al treilea nivel dacic, cu pământ cenușos-gălbui, gros de 0,25-0,30 m. aparține sec. II-I î.e.n. Datarea acestui nivel s-a făcut pe bază de ceramică elenistică, de monede dacice de tip Vîrteju — București [28], de denari republicani romani din tezaure și locuințe, precum și pe bază de fibule de tip Latène III și ceramică lucrată cu mîna și la roată de tip Ciolănești [29].

---

18 Eugenia Zaharia, *Die Lockenringe von Sarata Monteoru und ihre Typologischen und chronologischen Beziehungen*, în Dacia, SN, III, 1959, p. 103-134.

19 D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania*, în Materiale, II, p. 200-201.

20 Amalia Moszolics, Der Goldfunde von Velem Szentvid, în Praehistoria, I, Basel, 1950, pl. XV, fig. 28 ; B. Hänsel, Beiträge zür cronologic der mittleren Bronzezeit in Karpatenbecken, Bonn, 1968, vol. I, p. 220, pl. 27/2, 3, 5, 6, 8 ; pl. 4/13-17.

21 Ion Nestor, Der Stand der Vorgheschiechetsforschung in Rumanien, extras din 22 Bericht der romisch germenischen Kommission, 1933 ; Radu Vulpe, SCIV, I, p. 206, fig. 24/1-2 ; SCIV, 1952, p. 206 fig. 24/d, e, f, g.

22 M. Mitrea, C. Preda și N. Anghelescu, *Șantierul Satu Nou, Necropola geto-dacă*, Materiale VIII, p. 367-372.

23 G. Simion și Gh. I. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la Telița*, VIII, p. 373-381.

24 E. E. Bujor, în Materiale, III, p. 247.

25 D. Berciu, *Descoperile de la Cernavoda* (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Làtène geto-dace — la Dunărea de Jos, în Materiale IV, 1957, p. 284, fig. 5/2, p. 285, fig. 7/1 și fig. 8/1.

26 Istoria României, Vol. I, p. 230.

27 Ion Nestor, în Studii, I, 1949, p. 117-125 ; Idem, în SCIV, I, 1950, p. 94 ; I. H. Crișan, *Ceramoca daco-getică*, 1969, fig. 24/1 ; A. D. Alexandrescu, Mormintele din perioada mai tîrzie a necropolei getice de la Zibnicea (jud. Teleorman) în Crisia, 1972, p. 15-26.

28 C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, 1974, p. 523, pl. XLIII, 15.

29 M. Petrescu Dîmbovița, *Descoperiri de vase dacice de la Ciolănești din Deal (jud. Teleorman)*, în In memoriam Contantin Daicovici, Cluj, 1974, p. 285-299, fig. 1/1-9 ; fig. 2/1-7 și fig. 3/1-5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Al patrulea nivel de locuire îl reprezintă stratul cel mai bogat în material arheologic și are o grosime de 0,60 m. și aparține secolelor I î.e.n.-I e.n.

În acest strat s-au descoperit cele mai multe materiale geto-dacice începînd cu ceramica autohtonă și de import, fibule de tip Nauheim și de tip cu resortul bilateral, monede republicane și imperiale romane.

Ultimul nivel de locuire se află într-un pămînt brun-cenușiu cu nuanțe gălbui, gros de circa 0,40 m și aparține sec. I-II e.n. Datarea așezării este asigurată de fibule de tip norico-panonic [30], de tip cu resortul bilateral și port-agrafa scundă, precum și de denari imperiali emiși de împărații Augustus (27 î.e.n.- 14 e.n.), Tiberius (14-37 e.n.), Claudius (41-54 e.n.), Nero (54-68 e.n.), ceramică autohtonă și de import (ceramică fină și smălțuită și amfore ce se datează în sec. I-II e.n.).

Locuințele

Locuințele din așezarea de la Răcătău au ridicat o serie de probleme din cauza nivelărilor și a duratei extrem de lungi a staționii și a multimii gropilor din nivelurile superioare, care au măcinat stratul de cultură. Forma locuințelor n-a putut fi surprinsă în toate suprafețele, în schimb s-au păstrat vetrele acestor locuințe, suprafețe întinse de prundiș, suprafețe mari bătătorite de lut galben, gropi de pari, chirpic, rîșnițe, vase întregi, unelte, podoabe.

Cu toate acestea au fost identificate pînă în prezent un număr impresionant de locuințe de suprafață (cca. 90) și locuințe de tip bordei (9). La realizarea locuințelor se foloseau în mare măsură bîrnele din lemn prinse cu scoabe și cuie din fier și lut amestecat cu pleavă.

În general locuințele descoperite la Răcătău aveau o formă rectangulară așa cum o dovedesc podelele din lut galben bătătorit.

În interiorul încăperilor s-au descoperit vetre de foc de formă rotundă sau ovală, construite întotdeauna pe un strat gros de prundiș.

Au fost descoperite și un număr de cinci cuptoare din care două pentru prelucrarea minereurilor neferoase așa cum o dovedesc numărul mare de creuzete de formă conică. Celelalte cuptoare erau întrebuințate în gospodărie și nu pentru arderea ceramicii.

Numărul mare de vetre cca. 73, multe în afara locuințelor ridică problema dacă nu cumva o parte din acestea reprezentau vetrele de la cuptoarele ridicate deasupra solului pentru arderea vaselor din lut.

În apropierea locuințelor au fost descoperite un număr foarte mare de gropi, cca. 270, majoritatea în formă de clopot cu gura largă circulară. O parte din aceste gropi erau îngrijit săpate și prezentau pereții arși în interior. Probabil că acestea erau folosite pentru păstrarea cerealelor și nu pentru arderea ceramicii [31].

30 A. K. Ambroz, Fibuly juga europejskoi casti SSSR, Archeologiia SSSR Dl — 30, Moscova, 1966, p. 39, unde se arată că aceste fibule din Panonia, Noricum, Raetia au ajuns în Slovacia, Cehia, Moravia, și Dacia.

31 I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, 1969.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Unelte de producție, obiecte de uz casnic, accesorii și arme

Populația geto-dacă își confecționa uneltele de muncă, obiectele de uz casnic, podoabe, arme și diferite accesorii din fier, bronz, argint, os, piatră.

Săpăturile de pînă acum au scos la iveală un număr de 353 de piese întregi, bine conservate, specifice inventarului agricol și meșteșugăresc și cca. 400 de obiecte tot din fier, dar deteriorate prin oxidare.

Se remarcă cuțitele (41 exemplare), cosoarele (9 ex.), dălțile (6 ex.), brăzdare de plug de tip dacic (10 ex.), seceri (9 ex.), topoare (5 ex.), frigări (2 ex.), cuie și piroane (70 ex.), scoabe și cîrlige (58 ex.), verigi și inele (17 ex.), pinteni (10 ex., din care 1 ex. din bronz), psalii (2 ex.), foarfeci (2 ex.), diverse — cca. 160 de exemplare.

Subliniem faptul că la Răcătău au fost descoperite un număr de 10 brăzdare din fier, 9 în stare fragmentară și un exemplar întreg, de forma unei bare masive, din fier aplatisat, cu lungimea de 0,30 m și vîrful triunghiular, identic cu brăzdarele descoperite la Poiana [32], Brad [33], Bîtca Doamnei [34], Piatra Șoimului [35], Tinosul [36], Popești-Novaci [37], Socetu [38], Ocnița [39], Cetățenii din Vale [40], Costești [41], Grădiștea Muncelului [42], Pecica [43], și în multe alte așezări geto-dacice.

Bogăția obiectelor din fier atestă existența unor ateliere de prelucrare a fierului și a metalelor neferoase dovedită și de prezența în așezare a creuzetelor, a bucăților de metal și a unei mari cantități de zgură.

Alături de unelte s-au descoperit diferite arme din fier și bronz care constau din : vîrfuri de săgeți (11 ex.) în formă de frunză cu tub de înmănușare ; vîrfuri de săgeți în trei muchii cu peduncul ; vîrfuri de săgeți de formă conică cu tub de înmănușare și aripioare ; vîrfuri de săgeți din bronz cu trei muchii de tip zis „scitic" cu tub de înmănușare (12 ex.) ; vîrfuri de suliță (17 ex.) ; vîrfuri de lance (2 ex.).

O dovadă demnă de luat în seamă în ceea ce privește folosirea fierului pe scară largă de către geto-daci, ne-o oferă depozitul de bare de metal cca. 300 de exemplare din sec. II-I î.e.n., descoperit la Călinești-Negri, jud. Bacău, la numai 2 km. de cetățuia dacică de la Bradu [44].

Generalizarea metalurgiei fierului în sec. II-I î.e.n. a avut urmări deosebit de importante asupra societății geto-dacice și implicit a dus la dez-

---

32 Radu Vulpe, SCIV, II, 1951, p. 200, fig. 21/1-2.
33 Viorel Căpitanu și V. Ursache, Crisia, p. 113, fig. 17/9.
34 Anton Nițu, C. Mătasă, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, în Materiale VII, 1961, p. 339 și urm. ; N. Gostar, ***Cetăți dacice din Moldova***, București 1969. p. 9-22. Dicționar de istorie veche a României, 1974, p. 94.
35 Informații, Virgil Mihailescu-Bîrliba. Un brăzdar de plug identic cu cel de la Răcătău a fost descoperit la Piatra Șoimului în anul 1975.
36 Radu și Ecaterina Vulpe, în Dacia II, 1924, p. 219, fig. 47/24 și fig. 48/9.
37 Mioara Turcu, Teză de doctorat, în Manuscris, pl. XV/6
38 Idem.
39 D. Berciu, ***Buridava dacică la Ocnița***, în Magazin istoric, 6, 1967. p. 8.
40 Dinu V. Rosetti, în P.M.M.B., 2, 1935, p. 391-405.
41 I. H. Crișan, în SCIV, 2, 1960, p. 293-294.
42 Expoziția ***Civilizația daco-getilor în perioada clasică***, 1976, p. 7.
43 I. H. Crișan, în Apulum, 6, 1965, p. 127-137.
44 Iulian Antonescu, ***Depozitul carpic de la Negri și implicațiile sale istorice***, p. 189-198, în Carpica I, 1968.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

voltarea rapidă a forțelor de producție. Folosirea brăzdarului din fier pe scară largă este dovedit de numărul mare de piese de acest tip descoperite atît pe teritoriul patriei noastre (în sec. II-I î.e.n. unde locuiau geto-dacii cît și pe teritoriul Bulgariei, unde în antichitate locuiau tracii, care începînd cu sec. IV î.e.n. foloseau brăzdarele de fier așa cum o dovedesc descoperirile de la Kalaianovo [45], Mirkovo [46], Seuthopolis [47], Preslav [48].

Semnificativ este faptul că această unealtă de factură traco getică este folosită de populația geto-dacă și după constituirea în anul 106 e.n. a provinciei Dacia [50], iar în Bulgaria cu mici modificări chiar și în epoca feudală.

Alte obiecte care demonstrează practicarea agriculturii pe scară largă le reprezintă pietrele de rișniță, din tuf vulcanic, prezente în număr foarte mare în această așezare. În cîteva gropi precum și în vase au fost descoperite boabe de mei și de grîu carbonizate.

Ceramica

Din numeroasele materiale descoperite pînă în prezent la Răcătău, ponderea o deține ceramica, care este reprezentată printr-o diversitate de tipuri și forme. Astfel întîlnim ceramică lucrată cu mîna, ceramică lucrată la roată de culoare cenușie sau roșie-cărămizie, ceramică dacică pictată lucrată la roata olarului și imitații după unele forme grecești și romane.

O categorie aparte mai puțin numeroasă în comparație cu vasele autohtone o formează ceramica de import (amfore, cupe, străchini, farfurii, platouri, căni, vase de tip cantharos, etc.), de proveniență greacă și romană care împreună cu monede, fibule și podoabe ajută la datarea nivelurilor de locuire geto-dacice.

Ceramica lucrată cu mîna (sec. IV-III î.e.n.)

În această categorie am încadrat următoarele tipuri de vase vasul în formă de clopot, vasul bitronconic, vasul în formă de sac, strachina, cana etc.

Vasul în formă de „clopot", de formă mare și mijlocie, este confecționat dintr-o pastă poroasă de culoare gălbuie, decorată cu brîie alveolare în relief, sub buza vasului și pe tot corpul vasului. Brîul alveolar de la nivelul gîtului este întrerupt de proeminențe conice.

---

45 Maria Cicicova, *Au sujet du soc thrace*, în Apulum, VII/1.
46 Idem, p. 118.
47 Idem, p. 120.
48 Idem, p. 121.
49 Idem, p. 118-121.
50 V. Canarachi, Unelte agricole pe teritoriul R.P.R., în epoca veche, în SCIV, II, 1950, p. 100-102 ; I. H. Crișan, Un depozit de unelte descoperite la Lechința de Mureș, în SCIV, XI, 2, 1960, p. 285-303 ; Dinu V. Rosetti, Un depozit de unelte, cîteva ștampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului, în SCIV, 2, 1960, p. 391-405 ; I. Berciu, I. Popa, Depozitul de unelte dacice de pe muntele Strîmbu de pe lîngă Grădiștea Muncelului, în SCIV, XIV, 1963, p. 156 ; I. Glodariu, M. Cîmpeanu, Depozitul de unelte agricole de la Dedrad (v. Reghin) în SCIV, 1966, p. 30 ; Rodica Tanțău, Meșteșugurile la geto-daci, București, 1972.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Vasul bitronconic, este reprezentat prin mai multe exemplare, majoritatea în stare fragemntară dintr-o pastă fină de culoare brun-cenuşie cu luciu.

Vasul în formă de sac, are corpul rotunjit şi gura mult lărgită. Pe linia de maximă rotunjire a corpului vasului, sînt plasate proeminenţe conice, iar pe gîtul vasului se află mai mulţi butoni de formă cilindrică.

Vasul de provizii — derivă din vasul bitronconic şi este ceva mai înalt decît vasul în formă de sac. Are gura largă şi buza uşor evazată. Pe corpul vasului se întîlnesc ca ornamente un număr de patru proeminenţe conice.

Strachina, reprezintă una din formele frecvente din întreaga epocă a fierului. Vasele de acest tip descoperite la Răcătău sînt confecţionate din pastă poroasă de culoare cenuşie, dar majoritatea o formează cele din pastă fină de culoare gălbui-maronie, din pastă fină, cu buza dreaptă şi uşor trasă spre interior. Sub buză se întîlnesc apucători oarecum drept-unghiulare sau conice cu două perforaţii.

Cana. Ne apare în mai multe exemplare şi are corpul bombat-sferic şi gîtul cilindric.

Ceramica de import — este reprezentată doar prin cîteva vase în stare fragmentară o amforă de tip Heracleea Pontica, un platou cu firnis negru şi o oenochoe.

Ceramica din sec. II-I î.e.n.

Se împarte în cinci categorii

1. Ceramica lucrată cu mîna din pastă poroasă ;

2. Ceramica din pastă oarecum omogenă cu luciu metalic, de culoare brun-cenuşie sau gălbui-maronie, decorată cu brîie simple în forma literei „V" întors, cu proeminenţe conice pe corpul vasului ;

3. Ceramica lucrată la roată din pastă fină de culoare cenuşie şi cărămizie. În această categorie am inclus şi ceramica pictată ;

4. Ceramica fină lucrată la roată, care imită formele greceşti şi romane ;

5. Ceramica de import, elenistică şi romană. Este reprezentată prin amfore de Cos şi pseudo Cos, vase de tip cantharos cu torţile semicirculare sau cu plăcuţă orizontală, cupe megariene, opaiţe, unguentarii.

I. În prima categorie am grupat următoarele tipuri de vase vasul-borcan, ceaşca, chiupul, fructiera, strecurătoarea, capacul. Ceramica are un aspect poros-zgrunţuros, iar arderea este realizată neuniform. Ceramica din această categorie este decorată cu proeminenţe şi butoni în relief, brîie în relief, simple, alveolare sau crestate ; linii incise drepte şi orizontale, oblice sau verticale.

II. A doua categorie este reprezentată prin ceramică lucrată tot cu mîna, dar din pastă fină acoperită cu slip fin lustruit. Vasele din această categorie sînt decorate la exterior cu proeminenţe conice, cu butoni mici de formă cilindrică, plasaţi deobicei în apropierea buzei sau sub zona curburii maxime a vasului ; brîie simple scurte, în relief în forma literei „V", inversat. În această categorie se încadrează următoarele tipuri de vase : vasul cu profil bitronconic (chiupurile mijlocii) ; vasele cu profil aproape drept,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

străchinile, ceștile, cănile cu o toartă puțin supraînălțată, fructiera cu piciorul scund sau înalt, capacele și strecurătorile.

— Vasele cu profil bitronconic (chiupurile), din pastă fină, cu decor sub forma unor proeminențe conice-aplatizate, pe umăr sau sub buza vasului.

— Vasele cu profil rotunjit, din pastă de bună calitate de culoare brună-cenușie sau gălbuie.

— Vasul cu profil aproape drept, din pastă fină, cu gura largă și curbată la interior sau evazată oblic, profilul aproape drept și fundul plat. Aceste vase sînt decorate cu proeminențe mici, conice dispuse pe umărul vasului în apropierea buzei sau sub zona de curbură maximă a vasului. Unele sînt decorate cu brîie alveolare simple întrerupte de butoni cilindrici. Brîul simplu imită litera „V", inversată.

— *Strachina*, din pastă fină și de formă tronconică cu buza ușor curbată-dreaptă sau trasă spre interior. Are umărul scund, gura largă și evazată oblic. Vasele din această categorie sînt acoperite cu un slip lustruit, de culoare gri-cărămizie pînă la negru. Majoritatea străchinilor au drept torți niște apucătoare conice perforate.

— *Castronul*, din pastă fină de culoare cenușie de formă tronconică. Unele au dimensiuni exagerat de mari (î. 22,5 cm. și d.g. 45,5 cm.).

— *Ceașca*. Se întîlnește într-un număr impresionant de mare în special începînd cu sec. II—I î.e.n. Are corpul tronconic, gura largă, fundul îngust și plat, iar pereții sînt oblici. Unele au toarta neperforată iar altele, (majoritatea) perforată, în special la cele de mărime mijlocie. O parte au și cîte două torți. Majoritatea ceștilor sînt decorate și ornate cu șiruri de linii incizate, alveole pe corp, buză și toartă, brîie în relief, scurte sau care înconjoară vasul. Brîiele în relief se întîlnesc de obicei sub buza vasului, iar uneori și în poziția verticală. Destul de des se întîlnește și decorul în formă de brad. Aceste vase capătă o mare răspîndire în secolele I-II e.n.

Cana cu o toartă. Aici încadrăm cănile mici și mijlocii, cu gîtul cilindric și cu toarta ușor supraînălțată. Corpul acestor vase este oarecum bitronconic. Torțile de la unele căni din această categorie au la partea superioară un decor realizat prin cîte un grup de trei pastile sferice — lipite.

Fructiera. Din pastă fină. lustruită, cu buza dreaptă, lată și răsfrîntă orizontal. Corpul adîncit și forma semiovală. Piciorul cilindric, gol în interior, mai larg spre bază și ușor evazat.

Capacul, din pastă fină, de formă tronconic, cu mînerul în formă de buton. O parte din capace au mînerul ușor îndoit.

Strecurătoarea din pastă fină, acoperită cu o angobă de culoare cenușie.

Vasul borcan. Este forma cea mai larg răspîndită la populația geto-dacică alături de ceașcă. Această categorie este reprezentată la Răcătău începînd cu forme miniaturale și pînă la forme care depășesc înălțimea de 0,50 m. Aceste vase în general au gura largă și buza îngroșată și puțin curbată în exterior, de culoare roșiatică, care merge pînă la brun. Vasele de acest tip sînt decorate cu brîie în relief, simple, alveolare sau crestate, butoni, alveole și linii incise oblic, vertical, orizontal sau în val. Vasul-borcan este prezent în toate așezările geto-dacice de pe teritoriul României.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

III. *Ceramica lucrată la roată.* În această categorie am încadrat ceramica de culoare cenuşie, ceramica de culoare roşie cărămizie şi ceramica pictată, care cuprinde o mare varietate de tipuri şi forme de vase unele transpunînd forme locale la roată, iar altele reproducînd forme după vasele de factură grecească sau romană. Ca tipuri de vase întîlnim cana, vasul fructieră, strachina, chiupul, cupa cu picior, vasul-crater, strecurătoarea etc.

Cana. Din pastă fină de culoare gri-roşiatică sau cenuşie. Este forma larg răspîndită în toate aşezările din Latène-ul dacic şi cunoaşte mai multe variante cana de formă mijlocie, cana cu profil globular, cana cu corpul bitronconic şi cana cu gîtul la care toarta porneşte din buza vasului.

Cupa cu picior. Aici se încadrează vasele de dimensiuni reduse faţă de cănile mari şi mijlocii şi sînt confecţionate din pastă fină de culoare cenuşie şi mai rar cărămizie-gălbuie. Au corpul cilindric şi fundul inelar. Majoritatea cupelor au două torţi, unele canelate iar altele late, semicirculare. Cupa cilindrică se sprijină pe un picior, care se termină cu un disc. Pe corpul cilindric, aceste cupe au decorate linii profilate adîncite sau cu benzi de linii lustruite, dispuse vertical, oblic şi paralel. Aceste vase imită în general pe cele de factură greco-romană, dar majoritatea sînt de factură locală. Adăugăm la acestea o descoperire, deocamdată unică. Este vorba de un vas de tip cantharos, care imită formele elenistice, cu reprezentări antropomorfe şi zoomorfe, dintr-o pastă fină, cu angobă de culoare galben-roşiatică. Diametrul maxim al vasului este de 20 cm. Reprezentările antropomorfe (călăreţul) şi cele două divinităţi se află la partea superioară a vasului. Torţile (una în stare fragmentară) sînt flancate de cîte doi lei stilizaţi, cu gura întredeschisă.

Strachina, din pastă fină de culoare cenuşie, dar şi cărămizie. Se cunosc mai multe tipuri : cu corpul puţin adîncit, cu corpul aproape plat şi cu corpul adînc. O parte din aceste vase sînt decorate cu linii vălurite, lustruite şi paralele, dar sînt şi nedecorate.

Vasul-fructieră. Prezent în toate aşezările geto-dacice. El reprezintă o formă specifică populaţiei geto-dacice. La Răcătău s-au descoperit foarte multe vase de acest tip. Majoritatea sînt confecţionate din pastă fină cenuşie dar nu lipsesc nici cele din pastă de culoare cărămizie sau pictate. În interior, fructierele sînt decorate cu linii drepte, vălurite, paralele, cercuri concentrice etc. La unele acest decor lustruit se întîlneşte şi pe picior.

Vasul cu tub, din pastă fină cenuşie sau cărămizie, cu toartă simplă sau decorată cu decor lustruit sau aplicat. Aceste vase au gura largă şi buza dreaptă.

Analogii Poiana [51], Bîtca-Doamnei — Piatra Neamţ [52], Tiseşti — Tg. Ocna [53], Brad şi Feţele Albe [54].

Vasul cu gîtul lung şi cilindric, este realizat din pastă fină de culoare cenuşie, cu buza marcată de un profil în relief. Pe corpul vasului, la între-

51 Radu Vulpe, op. cit., p. 298 şi urm. fig. 60/8.
52 A. Buzilă, *Despre ceramica daco-getică,* în Memoria Antiqvitatis, 4-5, 1972-1973, p. 99, fig. 33/1 şi fig. 33/2.
53 Anton Niţu şi M. Zamoşteanu, *Sondajul din cetăţuia geto-dacică de la Tiseşti,* în Materiale, VI, 1959, p. 380, fig. 5/2.
54 Deicoviciu, H şi Glodariu, I. *L'habitat dace de Fetele Albe,* în Ier Gongres International de Thracologie, Sofia, p. 77-121, fig. 24/3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tăierea gîtului cu corpul bombat se întîlnesc două proeminențe, la distanțe egale, ca niște urechiușe, aplicate pe corpul vasului în formă de potcoavă.

Analogii : Poiana [55] Piscul Crasnăi [56], Popești [57], Snagov și Bragadiru — București [58], Sighișoara [59], Bedehaza [60], Ciolănești din Deal [61], Tg. Mureș.

Vasul-cazan, din pastă fină de culoare galben-roșiatică, cu gură largă și corpul cilindric, se sprijină pe trei picioare în formă de apucători dreptunghiulare la distanțe egale.

Tot în această categorie includem și un vas de formă cilindrică din pastă fină de culoare cenușie care prezintă la exterior un decor lustruit realizat prin linii verticale și orizontale paralele. Torțile acestui vas sînt de formă tubulară și pornesc de la mijlocul vasului, în jos.

Ceramica pictată. Alături de numeroase exemplare de vase lucrate din pastă fină la roată, un loc aparte în așezarea de la Răcătău îl ocupă ceramica pictată care este reprezentată prin următoarele forme vasul fructieră, oupa cu picior, cana, strachina, ulciorul, capacul, vasul mare cu gura largă, vasul de cult cu protomă zoomorfă (berbec). În majoritate aceste vase sînt acoperite pe toată suprafața cu un slip fin de culoare roșie cărămizie peste care s-a realizat o pictură formată din linii și benzi paralele sau în val și motive florale.

La unele vase se întîlnesc diferite motive geometrice realizate dintr-o culoare roșie, brună sau brun-cărămizie, închisă.

Apariția ceramicii pictate în mediul geto-dacic se pare că duce la înlocuirea treptată a ceramicii de import. O parte din aceste vase sînt realizate cu multă măiestrie și pot rivaliza cu cele străine, pătrunse în mediul geto-dacic pe calea schimbului.

IV. *Imitații după formele greco-romane*

Ca în toate așezările geto-dacice cercetate pînă în prezent și la Răcătău s-a descoperit ceramică care imită vasele greco-romane. Este vorba în primul rînd de imitații după cupele megariene și apoi de vase-cratere. cantharoi, căni, ulcioare etc.

V. *Ceramica din import.* Este reprezentată prin amfore de Cos și pseudo Cos, vase de tip cantharos ; cu angobă neagră și roșie ; vase cu gura largă (cratere), din ceramică cărămizie cu pictură la exterior ; cupe megariene, străchini, castroane, farfurii, boluri, căni, ulcioare, opaițe, unguentarii [62]. Ponderea în rîndul obiectelor de import o dețin amforele de Cos, recipiente folosite în primul rînd pentru transportul vinurilor, uleiurilor,

---

55 Radu Vulpe, SCIV, I, 1951, p. 193, fig. 15/1-2.
56 I. Andreeșescu, Crăsani, fig. 130.
57 Radu Vulpe, Poiana, SCIV, 1-2, 1955, p. 234 și urm., fig. 11/3.
58 Mioara Turcu, *op. cit.*, pl. XVIII/1 ; pl. XIX/1.
59 I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 125.
60 K. Horedt, *Așezarea de la Sfîntul Gheorghe — Bedehaza*, Materiale II, p. 19-21.
61 M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, fig. 4/1-6.
62 V. Canarache, *Importul amforelor ștapilate la Istria*, 1957. D. Tudor, *Amforele grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, în AM, V, p. 37 și urm. ; B. M. Staerman, MIA, în Kr. S., XXXVI, 1951, p. 31-49. Se ocupă de ceramica de Cos ; I.B. Zeest, în Kr. S., XXII, 1949, p. 47-48 ; Irina Casan-Franga, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dace. Cupele deliene getice de pe teritoriul României.* În AM, V, 1967, p. 7-36.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

coloranților și rășinilor. Amforele descoperite la Răcătău au o formă elegantă și cunosc mai multe variante. Cele mai mari au înălțimea de 1,06 m. și diametru maxim de 31 cm. ; iar cele mai mici au o înălțime de 0,90 m., iar diametrul gurii de 11 cm. Între amforele de Cos se păstrează și un fragment de toartă ou ștampilă, care reprezintă una din barele care formau toarta bifidă, specifică amforelor de Cos, din epoca elenistică. Pasta la acest fragment de toartă este de culoare trandafirie, cu mult nisip și mică în ea. Suprafața recipientelor din această categorie este acoperită cu o angobă alburie. Ștampila lungă și îngustă avea forma unui drepunghi. din care se cunoaște linia de sus a cadrului, restul fiind neimprimat. Inscripția conține numele TEUDAS. La capătul din stînga al ștampilei se observă un simbol reprezentînd un ciorchine de strugure. Amforele din această categorie se datează în secolele II-I î.e.n. *

Așezarea de la Răcătău ne-a oferit pînă în prezent un număr mare de amfore de Cos și vase de tip cantharos. Cele din urmă au o formă elegantă și sînt prevăzute cu torți semicirculare și în formă de plăcuță orizontală. Majoritatea vaselor sînt acoperite cu firnis de culoare roșie.

Prezența vaselor de tip cantharos este o dovadă a înlocuirii bolurilor megariene cu astfel de vase. Alături de acestea se întîlnesc și multe cești (cupe) de factură romană, împodobite cu motive geometrice, florale și bobițe în relief [63].

După pastă și decor ceramica de import se împarte în ceramică pictată, ceramică cu ornamente în relief și ceramică de tip terra sigillata.

Ca tipuri reprezentative menționăm străchini, castroane. farfurii. căni. ulcioare, cupe cu două torți, opaițe etc.

Pe baza unei statistici recent întocmite de către cercetătorul I. Glodariu de la Cluj-Napoca, s-a ajuns la concluzia că, „teritoriilor extracarpatice le revine 90% din întreaga cantitate de ceramică de import aflată în Dacia, și că numai trei așezări din Moldova Răcătău, Poiana și Bradu dețin 70% din această repartiție geografică [64].

În urma analizei materialului de import s-a ajuns la concluzia că ponderea o dețin vasele mici, urmate de vasele mijlocii ; deci preferința locuitorilor din așezările din zona Siretului mijlociu pentru această categorie de obiecte.

Prezența acestor produse de import la Poiana, Răcătău și Brad are o importanță deosebită. mai întîi pentru cunoașterea preferințelor autohtonilor pentru anumite tipuri de vase și produse străine și apoi ele indică, cel puțin în linii generale, zonele unde erau situate centrele de producție, cu care populația geto-dacă întreținea relații comerciale [65].

Pe baza analizei materialelor de import de la Răcătău se poate preciza că pe primul loc se afla ceramica, după care urmează obiectele de podoabă și apoi cele de sticlă [66]. Împuținarea ceramicii de import începînd cu sfîr-

63 I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și română*, 1974 ; G. Iconomu, *Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun*, în Pontica, 1968.
64 I. Glodariu, *op. cit.*, p. 43.
65 Idem, *op. cit.*, p. 50.
66 M. Bucovală, *Vase antice de sticlă la Tomis*, p. 52-57.

* Mulțumim și pe această cale doamnei Victoria Eftimie-Andronescu pentru îndrumările date privind datarea amforelor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

șitul sec. I î.e.n. și raritatea ei în sec. I e.n. pare a fi direct legată de apariția și dezvoltarea ceramicii autohtone pictate, care asigura nevoile locale.

Bogăția obiectelor de import aparținînd secolelor II—I î.e.n. conduce la ideea că așezarea de la Răcătău prin aspectul, extinderea și durata ei nu poate fi privită decît ca un centru economic foarte dezvoltat unde se aduceau produse de către negustorii greco-orientali, preluate de negustorii autohtoni pentru a le desface în așezările obișnuite din jurul acestei importante așezări. În acest caz rolul de intermediari între daco-geții din zonele înconjurătoare așezării de la Răcătău și negustorii veniți din centre îndepărtate îl îndeplineau autohtonii. La toate acestea trebuie adăugat un fapt esențial, poziția excelentă a așezării, pe malul Siretului, cursul lui fiind o cale sigură de legătură între populația din aria de locuire de la estul Carpaților și negustorii din orașele-cetăți de pe coastele occidentale și septentrionale ale Pontului Euxin [67].

Instaurarea romanilor în Peninsul Balcanică, pînă pe linia Dunării, în sec. I î.e.n. nu numai că n-a produs perturbări în problema relațiilor comerciale, ci, din contra pătrund în continuare în zona Siretului Mijlociu produse greco-romane, făcînd dovada creșterii posibilităților de cumpărare a populației autohtone și participarea ei tot mai activă la schimbul de valori materiale cu lumea greco-romană.

Începînd cu sec. I î.e.n. pătrund în spațiul dacic produse de import (amfore, cupe, obiecte de podoabă) fără ștampilă. Acest lucru îngreuiază stabilirea officinelor produselor respective. Alături de produse de calitate superioară pătrund și unele de factură inferioară, care cu greu pot fi deosebite de produsele locale.

Obiecte de sticlă.

În așezarea de la Răcătău s-au descoperit foarte multe obiecte de sticlă (circa 56 buc.) în stare fragmentară de la : cupe, pahare, boluri unguentarii, bastonașe etc. O parte din aceste vase sînt omogen colorate, de la albastru pînă la slabe tente gălbui, verzui, albăstrui, rozii și transparente. Unele sînt colorate policrom (millefiori) în mozaic (verde, albastru, alb) și se datează în sec. I î.e.n. — sec. I e.n. În majoritate, obiectele de sticlă, erau destinate atît uzului casnic cît și diferitelor scopuri de igienă și cosmetică [68].

Între piesele de sticlă mai deosebite, menționăm un pahar, decorat cu muguri de lothus, ce reprezintă un produs oriental realizat în tipar. Paharul descoperit în așezarea de la Răcătău este identic cu cel din necropola de la Mangalia [69].

Majoritatea vaselor în stare framentară descoperite la Răcătău sînt colorate în albastru, verde, galben, maron și policrom. S-au descoperit și fragmente de boluri ornamentate cu nervuri și „coaste" de epocă romană timpurie, identice cu cele de la Poiana, Bîtca Doamnei — Piatra Neamț, Bradu și Barboși [70].

67 I. Glodariu, *op. cit.*
68 Ne referim la unguentariile de sticlă.
69 G. Iconomu, *Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun*, în Pontice, 1968.
70 I. Glodariu, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Produsele vitrice de la Răcătău, subliniază odată mai mult importanța pe care au avut-o în vehicularea mărfurilor calea mării și linia Dunării pentru produsele venite din centrele de producție din bazinele Mării Mediterane și Mării Egee [71].

Ceramica geto-dacică din sec. I î.e.n. — sec. I-II e.n.

În sec. I î.e.n., meșteșugul olăritului a luat o amploare deosebită la populația geto-dacă. După cantitatea și calitatea ceramicii din toate așezările cercetate pînă în prezent, rezultă că geto-dacii erau buni meșteri și pricepuți în folosirea roții olarului. Alături de formele ceramice lucrate la roată se mențin în continuare vasele lucrate cu mîna, între care pe primul loc se situează ceașca dacică după care urmează vasul-borcan și vasul piriform.

Ceramica fină lucrată la roată prezintă o mare varietate de tipuri și forme, în majoritate de culoare cenușie dar nu lipsește nici cea de culoare gălbuie sau roșie-cărămizie.

Ca forme pentru această categorie întîlnim vasul fructieră, vasul strecurătoare, cana cu o toartă, oalele cu două torți străchinile, farfuriile, vasele mari de provizii, vasele cu gura largă, ulcioarele și capacele.

Vasul-fructieră. De culoare cenușie și cărămizie, cu piciorul înalt și scund, cu decor lustruit, plasat de obicei pe buza vasului dar și în interiorul lui.

Vasul-strecurătoare. De formă conică, cu vîrful în jos, de culoare cenușie dar și gălbuie, cu gura evazată oblic. Toarta de la acest vas este în bandă lată, canelată și ușor supraînălțată, dispusă vertical. La partea inferioară aceste vase sînt prevăzute cu perforații, executate în pasta crudă.

Cana cu o toartă. Cunoaștem două tipuri : cănile obișnuite și cănile de „lux". Aceste vase au corpul semisferic sau ușor oval, cu gîtul înalt, de formă cilindrică. Torțile sînt în formă de bandă lată și realizate în mai multe cazuri din două sau trei vergele cilindrice unele încadrează o torsadă. Alături de cănile înalte se întîlnesc și cele de dimensiuni mijlocii sau mici, prevăzute cu cîte o toartă canelată.

Vase cu două torți. În această categorie am încadrat vasele din pastă fină de culoare cenușie decorate pe gît cu motive lustruite.

Străchinile. Din pastă de bună calitate, de culoare cenușie dar și roșie cărămizie, simple sau decorate cu motive lustruite. Unele au buza proieminentă, dreaptă și corpul aproape sferic, iar altele au buza ușor răsfrîntă.

Farfurii. Sînt lucrate îngrijit din pastă fină de culoare cenușie cu marginea puțin înaltă. Unele au picior scurt. Această categorie de ceramică este frumos ornamentată cu motive lustruite, care acoperă întreaga suprafață interioară.

Capacele. De formă conică, cu buton dar și în formă de calotă semisferică. Au mînerele scurte și rotunde în formă de buton conic sau disc. Unele prezintă la exterior cîte un decor lustruit.

Vasele mari de provizii. În această categorie am încadrat chiupurile și vasele mari cu gura largă și fundul inelar. Sînt confecționate din pastă

71 Istoria României, vol. I.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fină de culoare cenușie dar și cărămizie. Unele au forma sferoidală alungită și un profil în relief. O parte din acestea nu prezintă nici un fel de decor, dar majoritatea, în special cele de culoare cenușie sînt decorate cu linii incise drepte, paralele, ondulate, dispuse orizontal pe umărul vasului sau în grupe de linii paralele, drepte sau vălurite pe corpul vasului.

Ulciorul. Are corpul sferoidal și gîtul strîmt-cilindric, din pastă fină de culoare roșie-cărămizie sau cenușie. Pe unele se întîlnește un decor format din benzi orizontale drepte sau ondulate, pictate cu o culoare roșiatică sau decor lustruit.

Vase cu gura largă. Din pastă fină, de culoare cenușie cu decor lustruit. Au gura foarte largă, gîtul scurt și corpul aproape sferic. Buza dreaptă și ușor evazată. Ajung pînă la înălțimea de 0,37 m.

În perioada geto-dacă „clasică", ceramicii locale i se adaugă forme noi de factură romană. Elementele străine pătrunse în spațiul dacic au contribuit la îmbogățirea culturii geto-dacice. Este edificator în acest sens punctul de vedere exprimat de C. Daicoviciu care precizează că „În mersul ei spre progres se constată că elementele străine intrate în patrimoniul cultural al geto-dacilor nu numai că au fost primite de societatea dacică, dar ele au fost cerute, căutate de această societate, pentru a fi apoi organic integrate și dezvoltate creator în cultura proprie" [72].

Ceramica de import sec. I—II e.n. În această perioadă continuă să pătrundă în spațiul geto-dacic amfore de factură romană, cupe de tip italic, cești de tip Boscoreale [73], cu firnis roșu-gălbui, boluri, farfurii, străchini cești (cupe) de formă sferică cu torți mici semicirculare. La aceste tipuri adăugăm și vasele de lux de tip terra sigillata prezente în număr mare.

Amforele din această perioadă se împart în două categorii — amfore cu corpul fusiform (alungit) de culoare roz-gălbui, gîtul înalt, cilindric cu torțile în formă de elipsă, cu o șănțuire mediană. Aceste amfore nu depășesc înălțimea de 0,75 m și d.g. de 7 cm. ; — amfore cu corpul sferoidal și gîtul scurt și buza profilată. Aceste amfore au o capacitate foarte mare și sînt confecționate dintr-o pastă fină de culoare roșie. Dimensiuni I = 1,20 m ; d. g. 17 cm.

Analogii pentru cele două tipuri de amfore la Poiana [74], Barboși [75], Bradu [76], Histria [77].

ALTE OBIECTE DIN LUT ARS

Lustruitoare. Sînt folosite pentru decorarea vaselor. Au o formă simplă, oval-convexă prevăzută cu miner. Dimensiunile sînt cuprinse între 5-10 cm.

Opaițe (sfeșnice). Sînt executate din lut ars. La partea superioară prezintă trei butoni cilindrici. Au înălțimea cuprinsă între 10—18 cm.

72 S. Sanie, *Importurile elenistice și romane în Moldova,* în SCIV III, 1973, p. 416-417, pl. 7/7.
73 Radu Vulpe, *op. cit.,* p. 199.
74 S. Sanie, *op. cit.,* p. 423-425.
75 Informații V. Ursachi.
76 Emil Condurachi și Colaboratori, Șantierul arheologic, Histria, în Materiale, VIII, p. 426, fig. 23.
77 Gh. Bichir, Cultura Carpică, 1973, pl. CLV.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Se mai cunosc încă două tipuri de opaiţe în afară de cunoscutele ceşti-opaiţe. Unele care imită pe cele romane şi altele cu corpul rotund.

Fusaiole de formă bitronconică, elipsoidale şi lenticulare. Sînt confecţionate din lut ars şi din os. O parte din acestea sînt decorate cu linii punctate sau incizii.

Greutăţi. Sînt confecţionate din lut ars şi au o formă în general piramidală. La partea superioară sînt perforate. Aceste obiecte au fost folosite în timpul iernii pentru degajarea căldurii în camere, după ce erau încălzite puternic în sobă, iar altele pentru războaiele de ţesut şi pentru plasele de pescuit.

Suporţii de vatră. Sînt executaţi din lut ars şi reprezintă piese mobile pentru sprijinirea frigărilor din fier. Au înălţimea de 10 cm fără protomă şi de 15—17 cm cu protomă, iar lungimea maximă de circa 25 cm. Aceste piese sînt împodobite cu protome de berbec, iar pe corpul lor se întîlnesc brîie în relief simple sau alveolare ca pe ceramica lucrată cu mîna.

Ar mai fi de adăugat un tipar din lut ars de formă discoidală cu diametru maxim de circa 13 cm, pe care se observă în relief un cervideu ; un vas-borcan şi două fragmente ceramice cu semne aşa zise „sarmatice".

OBIECTE DE PODOABĂ ŞI PIESE VESTIMENTARE

Cercetările arheologice întreprinse în cetăţuia dacică de la Răcătău au dus la descoperirea unui număr impresionant de obiecte de podoabă şi piese vestimentare care se ridică la cifra de 238 de piese întregi şi multe altele în stare fragmentară.

Între acestea menţionăm fibule, oglinzi, mărgele de sticlă, cercei din bronz şi argint, inele (verigi) din bronz, fier şi argint, pandantivi simpli, pandantivi-căldăruşă din bronz şi fier, pandantivi-secure din argint şi bronz, brăţări din bronz şi fier.

Fibule. Au fost descoperite un număr de 75 de fibule din bronz, argint şi fier şi ele reprezintă pînă în prezent, piesele de podoabă cele mai caracteristice, care ne ajută la datarea aşezării.

Aceste fibule se grupează în următoarele tipuri

— Fibule de tip tracic din bronz, într-un singur exemplar [78] ;

— Fibule de tip celtic din bronz, într-un singur exemplar [79] ;

— Fibule de tip Neuhaim (linguriţă) din bornz şi argint, în 17 exemplare din care 14 din bronz şi 3 din argint. Unele prezintă o ramă la picior, iar un exeplar are pe arc o perlă de sticlă ;

— Fibule cu resort bilateral, în număr de 56. Din acestea unele sînt de import de tip norico-panonic, care se încadrează prin caracteristicile lor tipului A 236—c din catalogul lui A-K Ambroz [80]. Majoritatea fibulelor o formează cele din bronz şi fier cu port-agrafa scundă sau sub formă de

78 Fibule de acest tip mai sînt confecţionate şi din fier sau argint. S-au descoperit şi în aşezările de la Tinosu, Butimanu, Tei şi Cătelu Nou — Bucureşti, Drobeta şi Răcari.

79 Fibula de la Răcătău nu-şi găseşte analogii în spaţiul dacic.

80 A. K. Ambroz, *op. cit.*, p. 42, pl. 8/9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

teacă (cinci exemplare). Fibulele cu port-agrafa soundă au cîte două protuberanțe pe arc. Altele au port-agrafa oarecum trapezoidală îngustă și la toate, piciorul se termină într-un buton conic. Majoritatea acestor fibule sînt întregi și bine conservate. Fibule asemănătoare s-au descoperit în așezările geto-dacice de la Poiana [81], Brad [82], Tinosul [83], din ultimul nivel de locuire, dar și în așezările și necropolele carpice timpurii de la Măgura [84], Bacău [85], Săucești [86], Dumbrava [87], Poiana Dulcești [88] etc.

Astfel de fibule au fost descoperite și în așezărilt din nordul Mării Negre și de la Dunărea de Jos [89], și se apropie de varianta bosporană [90].

Tot în această categorie includem și fibulele din bronz cu ochi pe picior în două exemplare în așezarea de la Răcătău.

OGLINZI

Au fost descoperite un număr de 13 oglinzi din bronz acoperite cu o foiță de metal alb. Ele au o formă discoidală și nu depășesc în diametru 4 cm. Astfel de piese sînt prezente în toate așezările aparținînd Latène-ului tîrziu geto-dacic, dar și în așezările aparținînd începutului sec. II e.n. : Poiana Dulcești [91], Năneștl—Parincea [92], și în multe alte așezări geto-dacice.

Brățări. Sînt executate din bronz și fier, dintr-o bară relativ subțire și rotundă în secțiune avînd la un capăt un cîrlig, iar la celălalt un ochi pentru prins, realizat prin răsucire care este apoi înfășurat în jurul barei în 13 și respectiv 16 spire la cele din bronz ; iar cele din fier se termină în doi ochi la fel ca cele din argint și cu numai patru și respectiv șase spire. Pe corpul brățărilor atîrnă la unele, inele din fier cu pandantivi-secure, dar și inele din bronz cu pandantivi-secure. Mai amintim și brățările din bronz cu trei rînduri de proeminențe precum și o brățară din sticlă în stare fragmentară cu două rînduri de proeminențe.

Brățările cu nodozități din bronz și sticlă se cunosc pe o arie foarte mare în cea de a doua epocă a fierului, atît în lumea dacică cît și în cea celtică sau sarmato-pontică așa cum o demonstrează descoperirile de la Bibracte [93], Stradonitz (Boemia) [94], Malopolski (Volînia) [95], Olbia [96], Chersones [97] etc.

81 R. Vulpe, *op. cit.*, p. 206, fig. 24/10.
82 V. Ursachi, *Carpica*, I, p. 178, fig. 53/13-15.
83 R. și Ec. Vulpe, în Dacia, I, 1924, p. 214, fig. 44/1.
84 Materialele în colecțiile Muzeului din Bacău.
85 M. Florescu și Viorel Căpitanu, în AM, VI, *op. cit.*
86 Viorel Căpitanu, Contribuțiile la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e.n., în Muzeul Național, III, 1975, p. 330.
87 S. Sanie, Seiva Sanie, Cercetările arheologice de la Dumbrava, în Cercetări Istorice, 1973, p. 80-84, fig. 16/1.
88 Gh. Bichir, Cultura Carpică, p. 382, pl. CLXVI, 1-3, 4, 5, 8,
89 A. K. Ambroz, *op. cit.* pl. 8/9.
90 Ibidem, pl. 9/8.
91 Gh. Bichir, *op. cit.* p. 107.
92 Descoperire întîmplătoare într-un mormînt de incinerație.
93 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 122. Vezi trimiterile în SCIV, 12, 1961.
94—97 Ibidem, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Torques. Un singur exemplar s-a descoperit la Răcătău şi este realizat dintr-o bară de sîrmă în stare fragmentară torsionată din bronz.

Cercei, în număr de 35, sînt realizaţi ca şi brăţările din sîrmă de bronz sau argint cu capetele răsucite peste bara rotundă, în secţiune. Se cunosc patru tipuri de cercei

— Cercei dintr-o singură bară torsionată, din bronz sau argint. Un exemplar din argint cu capătul îngroşat şi terminat printr-o protomă de şarpe[98];

— Cercei de formă circulară din sîrmă de argint sau bronz, răsucit în spirale;

— Cercei din sîrmă la care capătul de legătură este realizat în spirală dublă[99];

— Cercei din sîrmă în torsadă, la care piesa de legătură este formată în spirală dublă. Astfel de cercei au fost descoperiţi atît în aşezarea geto-dacică cît şi la un mormînt de înhumaţie de copil, aparţinînd tot populaţiei autohtone.

Pandantivi-căldăruşă. Din bronz (4 exemplare) şi din fier (3 exemplare). Au forma cilindrică şi fundul plat cu tortiţa în semi-cerc. Astfel de piese se cunosc şi în aşezările şi necropolele carpice de la Poieneşti [100]. Bărboasa—Gălăneşti [101], Săucesti [102], Soporul de Cîmpie [103]. Cristian şi Mereşti [104] (sud-estul Transilvaniei), Mătăsaru [105] (Muntenia) şi Fărcaşele [106]. Ele apar în număr foarte mare în cadrul culturii Przeworsk.

OBIECTE DE ARTĂ ŞI DE CULT

În cultura materială a populaţiei geto-dacice de la Răcătău, alături de diferite obiecte folosite drept podoabe sau ca simple accesorii se cunoaşte o categorie aparte de obiecte din ceramică decorată cu reprezentări antropomorfe şi zoomorfe, unele deosebit de importante.

Între acestea ies în evidenţă următoarele

— Un vas de tip cantharos, în stare fragmentară cu figuraţie antropomorfă şi zoomorfă în relief din pastă fină lucrată la roată, cu diametrul gurii de cca. 18 cm [107], executat într-o tehnică ireproşabilă.

— O reprezentare antropomorfă (Silen) [108], din lut ars de la un vas lucrat la roată, pe o plăcuţă de formă dreptunghiulară cu înălţime de 7 cm şi lăţimea de 5 cm.

98 Mioara Turcu, Cultura Latène geto-dacă din Cîmpia Munteniei. Teză de doctorat, în manuscris, p. 118, pl. LIX, protome de şerpi la brăţări.
99 Viorel Căpitanu şi V. Ursachi, *op. cit.* p. 128, fig. 34/3.
100 R. Vulpe, Săpăturile de la Poieneşti, în Materiale, I, 1949, p. 331.
101 Viorel Căpitanu, în Muzeul Naţional, p. 212, fig. 11/5, 10 şi fig. 13/1, 7, 8, 15, 16, 18-19.
102 Viorel Căpitanu, *op. cit.*, p. 327.
103 D. Protase, în Dacia, XIII, N. S. fig. 12/11.
104 I. Pop, în SCIV, I, 17, 1966, p. 175-180.
105 Gh. Bichir, Cultura Carpică, p. 119.
106 Ibidem, p. 119.
107 Catalogul Expoziţiei Civilizaţia daco-geţilor în perioada clasică, 1976, p. 46, nr. 367.
108 Ibidem, p. 46, nr. 368.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— Toartă cu protomă de rață, din lut ars cu lungimea de 15,5 cm [109].

— Vas tubular, cu protomă zoomorfă, din lut ars, cu lungimea de 24,5 cm [110], folosit pentru miere de albine.

— Un tipar în formă de disc, reprezentînd o căprioară (?) Are diametrul maxim de 13,5 cm.

— Un cercel din argint cu protomă de șarpe.

— Vase de cult, de formă rectangulară din pastă fină cenușie dar și cărămizie, unul cu protomă de berbec, din pastă fină de culoare gălbuie-cărămizie, pictat la exterior.

— O cupă din ceramică smălțuită de import, cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe. Dimensiuni : I = 7,6 cm ; d. g. = circa 9 cm, d. f. = 7,2 cm.

— Protome de berbeci [111] la suporți de vatră cu dimensiunile cuprinse între 20—25 cm lungime și 10 cm înălțime. Unii sînt decorați ca și ceramica lucrată cu mîna cu brîie simple alveolare.

— Un număr de 12 figurine antropomorfe, din lut ars cu dimensiunile cuprinse între 3,8—9,6 cm lungime.

— Circa 20 de văscioare în miniatură, imitații după vasele mari poroase sau cenușii, din pastă fină de calitate superioară, lustruite sau din pastă poroasă, decorate în maniera celor cu brîie alveolare, butoni, pastile.

DESCOPERIRI MONETARE

Începînd cu a doua jumătate a secolului IV î.e.n. și în zona de răsărit a Daciei încep să pătrundă monede grecești și macedonene așa cum o demonstrează descoperirile de la Poiana [112], Găiceana [113], Căbești [114], Dealul Morii [115], Țifești [116], etc.

Paralel cu monedele histriene își fac apariția și monedele macedonene emise de Filip al II-lea și Alexandru cel Mare [117].

La sfîrșitul secolului IV î.e.n. și începutul sec. III, numărul monedelor macedonene scade, iar drahmele histriene încetează să mai pătrundă în mediu dacic [118]. Această situație a dus la baterea monedei proprii de către geto-daci, imitînd pe cele macedonene.

---

109 Ibidem, p. 47, nr. 376.
110 Ibidem, p. 47, nr. 375.
111 Se întîlnesc în toate așezările geto-dacice.
112 Catalogul Expoziției „Civilizația daco-geților în perioada clasică", 1976, p. 46, nr. 362-366, pl. 7/363, 365.
113 M. Florescu și Viorel Căpitanu, în AM. VI, 1969, p. 262.
114 B. Mitrea, Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine, în SCIV, 4, 15, 1964, p. 659 ; idem, Descoperiri monetare și legăturile de schimb ale Histriei cu populațiile locale în sc. V-IV î.e.n., în Studii Clasice, VII, 1965, p. 147, 149 și 165.
115 Viorel Căpitanu, Descoperiri de monede antice și bizantine, în Carpica, IV, 1971, p. 289, pl. I/18.
116 Ioan Mitrea, Un nou tezaur de tetradrahme thasiene și podoabe dacice de argint descoperite în Moldova, în SCIV, I, 1950, p. 96.
117 C. Preda, op. cit., p. 25.
118 I. Nestor și colaboratori, Zimnicea, în SCIV, I, 1950, p. 96.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Monedele geto-dace au apărut într-o diversitate mare de tipuri [119]. În aşezarea geto-dacă de la Răcătău au fost descoperite monede de tip Vîrteju—Bucureşti, cu efigia de pe avers redusă la o combinaţie de linii drepte, unghiuri, ovale şi globule, iar pe revers călăreţul este înlocuit cu globule. Calul are corpul secţionat, iar picioarele sînt redate prin linii frînte cu globule la încheieturi şi la capete [120].

Încetarea emisiunilor locale, imitate după monedele greco-macedonene, precum şi transformările economico-politice petrecute în Dacia au coincis cu pătrunderea la nordul Dunării a denarilor romani republicani începînd cu sec. II î.e.n. [121].

În spaţiul geto-dacic pe lîngă denarii republicani romani au circulat şi copii după aceşti denari, monede bătute în ateliere speciale dacice, aşa cum o demonstrează ştanţele descoperite în 17 aşezări din această perioadă din Moldova şi Transilvania [122].

Pînă în prezent au fost descoperite la Răcătău un număr de 3 tezaure de denari romani republicani.

Primul tezaur monetar este format din 71 de monede, denari republicani între care trei imitaţii, o emisiune a regelui numidian Juba I şi cea mai recentă monedă din anii 8—6 î.e.n. Tezaurul se datează între anii 155 î.e.n. — 8-6 î.e.n. (Augustus) [123].

Al doilea tezaur este format din 202 denari republicani şi imperiali, între care un exemplar cu numele regelui numidian Juba I. Tezaurul se datează între anii 172 î.e.n. — 14-15 e.n. (Tiberius) [124].

Al treilea tezaur este alcătuit din 55 de denari republicani emişi între 137—39 î.e.n. [125].

În afară de tezaurele monetare prezentate mai sus au mai fost descoperite un număr de 30 de denari republicani şi imperiali cu ocazia săpăturilor în locuinţe şi gropi. Aceste monede se datează între anii 110 î.e.n şi 60 e.n. [126].

Denarii romani imperiali reprezintă emisiuni aparţinînd împăraţilor : Augustus, Tiberius, Claudius şi Nero. Alături de denarii republicani romani originali, în aşezarea de la Răcătău au fost descoperite şi monede (imitaţii) bătute în atelierele locale.

Descoperirile monetare romane din aşezarea geto-dacică de la Răcătău ridică problema căilor de pătrundere a acestor monede, care urmau în general drumurile comerciale Dunărea, Siret, Trotuş, Bistriţa etc.

---

119 Ibidem, p. 52.
120 Viorel Căpitanu şi Vasile Ursache, Noi descoperiri de monede antice în judeţul Bacău, în Carpica, VII, 1975, p. 45-58.
121 B. Mitrea, Un tezaur de monede dacice descoperit la Bucureşti, în Studii şi Referate, I, 1954, p. 290-302.
122 V. Căpitanu şi V. Ursachi, în Carpica, IV, 1971, p. 167-171.
123 Ibidem, p. 172-182.
124 Viorel Căpitanu şi Vasile Ursache, Noi descoperiri de monede antice în judeţul Bacău, în Carpica, VII, 1975, p. 45-58.
125 Viorel Căpitanu şi Vasile Ursachi, în *Carpica*, VII, 1975, p. 49-50.
126 Maria Chiţescu, Cîteva tezaure monetare romane republicane din Moldova, în Carpica, IV, 1971, p. 159-166.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prezența denarilor republicani romani în așezarea de la Răcătău se datorează intenselor schimburi comerciale dintre populația geto-dacă și imperiul roman [127].

CONCLUZII

Cercetările arheologice întreprinse în așezarea geto-dacică de la Răcătău, ne-au permis să constatăm că locuirea cea mai intensă aparține epocii geto-dacice, sfîrșitul sec. IV î.e.n.—începutul sec. II e.n. Stratul de cultură geto-dacic are o grosime de circa 2,80 m. și cuprinde un număr de cinci niveluri de locuire.

Tipul de locuințe predominant este cel de suprafață, dar nu lipsesc nici bordeiele. Locuințele de suprafață au putut fi identificate după vetre și podele de lut. Vetrele de foc au o formă în general ovală, dar nu lipsesc nici cele de formă perfect rotundă, de cult.

Din stratul de cultură geto-dacic a rezultat un bogat material arheologic format din unelte. ceramică, obiecte de podoabă și de cult, fibule, monede etc., care ajută la datarea așezării.

Ceramica reprezintă din punct de vedere cantitativ, partea cea mai numeroasă din materialul descoperit și aparține celor trei categorii cunoscute ceramica lucrată cu mîna, ceramica lucrată la roată și ceramica de import. Se remarcă ceramica dacică pictată, care cunoaște o mare răspîndire în secolele I î.e.n.—I e.n.

Bogăția materialului ceramic precum și diversitatea lui presupune existența la Răcătău a unor meșteri locali foarte iscusiți și buni cunoscători ai tehnicii olăritului.

În afară de ceramică s-a descoperit un număr însemnat de obiecte din fier și bronz, între care remarcăm : brăzdare de plug, cosoare, seceri topoare, dălți, pinteni, psalii, vîrfuri de săgeți, vîrfuri de suliță, vîrfuri de lance, piroane, cuie, scoabe etc.

Prezența brăzdarelor în număr destul de mare, 10 exemplare numai la Răcătău demonstrează rolul jucat de această unealtă, produs propriu al culturii materiale traco-getice prezent în majoritatea așezărilor de pe teritoriul patriei noastre începînd cu sec. II î.e.n. și continuînd și în perioada de după ocuparea Daciei de către romani.

În așezarea de la Răcătău s-a descoperit și o mare cantitate de ceramică de import în special din sec. II—I î.e.n., care constă din vase de diferite forme și mărimi, ou sau fără ornamente, în tehnică superioară : amfore, boluri, străchini, castroane, platouri, căni, vase de tip cantharos etc.

Din studiul materialelor de import prezente în așezarea geto-dacică de la Răcătău se pare că cea mai mare parte a ceramicii era furnizată de atelierele din orașele grecești din zona nord-pontică [128].

---

127 Ibidem, *op. cit.*, p. 166.

128 R. Vulpe și Ecaterina Vulpe, în Dacia, 3-4, 1927-1932 ; R. Vulpe, în Rev. Arch, 23, 2, 1931 ; idem, în SCIV, 1, 1951 ; idem în Dacia, N. S., 1, 1957 ; A. Vulpe, în Studii Clasice, 6, 1964.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Făcînd o analiză a materialelor descoperite pînă în prezent în cetățuia dacică de la Răcătău se poate ajunge la concluzia că în această așezare, începînd cu sec. II î.e.n. și în toată perioada care s-a scurs pînă la ocuparea Daciei de către romani, se întîlnește o gamă variată de produse grecești sau romane, dar și imitații după aceste forme.

Populația geto-dacică a preluat și adoptat în mod creativ realizările meșteșugărești și artizanale venită din lumea greco-romană, dar a realizat și forme noi, așa după cum o dovedesc noile tipuri de vase, prezente în număr destul de mare în toate așezările geto-dacice.

Imitațiile sînt uneori atît de reușite, încît cu greu pot fi deosebite de cele originale.

Dat fiind cantitatea mare a produselor de import în așezarea de la Răcătău, o definește drept stațiune comercială, unde-și desfăceau mărfurile negustorii greci și romani și de pe piața cărora ele luau apoi drumul spre celelalte așezări daco-getice din aria învecinată. Mai mult, în cazul așezării fortificate de la Răcătău se pare că avem de-a face cu un centru comercial foarte activ, pe piața căruia se desfăceau cu precădere produse ale ceramicii.

Această așezare își datorează în bună parte dezvoltarea, poziției geografice, pe malul principalei artere de circulație — Siretul — reprezentînd o excelentă cale între daco-geți din zona de răsărit a Daciei și negustorii greco-romani din zona nord-pontică.

Schimburile comerciale interne, pe lîngă răspîndirea produselor greco-romane în spațiul geto-dacic, au contribuit în același timp în mod substanțial, la realizarea unității culturii materiale a daco-geților, așa cum apare ea în perioada de înflorire a statului dac (sec. I î.e.n. — sec. I e.n.).

Raporturile permanente ale geto-dacilor cu lumea dinafară (ceramică, podoabe, tezaure monetare) nu vor afecta unitatea culturală geto-dacă, ci din contra, o serie de elemente de cultură geto-dacă vor continua să supraviețuiască mult timp după cucerirea Daciei de către romani, atît în cadrul provinciei cît și în afara acestui teritoriu. Ele vor contribui la sinteza culturală daco-romană, servind ca argument de netăgăduit al continuității geto-dacilor pînă la „topirea" lor în populația romanică de mai tîrziu.

Așa dar, săpăturile arheologice de la Răcătău atît prin materialele descoperite cît și prin observațiile stratigrafice constituie o contribuție deosebită la cunoașterea uneia din importantele „davae" de pe Siret, care în antichitate a avut un rol important în viața politico-socială a geto-dacilor.

Așezarea de la Răcătău atît ca poziție cît și ca intensitate de locuire poate fi pusă alături de principalele așezări dacice de la Poiana [129], Barboși [130], Brad [131], Bîtca Doamnei [132] și Tisești — Tg. Ocna [133].

---

129 Al. Vulpe, în Studii clasice, 1964, p. 238.
130 N. Gostar,. Cetăți dacice din Moldova, 1969, p. 29-35.
131 V. Căpitanu și V. Ursachi, în Thraco-Dacica, 1976, p. 271-286.
132 N. Gostar, *op. cit.*, p. 9-22.
133 *Ibidem*, p. 26-29.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L'ÉTABLISSEMENT FORTIFIÉ DACIQUE DE RĂCĂTĂU (DÉP. DE BACĂU)

Résumé

L'établissement fortifié dacique de Răcătău est situé sur la terrasse de gauche du Siret (l'antique Hierasos) et a été identifié par nous à la Tamasidava de la Géographie de Ptolémée.

La partie principale de l'établissment, l'acropole, est défendue naturellement par le versant abrupt de la terrasse, tandis que son côté accessible est barré par un grand fossé de défense, qui sépare l'acropole de l'établissement civil. Le cité a été découvert en 1968 et couvre une superficie d'environ 7 500 m^2.

Du point de vue stratigraphique et surtout typologique, les constatations faites jusqu'à ce jour indiquent une continuité d' habitation allant de la fin du IV• siècle av. n.e. au dèbut du II• siècle de n.è. quand l'établissement a été abandonné, en liaison sans doute avec l'occupation de la Dacie par les Romains.

La couche de culture a de 1,80 à 2 m d'épaisseur, ce qui fait présumer que l'établissement a connu une habitation intense pendant ses presque quatre siècles d'existence. Les vestiges les plus anciens datent de l'âge moyen du bronze et appartiennent à la culture de Monteoru. Plusieurs niveaux d'habitation du La Tène dacique les recouvrent.

Les fouilles archéologiques pratiquées jusqu'à présent ont mis au jour un grand nombre d'objets métalliques, en verre, en pierre et en os, des ensembles d'habitation, des monnaies romaines et daciques dont les émissions s'échelonnent entre 175 av. n.è. et le règne de Néron ainsi surtout qu'une très abondante céramique, qui permet de déceler certains aspects de la la vie de la population dacique locale. L'établissement a connu son épanouissement maximu au cours du Ier siècle av. n.è. et du Ier siècle de n.è., période qui correspond aux règnes de Burebista et de Décébal.

Une place à part dans la céramique revient aux importations grecques et romaines, ainsi qu'aux imitations de coupes déliennes, de cratères et de kantharos. L'influence classique s'est exercée dans le monde dacique par l'intermédiaire des colonies grecques de la côte occidentale du Pont-Euxin-Histria, Tomis, Callatis — et indirectement, par les marchands du monde thrace méridional.

L'abondance des matériaux d'importation nous porte à croire que l'établissement de Răcătău était un centre d'échanges entre les produits locaux et ceux du monde méditerranéen, rôle qui s'explique par sa position géographique sur la rive du Siret, la principale voie de circulation dans l'antiquité, notamment entre le II• siecle av. n.è. et le Ier siècle de n.è., pour la zone orientale de la Dacie.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. La esquisse topographie de citadelle dacique de Răcătău.
Fig. 2. Plan général des feuilles (1968-1976).
Fig. 3. Profil de la paroi meridionale de la section II.
Fig. 4. 1. Vue générale ; 2. Compotiers in situ.
Fig. 5. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 6. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 7. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 8. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 9. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 10. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 11. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 12. Céramique dacique travillés à la main.
Fig. 13. Céramique dacique travaillés à la main.
Fig. 14. De pots dacique travaillés à la main en pâte poreuse.
Fig. 15. De pots daciques travaillés à la main en pâte poreuse.
Fig. 16. De pots dacique travaillés à la main en pâte poreuse.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 17. De pots dacique travaillés à la main en pâte poreuse.
Fig. 18. De pots dacique travaillés à la main en pâte poreuse.
Fig. 19. De pots dacique travaillés à la main en pâte poreuse.
Fig. 20. De pots daciques travaillés à la main en pâte poreuse.

Fig. 22. De pots daciques travaillés à la main en pâte poreuse.
Fig. 23. Des tasses daciques travaillés à la main.
Fig. 24. Lumignons daciques.
Fig. 25. Céramique dacique travaillée au tour.
Fig. 26. Céramique dacique travaillée au tour.
Fig. 27. Pots en argile dacique (imitations après des formes gréques).
Fig. 28. Pots en argile dacique (imitations après des formes gréques).
Fig. 29. Céramique dacique peinte.
Fig. 30. Céramique dacique : 1-2 compotiers ; 3-5 e'gouttoirs.
Fig. 31. Céramique dacique travaillée à la roue.
Fig. 32. Céramique dacique travaillée à la roue.
Fig. 33. Céramique dacique travaillée à la roue (1-7, 9). 8 pot en argile de type sarmatique.
Fig. 34. Céramique dacique.
Fig. 35. Céramique de l'importation.
Fig. 36. Importation romaine.
Fig. 37. Céramique hellénistique.
Fig. 38. Importation romaine.
Fig. 39. Objets en métal dacique.
Fig. 40. Outils en fer daciques.
Fig. 41. Fibules daciques (1, 4-7) type thrace du IV-e — III-e siècle a.n.è.
Fig. 42. Fibules Latène.
Fig. 43. Objets de parure dacique en argent en bronz.
Fig. 44. Objets de parure.
Fig. 45. Objets daciques : 1-5 creusets ; 6-7 éperons.
Fig. 46. Vase de type cantharos avec figuration anthropomorphe et zoomorfe (dessin).
Fig. 47. Vase de type cantharos avec figuration anthropomorphe et zoomorfe (photo).
Fig. 48. Une petite plaque qui seulele représenter une divinité locale, un „Silène".
Fig. 49. Figurines anthropomorphes et zoomorphes.
Fig. 50. Protomés zoomorphes.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

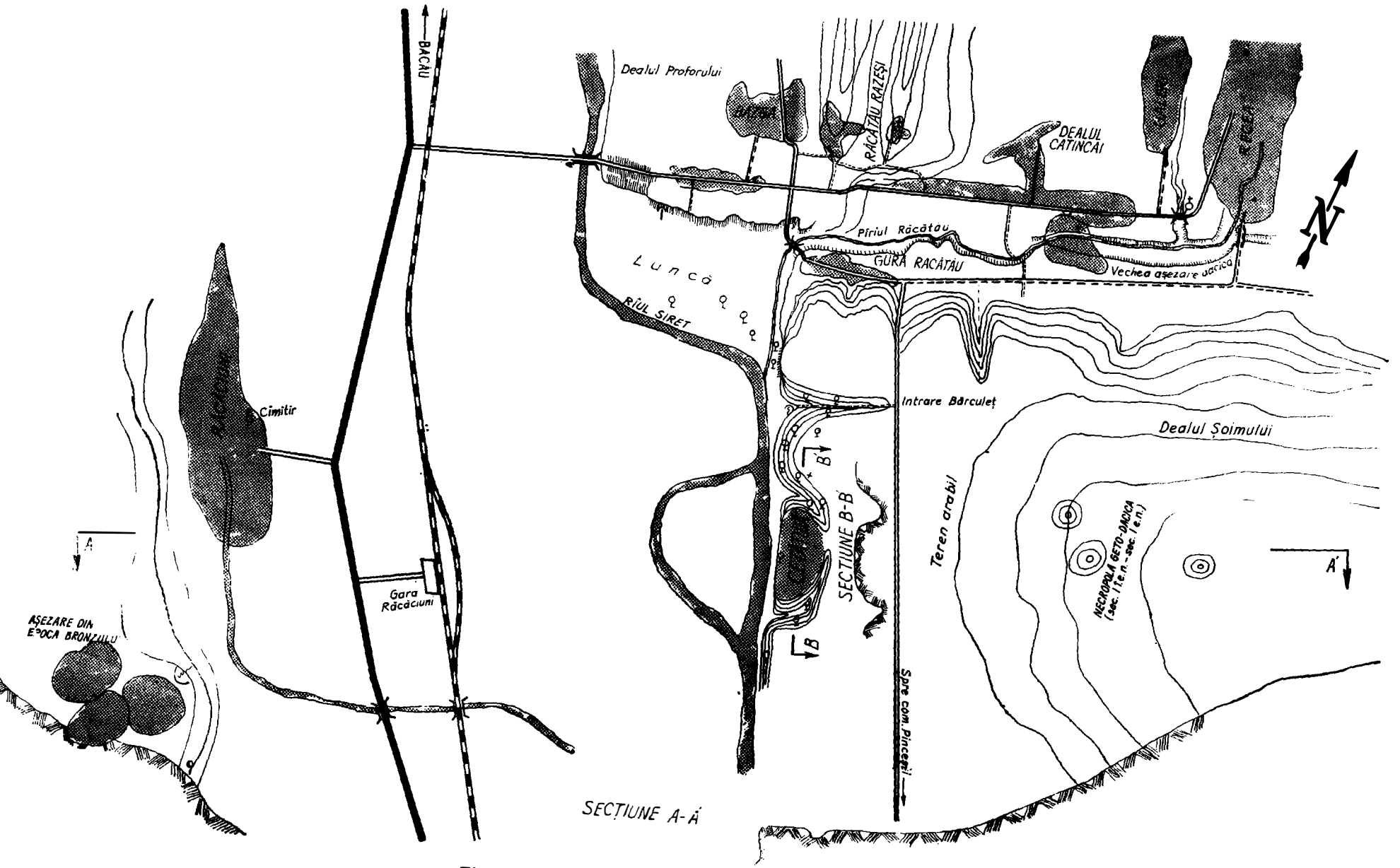

Fig. 1. — Răcătău-Cetățuie. Schița topografică a cetățuiei dacice

http://www.dimec.ro | http://cimec.ro

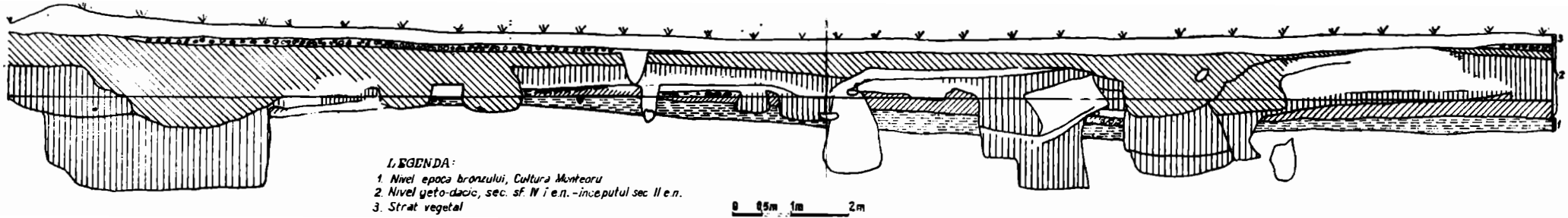

Fig. 3. Bucovăț-Cetățuie. Profilul peretelui de sud al S II/1969

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

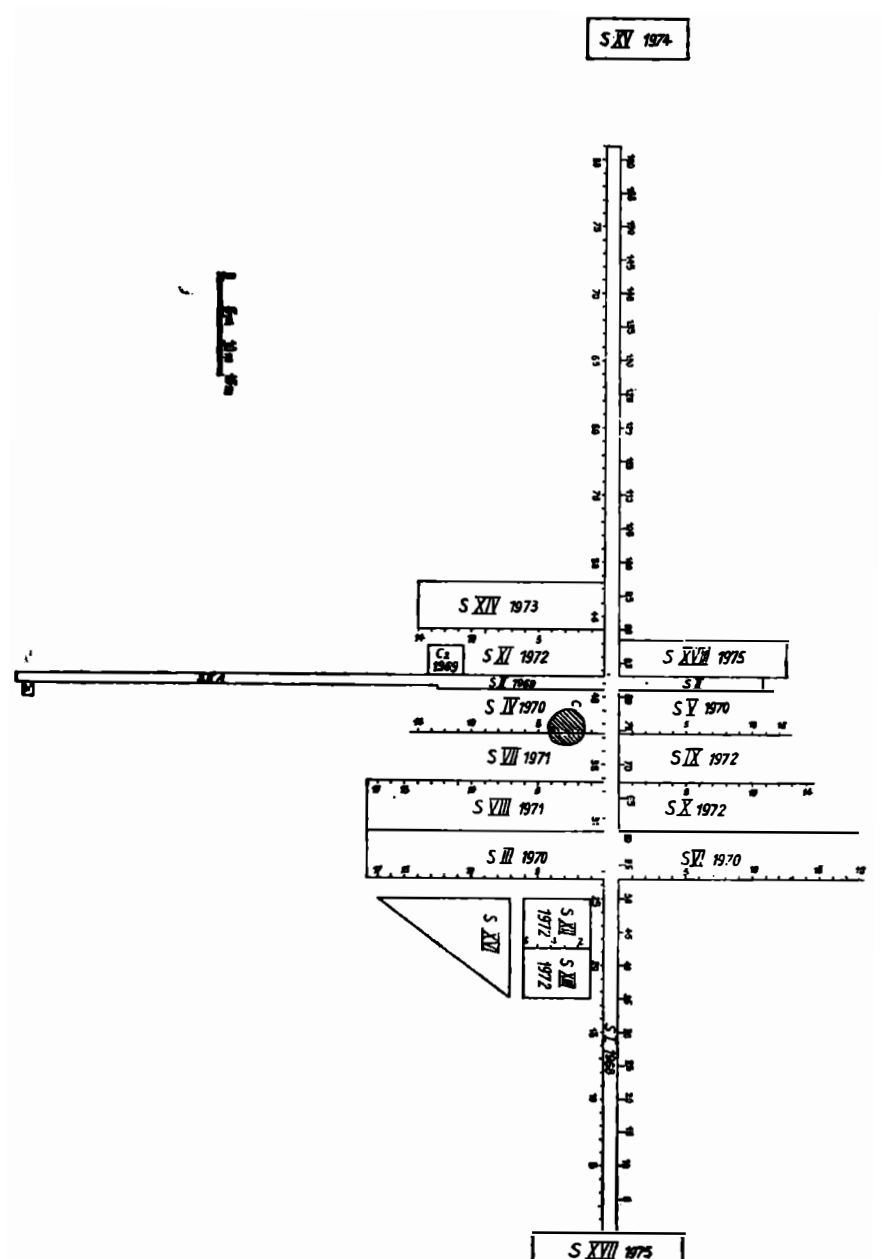

Fig. 2. — Răcătău-Cetățuie. Planul general al săpăturilor 1968-1976.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

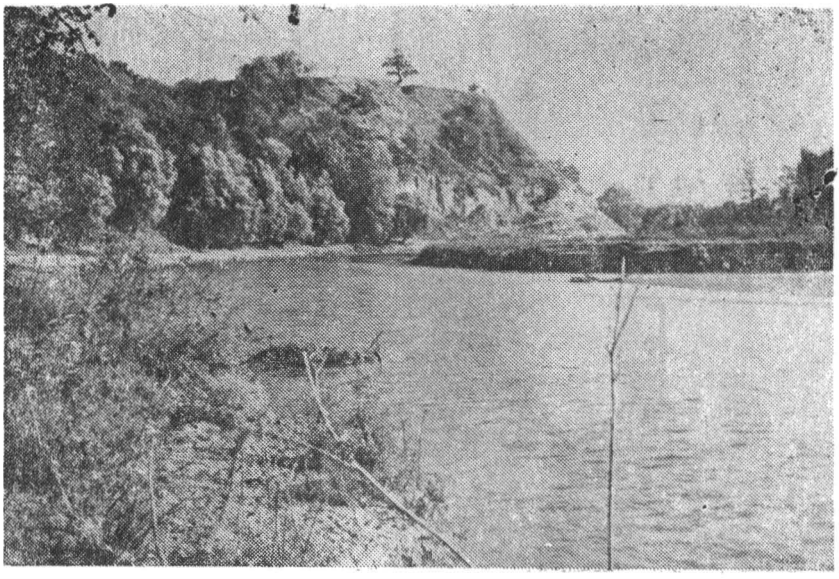

1

2

Fig. 4. — Răcăciuni. Cetățuia. 1, Vedere generală. 2, Fructiere in situ.

http://www.cimec.ro/arheologie.htm

1

2

3

4

5

Fig. 5. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna, sec. IV-III î.e.n

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

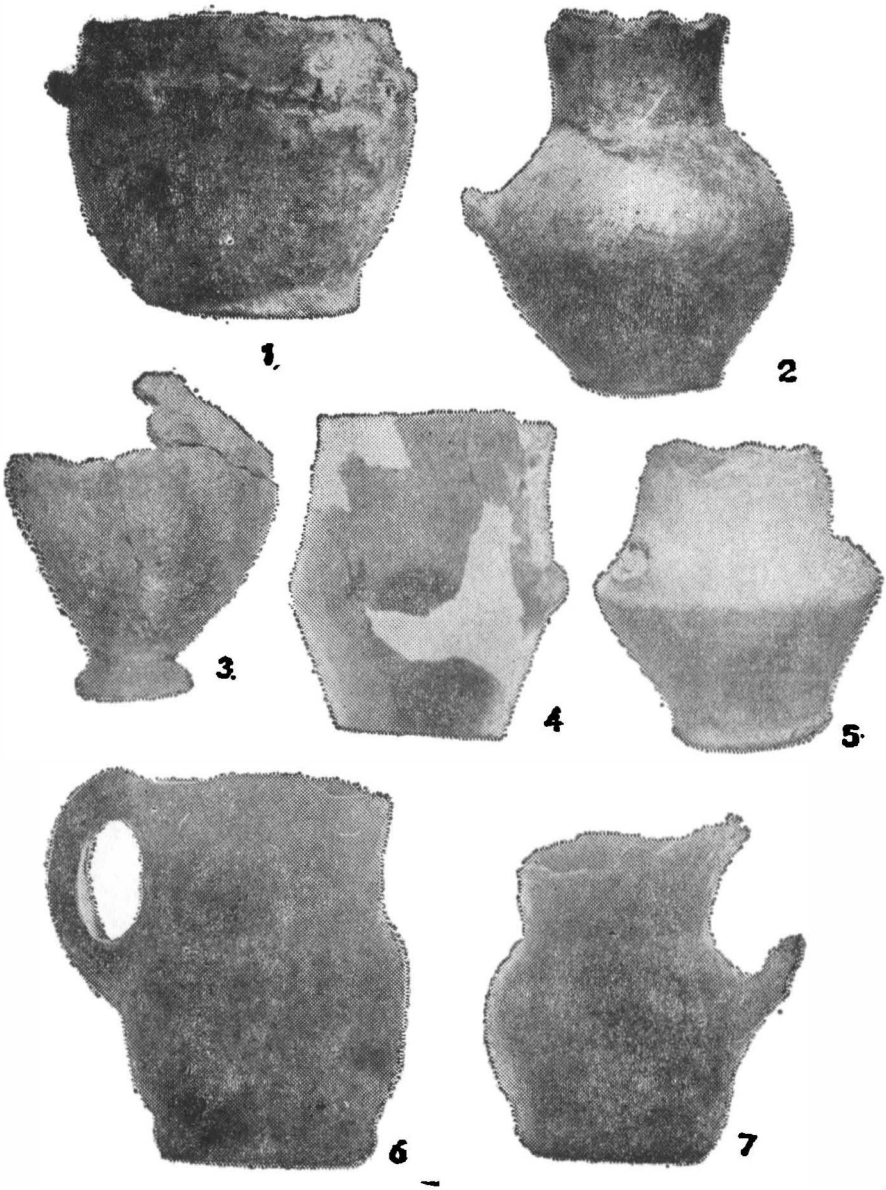

Fig. 6. — Răcătău-Cetăţuie. Ceramică lucrată cu mîna : 1-2 sec. IV-III î.e.n., 3-7 sec. II î.e.n.

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

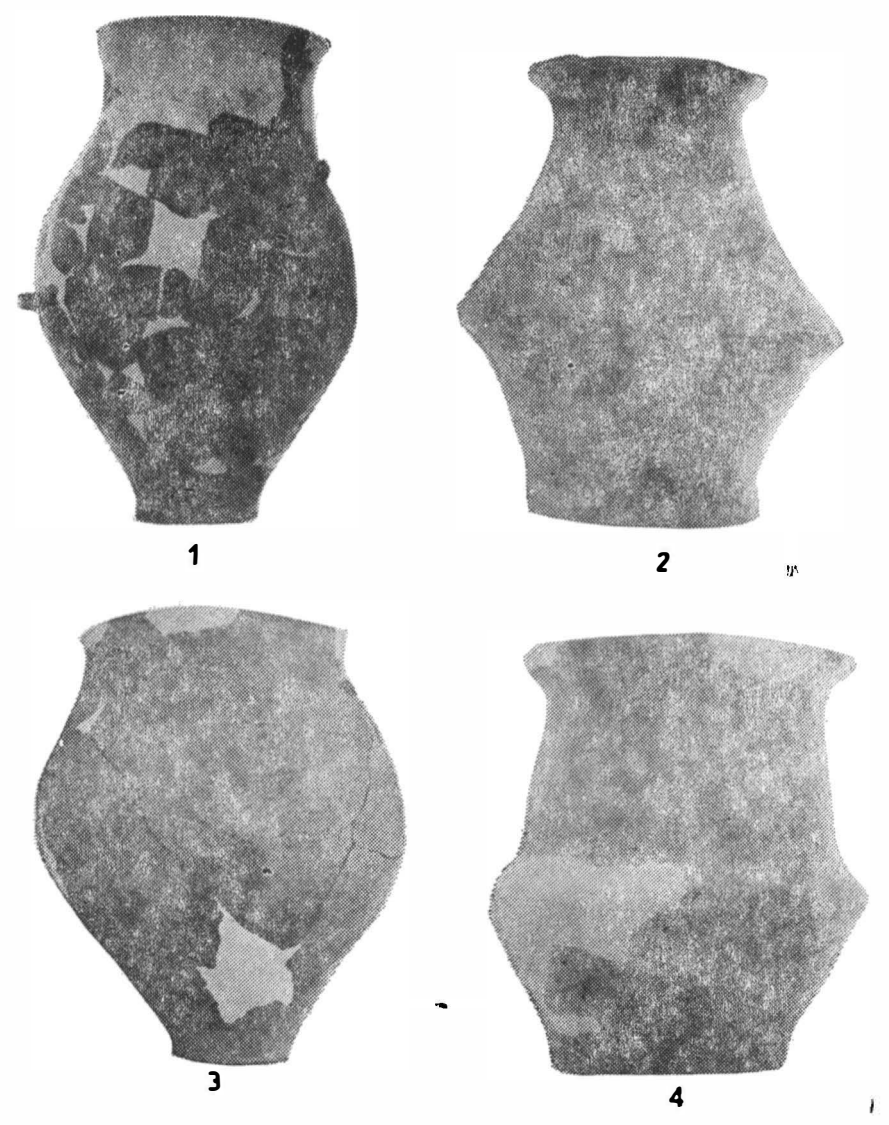

Fig. 7. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna sec. IV-II î.e.n.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

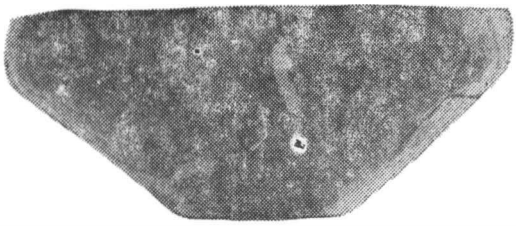

1

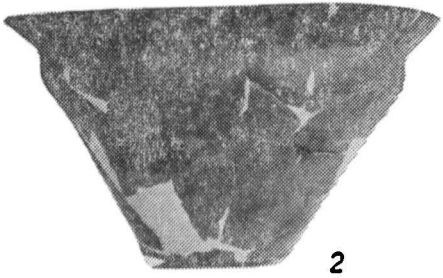

2

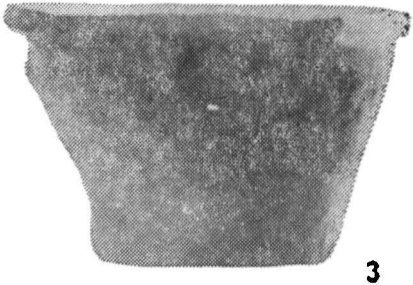

3

4

Fig. 8. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna, sec. IV-II î.e.n.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

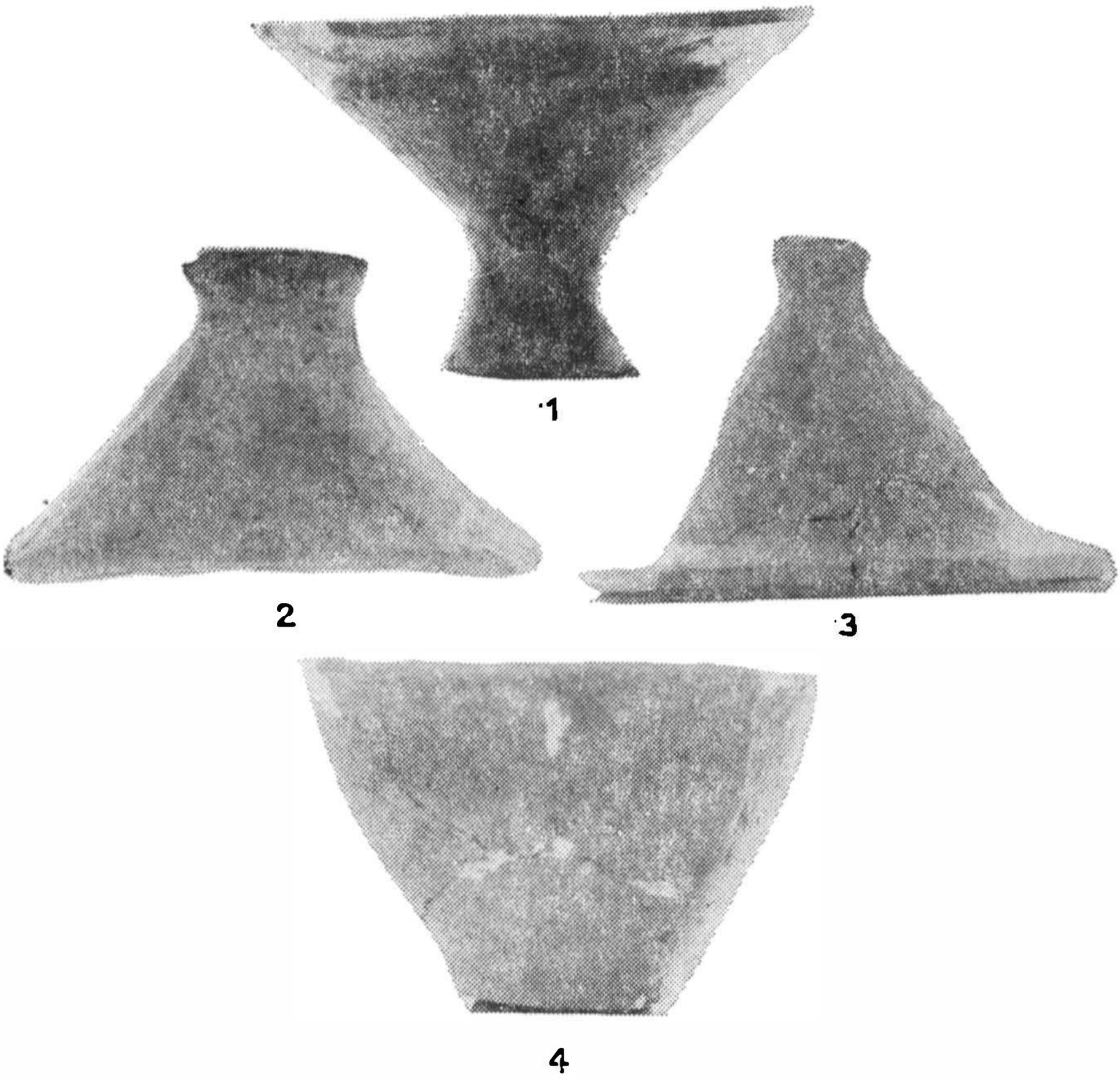

Fig. 9. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna, sec. II i.e.n.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

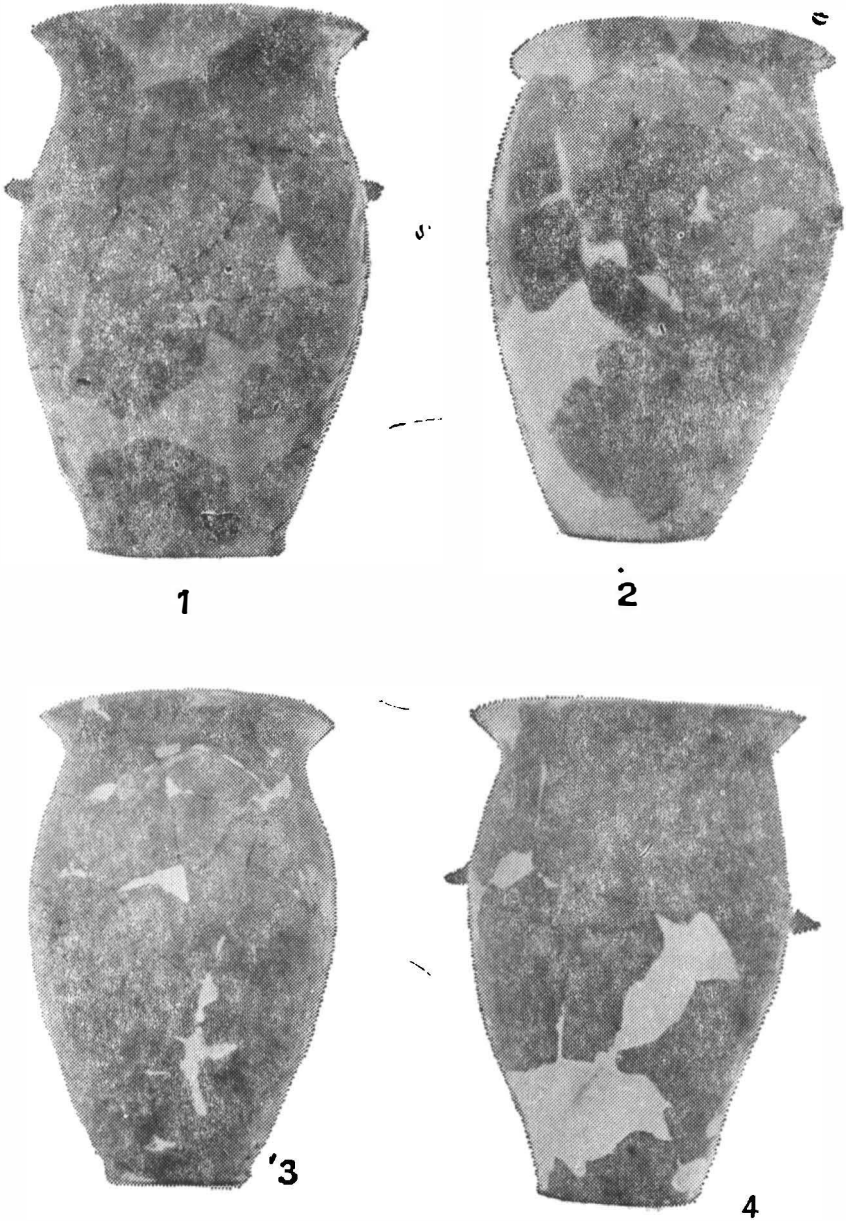

Fig. 10. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna, sec. II î.e.n.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

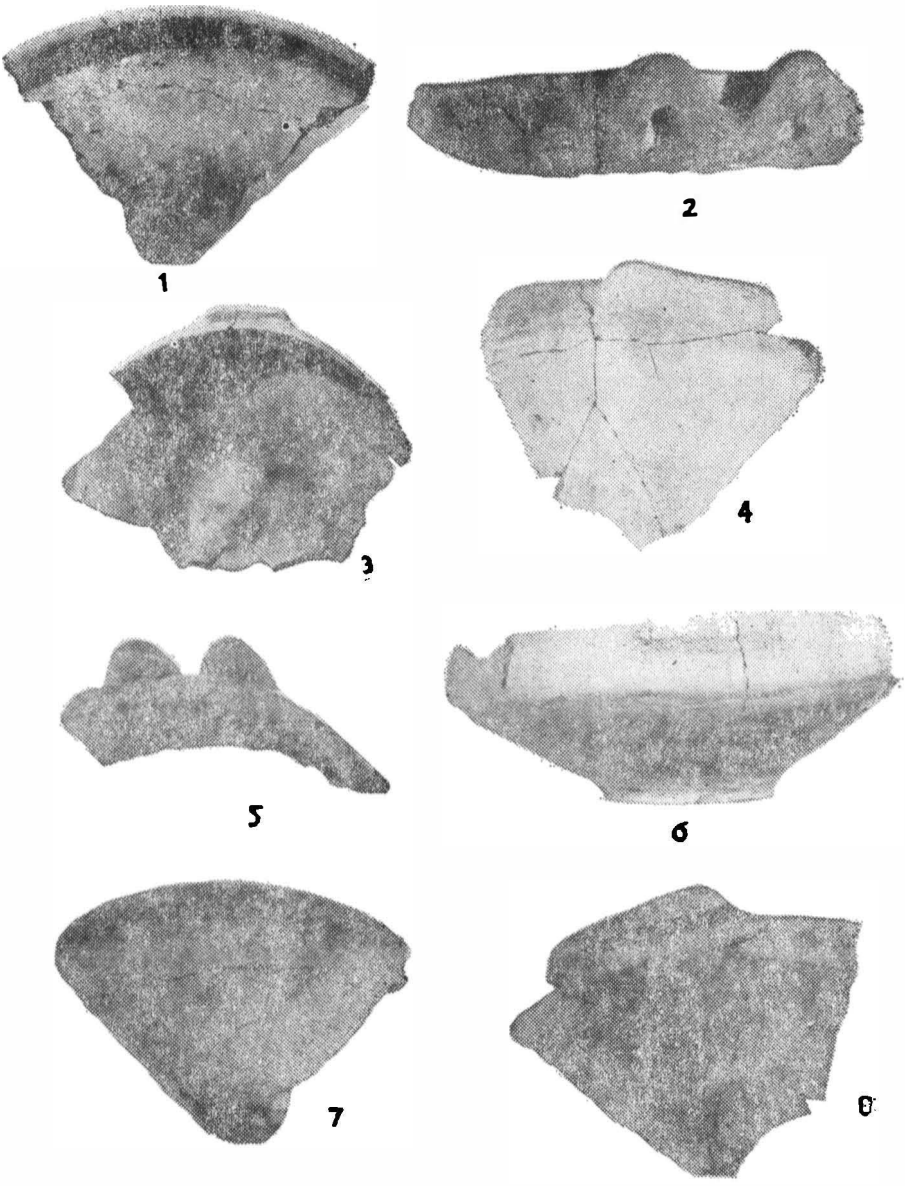

Fig. 11. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna, sec. III-II î.e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

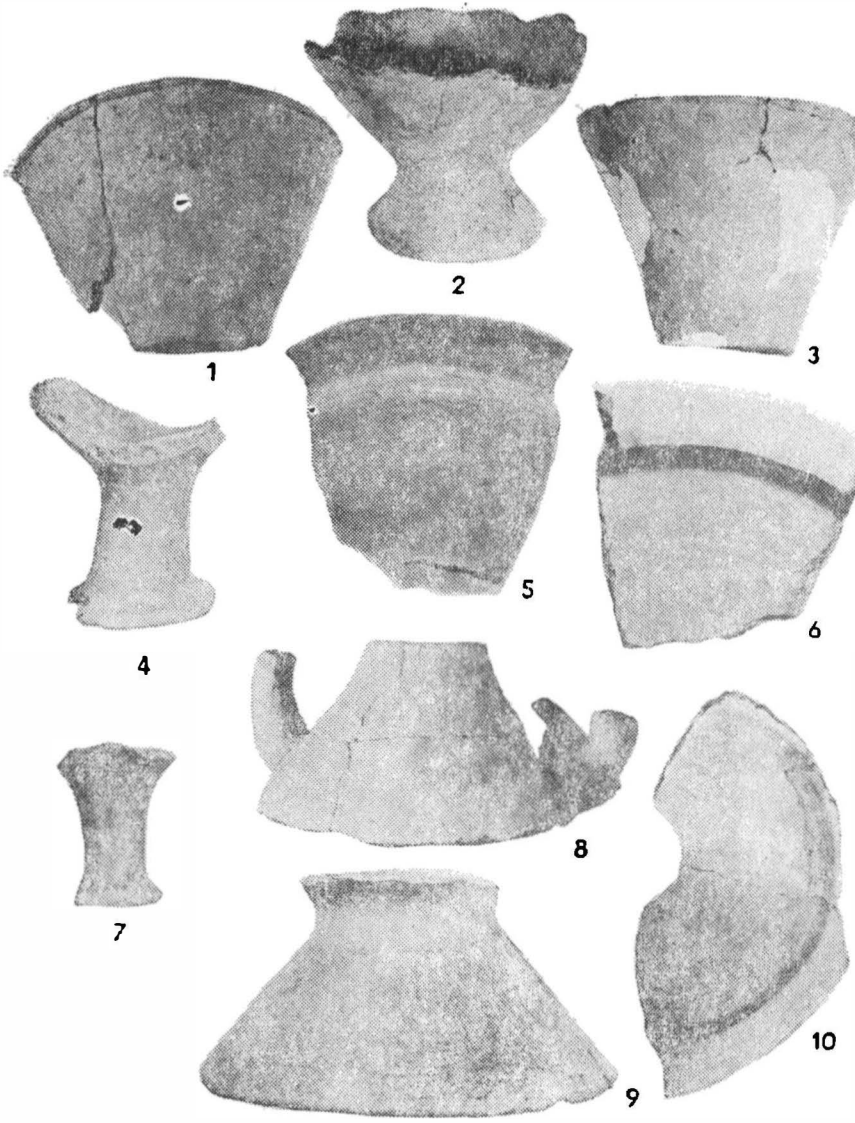

Fig. 12. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mâna, sec. II i.e.n.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

1

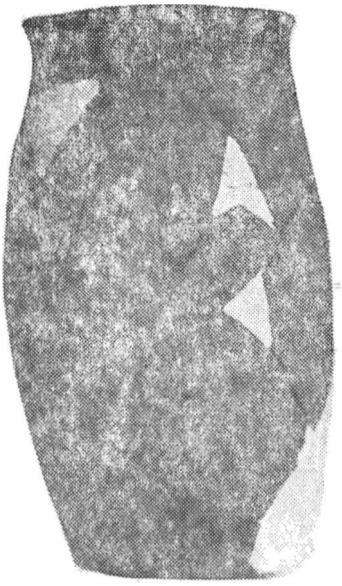

2

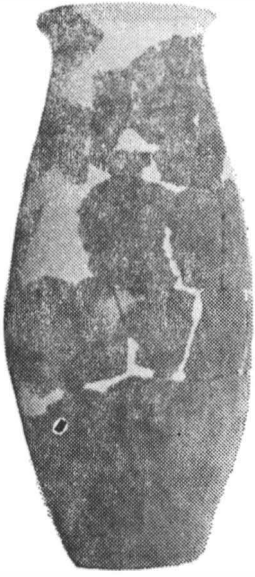

3

4

Fig. 13. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna, sec. II-I î.e.n.

Captat de www.dacoromanica.ro

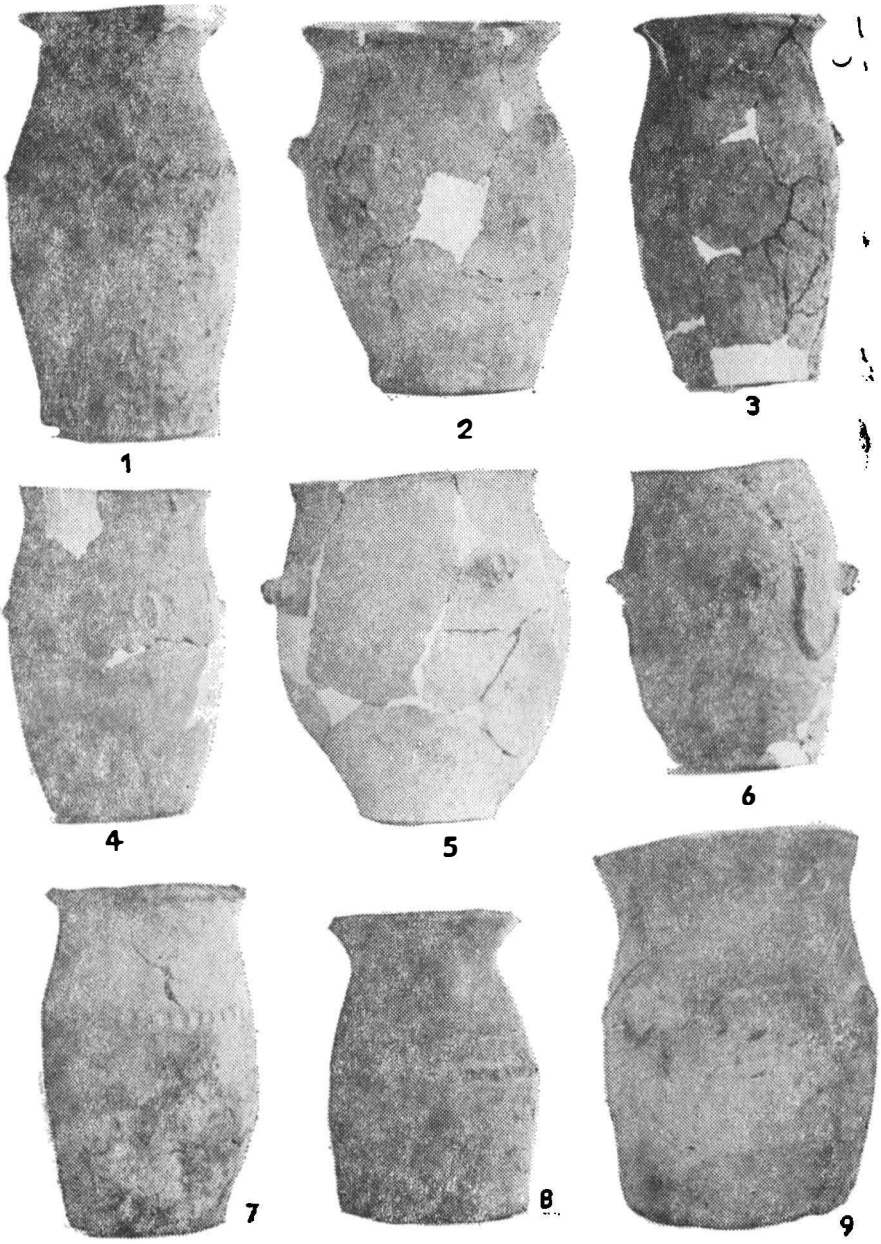

Fig. 14. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mâna, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.dacoromanica.ro/arhiva.html

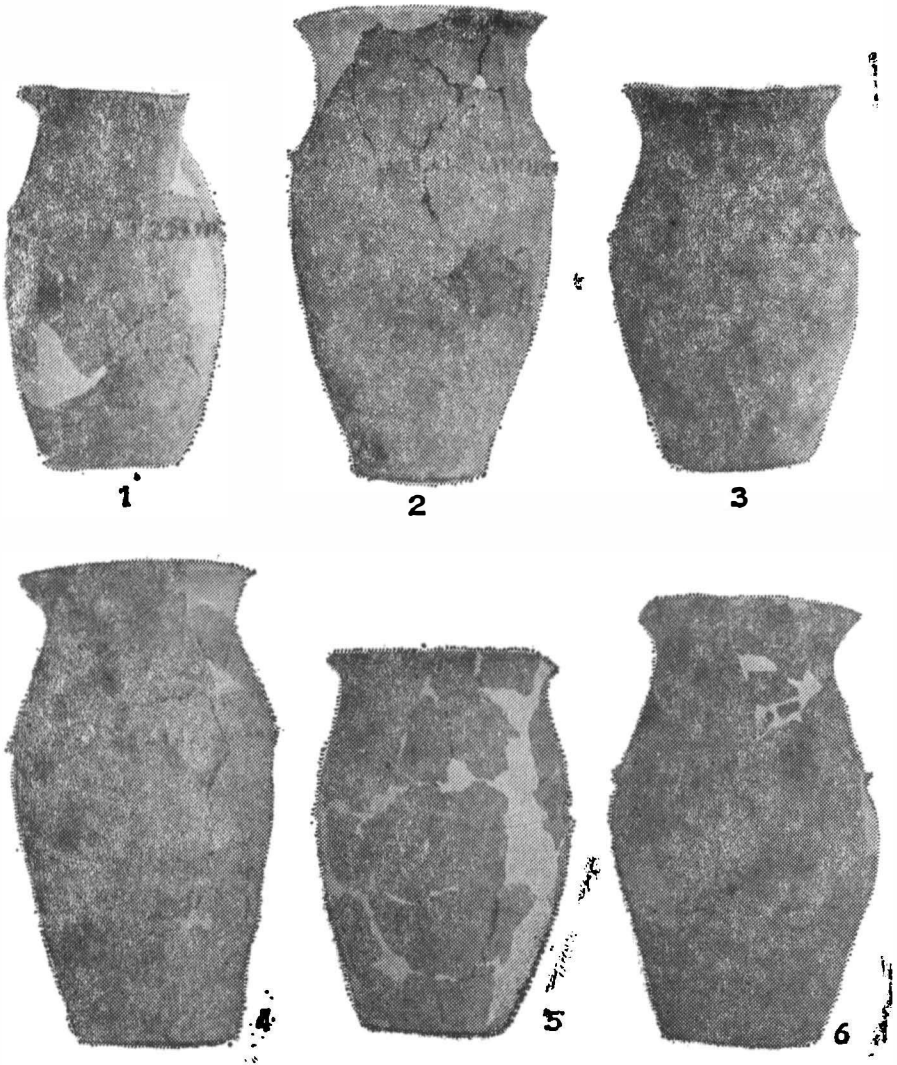

Fig. 15. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mîna, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

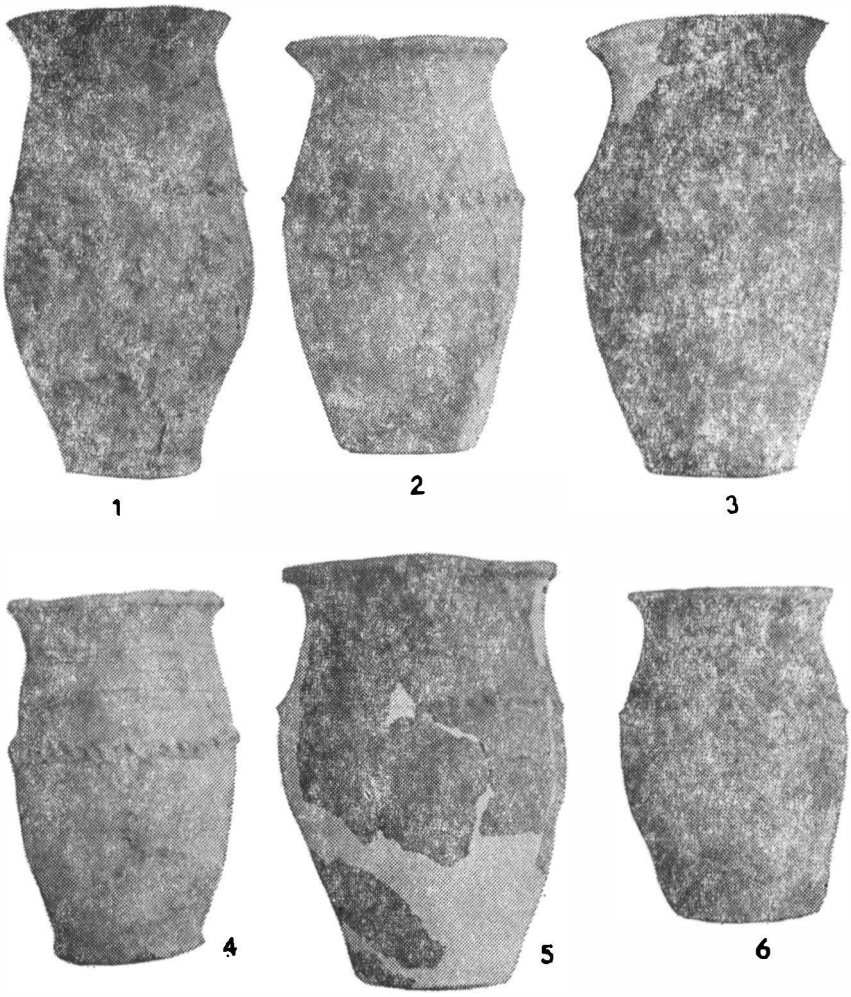

Fig. 16. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mâna, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.dacoromanica.ro

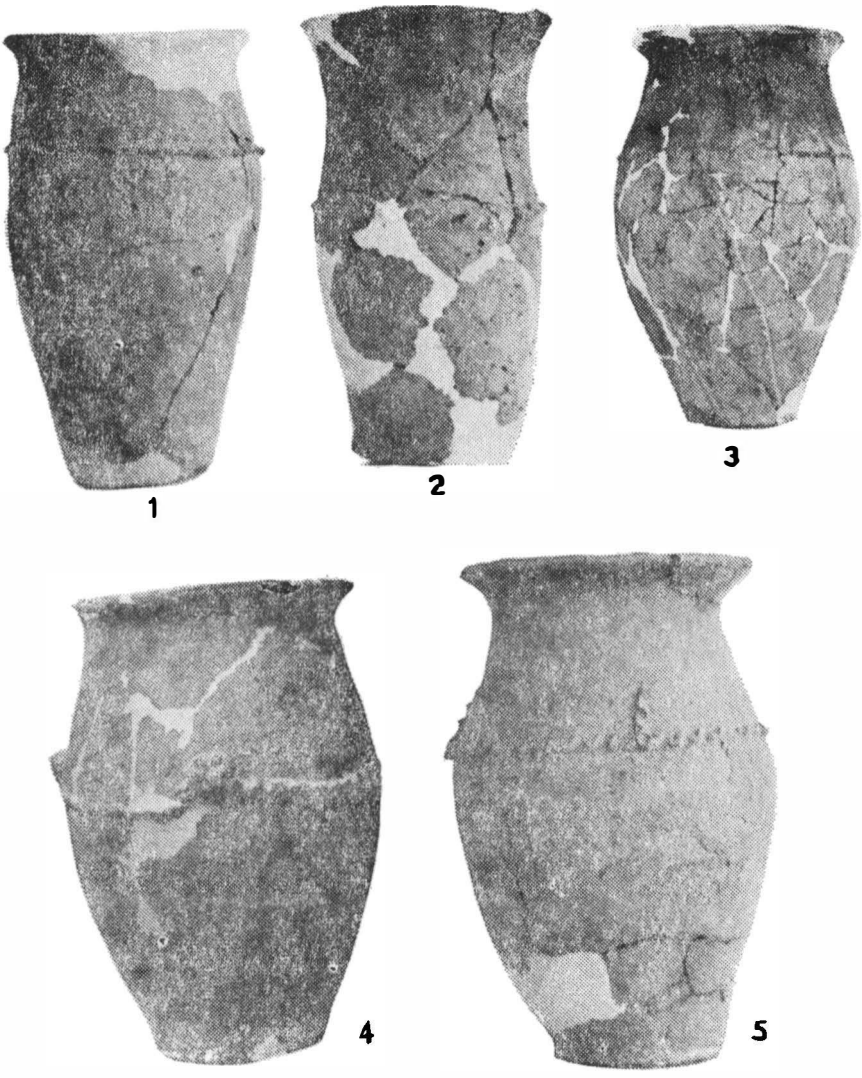

Fig. 17. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată la mână, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.dacoromanica.ro

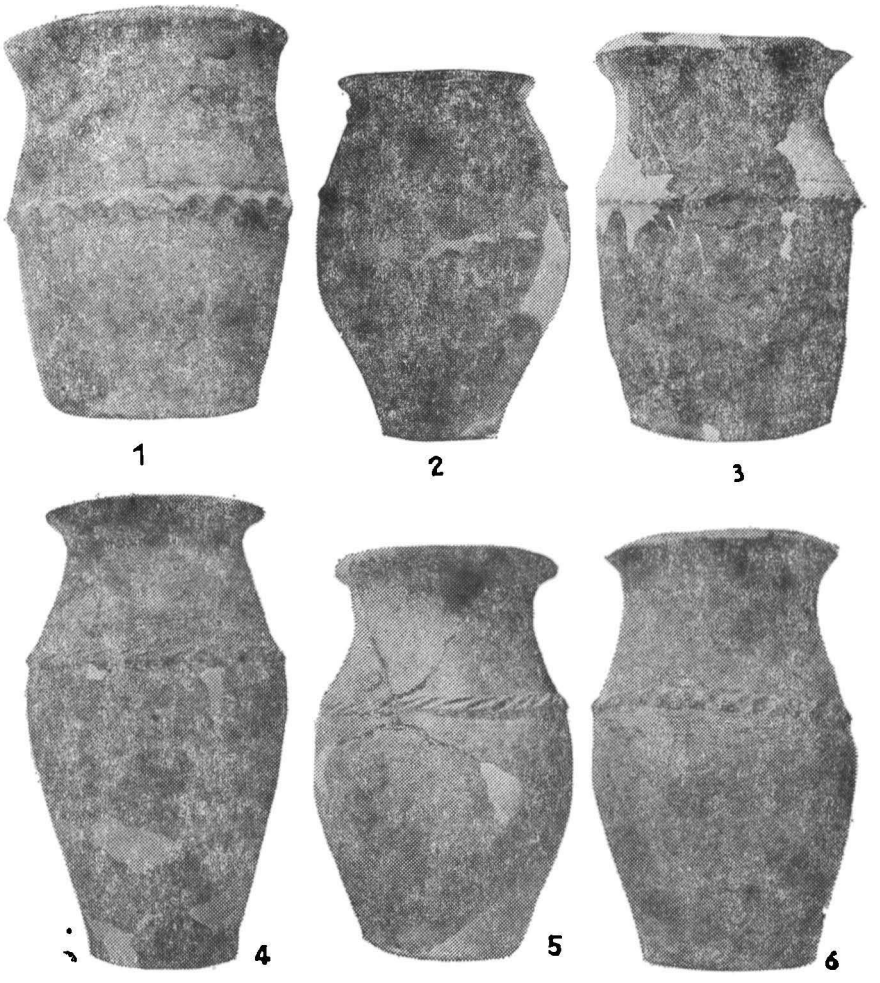

Fig. 18. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mâna, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.dacoromanica.ro

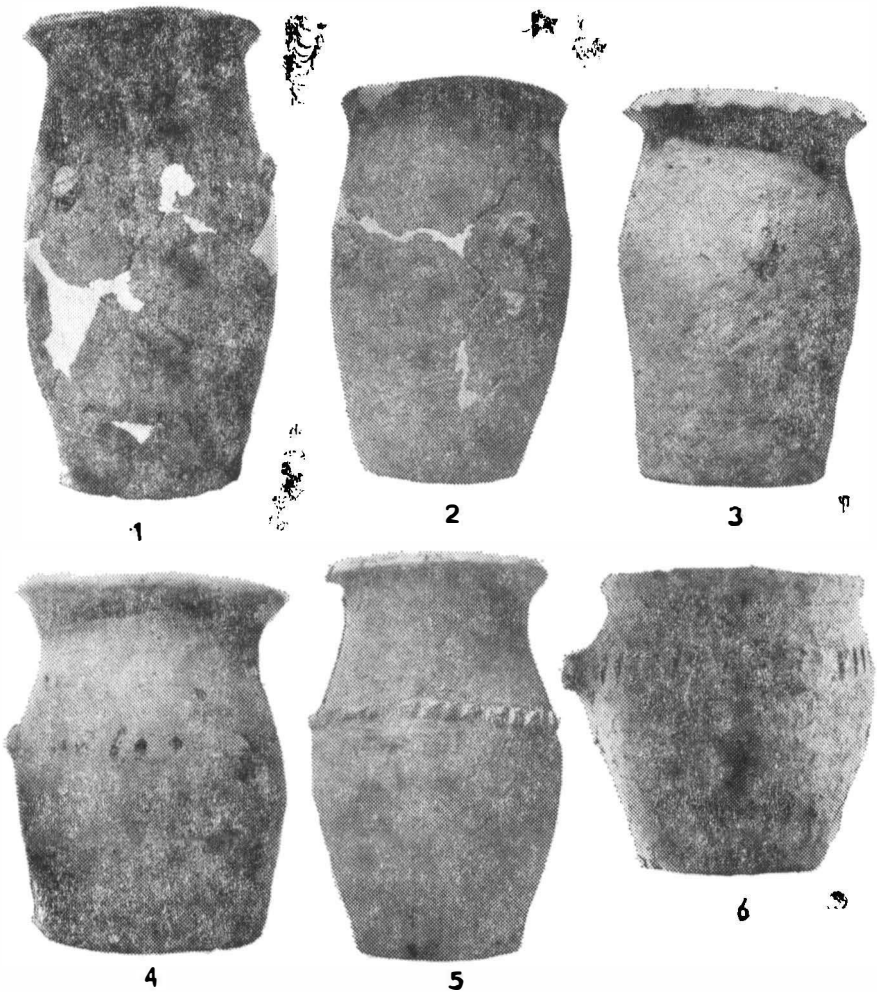

Fig. 19. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mâna, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

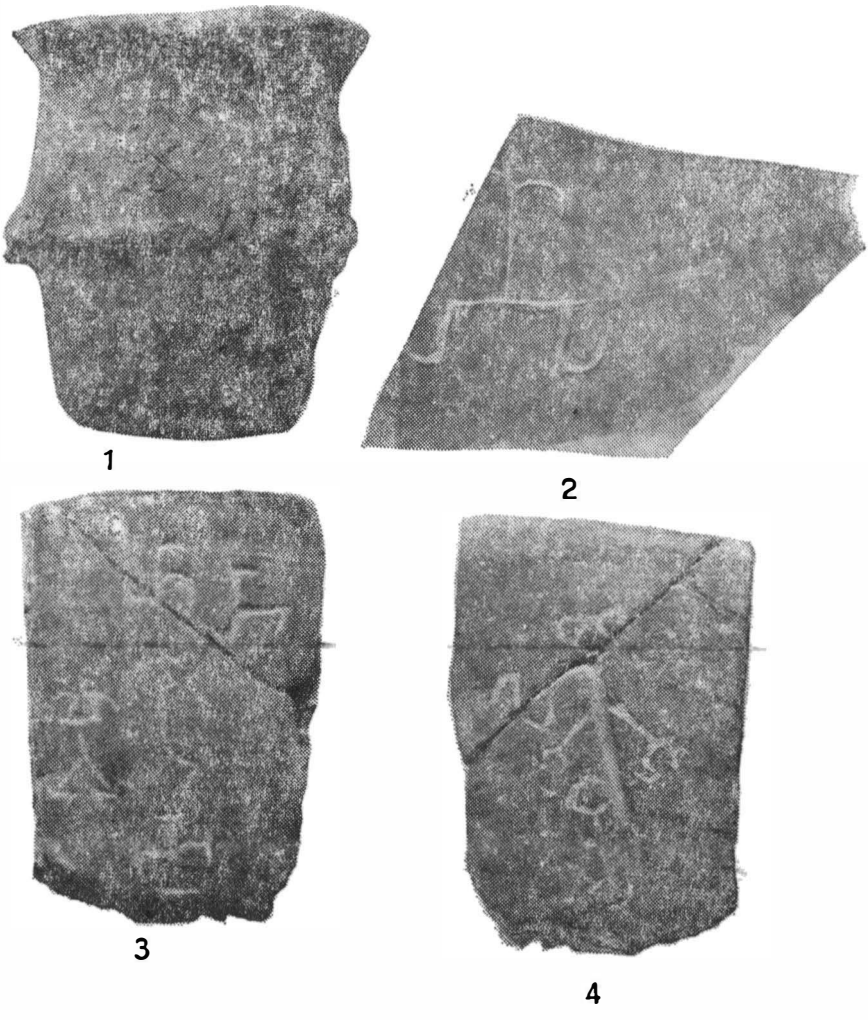

Fig. 20. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică tip Lemnea-Poiana „sarmatice", sec. I e.n.

http://www.dacoromanica.ro/format.asp

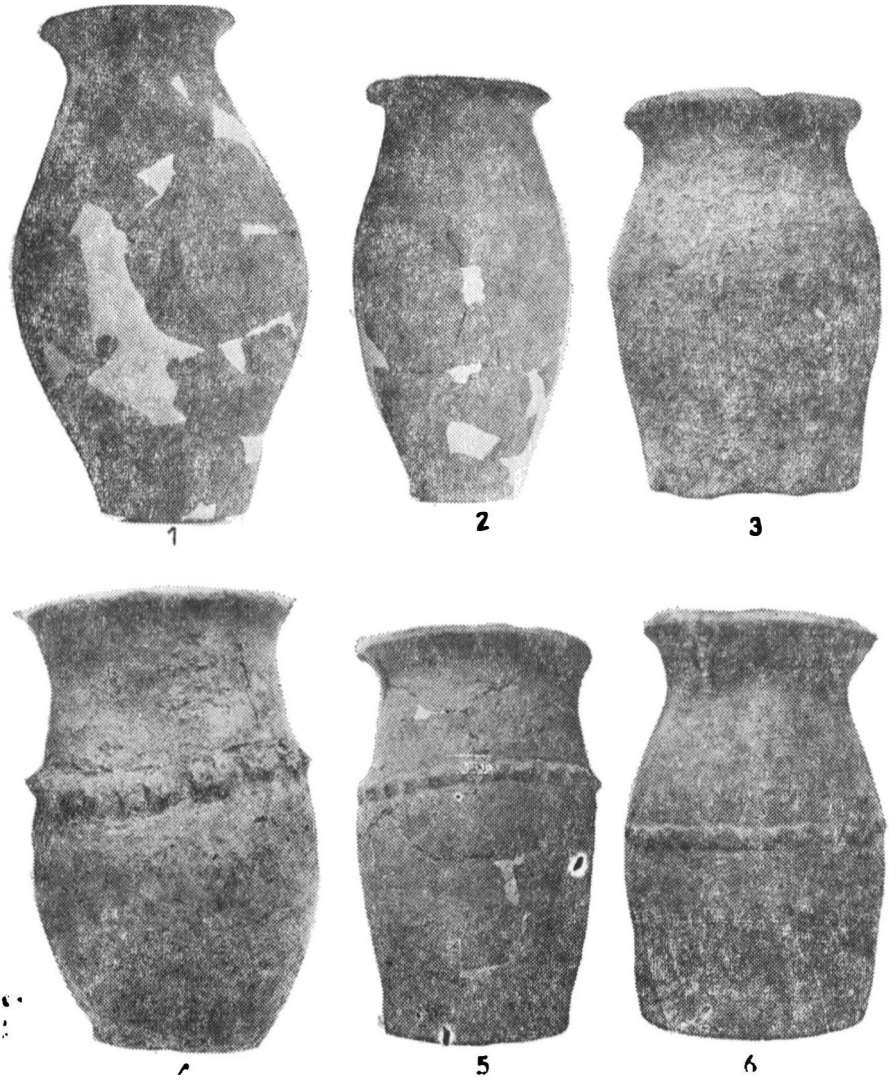

Fig. 21. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mâna, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

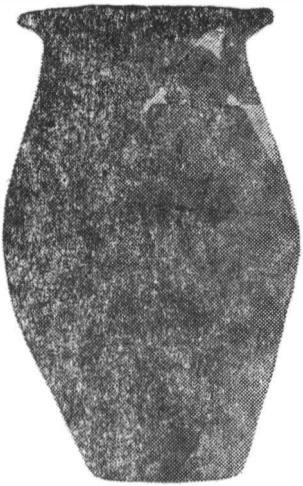

1

2

3

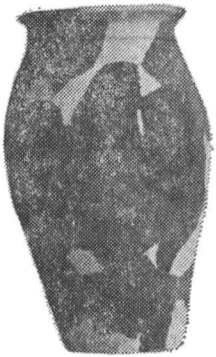

4

5

Fig. 22. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată cu mâna, sec. I î.e.n. — I e.n.

https://www.dacoromanica.ro

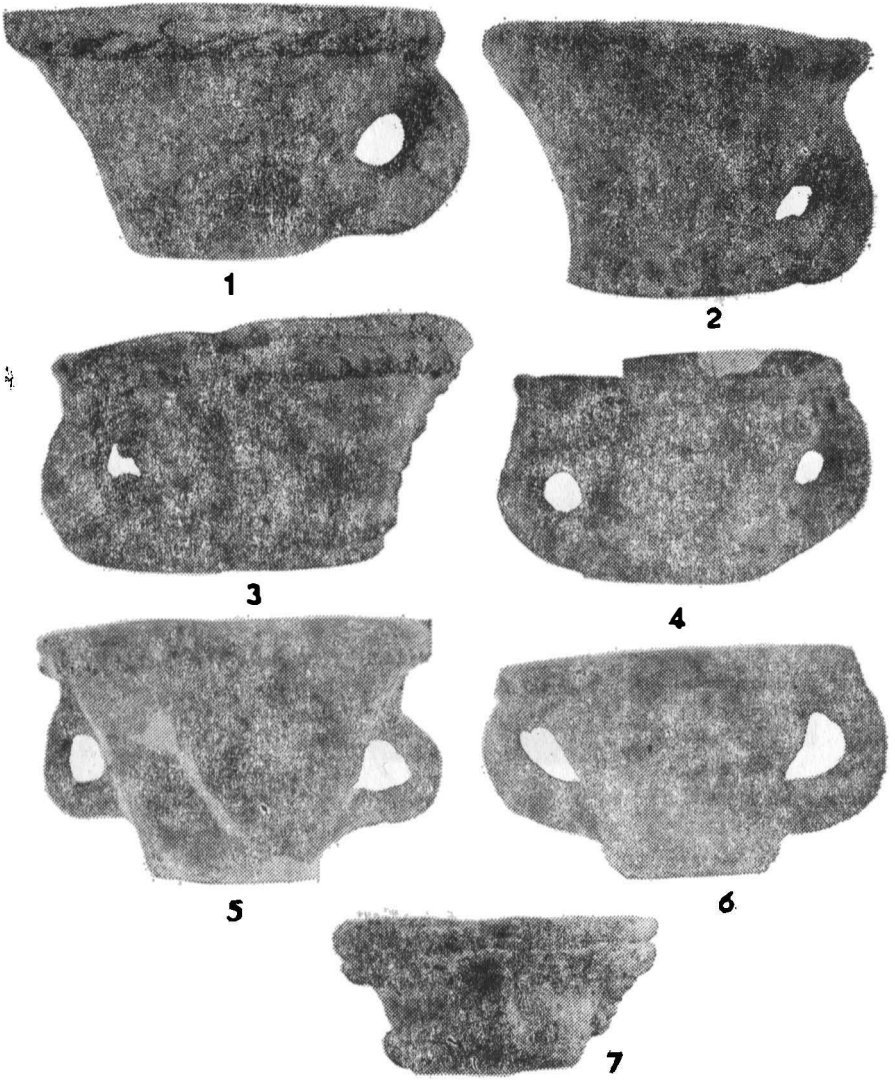

Fig. 23. — Bănățău Cetățuie. Cești decorați, stil I c.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

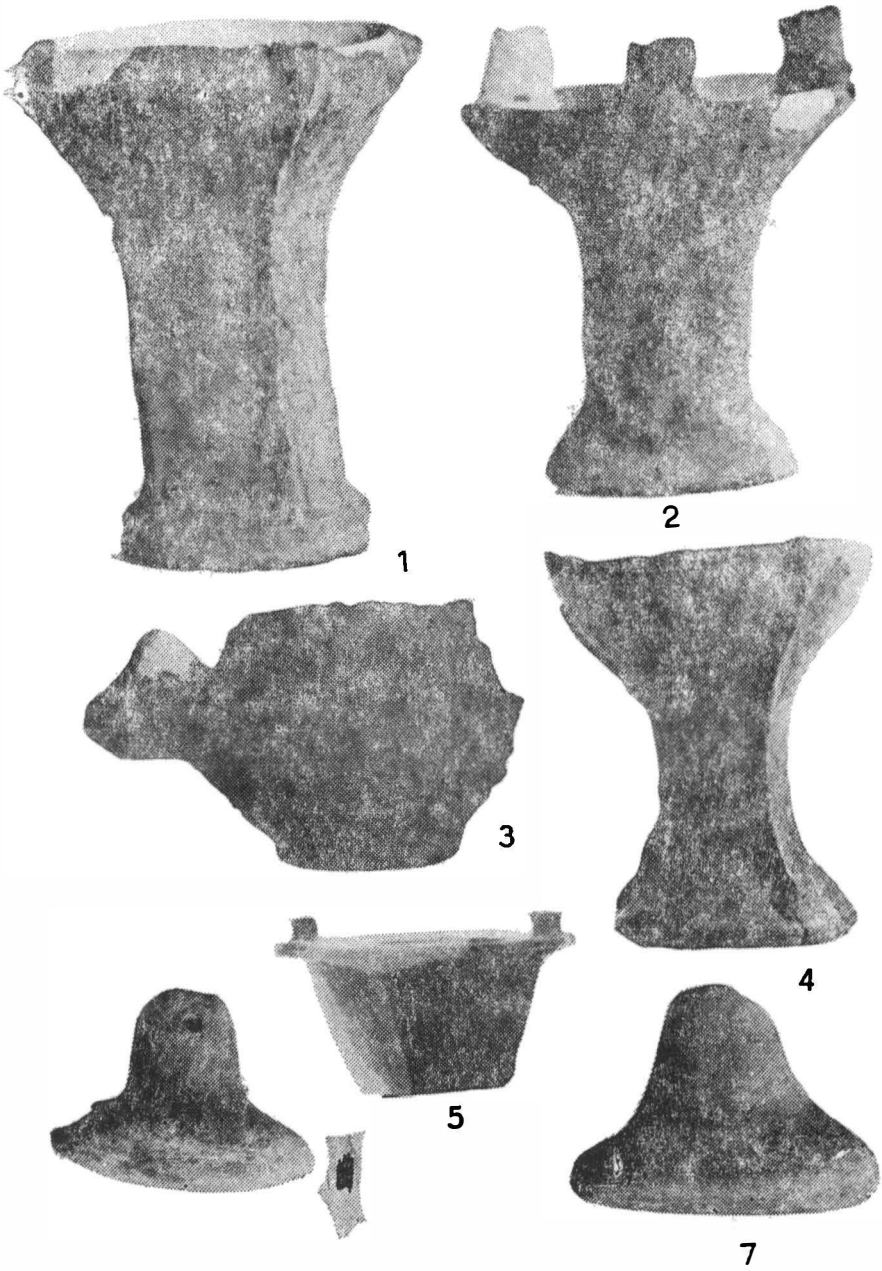

Fig. 24. — Răcătău-Cetățuie. Sfeșnice, opaițe și lustruitoare dacice, sec. I î.e.n. — I e.n

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

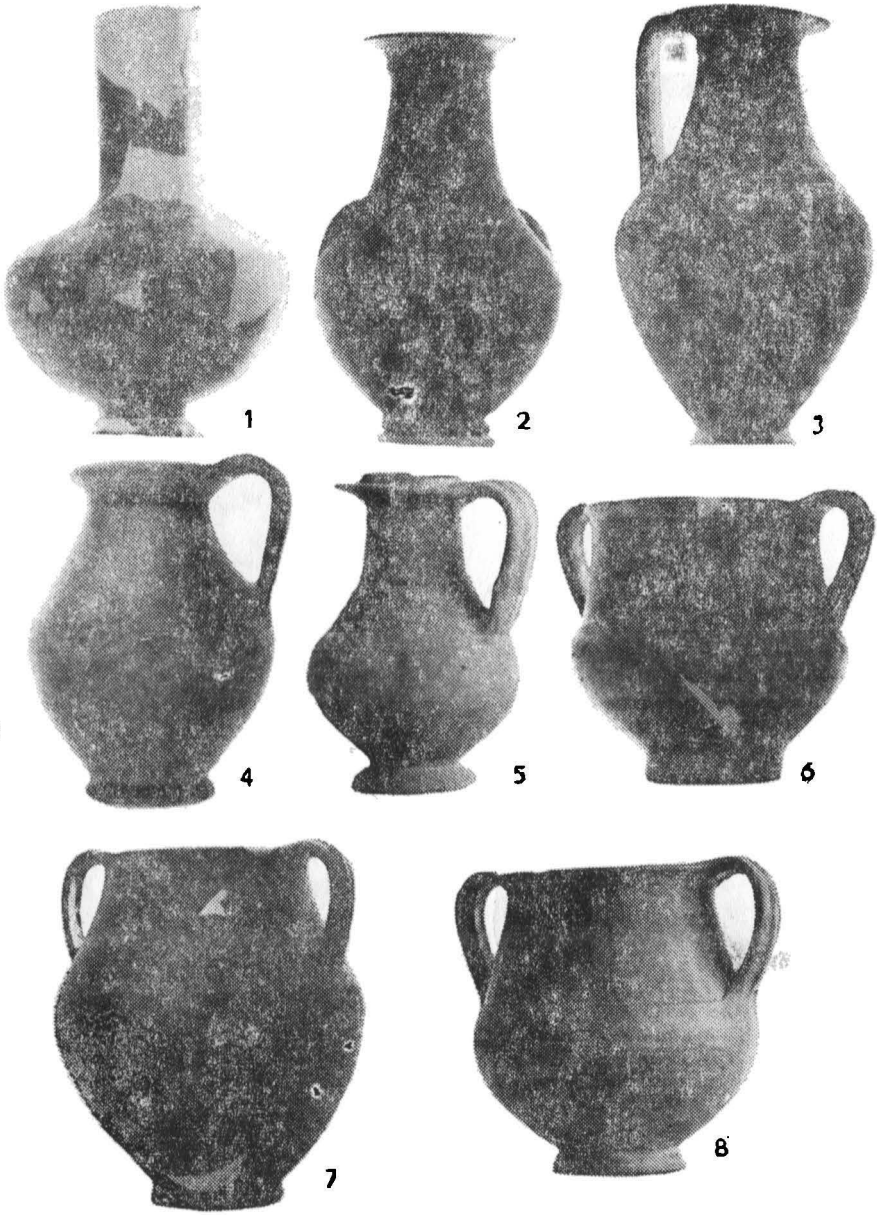

Fig. 25. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată la roată, 1-2 sec. II-I î.e.n., 3-8 sec. I-II e.n.

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

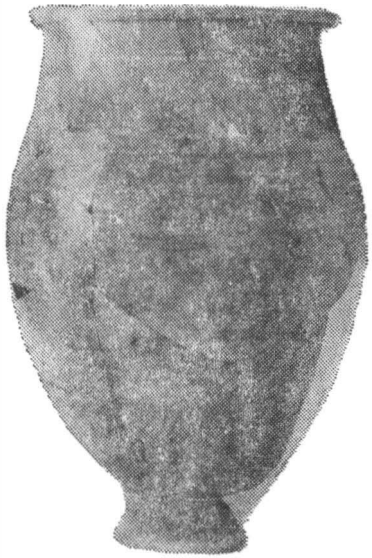

1

2

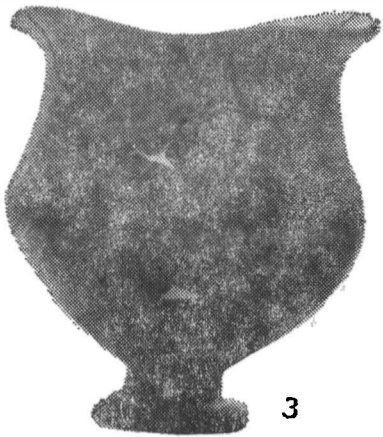

3

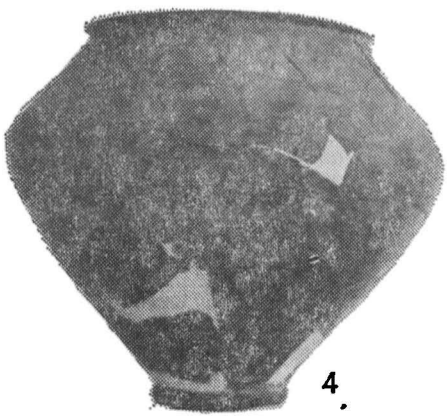

4

Fig. 26. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată la roată, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

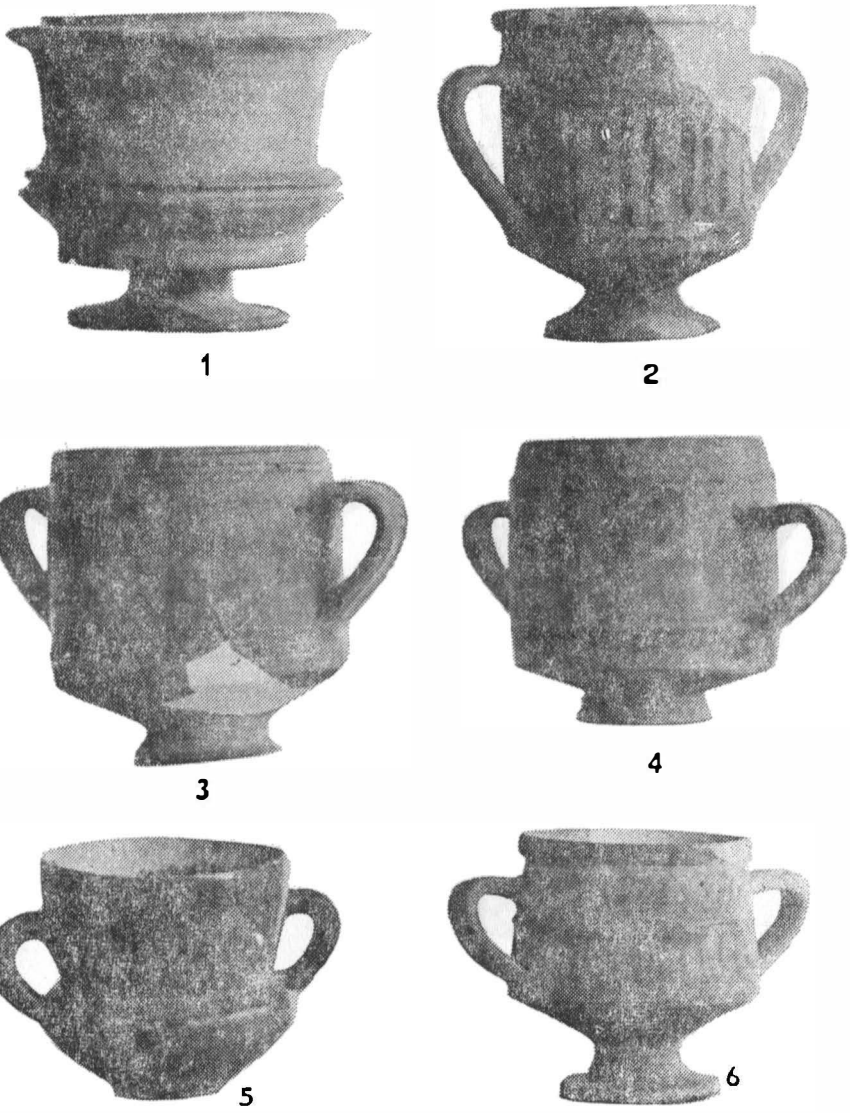

Fig. 27. — Răcătău-Cetățuie. Coarne dacice (turnate) sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

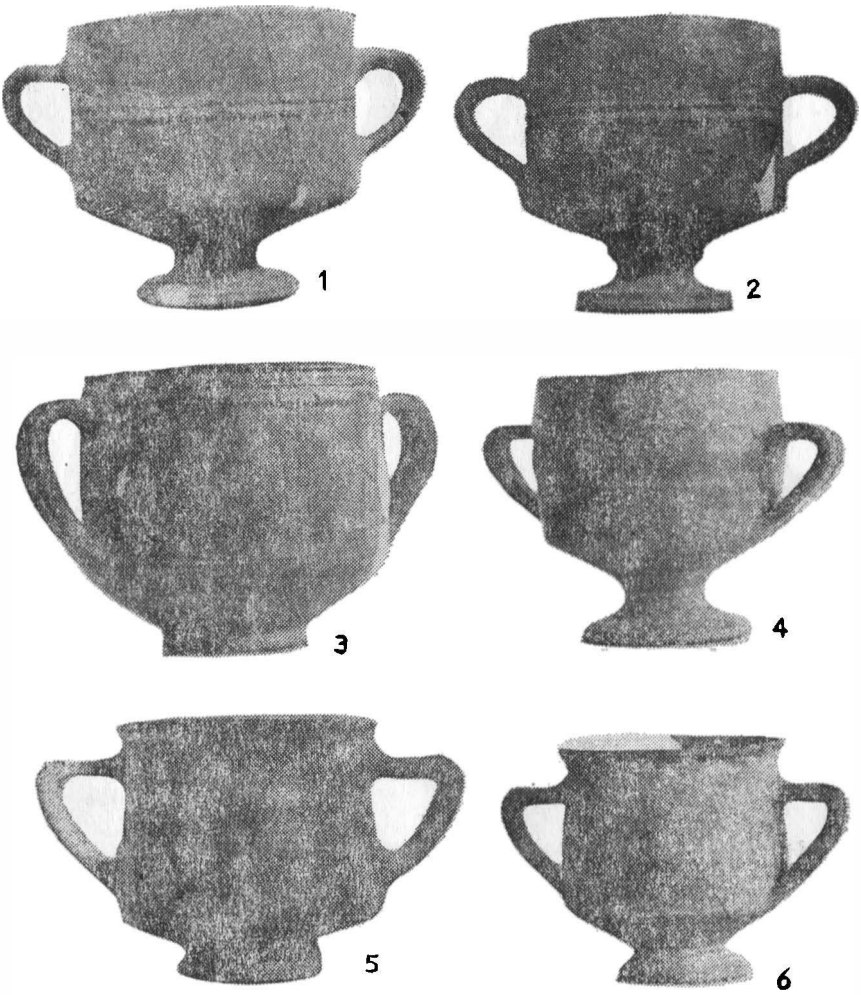

Fig. 28. — Răcătău (Bacău). Cupe dacice (jumătatea) sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

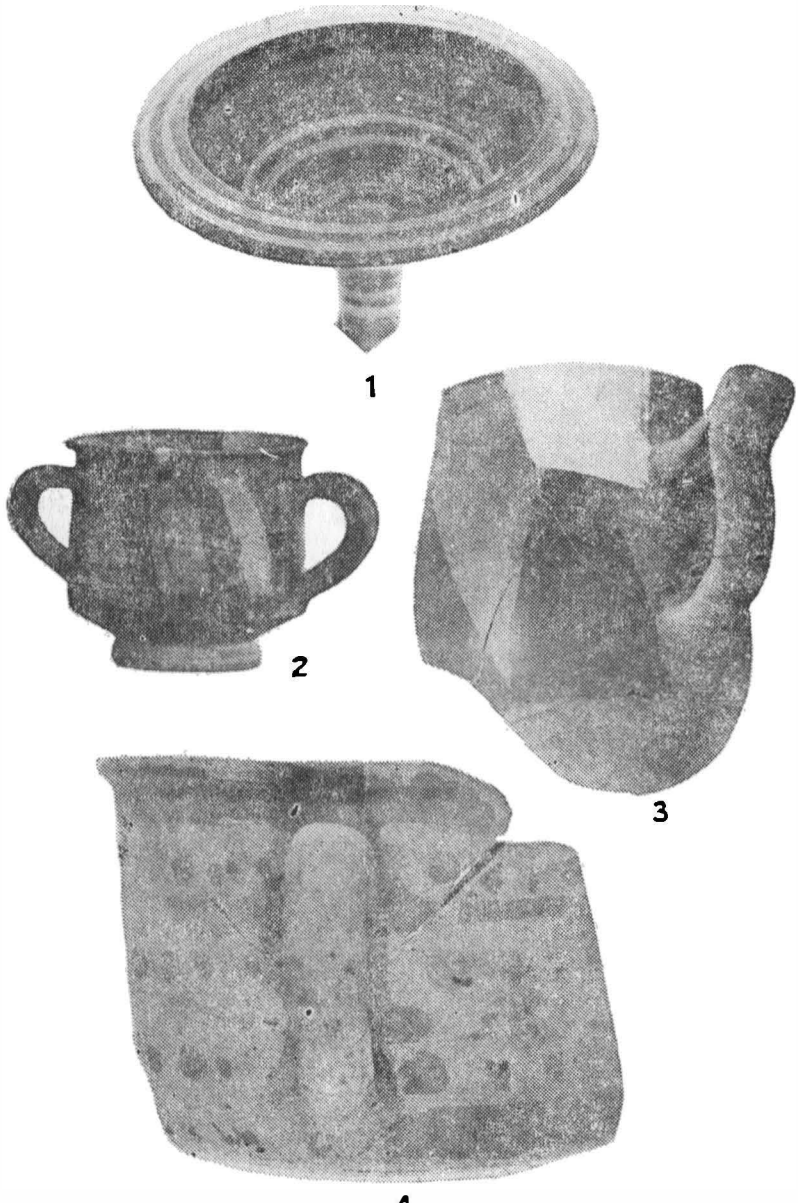

Fig. 29. — Răcătău-Cetăţuie. Ceramică dacică pictată : 1. Fructieră ; 2-4, cupe cu două toarte, sec. I î.n.-I e.n.

http://www.cimec.ro - http://cimiabc.ro

Fig. 30. — Răcătău-Cetățuie. Fructiere și strecurători dacice, sec. I î.e.n. — I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

1

2

3

Fig. 31. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică : 1-2, castroane, 3, vas cu tub strecurător.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

1

2

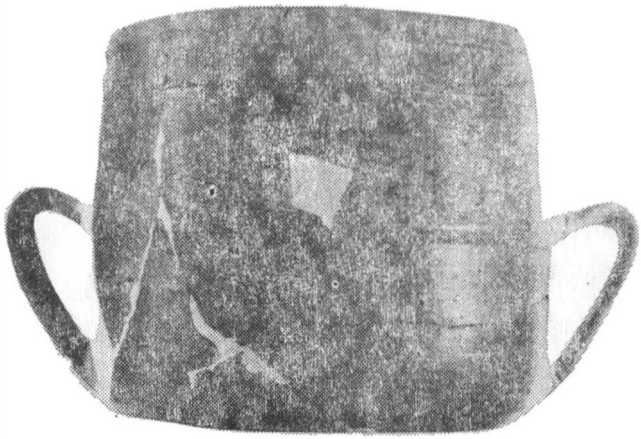

3

Fig. 32. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică lucrată la roată, 1-2 sec. I e.n. ; 3 sec. I î.e.n.

http://www.cimec.ro | http://cmiabc.ro

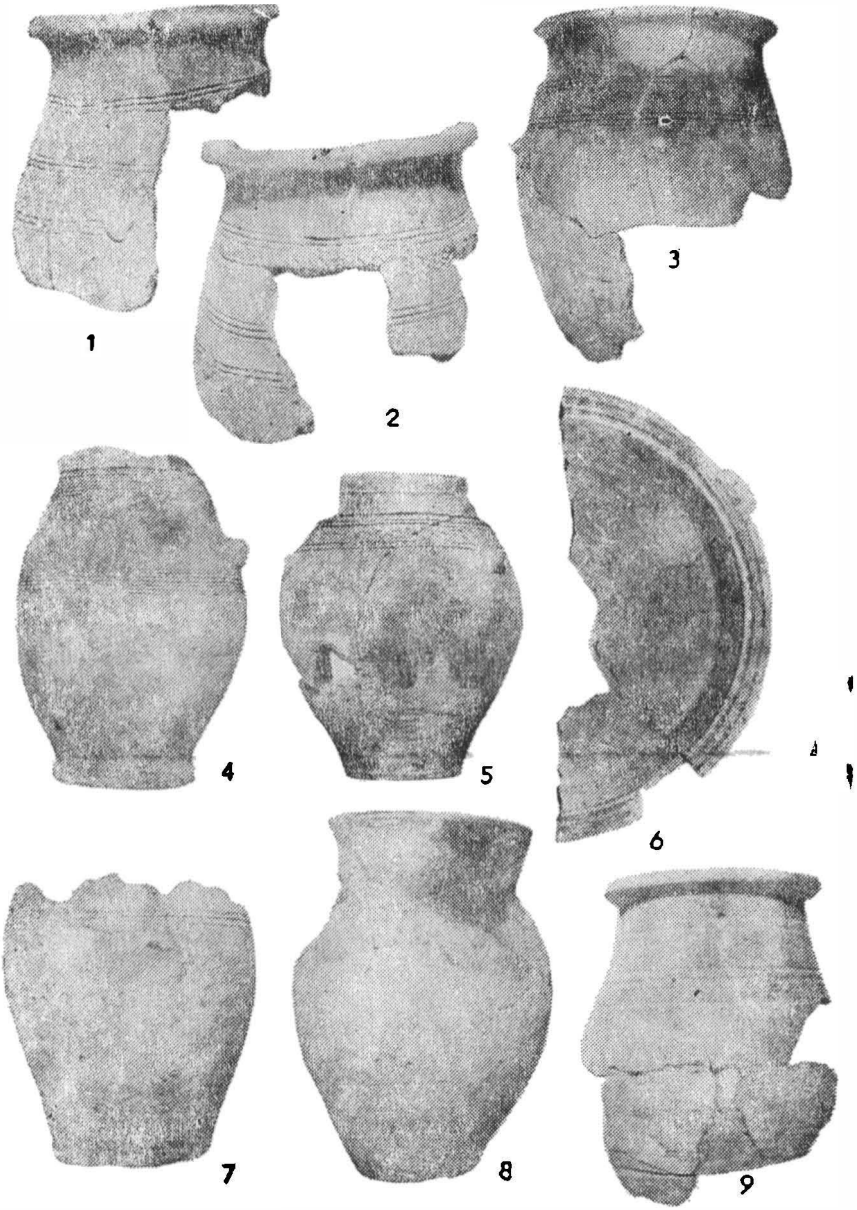

Fig. 33. — Răcătău-Cetățuie. 1-7, 9 ceramică dacică lucrată la roată, sec. I e.n., 8 vas borcan de tip sarmatic.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

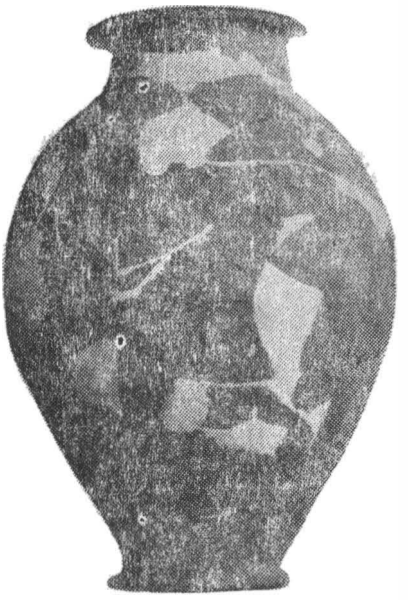

1

2

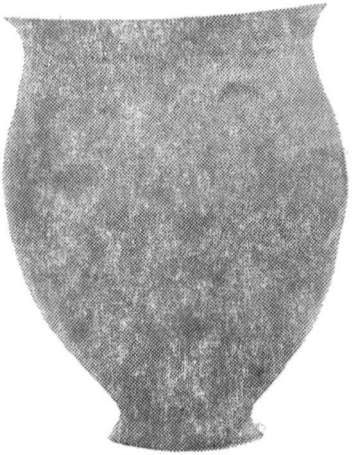

3

4

Fig. 34. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică dacică, 1-2 vase mari de provizii, 3 vas-vatră, 4 amforă dacică, sec. I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

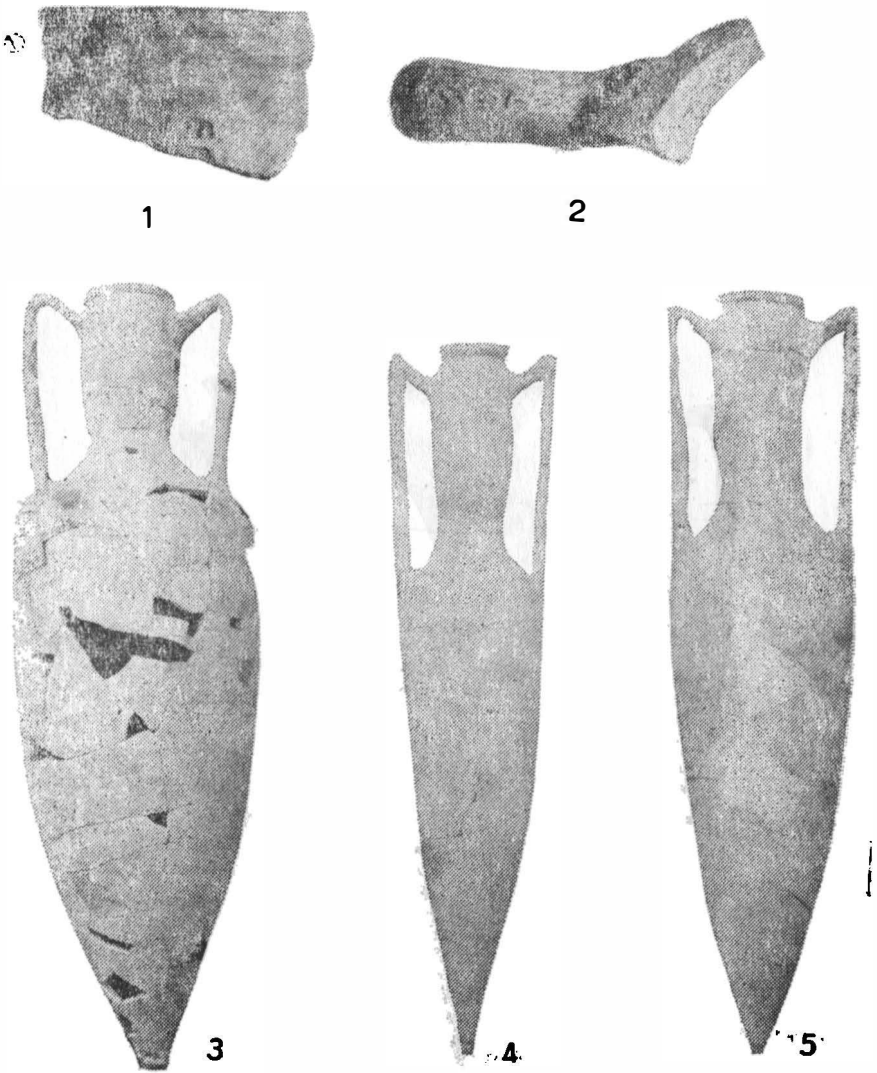

Fig. 35. — Răcătău-Cetățuie. Amfore. 1, Heraclea Pontica ; 2. Cos ; 3-5 pseudo Cos.

http://www.cimec.ro / http://dimidia.ro

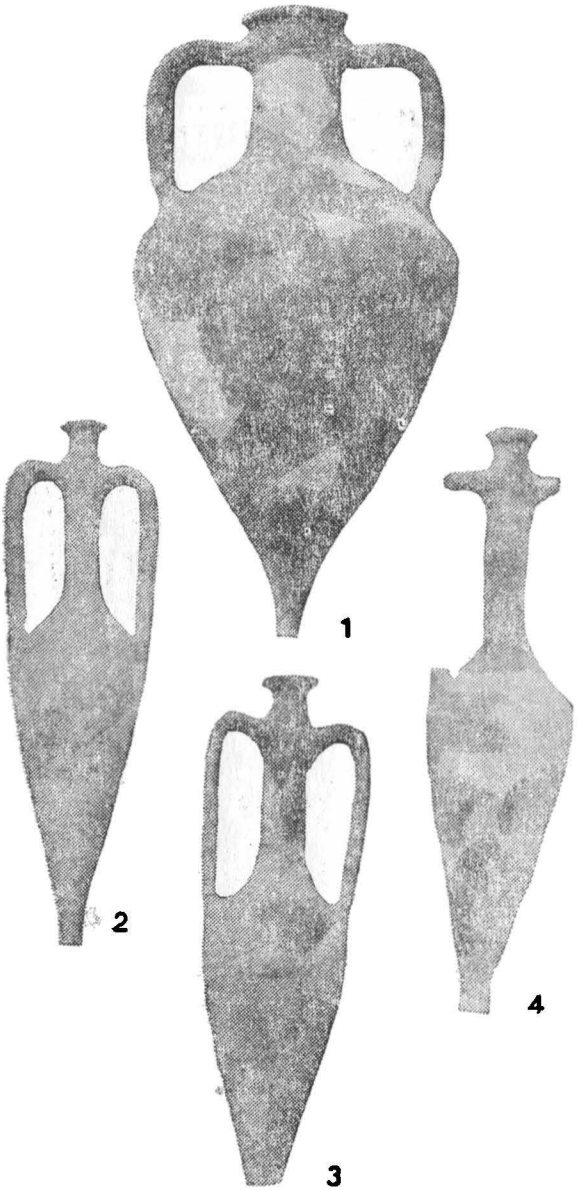

Fig. 36. — Răcătău-Cetățuie. Amfore romane, sec. I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

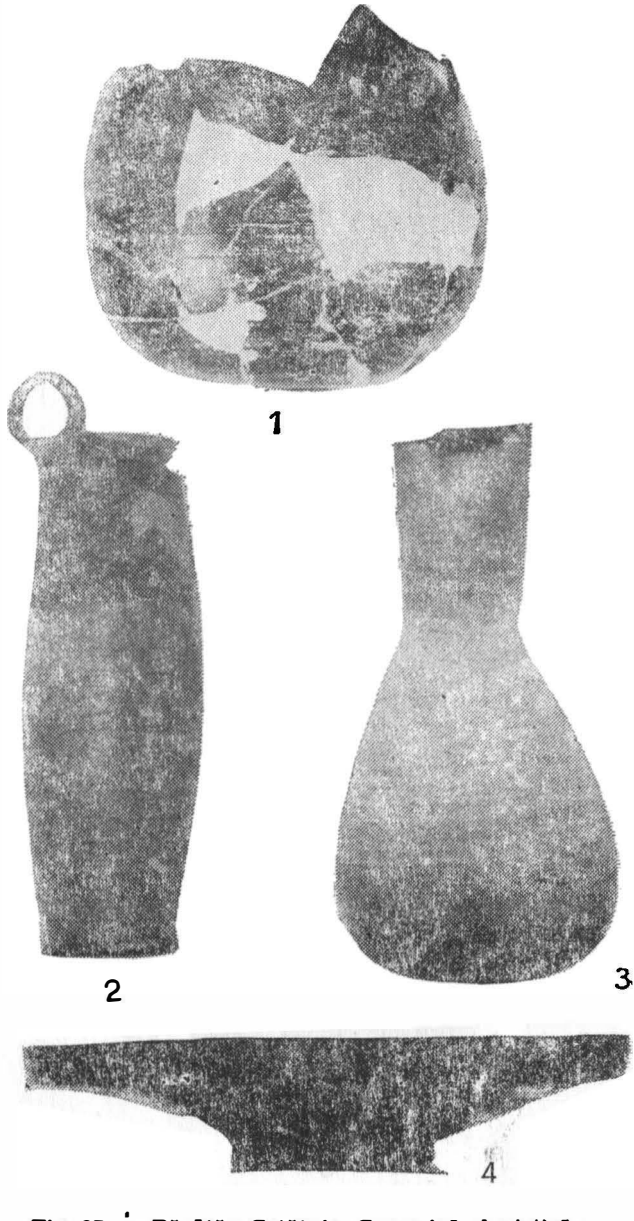

Fig. 37. — Răcătău-Cetățuie. Ceramică elenistică : 1 — ten/oho; 2-3 — ungventari; 4 — platou.

http://www.dacoromanica.ro

1

2

3

Fig. 38. — Răcătău-Cetățuie: Ceramică fină romană, sec. I/II p.Chr.

http://www.cimec.ro, http://romiabc.ro

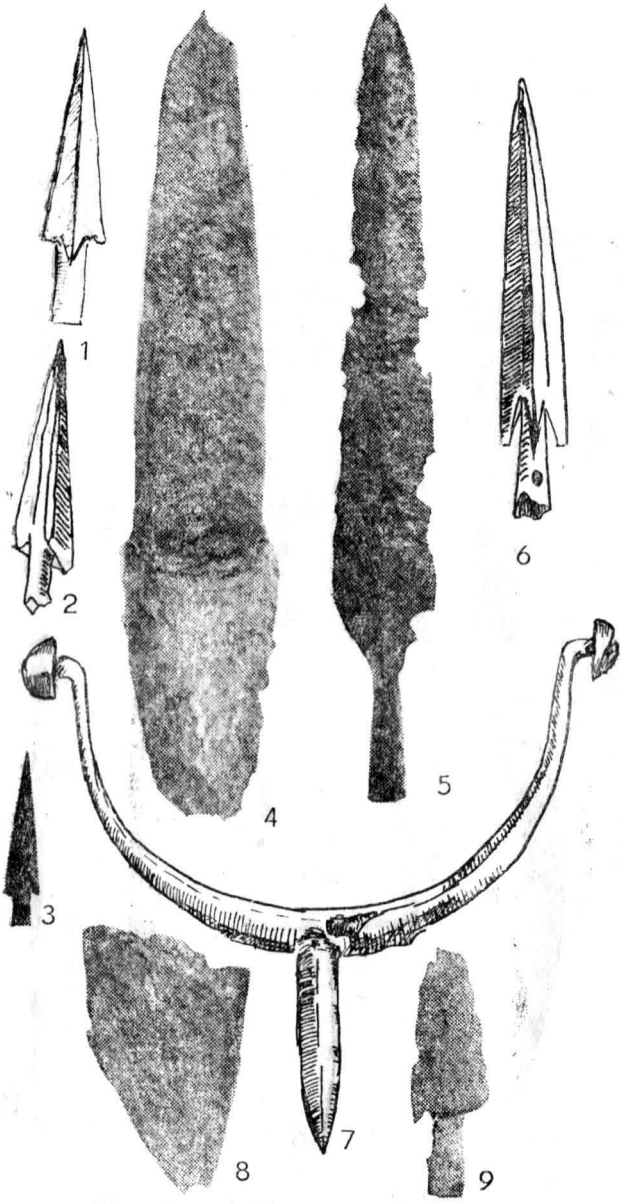

Fig. 39. — Răcătău-Cetățuie. Obiecte din metal dacice : 1-3, 6, 9, vîrfuri de săgeți ; 4, 8, brățări din fier ; 5, vîrf de lance ; 7, cuțit crinten.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

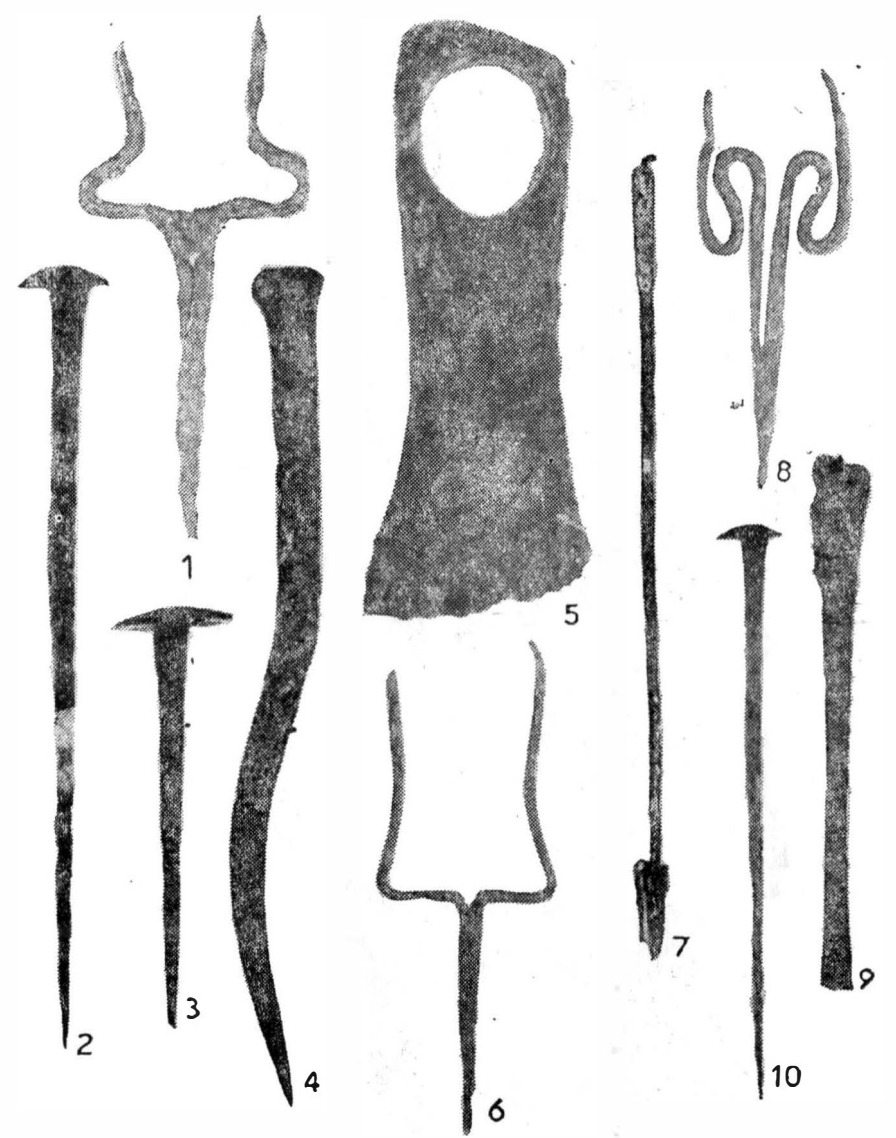

Fig. 40. — Răcătău-Cetățuie. Obiecte din fier : 1, 6, 8, furculițe ; 5, topor ; 2-4, [illegible]

http://www.cimec.ro http://cniabc.ro

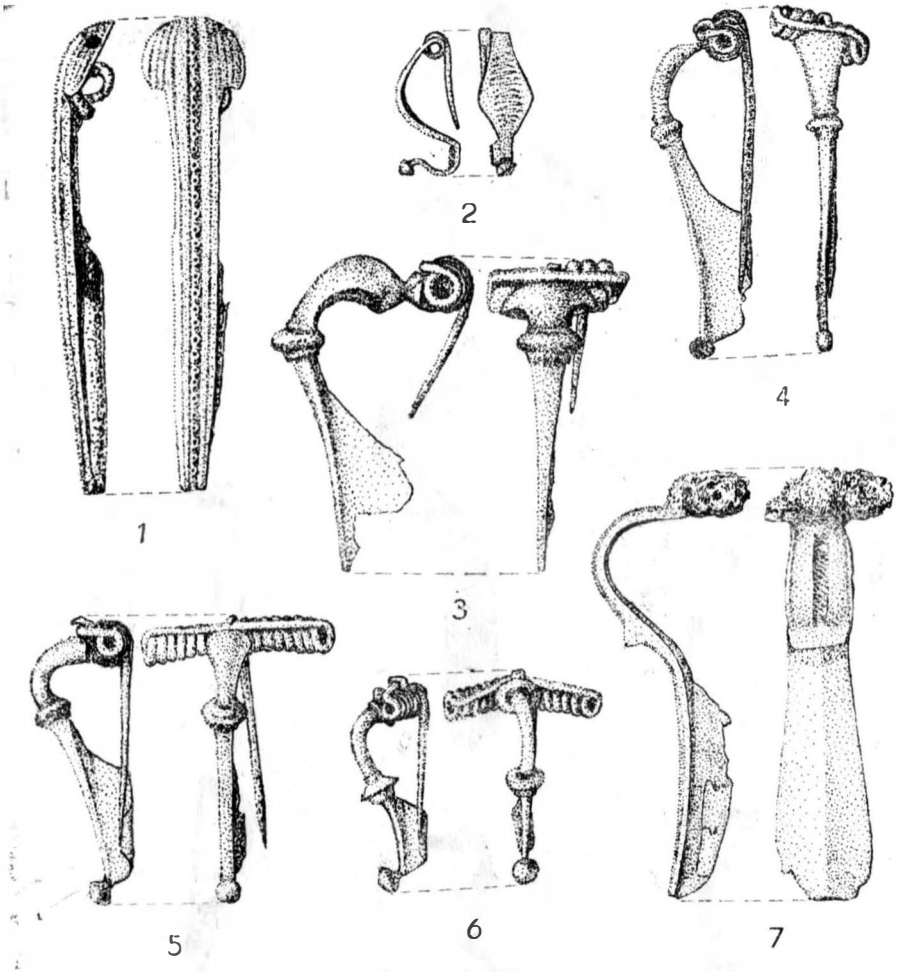

Fig. 41. — Răcătău-Cetăţuie. Fibule aparţinînd La Tène-ului dacic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 42. — Războinici Geți din timpul luptelor cu Filip al V-lea și Perseu. Reliefuri de pe Columna lui Traian.

http://www.cimec.ro/ http://cimlabc.ro

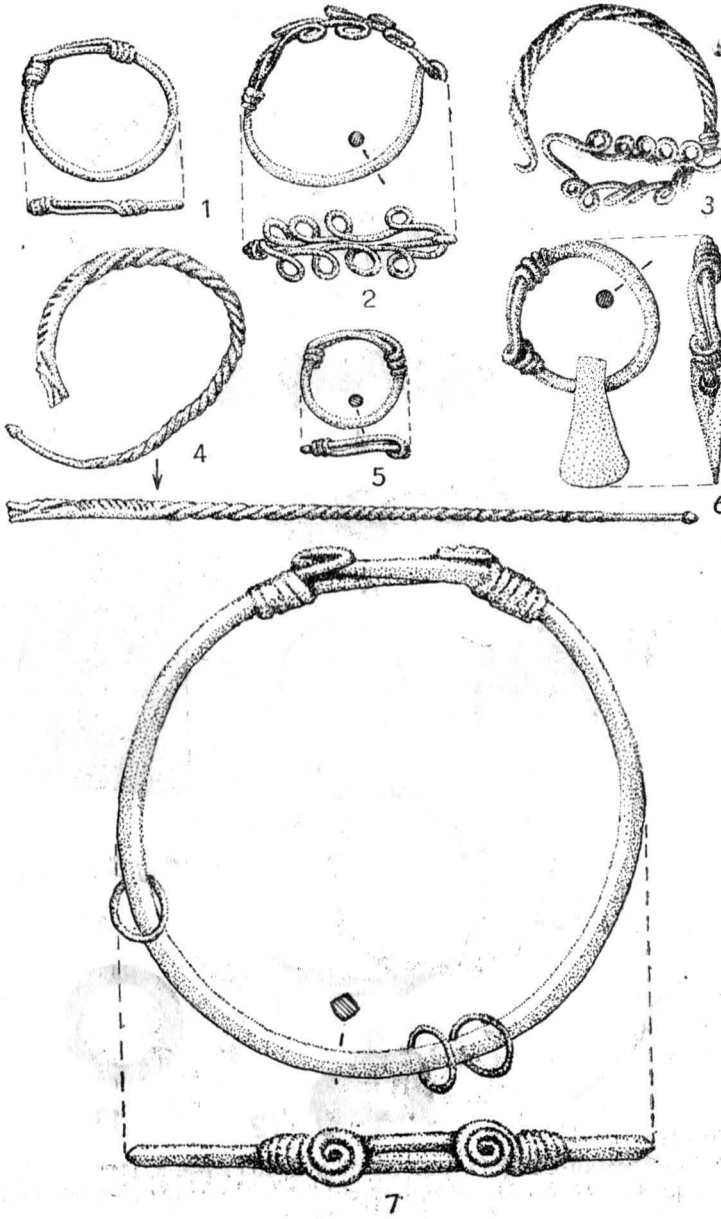

Fig. 43. — Răcătău-Cetățuie. Obiecte de podoabă dacice, sec. I î.e.n. — I e.n. 1-5 cercei din argint și bronz ; 6 pandantiv — secure din bronz ; 7 brățară din argint.

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

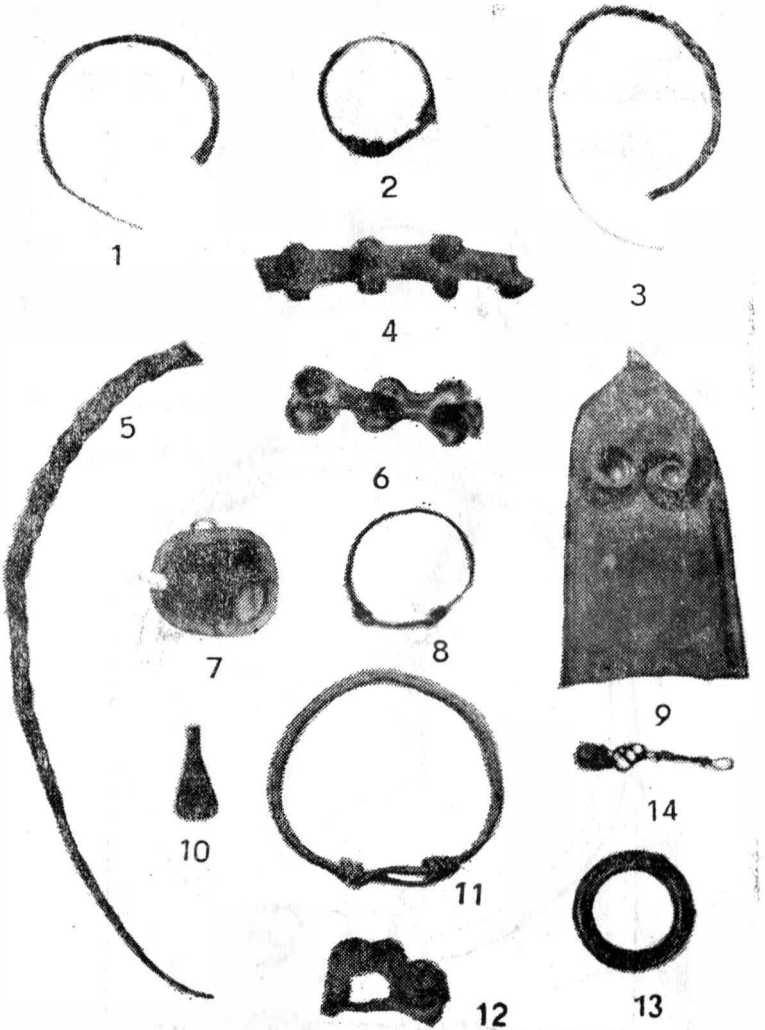

Fig. 44. — Răcătău-Cetățuie. Obiecte de podoabă : 1-3, 8, 11, 13. cercei ; 5 torques ; 4, 6, brățări ; 7, piatră de inel ; 9, vîrf de curea ; 10, pandantiv,

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

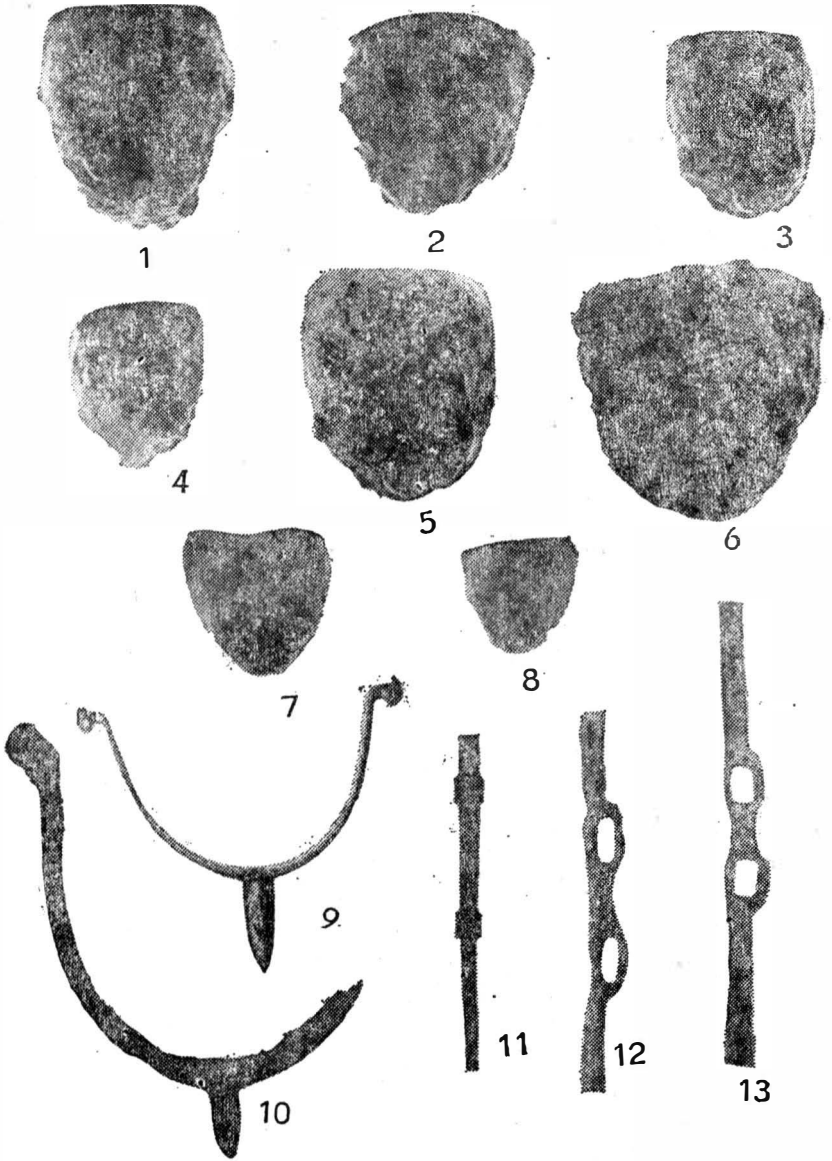

Fig. 45. — Răcătău-Cetățuie : 1-8, cruciuțe ; 9-10, pinteni ; 11, tub de ace ; 12-13, psalii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

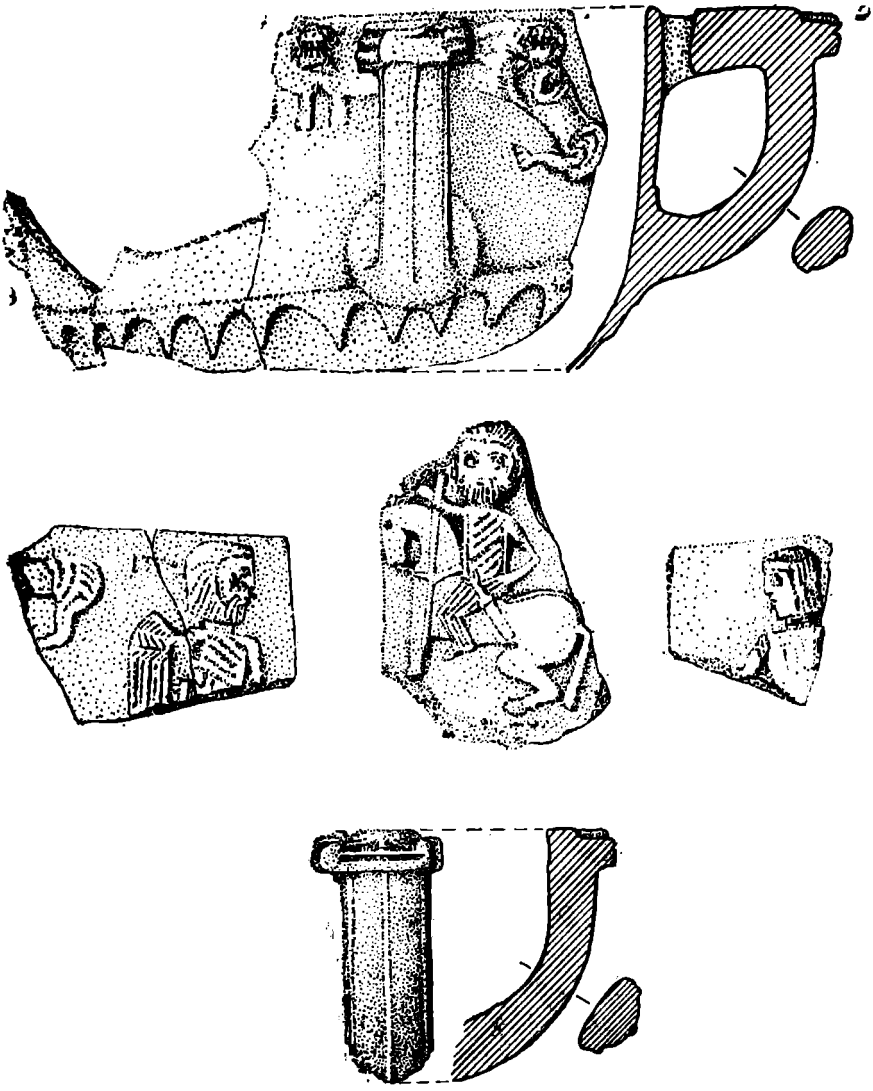

Fig. 46. — Răcătău-Cetățuie. Vas de tip cantharos cu figurație antropomorfă și zoomorfă (sec. I î.e.n.). (Desen)

http://www.cimec.ro / http://cimec.abc.ro

Fig. 47. — Răcătău-Cetățuie. Vas de tip cantharos cu figurație antropomorfă și zoomorfă (foto).

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

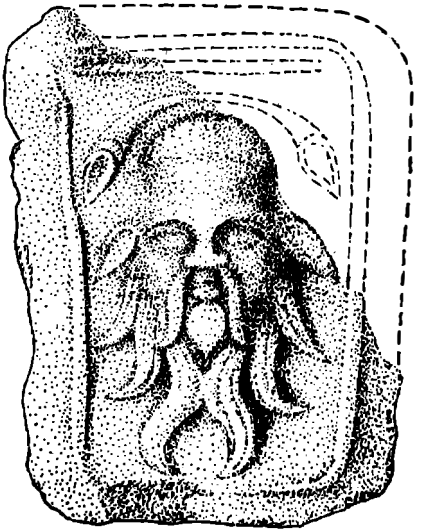

Fig. 48. — Răcătău-Cetățuie. Reprezentare antropomorfă (Divinitate locală — Silen), sec. I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

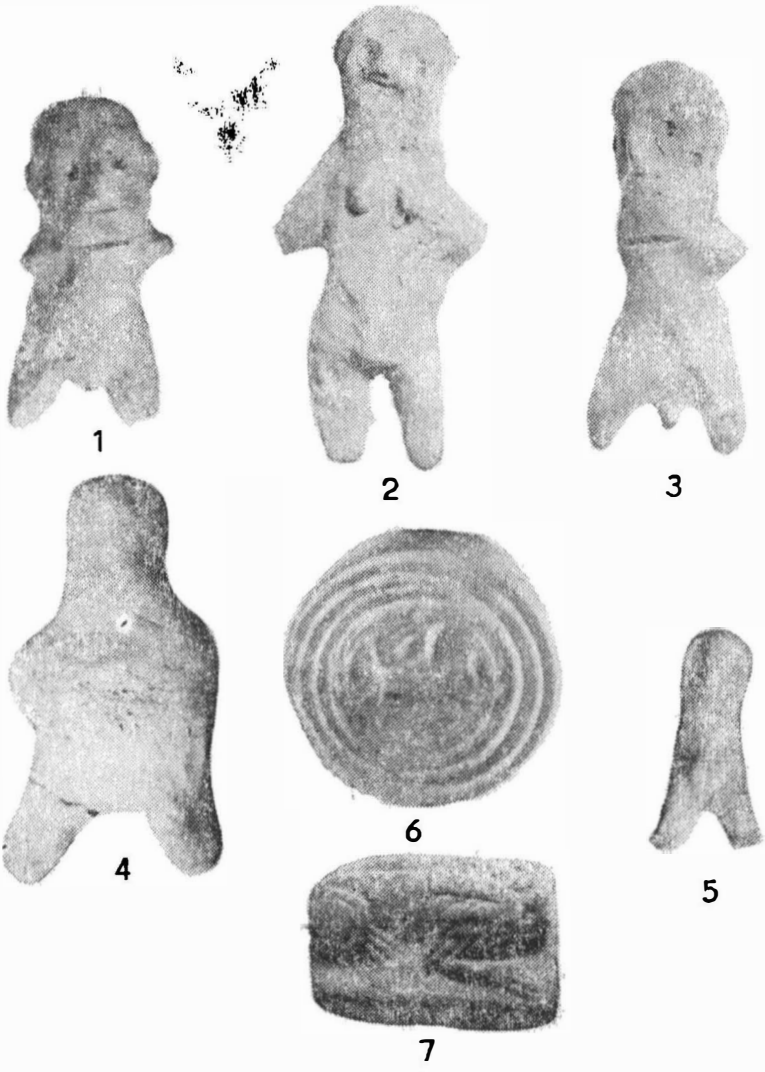

Fig. 49. — Răcătău-Cetățuie. 1-5, statuiete din lut ars ; 6, tipar din lut ars (cerb) ; 7, piatră de inel cu protome de leu.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

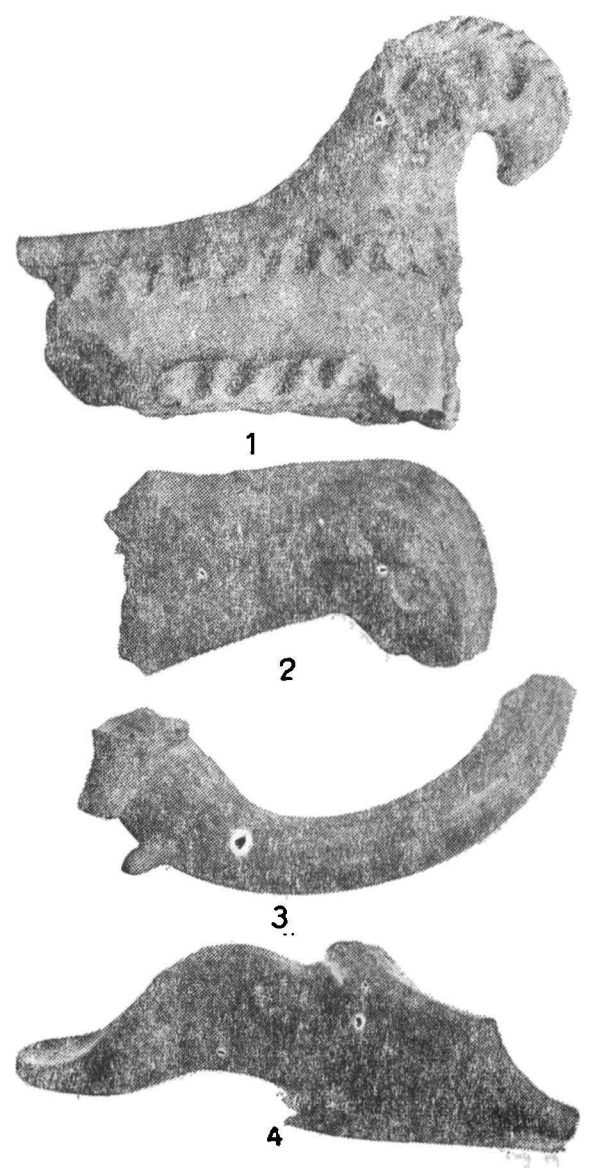

Fig. 50. — Răcătău-Cetăţuie. 1-2 Protome de berbeci de la suporţii de vatră ; 3 vas tubular pentru miere de albine ; 4 toartă de căţuie cu protomă de rață.

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

TEZAURUL MONETAR ROMAN DE LA MÎNĂSTIOARA — FITIONEȘTI (JUDEȚUL VRANCEA)

de VICTOR BOBI

Pătrunderea influenței Romei, a negustorilor romani, a armatei în Peninsula Balcanică începută pe la sfîrșitul sec. al III-lea î.e.n. și cucerirea succesivă a peninsulei în cursul veacurilor II și I, transformă cursul de jos al Dunării într-o graniță firească între romani și daco-geți [1], iar legăturile economice ale triburilor dace cu lumea romană au fost intensificate.

Pe teritoriul județului Vrancea se cunosc pînă acum numeroase descoperiri monetare romane, îngropate înainte de cucerirea romană, cum sînt cele de la Fitionești [2], Panciu [3], Bonțești [4], Odobasca [5], Focșani [6], Bordești [7], Odobești [8], Cîndești [9], Urecheștí [10] etc. (fig. 1).

O asemenea descoperire s-a făcut în primăvara anului 1970 în satul Mînăstioara, comuna Fitionești, cu ocazia săpării unei gropi de către locuitorul Apostol N. Tache în grădina sa situată la marginea de sud-vest a satului Mînăstioara și la cca. 800 m. spre nord-vest de așezarea geto-dacică din punctul Cetățuia [11] (fig. 2).

Tezaurul compus din 74 de monede, se păstra într-o cutie metalică acoperită apoi cu o piatră de formă ovală, la adîncimea de 0,80 m. de la suprafața solului. Caseta în care se afla tezaurul a fost lucrată din foaie metalică (fier) care datorită condițiilor de zăcere s-a oxidat puternic, astfel încît în momentul loviriі ea s-a transformat într-o pulbere de rugină și nu s-a putut recupera nimic.

---

1 *Tratatul de Istoria României* — Ed. Academiei R.P.R., vol. I, pag. 285.
2 V. Pârvan — în AA, 1914, col. 432.
3 C. Moisil — în B.S.N.R., XII. 1916, pag. 42, n. 60.
4 Constantinescu Gh. și Boss H. — *Descoperiri monetare în raionul Focșani și împrejurimi* — în SCN, Editura Academiei R.S.R., vol. I, 1957, p. 469-470.
5. Idem.
6 Ibidem.
7 Constantinescu Gh. — în curș de publicare.
8 M. Chițescu — *Notă cu descoperiri monetare romane republicane din Dacia Extracarpatică* (ms.).
9 Inedit
10 Idem.
11 Cu ocazia săpăturilor efectuate începînd din 1965 pe Cetățuia, s-au descoperit urmele unei așezări geto-dacice. Așezarea nu a fost limitată numai la platoul Cetățuiei, ci a cuprins și terasele din jur. În comparație cu stațiunea arheologică de la Cîndești aparținînd aceleiași perioada, așezarea geto-dacică de la Mănăstioara a fost mai puțin bogată și mai puțin intensă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cele 74 monede care au intrat în colecțiile Muzeului de istorie și etnografie Focșani, după identificarea [12] și clasificarea lor, rezultă că se încadrează într-o perioadă de peste un secol și jumătate de la data emisiei celei mai vechi monede (145 î.e.n.) pînă la anul 16 e.n.. anul celei mai recente emisii întîlnite în tezaur (fig. 3-8).

Cît privește gradul de uzură, ca urmare a circulației lor, emisiunile mai vechi prezintă ușoare urme de tocire, ceea ce înseamnă că au circulat mai multă vreme pînă să fie tezaurizate. În general la toate monedele se remarcă o bună conservare.

Greutatea monedelor este cuprinsă între 3,30 și 3.97 grame. Examinarea fiecărei monede a permis scoaterea în evidență a unor incizii în formă de cercuri, semicercuri, esuri, linii frînte etc., aplicate în majoritatea cazurilor pe avers, cu excepția monedelor 1, 19, 21, 44, 55, 58 care prezintă incizii pe revers, iar monedele 6, 16, 23, 43, 47, 48, 49, 58, 63, 67, 69 prezintă incizii pe avers și revers (fig. 9-10).

Cît privește locul de emisiune, se constată că majoritatea monedelor provin din Roma (35 exemplare), Italia (18 exemplare) și Galia (8 exemplare) apoi Lugdunum (3 exemplare), Asia Mică (3 exemplare), Sicilia (1) și Spania (1), Sudul Italiei (3 exemplare) și Nordul Italiei (2). după Sydenham).

În ceea ce privește stabilirea datei cînd a fost ascuns tezaurul, este stabilit faptul că cea mai recentă monedă dintr-un tezaur fixează data îngropării acestuia. În cazul de față constatăm că ultima monedă din tezaur este un denar emis în vremea lui Tiberius în anul 15-16 e.n. constituind o dovadă că procesul de acumulare s-a întrerupt în anii următori.

Referitor la originea posesorului acestui tezaur, credem că el trebuie să fi fost un localnic avînd în vedere faptul că îngroparea monedelor s-a făcut lîngă o așezare dacică. Cauzele care au pricinuit ascunderea acestui tezaur pot fi multiple ; de pildă unele tulburări locale, certuri și neînțelegeri care ar fi pus în pericol comoara. Îngroparea, coincide cu informațiile din unele izvoare literare și arheologice, care atestă existența unor tulburări în stînga Dunării din vremea lui Augustus. Repetatele incursiuni ale dacilor asociați cu sarmații, care jefuiesc în Balcani, îl determină pe împăratul Tiberiu să creeze în anul 15 e.n. provincia Moesia. Totuși singurul remediu, sînt tot expedițiile de pedepsire și mutările populațiilor barbare în masă în Moesia și Tracia. Așa procedează și Tiberius Plautius Aelianus în anii 57—67 î.e.n., care se războiește cu neamurile din sudul Moldovei [13].

Oricare ar fi fost cauza, cert este că posesorul a căutat să-și știe în deplină siguranță „comoara" îngropînd-o în pămînt [14].

Descoperirea de la Mînăstioara — Fitionești, sporește numărul descoperirilor monetare romane din județul Vrancea, ilustrînd totodată intensitatea vieții economice și legăturile cu lumea romană. În egală măsură el

12 Identificarea monedelor s-a făcut la Institutul de Arheologie al Academiei R.S.R., pentru care mulțumim și pe această cale lui M. Chițescu pentru sprijinul dat.

13 D. Tudor — *Cucerirea și stăpînirea romană — în Oltenia romană*, ed. a II-a, Editura Științifică, București, 1958, pag. 28.

14 Evenimentele petrecute în primele decade ale Secolului I, e.n. au determinat se pare chiar părăsirea așezării de pe cetățuie. Materialul arheologic descoperit cu prilejul săpăturilor nu poate fi datat mai tîrziu de secolul I, e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

oglindește pe plan numismatic unele evenimente din istoria politică și economică a Daciei din acel timp, dînd posibilitatea unei mai bune cunoașteri a istoriei politice și economice a strămoșilor noștri geto-daci.

CATALOGUL MONEDELOR

1. L. SAUFEIUS.
Denar. ↓ AR. G : 3,65 gr. D : 17,5 mm. C : bună, Sydenham, Roma 384 anii 145-138, Grueber, Roma 834.
2. M. (PAPIRIUS) CARBO
Denar. ↑ AR. G : 3,70 gr. D : 12,4 mm. C : bună, Sydenham, Italia 423 anii 137-134, Grueber, Italia 472.
3. C. VALERIUS FLACCUS C.f.
Denar. → AR. G : 3,85 gr. D : 18 mm. C : bună, Sydenham, Roma 440, anii 133-126, Grueber, Roma 879.
4. P. (AELIUS) PAETUS
Denar. ↙ AR. G : 3,55 gr. D : 19 mm. C : bună, Sydenham, Italia 455, anii 133-126, Grueber, Roma 877.
5. C. SERVEILIUS
Denar. ↑ AR. G : 3,75 gr. D : 17,5 mm. C : bună, Sydenham, Roma 483, anii 125-120, Grueber, Roma 1166.
6. M. PORCIUS LAECA
Denar. ↙ AR. G : 3,75 gr. D : 17,3 mm. C : bună, Sydenham, Roma 513, anii 119-110, Grueber, Roma 1023.
7. Mn. AEMILIUS LEPIDUS
Denar. ↘ AR. G : 3,55 gr. D : 19,2 mm. C : bună, Sydenham, Sudul Italiei 554, anii 109, Grueber, Italia 590.
8. Q. CURTIUS M. (JUNIUS) SILANUS
Denar. ← AR. G : 3,65 gr. D : 20,5 mm. C : bună, Sydenham, Nordul Italiei, Galia Cisalpină 537, anii 108-107.
9. L. FLAMINIUS CILO
Denar. ↙ AR. G : 3,80 gr. D : 18,9 mm. C : bună, Sydenham, Nordul Italiei sau Galia Cisalpină 540, anii 106-105, Grueber, Italia 570.
10. M. CIPIUS
Denar. ↙ AR. G : 3,67 gr. D : 16,3 mm. C : bună, Sydenham, Italia 546, anii 107, Grueber, Italia 522.
11. P. (LICINIUS) NERVA
Denar. ↖ AR. G : 3,80 gr. D : 16,6 mm. C : bună, Sydenham, Italia 548, anii 106, Grueber, Italia 526.
12. CN. (CORNELIUS) BLASIO
Denar. ↙ AR. G : 3,75 gr. D : 12,5 mm. C : bună, Sydenham, Sudul Italiei 561c, anii 105, Grueber, Italia 631.
13. M. HERENNIUS
Denar. ↗ AR. G : 3,77 gr. D : 17 mm. C : bună, Sydenham, Sudul Italiei 567a, anii 101, Grueber, Roma 1258 și urm.
14. L. POMPONIUS MOLO
Denar. ↙ AR. G : 3,70 gr. D : 18,3 mm. C : bună, Sydenham, Italia 607, anii 93-91, Grueber, Italia 733.
15. D. JUNIUS SILANUS
Denar. ↘ AR. G : 3,77 gr. D : 18 mm. C : bună, Sydenham, Roma 646, anii 90-89, Grueber, Roma 1772 și urm.
16. D. JUNIUS SILANUS
Denar. ↗ AR. G : 3,70 gr. D : 17,2 mm. C : bună, Sydenham, Roma 646, anii 90-89, Grueber, Roma 1772 și urm.
17. L. (CALPURNIUS) PISOL f. Frugi
Denar. ↙ AR. G : 3,80 gr. D : 17.5 mm. C : bună, Sydenham, Italia 650 tip. gen. anii 90-89, Grueber, Roma 1859 tip. gen.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

18. C. VIBIUS C.F. PANSA
Denar. → AR. G : 3,70 gr. D : 17,4 mm. C bună, Sydenham, Italia 683, anii 89-88, Grueber, Roma 2238.
19. C. VIBIUS C.F. PANSA
Denar. ↘ AR. G : 3,65 gr. D : 17,9 mm. C : bună, Sydenham, Italia 683, anii 89-88, Grueber, Roma 2238-40, batere dublă av-rv.
20. C. VIBIUS C.F. PANSA
Denar. ↘ AR. G 3,05 gr. D : 17,00 mm. C : bună, Sydenham, Italia 684, anii 89-88, Grueber, Roma 2244-79.
21. Q. TITIUS
Denar. ↖ AR. G : 3,75 gr. D : 17,3 mm. C : bună, Sydenham, Roma 691, anii 88, Grueber, Roma 2220.
22. Acelaşi
Denar. ↖ AR. G : 3,75 gr. D : 17,3 mm. C : bună, Sydenham, Roma 691, anii 88, Grueber, Roma 2220.
23. Acelaşi
Denar. ↘ AR. G : 3,70 gr. D : 16,4 mm. C : bună, Roma 692, anii 88, Sidenham, Grueber, Roma 2225.
24. L. TITURIUS L.F. SABINUS
Denar. ↙ AR. G : 3,77 gr. D : 17,3 mm. C : bună, Sydenham, Roma 698. anii 88, Grueber, Roma 2325.
25. Acelaşi
Denar. ↘ AR. G : 3,72 gr. D : 17,4 mm. C bună, Sydenham, Roma 700, anii 88, Grueber, Roma 2330-43.
26. FĂRĂ NUME DE MAGISTRAT
Denar. ↘ AR. G : 3,72 gr. D : 18,2 mm. C bună, Sydenham. Roma 723. anii 85-84, Grueber, Roma 2622.
27. C. MAMILIUS LIMETANUS
Denar. ↘ AR. G : 3,75 gr. D : 20 mm. C : bună, Sydenham, Italia 741, anii 82-81, Grueber, Roma 2716 şi urm.
28. Q. ANTONIUS BALBUS
Denar. ↘ AR. G : 3,70 gr. D : 18,2 mm. C : bună, Sydenham, Italia 742, anii 81, Grueber, Roma 2730 şi urm.
29. C. NAEVIUS BALBUS
Denar. ↗ AR. G : 3,70 gr. D : 18,2 mm. C : bună, Sydenham, Italia 769 anii 78-77, Grueber, Roma 2916 şi urm.
30. Acelaşi
Denar. ↘ AR. G : 3,80 gr. D : 17,7 mm. C bună, Sydenham, Italia 769, anii 78-77, Grueber, Roma 2926 şi urm.
31. L. PAPIUS
Denar. ↖ AR. G : 3,70 gr. D : 18,3 mm. C : bună, Sydenham, Italia 773, anii 71-77, Grueber, Roma 2977.
32. Acelaşi
Denar. ↘ AR. G : 3,72 gr. D : 18,3 mm. C : bună, Sydenham, Italia 773, anii 78-77, Grueber, Roma 2977.
33. C. EGNATIUS MAXSUMUS
Denar. ↖ AR. G : 3,77 gr. D : 19,00 mm. C : bună, Sydenham, Italia 786, anii 73, Grueber, Roma 3274.
34. L. AXSIUS L. f. NASO
Denar. ↙ Ar. G : 3,75 gr. D : 18 mm. C : bună, Sydenham, Italia, 795, anii 71, Grueber, Roma 3354 şi urm.
35. Q. POMPONIUS MUSA
Denar. ↘ AR. G : 3,80 gr. D : 17,5 mm. C : bună, Sydenham, Roma 811, anii 68-66, Grueber, Roma 3606.
36. FAUSTUS (CORNELIUS) SULLA
Denar. ↙ AR. G : 3,77 gr. D : 18,5 mm. C : bună, Sydenham, Roma 879, anii 63-62, Grueber, Roma 3824.
37. (Q. CAEPIO) BRUTUS
Denar. ← G : 3,67 gr. D : 19,000 mm. C : bună, Sydenham, Roma 906, anii 60, Grueber, Roma 3861.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

38. Acelaşi
Denar. ↙ AR. G : 3,75 gr. D 18,8 mm. C : bună, Sidenham, Roma 906, anii 60, Grueber, Roma 3861.
39. M. (AEMILIUS) SCAURUS, P. (PLAUTIUS) HYPSAEUS
Denar. ↘ AR. G : 3,70 gr. D : 17,7 mm. C : bună, Sydenham, Italia 912, anii 58, Grueber, Roma 3876 şi urm.
40. Q. CASSIUS
Denar. ↖ Ar. G : 3,77 gr. D : 20 mm. C : bună, Sydenham, Roma 918, anii 57, Grueber, Roma 3873.
41. (L. MARCIUS) PHILIPPUS
Denar. ↘ AR. G : 3,80 gr. D : 16,00 mm. C : bună, Sydenham, Roma 919, anii 56, Grueber, Roma 3890.
42. PAULLUS (AEMILIUS) LEPIDUS
Denar. ↘ AR. G : 3,85 gr. D : 17 mm. C : bună, Sydenham, Roma 926, anii 55, Grueber, Roma 3373.
43. CN. PLANCIUS
Denar. ↘ AR. G : 3,70 gr. D 17,7 mm. C : bună, Sydenham, Roma anii 54, Grueber, Roma 3920.
44. Q. SICINIUS, C. COPONIUS
Denar. ↘ AR. G 3,79 gr. D : 18,4 mm. C : bună, Sydenham, Roma 939, anii 49-48.
45. C. JULIUS CAESAR
Denar. ↘ AR. G : 3,70 gr. D 17,3 mm. C : bună, Sydenham, Galia 1006, anii 54-51, Grueber, Galia 27.
46. Acelaşi
Denar. ↘ AR. G : 3,75 gr. D : 18 mm. C : bună, Sydenham, Galia 1006, anii 54-51, Grueber, Gallia 27.
47. C. JULIUS CAESAR
Denar. ↘ AR. G : 3,70 gr. D : 18,3 mm. C : bună, Sydenham, Gallia 1013, anii 48.
48. Acelaşi
Denar. ↙ AR. G : 3,75 gr. D : 17,2 mm. C : bună, Sydenham, Gallia 1013, anii 48.
49. Acelaşi
Denar. ↘ AR. G : 3,75 gr. D : 17,2 mm. C : bună, Sydenham, Gallia 1013, anii 48.
50. Acelaşi
Denar. ↙ AR. G : 3,70 gr. D : 17,5 mm. C : bună, Sydenham, Gallia 1013, anii 48.
51. Acelaşi
Denar. ↙ AR. G : 3,60 gr. D : 16,4 mm. C : bună, Sydenham, Gallia 1013, anii 48, Grueber, II. p. 469, 31.
52. Acelaşi
Denar. ↘ AR. G : 3,79 gr. D : 17,6 mm. C : bună, Sydenham, Gallia 1014, anii 47, Grueber, II, p. 369, 89.
53. L. HOSTILIUS SASERNA
Denar. ↘ AR. G : 3,69 gr. D : 18,8 mm. C : bună, Sydenham, Roma 953, anii 48, Grueber, Roma 3996.
54. Acelaşi
Denar. ↗ AR. G : 3,80 gr. D : 17,6 mm. C : bună, (incusă avers) Sydenham, Roma 953, anii 48, Grueber, Roma 3996.
55. M. POBLICIUS, CN. (POMPEIUS) MAGNUS
Denar. ↘ AR. G : 3,60 gr. D : 19 mm. C : bună, Sydenham, Spania 1035, anii 46-45, Grueber, Spania 72.
56. T. CARISIUS
Denar. ↑ AR. G : 3,80 gr. D : 16,7 mm. C : bună, Sydenham, Roma 983, anii 45, Grueber, Roma 4060.
57. Acelaşi
Denar. ↗ AR. G : 3,42 gr. D : 18 mm. C : bună, Sydenham, Roma 986, anii 45, Grueber, Roma 4073.
58. Acelaşi
Denar. ↖ AR. G : 3,65 gr. D : 18 mm. C : bună, Sydenham, Roma 986, anii 45, Grueber, Roma 4073.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

59. L. VALERIUS ACISCULUS
Denar. ↖ AR. G : 3,30 gr. D : 18,3 mm. C : bună, Sydenham, Roma 1002, anii 45, Grueber, Roma 4110.
60. C. CONSIDIUS PAETUS
Denar. ↙ AR. G : 3,50 gr. D : 20 mm. C : bună, Sydenham, Roma 992, anii 45, Grueber, Roma 4087.
61. P. SEPULLIUS MACER
Denar. ↘ AR. G : 3,70 gr. D 20 mm. C : bună, Sydenham, Roma 1072, anii 44, Grueber, Roma 4168.
62. (SEXTUS POMPEIUS) MAGNUS PIUS
Denar. ↘ AR. G : 3,72 gr. D : 19,2 mm. C : bună, Sydenham, Sicilia 1344, anii 42-38, Grueber, Sicilia 70.
63. P. CLODIUS
Denar. ↖ AR. G : 3,65 gr. D : 18,00 mm. C : bună, Sydenham, Roma 1117, anii 41, Grueber, Roma 4290.
64. M. ANTONIUS, M. BARBATIUS (PHILIPPUS) OCTAVIAN
Denar. ↖ AR. G : 3,70 gr. D : 18,2 mm. C : bună, Sydenham, Asia Mică-Efes 1181, anii 41, Grueber Est 100.
65. C. CLODIUS C.f. VESTALIS
Denar. ↗ AR. G : 3,70 gr. D 18,7 mm. C : bună, Sydenham, Roma 1135, anii 39, Grueber, Roma 4195.
66. M. ANTONIUS
Denar. ↙ AR. G : 3,70 gr. D 18,8 mm. C : bună, Sydenham, Asia Mică 1209, anii 34, Grueber, Asia 177, 178.
67. Acelaşi
Denar. ↗ AR. G : 3,72 gr. D : 19 mm. C : bună, Sydenham, Asia Mică 1210, anii 32-31, Grueber, Asia 179.
68. AUGUSTUS P. PETRONIUS TURPILIANUS
Denar. ↙ AR. G : 3,97 gr. D : 20 mm. C : bună, BMC. Roma 10, anii 18.
69. AUGUSTUS — L. AQUILLIUS FLORUS.
Denar. ↗ AR. D : 18 mm. G : 3,70 gr. C : bună, BMC. Roma 36, anii 18.
70. AUGUSTUS L. VINICIUS
Denar. ↗ AR. G : 3,70 gr. D : 17,3 mm. C : bună, BMC. Roma 82, anii 16.
71. AUGUSTUS — C. SULPICIUS PLAEORINUS
Denar. ↘ AR. G : 3,77 gr. D : 18,3 mm. C : bună, BMC. Roma 115, anii 13.
72. AUGUSTUS
Denar. ↙ AR. G : 3,77 gr. D : 17,7 mm. C : bună, BMC. Lugdunum, 519, anii 2 î.e.n. — 11 e.n.
73. Acelaşi
Denar. ↙ AR. G : 3,70 gr. D : 18,5 mm. C : bună, BMC. Lugdunum 519, anii 2 î.e.n. — 11 e.n.
74. TIBERIUS
Denar. ↗ AR. G : 3,75 gr. D : 13,4 mm. C : bună, BMC. Lugdunum 7, anii 15-16 e.n.

LE TRÉSOR DES MONNAIES ROMAINS, DE MĂNĂSTIOARA — FITIONEŞTI (DÉPARTEMENT VRANCEA)

Résumé

En 1970, lorsqu 'on creusait un fossé dans le village de Mănăstioara-Fitioneşti (le département de Vrancea) àpresque 800 mètres nord-ouest de l'emplacement géto-dace „Cetăţuia" on a redéconvert un trésor de monnaies romain, en contenant 74 qui remonte à une périoade de plus d'un siècle et demi (145 a.n.è. — 16 n.è.).

— La découverte de Mănăstioara-Fitioneşti, augmente le nombre des trésors de monnaies romains du département de Vrancea, ce qui témoigne de l'intensité de la vie économique et des rapports avec le monde romain, offrant la possibilité d'une meilleure connaissance de l'histoire politique et économique du monde géto-dace.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LÈGENDE DES FIGURES

Figure Nr. 1. — La carte du département de Vrancea et de ses localités où l'on a découvert des trèsors de monnaies romains.
Figure Nr. 2. — Le plan l'extrémité Sud du village de Mănăstioara et du point „Cetățuia" et du lieu de la découverte du trésor.
Figure Nr. 3. — Deniers romains retrouvés dans le village de Mănăstioara-Fitionești.
Figure Nr. 4. — Deniers romains retrouvés dans le village de Mănăstioara-Fitionești.
Figure Nr. 5. — Deniers romains retrouvés dans le village de Mănăstioara-Fitionești.
Figure Nr. 6. — Deniers romain retrouvés dans le village de Mănăstioara-Fitionești.
Figure Nr. 7. — Deniers romains retrouvés dans le village de Mănăstioara-Fitionești.
Figure Nr. 8. — Deniers romains retrouvés dans le village de Mănăstioara-Fitionești.
Figure Nr. 9. — Les contremarques identifiées des monnaies du trésor de Mănăstioara-Fitionești.
Figure Nr. 10. — Les contremarques idéntifiées des monnaies du trésor de Mănăstioara-Fitionești.

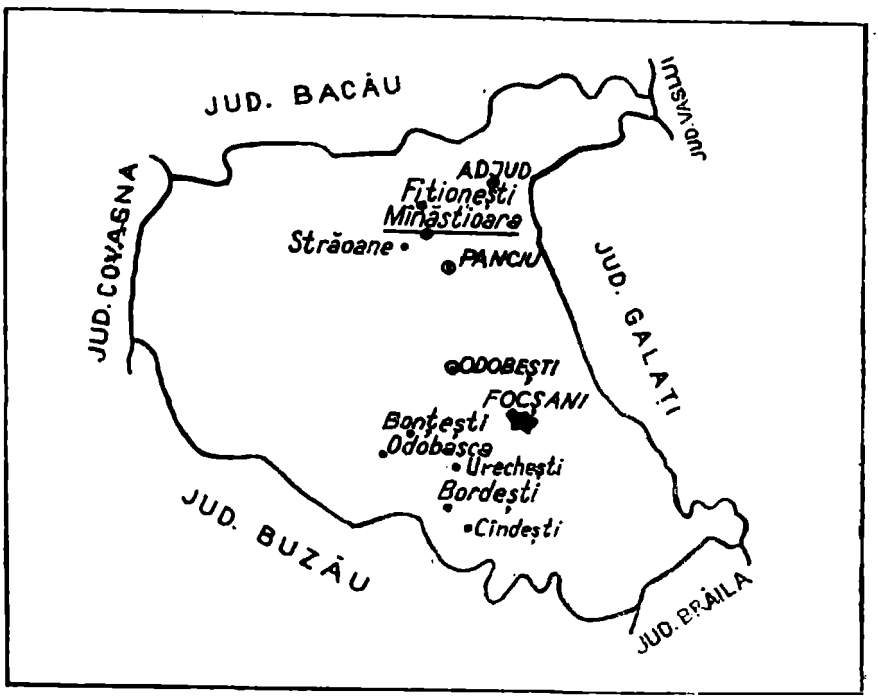

Fig. 1 -Harta jud. Vrancea
cu localitățile în care s-au descoperit tezaure monetare romane

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

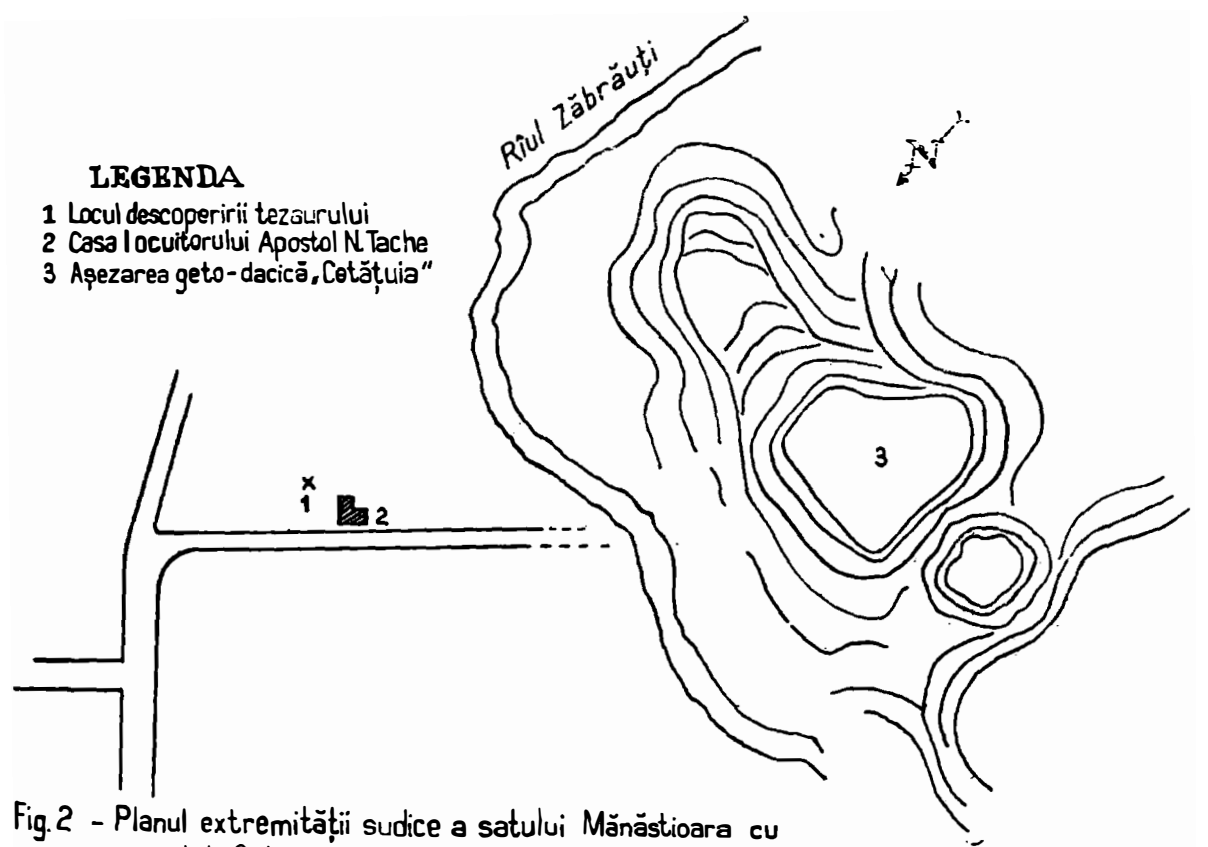

Fig. 2 - Planul extremității sudice a satului Mănăstioara cu punctul „Cetățuia" și locul descoperirii tezaurului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

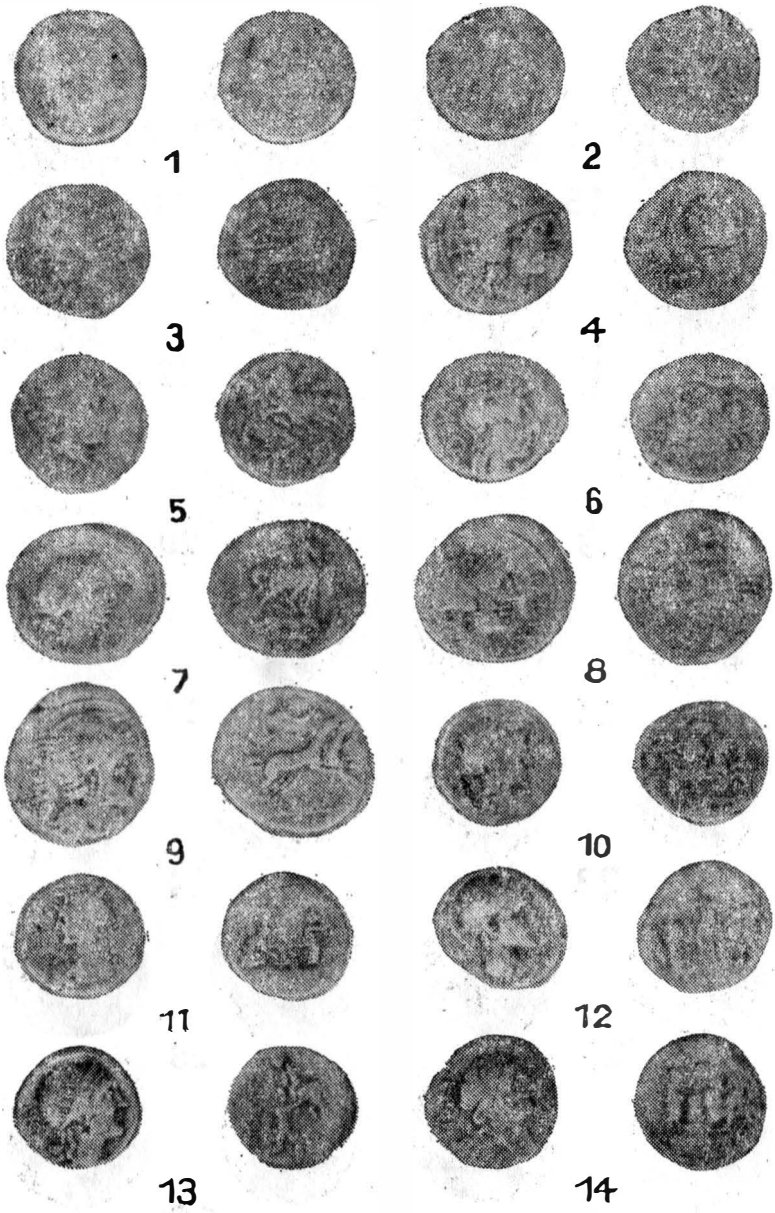

Fig. nr. 3. Denari romani de la Mânăstirea Pitiești.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

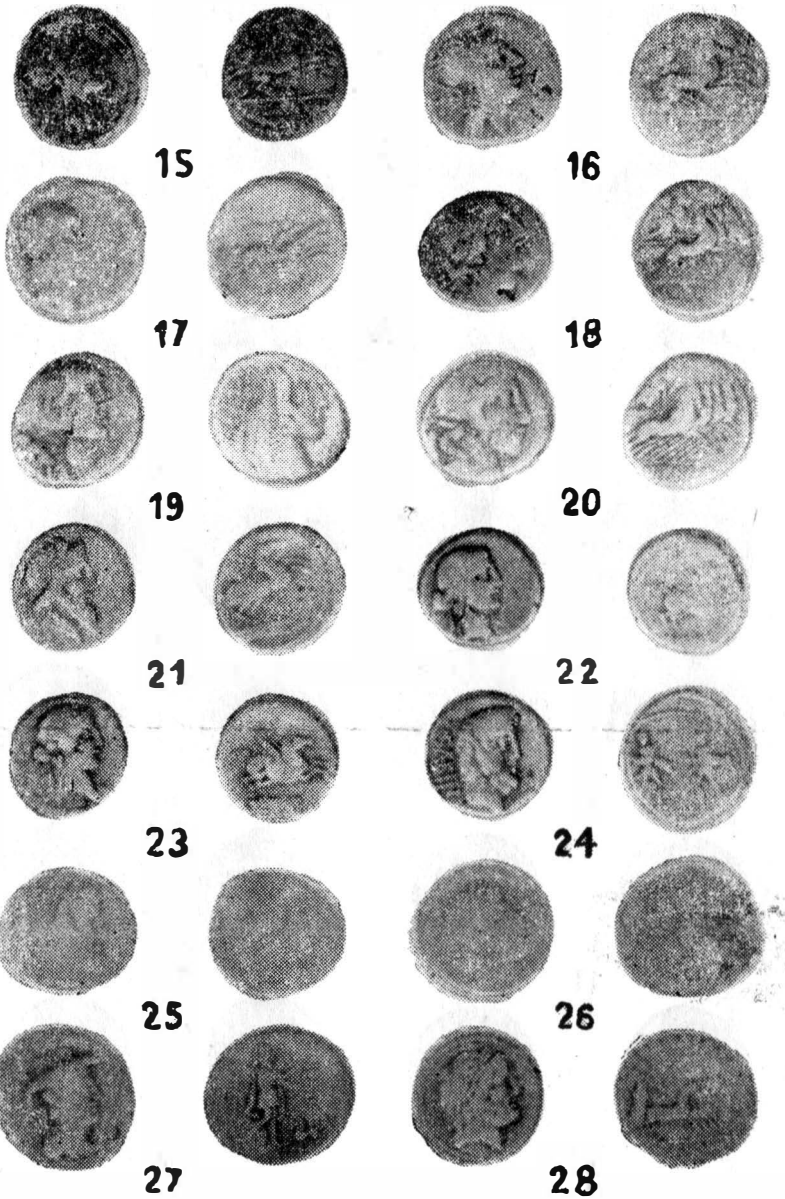

Fig. 4. — Bronzuri romane de la Mitoșești-Pitești.

http://www.cimec.ro / http://cniabo.ro

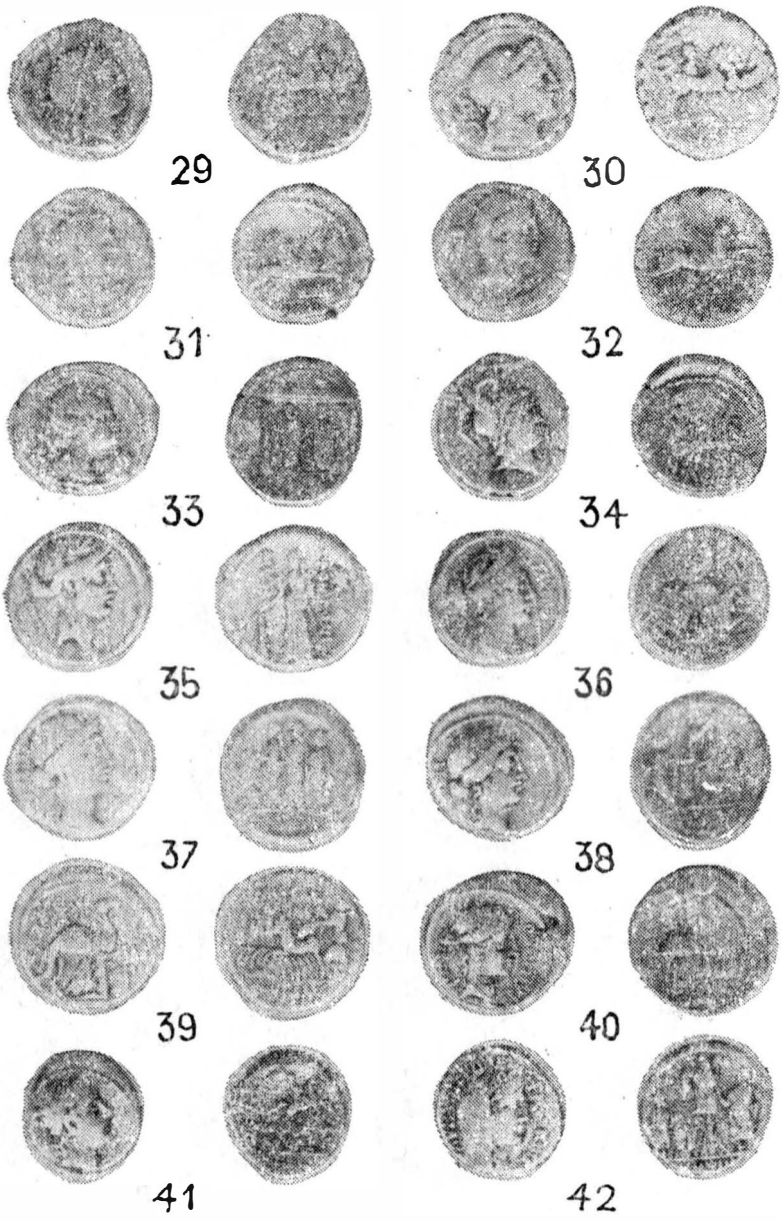

Fig. 5. — Denari romani de la Mănăstirea Fitionești.

http://www.cimec.ro/ http://cniabc.ro

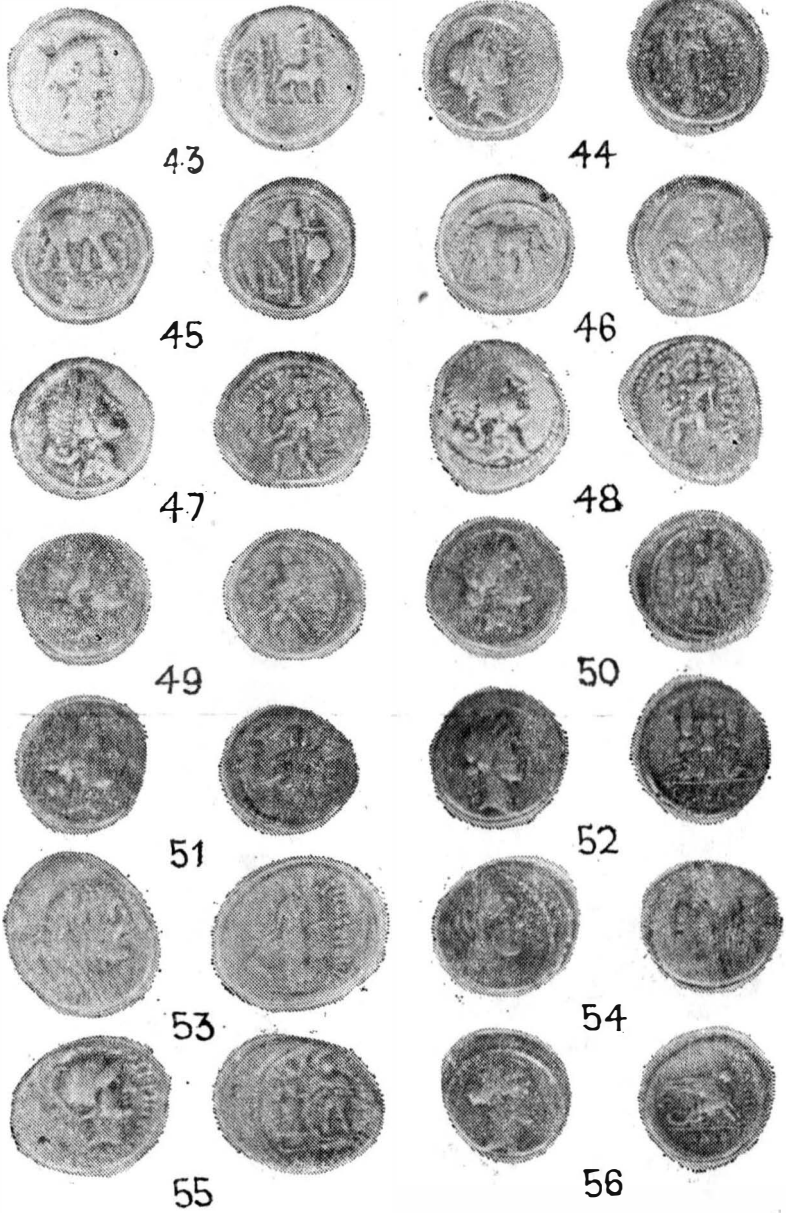

Fig. 6. — Denari romani de la Mănăstirea Fiționeşti.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

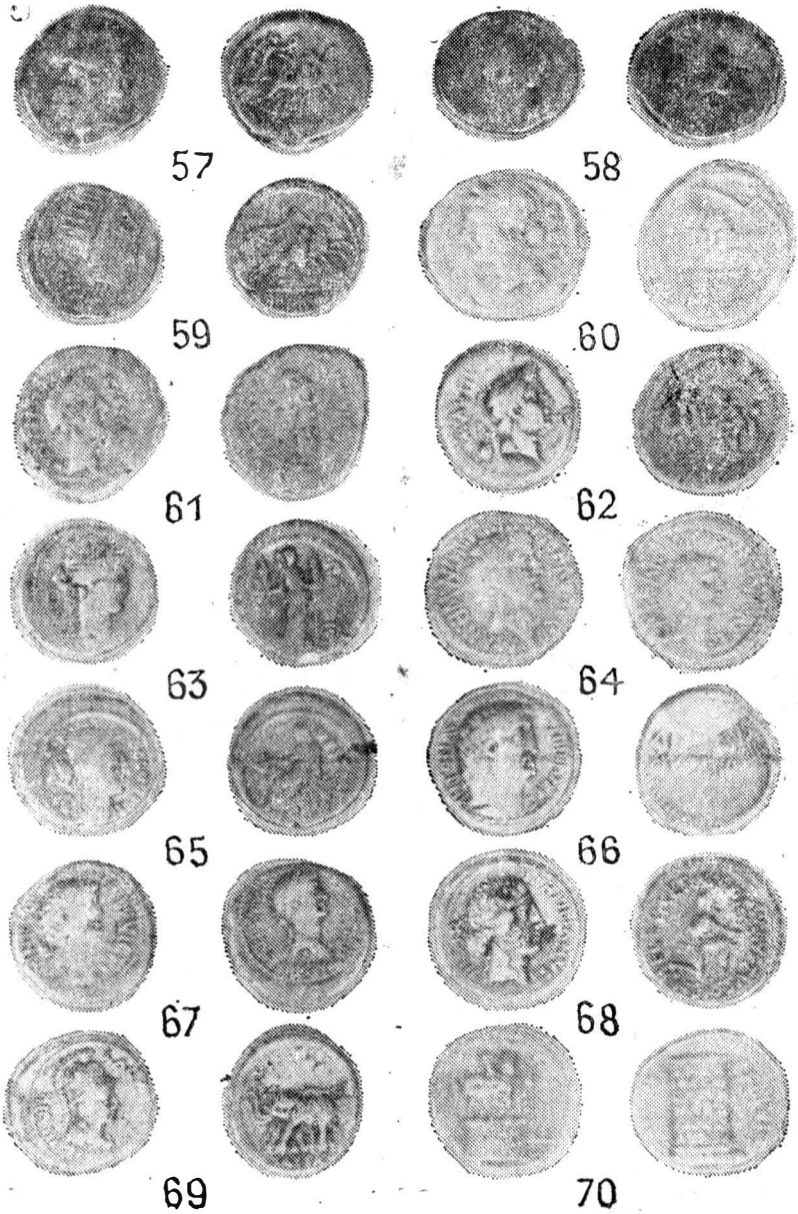

Fig. 7. — Monede de la Mălăieşti şi Fîntînele-Pitiones̨ti.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

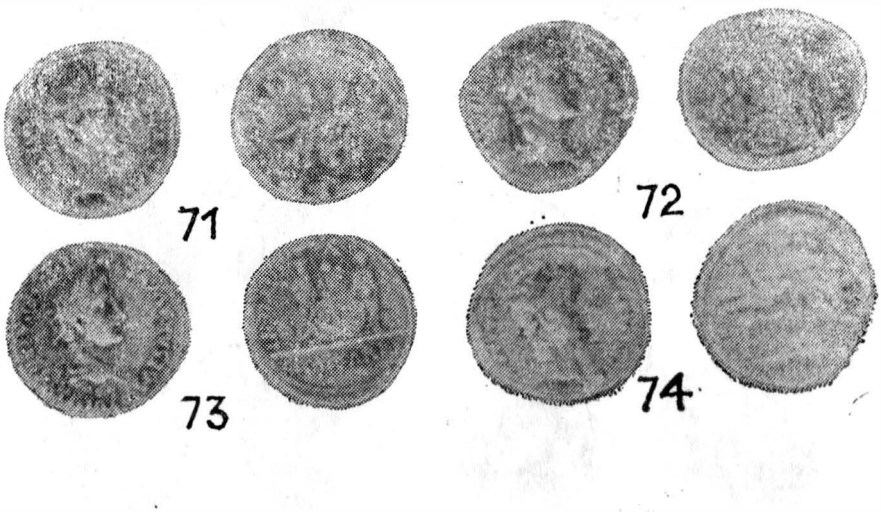

Fig. 8. — Denari romani de la Mînăstioara-Fitioneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

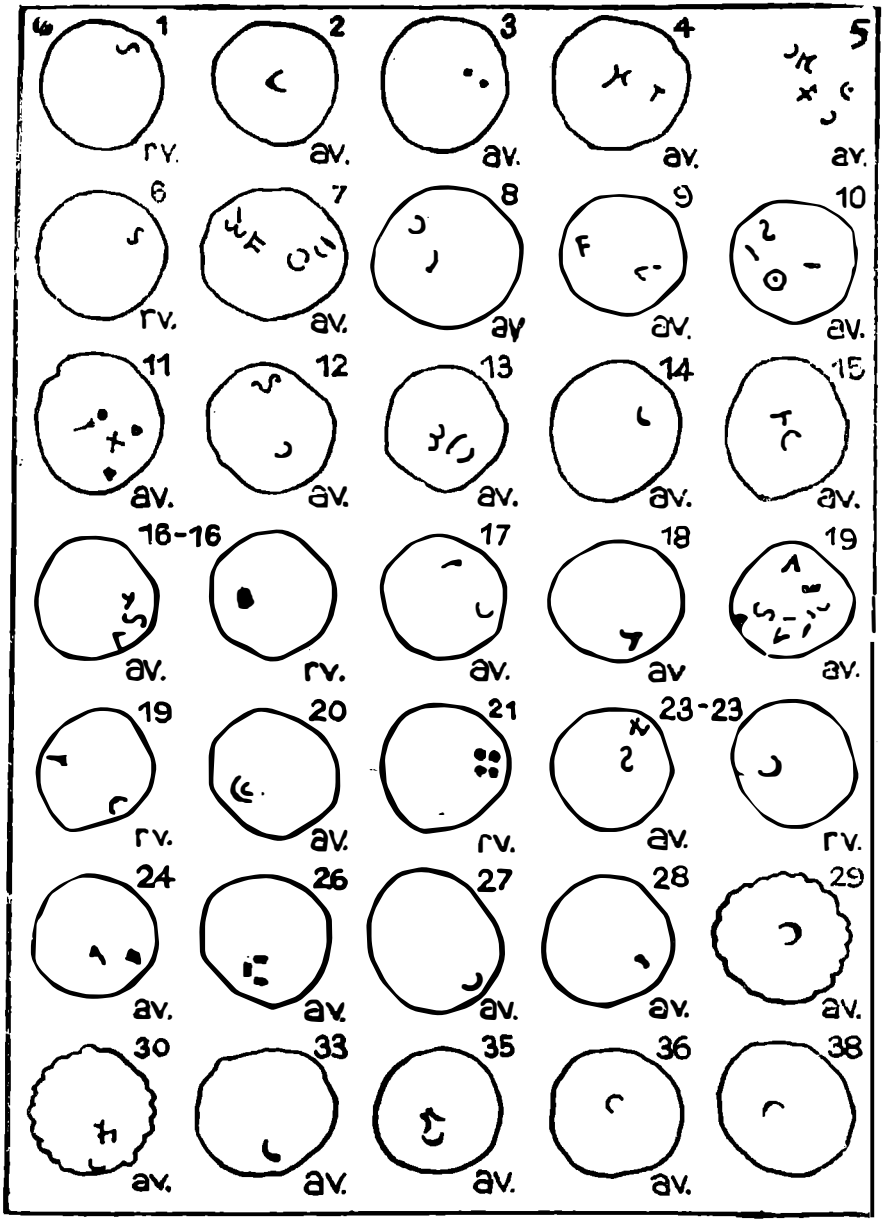

Fig. 9. — Contramărcile identificate pe monedele din tezaurul de la Mănăstirea Fîntînești.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

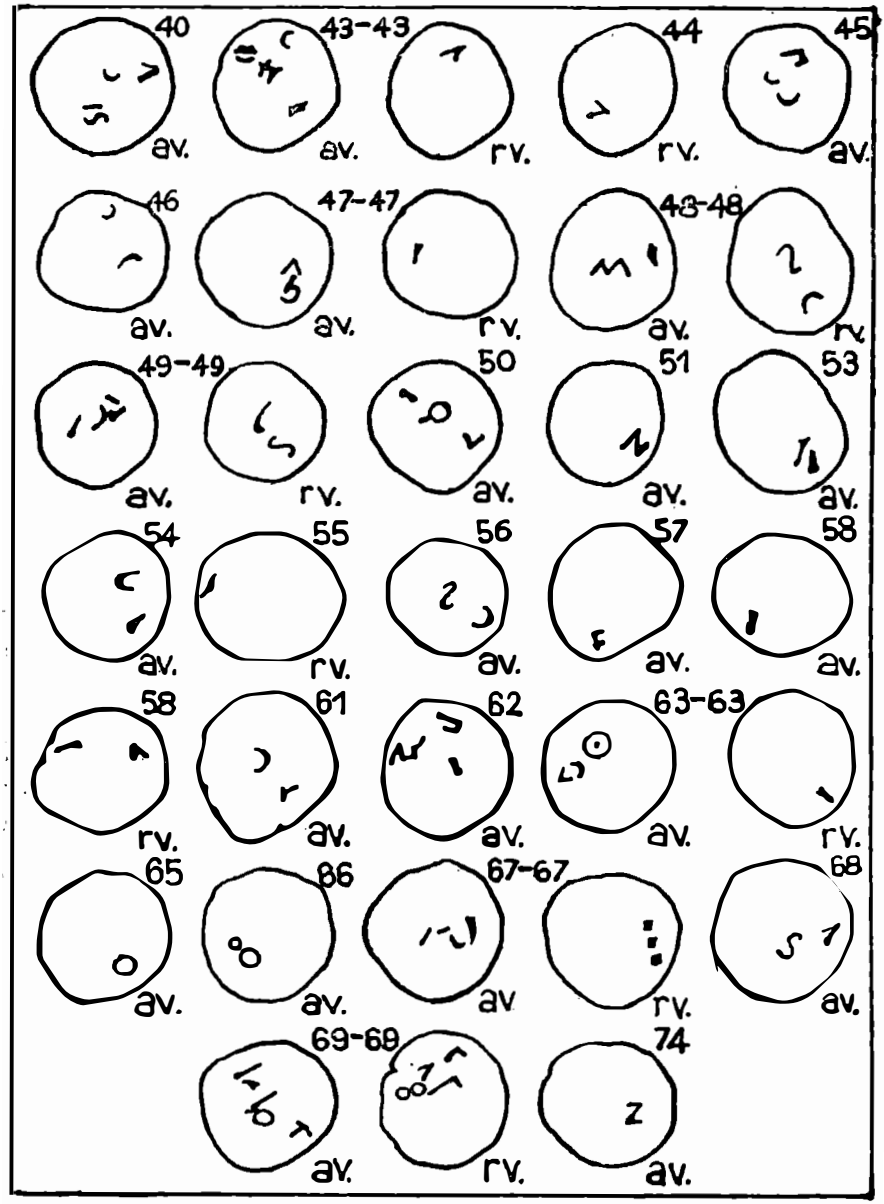

Fig. 10. — Contramărcile identificate pe monedele din tezaurul de la Mănăstirea Tismana.

http://www.cimec.ro https://cmiabc.ro

TEZAURUL DE DENARI ROMANI DE LA RÎPILE (COM. GURA VĂII, JUD. BACĂU)

de VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA

Dintre descoperirile monetare, cele din aşezări reprezintă una din categoriile cele mai importante. Monedele găsite în aşezări folosesc atît pentru datare, cît şi în scopul identificării stadiului respectiv al ciroulaţiei monetare. Din acest punct de vedere, tezaurul de la Rîpile [1] aruncă o lumină nouă asupra nivelului de dezvoltare economică, ca şi a circulaţiei monetare în regiunile est-carpatice, din secolele II-III e.n.

Tezaurul de la Rîpile a apărut în anul 1962, în timpul săpăturilor arheologice [2] din aşezarea carpică de la locul numit „Siliştе", în S 4, la metrul 9 şi la adîncimea de 0,20 m[3]. Vasul în care au fost ascunse monedele, probabil, cu prilejul lucrărilor agricole a fost spart, o parte din monede găsindu-se împrejur. De asemenea, este posibil ca numărul pieselor din depozit să fi fost mai ridicat [4].

Vasul tezaurului de la Rîpile (Muzeul de istorie al municipiului Gh. Gheorghiu-Dej, Nr. Inv. 892), este lucrat cu mîna dintr-o pastă poroasă, brun-cărămizie ; se constată o ardere secundară. La exterior se păstrează urmele unei angobe negricioase, lustruite. Este un recipient de mici dimensiuni (i = 90 mm ; diam. g. = 69 mm ; diam. max. = 88 mm ; diam. f. = 59 mm), de forma unui „butoiaş" cu gura ruptă. Între gît şi corp, pe umăr, se reliefează o nervură subţire. Fundul este drept şi uşor alveolat la mijloc (Pl. I/1, 2). Pornind de la formă, decor, caracteristicile tehnice şi ale pastei, atribuim acest vas — ceramicei carpice, respectiv *tipului A, b/1,* potrivit clasificării întocmite de către Gh. Bichir, avînd analogii mai apropiate cu vasul găsit la Varniţă (Poiana — Dulceşti) [5]. Faptul că vasul a fost distrus parţial (gura), ca şi capacitatea sa, indică nerecuperarea integrală a tezaurului care, probabil, a fost mult mai mare.

Structura tezaurului. Cele mai vechi monede găsite la Rîpile sînt de la M. Antonius (tabelul nr. 1). Ele constituie nucleul depozitului, reprezen-

1 Tezaurul este menţionat pînă acum de B. Mitrea (*SCIV*, 15, 1964, 4, p. 578, nr. 66 ; *Dacia*, NS, VIII, 1964, p. 382, nr. 66), C. Buzdugan (*SCN*, IV, 1968, p. 445), M. Chiţescu (*SCIV*, 19, 1968, 4, p. 663), V. Mihailescu-Bîrliba (*MemAntiq*, II, 1970, p.329-330) şi J. Winkler (*SCIV*, 22, 1971, 1, p. 98).

2 Săpături efectuate de către C. Buzdugan şi C. Eminovici, cărora le mulţumim pentru faptul că ne-au permis publicarea acestui depozit monetar.

3 Informaţii de la C. Buzdugan.

4 C. Buzdugan, în *SCN*, IV, 1968, p. 445.

5 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Bucureşti, 1973, pl. XLVIII/1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

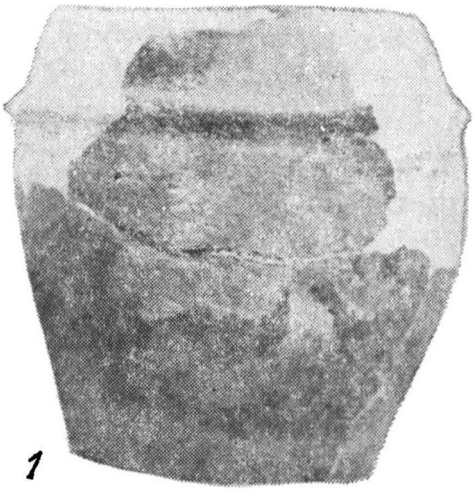

1

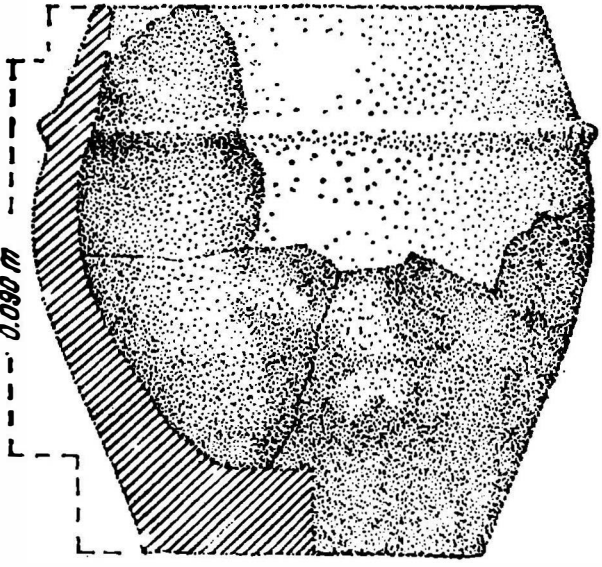

2

Pl. I. — Vasul tezaurului de la Ripile: 1, foto; 2, desen.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

tînd 50% (8 ex.). Un denar de la Vitellius (6,25%) face legătura cu ultimele emisiuni din tezaur, 5 piese de la Vespasianus, care, de asemenea, semnifică o prezență însemnată (31,25%). În sfîrșit, din tezaur mai fac parte și două monede „barbare" (12,50%) una, o imitație de la M. Antonius iar, cea de-a doua, imitînd un denar imperial din sec. I sau II e.n. (Pl. II-III).

Tezaurul de la Rîpile are analogii în structura depozitului de la Bozieni [6]. Descoperirea de la Bozieni, de unde s-au recuperat 14 monede din 25 existente inițial, este formată din denari romani republicani și imperiali. Cele 3 piese republicane sînt *fourrées*, de la *Ti. Claudius* 1 (Sydenham, 770, an 78 î.e.n.) și *M. Volteius* 2 (ydenham, 774, an 76 î.e.n.). Se adaugă 10 denari ai lui M. Antonius, emiși în 32—31 î.e.n. ; 6 monede dintre acestea sînt *fourrées*. Depozitul se încheie cu un denar *fourrée* de la Vespasianus. Mai este menționată o monedă complet ștearsă (probabil, tot un denar de legiune) și sînt amintite două fragmente de denari republicani. Cele 14 exemplare identificate, datează din 78 î.e.n. — 69/70 e.n. Monedele emise de M. Antonius reprezintă 71,42%, constituind majoritatea exemplarelor din tezaur. Putem observa că și denarii tezaurului de la Bozieni se încheie cu piese de la Vespasianus. Mai adăugăm că tezaurul a fost găsit într-un strat de arsură al unei așezări autohtone, unde s-a descoperit ceramică dacică și romană (fragmente de amfore). Vasul în care au fost păstrate monedele, este atribuit unei perioade de timp prea mari : sec. I î.e.n. — sec. III e.n. [7]. Prin existența în această așezare a ceramicii lucrată la roată, cenușie și mai ales roșie [8] credem că stațiunea este carpică, chiar dacă editorii tezaurului, derutați de apariția unor monede din sec. I e.n., n-au îndrăznit să o atribuie populației carpice [9].

Apariția acestor două tezaure, cu o compoziție asemănătoare, în așezări carpice, nu o considerăm întîmplătoare și vom mai reveni la aceasta.

Metalul. Toate monedele de la Rîpile sînt de argint. Totodată, emisiunile lui M. Antonius, Vitellius și Vespasianus sînt denari. Chiar și cele două piese „barbare" imită denari, așa încît le putem considera că aparțin acestui nominal.

Axul. Din cauza uzurii, la cîteva monede nu am precizat axul. Facem observația că denarul „barbar" de la M. Antonius are axul complet orizontal, fapt oarecum neobișnuit.

Ponderea. Cele 16 monede de la Rîpile cîntăresc 47,51 g, avînd o greutate medie de 2,969 g. Denarii de legiuni au greutatea între 2,60 g și 3,28 g, media fiind de 2,93 g, pe cînd denarii imperiali au greutatea între 3,04 g și 3,29 g, cu o medie de 3,16 g. Piesele „barbarizate" au o pondere cu mult sub cea normală, de 2,38 g și 2,73 g (tabelul nr. 2). Deci, greutatea medie a celor 16 denari de la Rîpile nu atinge 3 g, la fel ca și la tezaurele de la

6 M. Chițescu, V. Ursache, în *SCIV*, 17, 1966, 4, p. 703-707.

7 *Ibidem*, p. 704-705.

8 S-a constatat că ceramica roșie lucrată la roată crește cantitativ în așezări pe măsura evoluției culturii carpice (Cf., Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 70).

9 M. Chițescu, V. Ursache, *op. cit.*, p. 704.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

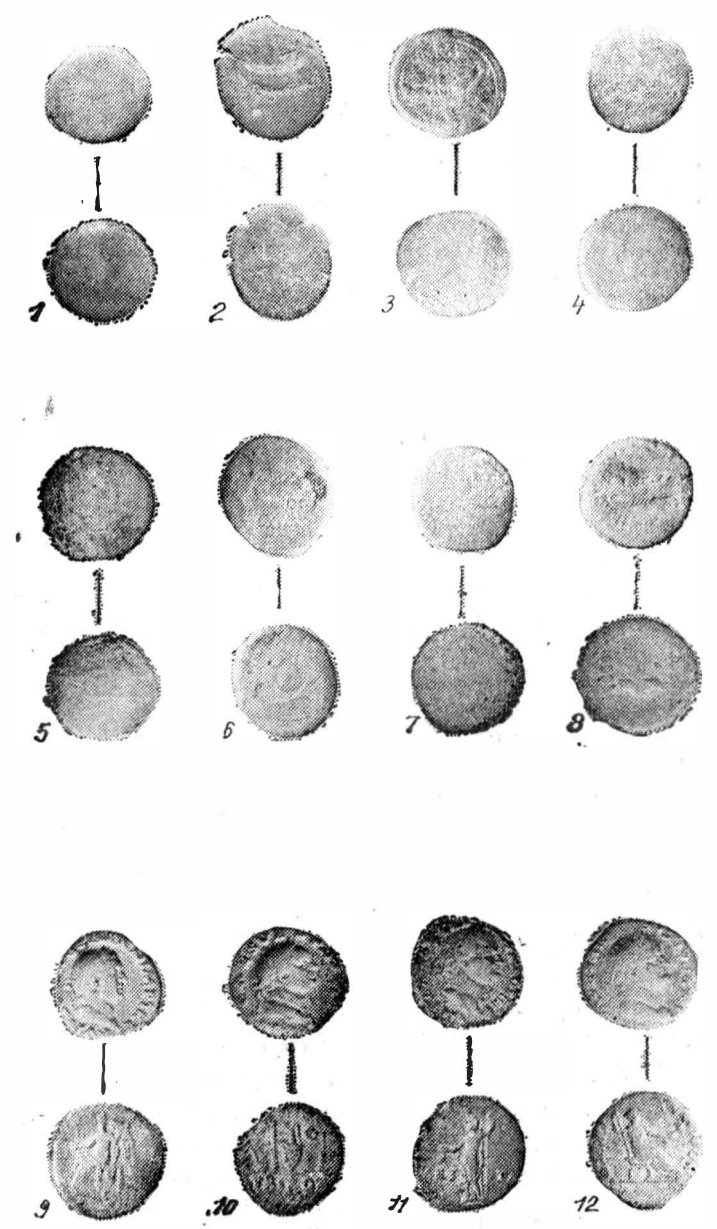

Pl. II. — Monede din tezaurul de la Rîpile : 1-8. denari de la M. Antonius ; 9. denar de la Vitellius ; 10-12. denari de la Vespasianus.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

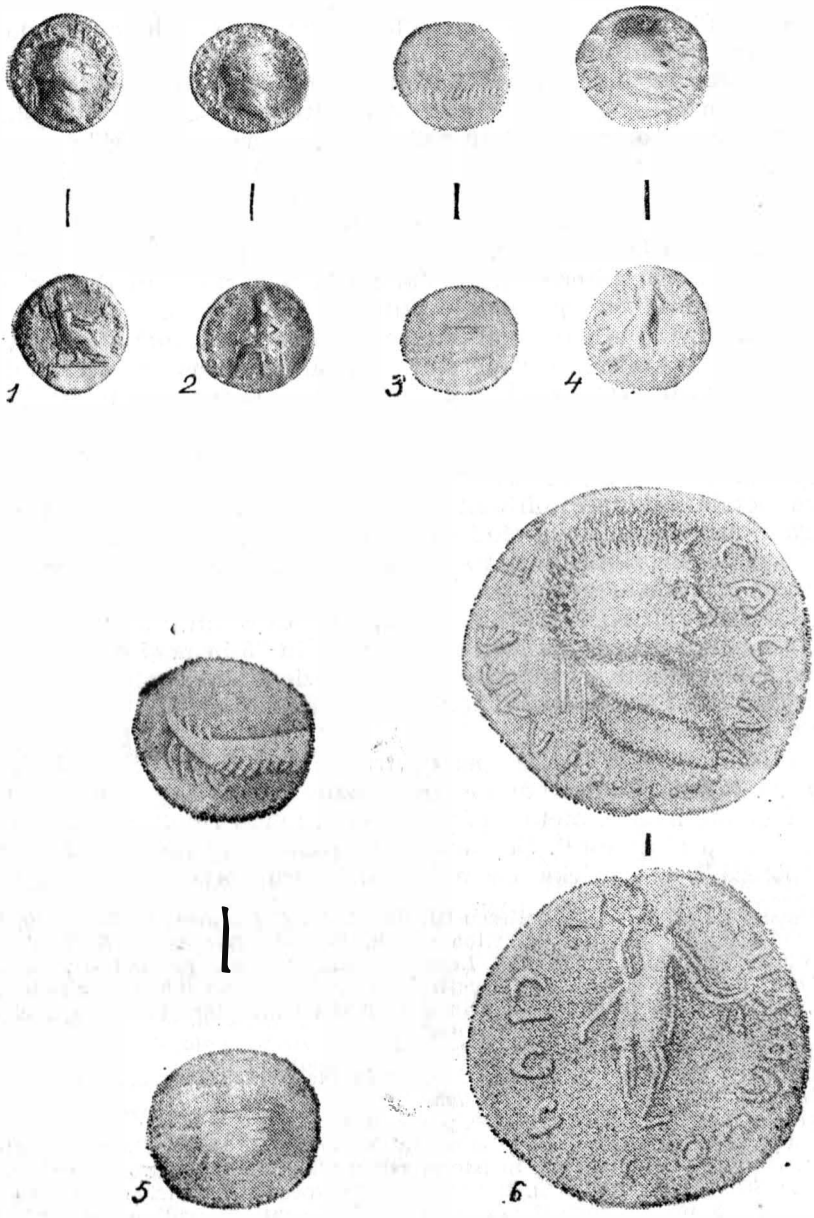

Pl. III. — Monede din tezaurul de la Rîpile : 1-2. denari de la Vespasian ; 3, denar „barbarizat" de la M. Antonius ; 5, același denar, în desen (3 M) ; 4, denar roman imperial „barbarizat" (sec. I d.Hr.) ; 6, același denar, în desen (8/1).

http://www.cimec.ro / http://cimabe.ro

Ghindăoani (2,33 g) [10] și Bozieni (2,324 g) [11]. Socotim că greutatea medie scăzută a monedelor de la Rîpile, situație similară cu cea de la Ghindăoani și Bozieni, nu este întîmplătoare.

Identificarea monedelor. Am folosit pentru identificarea pieselor din tezaur un singur catalog, *BMC* [12], care să fie utilizabil și pentru emisiunile lui M. Antonius și pentru cele imperiale. Însă, denarii „barbari" ne-au pus în fața unor probleme diferite. Dacă moneda nr. 15, prin imaginile de pe avers și revers, poate fi atribuită cu multe șanse de reușită emisiunilor legionare ale lui M. Antonius, denarul „barbar" de la nr. 16 poate fi ori din secolul I (Titus sau Domitianus), ori din secolul al II-lea e.n. (M. Aurelius sau L. Verus, caesari). Literele „legendelor" nu ne ajută cu nimic, deoarece, cel mult, doar cîteva litere grecești ar putea fi recunoscute.

Conservarea. Denarii de la Rîpile sînt foarte tociți, mai ales cei de la M. Antonius. Monedele imperiale sînt mai bine conservate, deși sînt, de asemenea, tocite. Interesant, ni se pare faptul că și piesele „barbare" par a fi tocite.

Amintim că și cele 14 exemplare identificate la Bozieni, datate între 78 î.e.n. — 69/70 e.n., sînt foarte tocite, cu efigiile șterse ; mai facem remarca, că metalul este foarte friabil ceea ce n-ar fi permis reluarea lor prea îndelungată, aceasta, în cazul cînd structura metalului n-a fost afectată de incendiu sau de coroziunea internă. De altfel, tezaurul de la Bozieni a fost găsit într-un strat de arsură.

CONSIDERAȚII NUMISMATICE ȘI ISTORICE. La descoperirea de la Bozieni, 5 monede au contramărci : un denar din 78 î.e.n. și 4 ex. de la M. Antonius. S-a presupus că monedele de la Bozieni sînt contrafaceri locale de la sfîrșitul sec. I — începutul sec. II e.n., atestînd existența unui atelier local de contrafaceri [13].

Și în tezaurul de la Rîpile apar contramărci pe 6 denari ai lui M. Antonius (nr. 1, 2, 5-8). Contramărcile sau inciziile au fost explicate prin verificările efectuate asupra metalului monedelor, avînd rolul de a demonstra calitatea bună a aliajului [14]. Și numismații români au înclinat să accepte această ipoteză [15]. L. Ruzicka, cu mulți ani în urmă, a scos în evidență fap-

10 Gh. Poenaru Bordea, V. Mihailescu-Bîrliba și Alex. Artimon, în *SCIV*, 19, 1968, 4, p. 597-609 ; V. Mihailescu-Bîrliba și Gh. Poenaru Bordea, în *SCN*, V, 1971, p. 385-388 ; V. Mihăilescu-Bîrliba, *Legăturile dintre lumea romană și populațiile „barbare" de la est și nord de Carpații Răsăriteni în prima jumătate a mileniului I e.n., reflectate în primul rînd prin descoperirile monetare* (Teza de doctorat), București, 1974, tabelul XXXI (manuscris).

11 M. Chițescu, V. Ursache, *op. cit.*, p. 705-706.

12 H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, Londra.

13 M. Chițescu, V. Ursache, *art. cit.*, p. 705-706.

14 Francesco Gnecchi, în *RIN*, III, 1890, p. 6 și urm.

15 B. Mitrea și C. S. Nicolaescu-Plopșor, în *Materiale*, I, 1953, p. 581 ; B. Mitrea, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 62 ; idem, în *SCIVA*, 25, 1974, 1, p. 22 ; M. Chițescu socoate, împotriva evidenței descoperirilor, că numai denarii veritabili au fost contramarcați, piesele *fourrées* fiind excluse de la această operațiune (Cf., M. Chițescu, în *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 251) ; M. Chițescu și N. Anghelescu, în *Dacia*, NS, XVI, 1972, p. 305-306. Mai amintim și observația cercetătoarei slovace E. Kolniková, după care denarii romani contramarcați sînt concentrați pe teritoriul actual al României, inciziile semnificînd apartenența lor la spațiul unui dinast local dinainte de cucerirea romană (cf., E. Kolniková, în *SlovNum*, I, 1970 (*Zusammenfassung*), p. 72).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tul că inciziile apar pe monede uzate sau rău conservate şi foarte rar pe cele bune ; ele se datează, la monedele republicane, cu aproximaţie — între 100—50 î.e.n. [16]. La rîndul său, M. Grant, după ce afirmă că aceste contramărci au fost introduse de guvernatori în provinciile nou cucerite, cu scopul de a fi acceptate de băştinaşi [17], încearcă să explice inciziile : FA/ prin F *(iscus)* AV *(gusti)* şi F.A.T., prin *Fiscus Augusti Tarraconensis.* Savantul englez este adeptul ideii că inciziile au fost executate de atelierele oficiale, fixînd limita lor inferioară pentru denarii republicani, pe la anul 6 î.e.n. [18]. În fine, E. Bernareggi este adeptul părerii după care contramărcile au la origine o activitate oficială, cu rolul de a arătat că moneda nu este subaerată [19]. Numismatul italian, după ce arată că asemenea incizii apar pe denarii imperiali pînă la Vespasianus şi chiar pe bronzurile imperiale de la Nero pînă la Gallienus, crede că — în acest caz — ele arată repuneri de numerar vechi în circulaţie [20].

Ţinînd cont şi de cele de mai sus, la rîndul nostru facem următoarele observaţii 1. Contramărcile apar numai pe unii denari din aceeaşi emisiune. 2. Între baterea denarilor dintr-o emisiune şi contramarcarea unora din exemplarele aceleiaşi emisiuni, a trebuit să treacă un anumit timp. 3. Aceeaşi contramarcă apare pe denarii unor emisiuni diferenţiate cronologic [21]. 4. Contramarcarea implică o garantare în urma unei verificări [22]. 5. Apariţia în acelaşi depozit monetar a unor piese din aceeaşi emisiune, unele cu incizii şi altele fără, indică un *terminus post quem* mai tîrziu decît data baterii. 6. Existenţa în acelaşi tezaur a unor monede din două emisiuni diferite, dar cu aceeaşi contramarcă, arată un *terminus post quem* pentru

16 L. Ruzicka, în *BerlinerMünzbläter*, N.F., Berlin, 1924, p. 5.

17 M. Grant, *From Imperium to Auctoritas. A Historical Study of Aes Coinage in the Roman Empire 49 B. C. — A. D. 14*[2], Cambridge, 1969, p. 95.

18 *Ibidem*, p. 95-96.

19 E. Bernareggi, *Istituzioni di numismatica antica* [3], Cisalpino-Goliardica, Milano, 1973, p. 94.

20 *Ibidem.*

21 În tezaurul de la Gherghina — Barboşi, avem denari din 214 î.e.n. şi 14 î.e.n., cu aceeaşi contramarcă (Cf., G. Severeanu, în *BSNR*, XIV, 1919, 31-32, p. 64).

22 Nu ştim de ce natură era această verificare, dar putem presupune că era în legătură cu greutatea. L. Ruzicka (*op. cit.*, p. 11), pornind de la existenţa unor quinari şi aurei contramarcaţi, ca şi a unor denari subaerati sau de foarte bună calitate, care au incizii, nu este de acord că menirea contramărcilor era de a verifica greutatea denarilor. De fapt, s-ar putea ca fiecare contramarcă să însemne încercări oficiale de a pune de acord greutatea monedei din circulaţie cu reducerile succesive de greutate ale denarilor romani, deşi de mici dimensiuni. Cu alte cuvinte, monedele intrate pe filiera fiscului erau sortate în două loturi : 1. Monedele cu o greutate scăzută, uzate, subaerate, erau reintroduse în circulaţie, dar nu înainte ca prin contramarcare să fie investite cu valoare, chiar dacă aceasta însemna un caracter fiduciar pentru monedă ; diferitele reduceri ale denarului au condus la apariţia pe aceeaşi piesă a mai multor incizii ; nu excludem nici faptul ca întreprinzători particulari să-şi fi însuşit ideea şi să execute ei diferite contramărci pe monedele îndoielnice din posesia lor, astfel explicîndu-se gama largă de incizii existente ; s-ar putea, de asemenea, ca fiscul fiecărei provincii să aibă contramărci deosebite ; 2. Monedele de bună calitate şi pondere normală pentru perioada anterioară, dar supranormală în perioada cînd se face verificarea, mergeau la retopit, toată operaţiunea justificîndu-se prin cîştigul realizat astfel şi perfect explicabilă prin „legea lui Gresham" (Cf., S. Bolin, *State and Currency in the Roman Empire to 300 A. D.*, Stockholm, 1958, p. 77).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tezaurizarea ambelor emisiuni, la o dată mai recentă decît moneda incizată din emisiunea ultimă [23].

O problemă aparte și care ne poate ajuta în analiza noastră, o constituie monedele *fourrées*. Apărînd încă de la sfîrșitul sec. II î.e.n., asemenea monede se pare că au fost emisiuni oficiale, în momentele de dificultăți financiare ale statului roman [24]. Existența oficială a monedelor *fourrées* a fost confirmată de știrile furnizate de legislația lui M. Livius Drusus din 91 î.e.n. (Plinius, *HistNat*, XXXIII, 3, 46), de edictul lui Gratidian din 84 î.e.n., ca și de *Lex Cornelia testamentaria nummaria* din 81 î.e.n. Conform legislației lui Drusus, la 8 părți de aramă era o parte de argint, adică o monedă din 8 era *fourrée* [25]. Înfățișarea denarilor *fourrées* era atît de apropiată de cea a denarilor de bună calitate [26], încît — numai în asemenea mod — se explică și incizarea unor piese *fourrées*, aceasta fiind o dovadă în plus că aceste monede erau produse ale monetăriei oficiale romane. S-a presupus, dar acest lucru nu a putut fi dovedit, că unele dintre monedele *fourrées* au fost bătute de către particulari [27]. Asemenea monede fiduciare aveau un curs forțat, fiind retrase periodic și schimbate de casele publice cu denari buni, cum a fost în urma edictului lui M. Marius Gratidianus (84 î.e.n.) și în timpul lui Caesar [28]. Pe de altă parte, se pare că unele emisiuni *fourrées* erau destinate populațiilor de dincolo de hotarele Imperiului, sub Augustus fiind bătuți denari *fourrées* pentru comerțul cu India [29].

Existența denarilor *fourrées* în tezaurele de monede romane republicane sau „mixte" din Moldova, ne-a permis să sesizăm următoarele : 1. Contramărcile nu au dus la depistarea unor asemenea monede. 2. Mai mult, chiar unele piese *fourrées* au incizii, ceea ce arată în mod elocvent că rolul contramărcilor sau inciziilor nu era de a verifica calitatea metalului, ci mai degrabă a greutății. 3. Aceste monede erau acceptate de către populația autohtonă împreună cu denarii buni, fără a sesiza calitatea lor reală. 4. Denarii *fourrées* sînt produse ale monetăriei oficiale romane, circulînd în lumea romană de unde vin în *Barbaricum* [30].

S-a susținut că, în cea mai mare parte, denarii republicani au fost retrași de Traian [31] în 107 (Dio Cassius, LXVIII, 15), dar cercetări mai vechi și mai noi au arătat că denarii republicani, în adevăr, numai cei uzați [32],

23 V. Mihailescu-Bîrliba, *op. cit.*
24 P. Petrillo Serafino, în *Ann*, 15, 1968, p. 11.
25 *Ibidem*, p. 12-26.
26 T. Hackens, în *RBN*, 153, 1962, p. 31.
27 Th. Mommsen—Blacas — De Witte, *Histoire de la Monnaie Romaine*, II, Paris, 1870, p. 80-81.
28 De altminteri, în tezaurele de denari romani republicani, monedele *fourrées* nu depășesc 1—2 exemplare (Cf., Th. Mommsen—Blacas — De Witte, *op. cit.*, p. 82-84 și nota 1, p. 82).
29 *Ibidem*, p. 33.
30 V. Mihailescu-Bîrliba, *op. cit.*
31 Poate aceasta a fost o măsură de contracarare a scăderii valorii aurului cu 4%, în urma prăzilor din războaiele dacice (Cf., S. Bolin, *op. cit.*, p. 233).
32 Probabil, numai denarii republicani cu o greutate și un titlu foarte înalt, monedele uzate continuînd să circule, deoarece erau corespunzătoare standardelor curente (S. Bolin, *op. cit.*, p. 57).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

continuă să circule în Imperiu pînă la mijlocul secolului al III-lea [33], izolat, apărînd şi în tezaurele din sec. IV e.n. [34]. Prin titlul lor scăzut, şi denarii lui M. Antonius, abia din a doua jumătate a secolului al II-lea [35], vor începe a fi scoşi din circulaţie, dar vor fi utilizaţi tot atîta timp cît şi monedele republicane de argint [36].

Numai cînd denarul a fost depreciat de Septimius Severus cu mult sub standardul neronian, denarii republicani uzaţi, emisiunile lui M. Antonius şi aproape toate piesele preseveriene vor intra în raza de acţiune a „legii lui Gresham" şi vor începe a ieşi din circulaţie, mai ales pentru tezaurizări şi topire. Denarul, întrucît prin conţinutul său de metal preţios reprezintă o valoare intrinsecă [37], va fi folosit mult timp în circulaţia din Imperiu, precum şi în relaţiile externe [38], ca o monedă cu o valoare sigură, preferată oricărei alteia. De aceea, credem că *denarius perpetuus*, termen care-i aparţine lui Sture Bolin [39] şi care desemnează denarul roman de pînă la Septimius Severus, va avea un tarif diferit faţă de monedele vechi şi va fi tezaurizat [40] abia după 194 e.n. Aceasta va fi principala cauză pentru care depozitele cu monede preseveriene nu pot fi cu certitudine datate [41].

Tendinţa din ce în ce mai pregnantă a unor numismaţi de a considera anul de emitere a unei monede romane, ca foarte apropiat de data sosirii ei pe teritoriul Daciei, ca şi dorinţa de a lega cu orice preţ documentul numismatic de evenimentul politic, au condus-o pe M. Chiţescu la concluzia

---

33 Th. Mommsen—Blacas — De Witte, *op. cit.*, III, 1873, p. 121. În Dacia, proporţia în care apar asemenea piese în tezaure, nu depăşeşte 1—2% (Cf., D. Protase, în *Congresso Internazionale di Numismatica, 11-16 settèmbre 1961*, II, *Atti*, Roma, 1965, p. 427). In plus, noi informaţii precizează că Traian nu a demonetizat prin edict denarul preneronian care va circula oficial în secolele II-III e.n., şi abia pe la 250-260 e.n., nu mai este recunoscut şi acceptat ca monedă de stat (Cf., Sperber Daniel, în *NC*[7], 1970, 10, p. 111-115).

34 Th. Mommsen-Blacas — De Witte, *op. cit.*, p. 32, (Tezaurul Famars).

35 *Ibidem*, p. 31 ; S. Bolin, *op. cit.*, p. 79-80 ; *A. Kunisz, Obieg monetarny w Cesarstwie Rzymskim w latach 214/215-238 e.n. Od reform Karakalli do przywrócenia emisji antoniniana*, Katowice, 1971, p. 166.

36 Th. Mommsen—Blacas — De Witte, *loc. cit.*

37 „The denarii of the Roman Republic and the Roman Empire, together with the aurei of the Empire, can be said to be in principle *perpetual money*" (Cf., S. Bolin, *op. cit.*, p. 58).

38 „Es scheint mir eine Untersuchung notwendig, ob dies mit der grossen Münzverschlechterung unter Septimius Severus zusammenhängt, welche einen grossen schritt auf dem Wege des Denars von der Silbermünze zur Kupfermünze bedeutet. Nach dem, was wir oben über die Denareinfuhr von Nero bis Traian dargelegt haben, besteht die Möglichkeit, dass auch hier ganz ähnliche Verhältnisse eingetreten sind : die Germanen wollten vielleicht nach der Münzverschlechterung unter Septimius Severus nur die älteren, besseren Denare annehmen". (Cf., S. Bolin, în *BerRGK*, 19, 1929, p. 136).

39 S. Bolin, *State and Currency...*, *op. cit.*, p. 58 : „It is on this account that the Roman denarius from the time of Republic and the early Empire can rightly be called a *denarius perpetuus*".

40 *Ibidem, p. 234* („When the new silver coins make their appearance in the hoards in the reign of Alexander Severus, they and the older coins clerly have quite different tariffs, this can be seen from the very fact that silver coins from the period after the debasement are almost entirely lacking in certain hoards, while in other they are numerous and in one case comprise over 95% of the coins".).

41 Th. Mommsen—Blacas — De Witte, *op. cit.*, p. 56-57 şi p. 121-122.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că denarii lui M. Antonius au venit în Dacia ca stipendii, aproape în aceeași vreme cînd au fost emiși, iar concentrarea lor în tezaurele din estul Transilvaniei și Moldova centrală ar indica existența aici a regatului lui Dicomes [42]. Nu negăm posibilitatea ca Dicomes în acest teritoriu să-și fi avut regatul, ținînd seama de realitățile arheologice, dar ne îndoim că moneda lui M. Antonius poate constitui un argument în acest sens. Orice tezaur reprezintă un complex închis, așa încît desprinderea unui grup de monede pentru a susține o ipoteză istorică, ni se pare și o eroare de ordin metodologic. De aceea, trebuie să considerăm că denarii lui M. Antonius din tezaurele menționate de noi au parvenit în teritoriul carpic în sec. II-III e.n., împreună cu monedele perioadei respective.

Găsit în așezarea carpică de la Stănița [43], un alt tezaur are o componență oarecum diferită de celelalte două menționate pînă acum (Bozieni și Rîpile), cei 12 denari fiind bătuți între 98/117 și 173/174 e.n. ; și la acest depozit monetar, constatăm o greutate medie foarte scăzută 2,476 g.

Una din descoperirile cele mai interesante din ultimii ani, o constituie tezaurul de la Ghindăoani, ai cărui denari, înșirați de la Traian pînă la Clodius Albinus, au o greutate medie de 2,33 g [44].

Asemănarea existentă între tezaurele de la Bozieni, Rîpile, Stănița și Ghindăoani, se manifestă în primul rînd prin calitatea pieselor care le alcătuiesc : o uzură ieșită din comun, greutăți foarte coborîte, un titlu scăzut și friabilitate. În timp ce la Bozieni și Rîpile, monedele *terminus post quem* se datează în sec. I e.n., la Stănița și Ghindăoani, monedele cele mai noi sînt emise la sfîrșitul sec. II e.n. Totuși, considerăm că analogiile constatate între cele 4 depozite de mai sus, primează și ne îndeamnă să le socotim una și aceeași categorie de descoperiri.

Despre tezaurul de la Ghindăoani s-a presupus fie că este produsul unui centru de imitații existent în Moldova, fie că ar proveni dintr-o așezare incendiată, fie că ar fi o încercare frauduloasă a unui atelier neoficial din Imperiu sau, în fine, este rezultatul unei selecții cu intenția de a scoate anumite monede din circulație și a le folosi în alte scopuri, cum ar fi, de pildă, confecționarea de podoabe [45]. Cît privește monedele de la Bozieni și Stănița, explicația care s-a dat este destul de precisă sînt contrafaceri rezultate din ateliere neoficiale — ca cel de la Porolissum — localizate undeva în sudul Moldovei ; aceste piese nu au circulat, iar tezaurizarea lor nu a avut loc [46].

Fără a încerca acum să vedem care este originea acestor emisiuni, socotim că asemenea descoperiri ne furnizează indicații prețioase privitoare la folosirea monedei romane în Moldova veacurilor II-III e.n. Descoperirea de monede în așezări denotă utilizarea lor în circulația curentă. Cînd astfel

---

42 M. Chițescu, în *SCIV*, 19, 1968, 4, p. 655-600
43 M. Chițescu și V. Ursachi, în *Carpica*, II, 1969, p. 145-150.
44 Gh. Poenaru Bordea, V. Mihailescu-Bîrliba și Alex. Artimon, *op. cit.* ; V. Mihailescu-Bîrliba și Gh. Poenaru Bordea, în *SCN*, V, 1971, p. 385-388.
45 Gh. Poenaru Bordea, V. Mihailescu-Bîrliba și Alex. Artimon, *op. cit.*.. p. 806 și urm.
46 M. Chițescu, V. Ursachi, în *SCIV*, 17, 1966, 4, p. 706-707 ; M. Chițescu, în *SCN*, IV, 1968, p. 134-135 ; M. Chițescu și V. Ursachi, în *Carpica*, II, 1969, p. 149-150.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de piese sînt uzate şi au un titlu scăzut. înseamnă că au fost excluse în mod deliberat de la tezaurizare, monedele de bună calitate fiind selectate pentru a fi ascunse. În acest caz, s-ar putea explica mai bine de ce în depozitele Bozieni şi Rîpile, ultimele emisiuni sînt din sec. I e.n., ca şi faptul că la Stăniţa şi Ghindăoani, monedele *terminus ante quem* datează de la Traian. Mai socotim de cuviinţă să atragem atenţia că toate tezaurele de mai sus au fost găsite în zona de puternică locuire carpică din Moldova de mijloc.

Şi monedele romane găsite dispersat în aşezările din Moldova, datate în veacurile II-III, ne pot furniza unele lămuriri preţioase. Astfel, în timpul săpăturilor arheologice de la Rîpile, s-a găsit o monedă de bronz bătută sub Antoninus Pius, ceea ce asigură odată în plus, datarea tîrzie a tezaurului nostru (Pl. IV/1, 2) [47].

Prin uzura mare a monedelor emise de M. Antonius, prin existenţa unei imitaţii „barbare" după un denar de legiune, prin prezenţa unei alte imitaţii „barbare", dar după un denar roman imperial (sec. I-II e.n. ?), ca şi prin descoperirea tezaurului de la Rîpile într-o aşezare carpică, credem că acest depozit, ca şi cel de la Bozieni, aparţine unei perioade mai tîrzii.

Apariţia acestor două tezaure în aşezări autohtone, datate cel mai devreme în sec. II e.n., ca şi compoziţia lor destul de neobişnuită, ne fac să ne gîndim că asemenea monede poate au fost selectate, datorită calităţii lor proaste. diagramele lor de acumulare fiind nefavorabile ipotezei unor contrafaceri [48]. Alegerea unor asemenea piese, de cele de bună calitate, ne-ar indica că monedele bune erau tezaurizate sau folosite în alte scopuri, pe cînd monedele de o calitate mai slabă erau păstrate de posesor în locuinţa sa, cel mai probabil — pentru a fi reintroduse în circulaţie.

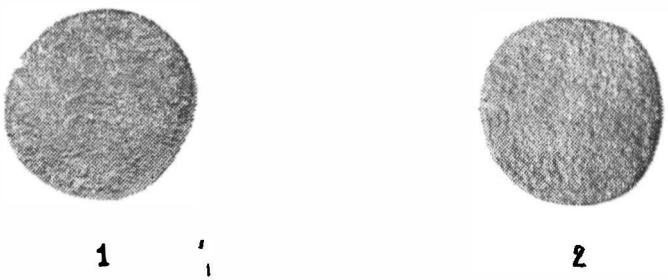

Pl. IV. — Dupondius de la Antonius Pius, găsit în aşezarea cârpică de la Rîpile.

Deci, în mod logic, urmează să admitem că depozitele de la Bozieni şi Rîpile, conform datelor numismatice şi arheologice, trebuie să fie considerate ca făcînd parte din tezaurele mai tîrzii, ale veacurilor II-III e. n.

47 Descoperirea a fost făcută în S 5, la metrul 18 şi adîncimea de 0,30 m, tot în anul 1962. Este un dupondius de 10,02 g, foarte tocit.

48 Gh. Poenaru Bordea, V. Mihailescu-Bîrliba si Alex. Artimon, în *SCIV*, 19, 1968, 4, p. 607-609.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CATALOGUL MONEDELOR DIN TEZAURUL DE LA RÎPILE

M. Antonius

1. AR. ? Greut. 3,01 g. diam. 16 mm.
BMC, Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : foarte tocită. Contramarcat (?).
2. AR. ? Greut. 2,86 g. diam. 19 mm.
BMC, Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : foarte tocită. Contramarca C Λ.
3. AR. ↘ . Greut. 3,28 g. diam. 18 mm.
BMC, Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : tocită, mai ales pe revers.
4. AR. ? Greut. 2,72 g. diam. 17 mm.
BMC, Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : foarte tocită.
5. AR. ? Greut. 3,02 g. diam. 17 mm.
BMC. Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : foarte tocită. Contramarcat (?).
6. AR. ↖ . Greut. 2,60 g. diam. 19 mm.
BMC, Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : tocită. Contramarcat (?).
7. AR. ? Greut. 2,80 g. diam. 17 mm.
BMC, Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : foarte tocită. Pe avers, contramarca C.
8. AR. ↙ . Greut. 3,15 g. diam. 19 mm.
BMC, Est, 189, tip gen., anii 32-31 î.e.n.
C : tocită. Contramarca .ɔ

Vitellius

9. AR. ↓ . Greut. 3,09 g. diam. 18 mm.
BMC, 19, anul 69. Cohen², 119.
C : tocită.

Vespasianus

10. AR ↙ . Greut. 3,10 g. diam. 17,5 mm.
BMC, 50, anii 70-71. Cohen², 43.
C : tocită.
11. AR. ↓ . Greut. 3,18 g. diam. 19 mm.
BMC, 71, anii 72-73. Cohen², 574.
C : tocită.
12. AR. ↓ . Greut. 3,04 g. diam. 18 mm.
BMC, 135, anul 74. Cohen², 363.
C : tocită.
13. AR. ↓ . Greut. 3,29 g. diam. 18,5 mm.
BMC, 136, anul 74. Cohen², 364.
C : tocită.
14. AR. ↓ . Greut. 3,26 g. diam. 19 mm.
BMC, 161, anul 75. Cohen², 371.
C : tocită.

„Barbară" — M. Antonius ?

15. *Av.* Vas de luptă cu vîsle, spre stînga.
Rv. Se distinge o mînă, care pare că ține un stindard.
AR. → . Greut. 2,30 g. diam. 16 mm.
BMC, Est, 189, tip gen. (?), anii 32-31 î.e.n.
C : foarte tocită.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Barbară" — sec. I sau II e.n. ?

16. *Av.* Capul „împăratului" spre dreapta. ΙΝΑΡΡ Ε- ĊΛLCΛΛ....

Rv. Zeitate, în picioare, din față ; capul spre stînga.

ĊOᓀOᔑVJL᙮᙮ ᔑV᙮ ĊIᑫᑫ

AR. ↓ . Greut. 2,73 g. diam. 18 mm.

Tabelul nr. 1

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale (emitentul)	Anii de domnie	Anii între care se datează monedele din tezaur	Nr. de exemplare		Procentaj (%)
				Total	Pe an/ domnie	
1.	M. Antonius	—	32—31 î.e.n.	8	—	50
2.	Vitellius	69	69 e.n.	1	1	6,25
3.	Vespasianus	69—71	70—75 e.n.	5	0,45	31,25
4.	„Barbare"	—	—	2	—	12,50

Tabelul nr. 2

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale (emitentul)	Greutatea medie (în grame)	Numărul de monede cu greutatea considerată			Greutatea în grame	
			Normală (3,41—2,80 g)	Subnormală (—2,80 g)	Peste normală (+3,41 g)	Minimă	Maximă
1.	M. Antonius	2,93	6	2	—	2,60	3,28
2.	Vitellius	3,09	1	—	—	3,09	
3.	Vespasianus	3,17	5	—	—	3,04	3,29
4.	„Barbare"	2,56	—	2	—	2,38	2,73

THE HOARD OF ROMAN COINS FROM RÎPILE (GURA VĂII COMMUNE, BACĂU COUNTY)

Summary

The hoard from Rîpile was discovered in 1962, during the archaeological excavations in this Carpic settlement. The pot the coins were hidden in, belongs to the Carpic ceramics (the footnote 5). But not all the coins were recovered. They found 8 denarii of M. Antonius, 1 denarius of Vitellius, 5 denarii of Vespasianus, a „barbarously" denarius M. Antonius and a „barbarously" one of the Ist—IInd c. A.D.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

This discovery is similar with the hoard found in the Carpic settlement from Bozieni (the footnote 6).

The denarii from Rîpile weigh 47.51 gm., having an average weight of 2.969 gm. The denarii of M. Antonius have an average weight of 2.93 gm, those Imperials of 3.16 gm. and the „barbarously" coins of 2.555 gm. The hoards of Ghindăoani (the footnote 10) and Bozieni (the footnote 11) have also their average weight under 3 gm. (2.33 gm. and 2.324 gm.).

The coins from Rîpile are very worn-out and the metal is crumbly. The denarii from the hoards Bozieni, Ghindăoani and Stăniţa are also like the coins mentioned above.

Countermarks appear on six denarii of M. Antonius just like on five coins from Bozieni. The author affirms that they show a verification of the weight (the footnotes 14-23). He also asserts that the coins *fourrées* are the products of the Roman official mint (the footnotes 24-30).

It is considered that the worn-out Republican denarii as well as those of M. Antonius were used until the IIIrd c. A.D. (the footnotes 31-41). That is why the hoards having such coins can be dated later.

M. Chiţescu says that the denarii of M. Antonius came in Dacia as ***stipendia,*** about at the same time they were emitted and their presence in the hoards of eastern Transylvania and central Moldavia shows the existence in this part of Dicomes's kingdom (the footnote 42). This is a methodological mistake, because we can't take a group of coins from a hoard.

The hoards of Rîpile and Bozieni are dated in the IInd—IIIrd c. A.D. being composed of bad quality coins which couldn't be amassed. So, we consider that these coins prove the existence of a monetary circulation at the Carpic tribes from Moldavia, in the IInd—III^{dr} c. A. D.

FIGURE EXPLANTIONS

Pl. I. — The pot of the hoard from Rîpile : 1. photo ; 2. drawing.

Pl. II. — Coins of the hoard from Rîpile : 1-8, denarii of M. Antonius ; 9. denarius of Vitellius ; 10-12. denarii of Vespasianus.

Pl. III. — Coins of the hoard from Rîpile : 1-2. denarii of Vespasianus ; 3. „barbarously" denarius of M. Antonius ; 5. the same denarius, drawn (3/1) ; 4. „barbarously" Roman Imperial denarius (the Ist — IInd c. A.D. ?) ; 6. the same denarius drawn (8/1).

Pl. IV. — Dupondius from Antonius Pius, found in the Carpic settlement from Rîpile.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NECROPOLA DACO-CARPICĂ DE LA SĂUCEȘTI JUDEȚUL BACĂU

de VIOREL CĂPITANU

Cercetările de suprafață efectuate în anul 1962 în județul Bacău au dus la descoperirea în comuna Săucești de urme arheologice ce aparțin diferitelor epoci istorice [1].

Astfel, în punctul „Morărița" au fost descoperite, în zona lutăriei, fragmente ceramice din epoca bronzului — cultura Monteoru, fragmente ceramice aparținînd primei epoci a fierului-hallstatt tîrziu, ceramică lucrată cu mîna și la roată din epoca daco-carpică și resturi feudale din secolele XVI-XVII-lea.

În anul 1967 se întreprind primele cercetări sistematice în comuna Săucești [2], procedîndu-se la efectuarea unui sondaj, cu care ocazie au fost descoperite un număr de 7 morminte de incinerație [3].

La reluarea cercetărilor în anul 1973 au mai fost descoperite un număr de 19 morminte, iar în campania din 1974 încă 22 de morminte [4], daco-carpice.

În primăvara anului 1975 am încheiat ultima campanie de săpături, descoperind doar materiale feudale.

Cercetările efectuate aici au demonstrat că necropola fusese concentrată în partea de est, a punctului „Morărița", acolo unde se dislocase o mare cantitate de loess pentru treburile casnice, iar mormintele aflate în acea zonă au fost distruse.

Punctul unde a fost descoperită necropola se află în partea de nord-est a satului Săucești, pe terasa joasă a rîului Siret, pe malul unei bălți, care pe vremea dacilor reprezenta probabil un braț al Siretului.

Prin cercetările arheologice întreprinse la Săucești am constatat următoarele :

1. Cele mai vechi urme descoperite aici aparțin epocii bronzului, cultura Monteoru Ic_2, fapt demonstrat de prezența unor fragmente de la cești

---

1 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice în județul Bacău*, în A.M. VI, 1968, p. 219.

2 Viorel Căpitanu, *Necropola birituală daco-carpică de la Săucești, județul Bacău*, Sesiunea științifică de comunicări, 1974, 13-14 decembrie. Rezumatele comunicărilor, 1974, p. 25-26.

3 Viorel Căpitanu, *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e.n. în județul Bacău*, în Muzeul Național, II. 1975, p. 327-328 ; fig. 29/1-13 și fig. 30/1-5.

4 Viorel Căpitanu, *Necropola birituală daco-carpică de la Săucești, jud. Bacău*, în Muzeul Național, III, 1976, sub tipar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

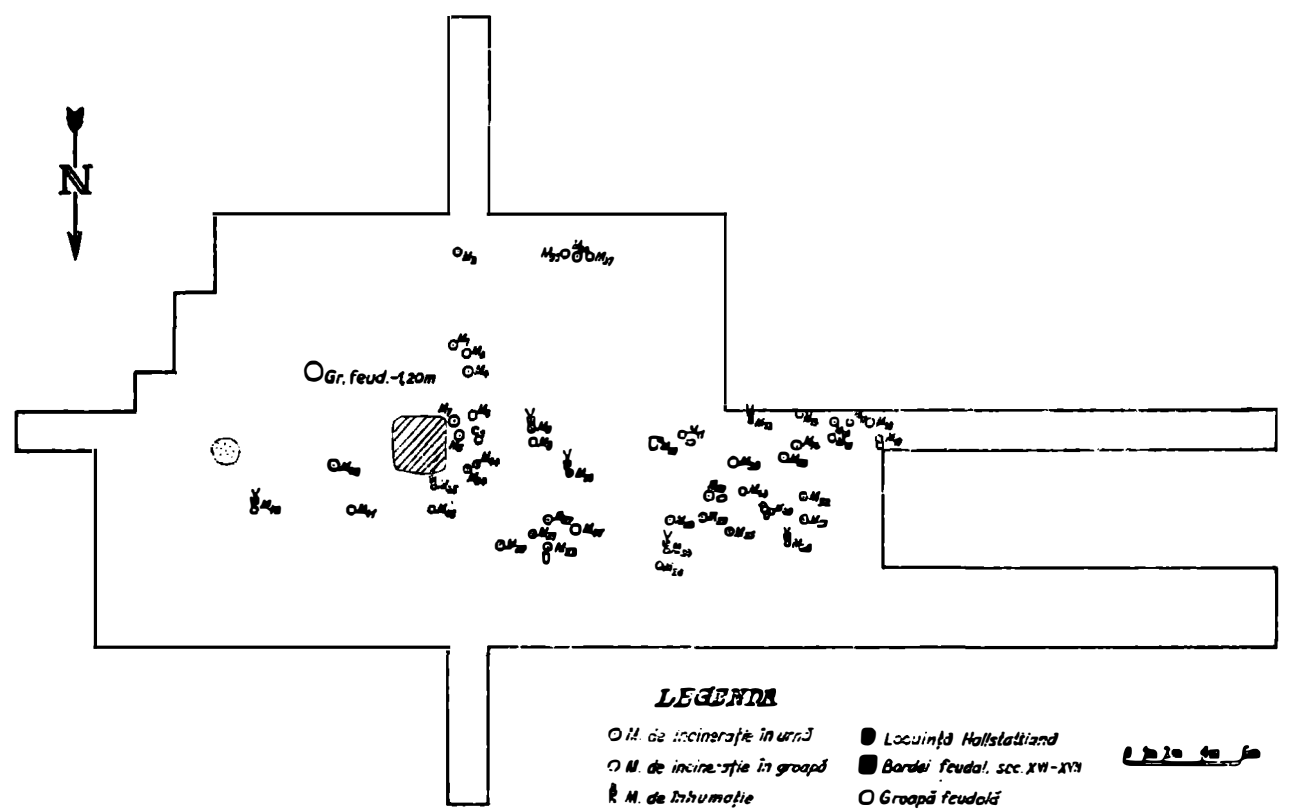

Fig. 1. — Săucești. Planul necropolei dare carpice.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro/

cu torți supraînălțate în formă de șea, precum și de prezența unui mormînt de înhumație, în poziție chircită, din aceeași epocă, avînd ca inventar o ceașcă caracteristică culturii Monteoru, cu torțile sparte din vechime și un ac de bronz de cca. 23 mm. Mormîntul a fost descoperit în partea de sud față de necropolă, cu totul întîmplător, la adîncimea de 1,20 m. Acul era depus în partea superioară a craniului, iar ceașca în zona claviculei (fig. 13/1).

2. Materialele aparținînd primei epoci a fierului au fost descoperite într-o groapă și ele constau din fragmente ceramice de la vase bitronconice și străchini de culoare neagră-cenușie decorate cu caneluri și prezintă la exterior un luciu metalic. După formă și decor se datează la sfîrșitul hallstattului (sec. VI-V î.e.n.).

3. Epoca feudală este reprezentată prin material ceramic în parte întreg și întregibil, precum și de un număr foarte mare de unelte din fier (cuțite în special) aparținînd secolelor XVI-XVII, provenite din gropi menajere.

Necropola daco-carpică. În cadrul celor zece secțiuni au fost descoperite un număr de 48 de morminte, din care 41 de incinerație și 7 de înhumație. Mormintele de înhumație aparțin în exclusivitate unor copii. (fig. 1).

Din cele 41 de morminte de incinerație, la un număr de 29 s-au folosit urnele pentru depunerea oaselor calcinate și numai la 12 oasele au fost depuse direct în groapă.

În cadrul ritului funerar al incinerării s-au practicat următoarele variante de înmormîntare :

I. Morminte de incinerație, cu oasele calcinate depuse în urne, acoperite cu capace speciale ;

II. Morminte de incinerație cu oasele calcinate depuse în urne, acoperite cu străchini ;

III. Morminte de incinerație, în urne acoperite cu fragmente ceramice de la vase ;

IV. Morminte de incinerație cu oasele calcinate în urne acoperite cu fructiere ;

V. Morminte de incinerație cu oasele calcinate depuse în urne, dar neacoperite ;

VI. Morminte în care oasele calcinate au fost depuse direct pe fundul gropii.

În necropola de la Săucești au fost descoperite la un număr de 6 morminte cu oasele calcinate depuse în urnă sau groapă, diferite pietre mari, nefasonate, cu dimensiunile cuprinse aproximativ între $0{,}80 \times 0.60 \times 0{,}30$ m., care au servit probabil ca semne de morminte (M. 6 ; M. 10 ; M. 11 ; M. 19 ; M. 22 ; M. 40).

Mormintele de înhumație de copii, au fost descoperite la adîncimile cuprinse între 0,80-1,20 m., în poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp, orientate N-S. La două morminte de înhumație s-au întîlnit ca obiecte de inventar mărgele din pastă de sticlă roșie, iar la un mormînt un cuțitaș de fier. Facem precizarea că pietrele descoperite în această necropolă nu pot

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

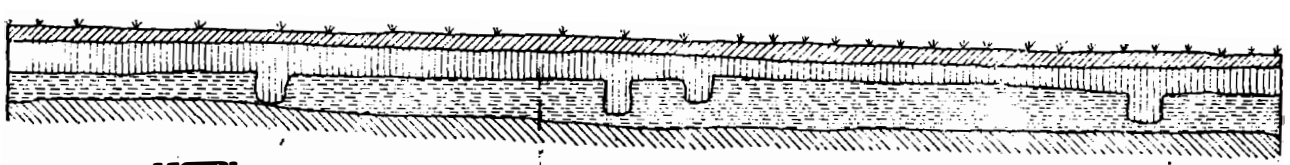

Fig. 2. — Săucești. Profilul peretelui de vest al S. IV din necropola daco-carpică.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

fi luate drept casete, deoarece au fost puse în poziție verticală și numai cîte o singură piatră la un mormînt.

Din studiul celor 48 de morminte descoperite în această necropolă rezultă că toate erau morminte simple, fiecare mormînt reprezentînd întotdeauna conținutul funerar al unui singur individ.

În ceea ce privește ritul înmormîntării, se observă practicarea alături de incinerare și ritul înhumării. Constatînd că erau înhumați numai copii, apreciem că ne găsim în fața atestării moștenirii acestui obicei din La Tène-ul geto-dacic [5].

În necropola de la Săucești s-au descoperit foarte multe obiecte de podoabă ca pandandivi-coșuleț simpli și cu proeminențe conice, lucrați în tehnica filigranului ; perle butoiaș din argint ; cercei în torsadă din argint în tehnica filigranului, pandandivi-căldărușă din fier ; perle din sticlă și pastă de sticlă ; perle de calcedoniu ; perle de corali, o oglindă din bronz de tip sarmato-carpic.

Fibule. În număr de 13, în majoritate din bronz. Tipul predominant de fibulă este cel carpic, dar nu lipsește nici tipul cu portagrafă în formă de teacă din fier sau bronz.

Alături de podoabe se întîlnesc și cuțite din fier la M. 2, M. 12, M. 20, M. 22.

Ceramica

În necropola de la Săucești, 98% din ceramică o reprezintă urnele de factură superioară, lucrată la roată, și numai 2% urnele lucrate cu mîna, din pastă poroasă.

Vasele la roată sînt în general întregi și numai în cîteva cazuri au buza spartă sau prezintă anumite fisuri din cauza presiunii solului. S-au descoperit pînă în prezent un număr de 28 de vase întregi, lucrate la roată, din care 25 de culoare cenușie și 3 de culoare cărămizie.

Ceramica de factură romană în această necropolă se întîlnește numai în stare fragmentară. Într-un singur caz partea superioară de la o amforă (M. 18) a fost folosită drept capac, iar la un număr de trei morminte, s-au întîlnit bucăți de gîturi de amfore în asociație cu ceramica autohtonă.

Ca tipuri de urne se cunosc în necropola de la Săucești în general cele prezente în aria carpică la Poienești, Moldoveni, Sohodor — Horgești, Onceşti — Bărboasa etc.

Predomina urna cu corpul sferoidal, cu gîtul larg și scund, cu buza lată și răsfrîntă orizontal (M. 4, M. 21, M. 25, M. 30, M. 38 și M. 47). Alături de această formă se întîlnește urna fără toartă, cu corpul sferoidal-alungit, cu gîtul înalt, buza dreaptă, cu una-două nervuri în relief sub buză sau pe gît : M. 1, M. 13, M. 15, M. 27, M. 34). Într-un singur caz la urna din M. 39 se întîlnesc trei linii profilate în relief, la distanțe egale.

Tipul cel mai frecvent în această necropolă îl reprezintă vasul-urnă, de formă bitronconică, cu o linie în relief, sub buza vasului sau pe gît (M. 2,

5 În așezarea geto-dacică de la Răcătău-Cetățuie, s-au descoperit două morminte de înhumație aparținînd unor copii, iar la Bradu-Negri, un număr mult mai mare de morminte. Informații V. Ursachi. Materiale inedite.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

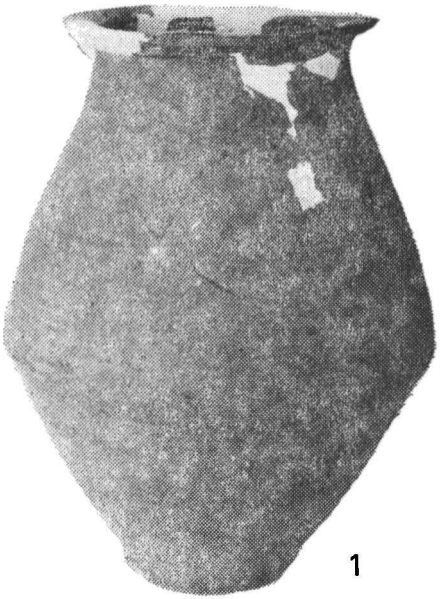

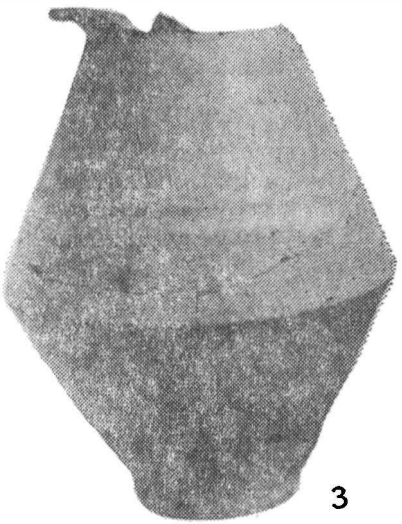

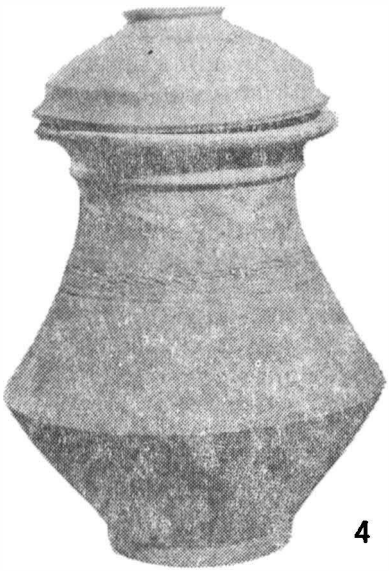

Fig. 3. — Săucești, Târlița lui Anghel : 1, M. 2 ; 2, M. 20 ; 3, M. 22 ; 4, M. 27.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

M. 20, M. 22, M. 27). Iese în evidență urna de la M. 27 care prezintă pe gît un decor din linii incizate în val, încadrate cu linii paralele.

Se cunoaște în această necropolă, într-un singur exemplar și o amforă de tip Poienești (M. 48) cu gîtul alungit, buza îngroșată, cu două torți și fundul inelar. De asemeni, în M. 10. a fost descoperită o urnă de formă sferică, cu gîtul scund și buza dreaptă, de culoare cenușie lucrată la roată, acoperită cu un capac.

Majoritatea mormintelor sînt reprezentate prin urne acoperite cu cîte o strachină de culoare cenușie (M. 16, M. 20, M. 21, M. 25, M. 30, M. 34 M. 38, M. 44, M. 47) sau de culoare cărămizie (M. 11, M. 13 și M. 21) ; într-un singur caz o fructieră întreagă de tipul cu piciorul scund, de culoare cenușie (M. 39) asemănătoare cu cele de la Măgura [6] și Poiana Dulcești [7]. La un număr de 7 morminte urnele n-au fost acoperite (M. 1, M. 2, M. 5, M. 28, M. 29, M. 31 și M. 40).

Arderea secundară este prezentă și în această necropolă, așa cum o demonstrează urna de tip amforă din M. 48.

În această necropolă nu lipsesc nici vasele secundare, în care erau depuse ofrande. Este vorba de o căniță descoperită în urna de la M. 48, un castron lucrat din pastă poroasă cu mîna. Cănița este din pastă fină de culoare cenușie, identică cu cea de la Poiana—Dulcești [8]. Ea a fost așezată peste oasele calcinate în M. 48.

Forma gropilor la toate mormintele de incinerație este cilindrică, în afară de cele de la mormintele de înhumație care au o formă oarecum dreptunghiulară.

Diametrul maxim al gropilor este de 0,60 m, iar cel minim nu depășește 0,40 m. Adîncimea gropilor variază între 0,60 m și pînă la 1,00 m la morminte de incinerație, iar la cele de înhumație de la 0,60—1,20 m. Această situație poate să conducă la ideea că avem de-a face cu două etape de înmormîntare. Faptul că cea mai mare parte din necropolă a fost distrusă, este foarte greu să ne pronunțăm asupra etapelor de înmormîntare.

În ceea ce privește organizarea necropolei facem precizarea că mormintele erau așezate oarecum în linie dreaptă, dovadă a orientării lor după semnele de morminte. Locul cremației n-a fost încă descoperit. Probabil ca și în celelalte necropole, cremația avea loc undeva în afara necropolei.

Necropola de la Săucești, prin bogăția inventarului asigură o datare largă, cuprinsă între cea de a doua jumătate a sec. II și în tot secolul III e.n.

Din punct de vedere etnic, mormintele aparțin cu siguranță populației daco-carpice, populație ce a creat una din cele mai frumoase culturi căreia tot mai mulți cercetători îi atribuie denumirea, și pe bună dreptate, de „cultură carpică" [9].

---

6 Săpături, Iulian Antonescu și Eugenia Antonescu. Material inedit.
7 Gh. Bichir, *Cultura Carpică*, 1973, p. 317, pl. CI/5.
8 Ibidem, p. 340, pl. CXXIV/3.
9 Op. cit, p. 14.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

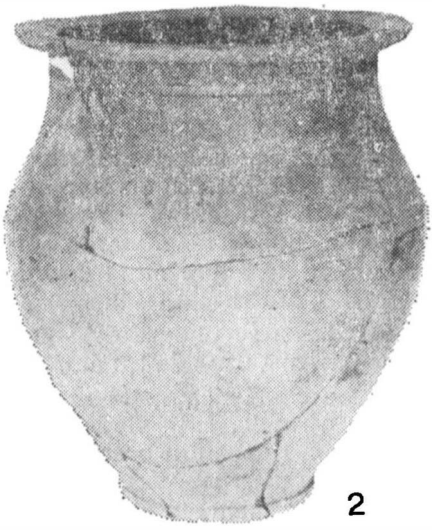

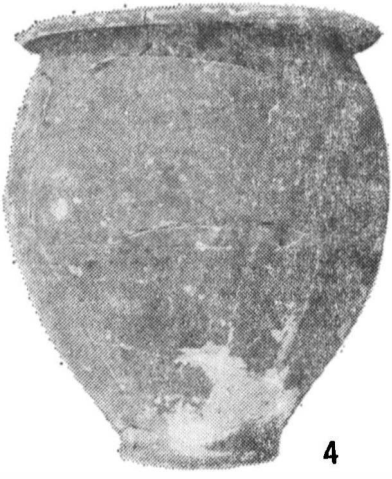

Fig. 4. — Săucești. Urne funerare : 1, M. 1 ; 2, M. 4 ; 3, M. 30 ; 4, M. 28.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

OBIECTE DE INVENTAR

În această necropolă s-au descoperit pe lîngă ceramică și foarte multe obiecte de fier, bronz, sticlă, argint și corali. Aproape toate mormintele au fost însoțite de podoabe, dar au fost și situații cînd printre oasele calcinate s-au găsit obiecte sfărîmate de foc. Ele n-au putut fi recuperate, fiind puternic deteriorate în timpul cremației și apoi și datorită acizilor solului. Totuși se observă că un număr apreciabil de podoabe s-au păstrat destul de bine, în special, în urnele acoperite și închise ermetic cu capac. Același lucru se poate spune și de oasele umane care n-au fost arse pînă la epuizare (dinți, falange, capete de la oasele mari, părți de craniu), ele conservîndu-se destul de bine în interiorul urnelor, vor permite un studiu antropologic complet [10].

La Săucești s-au descoperit un număr de 352 de obiecte din fier, bronz, sticlă, calcedoniu, coral, fără a pune la socoteală și cele 28 de urne, capace și strachini.

Cuțitele de fier, s-au descoperit în stare fragmentară, cu vîrful sau mînerul rupt din vechime sau deteriorate de oxizii fierului (M. 11, M. 19, M. 22, M. 37, M. 42, M. 45). Aceste piese sînt de dimensiuni diferite și au lama dreaptă sau ușor curbată. Mînerul a fost în toate cazurile din lemn sau os, fixat în nituri din fier sau bronz.

În pămîntul de umplutură s-a descoperit un fragment de mîner care probabil a aparținut unui mormînt.

Catarame. S-a descoperit o singură cataramă cu spin, în M. 47 din bronz, la care se păstrează numai inelul de formă ovală, cu partea din față mult îngroșată în formă de semilună.

Fibule. Numărul lor este destul de mare — 13, dar nu toate sînt bine conservate. Ele pot fi împărțite în două grupe : fibule de tip carpic (în M. 1, M. 4, M. 15, M. 20, M. 22, M. 28, M. 31, M. 32 și M. 37) și fibule cu port-agrafa în formă de teacă (M. 5 din fier, M. 21 și M. 44 din bronz).

Fibulele de tip carpic sînt lucrate toate din bronz și au port-agrafa scundă (M. 1, M, 2, M. 4, M. 20) dar și puțin mai înaltă (M. 28, M. 31, M. 37), iar piciorul la toate se termină printr-un buton conic ca cele descoperite la Poienești [11], Poiana Dulcești [12], Pădureni [13], Butnărești [14], Văleni—Botești [15], Moldoveni—Gabăra [16] și Bacău [17]. De cele mai multe ori piciorul este ornamentat la exterior printr-o șănțuire punctată.

Fibulele cu port-agrafa în formă de teacă sînt prezente la trei morminte (M. 5, M. 21 și M. 44) și ele își găsesc analogii în necropolele de la

10 De cercetarea oaselor calcinate din această necropolă se ocupă Dr. Dardu Nicolăescu-Plopșor.
11 Radu Vulpe, ***Săpăturile de la Poienești din 1949,*** în Materiale I, p. 332, fig. 140/M 55.
12 Gh. Bichir, ***Cultura carpică,*** 1973, Pl. CLXVI/1, 5, 6, 9-10, 13 și 1-9.
13 Sebastian Morintz și Gheorghe Bichir, ***Săpăturile de la Pădureni,*** Materiale VI, p. 492, fig. 3/1-3.
14 Gh. Bichir, op. cit., Pl. CLXXI/1-2.
15 Ibidem, Pl. CLXXI/3-4.
16 Iulian Antonescu, ***Săpăturile de la Gabăra-Porcești,*** în Materiale, VI, p. 480/4-5.
17 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, ***op. cit.,*** p. 255, fig. 31/2 ; Viorel Căpitanu, în ***Muzeul Național,*** II, 1975, p. 328.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

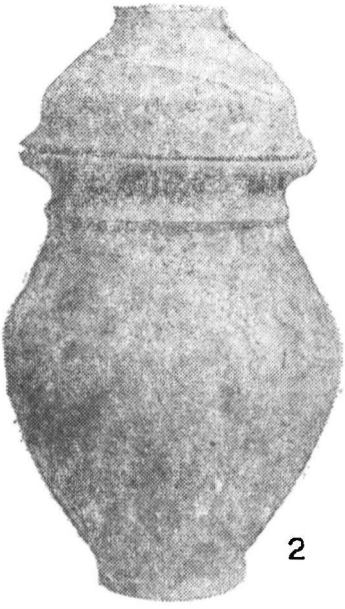

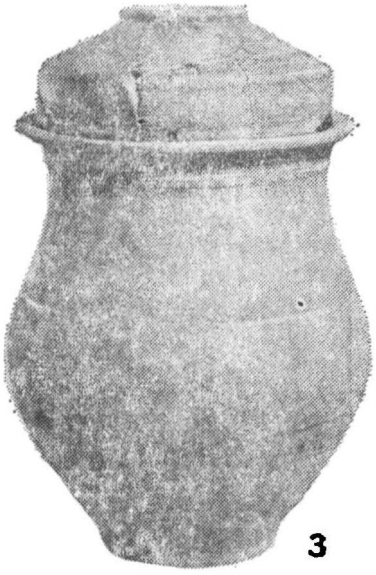

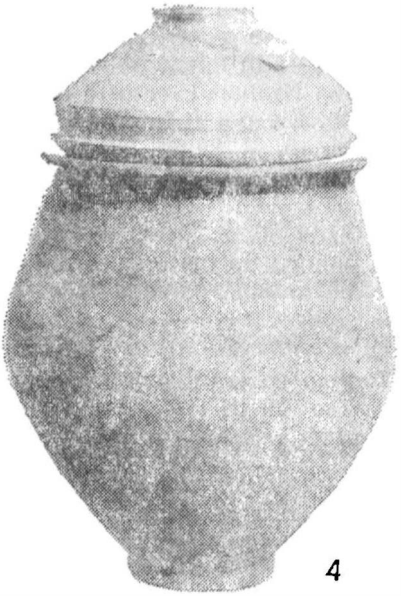

Fig. 5. — Săucești. Urne funerare : 1, M. 43 ; 2, M. 24 ; 3, M. 44 ; 4, M. 38.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

Poienești [18], Moldoveni—Gabăra [19], Bărboasa—Gălănești [20], Dochia—Piatra Neamț [21], dar și în așezările de la Slobozia—Roznov [22], și Obreja—Transilvania [23].

OBIECTE DE TOALETĂ

S-a descoperit o singură oglindă, întreagă, de tip sarmato-carpic în M. 30, de formă discoidală, cu mînerul perforat, iar pe revers abia se observă o tamga, cu marginea ușor reliefată [24].

PODOABE

În necropola de la Săucești s-au descoperit foarte multe podoabe de forme și mărimi diferite, cum ar fi : pandantivi-coșuleț, cercei și perle în formă de butoiaș din argint în tehnica filigranului ; perle de sticlă, calcedoniu, cornalină și corali (mărgean), pandantivi-căldărușă din fier, pandantivi-amuletă din bronz, verigi etc.

PANDANTIVI-COȘULEȚ

S-au descoperit în M. 1, M. 4, M. 20, M. 22, M. 25, M. 30, M. 39 în număr de 10, și sînt executați în tehnica filigranului, aidoma celor de la Poienești [25], Pădureni [26], Moldoveni—Gabăra [27], Vîrtișcoiu [28], Oncești—Cioara [29], Văleni—Botești [30] și Butnărești [31]. Fac excepție cei din M. 1, care deși sînt executați tot în tehnica filigranului la exterior nu sînt împodobiți cu proeminențe conice, torsade sau granulații, ci sînt executați într-o formă simplă prin înfășurare [32]. Același lucru se poate spune și despre cele trei perle din argint, goale în interior, descoperite în M. 20 și M. 27, care nu-și găsesc deocamdată analogii în necropolele descoperite pînă în prezent, ele reprezentînd o nouă variantă în cultura carpică, urmînd după cele care sînt decorate cu proeminențe conice sau cu rozete [33].

Cercei din argint. Descoperiți în M. 1, M. 15, M. 20, M. 22, M. 30 și M. 34 în număr de 7, sînt executați în tehnica filigranului și prezintă la

18 Radu Vulpe, *op. cit.* p. 402, fig. 310, p. 408, fig. 321/11.
19 Iulian Antonescu, *op. cit.*, p. 480, fig. 5/5.
20 Viorel Căpitanu, *op. cit.* p. 305, fig. 11/11.
21 C. Scorpan, *Necropola carpică de la Dochia*, în AM, V, 1967, p. 327 și 335.
22 Gh. Bichir, *op. cit.* Pl. CLXIX/3.
23 D. Protase, *Așezarea și cimitirul de la Obreja*, în Acta MN, 8, 1971, p. 135-160.
24 Pentru comparație vezi oglinda de la Bărboasa-Oncești, în *Muzeul Național*, II, 1975, p. 305, fig. 11/1.
25 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 335, fig. 145 și fig. 148.
26 Gh. Bichir, *op. cit.* Pl. CLXXVIII/4.
27 Iulian Antonescu, *op. cit.*, p. 395, Pl. CLXXIX/1-8.
28 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 117-118.
29 Viorel Căpitanu, *op. cit.*, p. 311, fig. 18/4-12 și fig. 20/2,7.
30 Informații V. Ursachi și I. Ioniță, *material inedit.*
31 Gh. Bichir, *op. cit.* p. 113 și 116.
32 Viorel Căpitanu, *op. cit.*, p. 230, fig. 29/2-3 și Pl. CLXXVII/1-3.
33 Gh. Bichir, *op. cit.* Pl. CLXX.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

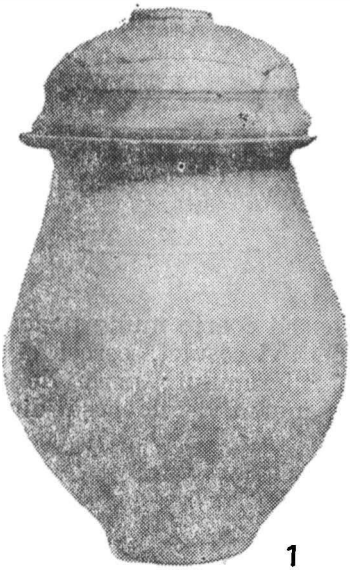

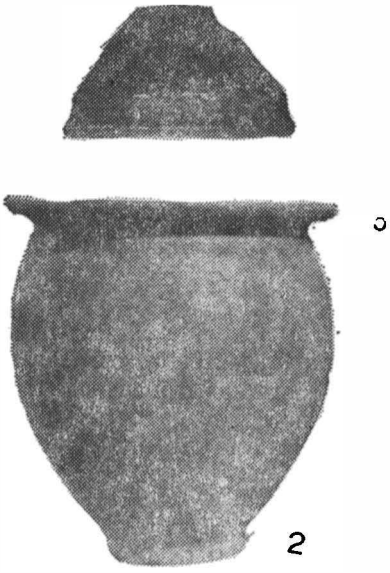

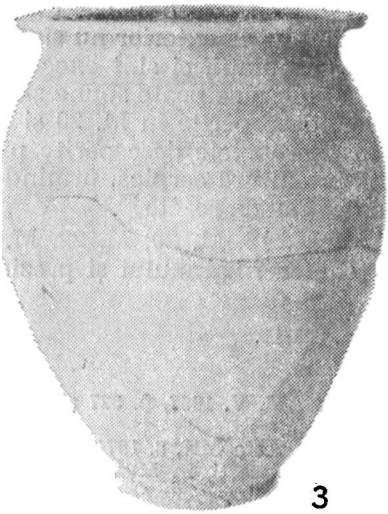

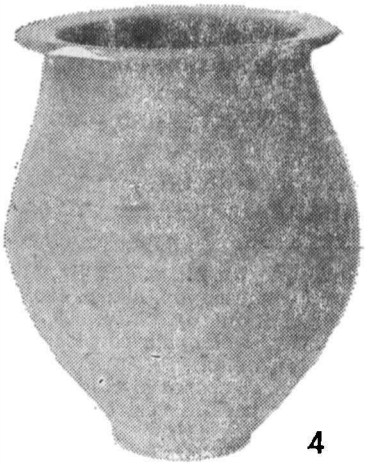

Fig. 6. — Săucești. Urne funerare. 1, M. 25 ; 2, M. 45 ; 3, M. 29 ; 4, M. 7.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

exterior un decor minuțios asemănător celui din necropolele de la Poienești, Pădureni, Moldoveni-Gabăra și Butnărești. Piesele fiind foarte fragile se păstrează în stare fragmentară. Cîteva exemplare au fost restaurate în laboratorul nostru [34].

Facem mențiunea că podoabele de argint s-au descoperit numai în morminte închise, adică în urne și nu la cele cu oasele calcinate, depuse în groapă sau la morminte de înhumație. A doua observație pe care o facem aici este că pandativii-coșuleț s-au descoperit împreună cu cercei și perle-butoiaș în M. 1, M. 15, M. 20, M. 22 și M. 30, în timp ce în M. 27 perlele butoiaș apar împreună cu alte podoabe cum ar fi : mărgele de sticlă sau cornalină.

Pandantivi-căldărușe din fier. S-au descoperit la un număr de 6 morminte (M. 2, M. 5, M. 25, M. 30, M. 38, M. 47) însumînd un număr de 8 exemplare. Au forma cilindrică, cu fundul plat și tortița în semicerc. În interior, aceste podoabe sînt goale. Căldărușele din fier sînt asemănătoare celor descoperite la Poienești [35], Pădureni [36], Soporul de Cîmpie [37], Cristian și Merești [38] și apar numai la mormintele de incinerație.

Pandantivi-amulete. S-au descoperit două exemplare din bronz, dar prin formă și dimensiuni se deosebesc de cei de la Poienești, Pădureni și Poiana Dulcești [39].

Perle. Aceste podoabe ocupă un loc important în necropola de la Săucești. S-au descoperit un număr de 107 mărgele de sticlă, 60 mărgele de calcedoniu, 7 perle de cornalină și 93 perle de coral.

Perlele de sticlă precum și cele din pastă de sticlă apar la un număr de 18 morminte (M. 1, M. 5, M. 6, M. 9, M. 12, M. 15, M. 18, M. 20, M. 21, M. 25, M. 28, M. 30, M. 34, M. 38, M. 39 M. 36, M. 46) de incinerație dar și la cele de înhumație. Aceste perle sînt de culori, forme și mărimi diferite.

Perle de cornalină. Apar la un număr de 4 morminte (M. 15, M. 20, M. 27 și M. 38), împreună cu podoabe de sticlă, calcedoniu și corali de culoare roșie-cărămizie.

Perle de calcedoniu. S-au întîlnit la un număr de 10 morminte (M. 2, M. 15, M. 20, M. 21, M. 25, M. 28, M. 30, M. 38 M. 46, M. 47) și au o formă sferoidală, dar într-un singur caz și de formă ovală. Mărimea lor oscilează de la 1 la 2,5 cm, iar cea de formă ovală (M. 20) depășește 2 cm. Perlele de calcedoniu sînt de aspect calcaros dar nu lipsesc nici cele de aspect sticlos.

Perle de corali (mărgean). Sînt prezente la un număr de 7 morminte (M. 20, M. 21, M.25, M. 28, M. 30, M. 38, M. 47) și apar numai la mormintele cu oasele calcinte depuse în urnă. Aceste fragmente de corali și-au pierdut culoarea inițială și apar într-o culoare cenușie și din această cauză

34 Restaurarea și conservarea acestor piese aparțin lui Georgel Bandrabur.
35 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 342, fig. 156/2.
36 Sebastian Morintz și Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 292, fig. 3/6.
37 D. Protase, *Le cimetière de Soporul de Cîmpie un nouveau témoinage de la présence de daces en Dacie romaine*, în Dacia, NS, XIII, fig. 12/11.
38 I. Pop, *Pandantive în formă de căldărușe din sud-estul Transilvaniei* în SCIV, I, 17, p. 175-180.
39 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 120, Pl. CLXXXV/1-2 și Pl. CLXV/8.
40 Gh. Bichir, *op. cit.*, Pl. CXXX/1, 4, 6, p. 346.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

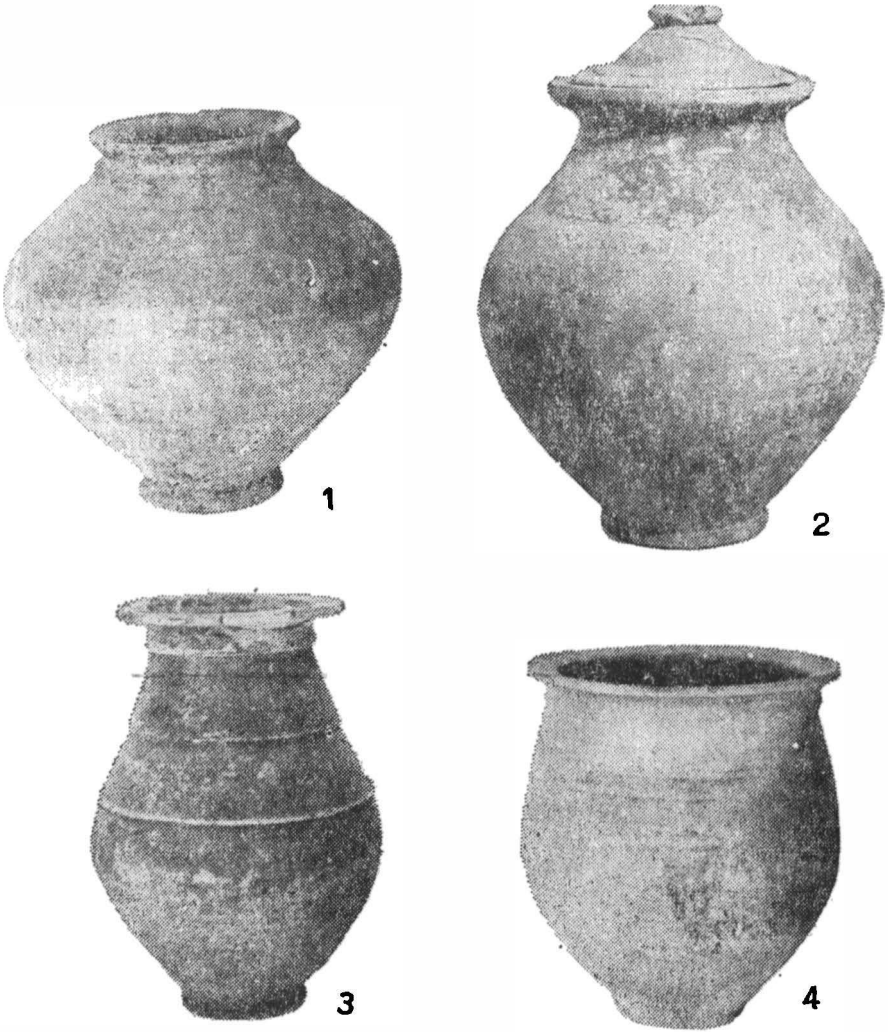

Fig. 7. — Sucevița, urne funerare : 1, M. 10 ; 2, M. 31 ; 3, M. 15 ; 4, M. 21.

http://www.dacoromanica.ro http://dacoromanica.ro

se confundă de multe ori cu oasele calcinate umane. Ca dimensiuni variază între 1—5 cm.

Ar mai fi de amintit aici prezența unei verigi-inel din bronz (M. 7), a mai multor ace din fier în stare fragmentară, un segment dintr-un lănțișor din fier (M. 30), bucăți de tablă răsucită din bronz (M. 46), un segment din sîrmă de argint, perle de os și fard de culoare roz (M. 38).

Subliniem faptul că foarte multe podoabe din sticlă, calcedoniu, corali au fost distruse de foc, ele păstrîndu-se doar în stare fragmentară.

În urma analizei rezultatelor acestei necropole birituale se desprind următoarele concluzii

Necropola de la Săucești aparține în exclusivitate populației autohtone, în speță, daco-carpică, chiar dacă întîlnim și obiecte de factură străină, ele au ajuns aici pe calea schimbului.

Se practicau cele două rituri de înmormîntare : incinerația pentru maturi și înhumați apentru copii. Incinerația era practicată de către populația daco-carpică în două variante : morminte de incinerație în urnă și morminte de incinerație în care oasele erau depuse direct în groapă.

Mormnitele de înhumație prin rit și inventar aparțin și ele carpilor și sînt contemporane celor de incinerație.

Inventarul funerar de la Săucești format în mare parte din ceramică de factură locală, dar și de import (fragmente de amfore romane), diferite obiecte de podoabă din argint, (cercei, pandantivi-coșuleț, perle de argint), mărgele din sticlă, calcedoniu, corali de forme, mărimi și culori diferite ; pandantivi de metal (căldărușă), obiecte de uz casnic (cuțite în special). fibule de tip carpic sau cu port-agrafă în formă de teacă, cu piciorul întors pe dedesubt asigură o datare corespunzătoare celei de a doua jumătăți a secolului II și în tot secolul III e.n.

Această necropolă, spre deosebire de cele cunoscute și cercetate pînă în prezent în Moldova se află într-o zonă joasă, la numai cîțiva metri de fosta albie a Siretului și dovedește că daco-carpii au locuit nu numai în zona deluroasă, ci peste tot, acolo unde terenul le-a oferit condiții prielnice. atît pentru așezări cît și pentru agricultură și creșterea vitelor. Apa Siretului, la vremea aceea, reprezenta cu siguranță o arteră principală în relațiile comerciale dintre daco-carpi și populațiile vecine.

LISTA MORMINTELOR

Mormîntul nr. 1. **De incinerație, cu oasele calcinate depuse într-o urnă de culoare cenușie, lucrată la roată, fără toartă, cu corpul sferoidal, gura largă și gîtul scund. Buza lată și răsfrîntă orizontal. Dimensiuni : I. 0,378 mm ; d.g. 177 mm ; d.f. 113 mm. (fig. 4/1).**

Urna a fost descoperită la adîncimea de 0,40 m. de la suprafața solului, iar fundul ei zăcea la 0,80 m.

Inventar :

- **un cuțit din fier, (fig. 1/1) puternic oxidat, lung de 10 cm.**
- **o perlă din sticlă în stare fragmentară**

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

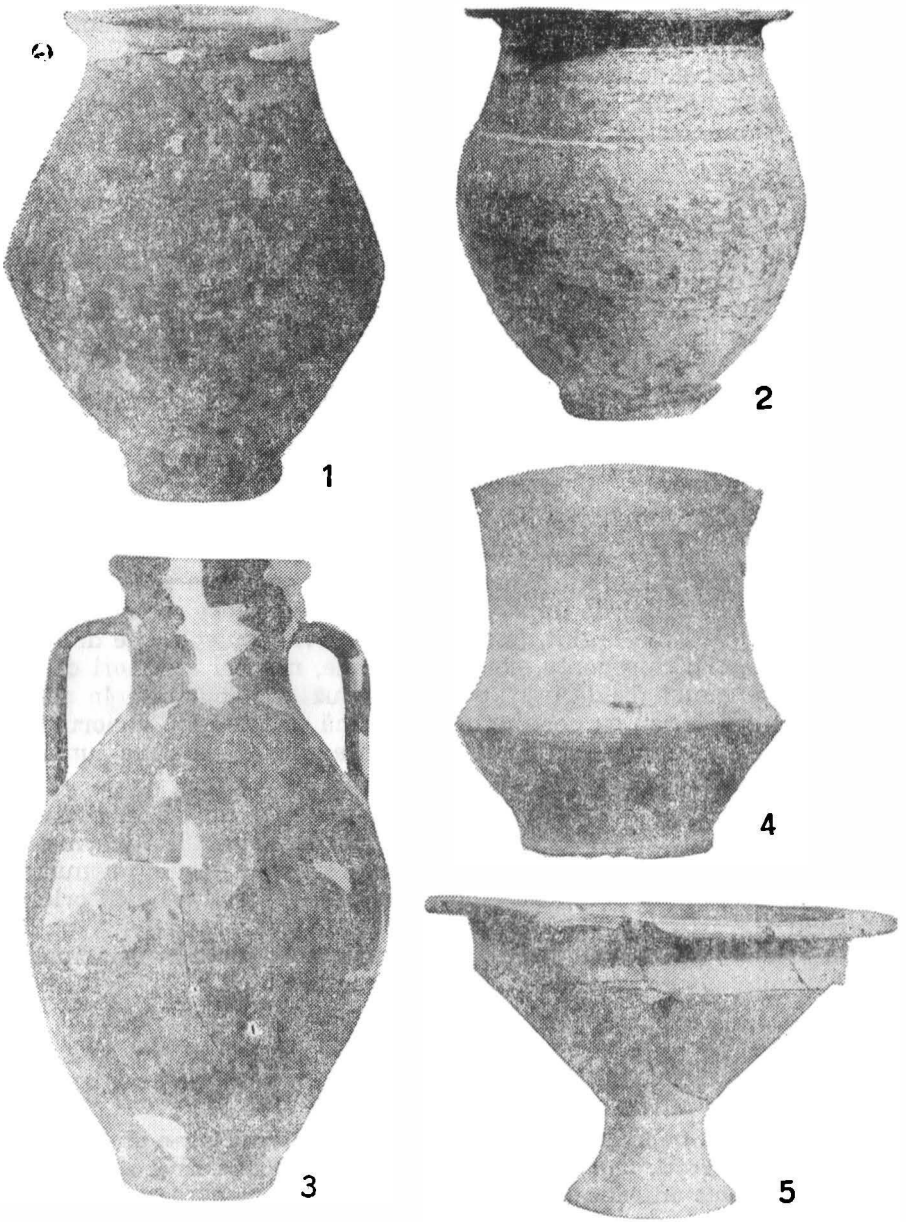

Fig. 8. — Săucești. Urne funerare și fructieră : 1, M. 39 ; 2, M. 14 ; 3-4, M. 48 ; 5, M. 39.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— un cercel din argint în tehnica filigranului, în stare fragmentară
— doi pandantivi — coșuleț din argint
— o fibulă în stare fragmentară de tip carpic, cu port — agrafa scundă și piciorul terminat printr-un buton conic.

Mormîntul nr. 2. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă de culoare cenușie lucrată la roată (fig. 3/2). Face parte din categoria urnelor cu corpul bitronconic, cu buza dreaptă și ușor răsfrîntă. Sub buză se întîlnește o linie în relief.

Dimensiuni : I. 360 mm ; d.g. 198 mm ; d.f. 115 mm. Urna zăcea la adîncimea de 0,70 m de la suprafața solului.

Inventar :

— un pandantiv — căldărușă din fier de formă cilindrică cu tortiță ;
— trei perle întregi din calcedoniu și altele în stare fragmentară ;
— un arc din fier deteriorat de foc ;
— un fragment de tablă din bronz ;
— o fibulă din bronz de tip carpic cu port-agrafa scundă și piciorul terminat printr-un buton conic.

Mormîntul nr. 3. De incinerație, cu oasele depuse direct pe fundul unei gropi de formă rotundă la adîncimea de 0,45 m. de la suprafața solului. Pe fundul gropii s-au descoperie și foarte mulți cărbuni. Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 4. De incinerație, cu oasele calcinate depuse într-o urnă de culoare cenușie, fără toartă, cu corpul sferoidal, gîtul scund și gura largă. Sub buza vasului se întîlnește o linie în relief (fig. 4/2).

Dimensiuni : I. 290 mm ; d.g. 210 mm ; d.f. 116 mm. Urna a fost acoperită cu un fragment de la un alt vas, iar în interiorul ei s-a descoperit o strachină mică cu peretele drept și umărul distinct.

Dimensiunile străchinii : I. 75 mm ; d.g. 90 mm ; d.f. 75 mm.

Inventar :

— un coșuleț din argint în tehnica filigranului (fig. 10/3) ;
— un pandantiv — butoiaș din argint în stare fragmentară lucrat tot în tehnica filigranului ;
— o fibulă de tip carpic din bronz identică cu cea de la M1.

Mormîntul nr. 5. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă de culoare cenușie, lucrată la roată, în stare fragmentară, la adîncimea de 0,50 m de la suprafața solului.

Inventar :

— o fibulă din fier, cu port-agrafa în formă de teacă, puternic oxidată ;
— o căldărușă din fier cu fundul plat ;
— 15 perle din pastă de sticlă (unele zgurificate).

Mormîntul nr. 6. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în groapă, de formă rotundă, la 0,60 m de la suprafața solului. Printre oase s-au descoperit și cîteva fragmente ceramice din pastă fină de culoare cenușie.

Inventar :

— foarte multe bucăți de la un obiect de sticlă ;
— perle din sticlă mată în stare fragmentară.

Deasupra mormîntului s-au descoperit două pietre mari din gresie de formă trapezoidală, înalte de 0,50 m și folosite probabil ca semne de morminte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

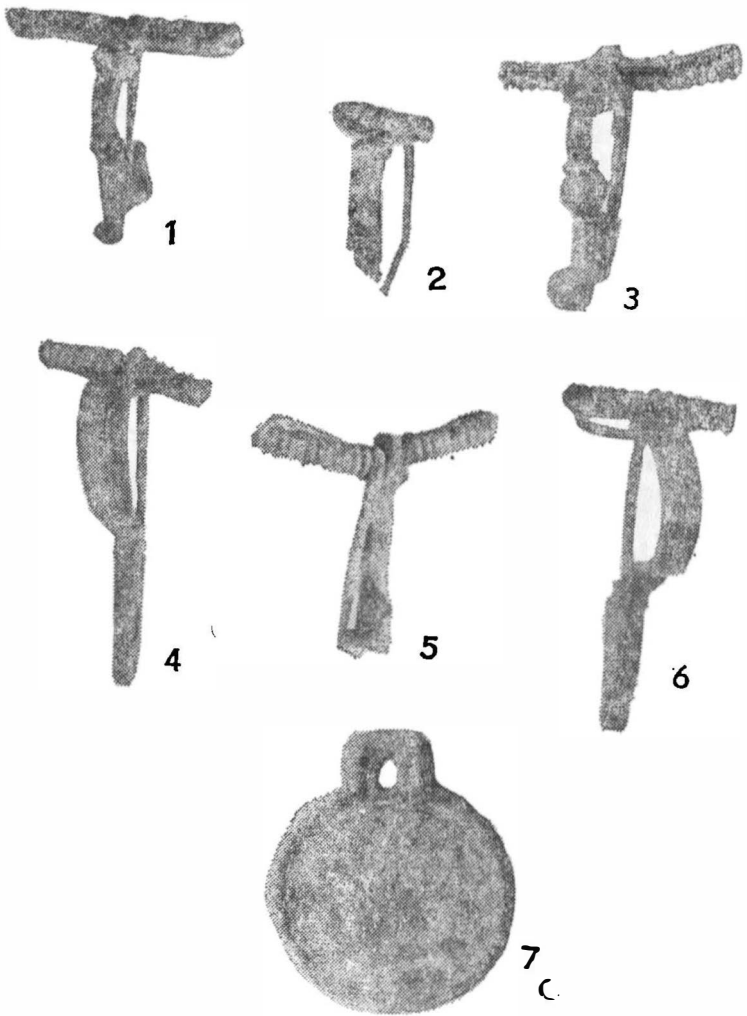

Fig. 9. — Săucești. Fibule daco-carpice și oglindă de tip sarmato-carpic : 1, M. 20 ; 2, M. 29 ; 3, M. 32 ; 4, M. 44 ; 5, M. 31 ; 6, M. 21 ; 7, M. 30.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

Mormîntul nr. 7. De incinerație. La 0,90 m de la suprafața solului cu oasele calcinate depuse într-o urnă de culoare cenușie, lucrată la roată, din pastă fină (fig. 6/4). Urna a fost descoperită în poziție verticală, ușor înclinată spre nord. Drept capac s-a folosit o strachină din pastă fină de culoare cenușie, așezată cu gura în jos. Lîngă urnă s-a descoperit o verigă din bronz (fig. 10/15), iar în interiorul ei mai multe perle din calcedoniu în stare fragmentară.

Mormîntul nr. 8. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă, de culoare cenușie, lucrată la roată, cu fundul inelar, la 0,75 m adîncime.

Vasul — urnă are corpul globular alungit, cu buza lată, răsfrîntă orizontal, cu două nervuri în relief, una sub buză și cealaltă pe gîtul urnei. Urna are la exterior un decor lustruit în val.

Drept capac s-a folosit o amforă în stare fragmentară, de culoare gălbuie, de tip provincial roman.

Groapa este de formă cilindrică și are în diametru 0,60 m. Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 9. Inhumație, la adîncimea de 0,70 m de la suprafața solului și aparține unui copil.

Scheletul a fost așezat în poziție întinsă, pe spate, cu mîinile întinse pe lîngă corp, Poziția scheletului este nord-sud (capul la nord cu fața spre est și picioarele la sud).

Inventar :

— trei perle din pastă de sticlă, de culoare roșie, în zona claviculei.

Mormîntul nr. 10. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă la adîncimea de 1 m. Vasul urnă de culoare cenușie lucrat la roată are o formă sferoidală și fundul inelar, gîtul scurt și buza lată și ușor răsfrîntă. Pe gîtul vasului se observă o nervură în relief (fig. 7/1).

Dimensiuni : I. 250 mm ; d.g. 137 mm ; d.f. 100 mm.

Urna a fost acoperită cu un capac, confecționat în mod special tot din pastă fină de culoare cenușie lucrat la roată. Are formă de disc cu un buton rotund la exterior. La partea superioară capacul este decorat cu două rînduri de cercuri formate prin linii verticale, realizate prin incizii.

Capacul prezintă la partea inferioară un prag de oprire.

Deasupra urnei s-a descoperit o lespede de piatră cu înălțimea de 0,65 m.

Lipsesc obiecte de inventar.

Mormîntul nr. 11. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în groapă la 0,50 m de la suprafața solului. Mormîntul a fost marcat printr-o lespede de piatră înaltă de 0,45 m.

Fundul gropii se afla la 0,85 m de la suprafața solului. În groapă s-au descoperit alături de oase calcinate un cuțit de fier lung de 15 cm și un al doilea în stare fragmentară.

Mormîntul nr. 12. Inhumație — copil, la 0,80 m de la suprafața solului, în poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp și fața spre est. Groapa era de formă dreptunghiulară și nu depășește 1,20 m. Sub oase, groapa continua cu încă 0,15 m. adîncime. În general oasele înhumatului sînt deteriorate de acizii solului. Se păstrează mai bine craniul și falangele.

Inventar :

— mai multe perle din care 2 din sticlă mată, 12 din pastă de sticlă roșie și una fațetată, din cornalină. Toate perlele se aflau în zona claviculei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

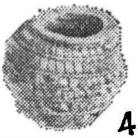

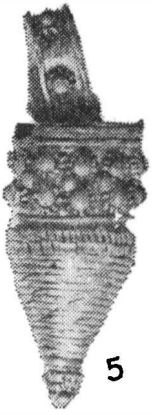

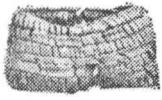

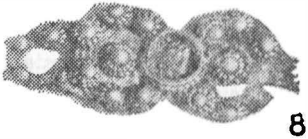

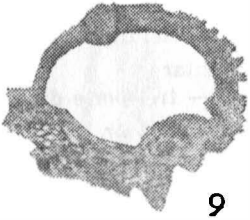

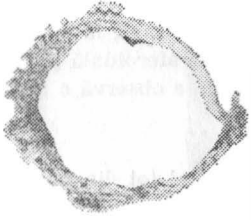

Fig. 10. — Săucești. Podoabe din argint și bronz daco-carpice : 1-2, M. 28 ; 3, M. 4 ; 4, M. 27 ; 5, M. 20 ; 6, M. 38 ; 7-11, M. 80 ; 15, M. 7 ; 16, M. 47.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

Mormîntul nr. 13. De incinerație la adîncimea de 0,55 m. de la suprafața solului. Oasele calcinate au fost depuse într-o urnă de culoare cărămizie cu angobă roșie. Urna este lucrată la roată, cu corpul sferoidal, gîtul larg și scund, cu buza lată și răsfrîntă orizontal. Urna prezintă sub buză o nervură în relief (fig. 5/1).

Dimensiuni : I. 265 mm ; d.g. 195 mm ; d.f. 96 mm.

Drept capac s-a folosit o strachină, de culoare cărămizie, lucrată la roată, cu dimensiuni : I. 90 mm ; d.g. 160 mm ; d.f. 50 mm.

În interiorul urnei s-au descoperit foarte puține oase calcinate împreună cu cîteva perle din sticlă, sfărîmate din timpul cremației.

Mormîntul nr. 14. De incinerație, cu oasele calcinate, depuse în urnă, de culoare cărămizie, lucrată la roată, cu corpul sferoidal, gîtul larg și scund, cu buza lată și răsfrîntă orizontal (fig. 8/2). Mormîntul zăcea la adîncimea de 0,95 m. de la suprafața solului. Urna este decorată cu o linie în relief sub baza vasului și o a doua acolo unde începe gîtul vasului. Urna are fundul inelar. Ca și la mormîntul nr. 13 urna a fost acoperită pe întreaga suprafață cu angobă de culoare roșie-cărămizie.

Dimensiuni : I. 246 mm ; d.g. 203 mm ; d.f. 90 mm.

Urna a fost acoperită cu un fragment ceramic de culoare cenușie lucrat la roată.

Lîngă urnă a fost descoperit și un fragment de mînușă de amforă de factură romană.

În interiorul urnei s-au descoperit puține oase calcinate umane. Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 15. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă, de culoare cenușie, lucrată la roată, cu gîtul alungit și fundul inelar. Pe corpul vasului se întîlnesc trei linii în relief la distanțe egale (fig. 7/3). Buza vasului a fost ruptă din vechime, iar în interiorul lui s-au descoperit cîteva fragmente de la gura vasului.

Urna a fost acoperită cu un capac din aceeași pastă, confecționat în mod special, care se termină cu un buton la partea superioară. Urna a fost depusă într-o groapă de formă circulară la 0,75 m. de la suprafața solului.

În interiorul urnei s-au descoperit foarte multe oase umane calcinate, iar în jurul ei fragmente de vatră și cărbuni.

Inventar :

— un cercel din argint lucrat în tehnica filigranului, de tipul celor de la Poienești—Vaslui, Moldoveni—Gabăra, Onceşti—Cioara etc. ;
— cinci perle din calcedoniu din care una deformată de foc ;
— șase perle din sticlă, din care trei deformate de foc ;
— o perlă din cornalină ;
— o perlă de coral ;
— două ace din fier, în stare fragmentară.

Mormîntul nr. 16. De incinerație, la adîncimea de 0.80 m. de la suprafața solului. Oasele calcinate au fost depuse într-o urnă de culoare cenușie, lucrată la roată. Partea superioară a urnei a fost spartă din vechime. În interiorul urnei s-a descoperit un fragment de la o strachină. Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 17. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în groapă la 0.60 m. de la suprafața solului. Mormîntul a fost deranjat în parte cu ocazia nivelării terenului, el aflîndu-se în partea de est a necropolei, în zona mult afectată. Lipsesc obiecte de inventar.

Mormîntul nr. 18. De incinerație, cu oasele calcinate depuse într-o urnă de culoare cărămizie, lucrată cu mîna, cu fundul plat. Urna a fost atacată puternic de acizii

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

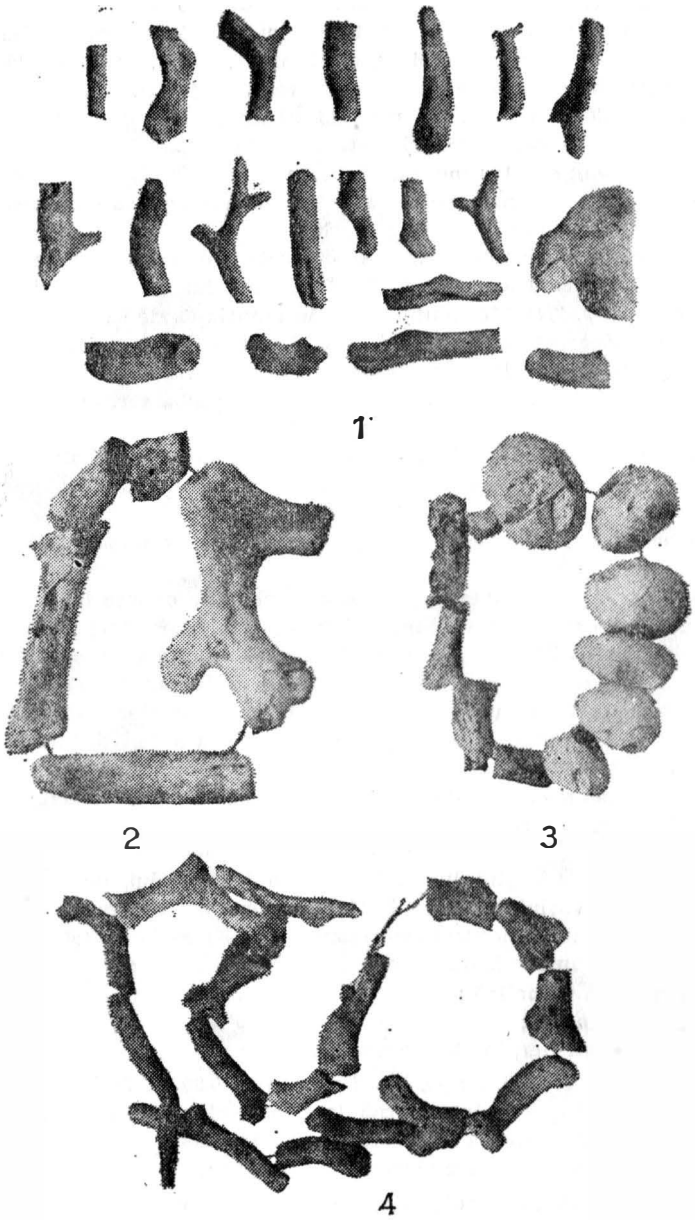

Fig. 11. — Săucești. Podoabe din corali și calcedoniu : 1, M. 38 ; 2, M. 25 ; 3, M. 21 ; 4, M. 47.

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

solului și se afla la adîncimea de 0,60 m. de la suprafața solului. Urna se păstrează în stare fragmentară și prezintă la exterior un brîu simplu — crestat.

Precizăm că oasele calcinate de la acest mormînt au fost depuse atît în urnă cît și în jurul ei.

Inventar :

—o perlă din sticlă în stare fragmentară.

Mormîntul nr. 19. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în groapă, la 0,70 m. de la suprafața solului. Groapa are formă circulară și are o adîncime de 0,70 m.

La 0,50 m. de la suprafața solului s-a dat peste o lespede de piatră, înaltă de 0,50 m. Sub această lespede, în pămîntul de umplutură s-au descoperit oasele calcinate ale defunctului. În partea de est a lespedei de piatră s-au descoperit două fragmente de amforă romană (o gură și o toartă) de culoare roșie-cărămizie.

Printre oasele calcinate s-a descoperit ca inventar un cuțit din fier cu două nituri de bronz.

Mormîntul nr. 20. De incinerație, oasele calcinate depuse în urnă, de culoare cărămizie, de formă bitronconică, lucrată la roată. Urna are gîtul cilindric, cu buza lată, răsfrîntă orizontal, cu cîteva știrbituri din vechime. Sub buza vasului se află o linie în relief.

Dimensiuni I. 318 mm ; d.g. 190 mm ; d.f. 107 mm. (fig. 3/2).

Urna a fost acoperită cu o strachină de culoare cenușie, lucrată la roată, în formă de calotă, cu fundul inelar și buza îngroșată și ușor refrîntă în afară.

Dimensiunile străchinii : I. 0,80 mm ; d.g. 153 mm ; d.f. 65 mm ;

Urna zăcea la adîncimea de 1,10 m. de la suprafața solului cu corpul ușor înclinat spre nord.

În interiorul urnei s-a descoperit o mare cantitate de oase calcinate, unele destul de bine conservate.

Inventar :

— Doi pandantivi — coșuleț din argint, identici cu cei de la Poienești—Vaslui, Gabăra—Moldovei, Onceşti—Cioara.
— o perlă butoiaș din argint executată în tehnica filigranului ;
— un cercel din argint, cu granulații, în tehnica filigranului (Fig. 10/5).
— o perlă masivă din calcedoniu ;
— o perlă de sticlă mată ;
— cinci mărgele din sticlă de culoare albă ;
— două ace din fier, puternic oxidate ;
— trei perle din coral ;
— o perlă din cornalină ;
— o fibulă din bronz cu port-agrafa scundă, de tip carpic, (Fig. 9/1).

Mormîntul nr. 21. De incinerație cu oasele calcinate, depuse în urnă. Urna are corpul bombat, cu buza ușor răsfrîntă și dreaptă. Sub buză se găsește o linie în relief (fig. 7/4). Urna este de culoare cenușie lucrată la roată. Dimensiuni : I. 245 mm ; d.g. 216 mm ; d.f. 90 mm.

Inventar :

— șase perle din calcedoniu ;
— cinci perle din coral (fig. 11/13) ;
— O fibulă din bronz.

Fibula este de tipul cu piciorul întors pe dedesubt, cu arcul lat și mult curbat (rectangular în secțiune) cu resortul bilateral scurt (fig. 9/6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În jurul urnei s-au descoperit oase calcinate, cărbuni, cenușă, o perlă de calcedoniu. Groapa are formă cilindrică și adîncă pînă la 1,10 m.

Urna a fost acoperită cu un capac — strachină de culoare cărămizie, cu buza dreaptă și fundul inelar. Pe toată suprafața vasul-urnă a fost acoperit cu o angobă de culoare cărămizie.

Partea inferioară a strachinii din cauza acizilor solului s-a deteriorat. Strachina a fost descoperită în interiorul urnei și așezată cu gura în jos peste oasele calcinate.

Mormîntul nr. 22. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă, de culoare cenușie, lucrată la roată (fig. 3/3). Vasul urnă este de formă bitronconică, cu gîtul cilindric, cu buza lată, răsfrîntă orizontal, cu o nervură în relief pe corpul vasului. Fundul inelar. Dimensiuni : I. 355 mm ; d.g. 200 mm ; d.f. 120 mm.

Urna a fost acoperită cu un vas în stare fragmentară din pastă porcasă lucrat cu mîna, de culoare cărămizie. Vasul acoperea întreaga suprafață a urnei.

La acest mormînt s-a descoperit la partea superioară o lespede de piatră, pusă drept semn de mormînt cu înălțimea de 0,45 m. și lățimea de 0,25 m., așezată în poziție verticală.

În interiorul urnei s-au descoperit o mare cantitate de oase calcinate umane și multe obiecte de podoabă între care menționăm :

— 25 perle din pastă de sticlă, deformate de foc ;
— un cercel din bronz alcătuit din două cercuri cu planurile perpendiculare, unul pe celălalt, prevăzut cu o urechiușă pentru agățat ;
— un fragment de cercel din argint în tehnica filigranului, cu proeminențe conice, torsade și granulații ;
— un cuțitaș din fier puternic oxidat, cu mînerul rupt din vechime (Fig. 13/2) ;
— o fibulă de tip carpic, cu port-agrafa scundă și piciorul terminat printr-un buton.

Mormîntul nr. 23. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în groapă, la 0,80 m. de la suprafața solului, împreună cu mulți cărbuni. Lipsesc obiecte de inventar.

Mormîntul nr. 24. De înhumație, la 0,80 m. de la suprafața solului. Scheletul de copil era orientat nord-sud, cu fața în sus și cu mîinile întinse pe lîngă corp. Groapa de formă oarecum dreptunghiulară a atins stratul galben murdar, la 0,80 m. adîncime. Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 25. De incinerație, cu oasele calcinate, depuse în urnă, de culoare cenușie lucrată la roată (fig. 6/1).

Urna este de tipul cu corpul oarecum sferoidal, cu gîtul larg și scurt, cu buza lată, răsfrîntă orizontal. Fundul inelar. Urna are pe umăr o linie în relief.

Dimensiuni : I. 280 mm ; d.g. 205 mm ; d.f. 100 mm.

Urna a fost acoperită cu o strachină lucrată la roată, de culoare cenușie, cu peretele înalt și buza simplă și ușor îngroșată, cu umărul distinct și fundul inelar.

Dimensiuni I. 82 mm ; d.g. 175 mm ; d.f. 0,52 mm.

Inventar :

— cinci perle din calcedoniu (fig. 12/5) ;
— cinci perle de coral (fig. 11/2-11) ;
— 12 mărgele din sticlă (Fig. 11/12-14) ;
— un pandantiv — căldăruș din fier cu fundul plat și tortița în semicerc ;
— fragmente de la pandantivi — cercei din argint în tehnica fragranului ;
— obiecte din fier puternic oxidate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

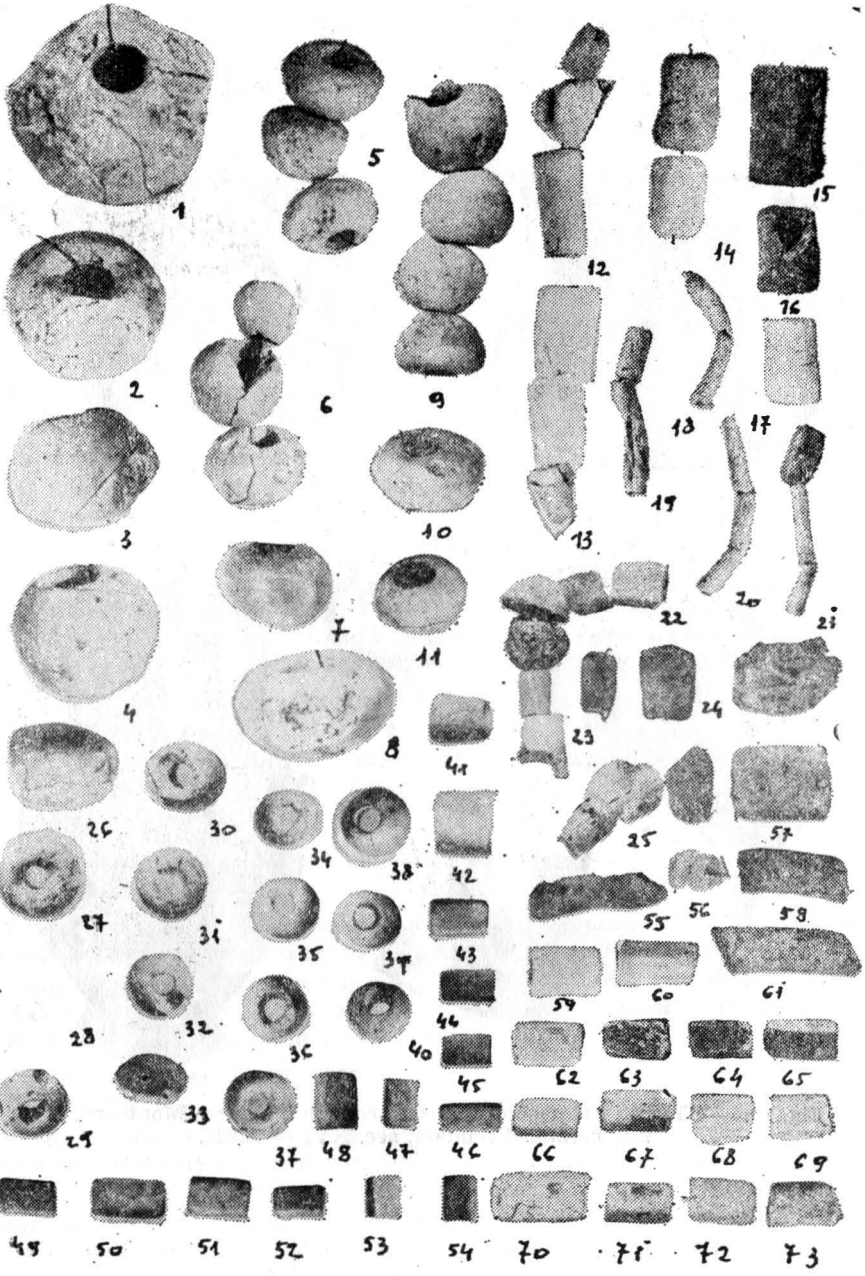

Fig. 12. — Săucești. Perle din calcedoniu, sticlă și lazulită : 1, M. 46 ; 5-24, M. 25 ; 7-25, M. [illegible] ; 62-73, M. 5.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

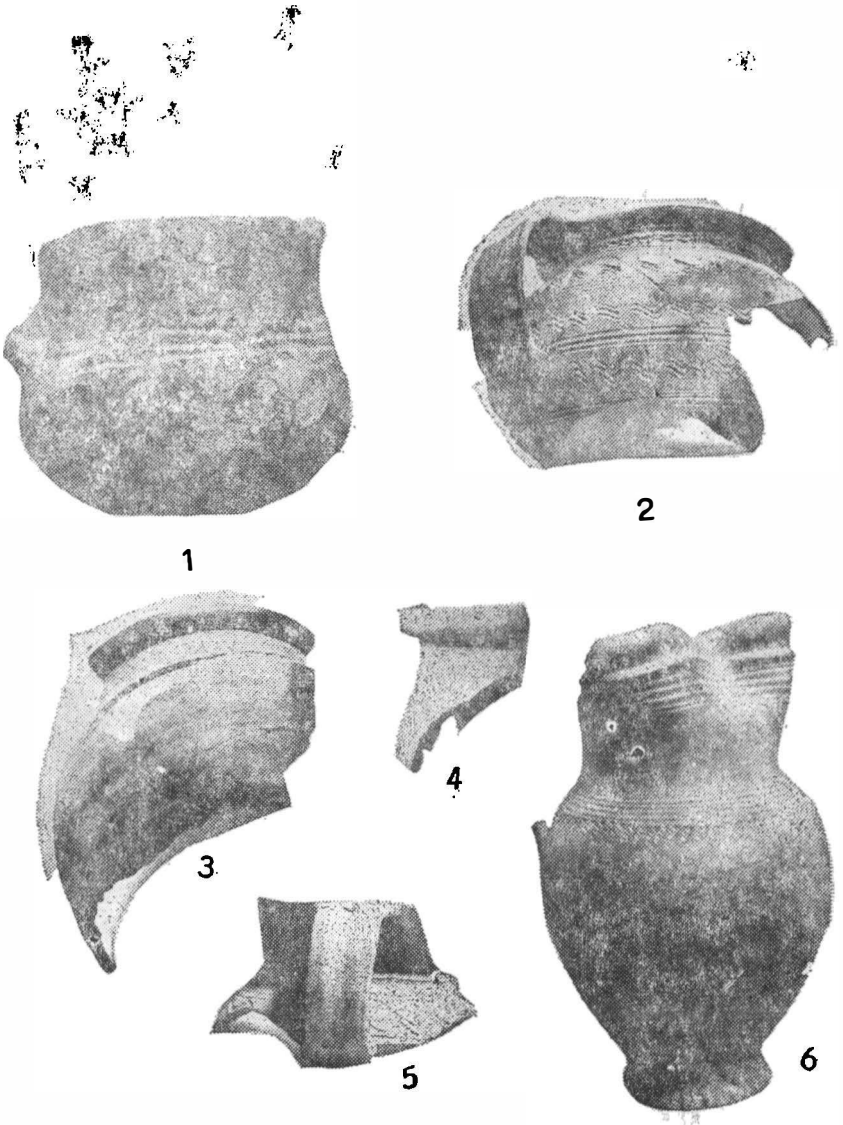

Fig. 13. — Săucești : Ceașcă din epoca bronzului, cultura Monteoru, Ic$_1$; 2-6 ceramică feudală sec. XVI—XVII.

http://www.dimec.ro / http://cimec.ro

Mormîntul nr. 26. De înhumație, copil, cu groapa de formă rectangulară, la 0,80 m. de la suprafața solului. Din schelet s-au păstrat cîteva fragmente de la craniu, de la membre precum și de la coaste.

Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 27. De incinerație, cu oasele calcinate, depuse în urnă, de culoare cenușie, lucrată la roată, cu corpul bitronconic, gîtul cilindric și buza lată răsfrîntă și o nervură în relief sub buză și fundul inelar. Pe gîtul urnei se întîlnește un decor realizat prin linii paralele și meandrice fig. 3/4).

Dimensiuni : I. 280 mm ; d.g. 195 mm ; d.f. 220 mm.

Urna a fost acoperită cu o strachină, din pastă fină de formă tronconică, ușor deformată înainte de ardere, cu decor lustruit în spirală în interiorul vasului și cu buza ușor evazată.

Dimensiuni : I. 75 mm ; d.g. 87 mm ; d.f. 65 mm.

Inventar :

— trei perle din cornalină (una în stare fragmentară) ;
— două perle în formă de butoiaș, goale pe dinăuntru din argint, lucrate în tehnica filigranului (fig. 10/4). Piesele de la Săucești sînt simple spre deosebire de cele de la Poienești, Moldoveni—Gabăra și Butnărești care au ca decor proeminențe conice sau rozete.

Mormîntul nr. 28. De incinerație, cu oasele depuse în urnă, de culoare cenușie lucrată la roată, cu corpul sferoidal, cu gîtul larg și scund, cu buza lată, răsfrîntă orizontal, gura largă și fundul inelar (fig. 4/4). Din cauza presiunii solului, urna prezintă mai multe fisuri.

Inventar

— o fibulă din bronz în stare fragmentară de tip carpic (fig. 9/2) ;
— perle de calcedoniu întregi și mai multe sfărîmate (fig. 12/26-40) ;
— 17 mărgele din sticlă de diferite culori ;
— patru perle din pastă de sticlă, topite de foc ;
— o perlă de coral.

Mormîntul nr. 29. De incinerație, cu oasele calcinate, depuse în urnă de culoare cenușie, lucrată la roată, cu corpul sferoidal, cu gîtul larg și scund, buza răsfrîntă orizontal, fisurată din vechime (fig. 6/3). În interiorul urnei precum și în jurul ei s-au descoperit oase calcinate împreună cu un fragment de amforă. Fundul urnei zăcea la 0,80 m. de la suprafața solului.

Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 30. De incinerație, cu oasele calcinate, depuse în urnă de culoare cenușie lucrată la roată cu fundul inelar. Urna are corpul sferoidal cu gîtul larg și buza lată, răsfrîntă orizontal (fig. 4/3). Sub buză și pe gîtul vasului se întîlnesc două nervuri în relief. Dimensiuni : I. 320 mm ; d.g. 245 mm ; d.f. 125 mm. Urna a fost acoperită cu o strachină de formă tronconică, din ceramică de culoare cenușie, lucrată la roată, cu buza răsfrîntă în afară, cu fundul inelar. Dimensiuni : I. 80 mm. d.g. 200 mm ; d.f. 80 mm. În interiorul urnei s-a descoperit o mare cantitate de oase calcinate.

Inventar :

— 26 fragmente din corali de diferite mărimi ;

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— 15 perle de calcedoniu, între care una de cca. 25 mm. ;
— 20 perle din pastă de sticlă de culoare roşie, albă şi una de culoare verde ;
— patru perle din pastă de sticlă în stare fragmentară ;
— doi cercei din argint în tehnica filigranului (fig. 10/7-9) ;
— trei pandantivi — căldăruşă din fier cu tortiţă în semicerc (fig. 10/10, 13-14);
— fragmente de la coşuleţ din argint în tehnica filigranului cu proieminenţe conice ;
— un pandantiv din bronz format din două cercuri concentrice (fig. 10/12) ;
— o oglindă din bronz de tip sarmato-carpic, (fig. 9/7) de formă discoidală cu mînerul lateral perforat, cu marginea uşor reliefată. Pe reversul oglinzii abia se distinge o tamga ;
— două ace din fier, în stare fragmentară şi o bucată de sîrmă răsucită tot din bronz.

Mormîntul nr. 31. De incineraţie, cu oasele calcinate, depuse în urnă, de culoare cenuşie, lucrată la roată, cu corpul sferoidal şi gîtul scund, buza groasă şi răsfrîntă orizontal, cu o linie de demarcaţie mai sus de umăr. Fundul inelar (Fig. 7/2).

Dimensiuni : I. 250 mm ; d.g. 140 mm ; d.f. 92 mm. Urna a fost acoperită cu un capac conic, înalt, confecţionat în mod special din pastă cenuşie lucrat la roată cu prag şi buton discoidal. În jurul urnei s-au descoperit oase calcinate.

Inventar :

— o fibulă din bronz, de tip carpic, cu port-agrafa joasă, terminată printr-un buton conic (fig. 9/5).

Notăm faptul că oasele din această urnă sînt bine conservate pentru că urna a fost ermetic închisă cu capac pînă în momentul descoperii.

Mormîntul nr. 32. De incineraţie, cu oasele calcinate, depuse într-o urnă în stare fragmentară, de culoare cenuşie, lucrată la roată la 0,80 m de la suprafaţa solului.

Inventar :

— o fibulă din bronz, de tip carpic, cu port-agrafa scundă, terminată cu un buton conic (fig. 9/3).

Mormîntul nr. 33. De înhumaţie, copil, la 0,80 m. adîncime. Scheletul a fost aşezat în poziţie întinsă cu capul la nord şi picioarele la sud, cu faţa în sus şi privirea către sud. Cutia craniană prezintă mai multe fisuri din cauza presiunii solului. Membrele superioare au fost aşezate pe lîngă corp, iar falangele de la membrele inferioare au fost deranjate de la locul lor de către rozătoare. Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 34. De incineraţie, cu oasele calcinate, depuse în urnă de culoare cenuşie, lucrată la roată, la 0,75 m. de la suprafaţa solului (fig. 5/2).

Vasul urnă are corpul ovoidal, cu gîtul tronconic şi o nervură orizontală în relief, cu buza largă, răsfrîntă orizontal şi fundul inelar.

Dimensiuni : I. 270 mm ; d.g. 184 mm ; d.f. 94 mm.

Urna a fost acoperită cu un capac (strachină) cu gura în sus. Pe fundul străchinii s-au găsit oase calcinate şi cîteva podoabe (o mărgică din pastă de sticlă, de culoare cenuşie şi o bucată de sîrmă din argint).

Notăm şi faptul că o parte din oasele calcinate au fost descoperite lîngă urnă, între care 2 dinţi de copil.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În interiorul urnei s-a descoperit o mică cantitate de cenușă.

— Strachina lucrată la roată din ceramică de culoare cenușie are forma tronconică, cu buza groasă și răsfrîntă înafară și marginea distinctă. Fundul inelar.

Dimensiuni : I. 86 mm ; d.g. 185 mm ; d.f. 66 mm.

Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 35. De incinerație, cu oasele calcinate, depuse în groapă la 0,60 m. de la suprafața solului, în zona afectată de cetățeni. Groapa are forma circulară și atinge partea superioară a stratului de nisip. Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 36. De incinerație, cu oasele calcinate depuse într-o urnă de culoare neagră-cenușie, cu urme de ardere secundară. Pereții vasului fiind foarte subțiri s-au deteriorat în contact cu aerul. Au fost salvate oasele calcinate împreună cu fundul urnei care zăcea la adîncimea de 0,60 m.

Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 37. De incinerație, cu oasele calcinate depuse într-o groapă de formă circulară, la 0,60 m. adîncime de la suprafața solului, fundul gropii atingînd stratul de nisip.

Mormîntul acesta a fost descoperit în zona în care au fost deranjate majoritatea mormintelor din necropola carpică.

Printre oasele calcinate s-au descoperit cîteva fragmente ceramice corodate, o fibulă din bronz și un cuțit din fier.

Fibula este de tip carpic, cu portagrafa scundă și piciorul terminat printr-un buton. Între „nod" și buton fibula prezintă un decor punctat. Fibula acesta este identică cu cele descoperite la Poiana-Dulcești, în nivelul I.

Cuțitul din fier lung de 14 cm., are vîrful rupt din vechime, iar lama este ușor curbată. Pe tija minerului se observă un nit tot din fier.

Mormîntul nr. 38. De incinerație, cu oasele calcinate depuse într-o urnă de culoare cenușie lucrată la roată cu fundul inelar. Vasul-urnă are corpul sferoidal, gîtul larg și scund, cu buza lată răsfrîntă orizontal (fig. 5/4). Imediat sub buza urnei se întîlnește o nervură în relief. Urna zăcea la 1,00 m. adîncime.

Dimensiuni : I. 280 mm ; d.g. 208 mm ; d.f. 102 mm.

Urna a fost acoperită cu o strachină din ceramică de culoare cenușie, lucrată la roată, de formă tronconică cu buza distinctă și ușor răsfrîntă. Fundul inelar.

Dimensiuni : I. 85 mm ; d.g. 180 mm ; d.f. 64 mm. În interior strachina prezintă un decor lustruit.

Inventar :

— un cercel din argint lucrat în tehnica filigranului (fig. 10/6) ;
— o căldărușă din fier ;
— 13 perle din calcedoniu ;
— trei perle din sticlă ;
— două perle din cornalină ;
— cinci perle din pastă de sticlă ;
— 31 fragmente de coral (fig. 11/1) ;
— bucățele de fard de culoare roz.

Mormîntul nr. 39. De incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă de culoare cenușie, lucrată la roată, cu fundul inelar.

Urna face parte din categoria tipurilor cu corpul bitronconic, gîtul cilindric, buza lată și ușor răsfrîntă orizontal, cu o nervură în relief sub buza vasului (fig. 8/1).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fundul urnei zăcea la 0,80 m. de la suprafaţa solului, într-o groapă de formă circulară.

În interiorul urnei s-au descoperit oase calcinate precum şi cîteva obiecte de podoabă.

Dimensiuni : I. 320 mm ; d.f. 11,2 mm.

Vasul urnă a fost acoperit cu o fructieră din pastă de culoare cenuşie, lucrată la roată, cu piciorul scund şi gol pe dinăuntru (Fig. 8/5). Umărul cupei este distinct şi are marginea evazată şi uşor arcuită.

Dimensiuni : I. 161 mm ; d.m. 235 mm ; d. piciorului 90 mm.

Inventar :

— o mărgică din pastă de sticlă ;

— un fragment dintr-un coşuleţ de argint lucrat în tehnica filigranului.

Mormîntul nr. 40. De incineraţie, depus în groapă. Oasele calcinate au fost descoperite sub o lespede de piatră la 0,60 m. de la suprafaţa solului. Piatra a fost pusă drept semn de mormînt, pe direcţia E—V. Are o lungime de 0,80 m şi o lăţime de 0,30 m. Iniţial a fost pusă o singură lespede de piatră, care prin degradare s-a fărămiţat în mai multe bucăţi. În apropierea pietrelor s-au descoperit şi fragmente de la o urnă de culoare cenuşie lucrată la roată, din categoria urnelor fără toartă cu corpul sferoidal alungit, cu buza lată răsfrîntă orizontal, cu o linie despărţitoare. Sub buza vasului se observă o dungă în relief.

Mormîntul nr. 41. De incineraţie, cu oasele calcinate depuse în groapă la 0,50 m. de la suprafaţa solului, în zona în care necropola a fost deranjată. Groapa are forma circulară şi atinge partea superioară a stratului de nisip.

Mormîntul nr. 42. De înhumaţie, la 0,60 m. de la suprafaţa solului. Scheletul a fost aşezat cu faţa în sus, cu mîinile pe lîngă corp. Mormîntul a fost deranjat de o groapă medievală. Ca inventar s-a descoperit un cuţitaş din fier în stare fragmentară. Locul unde a fost descoperit mormîntul de înhumaţie se află în pantă, iar stratul vegetal a fost împins prin nivelare către marginea necropolei, aşa se explică că acest mormînt se află la o adîncime mai mică faţă de celelalte morminte de înhumaţie.

Mormîntul nr. 43. De incineraţie, cu oasele calcinate depuse în groapă, de formă circulară. Peste oasele calcinate s-a aşezat o gură de la o urnă de culoare cenuşie lucrată la roată.

Fundul gropii se află la 0,80 m. de la suprafaţa solului.

Lipsesc obiectele de inventar.

Mormîntul nr. 44. De incineraţie, cu oasele calcinate depuse în urnă, de culoare cenuşie, lucrată la roată, cu fundul inelar. Vasul urnă are forma sferoidală cu gîtul larg şi buza lată, răsfrîntă orizontal (fig. 5/3).

Sub buză şi pe umăr se observă cîte o linie în relief. Dimensiuni : I. 255 mm ; d.g. 200 mm ; d.f. 105 mm. Urna a fost acoperită cu o strachină de culoare cărămizie, din pastă fină, lucrată la roată, cu peretele înalt, buza uşor îngroşată, cu umărul distinct şi fundul inelar.

Dimensiuni : I. 70 mm ; d.g. 170 mm ; d.f. 75 mm.

Inventar :

— o fibulă din bronz cu portagrafa în formă de teacă, cu arcul semicircular, rectangular în secţiune şi resortul bilateral, cu piciorul decorat prin înfăşurare (fig. 9/6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mormîntul nr. 45. De înhumație, copil, la 0,60 m. adîncime. Oasele au fost deranjate de o groapă feudală.

Inventar :

— un cuțitaș din fier.

Mormîntul nr. 46. De incinerație, cu oasele calcinate depuse într-o groapă de formă rotundă, la cca. 0,80 m. de la suprafața solului. În interiorul gropii s-au descoperit foarte multe oase calcinate.

Inventar :

— 7 perle din care 4 din calcedoniu și 3 din sticlă precum și o aplică din bronz și cîteva fragmente ceramice corodate din pastă cenușie (fig. 12/1-4).

Mormîntul nr. 47. De incinerație, cu oasele calcinate, depuse în urnă la 0,70 m. adîncime, de culoare cenușie lucrată la roată, de tipul vaselor cu corpul sferoidal, cu gîtul larg și scund, cu buza lată și ușor răsfrîntă. Sub buza vasului se întîlnește o nervură în relief. Vasul are gura largă și fundul inelar (fig. 6/2).

Dimensiuni I. 254 mm ; d.g. 224 mm ; d.f. 94 mm.

În interiorul urnei, peste oasele calcinate a fost descoperită o strachină tronconică de culoare cenușie, lucrată la roată, cu gura largă și peretele drept, cu buza ușor trasă înafară, cu umărul distinct.

Dimensiuni I. 88 mm ; d.g. 160 mm ; d.f. 55 mm.

Lîngă urnă s-au descoperit cîteva fragmente ceramice lucrate cu mîna, cărbuni și cîteva oase calcinate, precum și un fragment de amforă romană și o cataramă ovală din bronz (fig. 10/16).

Inventar :

— 22 fragmente din corali (fig. 11/4) ;
— 5 perle din pastă de sticlă ;
— 3 perle din calcedoniu ;
— 1 căldărușă din fier.

Mormîntul nr. 48. De incinerație, cu oasele calcinate, la 0,60 m. adîncime, depuse în urnă, de culoare cenușie, lucrată la roată, de tip amforă, fig. 8/3) cu gîtul scund, buza îngroșată, fundul adîncit (inelar) cu două torți prinse vertical de gît și umăr asemănătoare urnelor descoperite la Poienești, Pădureni, Vîrteșcoi, Sohodor. Deasupra urnei s-a descoperit un alt vas lucrat cu mîna, decorat cu două brîuri alveolare simple dar crestate. În interiorul urnei peste oasele calcinate a fost pusă o căniță cu ofrande (fig. 8/4). Cănița este din pastă fină, de culoare cenușie, lucrată la roată, cu toarta spartă din vechime, care pornea din buza vasului. Tipul acesta de căniță se întîlnește în așezarea de la Poiana-Dulcești, în cele două nivele de locuire.

Alte obiecte de inventar lipsesc.

LA NÉCROPOLE DACO-CARPIQUE DE SĂUCEȘTI (BACĂU)

Résumé

L'auteur présente les résultats des fouilles pratiquées dans une nécropole daco-carpique située dans l'espace de la commune Săucești, sur l'endroit „Morărița".

On a y découvert 48 tombeaux, 41 d'entre eux étant d'incinération et 7 d'inhumation. Les derniers appartiennent à quelques enfants. Dans 28 tombeaux d'incinération, on a utilisé des urnes pour les ossements calcinés, et seulement dans 13

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceux-ci ont été déposés directement dans la terre. Un trait caractéristique de cette nécropole est la présence des dalles en pierre nonfaçonnées qui ont servi, peut-être, comme stèles funéraires dans 6 tombeaux. Dans 28 tombeaux, on a découvert beaucoup d'objets de parure : pedantifs-petits paniers en argent, perles en verre et calcédoine, perles de corail, perles en cornaline, pendantifs-amulettes en bronze, un miroir de type sarmatho-carpique. Des couteaux en fer se trouvent dans 8 tombeaux.

On o découvert aussi, dans la nécropole, 13 fibules de type carpique et au porte-agrafe en forme de fourreau en fer et bronze.

Quant à la céramique, elle est très bien conservée. Les types prédominants sont les bitronconiques, suivis par les sphéroidaux au bord large ou étroit, ayant parfois sur l'épole du vase une, deux ou même trois lignes en rélief.

La nécropole de Săucești appartien. comme rite et rituel, à la population daco-carpique et doît être datée : IIe-IIIe siècles n.e.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Le plane de la nécropole daco-carpique de Săucești.
Fig. 2. — Profil de la paroi Cuest de la section, IV.
Fig. 3. — Urnes cinéraires : 1 T. 2 ; 2. T. 20 ; 3. T. 22 ; 4. T. 27.
Fig. 4. — Urnes cinéraires : 1 T. 13 ; 2 T. 34 ; 3 T. 44 ; 4 T. 38.
Fig. 5. — Urnes cinéraires 1 T. 13 ; 2 T. 34 ; 3 T. 44 ; 4 T. 38.
Fig. 6. — Urnes cinéraires 1 T. 25 ; 2 T. 47 ; 3 T. 29 ; 4 T. 7.
Fig. 7. — Urnes cinéraires 1 T. 10 ; 2 T. 31 ; 3 T. 15 ; 4 T. 21.
Fig. 8. — Urnes cinéraires : 1 T. 39 ; 2 T. 14 ; 3 T. 48 ; 5 T. 39.
Fig. 9. — Fibules daco-carpique et miroir de type sarmato-carpique : 1 T. 20 ; 2 T. 28; 3 T. 32 ; 4 T. 44 ; 5 T. 31 ; 6 T. 21 ; 7 T 30.
Fig. 10. — Objets de parure en argent en bronz : 1-2 T. 28 ; 3 T. 4 ; 4 T. 27 ; 5 T. 20 ; 6 T. 38 ; 7-14 T. 30 ; 15 T. 7 ; 16 T. 47.
Fig. 11. — Objets de parure en corail 1 T. 38 ; 2 T. 25 ; 3 T. 21 ; 4 T. 47.
Fig. 12. — Types de perles de la nécropole de Săucești : 1 T. 46 ; 5-6 T. 25 ; 7-25 T. 28; 26-40 T. 30 ; 41-44 T. 33 ; 45-61 T. 20 ; 62-73 T. 5.
Fig. 13. — 1. Tasse du type Monteoru ; 2-6. céramique du moyen âge, datée XVI-^{e} — XVII-^{e} siecles.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SĂPĂTURILE DE SALVARE DIN AŞEZAREA PREFEUDALĂ DE LA LESPEZI—HOMOCEA

de IOAN MITREA

Încă din 1966 erau cunoscute fragmente ceramice prefeudale provenind dintr-o aşezare situată în punctul Dealul bisericii, din satul Lespezi, comuna Homocea, judeţul Vrancea [1].

În toamna anului 1974, am efectuat o nouă cercetare de suprafaţă în punctul Dealul bisericii. În afara unor fragmente ceramice găsite la suprafaţă, care confirmau existenţa unei aşezări prefeudale, la cîteva sute de metri de N—NS de biserica din Lespezi, în malul drept al pîrîului Prisecii, am observat groapa unui bordei. Primele fragmente ceramice găsite în taluzul acestui mal, rupt proaspăt de viiturile provocate de ploile torenţiale, ne indicau că ne aflăm în faţa unei locuinţe prefeudale. În această situaţie, s-a procedat la efectuarea unor săpături arheologice de salvare în locul în care în mal, se contura profilul gropii locuinţei [2].

După îndreptarea malului pentru conturarea cu claritate a profilului peretelui malului şi respectiv a locuinţei, s-a deschis o casetă prin care s-a urmărit să se surprindă partea din locuinţă nederanjată de viitură.

În profil (fig. 1) s-a observat că la circa 0,30—0,35 m de la suprafaţa actuală a terenului se găsesc fragmente ceramice prefeudale. Deci, la baza stratului de pămînt castaniu-brun, strat gros de circa 0,30—0,35 m se află nivelul prefeudal de călcare. Sub acest nivel, se găseşte un strat de pămînt castaniu-roşcat, la baza căruia se observă o dungă de chirpic şi resturi ceramcie ce aparţin unui orizont neolitic [3].

Stratul cu resturi de cultură materială neolitică, se găseşte deasupra stratului de pămînt argilos steril.

Prin săparea casetei s-au putut surprinde parţial limitele gropii locuinţei prefeudale. În urma prăbuşirilor provocate de viiturile succesive, a mai rămas aproape jumătate din groapa acestei locuinţe. Elementele cons-

---

1 I. Mitrea, *Descoperiri prefeudale din regiunea central-estică a Carpaţilor orientali şi din zona de contact cu Podişul Moldovei*, în *Carpica*, I, 1968, p. 254, nota 16 ; p. 255.

2 Săpăturile de salvare au fost efectuate cu fonduri puse la dispoziţie de Muzeul de istorie şi etnografie Focşani. Materialul rezultat a intrat în colecţia muzeului amintit. Mulţumim şi pe această cale conducerii muzeului din Focşani, pentru sprijinul acordat în efectuarea acestor săpături de salvare.

3 Din nivelul neolitic s-au recoltat mai multe fragmente ceramice şi un fragment de idol. Caracteristicile materialului ceramic recoltat ca şi fragmentul de idol, ne indică un nivel arheologic aparţinînd culturii Cucuteni A.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tatate la partea din locuință surprinsă prin săpătură, ne permit să afirmăm că a fost o locuință de tipul celor adîncite parțial în pămînt (fig. 1 profil).

Avînd în vedere faptul că podeaua locuinței se afla la circa 1 m față de nivelul prefeudal de călcare, putem include această locuință în categoria bordeielor. Groapa acestui bordei, de formă rectangulară în plan, cu lungimea laturei de nord de 3,80 m, avea colțurile ușor rotunjite, pereții

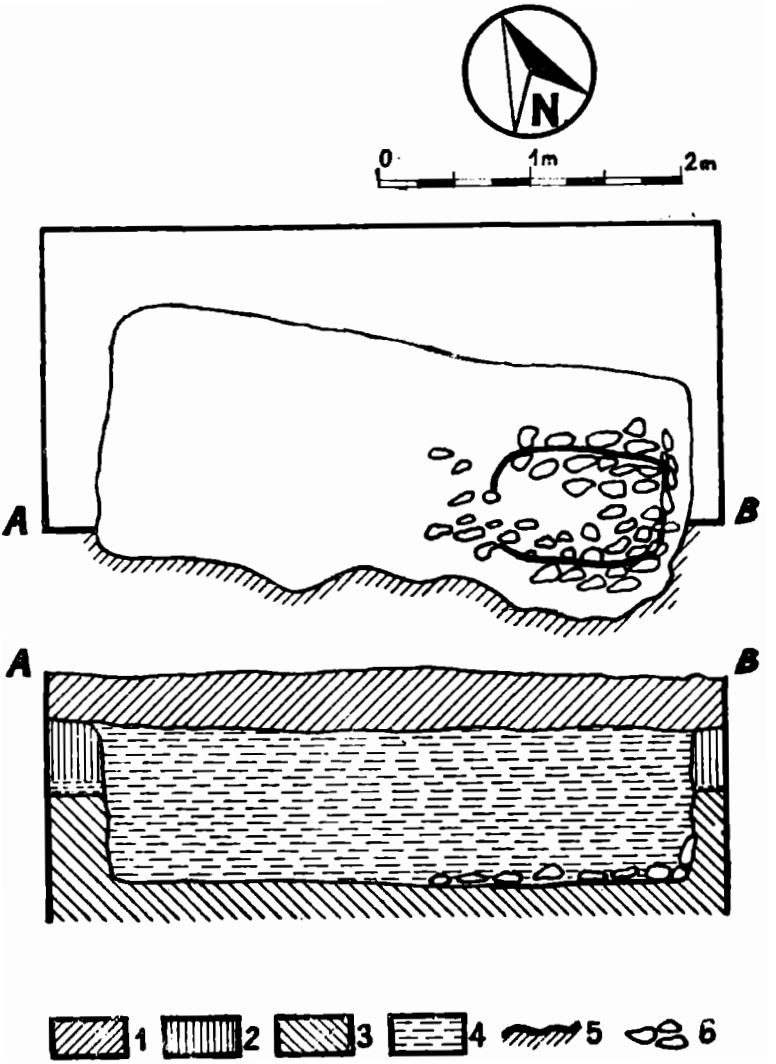

Fig. 1. — Lespezi-Homocea. Planul și profilul locuinței de tip bordei, din sec. VIII-IX. 1. sol castaniu-brun ; 2. sol castaniu-roșcat ; 3. sol argilos steril ; 4. umplutură ; 5. mal rupt ; 6. pietre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aproape drepți în plan vertical. În colțul de NE al locuinței, la oarecare distanță de pereți, s-au găsit resturile unui pietrar prăbușit. Pietrele de la baza instalației pentru încălzit și prepararea hranei, delimitau o vatră de formă aproximativ ovală, avînd gura orientată spre mijlocul locuinței. În jurul vetrei ca și pe vatră s-au găsit mulți bolovani.

În umplutura gropii bordeiului, ca și pe podea, și mai ales în zona pietrarului, s-a găsit o mare cantitate de cenușă și cărbuni, ceea ce ne determină să apreciem că această locuință a fost distrusă prin incendiu.

În stratul de umplutură situat peste podea, dar mai ales la nivelul podelei și cu deosebire printre pietrele vetrei, s-au găsit numeroase fragmente ceramice.

Ceramica descoperită în locuința de la Lespezi—Homocea se împarte în două categorii principale.

O primă categorie o constituie ceramica lucrată cu mîna dintr-o pastă ce conține în compoziție cioburi pisate și foarte rar microprundișuri.

Din această categorie de pastă au fost lucrate în special vase de tip borcan, de diferite dimensiuni, cu fundul mult îngroșat, pereții mai groși spre baza vasului, cu buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă. Aceste vase, lucrate cu mîna, prezintă ca ornamente pe buză, alveole și crestături (fig. 2/1 3, 7 ; fig. 3/1, 3). Din aceeași pastă, cu cioburi în compoziție, s-au lucrat și tipsii (tigăi). În preajma vetrei din locuința de la Lespezi s-au găsit cîteva fragmente ce proveneau din aceeași tipsie, de dimensiuni mici, cu fundul îngroșat, marginea scundă și buza subțiată la exterior (fig. 2/8 ; fig. 3/7).

A doua categorie de ceramică descoperită la Lespezi, o constituie speria lucrată la roată. În marea sa majoritate ceramica din această categorie a fost confecționată la o roată cu turație lentă, dintr-o pastă mai bună, cu cioburi mici și microprundișuri în compoziție.

Din această pastă au fost confecționate la roata cu turație lentă, vase de tip borcan, de dimensiuni diferite, cu buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă. Vasele din această categorie au fost ornamentate cu benzi de striuri vălurite și benzi mai înguste sau mai late de striuri dispuse orizontal, (fig. 2/2, 5 ; fig. 3/2 ; fig. 4/1, 2, 3, 6).

Uneori striurile orizontale sînt dispuse la distanțe mai mari de circa 1 cm (fig. 4/4) sau chiar 3 cm (fig. 4/7). Sînt și cazuri cînd suprafețe mai mari din corpul vaselor sînt decorate cu striuri orizontale (fig. 4/8).

Semnalăm și un fragment ceramic care provine din gura unui vas mai mare, cu pereții groși, buza răsfrîntă și teșită, decorat cu striuri dispuse vertical în fascicole (fig. 2/4 ; fig. 3/4).

Alături de ceramica confecționată la roata cu turație lentă, apare și cateforia ceramicii lucrate la roată cu turație medie dintr-o pastă mai ales cu microprundișuri în compoziție. Vasele lucrate din această pastă, la roata cu turație medie, sînt bine executate, au pereții mai subțiri. Ca forme, din această pastă, au fost confecționate tot vase de tip borcan, de diferite dimensiuni (mai ales de mărime mijlocie) decorate cu motive formate din benzi de striuri drepte și benzi vălurite (fig. 2/6).

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

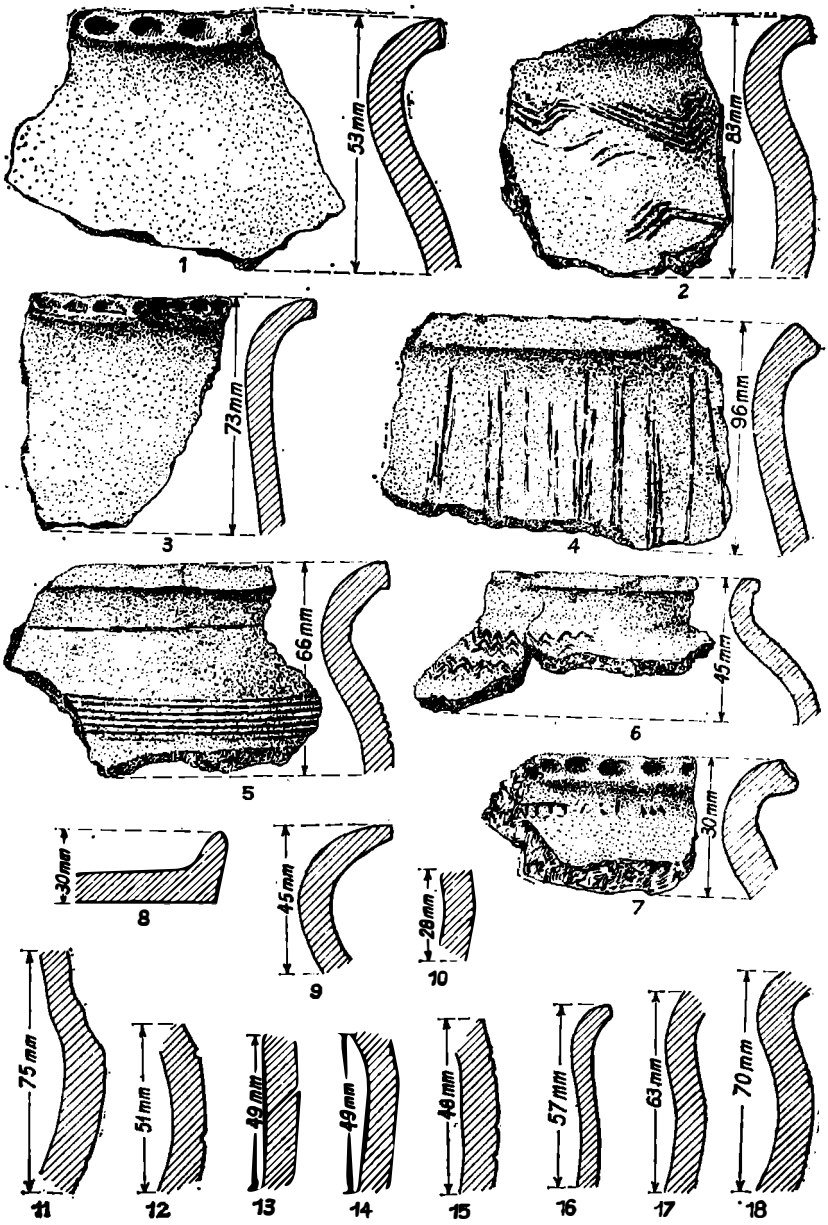

Fig. 2. — Lespezi-Hombrău. Ceramică lucrată cu mîna și la roată din sec. VIII-IX.

http://www.cimec.ro/arhtp/romana.htm

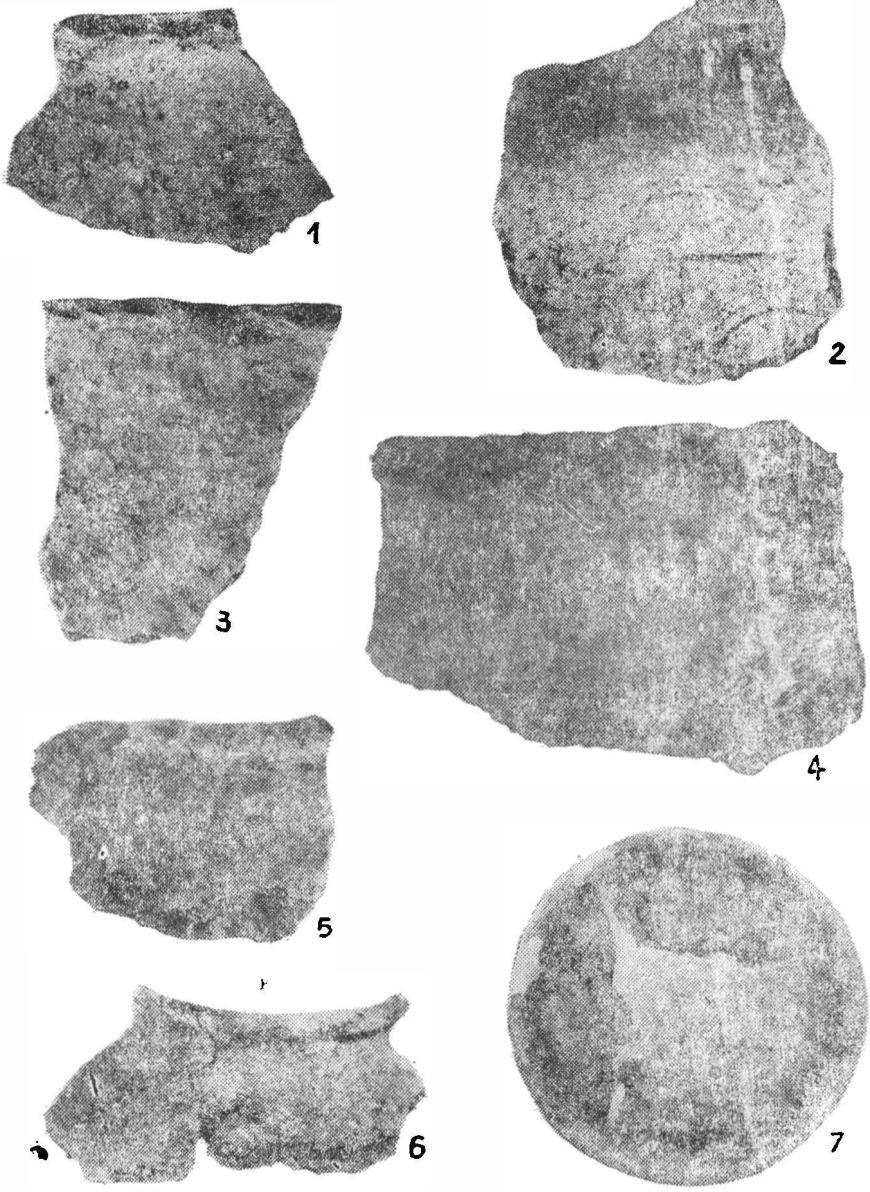

Fig. 3. — Lespezi-Hotnoltea. Ceramică lucrată cu mâna și la roată din sec. VIII-IX.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

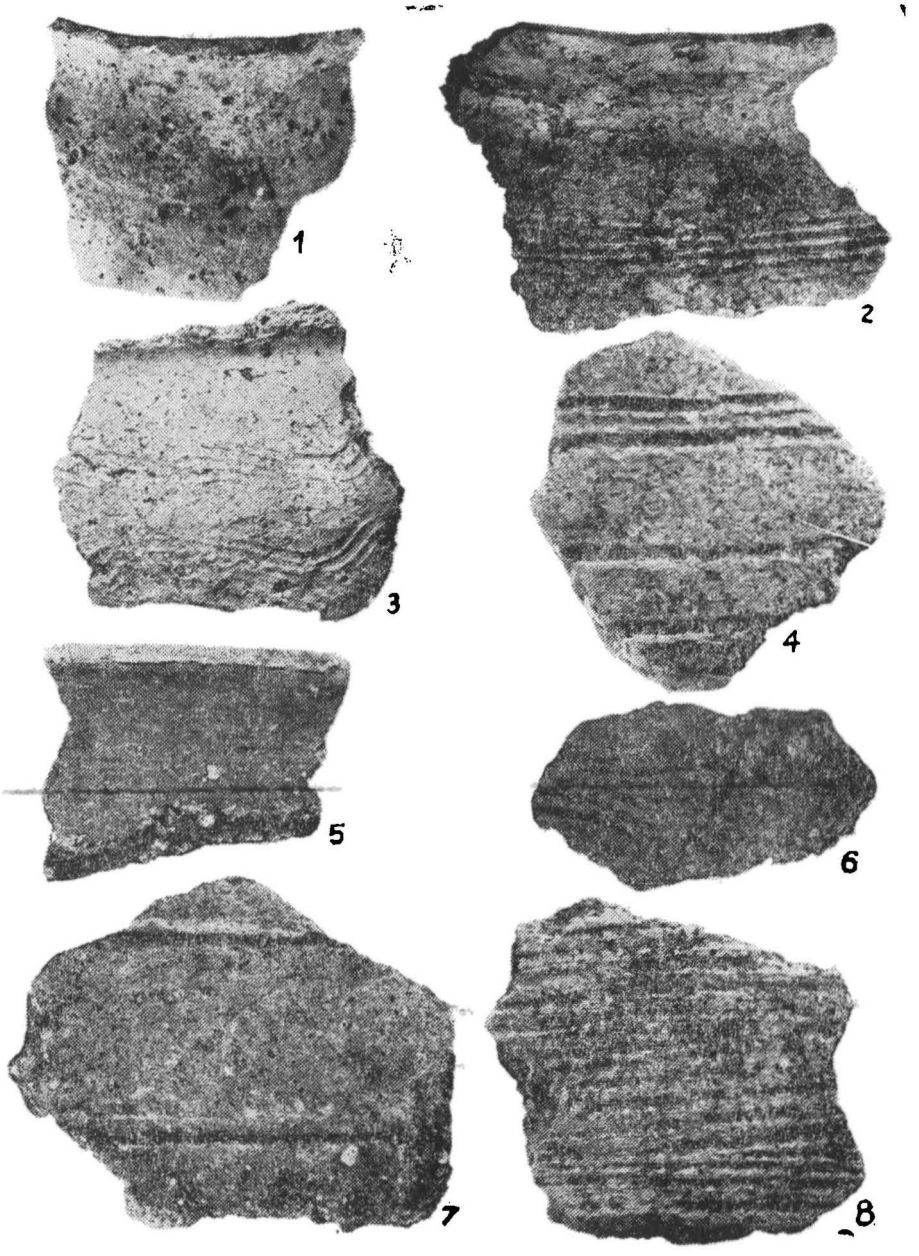

Fig. 4. — Lespezi-Hombotes. Ceramică lucrată cu mîna și la roată din sec. VIII-IX.

http://www.dacoromanica.ro http://dacoromanica.ro

Ceramica de la Lespezi—Homocea îşi găseşte analogii în ceramica descoperită într-o serie de aşezări din Moldova, dintre care amintim Hlincea—Iaşi [4] Spinoasa [5], Oituz [6], Onceşti [7], Băiceni—Siliştе [8], Brăşăuţi [9] şi Izvoare—Bahna [10].

Pe baza analogiilor între ceramica descoperită la Lespezi—Homocea şi ceramica descoperită în aşezările menţionate mai sus, considerăm că inventarul locuinţei prezentate, ca şi aşezarea în ansamblul său, poate fi datată în secolul al VIII-lea şi începutul secolului al IX-lea.

Rezultatele săpăturilor de salvare de la Lespezi—Homocea, se înscriu în rîndul numeroaselor cercetări arheologice din ultimii ani, menite a contribui într-o măsură tot mai mare la cunoaşterea culturii materiale din perioada celei de a doua jumătăţi a mileniului I e.n., timp în care are loc desăvîrşirea procesului etnogenezei poporului român.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES L'ETABLISSEMENT PRÉFEODAL D'LESPEZI—HOMOCEA (DIST. DE VRANCEA)

Résumé

Dans l'automne de 1974 on a effectué, dans l'établissement de Lespezi-Homocea (district de Vrancea), des fouilles archéologiques de sauvegarde. On y a découvert une habitation type chaumière qui avait un four en pierre dans son coin de N-E. Dans l'habitation on a trouvé une grande quantité de céramique travaillée à la main et à la roue. L'analyse de la céramique, les analogies avec la céramique découverte dans d'autres habitats de Moldavie, (comme Hlincea—Iaşi, Spinoasa, Oituz, Onceşti, Băiceni, Brăşăuţi et Izvoare—Bahna), nous permettent de dater l'habitat de Lespezi—Homocea au VIII-e siècle et au début du IX-e.

---

4 M. Petrescu-Dîmboviţa şi colaboratorii, *Şantierul Hlincea — Iaşi* în SCIV, IV, 1954, 1-2, p. 233 şi urm. ; idem, SCIV, VI, 1955, 3-4, p. 687 şi urm. Avem în vedere materialele de la Hlincea caracteristice sec. al VIII-lea şi începutul sec. al IX-lea.

5 A. Niţu şi D. Teodor, *Raport asupra sondajului din aşezarea prefeudală de la Spinoasa*, în *Materiale*, IV, 1959, p. 485 şi urm. ; A. Niţu, Em. Zaharia şi D. Teodor, *Sondajul de la Spinoasa—Erbiceni*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 531 şi urm. ; D. Teodor şi Em. Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa şi Erbiceni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 35 şi urm.

6 D. Gh. Teodor, C. Buzdugan şi I. Mitrea, *Descoperirile arheologice de la Oituz* (judeţul Bacău), în *Carpica*, II, p. 309 şi urm.

7 I. Mitrea, *Aşezarea prefeudală de la Onceşti—Bacău*, în *Carpica*, IV, 1971, p. 271 şi urm.

8 I. Ioniţă şi V. Spinei, *Aşezarea prefeudală tîrzie de la Băiceni—Siliştе*, în Arh. Mold., VII, 1972, p. 307 şi urm. Materialul din locuinţa XVIII este atribuit în totalitate sec. al VIII-lea.

9 V. Spinei şi D. Monah, *Aşezarea prefeudală de la Brăşuţi*, în Mem. Antiq., II, 1970, p. 371 şi urm.

10 I. Mitrea, *Aşezarea prefeudală de la Izvoare—Bahna*, în *Carpica*, VI, 1973-1974, p. 55 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Lespezi-Hornocea. Plan et profil de l'habitation du type „hutte" (VIII-e — IX-e siècles).
Fig. 2. — Lespezi-Hornocea. Céramique travaillée à la roue et à la main (VIII-e — IX-e siècles).
Fig. 3. — Lespezi-Hornocea. Céramique travaillée à la roue et à la main (VIII-e — IX-e siècles).
Fig. 4. — Lespezi-Hornocea. Céramique travaillée à la roue et à la main (VIII-e — IX-e siècles).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AŞEZAREA MEDIEVALĂ DIN SECOLELE XIV—XV DE LA CURTEA DOMNEASCĂ — BACĂU

de Al. ARTIMON şi I. MITREA

Cercetările medievale întreprinse la cetăţile, curţile domneşti şi aşezările urbane de pe teritoriul Moldovei s-au soldat cu rezultate deosebite pe linia cunoaşterii trecutului lor istoric.

Cu acest prilej s-a stabilit evoluţia istorică a cetăţilor de piatră de la Suceava [1], Neamţ [2] şi Roman [3], a curţilor domneşti de la Suceava [4], Piatra Neamţ [5], Vaslui [6], Iaşi [7], Huşi [8] şi Bacău [9], cît şi cercetarea genezei oraşelor Suceava [10], Baia [11], Roman [12], Iaşi [13] etc. Nu încape nici o îndoială că, aşa

---

1 SCIV, tom. IV, nr. 1-2, 1953, p. 335-347 ; M. D. Matei, *Contribuţii arheologice la istoria oraşului Suceava*, Bucureşti, 1963, p. 89-131 ; M. D. Matei, Al. Andronic, *Cetatea de Scaun a Sucevei*, Bucureşti, ed. I-a 1965, ed. II-a 1967.

2 N. Constantinescu, *Date noi în legătură cu Cetatea Neamţului*, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 81-105 ; idem, *Din nou în legătură cu problema Cetăţii Neamţului*, Bucureşti, ed. I, 1963, ed. II, 1968.

3 L. Chiţescu, *Principalele rezultate istorice ale cercetărilor arheologice din cetatea medievală de la Gidinţi (Roman)* în *SCIV*, 17, 1966, 2, p.405-414 ; idem, *Cu privire la tehnica de construcţie a Cetăţii noi de lîngă Roman*, în *SCIV*, 18, 1967, 4, p. 661-669.

4 Vezi *SCIV*, IV, 1-2, 1954, p. 291-296 ; *SCIV*, VI, 3-4, 1955, p. 768-777 ; Al. Andronic, *Cercetări arheologice privind unele curţi domneşti şi cetăţi medievale din România*, în *Studii şi articole de istorie*, XIII, Bucureşti, 1969, p. 72 ; L. Chiţescu, *Cercetări arheologice la Curtea Domnească din Suceava*, în *Cercetări arheologice*, I, Bucureşti, 1975, p. 245-259.

5 Eugenia Neamţu, *Date istorice şi arheologice cu privire la Curtea Domnească din Piatra Neamţ*, în *Mem. Antiq.*, I, 1969, p. 227-240.

6 Al. Andronic, Eug. Neamţu, Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 89-90 ; Al. Andronic, I. Ioniţă, Fl. Banu, *Şantierul arheologic Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 795-802.

7 Al. Andronic, Eugenia Neamţu, M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iaşi*, în *Arh. Mold.*, V, p. 169-285.

8 Al. Andronic, Eugenia Neamţu, Gh. Melinte, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Huşi*, în *R.M.*, II, 1965, număr special, p. 456.

9 Iulian Antonescu, *Curţile domneşti de la Bacău*, în *Carpica*, 1969, p. 331-342.

10 M. D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieţii orăşeneşti la Suceava*, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 107-124 ; idem., *Contribuţii* . . . . . , p. 13-77 ; vezi G. Ignat şi St. Cheptea, *Începuturile oraşului medieval din Moldova în lumina datelor arheologice şi istorice*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol"*, Iaşi, IX, 1972, p. 651-654.

11 Dan Gh. Theodor, *Noi date arheologice referitoare la Tg. Baia*, în *Materiale*, IX, p. 353-365 ; Eugenia Neamţu, Vasile Neamţu şi Stela Cheptea, *Contribuţii la problema începuturilor oraşului Baia*, comunicare reprezentată la Iaşi la 18 martie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cum arătau unii cercetători, datele arheologice au contribuit la definirea mecanismului complex al procesului îndelungat social-economic al genezei şi dezvoltării oraşelor medievale din ţara noastră, precum şi precizarea rolului jucat de curţile domneşti în accelerarea procesului de urbanizare a tîrgurilor noastre medievale, ca urmare a raporturilor stabilite în evul mediu între aceste tîrguri, centre importante de meşteşugari şi negustori, şi curţile domneşti ridicate în aceste oraşe [14].

În acelaşi timp trebuie să arătăm că în numeroase articole, în diverse studii monografice, cercetătorii au căutat să explice geneza oraşelor medievale româneşti [15].

Pe această linie a cercetării genezei oraşelor medievale româneşti, a curţilor domneşti, se înscrie studierea arheologică a trecutului istoric al Bacăului, vechi centru urban al Moldovei medievale.

Din punct de vedere geografic, Bacăul este aşezat în zona subcarpaţilor Moldovei, la confluenţa Bistriţei cu Siretul, la o altitudine de circa 170 m.

Această poziţie naturală deosebit de favorabilă a generat apariţia a numeroase aşezări, aşa după cum o ilustrează descoperirile arheologice efectuate în zona central-estică a oraşului, pe terasa inferioară a Bistriţei, unde au fost surprinse urme de locuire din epoca bronzului, din secolele IV—V şi VI—VII [16].

Primele investigaţii arheologice întreprinse la Bacău datează din toamna anului 1967 şi au fost determinate de găsirea *în perimetrul curţii bisericii Precista* a unor urme de zidărie ce proveneau de la o construcţie.

1972 cu prilejul dezbaterii ştiinţifice cu tema : Începuturile oraşului medieval din Moldova în lumina datelor arheologice şi istorice (vezi G. Ignat şi Stela Cheptea, *op.cit.*, p. 653.

12 M. D. Matei, L. Chiţescu, ***Problèmes historiques concernant la forteresse du temps de Muşat et l'établisement urbaine de Roman,*** în *Dacia*, N.S., X, 1968, p. 291-320 ; idem, ***Probleme istorice în legătură cu fortificaţia muşatină şi aşezarea oraşenească de la Roman,*** în *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară*, Bucureşti, 1988, 1, p. 31-62.

13 Al. Andronic, ***Contribuţii arheologice la istoricul oraşului Iaşi în perioada feudală,*** în *Arh. Moldovei*, I, 1981, p. 271-281 ; idem, ***Contributions des recherches archeologiques à l'histoire de la ville de Iassy,*** în *Dacia*, N.S., IX, 1985, p. 483-467 ; Al. Andronic, Eugenia Neamţu, M. Dinu, *op. cit.*, p. 169-285 ; Al. Andronic, ***Iaşii pînă în secolul al XVII-lea,*** în *Cercetări istorice*, Seria nouă, I, Iaşi, 1970, p. 98-108.

14 Al. Andronic, ***Rezultatele cercetării ştiinţifice din anii 1947-1972 privind studierea oraşelor şi fortificaţiilor din Moldova*** în *Comunicări de istorie şi filologie*, Bacău, 1973, p. 61.

15 St. Olteanu, ***Cercetări cu privire la geneza oraşelor din Ţara Românească,*** în *Studii*, 6, 1983, p. 1255-1258 ; D. Ciurea, ***Noi contribuţii privind oraşele şi tîrgurile din Moldova în secolele XIV-XIX,*** în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol"*, Iaşi, VII, 1970, p. 21-58 ; M. D. Matei, ***Contribuţii . . . . . ,*** p. 5-77 ; St. Pascu şi S. Goldenberg, ***Despre oraşele medievale din unele ţări dunărene,*** în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie din Cluj*, tomul XIV, 1971 ; G. Şerban, ***Geneza oraşelor medievale româneşti,*** în *Studii şi articole de istorie*, 1989 ; C. C. Giurescu, ***Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea,*** Bucureşti, 1987.

16 I. Mitrea şi Al. Artimon, ***Descoperiri prefeudale de la Curtea Domnească Bacău,*** în Carpica, 1971, p. 255-252.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu acest prilej au fost scoase la iveală fundațiile Curții Domnești ridicate de Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare [17].

În urma săpăturilor arheologice din anii 1967 și 1968, care s-au soldat cu rezultate deosebite pe linia cunoașterii trecutului istoric al Bacăului, se impunea amplificarea acestor cercetări și stabilirea unor raporturi care au existat între Curtea Domnească și așezarea urbană.

Ca urmare a acestui fapt în campaniile de săpături din anii 1970, 1971, 1972 și 1973 (vezi planul general) au fost deschise în perimetrul curții bisericii Precista și în grădinile locuitorilor Gane și Scărlătescu, un număr de 34 secțiuni și mai multe casete, dispuse astfel încît, în funcție de formele de teren, dar și de posibilitățile reale de lucru, să se obțină cît mai multe date și observații privind așezarea medievală de aici (fig. 1) [18].

Dacă ne referim la stratigrafia locului pe care l-a cuprins săpăturile noastre trebuie să arătăm că o mare porțiune din terenul cercetat a fost deranjat prin succesive înmormîntări din secolele XVI-XIX. În majoritatea secțiunilor practicate s-a observat că gropile acestor morminte au distrus straturile de cultură anterioare și au îngreunat în mare parte stabilirea unor date istorice privitoare la evoluția societății omenești pe aceste meleaguri de-a lungul secolelor.

O situație mai clară stratigrafică s-a obținut în secțiunea XV care a fost mai puțin deranjată de gropile mormintelor.

Cu acest prilej s-a observat că baza săpăturii este, fără excepție, reprezentată de solul viu de culoare galbenă. La partea superioară a solului viu și fără ca pînă în prezent să fi aflat un complex anumea căruia să-i aparțină, sau să se înscrie într-un strat continuu de cultură, au apărut, în anumite porțiuni, fragmente ceramice din epoca bronzului(culturile Monteoru și Noua). Urmează un strat de culoare brun-cafeniu corespunzător nivelului prefeudal de locuire. Peste acest strat de locuire prefeudal se suprapune un strat de pămînt gri deschis în care sînt prezente numeroase fragmente ceramice caracteristice sfîrșitului secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea.

Stratul imediat următor corespunde nivelului de locuire din a doua jumătate a secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Reținem faptul observat în timpul cercetării că aici a avut loc o răzuire a limitei superioare a stratului de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea, operațiune efectuată pentru amenajarea Curții Domnești. În acest sens, s-a observat existența unei dungi de pămînt galben care provenea de la construcțiile ridicate aici în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Peste această dungă de pămînt galben s-a amenajat pavajul compus din pietre de rîu și carieră.

---

17 Iulian Antonescu, *op. cit.*, p. 331-342.

18 Pentru rezultatele săpăturilor privind comuna primitivă și epoca prefeudală, vezi I. Mitrea și Al. Artimon, *op. cit.*, p. 225-252 ; Rezultatele cercetărilor prefeudale din anii 1971-1972, vor face obiectul unui articol separat. De asemenea cercetările privind Curtea Domnească vor face obiectul articolului întocmit de Iulian Antonescu și Al. Artimon, Date noi privind Curtea Domnească din Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

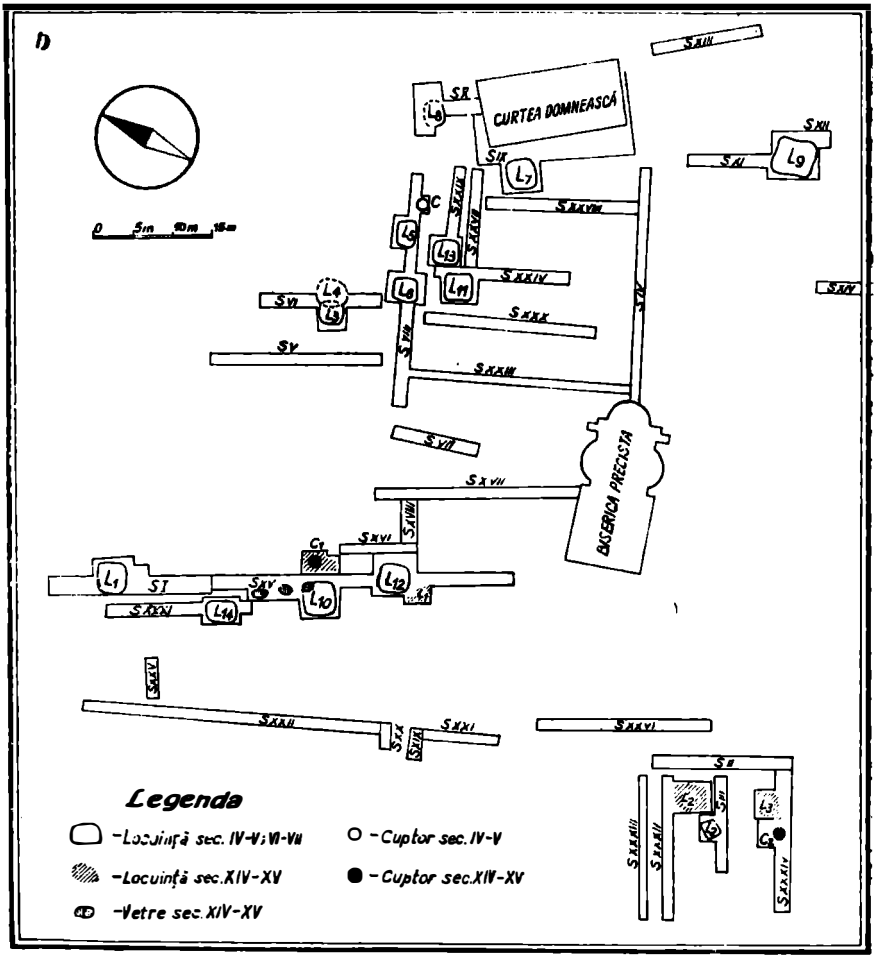

Fig. 1. — Planul săpăturilor de la Curtea Domnească din Bacău (1970-1973)

În sfîrşit, deasupra acestui strat, se găseşte un pămînt amestecat în care s-au găsit materiale arheologice din secolele XVII-XIX (fig. 2).

În rîndurile ce urmează ne vom referi numai la nivelul de locuire datînd de la sfîrşitul secolului al XIV-lea şi prima jumătate a secolului al XV-lea.

Cercetările efectuate în cele 34 de secţiuni s-au soldat cu descoperirea a 5 locuinţe şi a două cuptoare din secolele XIV-XV. Nu încape nici o îndoială că au fost mai multe locuinţe, aşa cum rezultă din găsirea în perimetrul săpat de noi a unor numeroase fragmente ceramice, urme de vatră

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și chirpic, dar aceste locuințe au fost distruse de intervențiile ulterioare legate de amenajarea Curții Domnești, iar mai tîrziu de cimitirul medieval care a luat ființă în jurul bisericii Precista.

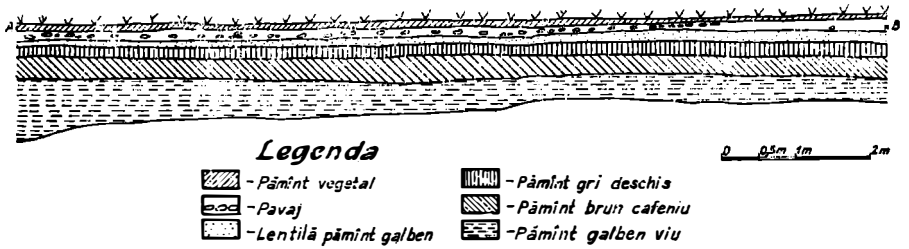

Fig. 2. — Profilul peretelui de vest al secțiunii XV.

Locuințele descoperite sînt de două tipuri : de suprafață și adîncite în pămînt.

1. *Locuințele de suprafață* au fost descoperite în secțiunea XV și se aflau la adîncimea de 0,30-0,50 m față de nivelul actual de călcare. Întregul complex a fost în bună parte distrus de răzuirea terenului respectiv cu ocazia amenajărilor reclamate de construirea Curții Domnești. Totuși unele mici porțiuni s-au păstrat, printre care și vetrele locuințelor. Judecînd după suprafața acoperită cu urme de arsură, ca urmare a incendierii lor, s-a constatat că sînt destul de spațioase. S-au păstrat unele părți din podeaua locuințelor. La una din aceste locuințe s-a descoperit urmele unui stîlp putrezit. În ce privește vetrele acestor locuințe s-a observat că au fost amenajate pe un strat de prundiș peste care s-au aranjat resturi de fragmente ceramice, după care suprafața respectivă a fost lutuită. Cele trei vetre găsite în secțiunea XV se prezintă în felul următor : *vatra 1* are dimensiunile de 1,45×1,20 m, iar grosimea arsurii de 8 cm ; *vatra 2* are dimensiunile de 1,20×1,00 m și grosimea arsurii de 0,30 cm ; *vatra 3* are dimensiunile de 0,80×0,50 m și grosimea arsurii de 6 cm (fig. 1).

În umplutura de pămînt ce acoperea locuințele s-au găsit fragmente ceramice, obiecte de fier (cuie, cuțite, vîrfuri de săgeți) și oase. De asemenea pe vetrele locuințelor și sub ele s-au găsit numeroase fragmente ceramice caracteristice sfîrșitului secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea.

2. *Locuințe adîncite în pămînt* (în număr de trei) sînt de tipul bordeielor și semibordeielor.

Locuința nr. 1, a fost descoperită în secțiunea XV (fig. 1). Cu toate că nu s-a reușit dezvelirea completă a acestei locuințe din cauza unor condiții obiective determinate de existența în acest loc a unor copaci care n-au putut fi doborîți, s-a observat că ea are de la nivelul de călcare al secolelor XIV-XV, adîncimea de 0,96 m (fig. 3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din cele constatate s-a observat că locuinţa are aproximativ o formă rectangulară, cu colţurile uşor rotunjite şi laturile de 2,70×1,80 m [19]. În pămîntul de umplutură a locuinţei şi pe podeaua ei s-au găsit numeroase fragmente ceramice, cuie, cuţite, oase de animale. Pe suprafaţa locuinţei s-au observat urme de la un puternic incendiu (cărbuni şi cenuşă).

Locuinţa nr. 2. În urma cercetărilor efectuate în secţiunea XXXII s-a descoperit în careul 2 o vatră de formă ovală ce aparţinea unei locuinţe de suprafaţă şi care se afla la adîncimea de 0,50 m faţă de nivelul de călcare al secolelor XIV-XV (fig. 4). Pe vatră au fost descoperite fragmente ceramice ce proveneau de la vase de tipul oală-borcan. Pentru ca să nu crape şi să fie cît mai rezistentă, podeaua de lut galben a vetrei s-a aşternut peste un strat de mici fragmente ceramice. În apropierea vetrei s-au descoperit două gropi de par care erau în legătură cu locuinţa din această zonă.

Pentru urmărirea acestei locuinţe s-a trasat o casetă de 6,25×6,50 m. În urma cercetărilor efectuate la această casetă s-a constatat că în acest loc a existat o *locuinţă mai veche* de tipul bordei ce se afla la adîncimea de 1,60 m faţă de nivelul de călcare al secolelor XIV-XV. Din cauza unor morminte şi a unor gropi tîrzii care au distrus în parte locuinţele nu s-a putut stabili cu precizie forma şi dimensiunile lor.

În profilul peretelui de sud al casetei situaţia stratigrafică se prezintă în felul următor: După stratul vegetal, urmează un pămînt brun deschis

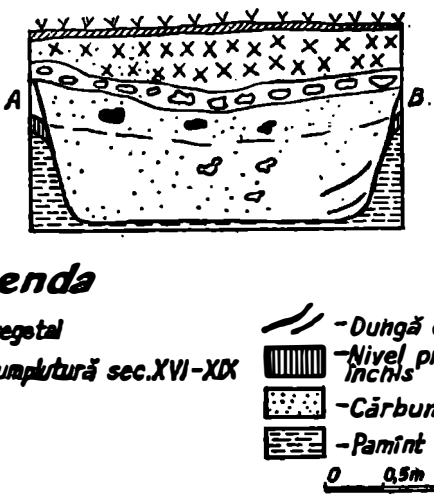

Fig. 3. — Profilul peretelui de vest a bordeiului din secţiunea XV.

19 Din motive obiective nu s-a putut dezveli integral locuinţa şi din această cauză nici forma ei n-a putut fi determinată cu precizie. S-a cercetat numai partea de nord-est a locuinţei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

corespunzînd unui nivel de locuire din secolele XVII-XIX, după care se observă existența unui pavaj compus din pietre, fragmente de cărămizi. corespunzător nivelului de locuire de la sfîrșitul secolului al XV-lea — secolul XVI.

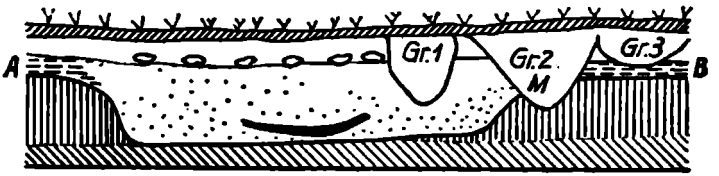

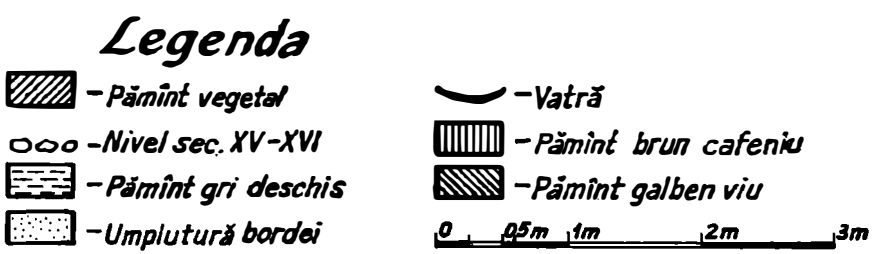

Fig. 4. — Profilul peretelui de sud al secțiunii XXXII.

Sub pavaj, urmează un strat de pămînt de culoare gri-deschis corespunzător secolelor XIV-XV. De la acest nivel s-a săpat locuința descrisă mai sus. În umplutura locuinței se observă o dungă de cenușă ce corespunde cu vatra descoperită în secțiunea XXXII. Sub această dungă observăm existența unei umpluturi formată din pămînt galben și negru. La baza acestei umpluturi s-au observat urme de cărbuni și cenușă ce proveneau de la incendierea locuinței-bordei (fig. 5).

În umplutură s-au descoperit numeroase fragmente ceramice, obiecte de fier (cuie, cuțite, vîrfuri de săgeți, o cataramă), monede, bucăți de chirpic cu impresiuni de nuiele, bucăți de nuiele carbonizate, creuzete, oase de animale.

Pe podeaua locuinței-bordei s-a descoperit o monedă, emisiune din primii ani de domnie a lui Alexandru cel Bun (fig. 20/3).

De asemenea tot din această perioadă s-au găsit fragmente ceramice cenușii, tipice sfîrșitului secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea.

Din cea de a doua fază a locuinței, corespunzînd vetrei din secțiunea XXXII s-au găsit monede emise de domnitorul Alexandru cel Bun în perioada 1410-1431, cît și întregirea vasului-borcan descoperit pe vatra acestei locuințe și care datează din prima jumătate a secolului al XV-lea.

Întreaga suprafață a locuinței-bordei a avut de suferit din pricina unui incendiu puternic, observîndu-se foarte multă cenușă, cărbuni, bucăți de nuiele arse și o masă compactă de pămînt galben cu arsură.

Locuința nr. 3 este situată la circa 10 m sud de locuințele nr. 2 și a fost descoperită în secțiunea XXXIV — carourile 2-3 (fig. 1 ; fig. 6). Locu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

inţa, de formă aproximativ rectangulară, are dimensiunile de 3,50×3,25 şi vatra se află în partea de nord-est a locuinţei.

În apropierea vetrei, sub groapa mormîntului, s-a observat existenţa unei gropi aparţinînd locuinţei în care s-a găsit ceramică, obiecte de fier, monede, cărbune şi bucăţi de lut ars. În această zonă a locuinţei s-a descoperit o monedă emisă de Petru Muşat (1375-1391).

În afara locuinţelor descrise mai sus s-au descoperit şi două cuptoare aparţinînd aşezării din secolele XIV-XV.

Primul cuptor, de formă tronconică, a fost găsit în secţiunea XV, în preajma celor trei vetre ale locuinţelor de suprafaţă. Avînd o înălţime a bolţii de circa 0,80 m de la nivelul de săpare şi diametrul de 1,10 m, la nivelul vetrei. cuptorul avea în faţă o groapă de deservire în prelungire, în lungime totală de 2,20 m (fig. 7 ; fig. 8).

Cuptorul acesta a fost folosit pentru uzul casnic şi este contemporan cu locuinţele de suprafaţă din secţiunea XV. Pereţii păstraţi ai cuptorului erau groşi de 0,10-0,12 m. În pămîntul de umplutură din interiorul cuptorului şi din gropile de deservire s-au găsit numeroase fragmente ceramice tipice sfîrşitului secolului al XIV-lea — primei jumătăţi a secolului al XV-lea.

Din aceste fragmente ceramice s-au întregit două vase-borcan caracteristice primei jumătăţi a secolului al XV-lea.

Al doilea cuptor a fost descoperit în secţiunea XXXIV la circa 2 m sud-vest de locuinţa nr. 3. Avînd o înălţime a bolţii de circa 0,70 m de la nivelul de săpare şi diametrul de 1,45 m, la nivelul vetrei, cuptorul avea

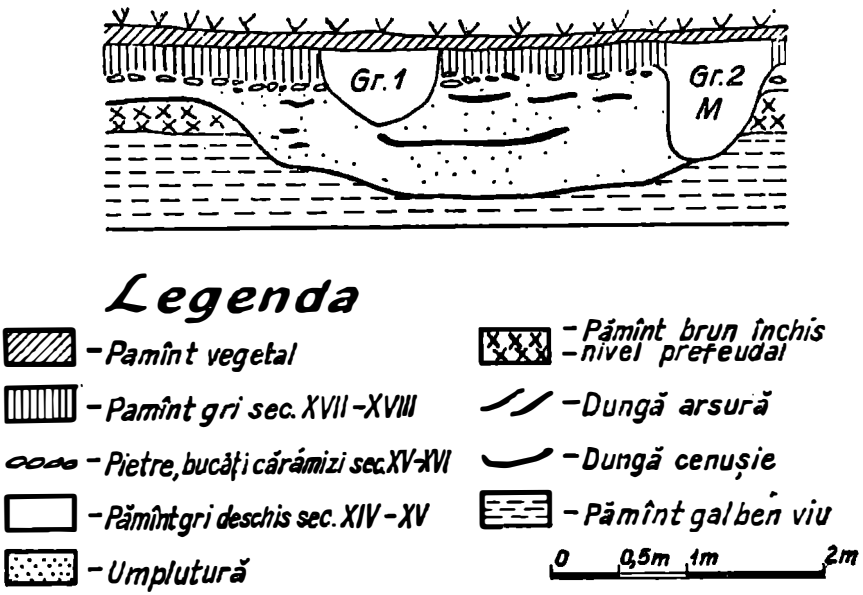

Fig. 5. — Profilul peretelui de sud al casetei din secţiunea XXXII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

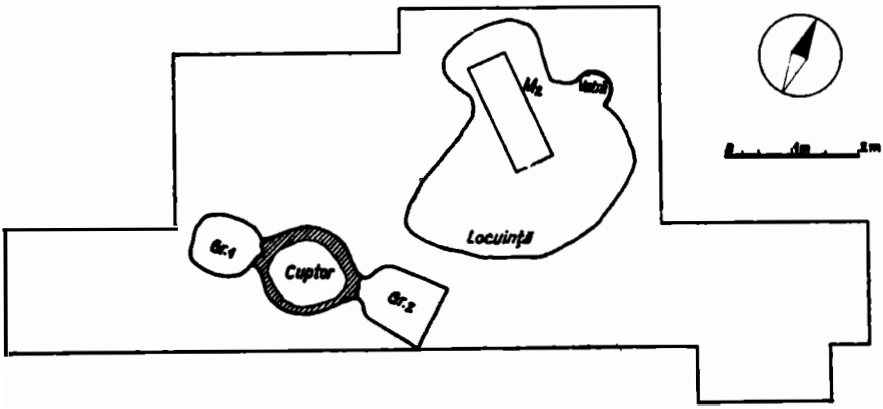

Fig. 6. — Planul locuinței și al cuptorului nr. 2 din secțiunea XXXIV.

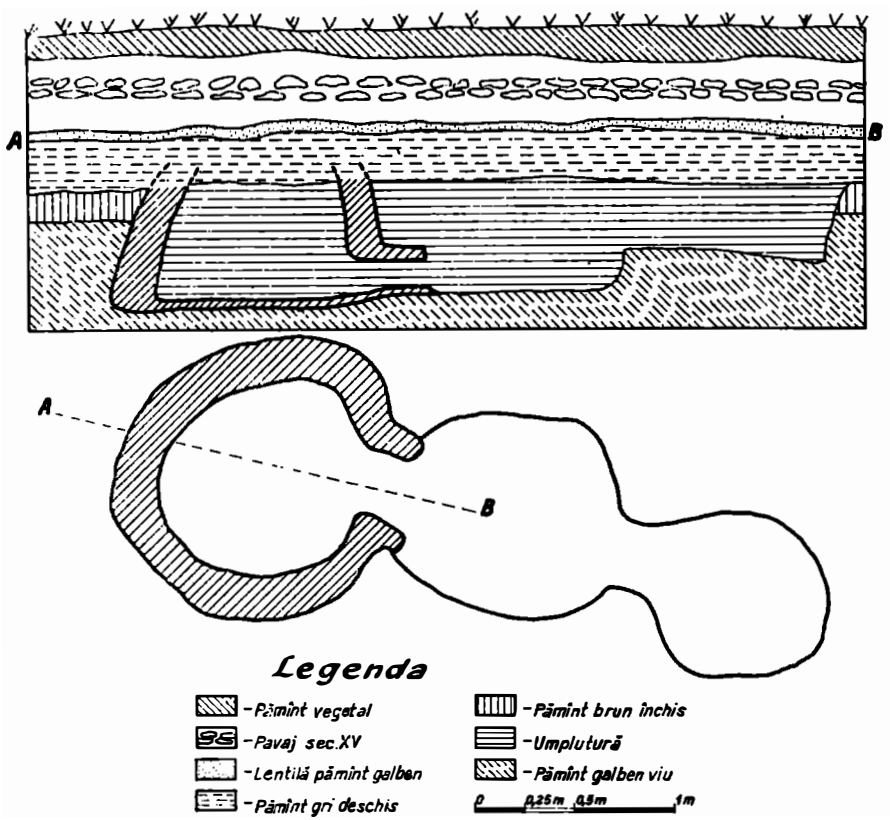

Fig. 7. — Cuptorul nr. 1 ,plan și secțiune.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

două guri de foc şi două gropi. Prima gură de foc, situată în partea de vest, avea o înălţime de 0,30 m iar groapa un diametru de 0,80 m. A doua gură de foc, situată în partea opusă (est), avea o înălţime de 0,27 m, iar groapa un diametru de 0,96 m (fig. 6 ; fig. 8).

În interiorul cuptorului s-au găsit numeroase fragmente ceramice, bucăţi de chirpic cu impresiuni de nuiele provenind de la acoperişul cuptorului. De asemenea în gropile 1 şi 2 ale cuptorului s-au găsit fragmente ceramice, cărbune zgură, cenuşă.

Din materialul recoltat aici s-au întregit numeroase vase de diferite tipuri caracteristice sfîrşitului secolului al XIV-lea şi primei jumătăţi a secolului al XV-lea.

După observaţiile făcute în timpul cercetării şi a materialului ceramic extrem de bogat găsit aici, se pare că ne aflăm în faţa unui cuptor de ars oale.

În locuinţe şi cuptoare s-a descoperit un bogat material arheologic compus din ceramică, monede şi obiecte din metal (cuie, cuţite, vîrfuri de săgeţi etc.). Aceste materiale sînt deosebit de concludente pentru stabilirea unui tablou al vieţii oamenilor ce au locuit în această perioadă la Bacău.

Materialul arheologic recoltat aici se compune în mod special din ceramică. După tehnica de lucru, compoziţia pastei, ardere şi forme, ceramica se împarte în două categorii :

I. *Prima categorie*, mai numeroasă, o formează ceramica lucrată dintr-o pastă relativ bine frămîntată, de culoare cărămizie sau cenuşie în amestecul căreia s-a folosit ca degresant nisip şi uneori microprundişuri. Vasele, pe ambele feţe, sînt zgrunţuroase. Fragmentele cele mai numeroase provin de la oale-borcan, căni, castroane, capace şi văscioare (opaiţe).

Borcanele sînt de mărime potrivită, au gîtul bine marcat, umerii bombaţi. corpul îngustat spre bază şi fundul mai mic în diametru decît gura ; ele au fundurile drepte sau uşor concave, păstrînd uneori formele desprinderii cu sfoara de pe roată. Sînt exemplare de dimensiuni mari şi potrivite, cu diametrul gurii de 13 cm, 14 cm, 15 cm, 16,8 cm. Înălţimea acestor vase, din cele reconstituite, este cuprinsă între 14-18 cm, iar diametrul fundului între 7-11 cm.

Printre cele mai reprezentative vase de acest tip găsite în locuinţe şi cuptoare remarcăm borcanele care au buza trasă în afară, teşită la exterior, îngroşată faţă de pereţii vasului, cu gîtul înalt, uşor arcuit şi umerii bombaţi (fig. 9/1, 2, 3).

De asemeni s-au găsit borcane cu buza relativ înaltă, cu o uşoară şănţuire în interior şi prevăzute la exterior cu nervură orizontală (fig. 9/4, 5, 6).

Alt tip de vas-borcan e cel cu buza scundă, cu şănţuire adîncă în interior pentru capac, îngroşată la exterior şi rotunjită (fig. 10/1, 2).

În locuinţa din secţiunea XXXII s-a găsit un *vas-borcănaş* lucrat la roată, din pastă cărămizie cu buza înaltă, dreaptă, avînd diametru gurii de 11 cm, cel al fundului de 7,5 cm, iar înălţimea vasului e de 8 cm. (fig. 10/3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

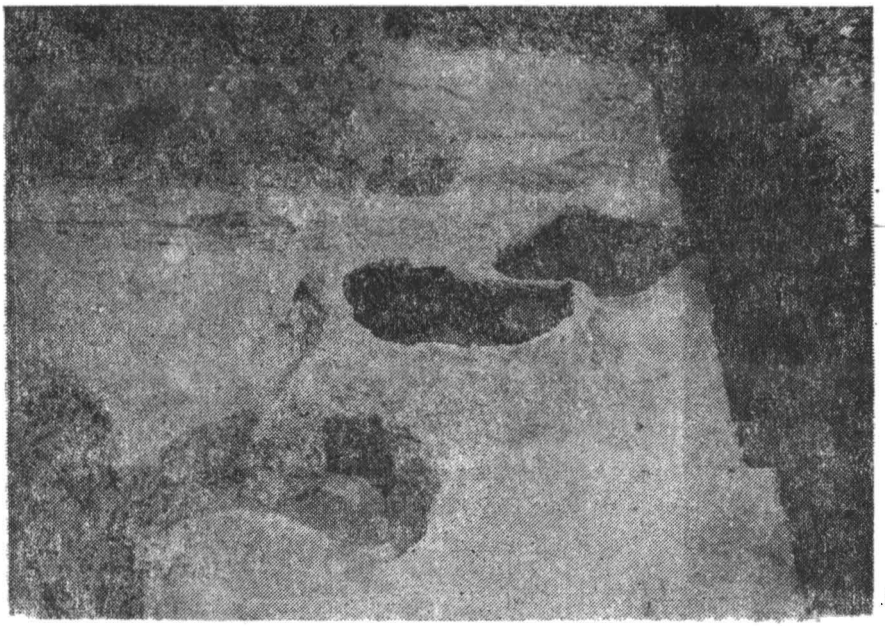

2

Fig. 8. — Bacău — Curtea Domnească. 1. Cuptorul nr. 1 din secțiunea XV. 2. Cuptorul nr. 2 din secțiunea XXXIV.

http://www.dacoromanica.ro / http://cimec.ro

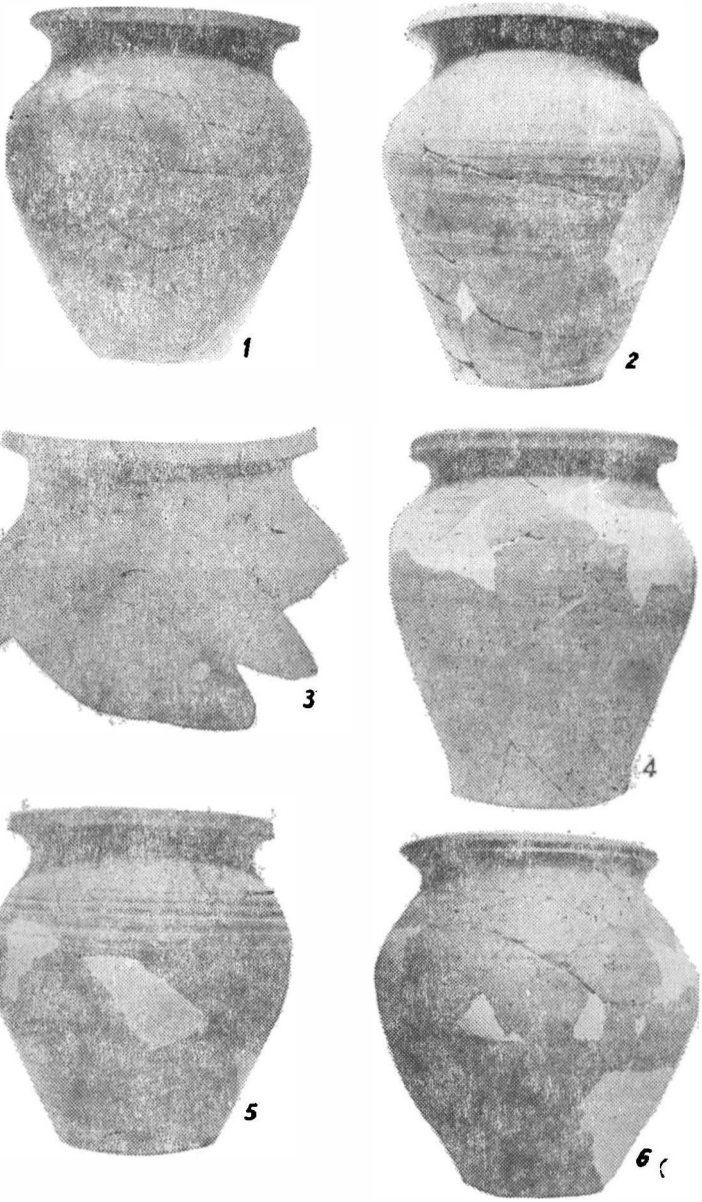

Fig. 9. — Bacău — Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic din prima jumătate a sec. XIV.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.abc.ro

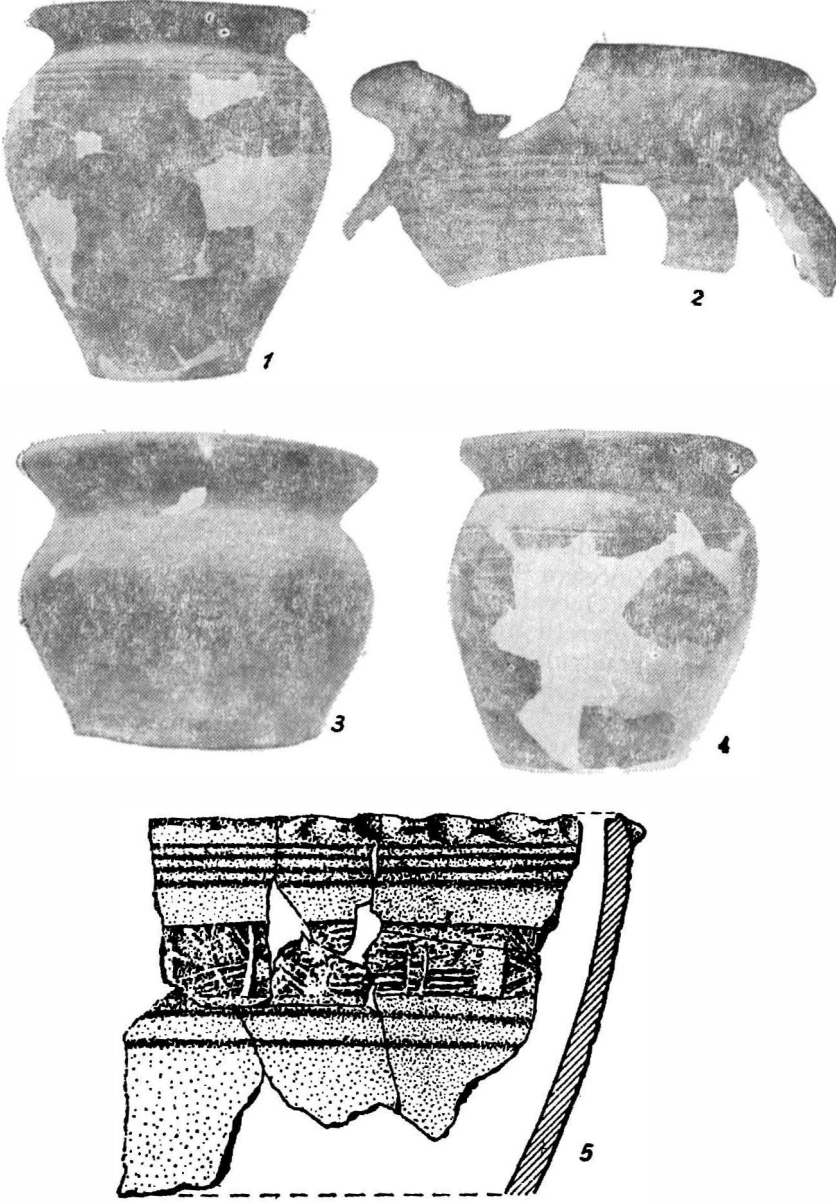

Fig. 10. — Bacău — Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic din prima jumătate a sec. XIV.

http://www.cimec.ro/http://cmiabc.ro

Profilele fragmentelor ceramice descoperite în locuinţele şi cuptoarele descrise mai sus se încadrează în tipurile I şi II de vase găsite în centrele urbane din Moldova [20] (fig. 11).

În locuinţa din secţiunea XXXII s-au găsit cîteva fragmente ceramice, lucrate la roată, din pastă cărămizie, provenind de la un *castron*. Castronul face parte din tipurile uşor profilate, avînd pe marginea buzei alveole, iar sub buză trei incizii orizontale, după care este imprimat cu rotiţa o bandă de linii verticale şi orizontale. Imediat sub bandă sînt trasate două incizii orizontale (fig. 10/5).

Un fragment de la un castronaş s-a descoperit în locuinţa din secţiunea XXXIV. Este lucrat dintr-o pastă de culoare cărămizie, avînd imediat sub buză imprimate incizii orizontale (fig. 12/1).

Capacele alcătuiesc o altă categorie a ceramicii descoperite în locuinţe şi cuptoare. Ele au formă conică, larg deschisă la gură şi uşor arcuită spre partea superioară, unde se termină cu un apucător circular (fig. 12/2, 3. 4, 5, 6).

În zona cercetată s-au descoperit şi două *opaiţe* întregi şi alte două fragmentare (fig. 13/1, 2, 3. 4).

Opaiţul are formă de tigăiţă cu cioc şi se aseamănă cu cele descoperite la Piatra Neamţ şi Suceava [21].

Unul din opaiţe, lucrat la roată din pastă cărămizie, are diametrul fundului de 9 cm.; pereţii înalţi de 5 cm., se arcuiesc în afară, astfel că deschiderea are diametrul de 14,5 cm. (fig. 13/1). Alt opaiţ provenind de la un fund de vas şi refolosit în acest scop, descoperit în locuinţa din secţiunea XXXII, este lucrat la roată încetă, din pastă cărămizie, puternic arsă în interior şi care este de formă circulară cu diametrul fundului de 11,5 cm., al gurii de 13,5 cm., iar pereţii au înălţimea de numai 3 cm. (fig. 13/2).

Referitor la decorul ceramicii din prima categorie de la sfîrşitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea de la Curtea Domnească din Bacău, se constată, întocmai ca şi la Suceava, prezenţa ornamentului din benzi de linii adîncite sau caneluri paralele, pe corpul şi îndeosebi pe umerii vaselor (fig. 9/1, 2, 5, 6).

Foarte rar se întîlneşte decorul în val, prezent pe un fragment ceramic, lucrat la roată din pastă de culoare cărămizie, descoperit în cuptorul din secţiunea XV (fig. 13/7).

Sînt şi unele fragmente decorate cu bentiţă de linii verticale şi unele fragmente decorate printr-o bandă de linii incizate într-un aranjament neclar, executate prin ştampilare (fig. 13/6 ; fig. 10/5).

Din categoria ceramică pe care am prezentat-o mai sus s-au găsit şi două fragmente cu reprezentarea unor semne de olar. Primul fragment, provine de la un capac, lucrat la roată, din pastă cărămizie şi are imprimat pe faţa superioară a butonului circular un semn : X (fig. 14/1). Al doilea fragment, provine de la un fund de vas, lucrat la roată, din pastă cărămi-

20 Elena Busuioc, *Ceramica de uz casnic nesmălţuită din Moldova (secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)*, Bucureşti, 1975, p. 40-41.

21 Eugenia Neamţu, *op. cit.*, p. 233, fig. 3/2 ; Elena Busuioc, *op. cit.*, p. 23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

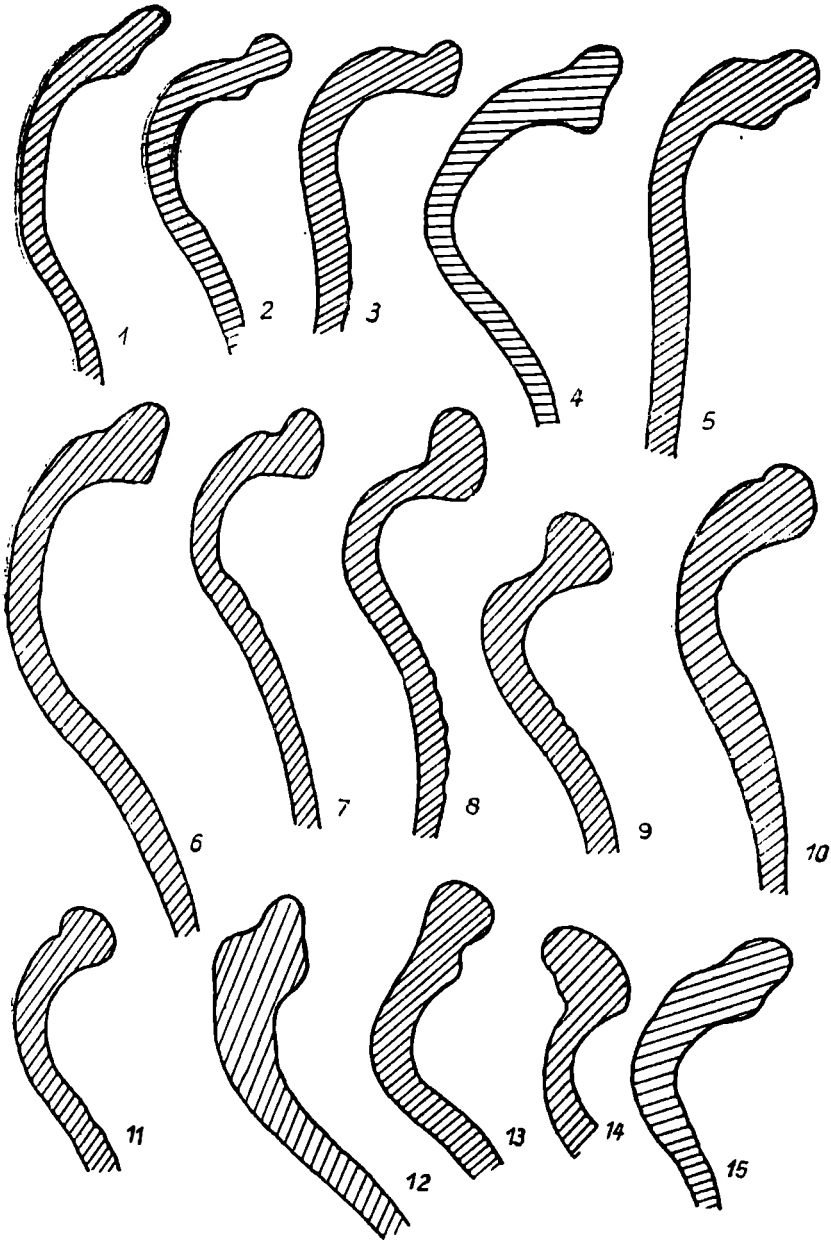

Fig. 11. — Profile caracteristice pentru ceramica locală de la Bacău — Curtea Domnească (sfîrşitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea).

http://www.cimec.ro - http://cmiabc.ro

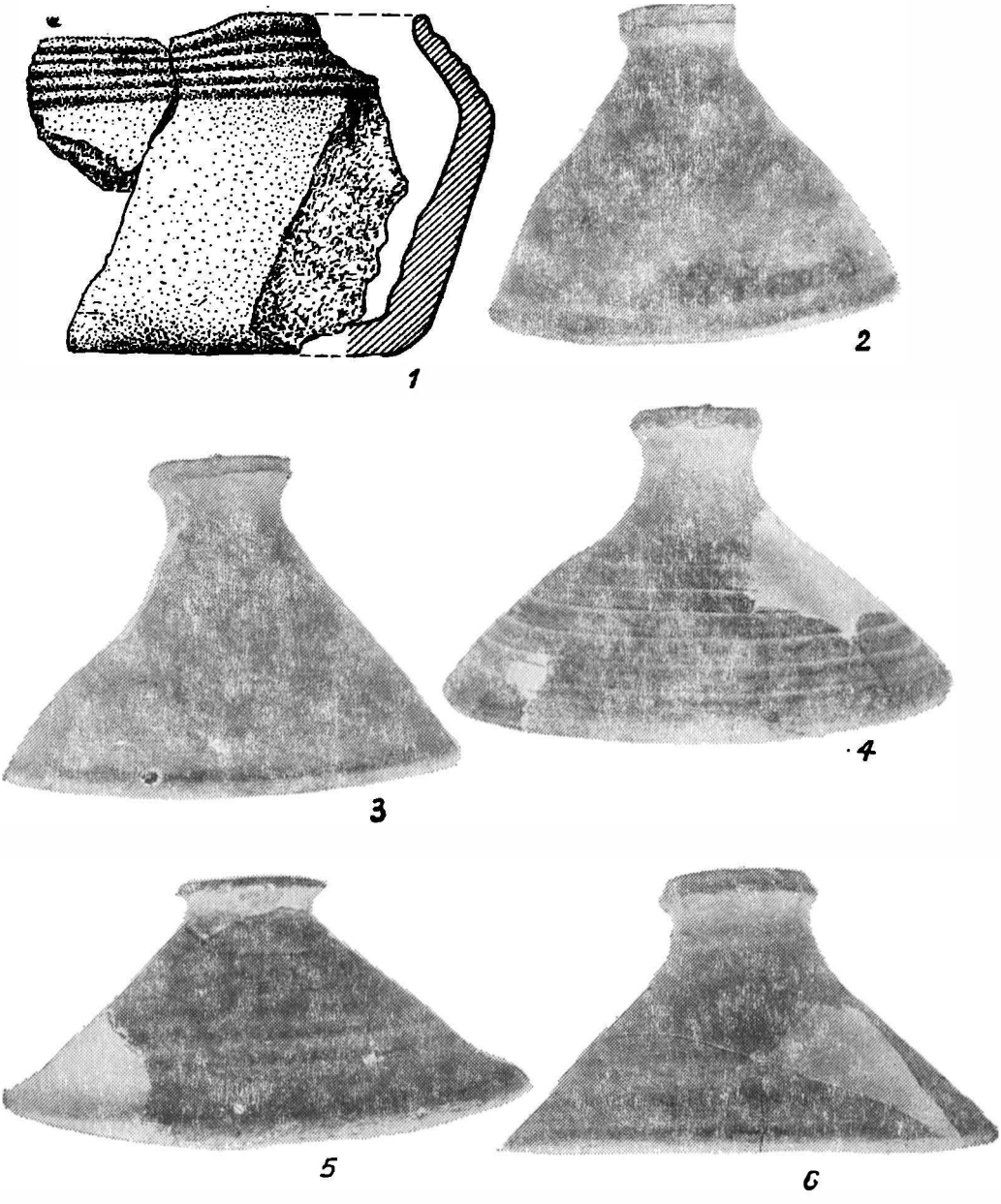

Fig. 12. — Bățău. — Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

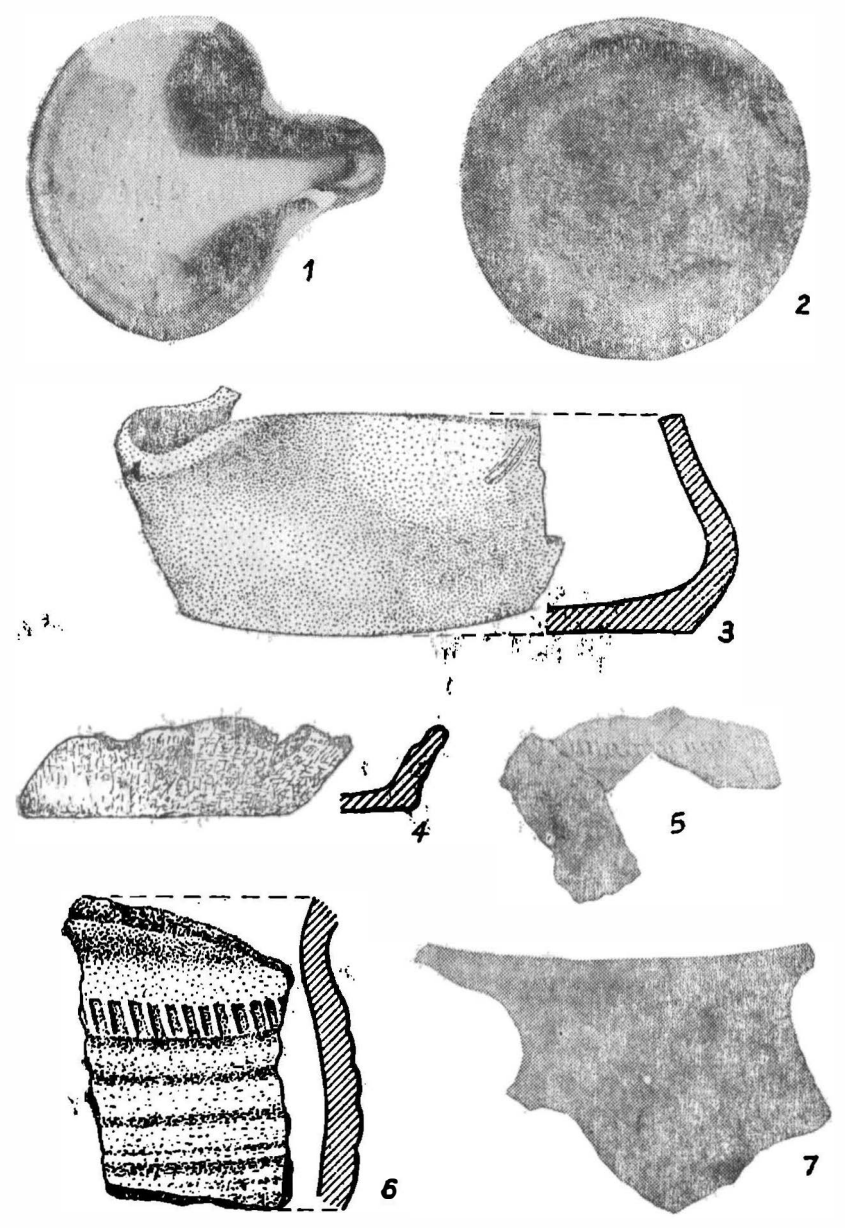

Fig. 13. — Baţa Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

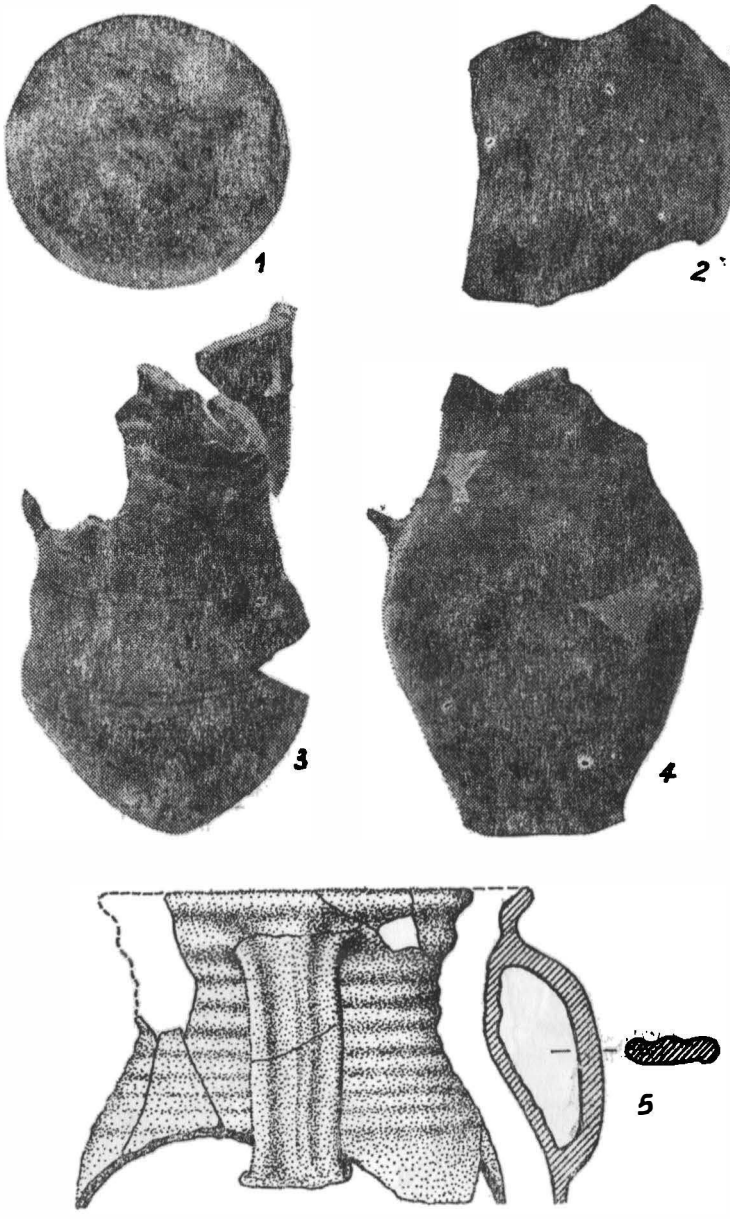

Fig. 14. — Bacău — Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

zie și are imprimat același tip de semn ca la fragmentul descris mai sus (fig. 14/2).

Menționăm, că pînă în prezent în ceramica de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea s-au găsit extrem de rare vase cu semne de olar [22]. Tot la Bacău, pe un fund de vas, lucrat la roata rapidă, din pastă cenușie fină s-a observat un semn de olar sub formă de cruce.

Analiza prilejuită de cercetarea acestei categorii ceramice descoperită la Curtea Domnească din Bacău ne permite precizarea că în centrul orășenesc de aici a existat o gamă variată de produse de olărie.

De asemeni s-a constatat că majoritatea vaselor sînt lucrate din pastă de culoare cărămizie și numai o mică parte sînt executate din pastă de culoare cenușie. Se confirmă ipoteza unor cercetători care au arătat că în partea de centru a Moldovei, se remarcă o predominare a ceramicii de uz casnic de culoare roșie, față de specia de uz casnic de culoare cenușie, predominantă la Suceava și în nordul Moldovei [23].

Subliniem că această categorie ceramică găsită la Bacău are apropiate analogii cu ceramica de la Suceava [24], Iași [25], Baia [26], Roman [27]. Pe baza acestor analogii, această categorie ceramică poate fi încadrată cronologic în perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea.

II. *A doua categorie* o constituie ceramica lucrată dintr-un lut de foarte bună calitate în amestecul căreia s-a folosit un nisip fin. Lucrată la roata rapidă, această ceramică are pasta foarte bine frămîntată, vasele prezentînd în spărtură un aspect compact, fără spații goale. Ea are fețele netede și atent finisate.

În majoritatea cazurilor ceramica din această categorie este de culoare cenușie și mai rar roșie.

S-a observat că o parte din această ceramică are o culoare cenușie pe toată suprafața vaselor, iar o altă parte este de culoare mai închisă, aproape neagră, ca urmare a acoperirii acestor exemplare cu o angobă foarte subțire, ce dă feței exterioare o culoare mai închisă față de miez.

Din acest punct de vedere ceramica de aici se aseamănă cu cea de la Roman [28].

---

22 Pentru ceramica mai veche se cunoaște un exemplar de la Șipot cu reprezentarea unui semn de olar (vezi M. D. Matei, *Contribuții . . . . . ., op. cit.*, p. 32, fig. 5). De asemenea urmele unor semne de olar s-au găsit la Baia (vezi Dan Gh. Theodor și Emilia Zaharia, *Noi date arheologice referitoare la Tg. Baia*, în *Materiale*, IX, p. 358).

23 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 213.

24 Elena Busuioc, *Ceramică locală de uz casnic din secolul al XIV-lea, de la Suceava (partea a II-a)*, în *SCIV*, XV, 2, 1964, p. 205-221 ; idem, *Ceramica de uz comun — nesmălțuită — din prima jumătate a secolului al XV-lea de la Suceava*, în *SCIV*, tomul 17, 2, 1966, p. 299-308.

25 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 198, fig. 15 ; p. 210-214.

26 Dan Gh. Theodor și Emilia Zaharia, *op. cit.*, p. 356-359.

27 M. D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes historiques.....*, p. 298-301, fig. 4.

28 M. D. Matei, L. Chițescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină.....*, p. 41.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O altă precizare ce se impune ca urmare a studierii ceramicii de aici, este aceea că unele vase sînt lucrate dintr-o pastă foarte bună — lut fin şi bine ales în care nisipul este aşa de mărunt încît cu greu se poate remarca, iar alte vase sînt lucrate dintr-o pastă inferioară primei, în sensul că lutul, este amestecat cu un nisip ceva mai mare. Aceeaşi situaţie o întîlnim şi în descoperirile arheologice efectuate la Suceava şi în care ceramica de acest tip e împărţită, din punct de vedere al pastei în două mari categorii [29].

Ceramica cenuşie fină se compune din fragmente provenind de la căni cu toartă şi gura trilobată, căni cu gura în formă de cioc, ulcioare cu toartă, cupe şi pahare.

În locuinţa din secţiunea XXXII, caseta 1, s-a descoperit o parte dintr-un vas aparţinînd cănilor cu gura trilobată, lucrat la roată rapidă din pastă cenuşie fină (fig. 14/3). Tot acestui tip de ceramică aparţine şi partea superioară a unei căni găsite în locuinţa din secţiunea XXXIV, de tipul celor descoperite la Suceava şi datate la sfîrşitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea (fig. 14/5) [30].

De asemenea în locuinţa din secţiunea XXXII s-a reconstituit o cană, a cărei buză şi toartă lipseşte şi care are înălţimea de 0,24 m şi diametrul fundului 0,10 m (fig. 14/4). Cana este lucrată la roată rapidă, din pastă de culoare cenuşie şi ornamentată cu linii paralele şi este de tipul celor cu gura trilobată.

O altă cană, lucrată la roata rapidă, din pastă cenuşie, decorată cu incizii orizontale, din care lipseşte buza, a fost descoperită în secţiunea XV (fig. 15/1).

În zona cercetată s-a descoperit şi un ulcior, din care lipseşte buza şi toarta, avînd înălţimea de 22 cm şi diametrul fundului de 9,5 cm (fig. 15/2). El este decorat la partea superioară cu incizii de linii orizontale şi totodată faţa exterioară este acoperită cu o angobă, astfel încît are o culoare mai închisă (cenuşiu spre negru). Acest tip de vas se aseamănă cu cele descoperite la Roman şi datate la sfîrşitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea [31].

Tot în această zonă, în locuinţa din secţiunea XXXII caseta 1, s-a găsit o cană de dimensiuni mai mici decît cele prezentate, din care lipseşte gura şi toarta şi care are înălţimea de 20 cm şi diametrul fundului de 6.8 cm. Cana este lucrată dintr-o pastă cenuşie, acoperită la exterior cu o angobă şi e decorată cu două incizii orizontale, după care urmează un decor cu rotiţa şi care este şters, în continuare urmează două incizii orizontale (fig. 15/3).

În locuinţe şi cuptoare s-au descoperit numeroase funduri de vase de tipul celor drepte, profilate, concave, cu picior inelar, aparţinînd unor vase lucrate din pastă cenuşie fină, din care unele acoperite la exterior cu o angobă (fig. 15/4, 5, 6 ; fig. 16/1, 4, 5. 6).

Unele fragmente ceramice din această categorie aparţin unor cupe, pahare, probabil capace (fig. 16/3, 7, 9, 11, 12).

---

29 M D. Matei, *Contribuţii...*, p. 133-134.
30 M. D. Matei, *Contribuţii...*, p. 137, fig. 20.
31 M. D. Matei, L. Chiţescu, *Problèmes historiques.....*, p. 301, fig. 7/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

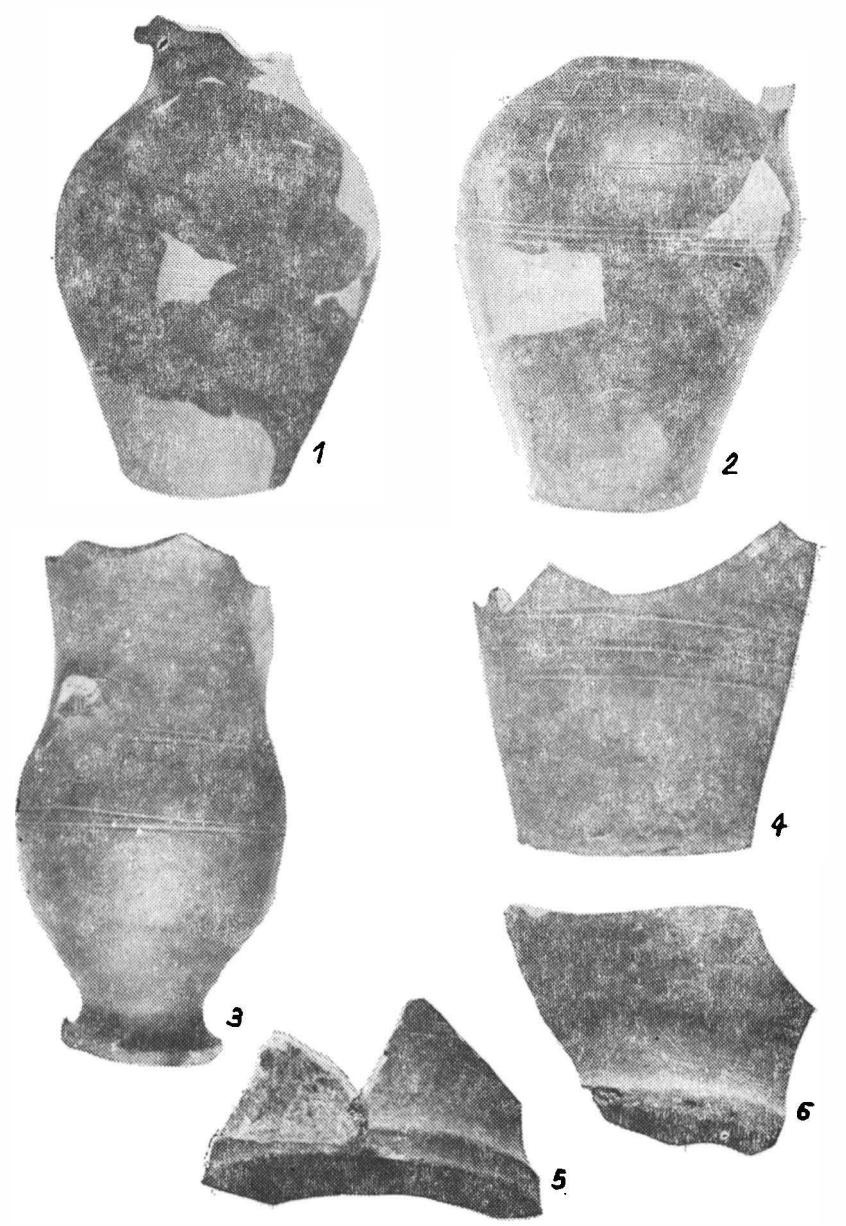

Fig. 15. — Bacău — Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

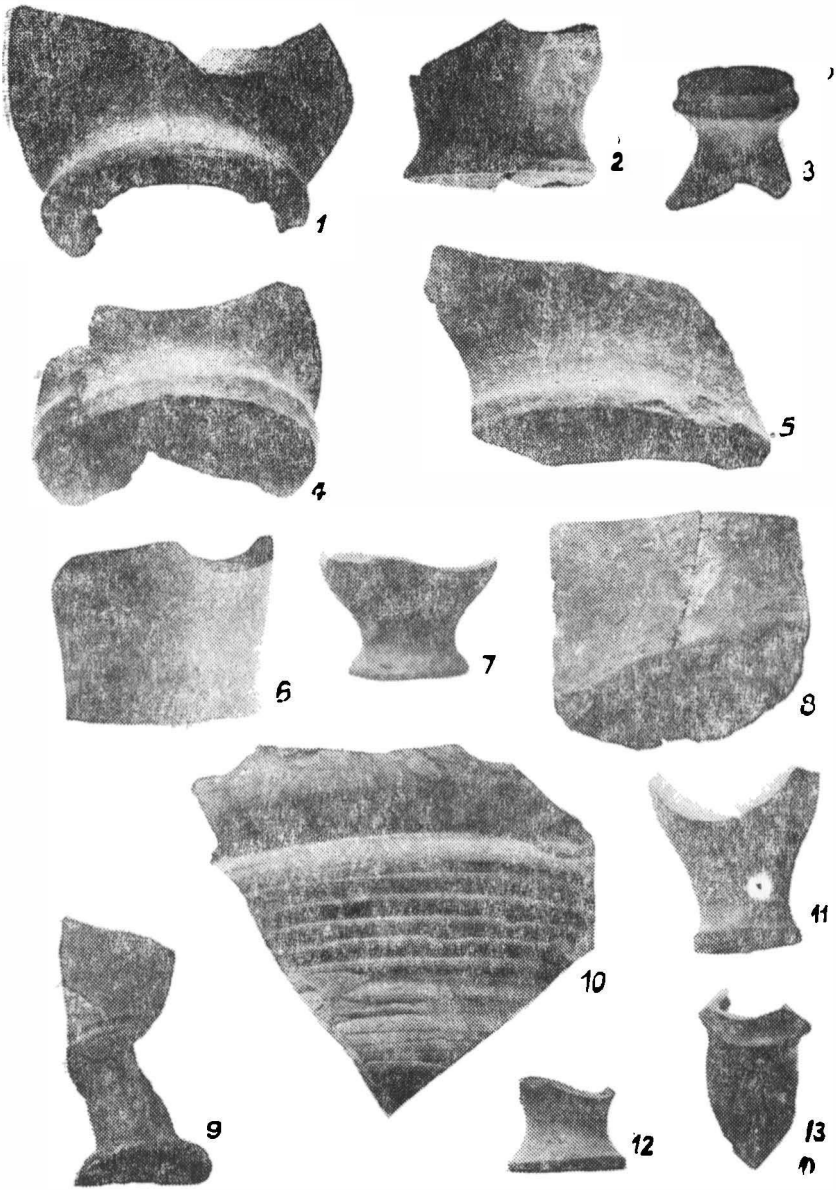

Fig. 16. — Bățău, Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic.

http://www.cimec.ro/Arta/cimeaca.htm

În locuințele și cuptoarele din zona cercetată s-au descoperit numeroase torți cu muchia mediană, albiate și plate aparținînd unor vase de diferite tipuri și mărimi și care au apropiate analogii cu cele găsite la Suceava [32] și Roman [33] (fig. 17).

Decorul cel mai des întîlnit pe ceramica cenușie fină constă din linii incizate, dispuse orizontal și paralele între ele (fig. 14/3, 4, 5 ; fig. 15/1, 2, 3, 4).

Pe unele fragmente ceramice se observă un decor format dintr-o succesiune de linii oblice, unele din ele întretăiate (fig. 18/1. 2).

O importanță deosebită prezintă descoperirea în locuința din secțiunea XXXII a unei părți dintr-o cană cu gura trilobată, lucrată dintr-o pastă fină cenușie și la care s-a realizat un decor, caracterizat prin motivul ștampilat cu figuri în relief. Acest decor a fost realizat cu un rulou, pe care au fost săpate în negativ diferite figuri. Prin rotirea acestui rulou pe umărul vasului rezulta un motiv ștampilat ale cărui figuri în pozitiv se repetă constant la o anumită distanță ce corespunde perimetrului rolului-ștampilă. Încadrat între două rînduri de puncte pătrate adîncite se află stilizat un iepure, după care urmează o vulpe în mers, întrerupt de un fond de plasă și în continuare sînt redate două păsări. Motivul ștampilat cu figuri în relief se repetă constant (fig. 19).

Menționăm că tipul de vase cu decor caracterizat prin motivul ștampilat au fost descoperite în cetatea mușatină de la Roman [34] și în orașul Siret [35].

Între variantele realizate cu ruloul, descoperite la Roman și Siret, nu se întîlnește varianta descoperită la Bacău și prezentată mai sus.

Din această categorie ceramică s-a descoperit un fund de la un vas, în locuința din secțiunea XXXII și care avea reprezentat un semn de olar sub forma unei cruci simple (fig. 18/4).

Tot pe un fragment ceramic lucrat la roată, din pastă de culoare cenușie fină, cu o angobă la exterior, a fost imprimată o cruce cu brațele uniforme (fig. 18/3).

O cruciuliță din metal, asemănătoare cu cea de pe fragmentul ceramic menționat, s-a descoperit la Suceava [36], într-un mormînt din prima jumătate a secolului al XV-lea.

Ceramica roșie fină. Din această categorie ceramică s-au descoperit cîteva fragmente lucrate din pastă roșie, de calitate superioară. Vasele din această categorie au fost supuse unei arderi complete și unitare.

Unul din fragmente ce provenea de la o cană este ornamentat cu un decor în rețea (fig. 18/5).

---

32 M. D. Matei, *Contribuții.....*, p. 142-146.
33 M. D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes historiques.....*, p. 301.
34 Ibidem, p. 306 ; L. Chițescu, *Ceramica ștampilată de la Roman și unele probleme în legătură cu purtătorii ei în Moldova*, în *SCIV*, 15, 3, 1964, p. 411 și urm.
35 Stela Cheptea, *Descoperirile arheologice din 1963 de la Siret, în Arheologia Moldovei, VII*, 1972, p. 351 și 354, fig. 6.
36 Alexandru Artimon, *Cronologia mormintelor și descoperirilor monetare din complexul arheologic medieval de la biserica Sf. Dumitru din Suceava*, în *Studii și materiale, Istorie*, Suceava, 1973, p. 141-142, fig. 2/7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

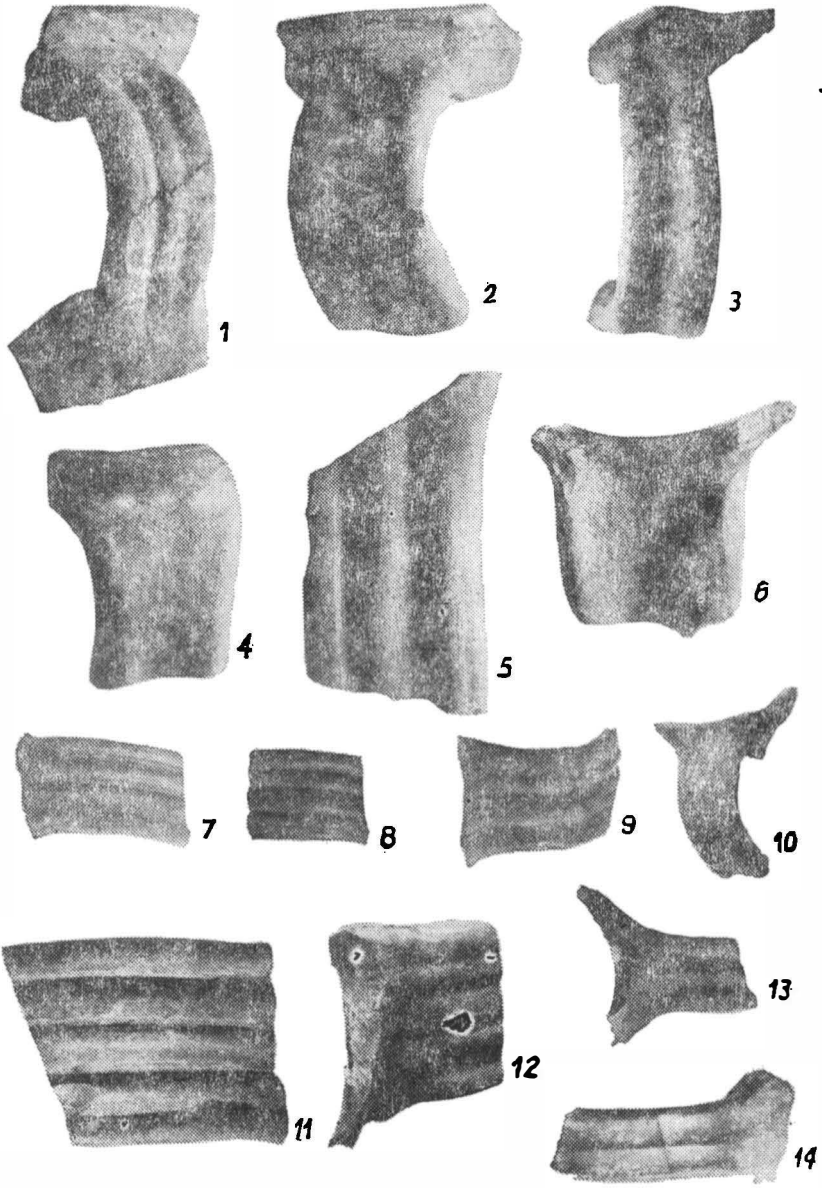

Fig. 17. — Bacău — Curtea Domnească. Fragmente-torți provenind de la vase lucrate din pastă cenușie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

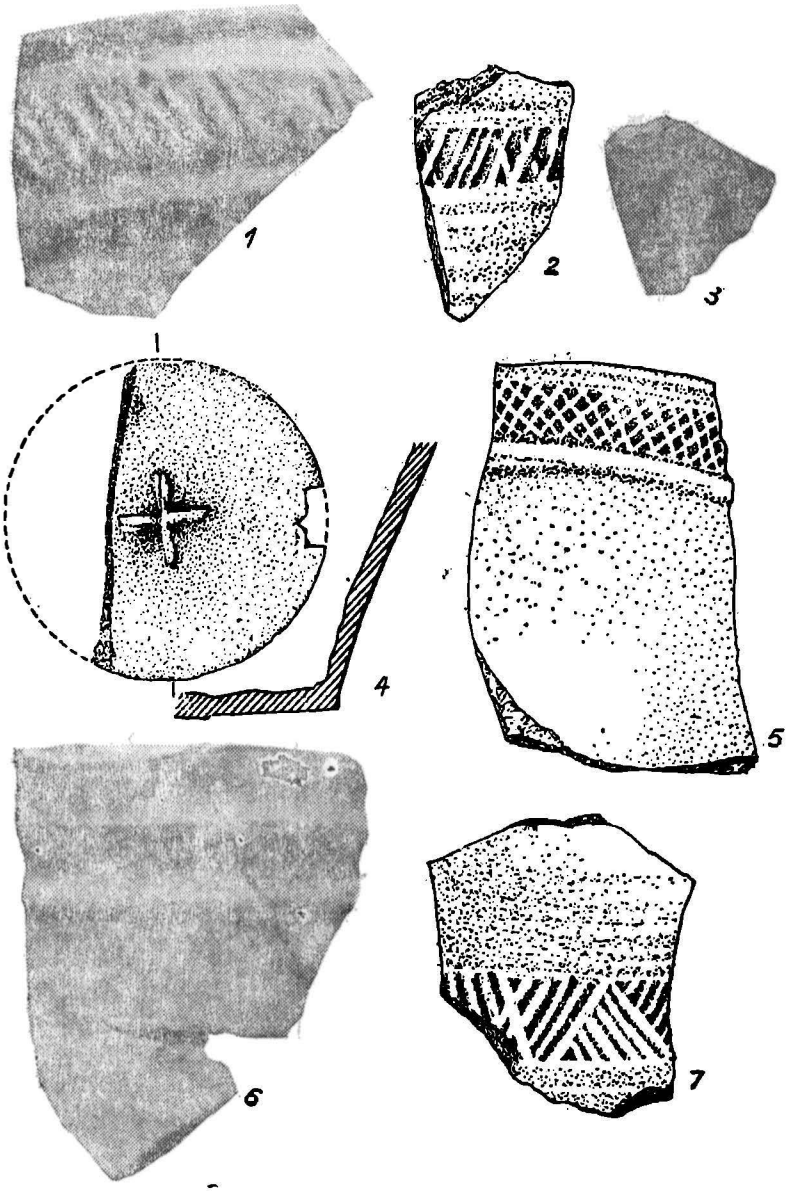

Fig. 18. — Battău. Curtea Domnească. Ceramică de uz casnic.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

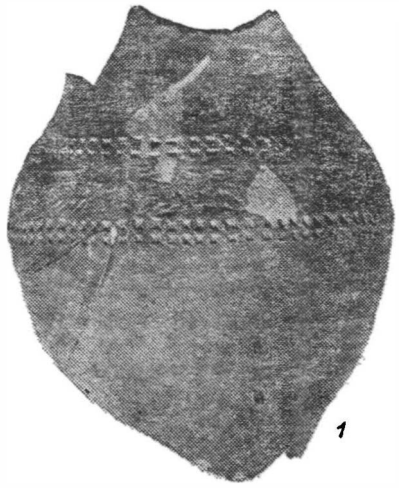

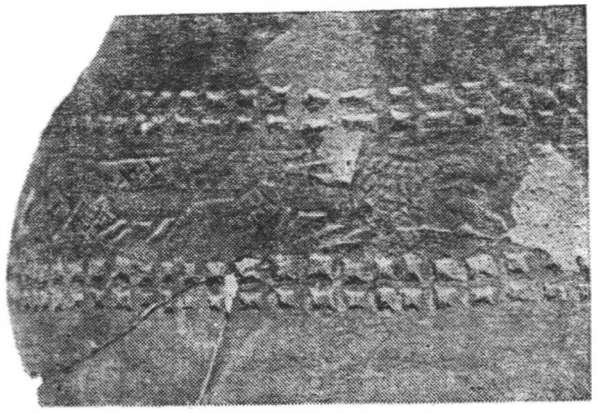

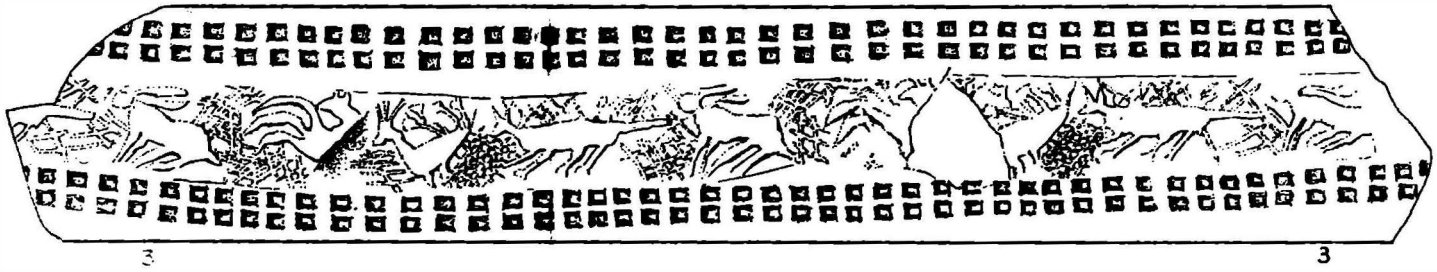

Fig. 19. — Bacău — Curtea Domnească, Vasul decorat prin motiv ştampilat cu figuri în relief ; 2-3. Detalii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Alt fragment ceramic ce provenea tot de la o cană este decorat cu linii oblice paralele dispuse în triunghiuri (fig. 18/7).

Menționăm descoperirea unui fragment de buză ce provenea de la o cană cu gura trilobată (fig. 18/6).

În concluzie trebuie să arătăm că a doua categorie ceramică descoperită la Curtea Domnească din Bacău prezintă apropiate analogii cu ceramica de același tip găsită la Suceava [37], Roman [38], Baia [39] Siret [40] și poate fi încadrată cronologic în perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea.

Datarea ambelor categorii ceramice de la Bacău este asigurată și de faptul că a fost găsită într-un nivel stratigrafic destul de clar, în complexe închise : locuințe și cuptoare, unde s-au descoperit monede emise de domnitorii Petru Mușat, Ștefan I Mușat, Alexandru cel Bun și Ștefan al II-lea.

Monedele găsite la Bacău-Curtea Domnească contribuie în bună măsură la datarea așezării medievale de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea.

Între monedele cele mai vechi găsite în zona cercetată, amintim în primul rînd o piesă monetară emisă de domnitorul Moldovei Petru Mușat (1375-1391). Ea a fost descoperită în umplutura gropii din locuința nr. 3. Moneda este de argint, cu valoare de un gros și are pe avers, între două cercuri de perle, legenda : *SIM PETRI WOIWO*, după care e reprodus un cap de bour, cu o stea între coarne și însoțit în dreapta de o rozetă simbolizînd soarele, iar în stînga de o semilună. Capul de bour ține în bot o floare de crin cu un lujer lung. Pe revers, între două cercuri de perle legenda : *SI MOLDAVIENSIS*, după care este reprezentat un scut despicat, avînd în primul cîmp trei fascii, iar în al doilea două flori de crin (fig. 20/1).

Tot în locuința din secțiunea XXXIV s-au descoperit alte două monede moldovenești, dintre care un gros de argint a fost emis de Ștefan I Mușat (1394-1399) [41].

De la domnitorul Alexandru cel Bun (1400-1432) s-au găsit în primul rînd, două monede de aramă, de tipul groșilor, emise în perioada 1400-1408.

Prima monedă a fost găsită în secțiunea a II-a și este un gros de aramă ce are reprezentat pe avers capul de bour cu o stea cu cinci raze între coarne, însoțit în dreapta de o semilună, iar în stînga de o rozetă, iar pe revers scutul despicat, în primul cîmp trei fascii, în al doilea flori de crin (fig. 20/2). A doua monedă, găsită în locuința din secțiunea XXXII, la adîncimea de 0,98 m față de nivelul actual de călcare, are aceleași reprezentări, fiind de tipul groșilor de aramă emiși în perioada 1400-1408 (fig. 20/3). Aceste monede sînt destul de corodate și nu se mai poate citi legenda.

37 M. D. Matei, *Contribuții*....., p. 131-160.

38 M. D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes historiques*....., p. 301-307 ; M. D. Matei, L. Chițescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificația musatină*....., p. 41-49.

39 Dan Gh. Theodor și Emilia Zaharia, *op. cit.*, p. 359-360.

40 Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 347-356 ; Al. Rădulescu, *Die Keramik von Siret (14 Jh.). Zur archaologischen erforschung der Moldanischen mittelalterlichen Stadt*, în *Dacia*, nouvelle serie, XVI, 1974, p. 225-242.

41 Identificarea monedelor din nivelul secolelor XIV-XV de la Curtea Domnească din Bacău a fost făcută de Octavian Iliescu, de la Cabinetul numismatic al Academiei R.S.R., căruia îi mulțumim și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Celelalte monede emise de Alexandru cel Bun şi găsite în secţiunile practicate de la Curtea Domnească din Bacău sînt dubli groşi, groşi şi jumătăţi de groşi, din aramă şi bilon, bătute în perioada 1410-1431.

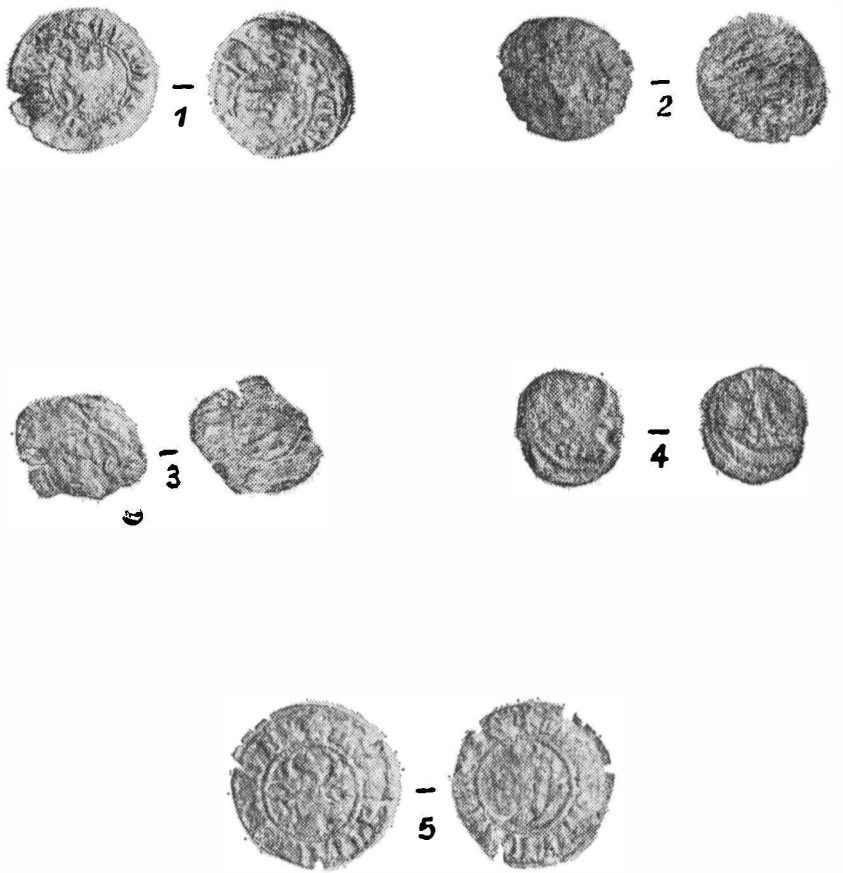

Fig. 20. — Bacău — Curtea Domnească. Monede descoperite în aşezarea din secolele XIV-XV.

Un dublu gros din bilon a fost găsit în locuinţa din secţiunea XXXII, la adîncimea de 0,95 m faţă de nivelul actual de călcare. Pe avers, între două cercuri de perle, moneda are legenda : *MONE ALEXANDRI*, după care este reprodus un cap de bour cu coarnele mari, avînd vîrfurile aduse înăuntru şi apropiate ; urechile sînt mari de formă romboidală, iar între coarne are o stea cu cinci raze. Capul de bour este însoţit în dreapta de o semilună, iar în stînga de o rozetă.

Reversul monedei cuprinde între două cercuri legenda : *WD. MOLDAVIENSIS*, după care este reprezentat un scut despicat, avînd în primul cîmp trei fascii, iar în cîmpul al doilea cinci flori de crin. Deasupra scutului de pe revers este reprezentat un cap de bour (fig. 20/5).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O monedă cu valoare de o jumătate gros, emisiune de la Alexandru cel Bun din perioada 1410-1431, a fost găsită în locuința din secțiunea XXXII (fig. 20/4).

Celelalte monede emise de Alexandru cel Bun (două monede de tipul groșilor și alte două de tipul jumătăților de groși) au fost găsite în locuința din secțiunea XXXII și în secțiunea XVI, dar sînt destul de corodate.

În secțiunea XV, sub pavaj, s-a descoperit la adîncimea de 0,60 m față de nivelul actual de călcare, o monedă emisă de domnitorul Ștefan al II-lea (1433-1447).

În locuințe și în stratul de cultură corespunzător perioadei de funcționare a acestor locuințe (sfîrșitul secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea) s-au descoperit obiecte din metal (cuie, cataramе, vîrfuri de săgeți piroane etc.). Dintre acestea semnalăm în primul rînd cuțitele care după forma lor sînt de două tipuri : a) cuțite cu lama curbată, cu pedunculul de prindere a mînerului (fig. 21/1, 2, 3, 4, 5) și b) cuțite cu lama dreaptă și mînerul perforat pentru prinderea plăselelor cu nituri (fig. 21/6, 7, 8, 9).

Între alte obiecte de inventar, găsite aici, menționăm două cataramе din fier. Una din aceste cataramе a fost descoperită în secțiunea XV, caseta 2, sub pavaj și are veriga de forma aproximativ dreptunghiulară, avînd pe una din laturi o limbă mobilă (fig. 22/1).

O altă cataramă descoperită în secțiunea XXXII, la adîncimea de 1,45 m de nivelul actual de călcare, pe podeaua locuinței. are veriga de formă dreptunghiulară dar cu laturile mici sub formă de semicerc (fig. 22/2).

Vîrfurile de săgeți sînt de tipuri diferite. Unul din exemplare are vîrful piramidal și este cu tub de înmănușare (fig. 22/3). Alte exemplare au tubul de înmănușare conic, lama plată în formă de frunză și două tăișuri convexe (fig. 22/4, 5, 6).

Sînt și vîrfuri de săgeți cu pedunculul, din care un exemplar are lama romboidală, iar celălalt exemplar are lama în formă de frunză, lată de 5 cm. și înaltă de 5,5 cm. (fig. 22/7, 9).

În afară de obiectele de metal, prezentate mai sus, s-au mai găsit două piroane și un crampon de încălțăminte (fig. 22/8, 10, 11). Crampoanele erau formate dintr-o fășie de metal ușor arcuită, avînd capetele îndoite sub forma unor gheare. Ele se atașau cu curele sau sfori de talpa încălțămintei (fig. 22/10).

Obiectele de fier descrise mai sus își găsesc analogii în așezările de la Roman [42], Lunca Dorohoi [43], Izvoare [44], Scheia [45], Băiceni [46], Coconi [47], da-

42 M. D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes.....*, p. 307, fig. 12/3, 4, 6.

43 Dan Gh. Theodor, Eugenia Neamțu și Victor Spinei, *Cercetări arheologice la Lunca-Dorohoi*, în *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 200-201, fig. 3/6-7, 22.

44 Radu Vulpe, *Izvoare, Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957, p. 324, fig. 342/3 ; p. 326, fig. 345/3, 4 ; p. 328, fig. 347/2.

45 Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, București, 1960, p. 86-88 fig. 46/1-3.

46 Rodica Popovici-Baltă, *Cercetări arheologice în așezarea din secolele XIV-XV de la Băiceni (jud. Iași)*, în *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 295, fig. 2/2, 4, 8, 10.

47 N. Constantinescu, *Un sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1972, p. 96, pl. IX/12, 13 ; p. 98, pl. XI/11 ; XI/4, 14 ; p. 78, Pl. 1/15 ; p. 242, Pl. VIII/2 ; p. 239, Pl. V/3, 7, 13.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

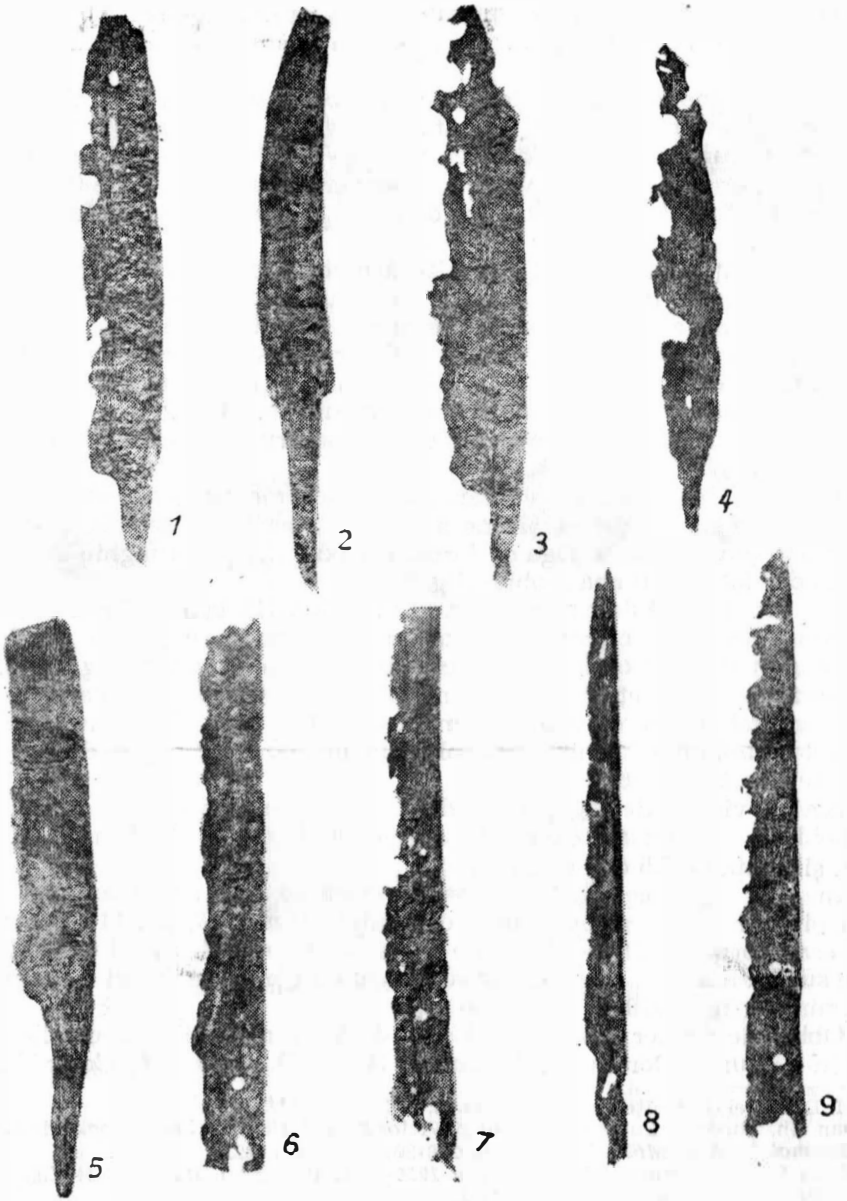

Fig. 21. — Diferite tipuri de cuțite descoperite la Biaș, în Curtea Domnească.

http://www.cimec.ro http://cimabc.ro

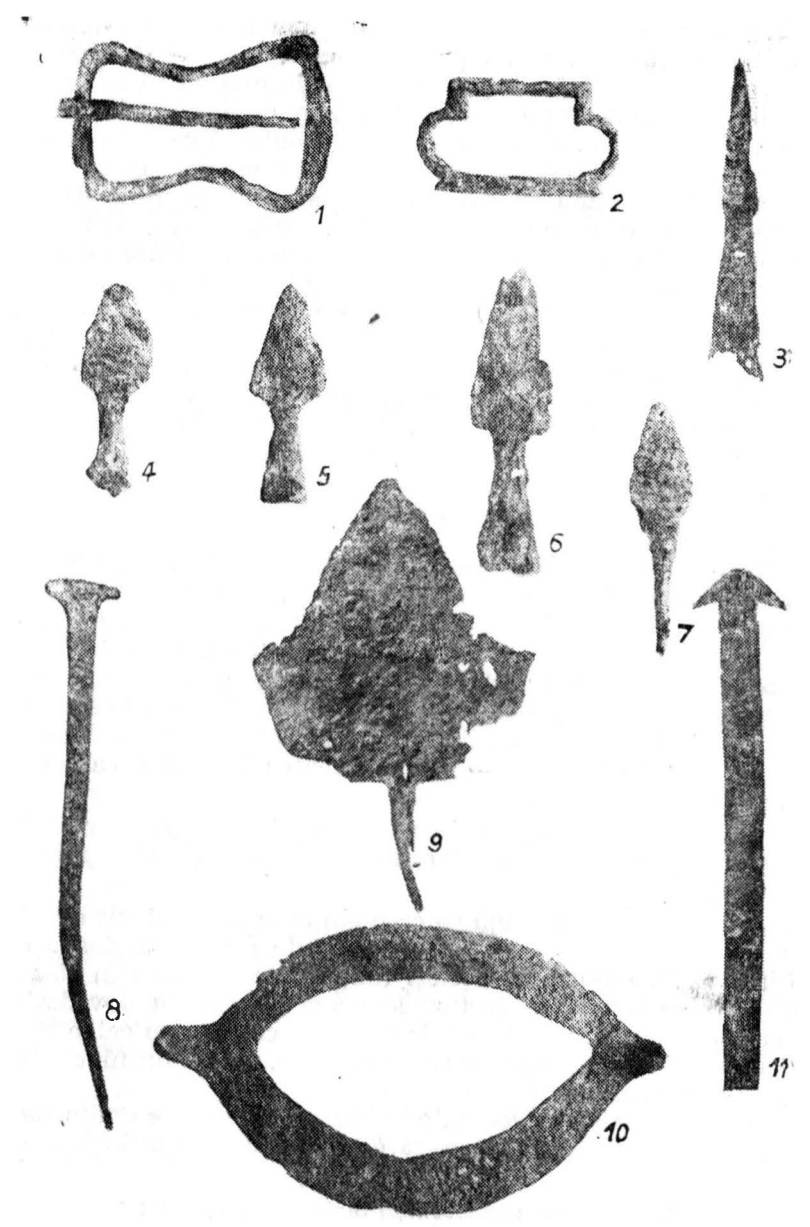

http://www.dimec.ro http://cimec.ro

Fig. 22. — Obiecte de fier descoperite în Curtea Domnească.

tate la sfîrşitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea.

Cercetările arheologice efectuate la Bacău-Curtea Domnească, au scos la iveală resturi arheologice bogate care sînt în măsură să ne ofere un tablou veridic al dezvoltării acestui centru urban, despre care izvoarele scrise de la începutul veacului al XV-lea ne documentează existenţa aici a unui punct vamal important pentru economia statului moldovean [48].

Este prima dată cînd la Bacău s-au descoperit locuinţe de suprafaţă şi adîncite în pămînt, datînd de la sfîrşitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea. Aceste locuinţe şi cuptoare ne oferă posibilitatea cunoaşterii trecutului istoric al Bacăului, cît şi a implicaţiilor pentru geneza oraşului. Într-adevăr, locuinţele sînt destul de spaţioase, tipice veacurilor XIV-XV şi care sînt asemănătoare cu tipurile de locuinţe găsite în celelalte centre urbane ale Moldovei de la Suceava, Baia, Roman, Iaşi şi Siret. Descoperirea acestor locuinţe şi cuptoare în această parte a oraşului Bacău ne demonstrează o intensă locuire în perioada secolelor XIV-XV, cu multiple semnificaţii asupra aşezării urbane de aici.

Materialul arheologic găsit în aceste locuinţe şi cuptoare ne dovedeşte că în această perioadă Bacăul era un centru meşteşugăresc şi comercial destul de înfloritor.

Printre descoperirile care merită a fi menţionate, un loc important îl ocupă numeroasele obiecte de metal (cuţite, piroane, vîrfuri de săgeţi catarame etc.) şi monede găsite în zona cercetată. De asemenea amintim existenţa unui valoros material ceramic cu consecinţe remarcabile pentru aşezarea urbană de aici. Ne referim atît la ceramica de uz casnic locală, găsită într-o gamă variată şi bogată, cît şi la descoperirea unei ceramici cenuşii şi roşii de factură străină, printre care se remarcă vasele ştampilate şi care denotă faptul că ne aflăm într-un centru înfloritor care întreţinea intense relaţii comerciale [49].

Se constată că în tehnica de lucru a ceramicii locale, apar unele decoruri caracteristice ceramicei străine, executate fie prin ştampilare, fie cu rotiţa dinţată.

Ceramica de factură străină pe care am descris-o mai sus este identică cu cea găsită în centre urbane înfloritoare din această perioadă ca : Suceava, Siret, Baia, Roman. În acelaşi timp trebuie să arătăm că existenţa concomitentă a ceramicei de factură locală şi nelocală ne dovedeşte că locuitorii care o posedau, indiferent dacă erau localnici sau colonişti străini, atraşi aici de interese economice sau religioase, aveau un nivel ridicat de dezvoltare social-economică.

În baza descoperirilor efectuate la Bacău [50], se poate emite ipoteza că la sfîrşitul secolului al XIV-lea, aşezarea omenească de aici ajunsese la un

---

48 M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, Iaşi, 1932, p. 677.

49 Această ceramică cenuşie şi roşie de calitate superioară a fost atribuită unor colonişti străini. Vezi pentru aceasta : M. D. Matei, *Contribuţii*....., p. 41 şi urm. ; L. Chiţescu, *Ceramica ştampilată*..., p. 411 şi urm.

50 La Bacău s-au întreprins cercetări şi în alte puncte ale oraşului. Vezi Al. Artimon, Contribuţii arheologice la începuturile oraşului Bacău (sub tipar) ; Al. Artimon, Oraşul Bacău în lumina descoperirilor arheologice (manuscris).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

anume nivel de dezvoltare în drumul spre urbanizarea ei. Descoperirea la Bacău a numeroase obiecte lucrate de meșteri localnici s-au provenite pe calea schimbului din țările vecine, demonstrează existența la finele veacului al XIV-lea a unor elemente din domeniul producției și al desfacerii.

O primă concluzie ce se desprinde în urma cercetărilor arheologice de la Bacău-Curtea Domnească, este aceea că în secolul al XV-lea tîrgul devine un important centru meșteșugăresc și de negoț, mai ales pentru așezările sătești care gravitau în jurul lui și pentru mărfurile care circulau pe drumul comercial de pe Valea Siretului cu ramificațiile lui spre Transilvania.

La mijlocul veacului al XV-lea, Bacăul era un centru înfloritor în care soseau „negustori fie din țara noastră, fie din țară străină" [51]. În această perioadă și în special odată cu stabilirea reședinței la Bacău a lui Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, orașul intră într-o nouă fază, aceea a maturizării trăsăturilor citadine.

L'ÉTABLISSEMENT MÉDIÉVAL DE LA COUR-PRINCIÉRE — BACĂU DES XIV-XV-e SIÈCLES

Résumé

Par les fouilles archéologiques effectuées en 1967-1968 dans la ville de Bacău on a découvert les fondations de la Cour princière d'Alexandre, le fils d'Etienne le Grand.

Les fouilles archéologiques continuées dans la zone voisine de la Cour princière, on a constaté l'existence d'un habitat médiéval de la fin du XIV-e siècle et de la première moitié — du XV-e.

A cette occasion on a découvert cinq habitations et deux fours des XIV-e — XV-e siècles.

Dans les habitations et dans les fourson on a trouvé un riche matériel archéologique composé de céramique, monnaies et objets en métal (clous, couteaux, flèches). Ces matériels sont édifiants pour étallir le tableau de la vie des hommes qui ont habité Bacău dans la période respective.

La céramique découverte ici se divise en deux catégories, d'après la technique de travail, la composition de la pâte et les formes.

La céramique de la première catégorie est faite en une pâte assez bien travaillée, griseou d'un rouge brique, avec du sable, et parfois, des cailloutis, comme dégraissants dans la composition.

Les fragments les plus mombreux proviennent des pots, brocs, soupières, couvercles et petites lampes paysannes (fig. 9/1, 2 ; fig. 10/3 ; 10/5 ; fig. 12/2, 3 ; fig. 13/1, 2, 3). Nous soulignons l'existence des analogies de cette catégorie de céramique trouvée à Bacău avec celle de Suceava, Iași, Baia, Roman. C'est en prenant en considération ces analogies que cette catégorie de céramique peut être datée dans la période entre la fin du XIV-e siécle et la première moitie du XV-e.

La céramique de la deuxième catégorie est travaillée en une argile de très bonne qualité, avec du sable fin dans sa composition. Travaillée à la roue rapide, cette céramique à la pâte très bien travaillée, ce qui est visible dans l'aspect compact, sans espaces vides, du côté cassé des vases.

Elle a une surface lisse, témoin du finisage effectué.

La céramique de cette catégorie est surtout grise, et, plus rarement, rouge. Elle se compose de fragments provenus de brocs à anse et au bord trilobé, brocs au bord

51 Documente privitoare la istoria României, A, veacul XIV-XV, vol. I, p. 291.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

en bec, cruches à anse, coupes et verres (Fig. 14/3, 4, 5 ; Fig. 15/1, 2 ; Fig. 16/3, 7, 9, 11).

Ces vases sont décorés de lignes taillées, parallèles, et disposées horizontalement, de dècors en filet, de décors de lignes obliques parallèles disposés en triangles, de décors caractérisés par le motif scellé de figures en relief (Fig. 14/3, 4 ; Fig. 15/1, 2 ; Fig. 18/1 ; Fig. 18/5, 7 ; Fig. 19). Cette céramique a des analogies avec celle découverte à Suceava, Roman et Siret, attribuée à des colons étrangers et datée à la fin du XIV-e siécles et dans la première moitié du XV-e.

Par la mêmes recherches de Bacău — la Cour princière, on a découvert des monnaies émises par les princes régnants de la Moldavie : Petru Muşat (1375-1391) ; Ştefan I. Muşat (1394-1399) ; Alexandru cel Bun (1400-1432) et Ştefan II (1433-1447). De même, on a découvert de nombreux objets en fer ; clous, couteaux, boucles de ceinture, flèches.

Les mêmes recherches ont mis au jour de riches vestiges archéologiques, capables de nous offrir un tableau véridique du développement de ce centre urbain où existait, selon les documents écrits du dèbut du XV-e s., un point douanier important pour l'économie de l'Etat moldave.

Vu les découvertes de Bacău, on peut émettre l'hypothése que l'habitat humain situé ici à la fin du XIV-e s. avait déjà atteint un certain niveau de développement dans son chemin vers l'urbanisme.

Dans la deuxième moitié du XV-e s., en même temps que l'établisement à Bacău de la residence d'Alexandru Voievod, fils d'Etienne le Grand, la ville entre dans une nouvelle phase, de la maturation des traits citadins.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan des fouilles de Bacău — La Cour princière (1970-1973).
Fig. 2. — Bacău — La Cour princière. Profil de la paroi ouest de la section XV.
Fig. 3. — Bacău — La Cour princière. Profil de la paroi ouest de la hutte de section XV.
Fig. 4. — Bacău — La Cour princière. Profil de la paroi de sud de la section XXXII.
Fig. 5. — Bacău — La Cour princière. Profil de la paroi de sud de la cassette de section XXXII.
Fig. 6. — Bacău — La Cour princière. Plan de l'habitation et le four n° de section XXXIV.
Fig. 7. — Bacău — La Cour princière. Le four n° 1, Plan et section.
Fig. 8. — Bacău — La Cour princière. 1. Le four n° 1 de section XV ; 2. Le four n° 2 de section XXXIV.
Fig. 9. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 10. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 11. — Profils caractéristiques de la céramique locale de La Cour princière — Bacău (fin du XIV-e siècle — premiere moitié du XV-e siècle).
Fig. 12. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 13. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 14. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 15. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 16. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 17. — Bacău — La Cour princière. Fragmente d'anses (ceramique grise).
Fig. 18. — Bacău — La Cour princière. La céramique d'usage ménager.
Fig. 19. — Bacău — La Cour princière. 1. Le vase décoré d'un motif estampillé à figures en relief ; 2-3. Détails du vase n° 1.
Fig. 20. — Bacău — La Cour princière. Monnaies découvertes en établissement datant des XIV-e — XV-e siècles.
Fig. 21. — Des types couteau découvertes à Bacău — La Cour princière.
Fig. 22. — Objets en fer découvertes à Bacău — La Cour princière.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ÎNDELETNICIRI APICOLE ÎN MOLDOVA FEUDALĂ, CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA ZONEI BACĂULUI (Sec. XIV—XVIII)

de IOAN CIUTĂ

Istoria poporului nostru, ca dealtfel istoria oricărui popor este istoria producătorilor de bunuri materiale și spirituale. În procesul creării de bunuri, omul și-a adaptat natura, adaptîndu-se pe el însuși acesteia, folosindu-se de cadrul natural oferit și integrîndu-se armonios în el.

În acest context s-a realizat comuniunea om-natură, preocupările omului variind în funcție de ceea ce natura i-a oferit; generîndu-se astfel, viața economică, care a stat la baza evoluției societății omenești.

Tema asupra căreia doresc să mă opresc, doar prin cîteva concluzii, la sfîrșitul unor anevoioase și îndelungi cercetări se referă la un atare domeniu de viață economică, care a generat și relații social-politice interesante, domeniu, rămas neexplorat în istoria națională și locală și care în epoca medievală a avut un rol preponderent. Acest domeniu de referință este — *apicultura* — care în secolele XIV-XVIII a constituit o preocupare de predilecție a românilor în general și a celor din Moldova în special.

Tema cercetată nu urmărește numai evocarea unor pagini de istorie economică în scopul cunoașterii trecutului zbuciumat de muncă al strămoșilor moldoveni ci, își propune, pe baza unor concluzii firești, ancorarea ei în realitatea contemporană care se impune cu acuitate.

În mesajul adresat de tovarășul Nicolae Ceaușescu participanților la lucrările celei de-a III-a Conferințe pe țară a Asociației crescătorilor de albine din ianuarie 1974, se arată printre altele „Îndeletnicire străveche, cu frumoase tradiții populare, apicultura a reprezentat de-a lungul vremii o activitate constantă a poporului român, favorizată fiind de minunatele condiții pe care relieful și clima țării le oferă din abundență pentru creșterea albinelor“ [1]. Reliefînd rolul pe care trebuie să-l aibă această îndeletnicire în prezent și viitor, președintele țării arăta că: „...În cadrul politicii generale a partidului și statului nostru de dezvoltare susținută a agriculturii socialiste, de valorificare cît mai deplină a multiplelor sale posibilități, apiculturii îi revine un rol important, fiind chemată să contribuie, alături de celelalte ramuri agricole, la sporirea continuă a producției agroalimentare“ [2]. Iată așadar, importanța recunoscută și astăzi, la cel mai înalt nivel a ceea ce a reprezentat apicultura în trecut (latură însă

1 *Scînteia*, nr. 9763, din 27 ianuarie 1974.
2 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

necunoscută decît foarte vag şi înserată sporadic şi nefundamentat în istoria noastră) şi ceea ce trebuie să însemne în prezent şi în viitor.

N-am fi însă drepţi faţă de aceste nobile fiinţe (albinele) dacă le-am atribui numai rolul de producător a mierii şi cerii (cu derivatele lor atît de necesare omului mai ales în orînduirea feudală), fără a sublinia şi marea şi eficienta misiune avută în sporirea recoltelor de fructe, legume, seminţe etc., prin rolul de polenizare naturală pe care-l au. S-a calculat că valoarea sporului de recolte obţinute la principalele plante cultivate, pomi roditori, floarea soarelui, plantele de nutreţ, legumele şi alte culturi agricole dau recolte de 1,5-2 ori mai mare, atunci cînd polenizarea s-a făcut cu ajutorul albinelor [3]. Rolul de polenizator exercitat de albine este unanim recunoscut şi astăzi la nivel universal. Un studiu recent publicat în California (S.U.A.) care sesizează dispariţia în această regiune a 20% din totalul albinelor, datorită folosirii excesive a mijloacelor chimice de combatere a dăunătorilor a relevat faptul că valoarea ca factor de polenizare a albinelor este de 20 de ori mai mare decît valoarea mierii produse [4]. Săptămînalul american „Newsweek" explică recoltele mici de mere, fruote din R.F.G., de floarea soarelui în Birmania etc., prin reducerea pe scară mondială a numărului de albine [5].

În spiritul şi a unor astfel de cerinţe pentru dezvoltarea apiculturii româneşti Consfătuirea apicultorilor din anul 1975 de la Bucureşti a preconizat crearea de noi linii productive de albine şi stabilirea celor mai eficiente metode de organizare a stupăritului în vederea polenizării naturale cu ajutorul albinelor şi creşterii şi pe această cale a producţiei de floarea soarelui, fructe, lucernă etc. [6]. Tot cu acea ocazie s-au luat măsuri pentru creşterea şi întreţinerea albinelor din ţara noastră şi valorificarea bogatelor resurse melifere. Se cunoaşte că, pentru rolul jucat pe plan mondial al apiculturii româneşti, în prezent, România este sediul permanent al Asociaţiei internaţionale a apicultorilor, „Apimondia", la Bucureşti aflîndu-se şi Institutul internaţional de cercetări apicole, iar Combinatul apicol din Bucureşti este un model de tehnologie apicolă avansată. Pentru meritele recunoscute ţării noastre şi în acest domeniu de activitate prof. dr. ing. Viaceslav Harnaj a fost pentru a patra oară reales preşedintele Federaţiei internaţionale a apicultorilor, prescurtat „Apimondia".

Cum însă aria cercetărilor şi cunoaşterii temei la nivelul întregii ţări şi pentru o perioadă mai mare de timp nu constituie, deocamdată, subiectul a ceea ce ne-am propus, încercăm a reţine foarte pe scurt atenţia cu privire la acele concluzii, care stabilesc : locul şi rolul apiculturii în economia feudală a Moldoevi în secolele XIV-XVIII, subliniind cu împrejurarea prezentă dezvoltarea acestei preocupări în fostul ţinut al Bacăului. Desigur, a stabili locul şi rolul unei ramuri economice în ansamblul economiei ţării, într-o anumită perioadă, nu este un lucru deloc uşor. Chiar în zilele noastre în condiţiile unei economii planificate, a calculatoarelor electronice, stabilirea cu exactitate a unor ramuri economice în contextul

3 T. Bogdan, *Creşterea albinelor*, Sibiu, 1962, p. 23.
4 *Scînteia*, nr. 10282, din 11 septembrie, 1975.
5 *Ibidem*, nr. 10085, din 24 ianuarie, 1975.
6 *Ibidem*, din 15 martie, 1975.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

economiei naționale este un fapt de mare osteneală și fără pretenții de absolutizare. Pentru feudalismul moldovenesc acest lucru se simplifică, sub raportul existenței unor ramuri economice relativ reduse (cultivarea cerealelor, creșterea vitelor, viticultura, pomicultura, apicultura, piscicultura), dar se complică datorită unor evidențe slabe și inexacte. De aceea, pretenții de absolutizare a ierarhizării ramurilor economice nu formulăm, dar a stabili apicultura printre primele locuri în economia feudală a Moldovei, cutezăm fără greș.

Mierea și ceara cu derivatele respective (miedul, propolisul sau ceara verde, hoștina etc.) au constituit pînă spre sfîrșitul sec. XVIII produse de neînlocuit în lipsa gazului lampant și a zahărului. Omul s-a folosit mai la început de foloasele albinelor fără ca el să fi intervenit în organizarea și dirijarea vieții și muncii acestora, iar treptat a devenit un „colaborator" de nădejde, contribuind binefăcător de cele mai multe ori, iar alte ori dăunînd, activității harnicelor hymenoptere.

Feudalismul a apropiat nevoile omului de natura înconjurătoare, iar omul a intervenit mai accentuat în adaptarea naturii cerințelor sale.

În această perioadă prisăcile cu stupi erau așezate de regulă în păduri, înconjurate și apărate cu trunchiuri de copaci tăiați. De aici și numele de *prisacă*, care provine din slavonescul *pasica* ceea ce a însemnat la origine loc despădurit și întărit cu trunchiuri de copaci și bolovani în scop de apărare militară. Noțiunea s-a extins și asupra locurilor despădurite în scopul așezării de stupi.

Condițiile melifere, adică flora necesară prin inflorescența ei au fost în Moldova deosebit de favorabile. Echilibrul ecologic al Moldovei — implicit al județului Bacău — a dispus de condiții admirabile pentru creșterea albinelor în sensul existenței din belșug a pădurilor de tei, de conifere, a numeroase lacuri naturale, bălți, iezere, gîrle, pîraie, cîmpii, poiene, grădini, pajiști etc., a unei clime temperate, contribuind la crearea acelui cadru natural propice.

Cadrul natural extrem de favorabil a fost deseori subliniat și de călătorii străini în trecere prin Moldova. Astfel austriacul Balthazar Hacquet arăta că „...teritoriul țării (Moldovei n.n.) care este acoperit cu păduri de tei și cu cîmpuri în care abundă flori minunate, pare a fi creat anume pentru această insectă atît de folositoare [7], iar germanul Jenne" situa albinăritul din Moldova feudală, datorită condițiilor naturale favorabile, printre primele locuri în viața economică a țării [8].

Depistînd toate locurile și localitățile apicole din Moldova feudală în funcție de factorii naturali și de frecvența citării acestora în documentele publicate și nepublicate am întocmit o hartă a zonării apicole, conform căreia am putut desprinde 4 zone apicole. Bacăul se situează din acest punct de vedere în zona a III-a, deoarece intră în depresiunea subcarpatică ceva mai puțin favorabilă albinăritului. Cele 4 zone sînt : *zona I :* ți-

7 Balthazar Hacquet, ***Neuste phisikalisch-politische Reizen in der Jahre*** 1788, II, Nürnberg, 1791, p. 73.

8 Hernn Jenn, ***Reise nach St. Petersburg einen, Theil von Deutschland, Frankreich, Kroatien, Slovenien, Italien, die Moldau, Wallaschei, Siebenbürgen und Ungarn,*** 1788, p. 229.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nuturile : Iași, cu vestitul centru al Bohotinului, Cîrligătura, Vaslui, Fălciu, Bîrlad, Roman ; *zona a II-a*, regiunea dintre Prut și Nistru cu centrul pe rîul Botna, afluent al Nistrului, cuprinzînd ținuturile : Tighina, Lăpușna, Chișinău, Călărași, Orhei ; *zona a III-a*, ținuturile : Neamț, Bacău, Trotuș, Adjud, Putna, Tecuci și zona *a IV-a* între rîurile Moldova, Jijia-Bașeu cu ținuturile : Baia, Suceava, Dorohoi [9].

În ținutul nostru al Bacăului, renumite au fost prisăcile de la Bacău, menționate în documente ca fiind „dincolo de viile băcăuanilor", ceea ce ar putea să însemne pe dealurile cu bogată floră meliferă a Călugărei unde se atestă și existența de vii. Astfel, prima mențiune documentară cu caracter apicol pentru ținutul Bacăului datează de la 8 septembrie 1457 cînd „Ștefan cel Mare întărea (confirma n.n.) mănăstirii Bistrița, Vama de la tîrgul Bacăului și de la Tazlău", cu mențiunea „...și pietrele de ceară din tîrgul Bacăului", ceea ce reprezenta darea în natură din ceară — denumită *camănă* (pentru că se prezenta sub forma unor pietre rotunde din ceară, iar piatră în slavonește se denumește *kamen*), care erau dăruite mănăstirii [10]. La 10 aprilie 1491, Ștefan cel Mare, dăruia mănăstirii Tazlău un număr de sate și o prisacă „...un sat anume Bureștii pe Siret ce se chiamă și Fundul, care sat a fost ascultător de curțile de la Bacău și cu loc de prisacă peste Siret, în pustie, unde se chiamă Mînăstirea și cu bălțile la Siret, ...să fie sfîntei mănăstiri — uric cu tot venitul — neclintit niciodată în veci [11]. Localitatea Fundul, uneori întîlnită în documente cu numele de Fundoiul unde se menționează deseori prisăci este satul care e situat între Siret și Bistrița, cunoscut și sub denumirile de Burești, Bunești, azi Bogdan Vodă, comuna Săucești, județul Bacău. Localități a căror onomastică indică îndeletnicirea albinăritului în actualul județ Bacău sînt și *Prisaca*, sat în comuna Berești-Tazlău ; *Lipova*, care provine din slavonescul *Lip=tei*, ceea ce presupune existența unor păduri de tei și în această zonă. Se menționează apoi în ținutul Bacăului prisaca lui Mărgelat, la Băiceni, sat Odobești, azi comuna Secuieni. O scutire specială de *desetină* — (darea, obligația din stupi) miere, au obținut și slujitorii bisericii lui Ștefan cel Mare din Borzești, la 2 martie 1694 [12], iar cînd Petru Șchiopul întărea mănăstirii Berzunți o prisacă în 1578, ținea să arate că, prisaca a fost făcută de Toader fiul Marușcăi „...din pădurea neatinsă, cu mîinile sale, în gura Pîrîului Rău" [13]. Rezultă deci, rolul omului în amenajarea terenurilor pentru așezarea de prisăci și în părțile Berzunțului. Alexandru Iliaș, împuternicea la 7 mai 1632 pe Athanasie — mitropolitul Sucevei, — fost episcop de Roman să-și apere hotarul prisăcii sale de la Bacău, consemnîndu-se „...și nimeni să nu îndrăznească a merge acolo să pască vitele sau să taie lemne sau nuiele, sau să facă alt lucru în acea pădure..." [14]. Putem desprinde așadar, și o anumită reglementare a funcționării prisăcilor,

9 Ioan Ciută, *Apicultura în economia feudală a Moldovei*, teză de doctorat în manuscris.
10 *D.I.R.A. veacul* XIV-XV, vol. I, p. 291.
11 *Ibidem*, vol. II, p. 159.
12 Arh. St. București, *Mănăstirea Socola*, VI/4, VI/6. Ambele documente se referă la 12 poslușnici ai mănăstirii unde erau călugărițe pentru a le păzi de tîlhari.
13 *D.I.R.A.*, veacul XVI, vol. II, p. 103.
14 *D.R.H.A.*, veacul XVII, vol. XXI, p. 68.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

măsuri pentru apărarea integrității teritoriale a acestora în cadrul relațiilor feudale. La 1672, Ștefan Salom, biv căpitan de Bacău vindea lui C. Arapul, pîrcălab, părțile sale din Cîndești și un loc de prisacă cu mențiunea : „unde au fost stupii mei și cu pometul din acel loc de prisacă“ [15].

La 25 mai 1755 se constată în prisaca de la Bacău un total de 1234 matce după cum urmează : 75 la livadă, la Gavril postelnicul, 53 la Bălțata, la Miron postelnicul, 52 la Cleja, la Ianuș postelnicul, 54 la Fundu, la Andronache postelnicul, 68 la Cotul Chiriții, la Echim Braniște postelnicul, 52 la Fundu în Coholmu în sama lui Pușchin, 49 la moară la Ion Balic postelnicul, 74 la Birăiești, la Gligoraș postelnicul, 71 la pomi la Ion Heisul postelnicul ; 61 la Orășe, la Ioniți Loghin postelnicul, 58 la Ciorte la Ioniți Pătru postelnicul, 65 la Fundul Văii Podului, la Ilie Bărsanul, 46 la Boiște la Condorache, monah ; 80 la Dumbrava Roșie, la Ștefan postelnicul, 75 la Rediu, la Enciul postelnicul. 76 la livadă, la Ianuș Martin ; 76 la Ținte la Ion Brânzăiu ; 76 la Mușinoaie, la Vasile fălcierul.

Locuri și localități apicole mai sînt în ținutul Bacăului consemnate în documente și : Leghitișani, azi Lichitișeni pe Berheci, Costești pe Trotuș ; Valea Seacă, Tg. Ocna, Drăgești pe Siret ; Obrejești și Sendrești pe Bistrița, ultimul, identificat probabil lîngă Iteşti ; Bîrsănești pe apa Silișului, Dămienești la Siret ; Hărtănești pe Oituz comuna Bogdănești etc. Așa că, locuitorii ținutului nostru au manifestat destulă receptivitate și pentru această îndeletnicire — albinăritul — receptivitate care s-ar impune intensificată azi la dimensiunile prezentului, cu asigurarea favorabilă a cadrului natural.

Eficiența economică a albinăritului în Moldova feudală a fost evidentă de vreme ce, Dimitrie Cantemir, menționează (Descrierea Moldovei) că locuitorii Țării Moldovei trag foarte mari foloase de pe urma albinelor și că „dacă un țăran deținea 20 de stupi putea ușor din produsul lor să fi plătit impozitul pe anul întreg“ [17], iar misionarul iezuit, slav, Baksic (Deodato) sec. XVI, preciza într-un raport că bogăția Moldovei sta în grîne și *miere* : „în miere care se poate zice că e *pulsul cel mai solid al țării*, pentru că, din vînzarea mierii și cerii își afla răsuflarea de cheltuielile nenumărate ce se fac în fiece an la Poartă“ [18]. Negustorul Raguzan — agent consular austriac — Stephan Raicevich, califica mierea și ceara din Moldova „cea mai frumoasă și mai căutată din toată Europa“, superioară celei din Valahia [19]. Cînd în 1724 — Mihail Racoviță — în timpul celei de a treia domnii — a impus desetina (darea de stupi n.n.), „îndoită pe toți“, adică a impus și pe boieri și mănăstirile la plata acestei dări, Ion Neculce ne informează că acea măsură „sărăcise cu desăvîrșire boierimea *care își ținea casele și-și purta cheltuielile mai ales cu venitul ce-l trăgea din stupi*“ [20].

---

15 Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise*, vol. III, partea a doua, Iași, 1912, p. 131.
16 Arh. St. Iași, Colecția, *Manuscrise*, 1976, f. 6-6.
17 Dimitrie Cantemir, *„Descrierea Moldovei“*, traducere de Gh. Adamescu, Edit. „Cartea Românească“, 1909, Buc., p. 81, 83, 87.
18 Nicolae Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, vol. II, p. 5-6.
19 *Ibidem*, vol. II, p. 6.
20 I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 184 și 322.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Producția de miere și ceară s-a obținut în perioada feudală a Moldovei, atît pe domeniul boieresc, mănăstiresc cît și de către țărănimea liberă și chiar cea aservită. Menționarea expresă a prisăcilor și locurilor de prisăci în inventarul domeniului boieresc sînt deseori întîlnite în documente. Numeroase sînt daniile și întăririle de prisăci și locuri de prisăci făcute de domnitorii Moldovei diferiților boieri — dregători pentru „credincioasa slujbă" și chiar unor negustori. Dar, se constată că domeniul boieresc a fost puternic concurat în apicultură de către domeniul mănăstiresc. Mănăstirile : Neamțul, Moldovița, Putna, dețineau chiar din secolul al XV-lea cîte 6-7 prisăci situate în locuri diferite. La începutul secolului al XVI-lea mănăstirea Galata dispunea de : 16 sate, 20 mori, 16 fălci vie, *486 stupi* și 1473 vite [21]. Numărul de aproape 500 stupi este evident în inventarul acestei mănăstiri, putînd plasa prisăcăritul pe locul al III-lea în activitatea economică a acesteia. De altfel, mănăstirile aveau niște atuuri în plus pentru dezvoltarea apiculturii pe proprietățile lor. Mai întîi, necesitatea mai stringentă a consumului de miere și ceară ; în al doilea rînd ușurința calificării forței de muncă prestată de către călugări, iar în al treilea rînd desfacerea mai lesnicioasă către supușii mănăstirilor a produselor apicole, îndeosebi a celor din ceară, în cadrul ritualurilor săvîrșite.

La sfîrșitul secolului al XVI-lea se consemnează abundența de miere de către unii călători străini. Așa ne informează Geovanni Botero, care notează că, „de la albine se culegea albinăritul și că, numai pentru domnie se încasau din acest venit 100.000 souzi pe an" [22], iar Franz Ioseph Sulzer arată că, albinăritul producea în Moldova un venit cam de 200.000 lei anual, formînd un izvor de căpetenie [23].

Desfacerea mierii și a cerii pe piața internă și externă a constituit un alt punct în tratarea temei, considerînd că și pe această cale putem aprecia locul și rolul apiculturii în economia feudală a Moldovei. Cel mai mare consumator al mierii moldovenești a fost Constantinopolul, „cămara de miere a Porții". Mierea era strînsă de negustori turci special veniți în Principate, denumiți balgii, dirijați de balgi-basa, care se ocupau de strîngerea balgibașlîcului (darea în miere către Poartă n. n.) și cumpărau miere în cadrul prețurilor de monopol. Ceara era consumată pe piața internă constituind principal mijloc de iluminat și în ritualurile religioase, iar la export destinația cea mai mare o avea spre Veneția. Între mărfurile care se încărcau la Galați pe corăbii străine, Dimitrie Cantemir enumeră după lemn și înaintea sării, silitrei și grîului, *mierea și ceara* [24].

Se consemnează în izvoarele cercetate, valoarea totală a exportului produselor apicole, ocupînd al doilea loc după exportul renumiților cai moldovenești [25]. Piețele de export fiind în general : Veneția, Constantinopolul, Caffa, Genova, Viena. Și miedul (băutură din miere și apă fer-

21 Valeria Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, ***Viața Feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)***, Buc. 1957, p. 285.
22 Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 5-6.
23 Franz Ioseph Sulzer, ***Gesichte des Transalpinischen Daziens***, Viena, 1781, în N. Iorga ***„Istoria Românilor prin călători"*** vol. II, p. 237.
24 D. Cantemir, *op. cit.*, p. 67.
25 ***Enciclopedia României***, vol. III, p. 531.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mentată) era căutat la export, după cum ne informează călătorii Robert Bargrave (englez) 1652 [26] și Rafael Leszcinski (polon) 1700 [27]. La 1644 în timpul lui Eustratie Dabija, Moldova trimitea sultanului 10.000 ocă de miere și 10.000 ocă ceară (1 ocă = 1,272 kg n.n.) [28].

Dările către turci în miere și ceară, cunoscute sub denumirea de „rînduiala mierii și cerii împărătești", se ridicau la valori însemnate, ceea ce presupune și posibilitățile reale ale Moldovei de a le fi putut suporta. Astfel, în timpul lui Constantin Duca în 1694, valoarea „rînduielii în miere și ceară" se ridica la 6213 taleri, în 1695 la 13416 taleri (mai mult decît dublu la numai un an n.n.) [29]. După instaurarea dominației otomane (1538), obligația în miere și ceară a fost impusă și de către tătari, așa cum informează cronicarul turc Evlya Celebi (1659) la 50 butoaie miere în 1538, fiind mult mărită la începutul secolului al XVII-lea în timpul lui Ieremia Movilă [30].

Impozitele asupra produselor apicole (desetina din stupi și miere și camăna din ceară), au stat de asemenea în atenția cercetării noastre indicînd contribuția acestora la veniturile Moldovei și implicit posibilitatea ierarhizării apiculturii în economia țării. Desetina sau deseatina din albine este cunoscută pentru prima dată (31 iulie 1431) însemnînd în fapt zeciuiala din stupi [31]. Ulterior, desetina și-a lărgit sensul, indicînd orice dare independent de cuantum iar mai tîrziu, desetina și-a restrîns aria numai la darea pe stupi și mascuri. Darea din stupi a fost un venit serios al domniei atestat și de faptul că Vasile Lupu, după ce a luat domnia, timp de trei ani și-a putut întreține curtea numai din *desetină*, mortasipie (vama internă plătibilă la intrarea cu produse în orașe și bîlciuri sau la trecerea peste poduri și vaduri n.n.) [32], gorștină și vamă [33].

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, desetina s-a referit îndeosebi la darea pe stupi, rămînînd una din cele mai importante surse de venit ale visteriei Moldovei. De fapt, această perioadă coincide după părerea noastră, cu etapa de vîrf a dezvoltării apiculturii în economia Moldovei, avînd un rol de seamă și ocupînd unul din primele trei locuri în economia țării, alternînd în diferite împrejurări cu creșterea vitelor și cultivarea cerealelor. Probabil că, datorită ponderii apiculturii în economie și a veniturilor substanțiale aduse și prin încasarea desetinei, domnia a preferat să-și rezerve acest drept, atunci cînd spre sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea s-a făcut o oarecare distincție între veniturile țării și ale dom-

26 Franz Babinger, *Robert Bargrave un Voyageur anglais dans les pais Roumains du temps de Basile Lupu*, 1652, Acad. Română „Mem. Sect. Ist." seria III, tom. XVII, p. 41, 42.
27 P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, Buc., 1930, p. 119.
28 C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea a II-a, p. 458 (după scrierea lui Paul Ricaut).
29 *Ibidem*, p. 651.
30 Andrei Antalffy, *Călătoria lui Evlya Celebi prin Moldova în 1659*, în Bulet. Comis. Ist. a României, XVI, 1933, p. 39-40.
31 *D.I.R.A.*, veacul XIV-XV, vol. I, p. 94, 161, 260, 268, 275, 286, 305, 326.
32 Mortasipie = vama internă plătibilă la intrarea cu produse în orașe, bîlciuri, la trecerea peste poduri, vaduri.
33 Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nului [34]. Desetina aducea în acea perioadă (D. Cantemir) în visteria țării un venit de cca. 20.000 galbeni, iar după informațiile externe de la sfîrșitul secolului al XV-lea domnii scoteau din impunerea stupilor un venit anual de 100.000 scuzi [35].

Camăna, de asemenea, aducea mari venituri țării Moldovei. Această dare se încasa de la populația orașelor : crîșme, măcelării, cojocării etc., fiind pomenită la început în 1449, cînd Alexăndrel, fiul lui Iliaș, dăruia mănăstirii Probata ceara din Tîrgul Frumos [36]. La început, camăna se lua pe pietrele de ceară făcute de cîrciumarii care adunau cantități mari de faguri de miere pentru preparatul mierii. Din cercetările efectuate desprindem 2 laturi ale obligațiilor în ceară. Una suportată de prisăcari pentru veniturile provenite din albinărit și camăna suportată de cîrciumari, măcelării etc. Faptul că, în ambele cazuri, această dare se percepea în pietre de ceară presupune însă existența din abundență al acestui produs, urmare firească a practicării albinăritului. Cu timpul, camăna s-a transformat în bani. La 1740 cuantumul era stabilit pe fiecare produs datorat [37].

Dat fiind abundența produselor apicole (mierea și ceara) în epoca feudală a Moldovei, acestea au servit și drept mijloace de schimb, etalon pentru diverse cumpărături și vînzări de produse [38]. Pentru a reliefa rolul și locul apiculturii în economia feudală a Moldovei am crezut de cuviință să fi arătat și unele îndeletniciri auxiliare legate de albinărit, cum au fost : hoștinăritul, confecționarea de lumînări — așa numiții făclieri — din rîndurile călugărilor și a mirenilor, ca și a unor prisăcari. Apoi unele meșteșuguri care foloseau drept materii prime pentru îndulcit cum ar fi : plăcintarii, miedarii, colivarii etc. [39].

Am încercat și o succintă paralelă a dezvoltării apiculturii comparativ cu celelalte principale ramuri economice din Moldova feudală în ideea de a stabili cît mai corespunzător locul apiculturii în economia țării. Așa am putut aprecia la începutul perioadei feudale, situîndu-se pe primul loc, creșterea vitelor ; pe locul doi, albinăritul și apoi agricultura, urmînd în ordine, cultivarea viței de vie etc. Ne-am folosit prin această relativă ierarhizare de cantitățile de produse încasate de sistemul fiscal al țării. În această privință Nicolae Iorga prezintă următoarea ordine : 1) zeciuiala de oi (oieritul), 2) zeciuiala de la porci (porcăritul-goștina) ; 3) zeciuiala de stupi (albinăritul) ; 4) zeciuiala de cereale (colbăritul) ; 5) vinăritul [40].

La sfîrșitul secolului al XVI-lea — mijlocul secolului al XVII-lea primul loc pe linia strîngerii veniturilor țării îl ocupa — capitația — (acel impozit cumulard), locul doi (zeciuiala cerealelor), albinăritul și apoi creșterea vitelor. Deci apicultura și-a cam păstrat același loc trei în economia țării. Locurile unu și doi sînt strîns disputate de cele 2 ramuri economice :

34 D. Cantemir, *op. cit.*, p. 124.
35 *Ibidem.*
36 V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *op. cit.*, p. 368.
37 N. Iorga, *Studii și documente*, VI, (Condica de porunci a lui C. Macrocordat), p. 219.
38 *D.R.H.A.*, veacul XVII, XXI/207.
39 N. Iorga, *Istoria în chipuri și icoane*, p. 265-266.
40 Idem, *Studii și documente*, I-II, p. 416.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cultivarea cerealelor și creșterea vitelor. S-ar părea că balanța înclină spre deținerea locului I mai mult de creșterea vitelor decît de cultivarea pămînturilor, deci un caracter al economiei mai mult animalier decît agricol. Așa se poate explica și densitatea populației mai mult la munte și în zonele subcarpatice, decît la șes.

Apicultura, prin specificul ei, a fost foarte strîns legată de celelalte ramuri economice în perioada feudală. Unde au fost condiții bune pentru agricultură, pentru creșterea vitelor, păduri, șesuri, dealuri, fînețe, pentru pomicultură, piscicultură etc. au fost cel puțin, dacă nu mai mult, și condiții prielnice albinăritului.

Așadar, apicultura feudală a deținut ponderea în economia Moldovei atît prin suprafețele teritoriale în care s-au extins prisăcile : numărul de prisăci și de stupi, producția mare obținută în miere și ceară, calitatea acestora, asigurînd hrana populației și iluminatul, cît și prin valoarea destul de ridicată a prisăcilor, stupilor și în special a produselor lor, mierea și ceara. Schimburile comerciale pe piața internă și externă, onorarea obligațiilor față de puterea suzerană și în ultimă instanță, veniturile aduse visteriei țării în mod direct și indirect, atragerea în circuitul preocupărilor apicole a unui număr însemnat din locuitorii țării Moldovei, indică cu suficientă motivație stabilirea apiculturii pe locul trei în economia feudală și avînd un rol activ în dezvoltarea societății moldovenești din acea epocă. Ținutul Bacău s-a situat pe un loc însemnat în desfășurarea îndeletnicirii apicole.

ANEXA

cuprinzînd principalele localități și locuri cu prisăci menționate în documente, în ținutul Bacăului în sec. XIV-XVIII

1. ***Prisaca de la Bacău*** ; situată lîngă ville băcăuanilor, probabil pe dealurile Călugării (D.I.R.A., sec. XV, vol. I, p. 150).
2. ***Prisaca de la Fund*** ; azi Bogdan Vodă — fost, Fundul lui Bogdan — com. Săucești jud. Bacău (D.I.R.A. XIV-XV, vol. I, p. 321).
3. ***Leghitișani (Lichitișeni)*** sat pe Berheci, com. Vultureni, județ Bacău (D.I.R.A. XV, vol. I, p. 37).
4. ***Berheci, prisăci*** pe pîriul cu același nume, com. Vultureni, jud Bacău (D.I.R.A. XVI. vol. I, p. 304).
5. ***Bistrița*** — prisacă pe Bistrița mai sus de Bacău (D.I.R.A., XVI, vol. III, p. 277).
6. ***Costești, sat pe Trotuș lîngă Bogdana*** — Tg. Ocna, jud. Bacău (D.I.R.A. XVI, vol. II, p. 179).
7. ***Fondoiu***, probabil Fundu, sat între Siret și Bistrița care s-a numit Bureștl și Bunești, azi Bogdan Vodă, com. Săucești, jud. Bacău (D.I.R.A. XVI, vol. IV, p. 44).
8. ***Negoiești***, sat pe Boțbitir, Tg. Ocna, jud. Bacău (D.I.R.A. XVI, vol. II, p. 179).
9 ***Valea Seacă***, sat în apropiere de Tg. Ocna, jud. Bacău (D.I.R.A. XVI, vol. IV, p. 44).
10. ***Drăgești***, sat pe Siret, com. Dămienești, jud. Bacău (D.I.R.A. XVII, vol. IV, p. 108).
11. ***Obrejești***, loc de prisacă pe Bistrița, jud. Bacău (D.R.H., A. XVII, vol. II).
12. ***Șendrești***, loc de prisacă pe Bistrița, probabil lîngă Iteștl, jud. Bacău (D.R.H., A. XVII, vol. XXI, p. 92).
13. ***Bacău***, dincolo de ville băcăuanilor, teritoriu înglobat în raza municipiului Bacău (D.R.H., A. XVII, vol. XXI, p. 68).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

14. *Bîrsăneşti*, loc de prisacă pe apa Siliştului, sat com. Bîrsăneşti (Arh. St. Iaşi, *Documente*, P. 30/13, original.

15. *Dămieneşti*, loc de prisacă, sat în ţinutul Romanului, azi com. Dămieneşti, jud. Bacău (Gh. Ghibănescu, „Surete şi Izvoade" XXIV, p. 15-18).

18. *Hărtăneşti*, loc de prisacă, sat Oituz, com. Bogdăneşti, jud. Bacău (Arh. St. Iaşi, *Documente* P. 406/28).

LES OCCUPASIONS APICOLES DANS LA MOLDAVIE FÉODALE CONCERNANT LA ZONE DE BACĂU (XIV—XVIII-e SIÈCLES)

Résumé

Le thème traité à titre ci-dessus représent un fragment de la thèse de doctorat de l'auteur qui relève l'importance de cette très ancienne occupation des roumains de Moldavie au Moyen-Age.

L'apiculture a été au Moyen Age une branche économique très importante entrainant de larges masses d'habitants qui a en pour effet de multiples relations économiques, sociales, politiques dans l'histoire des Pays roumains.

Les conditions naturelles de la Moldavie féodale ont permis le développement de l'apiculture grâce au climat doux, la variété des formes de relief et notamment par l'existence d'une abondante végétation mellifère.

Le miel et la cire avec ses derivés : le hydromel, le „prolipse" ou la cire verte, des résidus, ont constitué vers la fin du XVIIIes des produits inemplacables en l'absence du sucre et du pétrole lampant. Dans le district de Bacău ont été renommées les ruchers attestées dans les documents „par-delà des vignobles des habitants de Bacău" ce qui voudrait dire, les collines de Călugăra avec une riche végétation mellifère.

La première mention documentaire sur l'apiculture de cette région rémonte le 8 septembre 1457 quand le prince reignaut Etienne le Grand confirmait à la monastère de Bistriţa la Douane de la ville de Bacău et de Tazlău.

La production de miel et de cire était obtenue dans la période féodale (au Moyen-Age) sur les domaines des boiards, des monastères et aussi par les paysans libres, même les serfs.

Les sources inédites étudiées aussi bien que celles éditées sont unanimement d'accord à reconnaître la richesse en miel et cire de la Moldavie féodale, à la suite des mervellleuses conditions naturelles pour l'apiculture et de l'habilité du roumain de Moldavie pour cette occupation.

D'après certaines considération (les revenus résultés de l'apiculture, les impôts payés sur ce revenu, l'export de miel et de cire, les obligations envers l'Empire Otoman) l'apiculture a detenue dans l'économie féodale de la Moldavie la troixiéme place aprés l'élevange du bétail et l'agriculture.

Le district de Bacău se réjoussant des conditions naturelles appropriées se situe dans la IIIe zone des quatre principales zones apicoles résultées de la carte que nous avons présentée, concernant la zone apicole dans la Moldavie féodale.

Les localités les plus importantes du district de Bacău sont incluses dans la liste anexée à l'article.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUȚII ARHEOLOGICE LA ISTORIA ADJUDULUI (SEC. XIV—XVII)

de AL. ARTIMON

Pe măsură ce cercetările arheologice din cuprinsul patriei noastre au ca obiectiv un număr din ce în ce mai mare de așezări omenești datînd din diverse perioade istorice, sarcina precumpănitor istorică a acestor cercetări devine tot mai evidentă, iar numărul problemelor de istorie a civilizației materiale la a căror rezolvare contribuie amintitele cercetări este el însuși sporit.

De altfel, este bine cunoscut că însăși rațiunea de a fi a săpăturilor arheologice este, în concepția materialismului istoric, aceea de a furniza datele materiale necesare rezolvării unor probleme de istorie, ceea ce implică obligația necondiționată ca documentul arheologic să fie utilizat înainte de toate ca izvor istoric și nu ca obiect de simplă cercetare tipologică, stilistică.

În cadrul istoriei patriei noastre, o problemă social-economică deosebit de importantă o constituie studierea apariției și dezvoltării orașelor medievale.

Din cauza raritățli izvoarelor documentare au rămas încă multe probleme nerezolvate în explicarea procesului de formare a orașului în patria noastră. De aceea pentru cunoașterea procesului de apariție a vieții urbane în cadrul societății românești, un rol deosebit revine arheologiei, care aplicată la studierea genezei orașelor deschide perspective de cercetare cu totul noi.

Săpăturile arheologcie efectuate în unele orașe ca Suceava [1], Iași [2], București [3], Baia [4], Tîrgșor [5] au adus noi date istorice privitoare la începuturile lor, la dezvoltarea socială și economică.

---

1 M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963.

2 Al. Andronic, *Contribuții arheologice la istoricul orașului Iași în perioada feudală*, în *Arheologia Moldovei*, I, p. 271.

3 St. Olteanu, *Geneza orașului București în lumina cercetărilor recente*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, II, 1965, p. 23 și urm.; Panait I. Panait, *Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, în *București*, 5, p. 7-24.

4 Dan Gh. Theodor și Emilia Zaharia, *Noi date arheologice referitoare la tîrgul Baia*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 353-366; Eugenia Neamțu, V. Neamțu și St. Cheptea, *Contribuții la problema începuturilor orașului Baia*, comunicare susținută la dezbaterea științifică din 18 martie 1972 la Iași.

5 St. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor din Țara Românească*, în Studii, 6, 1963, p. 1255-1258.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Între tîrgurile din Moldova, situate pe drumul Siretului și care aparțin ca formare incipientă secolului al XV-lea este și Adjudul [6], amintit documentar pentru întîia oară în privilegiul comercial din 9 aprilie 1433 acordat de Iliaș Voievod sașilor din cele șapte scaune ale Transilvaniei (Sibiu, Sighișoara, Nocrih, Sebeș, Ciucul, Orăștie și Miercurea) [7]. În acest document se arată că la intrarea negustorilor sași în Moldova, să se evalueze mărfurile lor „in oppido nostro Egydhalma" adică în orașul nostru Agiud și să plătească, drept vamă, de fiecare marcă patru groși. La întoarcerea în Transilvania vor plăti aceeași sumă în același oraș, plus, la graniță, vama pentru vitele mari ce vor exporta [8].

Adjudul este menționat ca punct de vamă și în privilegiul comercial acordat de Ștefan cel Mare liovenilor la 3 iulie 1460 : „cei care duc postavuri în Țara Românească, pe drumul de pe Valea Siretului, vor avea să dea, în afară de vama principală de la Suceava, și cîte doi zloți de car în tîrgul Romanului, în Bacău, în Adjud și în Putna" [9].

Trebuie să arătăm că acest Agiud al privilegiilor din 1433 și 1460 n-a fost pe locul orașului Adjud de astăzi, ci pe locul actualului sat Adjudul Vechi [10].

Ca urmare a faptului că vatra tîrgului era permanent surpată, la vilturi, tîrgoveții au părăsit vechea așezare, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea — hrisovul de întemeiere al noului tîrg poartă data de 15 februarie 1795 și a fost emis de domnul Moldovei Mihail Șuțu [11].

Din punct de vedere geografic Adjudul Vechi este situat pe malul drept al Siretului la cca. 3 km. spre nord de Adjudul Nou și la o altitudine de 135 m [12].

Asupra numelui dat tîrgului în forma în care apare în primul document din 1433 („Egydhalma") unii cercetători spun că e de origine ungurească [13], iar în românește înseamnă „holmul (adică movila) lui Egyd". Iar Egyd este latinul Aegidius, nume de sfînt, Agiudul moldovean găsindu-și corespondentul în Aiudul transilvănean [14].

Referitor la trecutul istoric al acestui vechi tîrg moldovenesc se cunosc foarte puține date [15].

---

6 D. Ciurea, *Noi contribuții privind orașele și tîrgurile din Moldova în secolele XIV-XIX*, în Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" Iași, VII, 1970, p. 24.

7 M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 646-648.

8 Ibidem.

9 I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, Buc., 1913, p. 274.

10 Vezi opinia lui C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 177.

11 Dimitrie Rotta, *Dicționar geografic, topografic și statistic al județului Putna*, Focșani, 1888.

12 Ibidem., Vezi și *Mihail Cantanu și Aureliu Condrea, Dicționar geografic al județului Putna*, București, 1897.

13 Vezi C. Giurescu, *op. cit.*, p. 177-178 ; B. P. Hașdeu în *Etimologicum Magnum Romanae*, vol. II, p. 513.

14 N. Drăgan, *Românii în veacurile IX-XIV, pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933, p. 446.

15 Asupra izvoarelor scrise referitoare la acest tîrg ne vom referi mai tîrziu în cursul lucrării.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

De aceea se impunea o cercetare arheologică care să documenteze geneza orașului, să precizeze unele aspecte din viața socială și economică a acestei așezări.

Primele cercetări au fost întreprinse în anii 1960—1961 cu care prilej s-au scos la iveală urme arheologice din epoca bronzului și din perioada feudalismului dezvoltat [16].

Pentru identificarea vetrei vechi a orașului era necesară efectuarea unor cercetări de suprafață și a unor sondaje în perimetrul actual al satului Adjudul Vechi. În acest scop în toamna anului 1974 s-au efectuat perigheze și sondaje în zona veche a așezării [17].

În primul rînd s-a urmărit cercetarea zonei de est a localității, acolo unde apa Siretului surpa necontenit malul drept al așezării. Cu acest prilej s-au obținut extrem de prețioase observații privitoare la distrugerea sistematică de către viiturile Siretului a așezării omenești de aici. În profilul malurilor din această zonă, s-a observat existența unor urme de locuințe-bordei și a unor gropi de interes gospodăresc (fig. 1/4, 5).

Cercetînd cu atenție urmele unei locuințe-bordei din această zonă (fig. 1/4) am constatat că din cauza revărsării Siretului, într-o perioadă care nu o cunoaștem cu destulă precizie, locuința a fost distrusă.

În profilul locuinței se mai observau resturile pietricelelor aduse de apă și care se afla la suprafață, cît și existența în umplutura locuinței a unor numeroase fragmente ceramice conservate „in situ" și care dovedesc cu prisosință existența așezării omenești de aici (fig. 2).

În urma demantelării resturilor acestei locuințe s-au scos la iveală foarte multe fragmente ceramice, provenind de la vase de tipul borcan.

Ceramica găsită în această locuință era compusă din vase lucrate la o roată mai înceată, avînd în compoziție un lut de proastă calitate, cu nisip cu pietricele mărunte și cu o ardere incompletă.

Astfel, s-a putut reconstitui gura unui vas lucrat din pastă cărămizie cu mici pietricele și nisip în compoziție. Buza vasului este răsfrîntă în afară, gîtul scund. Se mai observă la partea superioară a vasului (pe umărul lui) urme de decor constînd din linii orizontale (fig. 3/1). Tipul de vas descoperit aici își găsește analogii în așezările din secolul al XIV-lea de la Prodana [18], Suceava [19] etc.

Celelalte fragmente ceramice provin tot de la vase de uz casnic, unele avînd buza ușor răsfrîntă în afară cu o șănțuire în interior (fig. 3/2), altele provin de la vase mai mici lucrate la o roată mai înceată din pastă cărămizie, cu pietricele și nisip în compoziție, avînd buza ușor răsfrîntă

---

16 Vezi Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în Arheologia Moldovei, VI, București, 1969, p. 244.

17 Cercetările au fost efectuate cu fondurile puse la dispoziție de Muzeul județean din Focșani, pentru care aducem pe această cale mulțumirile noastre conducerii instituției muzeistice.

18 Victor Spinei, *Unele considerații cu privire la descoperirile arheologice din Moldova din secolul al XII-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea*, în SCIV, tomul 21, 4, București, 1970, p. 607.

19 M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 37, fig. 7/1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

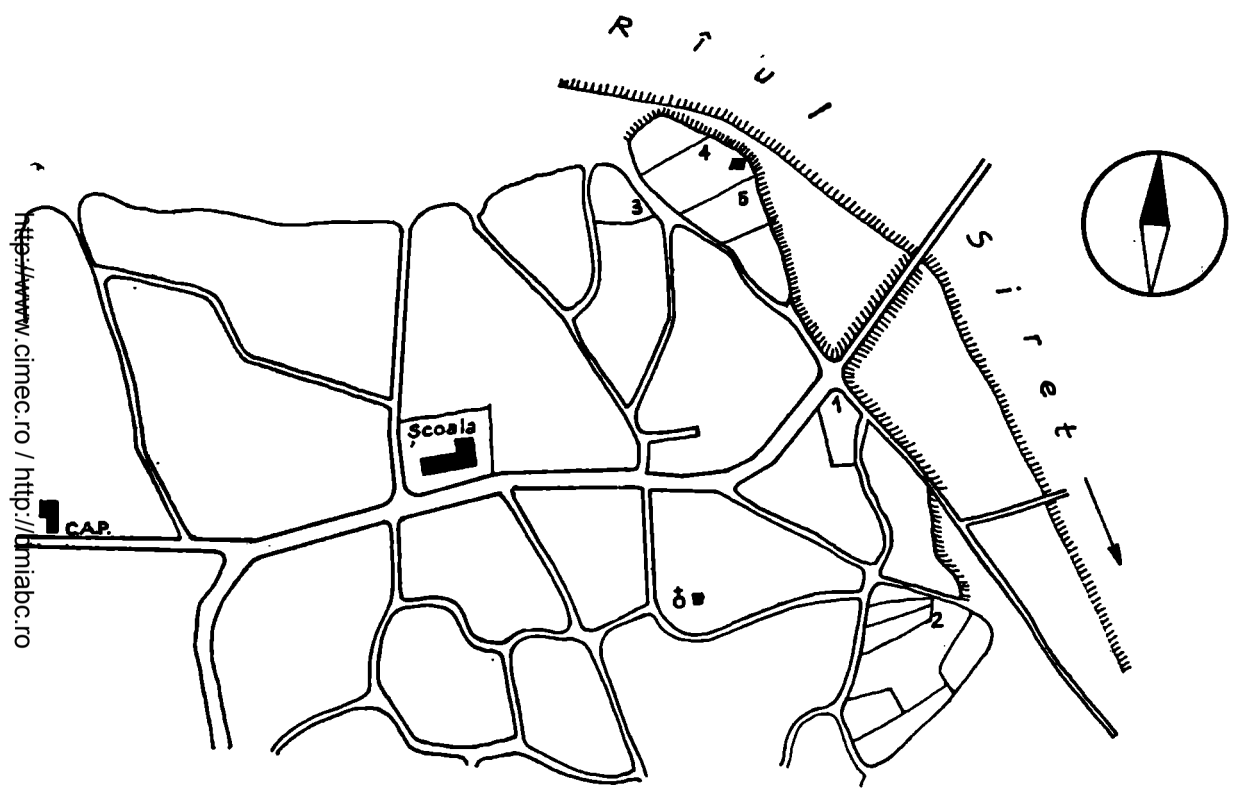

Fig. 1. — Planul cu localizarea cercetărilor arheologice de la Adjudul Vechi.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

în afară (fig. 3/3, 4, 5). Aceste materiale se datează în secolul al XIV-lea, fiind asemănătoare cu gura de vas descoperită în acea locuință și datată în această perioadă.

Tot în această zonă, s-a observat la o distanță puțin mai depărtată, existența unei gropi din sec. XV. (fig. 1/5). Cu acest prilej s-au găsit în

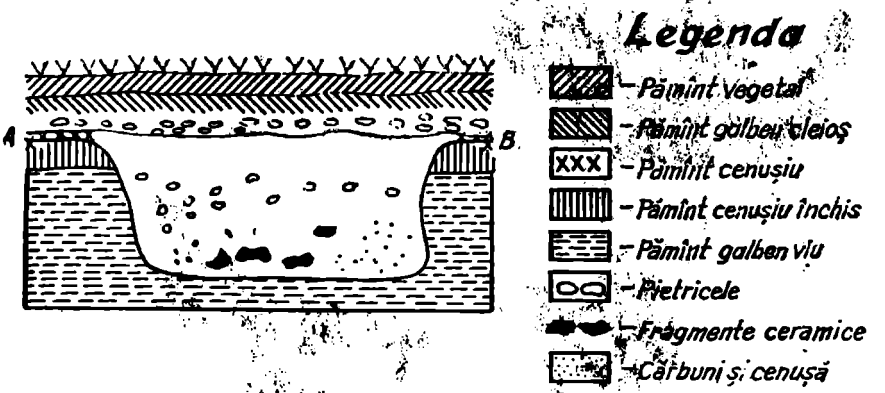

Fig. 2. — Adjudul Vechi. Profilul peretelui de vest a bordeiului descoperit în malul drept al Siretului.

umplutura gropii fragmente ceramice, printre care mai semnificativ un fragment provenind de la o cană sau pahar (fundul vasului — fig 3/6) lucrat la roată din pastă de culoare cărămizie. Tipuri asemănătoare au fost găsite la Iași [20] datate în secolul XV și la Izvoare [21] datate în aceeași perioadă de timp.

Descoperirea în malul drept al Siretului din apropierea localității Adjudul Vechi, a unor urme de locuință și gropi demonstrează fără nici un pic de tăgadă că așezarea de aici a avut de suportat consecințele dezastruoase ale inundațiilor din această perioadă. În același timp, descoperindu-se urmele așezării din sec. XIV care se afla într-o fază de tranziție spre un centru orășenesc, ne dovedește că acest centru comercial și meșteșugăresc, s-a format ca urmare a poziției geografice favorabile și a situării lui la intersecția unor importante drumuri comerciale.

Cele arătate mai sus au fost confirmate de cercetările efectuate tot în zona estică a Adjudului Vechi, în apropierea malului drept al Siretului (fig. 1).

În urma săpăturilor efectuate în grădina locuitorului Dăsagă Maria s-a descoperit urmele unui vechi cimitir aparținînd acestei așezări (fig. 1/2)

Cu acest prilej s-au dezvelit un număr de 10 morminte care făceau parte dintr-un întins cimitir aparținînd vechiului tîrg al Adjudului. Condițiile existente nu ne-au permis efectuarea unor ample cercetări la cimitirul respectiv (existența unor construcții edilitar-gospodărești, a terenu-

20 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, ***Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași***, în Arheologia Moldovei, V, București, 1967, p. 213, fig. 25/8, 10.
21 Radu Vulpe, *Izvoare*, București, 1957, p. 321, fig. 336/6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

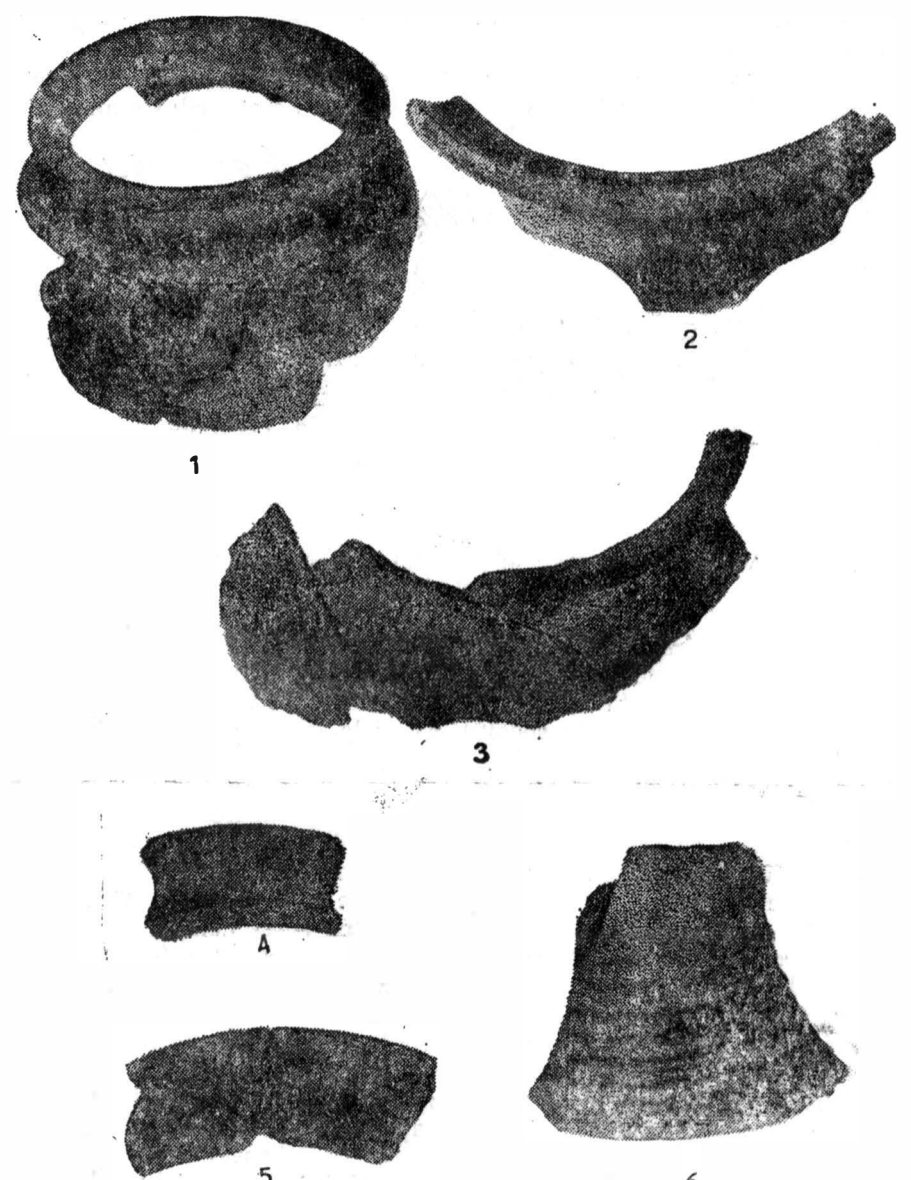

Fig. 3. — Adjudul Vechi: Ceramică descoperită în locuința-bordei și în groapă.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

lui rezervat pentru grădinărit, au împiedicat această cercetare). Cu toate acestea s-au efectuat extrem de interesante observații privitoare la datarea mormintelor, la ritul de înhumare și la inventarul descoperit la ele.

Din constatările efectuate a reieșit că gropile mormintelor tăiau nivelul de călcare a așezării din secolele XIV-XV, fiind ușor adîncite în solul viu. Adîncimea la care se aflau scheletele față de nivelul actual de călcare variază între 0,60-0,90 m, la mormintele de adulți ea fiind mai mare ca la cele de copii. Din punct de vedere al ritului de înmormîntare s-a observat că morții erau orientați cu capul la vest și picioarele la est, cu mici deviații datorate anotimpului în care s-a făcut înmormîntarea. Ei au fost descoperiți culcați pe spate, cu brațele paralele cu corpul și îndoite din cot și așezate pe piept sau abdomen.

Cimitirul de aici are apropiate analogii cu necropolele medievale de la Hudum [22], Dărmănești [23], Suceava [24], Tîrgșor [25] etc.

Inventarul mormintelor este extrem de sărac, atît din punct de vedere al numărului de obiecte, cît și din punct de vedere al calității și valorii artistice a obiectelor.

La mormintele cercetate s-au găsit numai monede din secolele XVI-XVIII. Monedele găsite sînt prost conservate și aparțin emisiunilor monetare ungurești, poloneze și turcești. La un mormînt distrus din secțiunea I, caroul 2 s-a găsit o monedă emisă de Sigismund al III-lea (1587-1632). La mormîntul nr. 3 s-a găsit o monedă ungurească din sec. XVI — emisiune din anul 1543 a lui Ferdinand I.

Monedele turcești din secolul al XVIII-lea au fost găsite la mormintele 4, 5 și 7. Astfel, la mormîntul 4 s-a găsit o monedă emisă de sultanul Selim al III-lea (1789-1807), iar la mormîntul 7 o monedă emisă de Mustafa III (1757-1774).

Importante sînt fragmentele ceramice găsite în gropile mormintelor și care sînt datate la sfîrșitul sec. XIV-secolul XV. Fragmentele ceramice descoperite aici provin de la vase de diferite tipuri, lucrate la roată, de culoare cărămizie și cenușie (fig. 4).

Ele au apropiate analogii cu ceramica găsită în centrele urbane de la Suceava [26], Iași [27], Baia [28], Bacău [29] etc.

---

22 Victor Spinei și Rodica Popovici-Baltă, *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Hudum-Botoșani din anii 1970-1972*, în *Din trecutul județului Botoșani*, 1974, p. 115-134.

23 Victor Spinei, *Necropola medievală de la Piatra Neamț-Dărmănești*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 215-225.

24 *SCIV*, *IV*, 1-2, 1953, p. 357 ; *Materiale*, *V*, p. 610 ; Al. Artimon, *Cronologia mormintelor și a descoperirilor monetare din complexul arheologic medieval de la biserica Sf. Dumitru din Suceava*, în *Studii și Materiale*, *Istorie*, III, Suceava, 1973, p. 137-143.

25 Materiale, VI, p. 736-737.

26 M. D. Matei, *op. cit.*, p. 53, fig. 14 ; p. 55, fig. 15 ; Elena Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea de la Suceava (partea a II-a)*, *SCIV*, anul XV, 2, 1964, p. 212, fig. 3/3, 4, 5, p. 216, fig. 5/1. 2 ; Elena Busuioc, *Ceramica de uz casnic nesmălțuită din prima jumătate a secolului al XV-lea de la Suceava*, *SCIV*, tomul 17,2, 1966, p. 303, fig. 1/1, 2.

27 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 211, fig. 25/1. 9.

28 Dan Gh. Teodor și Emilia Zaharia, *op. cit.*, p. 357, fig. 3/2, 12, 14.

29 Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească Bacău. Material inedit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

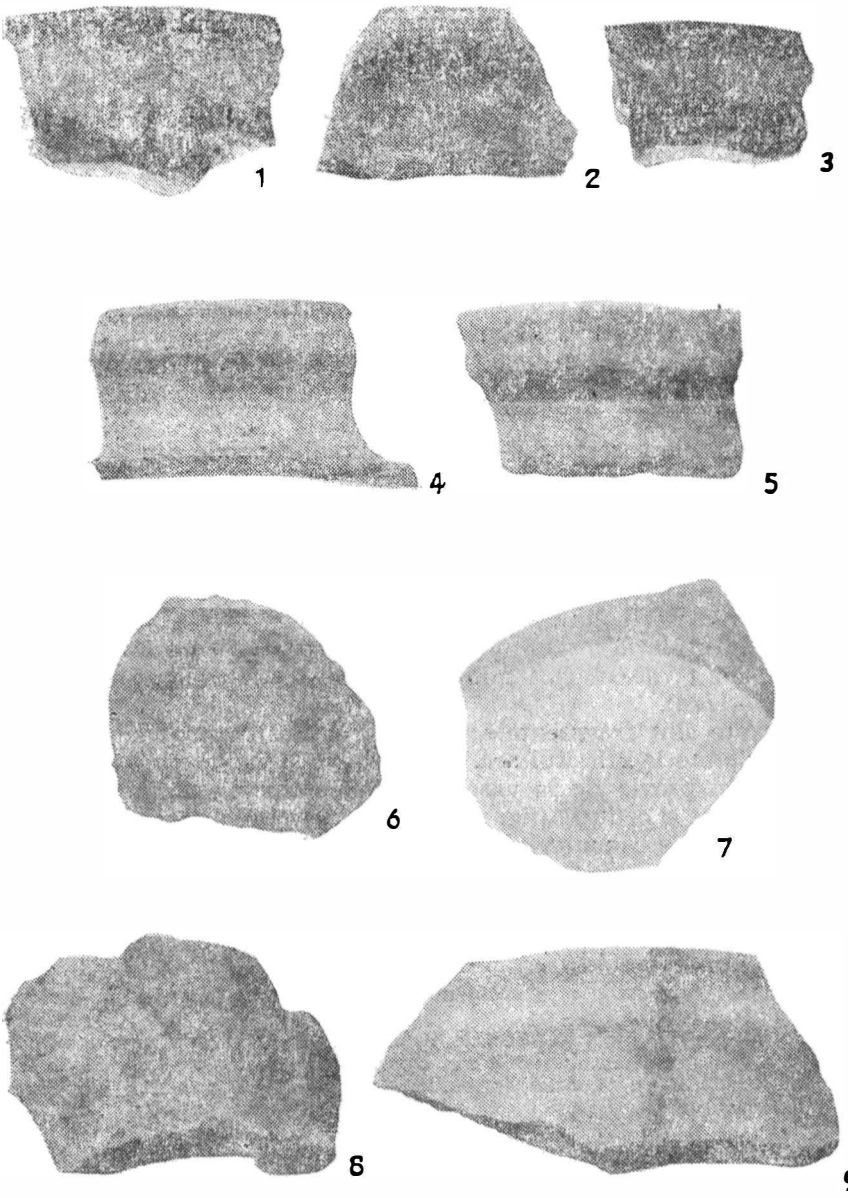

Fig. 4. — Adîncata Veche. Ceramică descoperită în sectorul 2.

http://www.dimec.ro/ http://cimec.ro

În groapa unui mormînt s-a găsit și un fragment provenind de la o placă de perete sau cahlă cu motiv figurativ și care ne dovedește existența aici în secolul al XV-lea a unor locuințe decorate în interior cu plăci de perete și avînd sobe de teracotă. Această piesă are analogii cu ceramica ornamentală cu motiv figurativ descoperită la Iași (fig. 5/1)[30]. Menționăm că în afară de fragmentul acesta de cahlă s-au mai găsit în zona cercetată fragmente de la plăci de perete și cahle (fig. 5).

Cercetările arheologice efectuate în această zonă a tîrgului Adjud ne arată că ne aflăm în marginea vechiului oraș. Peste tot în partea de est și nord-est a actualului sat — Adjudul Vechi — la marginea lui — s-au găsit urme materiale din secolele XIV-XV. Ele confirmă faptul că așezarea de aici a fost sistematic distrusă de apa Siretului. Faptul că în urma cercetărilor nu s-a descoperit decît marginea așezării din această perioadă (secolele XIV-XV) e o dovadă elocventă în acest sens, demonstrată și de cercetările efectuate într-o zonă apropiată și unde s-au surprins locuințe din secolele XVI-XVII.

Merită să arătăm în această direcție cercetările efectuate în grădina locuitorului Zaidec Constantin aflată la cca. 50 m de marginea terasei inferioare a Siretului (fig. 1/3).

Aici s-a găsit o locuință din secolele XVI-XVII. In prima fază locuința era de tipul bordei, de formă oarecum rectangulară, avînd dimensiunile de 5,80×4,80 (fig. 6). Dimensiunile sînt relative din cauza faptului că în faza a doua locuința a suferit o deplasare spre est.

Din cele observate s-a constatat că adîncimea locuinței față de nivelul actual al solului era de 1,50 m, iar de la nivelul de la care a fost inițial săpat de 1,15 m. Podeaua, formată din pămînt bătătorit, a fost descoperită cu un strat subțire de lipitură care nu s-a mai păstrat decît pe porțiuni mici. Locuința avea și un cuptor care a fost distrus și de la care s-a mai păstrat numai vatra lui (fig. 6). Pe podeaua locuinței s-a observat urme de arsură, cenușă și cărbune provenind de la incendierea ei.

În a doua fază locuința a fost clădită la suprafață și la care s-a surprins vatra ei cu două nivele de arsură (alte două faze de locuire). De la distrugerea primei locuințe și pînă la construirea noii locuințe n-a existat o întrerupere prea mare, cum o dovedesc materialele găsite aici și care sînt aproape identice.

Materialul arheologic recoltat în această locuință, este extrem de bogat, fiind compus din obiecte de fier, ceramică și o monedă găsită pe fundul bordeiului dar care este foarte corodată.

Dintre piesele de fier amintim două lame de cuțit (fig. 7), o cataramă, două „călcîie de încălțăminte" (fig. 7/3, 4/5)[31], un piron (fig. 7/6), două piese provenind de la construcție (fig. 7/7, 8) și un fragment de la o secere (fig. 7/9).

Moneda, destul de corodată, a fost găsită pe podeaua bordeiului și face parte din emisiunile monetare poloneze ale veacului al XVI-lea.

30 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 241, fig. 47.

31 De altfel rolul acestor piese este greu de precizat, cei mai mulți etnografi înclină spre această ipoteză.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

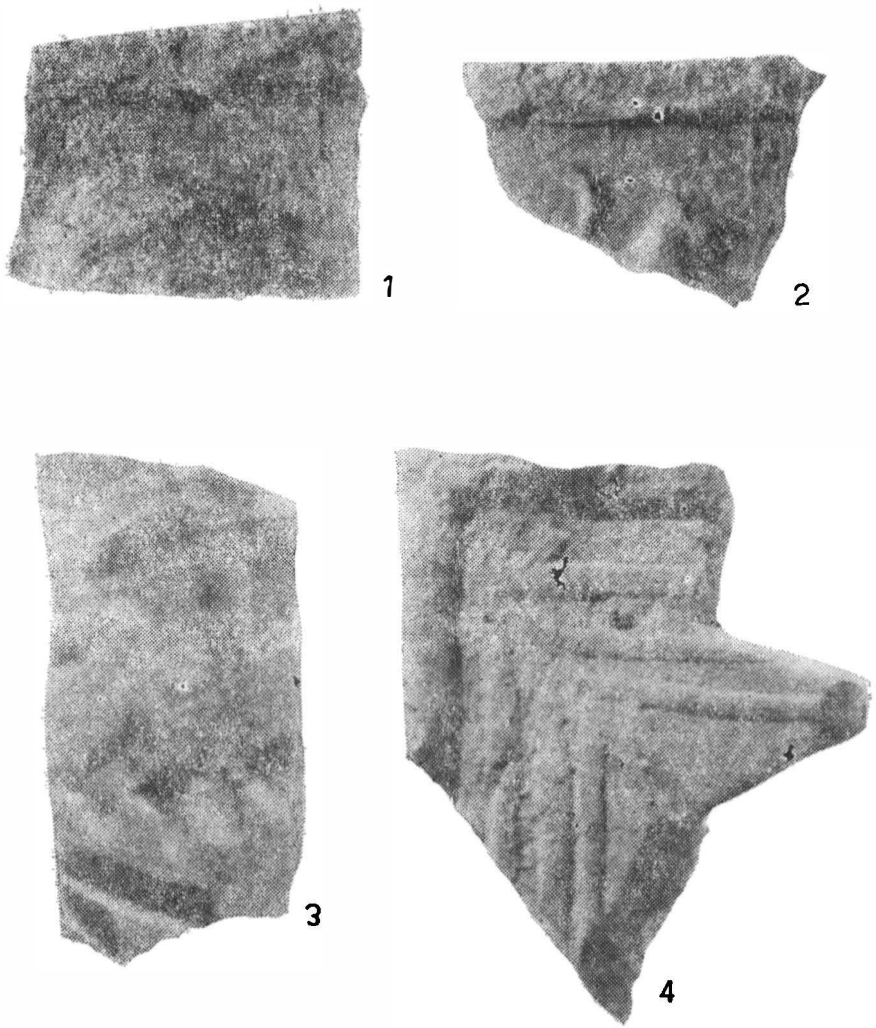

Fig. 5. — Adjudul Vechi. Ceramică ornamentală.

Din materialul descoperit în locuință, locul principal îl ocupă ceramica.

Fragmentele găsite provin de la vase de diferite tipuri, cu pereții subțiri, lucrate la roată cu turație rapidă. În general, pasta vaselor conține nisip cu grăuntele mărunt și uneori chiar pietricele, ceea ce face ca pereții să aibă o suprafață oarecum zgrunțuroasă și aspră. Surprinde bogăția și varietatea materialului ceramic descoperit aici și care ne dovedește că ne aflăm într-un centru destul de înfloritor (fig. 8 și 9).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

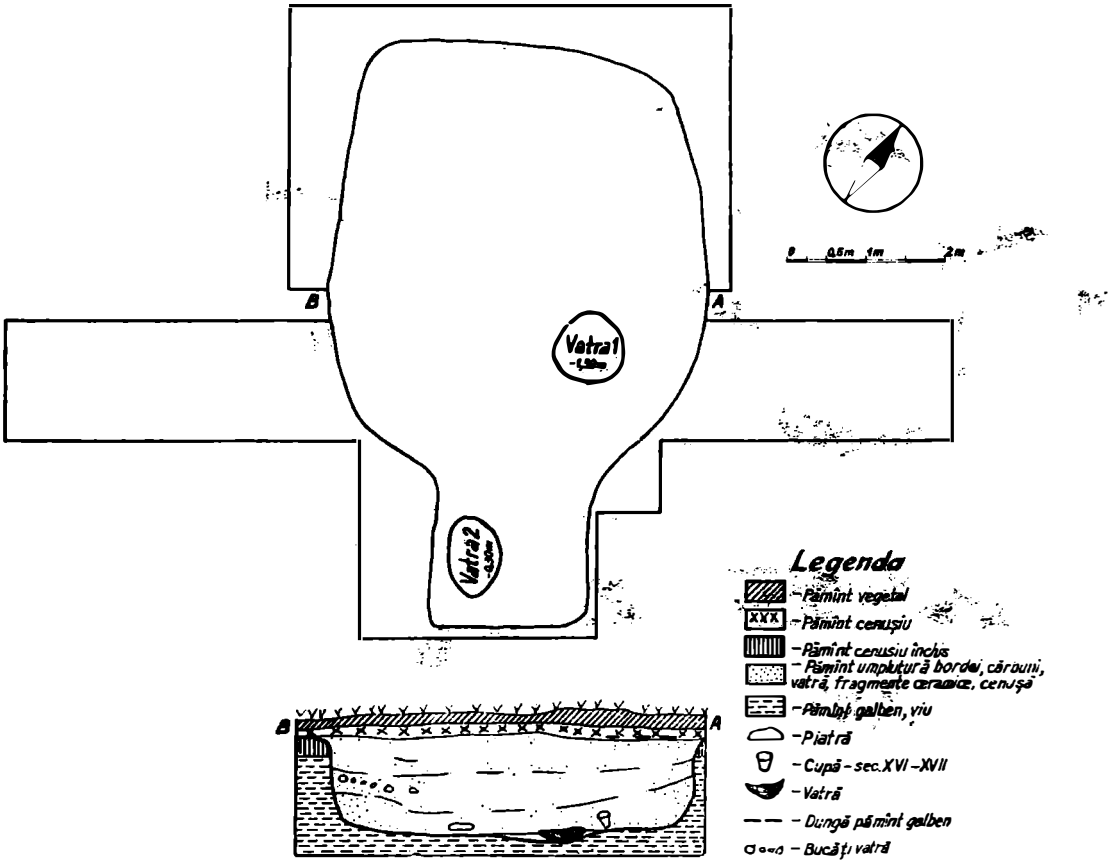

Fig. 6. — Adjudul Vechi. Planul și profilul peretelui de sud a locuinței din sectorul 3.

http://www.dimec.ro / http://enlabe.ro

Fig. 7. — Adjudul Vechi. Obiecte de fier descoperite în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

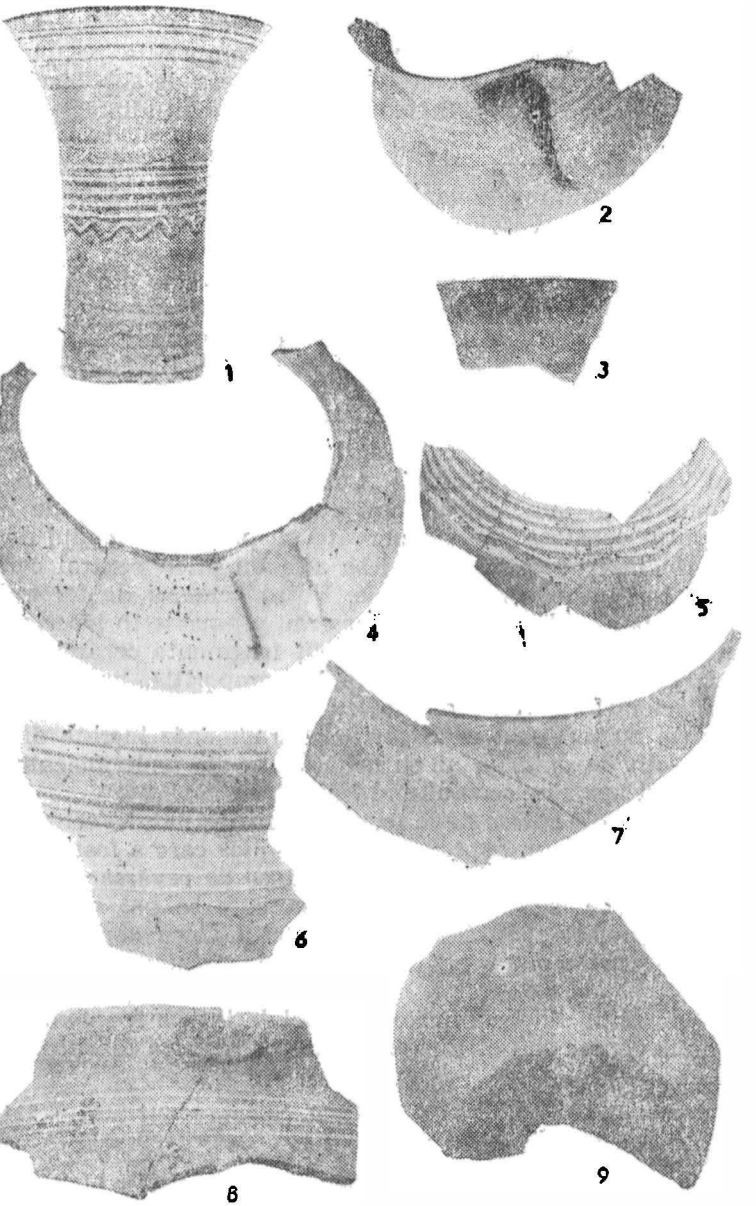

Fig. 8. — Adjudul Vechi. Ceramică descoperită în locuința din sectorul 3.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

Ceramica este de culoare cenușie, alb-cenușie și roșie cărămizie. Interesante sînt fragmentele ceramice ce provin de la vase lucrate din pastă caolinoidă, relativ bine frămîntată, iar în compoziția pastei se observă paiete de *mica*. Torțile de la aceste vase pornesc de sub buză și sînt formate dintr-o bandă relativ îngustă, albiată longitudinal pe mijloc (fig. 9/1, 3, 6).

Oalele au buzele acoperite cu smalț verde, atît în interior cît și în exterior. Decorul este foarte variat.

În ornamentarea vaselor predomină motivele geometrice, observîndu-se reapariția decorului cu rotița dințată. Pe vasele din pastă roșie apare pictura cu humă albă sau roșie, iar pe vasele din pastă albă (caolin) pictura cu humă roșie sau brună. Ceramica descoperită în această locuință datează din secolele XVI-XVII și are apropiate analogii cu obiectele de acest tip descoperite la Iași [32], Suceava [33], Bacău [34], Traian — Zănești [35] etc.

O descoperire extrem de importantă pentru istoria acestei așezări o constituie găsirea resturilor unui cuptor de ars oale în partea de est a Adjudului Vechi, la punctul numit „Lutărie" [36].

Cu toate că în bună parte acest cuptor a fost distrus de lutărie, totuși s-au putut constata unele observații cu privire la modul de construcție. Astfel, în interiorul cuptorului se afla un pilon central care susținea grătarul pe care erau așezate vasele. Vatra camerei de foc era puternic arsă. Fragmentele de la boltă și grătar erau prăbușite în interiorul camerei de foc. În interiorul cuptorului s-au găsit fragmente ceramice lucrate din pastă fină, cărămizie, conținînd nisip în compoziție, prevăzute cu smalț brun în interior și cu dungi pictate cu humă roșie sau brună la exterior. De asemenea, au mai fost descoperite și fragmente lucrate din caolin cu smalț verde-oliv la exterior și cu ornamente din linii incizate. Ceramica descoperită aici aparține secolului al XVII-lea [37].

Din informațiile culese de la locuitorii din Adjudul Vechi, tot în această zonă a mai existat un cuptor de ars ceramică care a fost distrus de surparea malului ca urmare a viiturilor produse de revărsarea Siretului [38].

În urma cercetărilor arheologice efectuate se pot emite cîteva concluzii asupra istoriei acestei așezări. Adjudul făcea parte din acea mare grupare de tîrguri moldovene menționate în documentele din secolul al XV-lea.

Situat pe unul din drumurile comerciale intens frecventate și anume drumul moldovenesc sau al Siretului care se scobora dinspre nord pe Va-

32 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 218-219 ; p. 224, fig. 31.
33 B. Mitrea și colaboratorii, *Șantierul arheologic Suceava-Cetatea Neamțului*, în *SCIV, VI*, 1955, 3-4, p. 770.
34 Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Bacău. Material inedit.
35 Gh. Bichir, *Urme de locuire din epoca feudală la Traian-Zănești (Piatra Neamț-Bacău)*, în *SCIV, tomul* 18, 2, 1967, p. 318-320.
36 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *op. cit.*, p. 244.
37 I. Nestor și colaboratorii, în *SCIV*, IV, 1953, 1-2, p. 35 și urm. ; Idem, în *SCIV*, III-IV, 1955, p. 760 și urm.
38 Această informație ne-a fost comunicată de locuitorul Mărcuță D. Gheorghe din Adjudul Vechi pentru care îi mulțumim și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

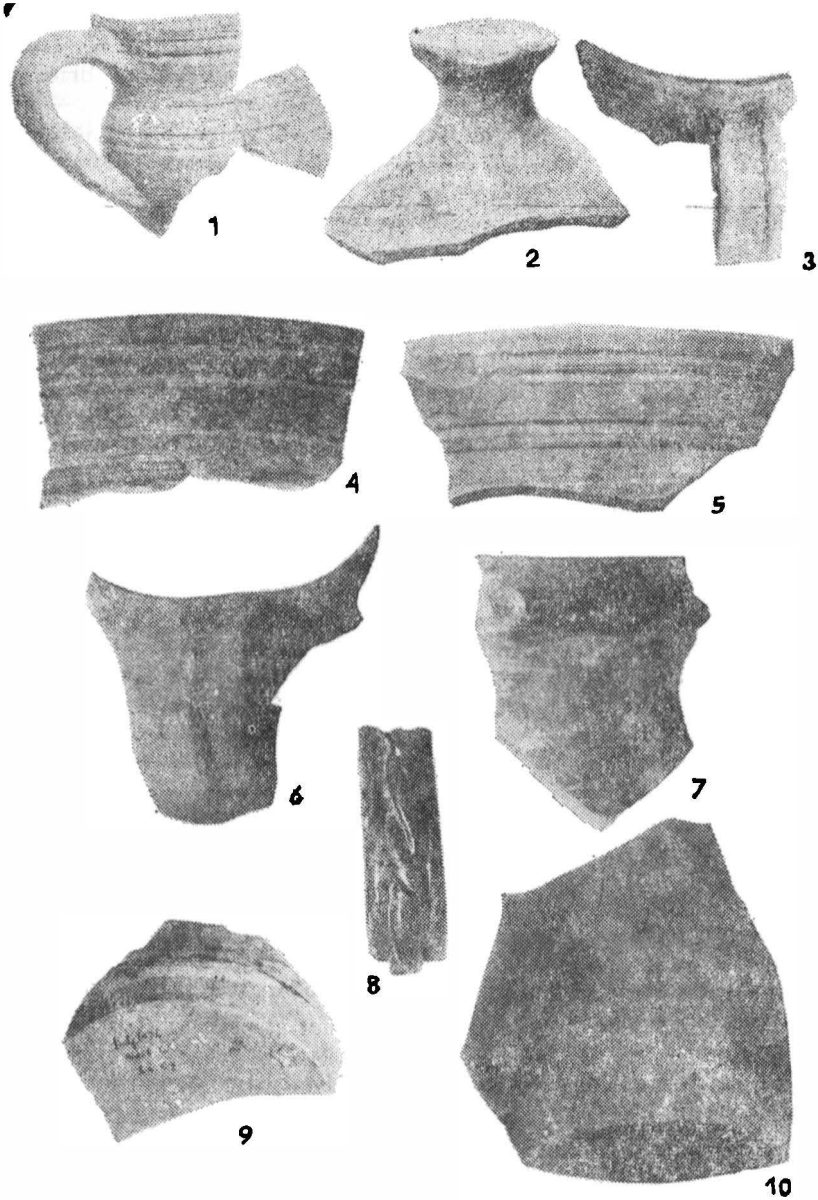

Fig. 9. — Adjudul Vechi. Ceramică descoperită în locuința din sectorul 3.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

lea Siretului şi mergea la Galaţi şi, mai departe, cu legătura la Chilia şi Cetatea Albă, îndreptîndu-se spre portul Caffa, Adjudul participa din plin la circuitul de valori materiale care circulau şi prin această zonă. În această zonă circulau şi produsele comerciale care veneau pe drumul Braşovului sau drumul muntenesc şi care aveau itinerariul : Braşov—Breţcu—pasul Oituz—Tg. Trotuş—Adjud, de unde se trifurca spre Galaţi — sau spre Ţara Românească — spre Bacău—Roman—Suceava, Siret, sau spre Bîrlad—Vaşlui—Iaşi—Botoşani [39].

Şi în acest tîrg ca peste tot în Moldova se schimbau produse locale şi străine. Era un centru de producere şi desfacere, antrenînd în zona de influenţă a lui satele din jur. Ca peste tot în Moldova şi în Adjud circulau monede străine (ungureşti, poloneze, olandeze etc.) cum o dovedesc cercetările arheologice sau descoperirile întîmplătoare făcute în această localitate.

Un impediment serios în clarificarea începuturilor vieţii urbane de aici o constituie şi faptul că vatra veche a oraşului a fost distrusă de revărsările Siretului. A rămas numai marginea vechei aşezări unde s-au surprins urme de locuinţe, gropi şi o parte din vechiul cimitir. Materialul descoperit în această zonă (obiecte de fier, bucăţi de creuzete, fragmente ceramice, monede) este identic cu cel găsit în centrele urbane intens cercetate : Suceava, Baia, Iaşi. Pe baza acestui material se poate trage concluzia că Adjudul era în secolul al XV-lea un centru meşteşugăresc şi comercial, desigur mai modest ca celelalte tîrguri sau oraşe (Siret, Suceava, Baia, Iaşi, Roman).

Cu toate acestea. în a doua jumătate a veacului al XV-lea, tîrgul era destul de înfloritor de vreme ce era un punct comercial pe unde se tranzitau postavurile din Polonia prin Moldova spre Muntenia, aşa cum reiese din privilegiul comercial din 3 iulie 1460 dat de Ştefan cel Mare lovenilor [40]. Din nou. la 2 martie 1472, tîrgul apare menţionat într-un document ce se referă la „Urecheştii pe Trotuş în dreptul Agiudului“ [41].

Referitor la organizarea tîrgului observăm că la conducerea lui se afla un şoltuz şi 12 pîrgari.

Situaţia este similară cu organizarea celorlalte tîrguri moldovene şi conform aserţiunii unor cercetători este corespunzătoare cu viaţa oraşului polon şi din Transilvania [42].

În documentele din anii 1580, 1590, 1631, 1632, 1686 apar şoltuzii Băloş, Stan, Iane, Lucaci, Savin, cu pîrgarii [43].

---

39 R. Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (secolele XIV-XVI)*, Bucureşti, 1965, p. 65-66.

40 I. Bogdan, *op. cit.*, p. 274.

41 M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, p. 82.

42 D. Ciurea, *Noi contribuţii privind oraşele şi tîrgurile din Moldova în secolele XIV-XIX*, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol“*, Iaşi, VII, 1970, p. 25

43 D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII)*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie*, Iaşi, II, 1965, p. 185 ; C. Giurescu, *op. cit.*, p. 178 nota 8 ; *Documenta romaniae historica*, A. Moldova, volumul XXI (1632-1633), Bucureşti, 1971, p. 227 ; D. Ciurea, *Organizarea....., op. cit.*, p. 157 ; *Ghibănescu, Surete şi izvoade*, V, p. 329.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Trebuie să arătăm că orașul a fost reședința unui vechi ținut moldovean căruia i-a dat și numele său. Ținutul Adjudului e constatat documentar la 17 aprilie 1522 într-un suret de pe un uric de la Ștefăniță Vodă care întărește lui Tabuciu Mititelu și fratelui său mai multe sate printre care și satul „Petrești pe pîrîul Dienețului, unde au fost Gavril Diatu, Jude, pînă la pîrîul Zincului ce este în ținutul Ajudii“ [44].

Extrem de prețioase date privitoare la ținuturile moldovene apar în cronica lui Mikolaj Brzeski de la 1566 și unde este menționat și ținutul Adjud [45].

În aceste rînduri nu insistăm mai amănunțit asupra organizării orășenești, a ținutului Adjud, întrucît de aceste probleme s-au ocupat alți cercetători [46].

Viața orășenească pulsa la Adjud în secolele XVI și XVII așa cum reiese din izvoarele scrise și mai ales din cercetările arheologice. Evident că față de epoca anterioară se constată un oarecare regres, dar care a fost totuși exagerat interpretat de unii cercetători [47].

În sprijinul opiniei noastre că în aceste veacuri pulsa o activitate comercială și meșteșugărească destul de înfloritoare o constituie bogatul material arheologic recoltat aici și compus din obiecte de fier (cuie, piroane, scoabe, catarame, cuțite, unelte agricole, bucăți de oreuzete), monede și în special ceramica de uz casnic și ornamentală.

Descoperirea unor fragmente ce proveneau de la plăci de perete și cahle ne dovedește că ne aflăm într-un centru unde în interiorul locuințelor se lucrau sobe de teracotă, se căptușeau pereții camerelor de locuit.

Asupra ceramicei descoperite aici nu putem decît să constatăm bogăția și varietatea ei, ceea ce ne arată că aici se produceau vase în serie necesare atît locuitorilor din oraș, cît și locuitorilor din satele ce gravitau în jurul așezării orășenești. Acest lucru este dovedit și de faptul că aici s-au descoperit cuptoare de ars oale, destul de perfecționate, și care produceau o cantitate suficientă pentru piață, la fel ca cele găsite în urma săpăturilor, într-un centru înfloritor, capitală a Moldovei și anume la Suceava [48].

Printre tîrgurile Moldovei trecute în harta lui Reichersdorffer de la 1541 apare și Adjudul.

Așezat într-o poziție cu resurse naturale deosebit de bogate Adjudul participa activ în această perioadă la schimbul produselor agricole și animaliere.

Străinii care au vizitat Moldova în secolul al XVI-lea remarcă fertilitatea solului și bogăția în grîne și animale. Astfel, doctorul venețian Matei de Murano, venit la Suceava pentru îngrijirea lui Ștefan cel Mare, arăta că Moldova „este roditoare și foarte frumoasă și bine așezată, plină

44 *Documente A, veacul XVI*, vol. I, p. 197.
45 Letopisetele lui Kogălniceanu, vol. III, p. 471-485 «Powiat Hadziowski» e forma polonă în care ne dă cronicarul numele ținutului Adjud.
46 D. Ciurea, *Noi contribuții.....*, *op. cit.*, p. 21 35 ; D. Ciurea, *Organizarea....*, *op. cit.*, p. 143-236.
47 Vezi *Istoria României*, II, p. 835.
48 Vezi *Materiale și cercetări arheologice*. Rapoarte de săpătură privitoare la șantierul Suceava.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de animale și de toate roadele“ [49]. G. Reichersdorffer care a vizitat Moldova în timpul lui Petru Rareș afirma că această țară e „foarte bogată, pămîntul dă vin și bucate din belșug... În această țară nimic nu lipsește din cele care ar putea folosi oamenilor“. El consideră că Moldova, „e cu mult mai bogată în locuri de arătură, vii și vite, precum în locuri și heleștee... într-un cuvînt e plină din belșug de toate bogățiile“ [50].

În peceta unor tîrguri apare bogăția aceasta de produse animaliere și agricolă, cum e sigiliul Adjudului, cai și vite [51].

În fața șoltuzului și pîrgarilor din tîrgul Adjud se fac numeroase tranzacții comerciale cu sate, mori și alte produse [52].

Este cunoscut faptul că de regulă șoltuzii și pîrgarii erau recrutați din rîndurile meseriașilor și negustorilor, dar și din rîndurile agricultorilor, mazililor sau ruptașilor [53]. Astfel, într-un act din 1686 apare Savin, șoltuz de Adjud care era fiul lui Gligoraşco Mătcă, agricultor.

De asemenea, Barsi călător prin Moldova în 1633, arăta cum, în fiecare an, înainte de începerea lucrărilor agricole, tîrgoveții mergeau în țarina orașului și șoltuzul cu pîrgarii împărțeau porțiunile după numărul membrilor de familie [54].

Treptat viața orășenească în Adjud începe să decadă, ca de altfel în multe tîrguri din Moldova. Așa cum pe bună dreptate au arătat unii cercetători, decăderea unor orașe e cauzată atît de calamitățile naturale (foametea și epidemiile) cît și de evenimentele politico-militare (invazii și jafuri) care au dus la depopularea multor orașe [55].

Dacă în 1684 Miron Costin mai menționa tîrgușorul Adjud ca localitate mai însemnată din județul Putna [56], în timpul lui Dimitrie Cantefir, Adjudul își pierduse din însemnătatea lui, judecînd după descrierea ce o face acest domnitor în scrisoarea Moldovei „Adziud, non magni momenti est oppidum, superius ad fluvium Sireth“ [57].

Din această perioadă tîrgușorul Adjud a decăzut din ce în ce mai mult pînă la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, cînd o mare parte din locuitori, îngroziți de pagubele ce cășunau continuu vărsările Siretului, se strămutară mai spre miazări cu vreo 3 km. în localitatea denumită de atunci Adjudul Nou.

Din cele relatate mai sus pe baza izvoarelor scrise și a cercetărilor arheologice considerăm că începuturile orașului Adjud datează din secolul al XV-lea și nu poate fi mai vechi [58].

---

49 *Hurmuzaki, VIII*, p. 36.
50 *Istoria României, II*, p. 574, nota 3.
51 D. Ciurea, *Organizarea.....*, p. 185.
52 Vezi printre altele cele două documente din 15 august 1832, Documenta romaniae historica. A. Moldova, vol. XXI, (1832-1833), Buc. 1971, p. 226-227.
53 D. Ciurea, *Organizarea.....*, p. 185.
54 Barsi, ed. Giurescu, 1925, p. 34.
55 D. Ciurea, *Noi contribuții.....*, *op. cit.*, p. 32.
58 *Archiva*, tom. I, partea I-a, p. 171.
57 D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae.....*, p. 12.
58 Vezi C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 42. De asemenea vezi nota 3 de la această lucrare, p. 178, prin care autorul arată că istoricul sovietic F. Grecul crede că „orașul Adjud“ există încă de la sfîrșitul sec. al XIII-lea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A existat o fază de tranziție spre oraș și care după toate probabilitățile a avut loc în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, iar maturizarea trăsăturilor citadine are loc în secolul al XV-lea.

DES CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES A L'HISTOIRE D'ADJUD (XIV—XVII-e SIÈCLES)

Résumé

Dans cet article l'auteur se réfère aux recherches archéologiques, effectuées en 1974 dans le Vieil Adjud.

Aprés avoir présenté une courte histoire de la ville Adjud, comme un bourg moldave signalée pour le première fois dans les documents de 9 avril 1433 an démontre que pour la connaisance, du passè historique de ce centre urbain médieval, il este nécessaire d'effectuer des recherches archéologiques.

Les premières fouilles archéologiques ont été faites en 1960-1961 grâce auquelles on avait mis au jour des vestiges archéologiques de l'époque du bronze et de la période féodale développée le XVII-e siècle-parmi ces traces on a trouvé un four pour biuler les pots du XVII-e siècle.

Ces fouilles ont été continuées dans l'automne de 1974, lorsque on a découvert un cimetière du XVI-XVIII-e siècles. On a fait des recherches dans 10 tombeaux.

A l'occasion des recherches effecotuées on a découvert un riche materiel archéologiques composé de differents objets en fer (clous, couteaux, gros clous, boucles de ceinture), de la ceramique ornementale et d'usage ménager, des monnaies du XIV-è et XVIII-e siècle.

Les sources de l'histoire écrités et les documents archéologiques confirment le développement de la ville Adjud au XV-XVII-e siècle, située sour un des chemines commerciaux très frecventé-Celui du Siret.

Conformément au matériel archéologique et aux sources de l'historie écrités, nous considérous que les débuts de la ville Adjud datent du XV-e siècle.

Au debut du XVIII-e siècle, la ville Adjud commence son declin à cause des calamités naturelles et des évenements politico-militaires.

A la fin de ce siècle-la, à cause des débordements du Siret, une grande partie des habitaux du bourg, changèrent leur domicile avec 3 km. vers le midi, dans le localité de Nouvel Adjud ainsi nommé depuis ce temps-là.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plan avec la localisation des recherches archéologiques effectuée à Adjudul Vechi.
Fig. 2. — Adjudul Vechi. Profil de la paroi ouest de la hutte découverte en le bord droit du Siret.
Fig. 3. — Adjudul Vechi. Céramique découverte en l'habitation hutte et fosse.
Fig. 4. — Adjudul Vechi. Céramique découverte à secteur 2.
Fig. 5. — Adjudul Vechi. Céramique ornementale.
Fig. 6. — Adjudul Vechi. Plan et le profil de la paroi de sud l'habitation de secteur 3.
Fig. 7. — Adjudul Vechi. Objets en fer découvertes a l'habitation de secteur 3.
Fig. 8. — Adjudul Vechi. Céramique découvert dans l'habitation de secteur 3.
Fig. 9. — Adjudul Vechi. Céramique découverte dans l'habitation de secteur 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LOGOFĂTUL LUCA STROICI

de ADRIAN VĂTĂMANU

Între sfetnicii voievozilor Moldovei de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul celui de al XVII-lea îl întîlnim în actele timpului, ocupînd primul loc, pe Luca Stroici. Numele său e menţionat în diferite hrisoave din acest timp, purtînd adaosul de „mare logofăt" încă din anul 1580 [1], de pe vremea voievodului Iancu Sasu. Înainte de aceasta fusese vistiernic cîtva timp sub Petru Şchiopu voievod, în prima sa domnie [2].

El urcase pe rînd treptele ierarhiei boiereşti, căci, cu cîtva timp încă mai înainte, este menţionat într-un hrisov ca sluger, iar fratele său, Simion, este citat, avînd rangul de căminar [3].

Originea familiei lui Luca Stroici, se pare că trebuie să o căutăm în sudul Dunării, printre românii macedoneni, care s-au strămutat în număr destul de mare în Nordul Dunării, mai ales cînd voievozii români din Ţara Românească şi din Moldova intrară în legături de încuscrire cu voievozii sîrbi.

E cert că înaintaşii lui Luca Stroici erau deja în Moldova cu mult înainte de a apare acesta în urice ca deţinător al unor ranguri boiereşti.

Era fiul boierului Stroici de la curtea lui Alexandru Lăpuşneanu, „boier de schimbătoare atitudine", după cum îl caracterizează Nicolae Iorga [4]. Tatăl său fusese vistiernic sub Lăpuşneanu, iar mama sa, Anghelina, era fiica lui Dumitru, urmaş al bătrînului boier Tăbuci, deţinător al satului Boian.

Studiile trebuie să şi le fi făcut în Polonia în timpul refugiului tatălui său, amintit mai sus. De aceea Stroici cunoştea limba latină. Era un excelent caligraf. În multe documente în limba slavonă el semnează cu litere latine, aşa cum întîlnim într-un document din 24 martie 1580, unde semnează „Stroicz" cu litere latine, adăugînd în latineşte „anno" şi apoi cu cifre arabe, 1580. Aceeaşi semnătură „Stroicz", e şi în documentul din 18 iunie 1580, dat de Iancu Sasu, ca de altfel în multe alte documente, în care atestă conţinutul lor prin semnătura sa.

---

1 Academia R.S.R. : *Documente privind istoria României*, vol. 3, pag. 132, document nr. 166. Editura Academiei R.S.R. Bucureşti, 1951.
2 Academia R.S.R. : *op. cit.*, vol. 3, pag. 105, document nr. 135.
3 *Ibidem*, pag. 129, document nr. 161.
4 Nicolaie Iorga : *Istoria românilor*, vol. V, pag. 180.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Într-unul din uricele, date de voievodul Miron Barnovschi, în legătură cu dăruirea satului Toporăuți „Mănăstirii Adormirea" din Iași, este citat Luca Stroici ca „unchiul nostru" [5], apelativul acesta fiind o urmare a căsătoriei lui Simion Stroici, vistier, fratele lui Luca Stroici, cu Eftimia, mătușa lui Miron Barnovschi, aceasta fiind soră cu tatăl său, Dimitrie Barnovschi [6].

După toate atestările documentelor vremii, postelnicul Dimitrie Barnovschi era căsătorit cu Elena, fiica lui Melentie Balica și soră cu Isac Balica hatmanul, iar Melentie Balica ținea de soție pe Scheuca, fata lui Ion Movilă logofătul și era cumnat cu Ieremie și Simion Movilă, viitorii voievozi ai Moldovei. Prin această Elena Balica, devenită Elisabeta după călugărire, lucru pe care îl făcuse și bunicul său, Ion Movilă, intrat în monahism cu numele de Ioanichie, Stroicești și Barnovschii se înrudeau cu Movilești. De aici și tendința voievodului Miron Barnovschi de a se chema și Moghilă, după mama sa, Elena, nepoată a lui Ieremie Movilă și a fraților săi, Simion, Gheorghe, Toader și Maria, dintre care Ieremie și Simion, deosebit de cunoscuți în istoria Moldovei [7]. Prin mama sa Elena, Miron Barnovschi era strănepot al lui Ieremie, datorită căsătoriei sorei acestuia cu hatmanul Melentie Balica, originar din Țara Românească și mort încă înainte de 1587.

Atestarea de „unchi al nostru" din documentul lui Miron Barnovschi, susamintit, pare adevărată și în sensul că Luca Stroici era mult mai în vîrstă decît acesta și că Barnovschi așa îi va fi spus, cînd era în viață.

Fostul logofăt Gheorghe, din vremea domniei lui Petru Șchiopu, apare ca socrul lui Luca Stroici, căruia îi vinde în anul 1587 „silișteа Uricanii", iar Stroici întemeiază acolo sat. Socrul său, Gheorghe, fost logofăt înaintea domniei lui Petru Șchiopu, înzestrează pe fiica sa, Păscălina, la căsătoria acesteia cu Luca Srtoici, cu o seliște, anume „Tocmăceanii", situată pe rîul Miletin, loc în care ginerele său întemeiază satul de mai tîrziu cu același nume [8].

Rudă cu Luca Stroici prin alianță era și fata lui Gheorghe Islozeanu, pîrcălab de Hotin și socru al lui Ieremie Movilă, anume Mariica, căsătorită cu Dumitrache Chiriță, numit și Paleologu, după cum îl găsim citat în documente [9]. Acesta ocupă mai mulți ani rangul de postelnic pe vremea lui Ieremie, Simion și Constantin Movilă, voievozii Moldovei și moare în bătălia de la Cornul lui Sas din luna iulie 1612. Din cauza pierderii soțului său, Mariica, cneaghina lui Chiriță postelnicul, se refugiază în Polonia, de unde se întoarce numai după 8 ani. Acolo stătu în tovărășia sorei sale, Elisafta, de care o despărți tristul eveniment al bătăliei de lîngă lacul Dracșani din luna lui august 1616, în care Elisafta e luată prizonieră și dusă la Constantinopol. Sora lui Miron Barnovschi, anume Sîrbuca, se

5 Academia R.S.R. : *Documenta Romaniae Historica*, vol. XIX, pag. 365, document nr. 271, Editura Academiei R.S.R. București, 1969.
6 Nicolaie Stoicescu : *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, Sec. XIV-XVII*, pag. 327.
7 Nicolae Stoicescu : *op. cit.*, p. 291.
8 Academia R.S.R. : *op. cit.*, vol. 3, pag. 347, document nr. 424.
9 Nicolaie Stoicescu : *op. cit.*, pag. 307.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mărită cu vornicul Gavrilaş, fost staroste de Cernăuţi şi, la moartea lui Miron Barnovschi Vodă din anul 1633, executor testamentar al acestuia [10]. Aceeaşi sarcină o avu la moartea voievodului Miron Barnovschi şi postelnicul Iancu Costin [11], tatăl cronicarului Miron Costin, căsătorit cu Safta, fiica comisului Ionaşcu Coarteş.

Pentru rangul de „mare logofăt" Luca Stroici era înzestrat cu o cultură destul de înaintată pentru acele vremi, cunoscînd, în afară de limba română şi slavonă, latina şi polona, după cîte se constată din documentele vremii sale, în care e citat şi numele său, fie ca alcătuitor al acestor documente, fie drept confirmator al lor prin semnătura pusă pe ele. Cancelaria domnească însă dispunea şi de alţi cunoscători de limbi străine, necesari pentru a fi utilizaţi la nevoie. Unii dintre aceştia erau de altă naţionalitate decît cea română.

Activitatea lui Luca Stroici se desfăşoară în legătură cu cea a Movileştilor. Cînd Ieremie Movilă e vornic al Ţării de Sus, Luca Stroici e mare logofăt. Numai că în 1595, la întoarcerea refugiaţilor moldoveni din Polonia, pe tronul Moldovei e instalat Ieremie Movilă, iar Luca Stroici rămîne acelaşi mare logofăt pînă la moarte.

După retragerea din scaun a lui Iancu Sasu, rangul de mare logofăt şi deci de şef al cancelariei domneşti îl avu Luca Stroici în continuare, în a doua domnie a lui Petru Şchiopu în Moldova. În timpul acestei domnii, care avu loc în Moldova între anii 1582 şi 1591, Luca Stroici este prezent cu semnătura sa de mărturie şi autentificare în toate documentele, date de Petru Şchiopu.

În acte îl găsim citat cu numele de Lupul Stroici, dar uneori şi Lupul Stroii, adică Stroie, cum e în hrisovul dat de Petru Şchiopu în 1584, în legătură cu Isac Balica, portar de Suceava şi nepot al lui Ieremie Movilă.

Numele de Luca Stroici i se dădu de istoricii noştri, după ce B. P. Haşdeu, luînd în considerare citarea sa de către Sigismund al III-lea, regele Poloniei în testamentul, alcătuit în limba slavonă şi atribuit lui Petru Şchiopu şi în care e citat „Lucas Stroicz, cancellarius quondam magnifici olim Petri, Palatini Moldaviae" [12], îi dădu şi el numele de Luca Stroici. Acelaşi B. P. Haşdeu pomeneşte şi de episcopul pronunţării rugăciunii „Tatăl nostru" în limba română de către Luca Stroici, deşi serviciul religios se desfăşura în biserică în limba slavonă.

Petru Şchiopu îşi avu în decursul celor nouă ani ai celei de a doua domnii în Moldova puternicii stîlpi ai acestei domnii, care erau familiile boiereşti ale Movileştilor, Urecheştilor şi Stroiceştilor. Mai ales aceste trei familii erau prezente la cele mai importante „divanuri de taină" ale voievodului.

Prin influenţa lui Luca Stroici, şi alte neamuri ale sale înaintară în ranguri. Printre acestea e fratele său, Simion, devenit mare vistiernic şi Ilie Crimca, fiul lui Ion şi al Cîrstinei din Suceava, devenit mitropolit al Moldovei, cînd se ivi vacant acest scaun. În legătură cu cea de a doua rudă a lui Stroici, pomenită mai sus, credem, că, pe lîngă meritele de oştean ale lui Ilie Crimca, trase în cumpănă şi înrudirea acestuia cu Stroiceştii şi contribui a-l face pe Petru Şchiopu să-i dăruiască în 1587 moşia Dragomireştii [13], unde Crimca, devenit mai apoi mitropolit al Moldovei,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ridică deosebit de importantul monument istoric, Mănăstirea Dragomirna, care te întîmpină şi azi cu zidurile înconjurătoare, ridicată de Miron Barnovschi, la distanţă de 13 km de Suceava.

La 17 ianuarie 1591, Luca Stroici ia parte împreună cu alţi boieri, între care Ieremie Movilă, mitropolitul Gheorghe Movilă, fratele lui Ieremie şi Anastasie, egumenul Mănăstirii Galata din Iaşi ctitoria lui Petru Şchiopu, la căsătoria, în secret, a lui Petru Şchiopu cu Irina Botezat [14], roaba, după cum o numeşte acesta, cu care avusese pe fiul său, Ştefan, care dorea să-i devină moştenitor al său în Moldova.

Lucrurile însă nu decurseră după dorinţa lui Petru Şchiopu, căci turcii îi cerură chiar în acel an, 1591, să mărească haraciul [15]. Petru Şchiopu se hotărî să nu satisfacă nesaţiul de bani al turcilor şi abdică. Privită din acest punct de vedere, hotărîrea lui Petru Şchiopu merită toată admiraţia. El îşi adună averile, încărcîndu-le în care, şi, însoţit de boierii săi apropiaţi, între care Movileştii, Luca Stroici, egumenul Anastasie, luă drumul pribegiei la 19 august 1591 [16]. În ţară rămase diriguitor, pînă la venirea altui domn, Nestor Ureche vornicul, tatăl lui Grigore Ureche cronicarul.

Prima oprire în drumul său o făcu Petru Şchiopu împreună cu Luca Stroici şi cu ceilalţi boieri în Polonia, dar apoi îşi continuă drumul mai departe în Austria, însoţit de majoritatea celor cu care plecase din ţară, între care era şi Luca Stroici. Acesta îl conduse pe fugarul voievod pînă în Tirolul Austriei, unde, în localitatea Bozen, primi Petru Şchiopu loc de azil [17]. De aici însă boierii, între care şi Luca Stroici, se întoarseră în Polonia, fiind adăpostiţi la moşia lui Ioan Simion de Sluczk, anume Ustie, nu departe de malul răsăritean al rîului Nistru. Mai tîrziu Ieremie Movilă cumpără această moşie, trimis al său fiind Luca Stroici, pentru încheierea actelor necesare în scopul trecerii moşiei în posesia lui [18]. Ca un blestem al soartei însă moşia aceasta nu rămase veşnic în posesia urmaşilor lui Ieremie Movilă, ci fu cumpărată de Miron Barnovschi, după retragerea sa din scaunul Moldovei în 1629, iar la 1633 ea fu revîndută de către executorii testamentari ai lui Miron Barnovschi : vornicul Gavrilaş şi Costin postelnicul, după ce Barnovschi e omorît de turci la Constantinopol.

Între anii 1591 şi 1595 Movileştii şi Luca Stroici stătură la Ustie, pînă ce în 1595 polonii reuşiră a-l pune pe tronul Moldovei pe Ieremie Movilă! Încă în 1593, după plecarea lui Luca Stroici în Polonia, se refugie acolo şi fratele său, Simion, împreună cu Nestor Ureche, amîndoi fugiţi înainte

---

10 Testamentul lui Miron Barnovschi, în *„Documente cercetate"* din Miron Costin : *Opere complete*, tom. I, pag. 207, Ediţie V. A. Urechia, Bucureşti, 1886.
11 *Ibidem.*
12 E. Hurmuzachi : *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XI, pag. 521, document nr. 652, Edit. Academiei, 1900.
13 Academia R.S.R. : *op. cit.*, vol. 3, pag. 350, document nr. 428.
14 E. Hurmuzachi : *op. cit.*, vol. XI, pag. 218, document nr. 351.
15 Nicolaie Iorga : *„Prefaţă"* la *„Documente privitoare la istoria românilor"* de E. Hurmuzachi, vol. XI, pag. 73, Bucureşti, 1900.
16 *Ibidem*, pag. 75.
17 E. Hurmuzachi : *op. cit.* vol. XI, pag. 233, document nr. 359.
18 Constantin Gane : *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, vol. I, pag. 144. Editura „Junimea", Iaşi, 1971.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de a fi revenit în Moldova în a doua sa domnie Aron Vodă, aşezat cu sprijinul turcilor [19].

La plecarea sa din ţară Petru Şchiopu nu avusese timpul necesar ca să permită fraţilor De Marini Poli, raguzani de origine, să încaseze în linişte şi într-o perioadă mai lungă vămile, pe care le cumpăraseră de la el. Nemulţumiţi, mai ales că ei ar fi vrut să încaseze cu mult mai mult decît plătiseră voievodului, aceştia îl reclamă autorităţilor austriace, cerîndu-i restituirea unor sume de bani [20] Avură această îndrăzneală, deşi erau şi înrudiţi cu voievodul, plecat în bejenie.

Chestiunea fiind în litigiu, Luca Stroici împreună cu Movileştii, aflători în Polonia, şi cu alţi martori, alcătuieşte, la cererea lui Petru Şchiopu, mărturiile, care lămureau cum fusese cazul şi că fraţii De Marini Poli îşi încasaseră sumele rezultate din vămi, luînd pentru a-şi acoperi cheltuielile şi un număr de vite şi deci Moldova nu le rămăsese cu nimic datoare şi nici voievodul. Anul financiar se încheiase la Sîntămărie, cînd Petru Vodă era încă în ţară.

Actul cu toate mărturiile depuse, alcătuit în limba română de către Luca Stroici, cuprinde mai la urmă şi declara'ia lui Simion Stroici şi a lui Nestor Ureche, care sosiseră şi ei în Polonia [21]

Limba română, în care e redactat acest document, nu diferă mult de moldoveneasca lui Grigore Ureche şi a lui Miron Costin. Luca Stroici se se atestă pe sine însuşi în act cu iscălitura şi cu adaosul de „logofătu ce am fostu".

Documentul, unul din puţinele monumente de limbă română, scrisă din a doua jumătate a secolului al şaisprezecelea, căruia numai puţine alte texte în manuscris sau de tipar îi premerg, constituie o importantă sursă de studiu al limbii române din acea vreme pentru lingviştii, doritori să analizeze stadiul de evoluţie a acestei limbi. Acest text ca şi alte cîteva din timpul lui Petru Şchiopu şi al Movileştilor, premergătoare alcătuirii „Letopiseţului" lui Grigore Ureche, este o dovadă în plus, relativă la limba română, vorbită de românii din Moldova, care era identică şi pe atunci cu cea vorbită de românii din celelalte două mari provincii româneşti : Transilvania şi Ţara Românească.

Actul e redactat cu litere latine, litere în uz în Polonia. Numai pentru sunetele ă şi î a trebuit să se folosească litere luate din alfabetul cirilic. În această privinţă este o anticipare de peste un sfert de mileniu cu privire la introducerea acestui alfabet la români, după preluarea celui cirilic de la slavi în mod trecător. În Transilvania apăruseră ceva mai înainte texte, în manuscris sau tipărite, în limba română, dar ele erau redactate cu litere cirilice.

În luna aprilie 1593 Luca Stroici trimite mărturia sa şi a celorlalţi lui Petru Şchiopu în Tirol, la Bozen, prin curier împreună cu o scrisoare a sa, în care accentuiază mai ales mărturia, depusă împreună cu boierii

19 Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, pag. 167, Editura Tineretului, Bucureşti, 1958.
20 E. Hurmuzachi : *op., cit.*, vol. XI, pag. 258, documente nr. 388 şi 389.
21 *Ibidem*, pag. 317, document nr. 448.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

moldoveni de către un emisar diplomatic polonez, care fusese în Moldova în vremea lui Petru Șchiopu și cunoștea faptele [22].

Avînd de rezolvat aceeași problemă a reclamației fraților De Marini Poli, Aron Vodă trimite în septembrie 1593 pe uşerul Iliaș în Polonia ca să ia depoziția de mărturie de la boierii refugiați în Polonia, iar Luca Stroici împreună cu Movileștii și cu ceilalți îi dau aceeași declarație de mărturie, care îi fusese dată și lui Petru Șchiopu în Tirol [23].

În toamna anului 1593, la 21 octombrie, logofătul Luca Stroici împreună cu alți susținători ai lui Petru Șchiopu pleacă la el în Tirol, unde ajunge în luna decembrie [24], ca să-l convingă să vină în Polonia, deoarece fostul voievod nu se simțea bine în Austria și mai ales pentru a-l convinge că turcii și polonii îl privesc cu ochi buni. Petru Șchiopu însă, a cărui sănătate șubredă de tot, nu primește propunerea lui Stroici ca unul, care cunoștea prea bine pe turci în tinerețele sale, pe care le petrecuse în bună parte pe malul Bosforului, iar logofătul se întoarse în Polonia precum venise.

În scurtă vreme Petru Șchiopu muri, iar Sigismund, regele Poloniei, în dorința de a modifica testamentul lui Petru Șchiopu, face să apară în 1595 un testament al acestuia, scris în limba slavonă, în care e citat ca martor la facerea testamentului „Lucas Stroicz, cancellarius quondam Magnifici olim Petri, Palatini Moldaviae" [25]. Pe lîngă el sînt citați Simion, fratele lui Luca și alți boieri, între care Movileștii și Teodosie Barbovschi, confesorul lui Petru Șchiopu, care mai tîrziu, sub Constantin Movilă, cînd deținea rangul de mitropolit al Moldovei, fu condamnat de acesta pentru crima de a fi încercat să-l otrăvească.

Testamentul, alcătuit de Sigismund era o plăsmuire fără baze reale și urmărea să devieze bunurile, lăsate de Petru Șchiopu în Austria, către coroana poloneză. Singurul testament autentic al lui Petru Șchiopu fusese scris în limba română. Cele apărute în limba germană și italiană erau o traducere, iar cel întocmit în Polonia lui Sigismund era alcătuit tendențios. Din preambulul acestui testament însă, Luca Stroici, care este citat cu acest nume acolo, rămîne cunoscut în istoria Moldovei cu acest nume. Însușitul nume de Lupu la botez, cu care e citat în documente, ne duce la numele de botez, utilizate la românii macedoneni pe atunci ca și mai tîrziu.

Între timp Aron Vodă, domnul Moldovei, este reclamat de către unii boieri moldoveni lui Sigismund Bathori, voievodul Transilvaniei, care îl susținuse la urcarea lui pe tronul Moldovei, iar Sigismund „l-au luat pe Aron Vodă cu toată casa lui și l-au dus la sine, la Bălgrad", după cum ne informează cronicarul Miron Costin, în locul său fiind instalat Ștefan Răzvan. Din cercetările lui Constantin Gane, consemnate în opera „Trecute vieți de doamne și domnițe", reiese că Aron, supranumit și „tiranul", era la originea sa evreu [26].

22 *Ibidem*, pag. 320, document nr. 449.
23 Nicolae Iorga : *prefață* la *Documente privitoare la istoria României* de E. Hurmuzachi, vol. XI, pag. 86, București, 1900.
24 *Ibidem*, pag. 86.
25 E. Hurmuzachi : *op. cit.*, vol. XI, pag. 521, document nr. 652.
26 Constantin Gane : *op. cit.*, pag. 139.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Polonii nu îngăduiră acest amestec al lui Sigismund Bathori în treburile Moldovei şi trimiseră o armată în frunte cu hatmanul Zamoiski, care înlătură pe Ştefan Răzvan şi îl puse pe tron, în 1595, pe fostul vornic al Ţării de Sus, moldoveanul Ieremie Movilă, fiul lui Ion şi al Mariei Movilă [27].

Cu acest voievod, care dorise mai înainte să-l promoveze pe tronul Moldovei pe Ştefan, fiul lui Petru Şchiopu şi nu izbutise, veniră în Moldova şi boierii pribegi din Polonia, între care şi amîndoi fraţii Stricești cu Păscălina, soţia lui Luca şi cu copiii săi : Vasile, Ionaşcu şi Elena sau Olenţa.

Odată reîntors în Moldova, Luca Stroici îşi reluă ca şi fratele său, Simion, locul, pe care îl avusese înainte de exilul în Polonia, în ierarhia boierească şi în „Sfatul" noului voievod, Ieremie Movilă. Unirea Moldovei cu Ţara Românească şi cu Transilvania sub sceptrul lui Mihai Vodă la 1600 îl duse pe unul din fraţii Stroici, prezent în lupte de partea lui Ieremie Movilă şi care pare să fie tot Luca, iar ca refugiat în Polonia Anastasie Crimca însă, rudă cu Luca Stroici după mama sa, „cneaghina" Cîrstina, depune jurămîntul de credinţă lui Mihai Viteazul în luna iunie, anul 1600, ca episcop de Rădăuţi [28].

După cum ştim, Ieremie Movilă revine la scaunul său, adus fiind de armata polonă şi viaţa îşi reîncepe cursul obişnuit în Moldova sub influenţa polonilor, în timp ce turcii sînt atenţi la cele ce se petrec, asigurîndul pe Ieremie de domnie netulburată şi încasîndu-şi haraciul în mod regulat [29].

Luca Stroici şi fratele său, Simion, clădesc împreună cu ruda lor, vlădica Anastasie Crimca, retras pentru un timp la moşia sa, Dragomireştii, în 1602, o biserică de proporţii mici, existentă şi azi în incinta Mănăstirii Dragomirna, unde pisania slavonă, existentă deasupra uşii de la intrare, glăsuieşte, că „au zidit această biserică smeriţii robi şi închinători Sfintei Treimi, Kir Anastasie Crimcovici, fost episcop de Rădăuţi şi Pan Lupu Stroici, Mare logofăt şi fratele său, Pan Simion, Mare viestiernic, în zilele evlaviosului domn Ioan Ieremia voievod şi ale prea iubiţilor lui fii Ioan Constantin, Alexandru şi Bogdan voievozi, în anul 7110, iulie 27 şi închinată sfinţilor : dreptul Enoch, Ilie şi evanghelistul Ioan [30].

Însă Luca Stroici contribui şi la ridicarea bisericii mari din cadrul Mănăstirii Dragomirna [31], al cărei ctitor principal fu mitropolitul Anastasie Crimca, în anul 1609 şi în jurul căreia Miron Barnovschi construi, în 1627, puternicele ziduri de apărare, pe care le întîlnim şi azi în jurul suspomenitei mănăstiri. Şi acelaşi Luca Stroici contribui şi la înzestrarea mănăstirii cu cîteva moşii şi cu unele obiecte de cult ca şi voievodul Miron Barnovschi.

---

27 Miron Costin : ***Letopiseţul Ţării Moldovei***, pag. 48, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965.

28 T. Voinescu şi R. Theodorescu : ***Mănăstirea Dragomirna***, pag. 7, Editura Meridiane, Bucureşti, 1965.

29 Miron Costin : ***op. cit.***, pag. 48, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965.

30 T. Voinescu şi R. Theodorescu : ***op. cit.***, pag. 9.

31 Academia R.S.R. : ***op. cit.*** vol. IV, pag. 25, document nr. 37.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dintr-un document, dat de Ştefan Tomşa în 26 martie 1612, constatăm, că Luca Stroici înzestrase Mănăstirea Dragomirna cu satele Uricanii şi Flămînzii. Tomşa afirmă în documentul de mai sus, că mai întîi oprise aceste sate, dar, văzînd uricele vechi de danie ale lui Luca Stroici, le întăreşte din nou Mănăstirii [32].

Un alt document, dat de voievodul Radu Mihnea la 23 septembrie 1616, cu ocazia împlinirii celor 7 ani de la sfinţirea bisericii mari a Dragomirnei, întăreşte acesteia „dreptele sale ocini şi miluiri, pe care le-a dat răposatul Luca Stroici, mare logofăt, pentru sufletul său şi pentru pomenirea sa şi a părinţilor lui şi a copiilor lui, aceste sate, anume Drujeştii şi Văistrenii din ţinutul Hîrlău şi Bîrsănestii şi Dimideanii din ţinutul Dorohoi şi Broscăuţii din ţinutul Cernăuţi, care sate i-au fost lui drepte ocini, din drepte urice şi ipistoace de la domnii de mai înainte, pe care unele le-au avut din moştenirea sa părintească, altele cumpărate pe dreptii săi bani. Şi iarăşi altă silişte, anume Gîrbeştii în ţinutul Hîrlău pe rîul Sitna... Pentru aceasta toate mai sus-scrisele sate împreună şi cu această silişte să fie ale sfintei mănăstiri..." [33].

Logofătul Luca Stroici continuă să-şi îndeplinească funcţia sa şi sub voievodul Simion Movilă, fratele lui Ieremie, ca şi în cursul celor cîteva luni de domnie ale lui Mihăilaş, fiul lui Simion. În primii ani de domnie ai lui Constantin Movilă, logofătul Luca Stroici este mereu prezent între cei care întăresc autenticitatea documentelor, date de acest tînăr voievod. În anul 1609 găsim iscălitura sa pe o serie de documente, dar unele din ele sînt fără numele său, ci au semnătura altor boieri, care suplineau funcţia de mare logofăt : Nestor Ureche vornicul şi Pătraşcu vornicul. Pe Luca Stroici îl mai găsim citat ca fiind de faţă la întocmirea uricului, dat de Constantin Movilă la 16 ianuarie 1610, cu ocazia cumpărării moşiei Ochişeşti de către un boier. Textul documentului atestă în final, că „Stroici a învăţat şi Marmure a scris" [34].

În acelaşi an însă, 1610, îl întîlnim pe inimosul şi distinsul logofăt într-un document, testament al său, în care „îşi face diata" în prezenţa boierului Toader Boul, un apropiat al său, şi a mitropolitului Anastasie Crimca. Se pare, că atunci cu această ocazie confirmă din nou dăruirea unor moşii Dragomirnei, faptă, despre care pomeneşte şi fiul său, Ionaşcu, într-un document din anul 1616, în afară de confirmarea, dată de Radu Mihnea la 23 sept. din acelaşi an.

Din uricul, care constituie testamentul său, reiese că luca Stroici era bolnav greu şi aproape de moarte. El a şi murit în septembrie 1610 şi nu-l mai întîlnim apoi în documentele vremii ca fiind în viaţă. Cînd întîlnim numele său după această dată, se face menţiunea în documente de „răposatul Luca Stroici, fost mare logofăt".

Dintre rudele sale apropiate sînt pomenite în documentele vremii sale surorile sale, se pare, în număr de două. Într-un document din 1617, pomenindu-se de o datorie, făcută de Luca Stroici la postelnicul Bernat „ca

32 *Ibidem*, vol. III, pag. 72, document nr. 117.
33 *Ibidem*, vol. IV, pag. 46, document nr. 63.
34 *Ibidem*, vol. II, pag. 273, document nr. 359.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

să ia catifea şi damasc şi postav turcesc, încă în zilele lui Iancu voievod, cînd şi-a măritat şi şi-a înzestrat surorile lui", se atestă totodată şi existenţa acestor surori [35]. Una din ele se pare, că era Nastasica, măritată cu comisul Ion şi a cărei fiică, Anghelina, este pomenită mai tîrziu în documente. Această Anghelină deveni soţia lui Ionaşcu Ghenghea logofăt şi e citată în documentul, datat între 1 sept. 1620 şi 31 aug. 1621 în legătură cu moşiile, posedate de Ghenghea logofăt. Tot aici e citată şi „Nastasica, sora lui Stroici logofăt". A doua soră a lui Luca Stroici era Mariica, măritată cu Gavrilaş logofăt II. Pe lîngă aceste două mai e amintită o fiică a lui Ion Stroici vistier, anume Olenţa sau Ileana, întîlnită în hrisovul, dat de Duca Vodă la 20 oct. 1669, fiind citată ca bunica soţiei lui Vasile Sturza, care cumpără parte din moşia Verbăuşi. Desigur că nu mai era în viaţă la acea dată [36]

Pe soţia lui Luca Stroici, Păscălina, fiica lui Gheorghe logofătul, o întîlnim citată în urice în mai multe împrejurări. Într-un uric din 10 mai 1611 e citată împreună cu fiul său, Ionaşcu, dînd curs rugămintei unor răzeşi în legătură cu vinderea unei părţi a unei moşii acestora. Păscălina şi fiul său, Ionaşcu, vînd partea de moşie, cerută de acei răzeşi. Luca Stroici este pomenit în acest document ca fiind decedat [37].

Pe aceeaşi Păscălina o găsim citată mai apoi, că ipotecase moşia Drujeştii, care era a Dragomirnei, dar în învălmăşeală, se pare, că Păscălina, ca fostă proprietară a moşiei împreună cu soţul ei, profită în interesul ei şi Dragomirna trebui să plătească ipoteca de 100 de galbeni, făcută de soţia lui Luca [38].

Nu mult după săvîrşirea din viaţă a lui Luca Stroici şi anume la 28 februarie 1616, trece la cele eterne şi Păscălina, după cum reiese din cuprinsul unui zapis, alcătuit de fiul ei, Ionaşcu [39]. Fu înmormîntată la Mănăstirea Probota. Ea mai este pomenită de fiul ei, Ionaşcu, într-un zapis, alcătuit de acesta la 18 febr. 1618, cu ocazia vinderii moşiei Băcicăuţii lui Gavrilaş, fost staroste de Cernăuţi, finul său, ca şi „giupinesii dumisale, hină-me Sîrbucăi" [40].

Fratele lui Luca Stroici, viestiernicul Simion, deţine rangul său de viestiernic, primit pe vremea lui Aron Vodă, în prima sa domnie, pînă sub Constantin Movilă. De prin 1608 nu-l mai întîlnim în documente ca vistiernic, dar este încă în viaţă şi e pomenit într-un uric, dat de Elisafta Movilă la 18 februarie 1615 din Ustie, fiind prezent la darea uricului împreună cu Vitold logofătul [41]. În anul 1622 este pomenit într-un hrisov, întocmit de el, ca fiind încă în viaţă. N-a avtu copii. În curînd trebuie să fi murit şi fu înmormîntat şi el la Mănăstirea Probota.

---

35 *Ibidem*, vol. IV, pag. 172, document nr. 213.
36 T. Bălan : *Documente bucovinene*, vol. III, pag. 44, document nr. 34, Cernăuţi, 1937.
37 Academia R.S.R. : *op. cit.*, vol. III, pag. 18, document nr. 28.
38 *Ibidem*, vol. IV, pag. 172, document nr. 213.
39 *Ibidem*, vol. IV, pag. III, document nr. 5.
40 *Ibidem*, vol. IV, pag. 230, document nr. 292.
41 *Documente cercetate* din Miron Costin : *Opere complete*, tom. I, pag. 207, Ediţie V. A. Urechia, Bucureşti, 1886.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dintre fiii lui Luca Stroici sînt cunoscuți : Vasile, Ionașcu și Ileana. Se pare că a avut încă o fiică, Maria, măritată cu Mihaloea Taban, vornic de Poartă.

Vasile Stroici avu o soartă tragică. „Era om tînăr Stroici și din casă mai vechi și cinsteș decît toate casele-n țară", ne atestă cronicarul Miron Costin [42]. El fusese luat prizonier de către Ștefan Tomșa în bătălia de la Cornul lui Sas din iulie 1612. Sprijinul militar, dat de cumnatul său, Ștefan Potoțchi, nu-i fu de folos lui Constantin Movilă. Cunoscător și în arta militară, Miron Costin ne declară cu un zîmbet amar în „Cronica" sa : „Venia Potoțchi sămă'u cu izbîndele, ce făcuse frații săi aicea, într-această țară, împotriva lui Răzvan Vodă și apoi împotriva lui Mihai Vodă... Mergea fără nici o tocmală, fără străji, a puterea hi, fără limbă, să știe ce fe'i..." [43]. Rezultatul fu că voievodul Constantin Movilă împreună cu Potoțchi pierdură bătălia, căzînd și prizonieri în cursul ei. Prins de tătari, tînărul urmaș al lui Ieremie Movilă se înnecă în Nipru, pe cînd era dus de tătari în ținuturile lor [44]. Potoțchi fu dus prizonier la Constantinopol, iar boierii, care veniseră cu Constantin Movilă, mulți căzură în luptă și unii pieriră de mîna călăului crudului Ștefan Tomșa.

Vasile Stroici, luat prizonier, fu chiunit, punîndu-l să asiste la execuția de către călău a altor boieri. Amărît pînă în adîncul sufletului, el încercă să se sinucidă, pe cînd era dus într-o zi la execuția unui boier. În acest scop încercă să smulgă sabia unui dărăban din escortă, dar fu oprit, iar după aceasta Ștefan Tomșa dădu poruncă să fie omorît și el [45].

Moșiile sale fură confiscate, ca fiind ale unui boier, căzut „în hicleșie". Ele fură mai tîrziu luate de către unii din voievozii următori de la cei, cărora le fuseseră date imediat după moartea lui Vasile Stroici și donate, în mare parte, mănăstirilor [46].

Ionașcu Stroici, celălalt fiu al lui Luca Stroici fu oarecum trecut cu vederea de către Ștefan Tomșa. Se pare că era fiul Păscălinei dintr-o primă căsătorie a ei, dat fiind că într-un hrisov e pomenit ca tată al său pîrcălabul Toader. Și Ionașcu întărește dania tatălui său, care îl crescuse și care era Luca Stroici, danie, făcută Dragomirnei, privitoare la moșiile Drujeștii, Tăistrenii, Bîrsăneștii și Broscăuții „cu două fălci de vie la Cotnari, peste rediul domnesc" [47].

Satele, întărite Dragomirnei de către Ionașcu Stroici, sînt aceleași, pe care le dăruise Luca Stroici mănăstirii. Uricul lui Ionașcu era necesar pentru a opri pe alții să aibă pretenții asupra lor. Ordine cu aceste moșii căută să facă mai tîrziu și Miron Barnovschi, dar hotărîrile laute nu rămaseră definitive, mai ales cu privire la moșiile, rămase pe urma hatmanului Isac Balica, deoarece apăru din Polonia, unde fusese refugiată, Elena, soția lui Miron Costin și rudă cu Miron Barnovschi și intră în posesia moșiilor pretinse ca singură moștenitoare mai apropiată.

---

42 Miron Costin : *op. cit.*, pag. 54, Editura Tineretului, București, 1965.
43 *Ibidem*, pag. 52.
44 *Ibidem*, pag. 52.
45 *Ibidem*, pag. 54.
46 Academia R.S.R. : *op. cit.*, vol. XIX, pag. 184, document nr. 153.
47 Academia R.S.R. : *op. cit.*, vol. IV, pag. 25, document nr. 37.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Unele din moşiile dăruite de Luca Stroici Dragomirnei, fiind grevate de ipoteci şi avînd pretenţii la ele şi alţii, la 28 martie 1620 e chemat Ionaşcu Stroici în faţa „Sfatului" voievodului Gaspar Graţiani, unde dă o declaraţie solemnă, că nu a făcut alte zapise în legătură cu moşiile Drujeştii, Tăistrenii, Dămidenii şi Bîrsăneştii, „luate de la neprieteni". Totodată el declară, că : „N-au fost dator părintelui meu mitropolitul Anastasie şi sfînta Mănăstire Dragomirna... Ce adevăr că am grăit de multe ori pentru ce am avut bogată pizmă pre sfinţia sa, căce că nu ne socotea la sărăcia noastră, pentru aceea am grăit în bogată pizmă cu gura, iară altă n-am făcutu eu nemică... Pentr-aceasta eu am făcut aiastă tocmală dinaintea Mării Sale, a domnului nostru, lui Gaşpar Vodă şi a Sfatului Mării Sale [48].

Ca şi alte zapise, scrise de Ionaşcu Stroici în limba română, şi acesta reflectă, pe lîngă unele greşeli ale autorului, imaginea limbei, vorbite pe atunci cu particularităţile sale lexicale. Este interesant, că şi conjuncţia compusă „căci" din limba română de azi era pe aunci „căce", aceasta era „a'asta", nimic era „nemică", iar „zapis", folosit azi la genul neutru, avea articolul nehotărît feminin pe care îl posedase în slava din care provine.

Din faptul, că i se cere o declaraţie cu privire la situaţia moşiilor, care fuseseră donate Dragomirnei, tragem concluzia, că nu prea se bucura de încredere în faţa mitropolitului Anastasie Crimca şi, pare-se, în faţa multora din concetăţenii săi, din cauză că prea trăia din vinderea moşiilor, iar felul, cum va fi gospodărit moşiile posedate, nu corespundea cu acela al unui bun gospodar. În privinţa spiritului gospodăresc mai lăsa întru cîtva de dorit şi Luca Stroici, fapt ce reiese din contractarea unui împrumut la unchiul postelnicului Bernat pe vremea domniei lui Iancu Sasu Vodă pentru a înzestra surorile sale în preajma căsătoriei lor, iar datoria nu o plătise nici pînă la moartea sa, deşi dispunea de multe moşii. Nu credem ca să fi restituit banii şi unchiul postelnicului Bernat (Bernardo Borisi) să nu-i fi restituit înscrisul.

Pe Ionaşcu Stroici îl întîlnim în urice şi la 13 iunie 1620, cînd vinde moşia Tîrnauca lui Ionaşcu Ghenghea logofătul şi consemnează cu mîna sa în uricul dat : „Scriu şi mărturisesc cu acest zapis al meu" [49].

În 12 martie 1622 Ştefan Tomşa Vodă întăreşte lui Gavrilaş, fost staroste de Cernăuţi, cumpărarea moşiei Şerăuţii de la Ionaşcu Stroici, dar nu mai ştim, dacă la acea dată Ionaşcu mai era în viaţă. Cum Miron Barnovschi declară în testamentul său, încheiat peste circa unsprezece ani de la data de mai sus [50], ca fiica mai mică a lui Ionaşcu Stroici fu crescută în casa sa, putem trage concluzia, că Ionaşcu s-a stins nu mult după anul 1620.

În afară de fiica, pomenită mai sus, a avut şi alţi copii, după cum reiese din uricul, dat de el la 18 febr. 1618, cu prilejul vinderii moşiei Băcicăuţii din ţinutul Hotinului, unde declară către sfîrşitul documentului,

48 *Ibidem*, vol. IV, pag. 437, document nr. 568.
49 *Ibidem*, vol. IV, pag. 478, document nr. 606.
50 Testamentul lui Miron Barnovschi, în *op. cit.* pag. 207.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că „nime din ruda mea, nici din feciorii miei ca să n-aibă treabă a strica această tocmală în veci“ [51].

La moartea lui Ionaşcu Stroici, fiica cea mai mică este luată şi crescută în casa lui Miron Barnovschi, căci testamentul acestuia ne relatează la punctul 13 „Pentru cocoana lui Ionaşcu Stroici să o ia la sine vornicul Gavrilaş şi Costin Postelnicul, să o căsătorească după fecior de boier din ţară şi să-şi ţie moşiile. Şi pentrucă s-au crescut în casa noastră să-i facă ceva parte din haine şi din argint să-mi fie pomană“ [52].

Despre cel de al treilea copil al lui Luca Stroici, Ileana, avem puţine date, păstrate de vechile documente. Această soră a lui Ionaşcu Stroici apare ca vînzătoare a satului Şerăuţi în anul 1622 împreună cu Ionaşcu [53]. Se pare că era măritată cu un boier, anume Gavrilă. Despre copiii lor nu ştim nimic, deşi Ionaşcu Stroici pomeneşte în unele zapise de nepoţii săi. Numele fetei lui Luca stroici, măritată cu fiul lui Kurt Celebi, anume Baba Celebi, nu este cunoscut din urice. Despre o fiică Maria iarăşi nu cunoaştem altceva decît că ar fi fost soţia lui Mihalcea Taban, cunoscut în rangul de vornic de Poartă.

Dintre nepoţii lui Luca Stroici, în afară de cei pomeniţi mai înainte, Ionaşcu Stroici pomeneşte de verii săi, Constantin şi Cîrstian, dar sigur că au mai fost şi alţi nepoţi ai lui Luca Stroici, fie că erau ai lui Vasile Stroici, ai Elenei sau ai celorlalţi copii ai lui Luca Stroici. Maria, fiica lui Ionaşcu Stroici, crescută de Miron Barnovschi, deveni bunica neamului Stroescu, întîlnit mai apoi în Moldova. Stroiceşti şi Stroieşti întîlnim în urice în cursul secolelor XVII-XX cu ocazia transferului de moşii, moştenite sau cumpărate de ei. Cei mai mulţi din ei au ranguri boiereşti de frunte. Pe urmaşii Elenei Stroici ca şi pe cei ai surorilor lui Luca îi dis-

Între toţi Stroiceştii însă figura lui Luca Stroici s-a păstrat, avînd în jurul ei o aureolă mai strălucitoare decît a tuturor celorlalţi Stroiceşti, cunoscuţi în istoria Moldovei.

Împrejurările îl făcură să stea mult timp în Polonia, în cursul vieţii sale, cum îl întîlnim şi în ultimul deceniu al vieţii sale, cînd scrie credincioşilor bisericii române din Lemberg, informîndu-i că a intervenit pe lîngă Movileşti să le trimită banii trebuincioşi pentru terminare şi cînd, din datarea scrisorilor, vedem, că, pe lîngă cele scrise din ţară, mai sînt datate unele şi din Ustie sau din Kameniţa [54]. Datorită faptului, că şi el obţinuse indigenatul polon de la regele Sigismund al Poloniei, se pare că făcea uz de această carte de vizită pentru a interveni în sprijinul moldovenilor pe lîngă regele şi panii poloni. Politica lui Ştefan cel Mare de păstrare a unor relaţii cu turcii, bazate pe tratatele, încheiate cu aceştia, lăsa cuvenita libertate de acţiune a Moldovei cu regatele învecinate : Polonia şi Ungaria, de la care moldovenii ca şi muntenii aşteptau mult ajutor pentru a uşura apăsarea turcilor, care uitau de tratate în multe împrejurări.

51 Academia R.S.R. : *op. cit.* vol. IV (1616-1620), pag. 230, document nr. 292.
52 Testamentul lui Mir. Barnovschi, în *op. cit.*, pag. 207.
53 T. Bălan : *op. cit.*, vol. III, pag. 5, document nr. 2.
54 Ion Bogdan : ***Documente privitoare la istoria românilor***, vol. II, supl. II, pag. 345, doc. nr. 173 şi pag. 350, doc. nr. 177, Bucureşti, 189.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Într-una din scrisorile din această perioadă informează pe regele polon despre mișcările turcilor, în a căror stăpînire trecuse parte din Transilvania și din Ungaria încă de mai înainte. Informarea se face prin hatmanul Ion Zamoiski, sprijinitorul Movileștilor, față de care Luca Stroici se exprimă cu multă reverență. Trimițînd informația către rege, Zamoiski adaugă, că Stroici fusese la Lemberg în prima jumătate a anului 1603 pentru afaceri judiciare [55]. Scrisorile, trimise de el acum în Polonia, sînt redactate, fie în slavonă, fie în limba polonă, dar semnătura este tot cea obișnuită, cu litere latine : Luca Stroicz. Și datarea e deobicei în latinește și cu anul, scris cu cifre arabe, ca de ex. : 17 octombris, anno Romini, 1604, într-o scrisoare de complezență, adresată lui Ion Zamoiski la 17 octombrie 1604 [56]. În referința către rege Luca Stroici e citat de Zamoiski ca „pan Stroicz", titulatură, pe care i-o găsim, după cum am amintit, și în pisania, așezată deasupra ușii de la intrare în bisericuța mică din incinta Mănăstirii Dragomirna, zidită de Anastasie Crimca împreună cu Luca și Simion Stroici.

Multe din treburile lui Ieremie Movilă, ale lui Simion Movilă ca și ale lui Const. Movilă, în legătură cu polonii, sînt trecute pe seama lui Luca Stroici spre rezolvare. De aceea și pătrunderea sa repetată în ultimul deceniu al vieții sale, în Polonia.

S-a stins în anul 1610 în patria sa, Principatul român al Moldovei, în urma unei grele suferințe, cauzate de boală. Locul, unde a fost înmormîntat a rămas încă necunoscut pînă azi. Cu ocazia renovărilor, întreprinse la Mănăstirea Dragomirna în anul 1960 și ceva mai înainte, fură descoperite și alte morminte decît al lui Anastasie Crimca sub dușumeaua de piatră a pronaosului bisericii, dar nu s-a putut identifica nici unul, lipsind indicii doveditoare. Nu este exclus însă ca unul dintre aceste șase morminte, descoperite la Dragomirna, să păstreze rămășițele pămîntești ale lui Luca Stroici.

Locul de veșnică odihnă al lui Anastasie Crimca îl păstră tradiția călugărilor din mănăstire, dar despre Stroici ca și despre Miron Barnovski, care lăsase cu limbă de moarte să fie înmormîntat la Dragomirna, nu s-au putut obține indicii, cu toate cercetările din deceniul șase al secolului nostru în acest loc. Nu este exclus însă ca în viitor să apară unele date, care să ne lămurească cu privire la ultimul domiciliu al rămășițelor pămîntești, nu numai ale lui Luca Stroici, mare dregător în ierarhia Moldovei, ci și ale lui Miron Barnovschi, amîndoi fiind ctitori ai Dragomirnei.

Personalitatea lui Luca Stroici rămîne și acum printre cele mai de seamă figuri din istoria românilor moldoveni, care au luat parte activă la conducerea Principatului Moldovei în vremuri grele. Luca Stroici face parte din pleiada de cărturari din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și din cea dintîi jumătate a celui de al XVII-lea, cînd limba română pornește cu pași repezi să ia locul slavonei, neînțelese de popor, dar adoptate de biserică și cancelarii. Istoria Principatului român al Moldovenilor în-

55 *Ibidem*, pag. 295, document nr. 147.
56 *Ibidem*, pag. 342, document nr. 131.
57 Testamentul lui Miron Barnovschi, în *op. cit.*, pag. 207.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cepe să se scrie în limba română. Cunoştinţele despre originea românilor din daci şi romani începe să se răspîndească în sînul poporului şi este consemnată în cronici lupta dusă de poporul român pentru păstrarea fiinţei sale naţionale şi pentru progres. Această perioadă, de un impunător pas înainte în cultura noastră naţională, este ilustrată printre alte personalităţi de cultură şi de vrednicul logofăt, Luca Stroici.

LE CHANCELIER LUCA STROICI

Résumé

Parmi les plus importants dignitaires des voivodes moldavs de la deuxième moitié du seizième siècle et de la première moitié du dix-septième siècle on trouve aussi le chancelier Luca Stroici. Il était le fils d'Ion Stroici, trésorier pendant le temps d'Alexandru Lăpuşneanu. Le chancelier Luca Stroici occupe plusi dignités jusqu'a celle de „grand chancelier" dans lequel il a travaillé environ trente ans. Il a pris part comme chancelier à les plus importants actes des voivodes Iancu Sasu, Petru Şchiopu, Ieremie Movilă, Simion Movilă et Constantin Movilă. Il a était un distingue homme de la culture roumaine des ces temps. Il a promouvé l'usage de la langue roumaine dans les actes officiels. Aussi a-t-il été pour l'usage de l'alphabet latin.

Pendant le départ de Petru Şchiopu de Moldavie, en 1591, Luca Stroici part aussi avec lui, mais il a été resté après cela en Pologne jusqu'en 1595. Il revient dans le pays et il a travaillé comme chancelier jusqu'au mois de septembre 1610, quand il est décédé après une maladie. Son frère, Simion, qui était trésorier, a aidé Luca Stroici et Anastasie Crimca dans la construction de la petite église de l'enceinte du monastère Dragomirna. Lui est mort seulement après l'année 1622. Les fils de Luca Stroici ont bénéficié d'un grand préstige sur les traces de leurs père.

Luca Stroici appartienne à la pléiade des érudits, qui ont promouvé la culture roumaine à la fin du seizième siècle et au début du celui du dix-septième.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IDEI PSIHOLOGICE ÎN OPERA LUI DIMITRIE CANTEMIR

de LIVIU V. FILIMON

1. Analiza, din punct de vedere al unei anumite discipline, a operelor marilor titani ai culturii universale este firească în condiţiile dinamicii ştiinţei. Acumularea de cunoştinţe permite reevaluări pe planuri noi. Prezentarea ideilor psihologice din opera lui Cantemir, pe care o facem în acest articol, va ajuta la înţelegerea mai profundă a concepţiei sale. Totodată, lucrarea de faţă va contrbiui la cultivarea sentimentului mîndriei naţionale prin popularizarea selectivă a idelior ce demonstrează atitudinea sa realistă, ştiinţifică — drum deschis recent în pedagogie de St. Bîrsănescu [1]. După părerea noastră, concepţia lui Cantemir pare contradictorie numai dacă este analizată izolat, de pe poziţia unei singure lucrări. Însă privită în ansamblu, opera sa se caracterizează ca o încercare de sinteză a culturii timpului său. Astfel, în „Sacrosanctae" prezintă teoria teosofică ce a influenţat timp de milenii gîndirea orientului vechi [2], în „Divanul" încearcă să fundamenteze raţional dogmele moralei religioase, continuînd tradiţia deschisă de Neagoe Basarab — ; iar în „Istoria ieroglifică" şi „Metafizica" promovează ideile ştiinţifice din teoria cunoaşterii, logică, fizică, biologie luînd adesea poziţia critică faţă de filozofia lui Aristotel şi venind cu soluţii originale. Deci nu este vorba despre o evoluţie a gîndirii cantemirene de la teosofie la teologie şi ştiinţă cum s-a pretins, ci despre o tratare a lor, paralelă. Dacă autorul şi-ar fi dus pînă la capăt opera, cu siguranţă se evitau interpretările denaturate.

2. *Cantemir explică conţinutul subiectiv al psihicului precizînd dependenţa sa de fizic.* Spre deosebire de materialiştii mecanicişti contemporani autorului şi de mai tîrziu, ce localiza upsihicul în „inimă" sau îl considerau „o secreţie a creierului", Cantemir afirmă că sufletul nu este materie — avînd un conţinut subiectiv. „Eu peste mine aer, supt mine ţărînă, iar în mine nemică ceva lucru de materie nu am, fără numai duhul, carile mă poartă" [3]. Dar această conducere a trupului de către suflet, se face prin intermediul „conştiinţei lucrurilor" şi „cîntăririi faptelor".

---

1 Bîrsănescu, St., *Dimitrie Cantemir şi pedagogia,* în *„Rev. de pedagogie"* nr 1/1973.
2 Cantemir D., *Sacrosanctae scientiae indepinginbilis imago,* (vezi Cantemir D., *„Scrieri alese"*, p. 239-352 şi 367-405).
3 Idem, *Istoria ieroglifică,* Bucureşti, 1965, p. 175.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Conştiinţa deci, în concepţia lui Cantemir, are un conţinut psihologic, subiectiv, este „acea conştiinţă de sine pe care omul o pierde cînd este adîncit în somn fără visuri, şi conştiinţă (a ceea ce este bine şi rău, care îi controlează), a faptelor ce îl călăuzeste în viaţă“ [4]. Cu alte cuvinte, el atribuie conştiinţei, adică minţii, capacitatea de a judeca faptele morale „căci chiar dacă s-ar găsi cineva, care să nu-şi dea seama de faptele sale rele, *mintea* lui e ca un acuzator, ca un martor al conştiinţei rele, ba chiar ca un pedepsitor şi călău“ [5].

Cît priveşte problema legăturii corpului cu psihicul, Cantemir o ilustrează insistînd asupra exemplelor în care echilibrul vieţii sufleteşti influenţează pozitiv sănătatea omului — concepţie ce ne aminteşte despre preocupările neuropshiatriei moderne. Boala corpului — spune Cantemir — „durerea cît de mică într-un mădulariu“ aduce boala întregului organism („tot trupul spre neaşezare şi pătimire aduce“ — [6] astfel încît, „suferinţa trupului trebuie combătută prin vindecarea sufletului“ [7]. „Atunci cînd îţi este bolnav trupul trebuie să fii cît se poate de sănătos la suflet“ [8]. Pătruns de ideea unităţii fiinţei umane, Cantemir cere ca „singur omul în sine, trupul cu sufletul singur în sine a-şi împăca“ [9]. El consideră psihicul dependent de integritatea corporală şi în primul rînd de integritatea creierului declarînd că acela „adevărat om iaste carile cu întreagă minte * că se slujeşte“ [10].

Dependenţa psihicului de corp, mai este ilustrată de Cantemir în cadrul explicării mecanismului somnului subliniindu-se corelarea înţepenirii, inhibării organelor corpului ,cu pierderea minţii şi simţirii, cu blocarea senzaţiilor vizuale, auditive, olfactive. În timpul somnului — spune Cantemir — „toate organele corpului amorţesc şi înţepenesc“, se pierde „mintea şi simţirea nevăzînd cu ochii, neauzind cu urechile, neadulmecînd cu mirosul, nesimţind cu gustul“ [11]. „Cînd dorm numai arterele îmi zvîcnesc şi pulsează ca semn că mă voi trezi“ [12].

3. *În problema metodologiei Cantemir se situează pe o poziţie optimistă de încredere în posibilităţile cunoaşterii psihicului uman.* El observă cu regret că nu toţi oamenii se străduiesc suficient să acumuleze experienţă în aprecierea calităţilor sufleteşti — „cei mai mulţi (oameni), afirmă autorul, nu se cunosc nici pe ei înşăşi“ [13]. Nu este vorba aici despre preluarea mecanică a dictonului antic „Cunoaşte-te pe tine“ — cum s-a afirmat — ci de un aspect practic al problemei. Cel mai apropiat obiect de studiu psihologic este propria viaţă sufletească, pe care o ai sub observaţie şi analiză în orice moment căci „omul — spune Cantemir — şie mare vecin şi de

4 *Ibidem*, p. 328.
5 *Ibidem*, — p. 328.
6 Idem, *Istoria ieroglifică* Bucureşti, 1965, p. 141.
7 Bădărău, D., *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti, 1969, p. 280.
8 Cantemir D., *Divanul*, Bucureşti, 1969, p. 272.
9 *Ibidem*, p. 239.
10 *Ibidem*, p. 297.
11 Bădărău, D., *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti, 1969, p. 124.
12 *Ibidem*, p. 126.
13 *Ibidem*, p. 298.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aproape îşi iaste singur pre sine a se cunoaşte i să cade“ [14]. „Sfătuieşte-te cu tine însuţi şi întreabă-te : cine eşti ?“ [15].

Deosebit de actuală este părerea lui Cantemir de a nu se limita cunoaşterea psihologică la observarea corpului, a conduitei — cum spun unii psihologi contemporani — ci a se extinde analiza asupra conţinutului subiectiv. „Către această dară — afirmă Cantemir — omul pre sine cunoscîndu-să, cunoştinţa nu numai a celui pre dinafară om, carea ieste a trupului, ce şi a celui pre dinăuntru om care iaste a sufletului, şi cele ce stăruiesc spre a sufletului cuprindere“ [16], căci după cum spune Lactanţiu, partea aceasta mai mare preţ decît trupul are [17]. Obiectul cercetării psihologice trebuie să-l formeze în primul rînd conştiinţa, adică acea capacitate de a reflecta cauza producerii fenomenelor şi a deosebi binele de rău caracteristică omului şi neîntîlnită la animale. „Astfel — spune Cantemir — să nu ne asemănăm cu animalele care, hrănindu-se cu ghnidă şi bînd apă din pîriu, puţin le pasă de unde le vin acestea cu atîta uşurinţă“ [18]. Studiul psihicului trebuie orientat spre calităţile caracteristice omului cum sînt : demnitatea personală, spiritul raţional, independenţa în luarea hotărîrii. „Omul — spune Cantemir — trebuie să cugete şi să gîndească tot atît la demnitatea firii sale ; mă refer la acea demnitate, de pildă, prin care întrece toate celelalte [fiinţe] de pe pămînt, în primul rînd pentru că are spirit raţional, adică minte, pentru a cunoaşte cele adevărtae şi a alege cele bune, în chip desăvîrşit liber — un lucru dumnezeiesc şi ceresc — pentru ca să se servească de aceste calităţi şi însuşiri ale lui în practicarea virtuţiei, iar nu a răutăţii, şi pentru ca să nu le corupă şi să nu le pîngărească prin josnicia lipsei lui de demnitate ; ci totdeauna să făptuiască lucruri vrednice de partea cea dumnezeiască din el, ca nu cumva, om fiind, să ducă o viaţă animalică“ [19].

Deşi consideră conştiinţa (conţinutul subiectiv al vieţii sufleteşti) accesibilă autocunoaşterii, Cantemir nu cade în greşala psihologilor de mai tîrziu angajaţi în discuţiile asupra valorii introspecţiei şi care cereau ca psihicul să fie cunoscut senzorial, prin procese de percepţie („autoobservaţie“). El subliniază în mod just, rolul esenţial pe care îl are raţiunea întemeiată pe limbaj în cunoaşterea conţinutului de conştiinţă. „Că toate carile se văd, de pe chip şi de pe floare se giudecă, iară gîndul şi ascunsului inimii nici chip, nici floare are, de pre care de bun sau de rău, de frumos sau de grozav să se cunoască, fără numai cînd icoana în cuvinte sau în lucruri îşi întipăreşte“ [20].

Sufletul nu poate fi cercetat în acelaşi fel ca un corp material. „Eu în mine şi cu mine socotindu-mă, precum aerul nu se prinde, sufletul nu se scoate“ [21]. În cunoaşterea psihicului trebuie să ne bazăm atît pe observaţii directe, imediate, cît şi pe cercetarea evenimentelor anterioare. „Punînd

14 *Ibidem*, p. 299.
15 Cantemir, D., *Istoria ieroglifică*, Bucureşti, 1965, p. 302.
16 Idem, *Divanul* Bucureşti, 1969, p. 259.
17 *Ibidem*, p. 300.
18 *Ibidem*, p. 308.
19 *Ibidem*, p. 300.
20 Cantemir, D., *Istoria ieroglifică*, Bucureşti, 1965, p. 134.
21 *Ibidem*, p. 175.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

față în față — spune Cantemir — cele trecute și cele prezente, să te cunoști și să te înțelegi pe tine însuți" [22].

4. *O atenție deosebită acordă Cantemir psihologiei vîrstelor precizînd particularitățile caracteristice perioadelor de vîrstă delimitate pe întreaga durată a vieții.* Pornind de la observații și amintiri proprii („pre cîte în minte țiu" [23], el împarte viața omului în șapte grupe. „În acești optzeci de ani — spunea Cantemir — eu fac șapte împărțiri, adică disting șapte vîrste și anume : pruncia, copilăria, cătărigia, voinicia, bărbăția, căruntețea și bătrînețea" [24].

La vîrsta *prunciei* — de la 0 la 7 ani —, viața nu este deplină deoarece copilului nu i s-a dezvoltat suficient : gîndirea („nu cunoaște ce vede, nu înțelege ce aude") ; sentimentele morale („nu pricepe binele și răul") ; și voința („nu știe ce face, umblă și socoteală n-are").

Din cea de a doua vîrstă, *a copilăriei,* — „care se suie pînă la 14 ani" — Cantemir își amintește că el era „numai cu asemănarea și chipul omului, iară nu pe deplin om" [25], deoarece numai omului deplin format „îi este dat să cunoască credința, legea și dogmele, binele și răul" („...adică a cunoaște lucrurile de care trebuie să ne ferim"), să-și agonisească hrana și băutura („adică a putea ara și semăna, a lucra via și a face negoț, toate acestea fiind necesare pentru chiverniseala omului") [26].

A treia vîrstă, este cătărăgia (adolescența) — care merge de la 14 la 21 de ani — însă după socoteala mea pînă la 17 ani tot de firea copilăriei ține, așa încît pînă ce ajunge omul la vîrsta de 17 ani, adică pînă să înceapă, cum se spune, să-i mijească musteața, tot copil i se zice (căci în limba latină această vîrstă se numește pubertas, de la numele pubes, numele părului care crește la început la mustăți și la barbă). Așadar, cam tot de o cunoștință copilărească se slujește și întreaga vîrstă a adolescentului (cătărigului) pînă la 17 ani și seamănă în toate cele cu vîrsta copilului (afară de cazul cînd își îndreaptă mintea cu învățătura)" [27].

Cantemir consideră vîrsta a doua și a treia (cătărigia) hotărîtoare pentru formarea caracterului. „La această vîrstă ajungînd omul este ca și o floare, de se va lega la vreme bună, se va face roadă bună, iar de se va lega la vreme rea, face și roadă rea...". Pentru că în vîrsta copilăriei tale poți lega sau apucături și obiceiuri bune sau rele, iar pe cele pe care le vei dobîndi de copil le vei moșteni pînă la bătrînețea ta" [28]. În vîrsta copilăriei tale vei învăța legea, iar în adolescență te vei deprinde cu istețimea. În copilărie, vei învăța să suporți pedeapsa, iar în adolescență vei dobîndi învățătură și minte" [29]. „Vei afla mulți și nenumărați copii care deși mici s-au comportat ca oamenii mari făcînd lucruri și fapte demne de laudă" [30].

22 Idem, *Divanul,* București, 1969, p. 388.
23 *Ibidem,* p. 127.
24 *Ibidem,* p. 124.
25 *Ibidem,* p. 129.
26 *Ibidem,* p. 126.
27 Idem, *Istoria ieroglifică,* București, 1965, p. 180.
28 *Ibidem,* p. 264.
29 Idem, *Divanul,* București, 1969, p. 265.
30 *Ibidem,* p. 267.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„*A patra vîrstă* — sau rodul de curînd legat al vieţii omeneşti — e tinereţea, care este ca un fruct a cărui calitate ca dulceaţă sau amărealâ nu s-a stabilit încă, de aceea trebuie să fie bine păzit şi nevătămat, păzit ca nu cumva să se întîmple că vină gîndacul să-l strice, sau păianjenul să-l învăluie cu pînza, căci cît de puţin l-ar strica, greu va mai ajunge la dulceaţa şi gustul ce urma să aibă cînd se coace. Tot aşa, tînărul la toate trebuie să ia seama şi de toate trebuie să se păzească, deoarece are duşmani mai mulţi la această vîrstă decît la alta. Mai întîi, pentru că această vîrstă este vîrsta tinereţii, care este *oarecum rătăcită şi neaşezată.* În al doilea rînd, la această vîrstă sîngele este mai abundent, *adică poftele sporesc* cu prisosinţă, fiind numeroase şi mai puternice decît la celelalte vîrste, de care trebuie să ne păzim foarte mult...“ [31].

„*A cincea vîrstă* sau coacerea poamei vieţii omeneşti este bărbăţia, care, ca o poamă împlinită şi coaptă rămîne neschimbată un timp anumit, avînd acelaşi gust“ [32]. La această vîrstă se întîmplă necazuri ca boala, robia (închisoarea) şi sărăcia. Referindu-se la căsătorie, el arată că ea poate fi compensată cu bogăţia sufletească, căci „dacă doreşti să fii bogat şi avut cu trupul, cu atît mai virtos ţi se cade să cauţi bogăţia şi avuţia sufletului şi, găsind-o să o păstrezi şi să nu o părăseşti nicidecum“. „Să-ţi îmbraci sufletul cu haina dreptăţii căci sufletul este mai de preţ, zice poetul“ [33].

„*A şasea vîrstă* sau cea în care începe să se veştejească fructul vieţii omeneşti, este a căruntelii“ [34]. „Iată, ţi-au răsărit fire albe pe cap şi-n barbă ! Iată, au început să-ţi sălbească genunchii şi să se plece spre pămînt ! Iată ţi s-au muiat şalele ! Iată că în loc de doi ochi îţi trebuie acum patru ! Iată, puterea organelor tale trupeşti te lasă ! Iată că cele patru stihii ale tale au început să se confunde adesea între ele şi n-ai cum să le împaci şi să le linişteşti“ [35]. Cantemir nu consideră decăderea fizică o degradare generală a omului. Dimpotrivă, el crede că la bătrîneţe posibilităţile de creştere sînt mai mari prin cultivarea morală. „Aşadar, în vreme ce ai început să scazi în puterea trupului, începe să creşti în ce priveşte puterea sufletului ! De vreme ce ai început să îmbătrîneşti cu trupul, începe să întinereşti cu sufletul ! Îţi slăbeşte trupul ? Întăreasc-ă-ţi-se sufletul !“ [36]. „Să te îngrijeşti de sufletul tău şi să-l înnoieşti cu fapte bune“ [37].

„*A şaptea vîrstă* sau totala putrezire a poamei vieţii omeneşti este adînca bătrîneţe“ [38], cînd nu mai poţi „umbla deoarece ţi s-a scurtat pasul“ [39]. Dar nici acum perfecţionarea morală nu trebuie să înceteze căci,

---

31 *Ibidem*, p. 268.
32 *Ibidem*, p. 270.
33 *Ibidem*, p. 278.
34 *Ibidem*.
35 *Ibidem*. p. 280.
36 *Ibidem*.
37 *Ibidem*.
38 *Ibidem*, p. 282.
39 *Ibidem*, p. 284.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„...îmbătrînind trupul, sufletul întinerește..." [40]. „Sufletul trebuie îngrijit, ferit și îndrumat, trebuie să fie tînăr și să se mențină sănătos", „abătîn-du-te de la rău și făcînd binele" [41].

În concluzie, meritele principale ale lui Dimitrie Cantemir în psihologia vîrstei constau în tratarea problemei periodizării pe întreaga durată a vieții; corelarea particularităților de vîrstă cu sarcinile educaționale; formularea de soluții optimiste; adaptarea unei atitudini umaniste, concretizată prin lupta pentru promovarea ideilor de bine și de dreptate.

5. *Dimitrie Cantemir consideră că senzațiile stau la baza cunoașterii științifice.* „Toți învățații secolului acestuia, — spune Cantemir — proclamă în gura mare că toată știința omenească purcede de la simțuri" [42], „adică din povața simțurilor se află" [43]. Lipsa organului văzului sau auzului face imposibilă percepția culorii sau a muzicalității cuvintelor. „Toată lumea știe căci nu orbul, ci cel cu ochi ajudecă de vopsele, și cel cu urechi, iară nu cel surd, alege frumusețea și dulceața viersului" [44]. Cu ajutorul senzațiilor sîntem în permanență în contact cu lumea externă deoarece, „săgețile simțurilor nu încetează să mă împingă" [45]. Ceea ce cunoaștem din experiență, adică din contactul direct cu lucrurile, este incomparabil mai demn de apreciat ca adevărat, decît cea ce rezultă din rațiunea noastră. „Experiența și ispita lucrului, mai adevărată poate fi decît toată socoteala minții și argumentările arătării de față mai tari sînt decît toate chitelile" [46]. Referindu-se la ponderea simțurilor, dă întîietate vederii spunînd: „că adevărat, bună ieste știința auzirii, dar mai adevărată ieste ispita vederii" [47].

Cu toate că dă prioritate senzațiilor în cunoașterea realității Cantemir nu neagă posibilitatea de a avea iluzii, de a primi prin simțuri, în anumite condiții, informații eronate. În acest sens, credem noi, trebuie interpretată afirmația lui că știința senzorială „în cele mai multe cazuri" deci nu totdeauna", este eronată [49]. El propune în mod just întemeierea cunoașterii multilaterale, pe datele simțurilor și pe analiza rațională", că din privirea prin simțuri, nimic nu e bun și perfect, că ea trebuie subordonată privirii prin intelect" [50].

Un alt plan de limitare a cunoașterii senzoriale semnalat de Cantemir, confirmat de psihologia științifică, este legat de introspecție. Se știe că omul nu-și poate cunoaște direct propriile sale senzații — „Simțirea simțirii" cum spune Cantemir — deoarece ele au conținut subiectiv și nu material. (Dacă senzațiile noastre ar fi alcătuite din unde electromag-

40 *Ibidem*, p. 282.
41 *Ibidem*, p. 284.
42 Idem, *Sacrosanctae*, p. 49, cf. Bădărău D., *Filozofia lui Cantemir*, 1969, p. 303.
43 Idem, *Istoria ieroglifică*, București, 1965, p. 36, cf. Bădărău D., *Filozofia lui Cantemir*, p. 303.
44 Idem, *Istoria ieroglifică*, 1964, p. 44.
45 Idem, *Metafizica*, București, 1928, p. 37.
46 Gogoneață, N., (r), *Istoria filosofiei românești*, vol. I, Buc., 1972, p. 82.
47 Cantemir D., *Istoria ieroglifică*, p. 49, cf. Bădărău D., *op. cit.*, p. 303.
48 Idem, *Istoria ieroglifică*, București, 1965, p. 121.
49 Bădărău, D., *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1969, p. 304.
50 Cantemir, D., *Metafizica*, București, 1928, p. 45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

netice, mișcări ale aerului, substanțe chimice, ele ar putea fi percepute, adică autoobservația ar fi posibilă. „Cînd cineva — spune Cantemir — e izbit, simte întrucîtva că a fost izbit, dar de unde, de cine și din ce cauză i s-a întîmplat aceasta, nu simte și însăși simțirea acoperită de bătătura persoanei obișnuite nu-l lasă să simtă“ [51].

Găsim, de asemenea, în opera lui Dimitrie Cantemir, observații prețioase despre pragurile senzoriale. Dacă se suprapune vorbirea mai multor persoane se ajunge — afirmă Cantemir — să „nu se înțeleagă, fără numai chiote netocmite și huite neauzite ca precum nenumărate picăturile ploii din nouri cu repegiune pe pămînt căzînd un huiet oarecare dau, iară vreun glas tocmit nicicum și precum a unui organ de muzică toate coardele deodată lovindu-să, o răsunare oarecum dau, însă vreo melodie tocmită și după pravili muzicăi alcătuită nicicum nu să aude așé ieste și vocea a mulți și totdeodată“ [52].

6 *Gîndirea în concepția lui Cantemir este o cunoaștere indirectă a evenimentelor curente sau viitoare, care îl ajută pe om să analizeze mintal lucrurile și să-și sporească puterile fizice.*

„Semnul înțelepciunii — afirmă Cantemir — ieste că din cele văzute sau auzite, cele nevăzute și neauzite a adulmeca și viitoarele din cele trecute ar giudeca“ [53], căci gîndirea operează cu ideea care ieste : „Chipul a fiecăruia lucru pre carile mintea plăsmuitorului ca cum ieste îl informește“. Gîndirea se diferențiază, de la animal la om, și de la neinstruit la un filozof „căci să știi că omul să deosebește de animalele neraționale prin minte și prin învățătură“ [54], iar oamnеii neinstruiți „lucrurile văzînd, precum sînt le știu, iară filozoful din ce și pentru ce ară sînt făcute“ [55]. Unde a socotelii și a minții roadze nu lucesc, duhurile puterii puțin procopsesc „că puterea trupului, cît de vîrtoasă, ridică, împinge și strînge, cît de mai multe ar putea doi sau trei, iară cel puternic la socoteală cu miile pe alții covîrșește“ [56].

Întîlnim în opera lui Cantemir numeroase cunoștințe consemnate în Manualele de psihologie actuale despre raportul dintre gîndire și limbaj, în care cuvîntul capătă o semnificație, devine un „semnal al semnalelor“ numai la om prin intermediul gîndirii sale. „Cuvîntul — precizează Cantemir — nu este o simplă articulație : înainte de toate el este sens, el este un înțeles, și numai omul, între toate făpturile, are darul de a cuvînta, adică de a rosti ceva ce are înțeles [57]. „O anumită manifestare verbală, este articulată și plină de înțeles“ [58]. „Cuvîntul fără știința gîndirii în zadar ieste“ [59]. Cantemir este de părere că limbile actuale, deviate dintr-o

51 Idem, *Istoria ieroglifică*, București, 1965, p. 45.
52 *Ibidem*, p. 52.
53 *Ibidem*, p. 117.
54 Cantemir, D., *Divanul*. București, 1969, p. 266.
55 Idem, *Istoria ieroglifică*, p. 86.
56 *Ibidem*, p. 112.
57 Bădărău D., *Filozofia lui Cantemir*, 1964, p. 332.
58 *Ibidem*, p. 322.
59 Panaitescu, P. P., *Dimitrie Cantemir, Viața și Opera*, București, 1958, p. 199.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

limbă comună sînt hotărîtoare pentru existența științelor. „Limbile, sînt, organe foarte necesare, fără de care, lucru foarte important de notat, științele nu ar putea exista“ [60]. Cu toată prețuirea acordată limbajului, Cantemir nu uită nici să sublinieze limitele sale „că multe ajunge mintea ascuțită, carile limba fiicavă și slabă le vorovi nu poate“ [61].

7. Preocupările lui Cantemri referitoare la procesul voinței îmbracă un aspect practic de cultivare a calităților de voință pozitive și combatere a celor negative.

Capacitatea de a hotărî, inițiativa în luarea hotărîrii sînt considerate ca esențiale pentru obținerea de succese și glorificarea numelui. „Agonisita numelui“ — observă Cantemir — se dobîndește „mai mult cu îndrăzneală decît cu sîiala (sfială)“ [62], dar „îndrăzneala fără socoteală este nebunie“ [63].

Referindu-se la *puterea de voință* Cantemir arată că ea se naște în strînsă legătură cu afectivitatea „căci în voința sufletelor și unirea inimilor, lucrurile din mici mari le crește“ [64]. Nici un succes important nu se poate obține în cultivarea moralei dacă nu se acționează cu toată puterea de voință, „Pentru ca să devii bun, trebuie să vrei cu adevărat, fără gînd ascuns și să vrei pe deplin acest lucru“ [65]. Reușita este urmarea efortului depus, căci „Dumnezeu ajută pe cei ce se străduiesc, iar nu pe cei nepăsători“ [66].

O altă calitate de voință căreia Cantemir îi acordă o prețuire deosebită, este *perseverența.* „Alergînd să atingi ținta, nu te opri în mijlocul drumului“. „Nu te liniști și nu te mulțumi că ai atins vreuna din treptele de jos ale virtuții, ci înaintează neîntrerupt spre treapta de mai sus și spre cea mai înaltă, pentru ca să fii în stare, pe cît e posibil, să te urci și să te așezi pe mult-doritul și cel mai bun pisc, devenind desăvîrșit“ [67]. Cel care nu-și ține angajamentul este sortit suferinței legată de nemulțumirea de sine, pe care o va trăi oridecîte ori va gîndi la nereușita sa. „Că mai fericit socotesc a fi, acela carile într-o sughițare duhul s-ar sfîrși decît acela carile ce odată au giuruit, pînă la moarte giuruința a plini, pre cît va putea nu va nevoi“ [68].

Puterea de stăpînire, o altă calitate a voinței, nu exclude suferința, ci dimpotrivă, se întemeiază pe răbdare în suportarea situațiilor grele. „Rabdă — spune Cantemir — și răzbește în bunătățile sufletului, deși îți va fi greu pentru trup“ [69].

În dezvoltarea voinței, preconizează Cantemir, trebuie să ne bazăm pe exerciții. „Obișnuiește-ți sufletul și trupul, la osteneli cuvioase și în-

60 Cf. Bădărău D., *Filozofia lui Cantemir,* 1964, p. 333.
61 Idem, *Istoria ieroglifică,* București, 1965, p. 81.
62 *Ibidem,* p. 122.
63 *Ibidem,* p. 95.
64 *Ibidem,* p. 140.
65 Idem, *Divanul,* București, 1969, p. 348.
66 *Ibidem,* p. 358.
67 *Ibidem,* p. 368
68 Cantemir, D., *Istoria ieroglifică,* București, 1965, p. 125.
69 Idem, *Divanul,* 1969, p. 358.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tăreşte-ţi inima să îndure necazurile“ [70]. „Leneşei tale minţi dăi de lucru ca niciodată să nu lenevească“ [71]. „Cel ce nu lucrează ceva bun se învaţă să lucreze răul“. „Înfrânează-te şi de somnul prea mult «căci odihna lungă hrăneşte cusururile»“ [72]. „Socoteşte de azi ce lucruri bune ai de făcut şi ce rele de ocolit mîine“ [73]. „Socoteşte în fiecare seară cum ai lucrat peste zi“ [74]. „Gîndeşte-te nu la ce fac alţii, ci ca tu să faci ceea ce trebuie“ [75]. „Voinţa nu se poate dezvolta decît în cadrul activităţii“. „Să căutăm prilejurile foarte bune“ [76]. „Ideile despre bine pe care le avem să fie traduse în fapte bune“.

În definirea voinţei Cantemir pune accentul pe alegerea deliberată a scopului acţiunii, „căci, în vreme ce toate creaturile urmează inconştient porunca divină, sau natura lor (ceea ce este cum ştim, acelaşi lucru), omul singur, are la începutul oricărei lucrări conştiinţa scopului şi poate alege între scopurile bune şi rele, participînd prin aceasta la moralitate. El are ithiceşte (eticeşte) din ceputul locului socoteala sfîrşitului (scopului)“ [77].

8. *Dimitrie Cantemir consideră procesele afective o latură a psihicului ce influenţează întreaga personalitate umană.*

„Dragostea — afirmă Cantemir — suprimîndu-le pe toate, cu tărie le biruieşte“ [78]. Suferinţa sufletului este mai greu de suportat decît durerea trupului „că chinul trupului carnea potoleşte, iară pedeapsa sufletului, oasele topind, inima răneşte“ [79]. „La rîndul ei dragostea neîmpărtăşită, creşte în intensitate şi se transformă în suferinţă“. „Ce ca cum inima, care în dragostea cuiva este lovită, cu cît drăgitul se ascunde şi se fereşte, cu atît dragostea cuprinzîndu-l îl topeşte“ [80].

Mobilitatea afectivă este ilustrată de el prin trecerea de la veselie la tristeţe şi de la tristeţe la bucurie“ [81]. Găsim la Cantemir şi referiri la schimbările organice ce însoţesc emoţiile : „cînd minţile de spaimă să uluiesc atuncea şi piscioarele să învălătucesc“ [82].

9. *Pornind de la recunoaşterea existenţei aptitudinilor şi a posibilităţilor de cunoaştere a lor, Cantemir sugerează necesitatea selecţiei după înzestrare şi pregătire.*

Amintim, mai întîi, convingerea sa umanistă şi modernă, că fiecare om este înzestrat pentru ceva. „Firea — afirmă Cantemir — aşe se înţé-

---

70 *Ibidem*, p. 358.
71 *Ibidem*, p. 358.
72 *Ibidem*.
73 *Ibidem*, p. 384.
74 *Ibidem*, p. 387.
75 *Ibidem*, p. 364.
76 *Ibidem*, p. 372.
77 Idem, *Istoria filozofiei româneşti*, Bucureşti, 1972, p. 86-87.
78 Cantemir, D., *Divanul*, Bucureşti, 1969, p. 136.
79 Idem, *Istoria ieroglifică*, Bucureşti, 1965, p. 137.
80 *Ibidem*, p. 102.
81 Idem, *Divanul*, Bucureşti, 1969, p. 146.
82 Idem, *Istoria ieroglifică*, Bucureşti, 1965, p. 235.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lepteşte pre la toţi darurile sale s-au îndămînat, cît pre unii în cuvînt, iară pre alţii în lucru, pre unii în poruncă, iară pre alţii în ascultare, pre unii în stăpînire, iară pre alţii în supunere vrednici, putincioşi şi suferitori i-au arătat. Aşijderea, unii în grămatică, iară alţii în poetică, unii în loghică, iară alţii în retorică, unii în cea ethică, iară alţii în cea fizică filozofie mai isteţi, şi unii într-una, iară alţii într-altă învăţătură şi mesteşug mai vestiţi şi mai fericiţi, după a firii orînduială au ieşit" [83]. Umanismul lui Cantemir merge însă mai departe deschizînd o perspectivă optimistă şi celor care eventual nu sînt înzestrați suficient pentru o anumită muncă. Referindu-se la ei el afirmă că prin instruire şi exersare sistematică şi aceştia pot deveni buni mesreiaşi", căci, „de multe ori ce este scăzut din fire, meşteşugul cumsecade plineşte".

Totuşi, Cantemir nu ia o atitudine exagerată în problema cultivării predispoziţiilor precizînd că ele, adică firea, „nu poate fi schimbată cu totul", căci „nu de tot împotriva firii, nici preste puterile ei a sări poate, nici orînduiala lesnirii a-i muta ispiteşte" [84].

O atenţie deosebită acordă Cantemir cunoaşterii aptitudinilor ca zestre ereditară sau ca însuşire cultivată în decursul vieţii. „Trebuie deci, ca fiecare om să cunoască amănunţit caracterul naturii umane în genere şi, pe lîngă aceasta, obiceiurile şi înclinările pe care le-a dobîndit (el însuşi)" [85]. „Căci unul înclină spre veselie, altul spre amărăciune, unul spre îndrăzneală, altul spre teamă, unul spre cruzime, altul spre milostivire, unul spre cucernicie, altul spre pizmă, unul spre mînie, altul spre desfrînare şi alte fapte rele, unul spre dragoste de bani, altul spre mîndria cea spurcată" [86]. Această cunoaştere (autocunoaştere) este subordonată la Cantemir atît cultivării aptitudinilor, cît şi repartizării la locul de muncă. „Vredniciile firești sau dobîndite prin cultură, trebuie să stea la baza locului pe care îl ocupă omul în societate şi a preţuirii de care se bucură". „Cine-i cu mai multe vrednicii, veri din fire, veri din osteniţă, împodobit, acela mai mare cinste trebuie să aibă şi mai tare la toţi să se iubească se cade" [87]. Desigur că nu poate fi vorba aici despre reţete de diagnoză psihică sau despre criterii de selecţie pe profesii. Mediul social în care a trăit marele cărturar, absenţa mijloacelor de producţie bazate pe tehnică l-au determinat să se limiteze la observaţii cu caracter general. De altfel, nici tratarea celorlalte probleme psihologice nu formează obiectul unor preocupări speciale.

Cu toate limitele epocii şi ale dezvoltării psihologiei ca ştiinţă, ideile lui D. Cantemir rămîn în mare parte actuale, fapt ce dovedeşte genialitatea gîndirii sale şi constituie pentru noi un prilej de trăire a sentimentului mîndriei naţionale.

---

83 *Ibidem*, p. 85.
84 *Ibidem*, p. 111.
85 Idem, *Divanul*, Bucureşti, 1969, p. 302.
86 Bădărău, D., *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti, 1969, p. 302.
87 Cantemir, D., *Istoria ieroglifică*, Bucureşti, 1965, p. 64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IDÉS PSYCHOLOGIQUES DANS L'OEUVRE DE D. CANTEMIR

Résumé

L'auteur présente de manière sélective les idées psychologiques de Dimitri Cantémir, exposées dans son oeuvre sous la forme d'observations critiques, de conseils, de démonstrations phylosophiques.

On y analyse brèvement des problèmes relatifs au contenu subjectif de la conscience, à la dépendance du psychique quant au psychique, aux méthodes de la psychologie, aux problèmes psychiques (sensations, pensée, affectivité, volonté) et aux propritétés psychiques de la personne (aptitudes).

Utilisant un grand nombre de citations, l'auteur prouve le génie du grand lettré roumain, sur un plan non encore abordé, il attire l'attention sur l'actualité de ses idées psychologiques.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RAPORTURILE ECONOMICE DINTRE MOLDOVA ŞI IMPERIUL OTOMAN, ÎNTRE ANII 1774 ŞI 1829

de IOAN MURARIU

După cum se ştie, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea principalele produse de export moldoveneşti au fost monopolizate de către Imperiul Otoman. Menţinerea neştirbită a acestui monopol, timp de două secole, a exercitat o influenţă negativă asupra dezvoltării forţelor de producţie pe teritoriul Moldovei. Din cauza preţurilor de monopol şi a unei pieţe interne încă slab dezvoltată, locuitorii acestei ţări nu puteau manifesta interes în sporirea producţiei agricole şi animale.

Această stare de lucruri s-a menţinut pînă în a doua jumătate a sec. XVIII-lea, cînd unele puteri europene — în special Rusia — au pus problema moştenirii Imperiului Otoman, atît de slăbit din punct de vedere economic şi militar. Ecaterina a II-a, ţarina Rusiei, a continuat cu succes politica înaintaşilor săi de a obţine ieşire la Marea Neagră, cucerind unele teritorii ce pînă atunci ţineau de Imperiul Otoman [1]. Popoarele creştine din Balcani, conştiente de declinul Imperiului Otoman şi de puterea mereu crescîndă a Rusiei, au început să spere într-o eventuală eliberare a lor de către Rusia ortodoxă. Datorită comunităţii de religie, Rusia s-a bucurat de simpatia acestor popoare care, desigur, nu cunoşteau adevăratul ei scop — acela de a moşteni o parte cît mai însemnată din Imperiul Otoman.

Războaiele ruso-turce care au avut loc în această perioadă, au demonstrat că şi ţările române sperau într-o eliberare cu ajutorul Rusiei. În paginile ce urmează, ne propunem să analizăm aceste războaie numai în măsura în care ele au influenţat raporturile economice dintre Moldova şi Imperiul Otoman.

Războiul ruso-turc dintre anii 1768-1774 a fost cîştigat de Rusia, în armata căreia au luptat şi voluntari români. Pe vremea aceea, între boierii moldoveni se formase o partidă ruso-filă, care voia să se folosească de împrejurările favorabile create de război, pentru a obţine abolirea, sau măcar limitarea dominaţiei otomane, atît politice, cît şi economice. În anul 1772, cînd s-au purtat unele tratative pentru încheierea păcii, o de-

1 A. Oţetea, *Politica Rusiei în Orient în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea* (în *Studii şi comentarii de istorie şi lingvistică*, Buc., 1947, p. 75 şi urm.). Pentru politica Rusiei în Orient, vezi şi A. D. Xenopol, *Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrîurirea lor asupra ţărilor române*, vol. I şi II, Iaşi, 1880.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

legație a acestor boieri a prezentat un memoriu privind cererile Moldovei, folosindu-se de niște tratate moldo-otomane din secolele anterioare [2].

Dar războiul a mai continuat pînă în 1774, cînd Rusia învingătoare i-a impus Porții tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi (10/21 iulie 1774). Acest tratat cuprinde 28 articole, dintre care articolul XVI (cu 10 puncte) privește cele două țări române [3]. Între altele, se arată : țările române să nu fie obligate la nici o contribuție pentru perioada războiului și timp de doi ani (1774-1776) să fie scutite de orice dări (punctul 7) ; după expirarea acestui termen (1776), tributul să se trimită din doi în doi ani (punctul 8) ; Rusia va avea dreptul, prin ministrul său de la Constantinopol, să intervină în favoarea Principatelor (punctul 10).

Acest tratat convenea atît Rusiei care, din motive politice și economice, urmărea slăbirea Imperiului Otoman, cît și boierimii moldovene care, prin limitarea obligațiilor țării față de Poartă și prin îngrădirea monopolului comercial, întrezărea posibilitatea realizării de mari venituri bănești, în urma valorificării mai bune a produselor agricole și animale pe piața externă. Numai că Poarta, care a semnat acest tratat constrînsă de împrejurări, nu intenționa deloc să-l respecte ci, dimpotrivă, spera că un nou război cu Rusia i-ar putea restabili dominația absolută asupra Moldovei. Dar evenimnetele din deceniile următoare aveau să spulbere această iluzie.

În anii de după pacea de la Kuciuk-Kainargi, Rusia, avînd interese economice și politice la Dunărea de Jos, a obligat Poarta să emită unele firmane, seneduri și hatișerifuri, care să consolideze noul statut juridic al celor două țări române și să reglementeze cît mai clar obligațiile acestora față de Imperiul Otoman.

Pentru Moldova, seria acestor acte de privilegii a început cu hatișeriful din 4 noiembrie 1774 dat de sultan domnului Grigore Ghica și în care, între altele, se arată : Moldova este chelerul Împărăției ; Moldova va plăti tribut, dar va fi scutită de havaieturi și alte vechi datorii ; domnii nu vor fi maziliți decît în caz de necredință dovedită ; Moldova va trimite haraciul prin boieri, din doi în doi ani ; pe următorii doi ani ea va fi scutită de haraci ; afară de anumiți negustori, alți turci să nu aibă voie a intra în Moldova, nici să țină moșii ; negustorii turci să aibă teșcherele de la zabiții lor ; ei să nu poată ține moșii sau să păsuneze vite în Moldova ; locuitorilor să nu li se mai ceară hrană și cai de menzil ; moldo-

2 C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană*, Buc., 1908, p. 65.

3 D. A. Sturza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterei României*, vol. I (1391-1841), Buc., 1900, p. 131-132. Vezi și Ion Ionașcu ș.a., *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*. Ed. politică, Buc., 1971, p. 227-230 ; A. Oțetea, *op. cit.*, p. 80-81 ; Al. Vianu, *Aplicarea tratatului de la Kuciuk-Kainargi cu privire la Moldova și Țara Românească (1775-1783)*, în *Studii*, anul XIII, nr. 5/1960, p. 71 ; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc (epoca mai nouă)*, Buc., 1925, p. 52-53 ; V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, tomul I, Buc., 1891, p. 11-12 ; Camil Mureșan ș.a., *Culegere de texte privind istoria universală (epoca modernă)*, vol. I (1640-1848), p. 133-134 ; N. A. Bogdan, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales a celui ieșan*, Iași, 1925, p. 73 ; D. Z. Furnică, *Industria și dezvoltarea ei în țările românești*, Buc., 1926, p. 15 și urm. ; Al. Vianu, *Cu privire la hatișerifurile de privilegii acordate Principatelor Române în anul 1774* (în *Romanoslavica*, V — Istorie, Buc., 1962, p. 121).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

venii să vîndă oi negustorilor turci, şi nu altora ; turcii vor cumpăra produsele cu bani, după cum se vor înţelege cu vînzătorii ; tăiatul cherestelei şi transportul ei de la munte pînă la Dunăre să se plătească, suma aceasta scăzîndu-se din tribut, după cum tot din tribut va trebui să se scadă şi valoarea silitrei [4].

Urmarea acestui hatişerif a fost că turcii nu s-au mai putut stabili în Moldova cu case şi moşii. Negustorii turci — cel puţin în mod teoretic — n-au mai putut cumpăra produse din Moldova, decît pe bază de înţelegere cu producătorii [5]. Creşterea într-o anumită măsură a preţurilor — chiar şi la produsele agricole destinate Porţii — apoi nevoile de lux, au făcut ca boierii să sporească producţia de cereale, prin intensificarea exploatării ţăranilor clăcaşi [6].

În 1776, după trecerea celor doi ani de scutire a tributului, Poarta a dat un hatihumaium prin care obligaţiile Moldovei s-au fixat în felul următor : haraciul = 135 pungi şi 444,5 piaştri (lei) ; peşoheşul Bairamului = 150 pungi şi richiabia = 50 pungi [7]. Se revenise deci la sumele dinaintea războiului (1768), neţinîndu-se seama că în 1775 Moldova s-a micşorat din punct de vedere teritorial. Dar Poarta nu a respectat nici un angajament luat după 1774 şi, cu concursul domnilor, a jefuit Moldova, pe căile ocolite, de mari cantităţi de produse şi sume de bani [8]. Convenţia de la Ainali-Kavak din 21 martie 1779, deşi a confirmat privilegiile din 1774, nu a împiedicat cu nimic exploatarea otomană, care a apăsat şi mai greu în anii următori, îndeosebi în 1783, cînd Moldovei i s-au cerut mari cantităţi de cereale [9]. Stoarcerile suplimentare de bani şi produse se datorau, în parte, şi intenţiilor Porţii de a pregăti un nou război contra Rusiei.

Desigur că Rusia, care în 1783 a reuşit să anexeze Crimeea, nu era străină de aceste abuzuri şi nici de starea de spirit din Moldova. Din motive diferite, toate clasele sociale din Moldova doreau o limitare şi o reglementare precisă a obligaţiilor faţă de Poartă. Intervenţia Rusiei, care în acel timp se bucura şi de spirjinul diplomatic al Austriei, l-a determinat pe sultan să dea senedul din 1783 [10], care preciza mai clar dispoziţiile

---

4 D. A. Sturza şi C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 143 ; vezi şi V. A. Urechiă, *op. cit.*, p. 28-31 ; Petru Răşcanu, *Lefurile şi veniturile boierilor moldoveni la 1776*, Iaşi, 1887, p. XV ; N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 55.

5 N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 56.

6 Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi revoluţia de la 1821*, Ed. ştiinţifică, Buc., 1971, p. 40 ; Idem, *Consideraţii asupra trecerii de la feudalism la capitalism în Moldova şi Ţara Românească*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. IV — 1960, p. 327.

7 Al. Vianu, *Aplicarea tratatului de la Kuciuk-Kainargi cu privire la Moldova şi Ţara Românească (1775-1783)*, în *Studii*, anul XIII, nr. 5/1960, p. 78.

8 *Ibidem*, p. 79 şi urm.

9 *Ibidem*, p. 88. Dintr-un document din 12 ianuarie 1782 reiese că Moldova cumpăra uneori „din Ţara Leşască şi dintr-alte părţi" zaherele pentru capanul împărătesc (Arh. St. Iaşi, *Documente*, P. 425/150.

10 Al. Vianu, *Geneza senedului din 1783*, în *Revista arhivelor*, anul III, nr. 1/1960, p. 219-234 ; D. A. Sturza şi C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 192-195 ; M. M. Alexandrescu-Dersca, *Rolul hatişerifelor de privilegii în limitarea obligaţiilor către Poartă (1774-1802)*, în *Studii*, nr. 6/1958, p. 109.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

hatişerifului din noiembrie 1774. În prealabil, Rusia ceruse informaţii amănunţite de la Al. Mavrocordat, domnul Moldovei, precum şi de la N. Caragea, domnul Ţării Româneşti, cu privire la abuzurile Porţii. Conform cererilor acestor domnitori, senedul din 1783, spre deosebire de actele de privilegii anterioare, precizează amănunţit obligaţiile băneşti ale ţărilor române şi hotărăşte ca furniturile să nu mai fie trecute în contul haraciului, ci să fie plătite pe loc, după cum plătiţi vor trebui să fie şi salahorii pentru anumite munci prestate. În ce priveşte Moldova, se arată că tributul se va trimite la Constantinopol din doi în doi ani şi va fi de 135 pungi şi 444,5 piaştri (67.947,5 piaştri), adică la fel ca în 1768 ; Moldova este datoare să trimită 90.000 piaştri pentru peşcheşul Bairamului şi 25.000 piaştri drept richiabie, adică peşcheşul pentru Anul Nou musulman. De asemenea, ca şi în actele de privilegii anterioare, în sened se menţionează că negustorii capanlîi şi gelepi vor cumpăra furniturile prin înţelegere cu producătorii, adică vor plăti la preţul pieţii ; s-a încercat, totodată, să se fixeze cantităţile de grîne, precum şi numărul oilor pe care Moldova va fi obligată să le livreze anual Porţii. În mod oficial, domnii Moldovei erau scutiţi de a mai trimite daruri cu ocazia schimbării dregătorilor otomani, în schimb erau impuşi în continuare la dările prilejuite de obţinerea domniei [11].

În anul următor, 1784, sultanul Abdul Hamid a dat un nou hatişerif pentru Moldova, care nu făcea nimic altceva decît să întărească cele prevăzute în tratatele anterioare [12]. Tot în 1784, printr-un sened adresat ambasadorului rus din Istambul, sultanul dădea noi asigurări că va respecta privilegiile Principatelor [13], iar printr-un alt sened din acelaşi an fixa, în 8 articole, privilegiile comerciale ale negustorilor austrieci din cele două ţări române [14].

Evenimentele din anii următori au demonstrat că nici aceste noi asigurări nu au fost respectate. Sultanul voia să păstreze în continuare Moldova în sistemul politic şi economic otoman, împotrivindu-se la aplicarea în practică a angajamentelor asumate. Pentru Imperiul Otoman, Moldova prezenta nu numai o importanţă economică, ci şi una politică, deoarece domnii acestei ţări, ca şi cei din Ţara Românească, cunoscînd evenimentele din ţările vecine şi dispunînd de o poştă foarte rapidă pentru acele timpuri, puteau nu numai să dea informaţii preţioase, dar să şi influenţeze în mare măsură politica externă a Porţii [15].

Aşadar, sub privirile binevoitoare ale sultanului, abuzurile negustorilor capanlîi au continuat şi după anul 1783, prin achiziţionarea produ-

---

11 Preţul cumpărării domniei, care nici nu putea fi controlat, era mult mai mare decît haraciul. De exemplu, Al. Mavrocordat-Firaris şi-a cumpărat tronul cu 2.000 de pungi, sumă ce depăşea de 15 ori haraciul anual (M. M. Alexandrescu-Dersca, *op. cit.*, p. 110).

12 D. A. Sturza şi C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 195-201.

13 M. Guboglu, *Catalogul documentelor turceşti*, vol. I, Buc., 1960, p. 94.

14 *Ibidem*, p. 95.

15 A. Oţetea, *Influenţa Moldovei şi Ţării Româneşti asupra politicii Porţii*, în *Revista arhivelor*, nr. 1/1960, p. 49-56.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

selor din Moldova la preţuri mai mici decît cele de pe piaţa liberă. Dar, uneori, cu toate abuzurile, ei nu puteau aduna din Moldova cantitatea de produse cerută de Istanbul căci, ţăranii îndeosebi, preferau să-şi vîndă grînele, în condiţii mai bune, proprietarilor de velniţe. Probabil că nu atît grija faţă de hrana ţăranilor, cît mai ales teama că Poarta nu va putea fi aprovizionată cu cereale în cantităţi suficiente, l-a determinat pe Gavril, mitropolitul Moldovei, să-i ceară domnului, la 15 iunie 1783, să poruncească oprirea velniţelor [16].

În timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1787-1792, Moldova cu greu a putut face faţă unor cereri sporite ale Porţii [17]. Cînd războiul a luat sfîrşit, în 1792, sultanul Selim al III-lea a fost constrîns de Rusia să dea Moldovei un nou firman de privilegii [18], precum şi un alt document, de 28 articole, nu de mult descoperit în arhivele din Istanbul [19].

Firmanul repetă, în mare parte, documentele anterioare. Se mai arată că Moldova va fi scutită de haraci pe timp de doi ani iar negustorii capanlîi să nu ia nimic de la moldoveni fără plată. De asemenea, moldovenii compromişi faţă de Poartă în trecutul război, să fie iertaţi.

Acest firman, ca şi cele anterioare, nu a fost respectat de Poarta Otomană care, pe diferite căi, scotea din Moldova mari canttăţi de cereale, ruinînd populaţia de aici, îndeosebi în anii secetoşi. În 1794-1795, pe vremea lui M. Şuţu, în Moldova a fost o mare secetă, urmată de foamete. Din această cauză, boierii din Iaşi au trimis sultanului un arz-magzar, arătînd că nu pot aduna pentru Constantinopol nici jumătate din cerealele cerute [20]. În anii următori, dar mai ales în 1802, boierii moldoveni pribegi au înaintat mai multe memorii curţilor europene, protestînd împotriva abuzurilor otomane de după pacea de la Iaşi [21] şi cerînd fie eliberarea ţării, fie măcar respectarea de către sultan a vechilor privilegii.

Cererile boierilor moldoveni din anul 1802, cereri sprijinite de Rusia, l-au determinat pe sultan să dea, tot în acel an, un hatişerif care să stea

---

16 V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, (seria de volume pentru 1774-1786), tomul II, p. 352-353.

17 Veniamin Ciobanu, *Aspecte ale relaţiilor comerciale dintre Moldova şi Polonia în sec. al XVIII*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol*, Iaşi, VIII — 1971, p. 122.

18 D. A. Sturza şi C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, vol. I, p. 225-232 ; N. Iorga, *Istoria comerţului românesc (epoca mai nouă)*, Buc., 1925, p. 89 ; M. M. Alexandrescu-Dersca, *op. cit.*, p. 114.

19 Mustafa A. Mehmet, *O nouă reglementare a raporturilor Moldovei şi Ţării Româneşti faţă de Poartă la 1792 (O carte de lege — Kanunname — în limba turcă)*, în *Studii*, tomul 20, nr. 4/1967, p. 691-708 ; Ion Ionaşcu ş.a., *op. cit.*, p. 246-260. În ce priveşte obligaţiile materiale, hatişeriful din 1802, va confirma, de fapt, conţinutul acestui document.

20 V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, seria 1786-1800, tomul III, Buc., 1893, p. 536-538 ; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*, p. 326-328.

21 Pacea de la Iaşi (29 decembrie 1791/9 ianuarie 1792), întărea prin art. 4 tratatele mai vechi din 1774, 1779 şi 1783. În plus, la acest articol se mai prevedea ca Poarta să nu ceară de la ţările române nici o datorie restantă ci, dimpotrivă, să le scutească „de orice impozite şi sarcini" în următorii doi ani (I. Ionaşcu ş.a., *op. cit.*, p. 240-241).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la baza viitoarelor raporturi dintre Imperiul Otoman şi ţările române [22]. Hatişeriful din 1802, pe lîngă unele prevederi politice, cum ar fi acordarea domniei pe timp de 7 ani, schimbarea domnilor numai prin înţelegere între puterile suzerană şi protectoare etc., întăreşte toate privilegiile obţinute de Moldova după 1774 şi pe care le-am arătat mai sus. Se mai hotărăşte că domnii nu mai sînt obligaţi să plătească mucarer ; toate obligaţiile de furnituri să fie reglementate prin firmane, ţinîndu-se seama de posibilităţile ţării. Potrivit acestui hatişerif, domnul şi boierii moldoveni obţin *pentru prima oară* dreptul de a discuta şi a se pronunţa asupra cererilor Porţii. Fără a desfiinţa monopolul otoman, hatişeriful, în măsura în care a fost respectat de sultan, a contribuit la îngrădirea acestui monopol.

Războiul ruso-turc din anii 1806-1812 s-a terminat cu victoria Rusiei şi cu pacea de la Bucureşti din 16/28 mai 1812. Pe lîngă unele clauze politice şi teritoriale, tratatul mai prevede : Poarta să nu pretindă de la Moldova dările nepercepute în anii războiului ; timp de doi ani Moldova, ca şi Ţara Românească, va fi scutită de orice dări către Poartă ; după perioada de scutire, Poarta să impună Moldova la dări ţinînd seama de micşorarea acesteia din punct de vedere teritorial [23].

Nerespectarea acestei păci de către Poartă, precum şi abuzurile de tot felul, au provocat, în deceniul următor, nu numai protestul moldovenilor, ci şi al Rusiei, interesată, mai ales după constituirea Sfintei Alianţe, să-şi întărească şi mai mult influenţa la Dunărea de Jos [24]. În vederea curmării abuzurilor Porţii, la sfîrşitul anului 1820 şi începutul anului 1821 s-au purtat unele tratative ruso-turce. Mai înainte, Stroganov, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, primise informaţii amănunţite de la A. Pisani, consulul rus din Moldova, cu privire la pierderile suferite de această ţară după 1812, din cauza nerespectării tratatelor de către Poartă. Baronul Stroganov arăta că între 1812-1819 (inclusiv) Moldova a pierdut 12.000.000 piaştri în comerţul cu Poarta, din cauza diferenţei dintre preţul pieţei şi cel impus [25]. La cea de-a patra conferinţă, în martie 1821 cînd Ţara Românească se desfăşura revoluţia lui Tudor Vladimirescu, Poarta a fost nevoită să cedeze şi să-şi asume din nou unele obligaţii, cum ar fi scutirea ţărilor române pe timp de doi ani de orice dări băneşti ; libertatea comerţului exterior, după ce se vor asigura furniturile către Poartă (cantitatea de furnituri va fi media anuală din ultimul deceniu) ; consulul Rusiei va putea să intervină în eventualele neînţelegeri asupra preţu-

---

22 Traian Ionescu, *Hatişeriful din 1802 şi începutul luptei pentru asigurarea pieţii interne a Principatelor dunărene*, în *Studii şi articole de istorie*, I, Buc., 1956, p. 37-78 ; D. A. Sturza şi C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 264-277 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. p. 108 ; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. IX, p. 250 ; N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, Editura Casei Şcoalelor, vol. III, 1927, p. 252 ; Mihai Guboglu, *Catalogul documentelor turceşti*, vol. II (1455-1829), Buc., 1965, p. 409.

23 Ion Ionaşcu ş.a., *op. cit.*, p. 277-278 ; V. A. Urechiă, *op. cit.*, tomul IX al publicaţiei (al II-lea al seriei 1800-1830), Buc., 1896, p. 706 ; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, Buc., 1902, p. CCII-CCIII.

24 A. Vianu, *Negocierile ruso-turce cu privire la Principatele Române (noiembrie 1820-martie 1821)* în *Analele româno-sovietice*, nr. 2/1963, p. 105.

25 *Ibidem*, p. 107.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lui curent la produsele expediate Porţii ; etc [26]. Hotărîrile adoptate la aceste conferinţe nu s-au mai aplicat, din cauza evenimentelor petrecute în 1821.

În toamna anului 1826 s-a încheiat, la Akkerman, o convenţie ruso-turcă ce aducea unele completări hatişerifului din 1802 şi hotăra ca Poarta să nu pretindă tribut de la ţările române în următorii doi ani [27]. În aprilie 1827, ca răspuns la un arz al boierilor moldoveni, sultanul Mahmud al II-lea a dat un nou hatişerif, înştiinţîndu-l pe Ioan Sandu Sturza că este dator a se supune şi ambasadorului Rusiei [28].

Ultimul război ruso-turc care ne interesează a fost cel din 1828-1829, terminat cu victoria Rusiei şi cu pacea de la Adrianopole din 2/14 septembrie 1829. Articolul V al acestui tratat de pace este deosebit de important pentru Principate, deoarece le acordă „dreptul la comerţ fără piedici" [29], adică se desfiinţează monopolul otoman asupra comerţului ţărilor române. Dar, mai important decît conţinutul în sine al tratatului este faptul că, spre deosebire de alte documente amintite, Poarta s-a văzut nevoită să-l respecte, deoarece înseşi realităţile social-economice şi politice de la nordul Dunării o obligau la acest lucru.

*
* *

Am prezentat pînă aici toate actele de privilegii acordate Moldovei între anii 1774 şi 1829 arătînd că, în mod direct. sau mai adesea pe căi ocolite, Poarta Otomană a reuşit să nu le respecte. În continuare, ne propunem să arătăm, în mod concret, pierderile băneşti suferite de economia Moldovei, din cauza diferenţei dintre preţul pieţii libere şi cel plătit de Imperiul Otoman pentru anumite produse, precum şi din cauza abuzurilor negustorilor capanlîi. Firesţe, documentele, şi alte izvoare istorice cu privire la această problemă sînt nu numai puţine, dar şi laconice. Pentru anumiţi ani dispunem de informaţii aproape complete, în timp ce pentru alţii, aceste ştiri lipsesc aproape cu totul. Considerăm totuşi că izvoarele istorice — atîtea cîte ni s-au păstrat — ne pot oferi măcar o imagine generală asupra acestei probleme.

Pentru asigurarea unor cantităţi cît mai mari de furnituri din Moldova, Poarta Otomană lua toate măsurile pe care le considera necesare. La sfîrşitul sec. al XVIII-lea, numărul velniţelor din Moldova care prefăceau cerealele în horilcă (holercă) a devenit îngrijorător de mare. Înmulţirea lor în continuare ar fi ameninţat aprovizionarea cu cereale a Constantinopolului. Primele măsuri luate de sultan au fost cele din 1782 şi 1784. În anul următor (iunie 1785), sultanul Abdul Hamid I, printr-un firman îi atrăgea atenţia domnului Moldovei, Al. Mavrocordat, să interzică fabricarea holercii. El arăta că zahereaua şi proviziile nu trebuiesc

28 *Ibidem*, p. 110-114.
27 Ion Ionaşcu ş.a., *op. cit.*, p. 279-283 ; D. A. Sturza şi C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 314-317.
28 Mihail Guboglu, *op. cit.*, p. 552.
29 Camil Mureşan ş.a., *op. cit.*, p. 345-347 ; Ion Ionaşcu ş.a., *op. cit.*, p. 284-289.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

folosite pentru obținerea acestei băuturi [30]. Anul următor, 1786, a fost un an secetos, după cum rezultă dintr-un arz trimis sultanului, în ianuarie 1787, de către mitropolit și alți reprezentanți ai bisericii și boierimii, prin care sultanul era rugat să nu împovăreze Moldova cu dări grele [31]. În asemenea împrejurări, se impunea mai mult ca oricînd oprirea velnițelor. Într-adevăr, în vara anului 1787, marele vizir Iusuf pașa i-a cerut acest lucru domnului Moldovei [32].

Așa cum am mai arătat, războiul ruso-austro-turc din anii 1787-1792 a agravat și mai mult situația economică a Moldovei, care trebuia să aprovizioneze nu numai Constantinopolul, ci și armata otomană de pe diferite fronturi. Se păstrează numeroase firmane împărătești către domnul Moldovei, prin care acestuia i se cereau mari cantități de cereale, făină, oi, cherestea, alte furnituri, precum și salahori [33]. Nu putem cunoaște pierderile bănești ale Moldovei la furniturile expediate în timpul acestui război, din următoarele motive: 1. Nu știm cîte din numeroasele cereri otomane au fost satisfăcute de domn ; 2. Cele mai multe firmane nu indică prețul plătit de turci pentru diferite furnituri ci menționează numai că valoarea produselor solicitate să fie scăzută din haraci [34] ; 3. Nu cunoaștem, destul de exact, nici prețurile de pe piața liberă, pentru a calcula pierderile bănești pe chilă, ocă etc. Totuși, trebuie să admitem că pierderile vor fi fost foarte mari, judecînd după uriașele cantități de furnituri cerute de turci în această perioadă. Astfel, numai într-un an și patru luni (decembrie 1786-aprilie 1788) sultanul i-a cerut domnului Moldovei următoarele produse : 279.833 chile de Istanbul de grîu, 265.267 chile de orz, 119.631 chile de făină, 10.000 chile bulgur (grîu rîșnit), apoi cherestea și oi. I s-a mai cerut domnului și un însemnat număr de salahori pentru întărirea cetății Oceakov, salahori ale căror cheltuieli de întreținere urmau a fi scăzute din haraci [35].

În timpul acestui război, Moldova a fost obligată să trimită la Galați mari cantități de lemn de construcție și să construiască vase de război pentru flota otomană. Astfel, numai în anul 1787 s-au construit la Galați, în acest scop, un număr de 3 fregate [36].

---

30 M. Guboglu, *op. cit.*, p. 304.
31 C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 313.
32 M. Guboglu, *op. cit.*, p. 327.
33 *Ibidem*, p. 306, 312-313, 315-320, 322-323, 325, 328-330, 332-333, 335. Grîul, grîul bulgur (adică grîu rîșnit, crupe), orzul și făina, se cereau în chile de Istanbul, care erau de 10 ori mai mici decît cele de Galați.
34 Dintr-un document din 21 februarie 1787 rezultă că chila de Istanbul de grîu (inclusiv transportul) era plătită de turci cu 30 aspri iar chila de orz cu 20 aspri *(Ibidem*, p. 313).
35 Mustafa A. Mehmet, O *condică de firmane turcești din timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti în Moldova (1786-1788)*, în *Studii*, anul XV, nr. 2/1962, p. 405-430.
36 I. Toderașcu, *Informații noi privind șantierul naval din Galați (sfîrșitul sec. al XVIII-lea prima jumătate a sec. al XIX-lea)*, în *Anuarul Instit. de ist. și arheologie A. D. Xenopol*, Iași, IX, 1972, p. 206. În 1794 se construiau la Galați, tot pentru turci, un număr de 4 corăbii ; pentru multe vase ce se construiau la Constantinopol, se folosea lemn din Moldova *(Ibidem)* ; Vezi și M. Guboglu, *op. cit.*, p. 386.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pierderile suferite de Moldova în aceşti ani prin produsele trimise Porţii, în cadrul unui comerţ păgubitor, au fost constatate şi de unii străini, cum ar fi comitele d'Hauterive, secretarul domnului Moldovei [37].

Pentru primele trei decenii ale sec. al XIX-lea, pierderile băneşti suportate de Moldova în urma furniturilor trimise Porţii, ne sînt mai bine cunoscute [38]. La începutul sec. al XIX-lea, după unele informaţii, prin portul Galaţi, Moldova trimitea anual la Constantinopol 1,5 milioane chile de grîu, apoi 1,5 milioane ocale de brînză, 100.000 ocale de unt, 50.000 ocale de ceară etc. [39].

În anii 1806-1812 Moldova nu a trimis furnituri Porţii, deoarece pe teritoriul său se aflau trupele ruseşti. Dar după pacea de la Bucureşti au reînceput cererile otomane de diferite produse şi pentru deceniul ce a urmat acestei păci informaţia documentară este destul de bogată [40]. Unele documente de arhivă, deşi incomplete, ne prezintă totuşi anumite furnituri achiziţionate pentru turci pe piaţa Moldovei, indicîndu-ne uneori şi preţul acestora [41]. Alte documente de arhivă, ca cel din 30 mai 1815, ne arată clar că majoritatea furniturilor erau adunate din ţinuturile din sudul Moldovei, adică din Covurlui, Tecuci, Tutova şi Fălciu [42].

Există şi documente complete, care cuprind toate cantităţile de produse achiziţionate de Poartă din Moldova într-un anumit an, ca de exemplu în anul 1817 [43]. În acest an, Moldova a expediat grîu (arnăut şi de toamnă), orz, porumb, făină, miere, unt, caşcaval, grăsime, seu, lumînări, catarge, lemn de construcţii, sare, fasole, pastramă, carne, tutun, sticlă, pînză, frînghii etc., toate în cantităţi foarte mari [44]. Este de presupus că aceste produse, ca şi altele (oi, de exemplu), s-au expediat şi înainte şi după această dată, deşi documentele se referă numai la o parte din ele.

Am arătat mai sus că în noiembrie 1820-martie 1821, între Rusia şi Imperiul Otoman s-au purtat tratative cu privire la ţările române. Baro-

37 Comitetele d'Hauterive, *Memoriu asupra vechei şi actualei stări a Moldovei, prezentat lui Alexandru vodă Ipsilante, domnul Moldovei, la 1787*, Buc., 1902, p. 129.

38 Gh. Bujoreanu, *Livrările în natură către Poarta Otomană, mijloc de exploatare economică a Moldovei în perioada 1802-1828*, în *Analele ştiinţifice ale Univ. Al. I. Cuza din Iaşi*, serie nouă, secţiunea III, ştiinţe sociale, a) Istorie, tomul IX, 1963, p. 179-189.

39 A. Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi revoluţia de la 1821*, Buc., 1971, p. 57. În comparaţie cu ştirile furnizate de alte documente, aceste cantităţi ni se par exagerat de mari.

40 Cheltuielile făcute în vederea cumpărării de furnituri pentru Constantinopol şi chiar pentru darurile făcute turcilor, sînt consemnate şi în sămile vistieriei Moldovei (N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, Buc., 1903, p. 135-162). Un număr restrîns de negustori capanlîi au venit în Moldova în anumite perioade ale războiului din 1806-1812 (vezi N. A. Bogdan, *Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales a celui ieşan*, Iaşi, 1925, p. 93-94) dar în toţi aceşti ani ţara n-a avut nici o obligaţie de a aproviziona Constantinopolul. Cheltuielile făcute cu zaherelele apar numai în primul an de război, adică în 1806 (Arh. St. Iaşi, fond Vistierie, Tr. 166, op. 184, nr. 4).

41 Arh. St. Iaşi, *Documente*, P. 588/86 ; 583/26 ; 743/9.

42 *Ibidem*, P. 594/30 ; 590/71.

43 Al. Vianu, *Date cu privire la exportul Moldovei în anul 1817*, în *Revista arhivelor*, nr. 2/1964, p. 281-285. Autorul ajunge la concluzia că numai la grîu Moldova a pierdut cca. 1.000.000 lei.

44 *Ibidem*, p. 282-284.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nul Stroganov, care a negociat din partea Rusiei, a prezentat o situație statistică amănunțită privitoare la pierderile bănești suferite de țările române între anii 1812-1816, ca urmare a comerțului cu Imperiul Otoman [45]. Aceste cifre i-au fost trimise de consulul general al Rusiei în țările române care, la rîndul său, a primit informațiile de la Scarlat Callimachi, fostul domn al Moldovei [46], precum și de la marele vistiernic Iordache Roset Roznovanu [47]. Bazîndu-se pe aceste informații, baronul Stroganov a susținut, la conferințele amintite, că între 1812 și 1819 Moldova a pierdut peste 12.000.000 piaștri, din cauza diferenței dintre prețul pieții libere și prețul impus de Poartă la diferite furnituri.

În Arhivele Statului, filiala Iași, se păstrează un document mai cuprinzător cu privire la pierderile Moldovei în cadrul comerțului dezavantajos cu Imperiul Otoman. Acest document se referă la perioada 1813-1819 [48]. El este redactat în limba franceză și, deși nu poartă nici dată, nici semnătură, credem că a fost alcătuit, probabil, în anul 1820, de către viestiernicul Iordache Roset Roznovanu, cu scopul de a-l trimite baronului Stroganov la Constantinopol, în vederea negocierilor amintite. Documentul cuprinde, pe ani, cantitățile de grîu, orz, seu, unt, brînză, miere și oi expediate la Constantinopol, precum și pierderile bănești pe fiecare unitate de măsură. Aceste date ne-au permis să întocmim anexele nr. 1 și 2 [49]. Din anexa nr. 1 constatăm, înainte de toate, că furniturile expediate diferă din punct de vedere cantitativ de la un an la altul, ceea ce dovedește, odată în plus, că Poarta, în cererile sale, nu ținea seama de nici un fel de reglementare anterioară. Este de presupus că cifrele mai mici corespund unor ani cu producții mai slabe cînd, cu toate eforturile Porții, nu se puteau livra cantități mai mari din produsele solicitate.

Cea mai mare cantitate de grîu — 689.585 chile de Constantinopol (Istanbul) — a fost expediată din Moldova în anul 1818. Socotind chila de Constantinopol de 24 ocale, iar ocaua de 1,283 kg. [50], rezultă că în 1818 s-au trimis la Constantinopol 21.239 tone de grîu. Dacă presupunem că în cazul însămînțării prin împrăștiere se foloseau 3-4 kg. la prăjină, deci cca. 200 kg. sămînță la ha., și că producția la ha. într-un an bun putea să depășească de patru ori cantitatea însămînțată, adică să fie de vreo 800 kg., înseamnă că cele 21.239 tone de grîu se puteau obține de pe o suprafață de 26.548 ha. Iar dacă luăm în calcul și orzul, în aceleași condiții, constatăm că în anul 1818 întreaga producție de pe 27.681 ha. cultivate cu grîu

45 Al. Vianu, *Pierderile suferite de Moldova în anii 1812-1816 la furniturile către Poartă, după datele consulatului Rusiei din Iași*, în *Romanoslavica*, XI, Istorie, Buc. 1965, p. 323-332.

46 *Ibidem*, p. 323.

47 Gh. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 180-181, nota nr. 2.

48 Arh. St. Iași, *Documente*, P. 588/89. Într-un alt mod, acest document a fost folosit și de Gh. Bujoreanu în *op. cit.* Considerăm că pierderea de 3 piaștri (lei) la oca de miere, așa cum se arată în document, este exagerată. Credem că această pierdere a fost pe vadră și nu pe ocă.

49 În acest document pe care-l analizăm, pierderile bănești la grîu, orz, seu și oi sînt, pentru fiecare an, mult mai mari decît în documentul folosit de Al. Vianu în *Pierderile suferite de Moldova în anii 1812-1816* (...), p. 325-332.

50 N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, Ed. științifică, București, 1971, p. 182 și 206.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi orz, a fost trimisă pe corăbii la Constantinopol. Astfel de calcule s-ar putea face pentru toţi anii şi pentru toate produsele, ajungîndu-se la concluzii interesante.

În ce priveşte pierderile băneşti pe perioada 1813-1819 (vezi anexa nr. 2), constatăm că acestea se ridică la 11,6 milioane piaştri adică, în medie, la peste 1,6 milioane piaştri pe an. De fapt, pierderile medii anuale depăşeau cu mult această cifră, dacă ţinem seama că unele produse, cum ar fi cheresteaua, silitra etc., nu sînt cuprinse în tabel [51]. Dacă considerăm totalul pierderlior băneşti ca fiind egal cu 100%, atunci ponderea cea mai mare o deţine grîul (56,7%) urmat de oi (23,4%) şi seu (9,5%). Mai constatăm din anexa nr. 2 că cele mai mari pierderi băneşti s-au înregistrat în anii 1815 şi 1819.

Pentru anul 1820 nu dispunem de date statistice. Ştim însă că printr-o scrisoare din noiembrie 1820, sultanul Mahmud al II-lea lăuda zelul domnului Mihail Şuţu, arătînd că în 1820 din Moldova au sosit mai multe zaherele decît în 1819 ; în 1820 s-a trimis la Istanbul seu şi cerviş în cantitate de două ori mai mare decît în 1819 [52].

Pentru perioada 1822-1828 se păstrează suficiente izvoare istorice, din care să deducem atît cantitatea furniturilor, cît şi valoarea pierderilor băneşti. De altfel, cheltuielile făcute pentru procurarea produselor cerute sînt consemnate şi în sămile vistieriei Moldovei [53]. Se păstrează şi firmanele sultanului către Ioan Sandu Sturza, conţinînd diferite cereri de furnituri [54] sau diferite preţuri fixate în funcţie de piaţa de la Balcic [55]. Un document turcesc din octombrie 1822 arată că numărul oilor cumpărate anual din Moldova nu va mai fi de 10.000, ci de 20.000 capete, iar preţul pe cap de oaie va fi de 6 guruşi, în loc de 9, cît fusese mai înainte [56]. Desigur că turcii au respectat acest document în ce priveşte preţul oilor, dar nu şi în ce priveşte numărul acestora căci ei achiziţionau anual un număr îndoit sau întreit de oi, cu concursul domnului care la obţinerea tronului s-a angajat să sprijine aprovizionarea Constantinopolului cu toa-

---

51 De exemplu, în 1813 s-a livrat cheresteaua în valoare de 82.870 lei iar în 1819 în valoare de 71.304 lei (Gh. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 184, nota nr. 4). De asemenea, în 1817 s-au expediat pentru capan, între altele, 16.200 chile (de Istanbul) de porumb şi 13.500 ocale făină, înregistrîndu-se şi la aceste produse anumite pierderi.

52 M. Guboglu, *op. cit.*, p. 440. De altfel, încă în 1819, odată cu luarea domniei, Mihail Şuţu cerea Porţii să nu cumpere furnituri din Moldova la un preţ mai mic de 50% din preţul fixat, şi aceasta pentru ca locuitorii să nu părăsească muncile cîmpului. Aceasta dovedeşte credinţa domnului faţă de turci în perioada de început a domniei (*Ibidem*, p. 436). În iarna anului 1821-1822, după înfrîngerea revoluţiei lui Tudor Vladimirescu, sultanul a cerut din Moldova provizii în valoare totală de 3 milioane lei (vezi A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. X, p. 78).

53 G. Zane, *Vistieria Moldovei în timpul lui Ioan Sandu Sturza*, în *Cercetări istorice*, anul IV, Iaşi, 1928, p. 3-40. În această lucrare autorul greşea arătînd că „Din momentul ce aprovizionarea se făcea de către stăpînire, deci vexaţiunile de altădată ale capanlîilor nu mai puteau avea loc, şi cînd aceste aprovizionări se făceau pe preţul curent, nu se mai poate vorbi de stagnarea producţiunii şi comerţului din cauza acestor motive". (*Ibidem*, p. 27).

54 M. Guboglu, *op. cit.*, p. 472-473, 489, 503, 533-534, 538, 542, 549, 561.

55 *Ibidem*, p. 509-510, 511, 534-535, 542, 560.

56 *Ibidem*, p. 472.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

te cele necesare [57]. Pe lîngă rîvna pusă în cumpărarea produselor pentru Imperiul Otoman, Ioan Sandu Sturza, în decembrie 1822 a făcut şi importante daruri sultanului şi dregătorilor săi, daruri ce constau din mari cantităţi de grîu, miere şi seu [58].

În deceniul premergător păcii de la Adrianopol, s-a menţinut în continuare un decalaj însemnat între preţul de pe diferite pieţe şi cel oferit de negustorii turci pentru produsele moldoveneşti. Astfel, turcii abia plăteau 30 lei chila de grîu arnăut, în timp ce la schelele libere (ex. Odesa şi Ismail) chila de grîu arnăut se plătea cu 55 lei iar cea de cărnău cu 45 lei. Documentul la care ne referim arată ce venituri mari ar obţine Moldova şi ce interes ar avea locuitorii în producţie, dacă comerţul cu cereale ar fi liber [59].

Menţinerea acestei stări de lucruri a făcut ca Moldova să fie păgubită în continuare de mari sume băneşti, lucru constatat şi de către unii străini. Astfel, călătorul englez sir Robert Ker Porter care a trecut prin Moldova în 1820 nota, exagerînd, că această ţară exportă anual spre Constantinopol 2 milioane măsuri de cereale, 300.000 oi, apoi boi, cai, la un preţ scăzut, impus de turci [60]. Căpitanul croat Radisits, pe care Curtea din Viena l-a însărcinat în 1822 să facă o descriere a ţărilor române, scria că Moldova trimite în fiecare an la Istanbul un număr de 70.000 oi, pe care turcii le plătesc cu preţuri foarte mici. El mai aprecia că negoţul Moldovei suferă mult din cauza menţinerii monopolului otoman [61]. Decăderea comerţului extern al Moldovei a fost constatată, în 1828, şi de consulul francez, Lagan [62].

*
* *

Cele relatate pînă aici, ne permit să tragem cîteva concluzii în legătură cu problema ce ne interesează. Perioada cuprinsă între anii 1774 şi 1829 constituie, pentru Moldova, o etapă de adînci prefaceri atît de ordin social-economic, cît şi politic. Dezvoltarea forţelor de producţie şi a pieţii interne a făcut ca domeniile boiereşti să devină tot mai mult centre producătoare de mărfuri şi să asigure necesarul de materii prime atît pentru numeroasele ateliere meşteşugăreşti, cît şi pentru manufacturile care tocmai atunci începeau să se înfiinţeze. Dar, peste necesarul de consum intern, cantităţi tot mai mari de produse agricole şi animale deveneau disponibile pentru export. În valorificarea cît mai bună a acestor produse erau interesaţi atît ţăranii, pentru a se putea achita de diferite obligaţii feudale, cît şi boierii, care-şi doreau cît mai mulţi bani pentru o viaţă de

57 *Ibidem*, p. 496.
58 *Ibidem*, p. 478.
59 Arh. St. Iaşi, *Documente*, P. 752/22. În legătură cu preţul cu care turcii cumpărau grîul din Moldova în 1824, vezi Arh. St. Iaşi, *Documente*, P. 590/132.
60 N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. III, 1922, p. 81.
61 I. Nistor, *O descriere a Principatelor Române din 1822*, în *Analele Academiei Române*, Memoriile Secţiunii istorice, seria III, tomul XXV, 1942-1943, p. 357-379.
62 Maria E. Holban, *Un raport francez despre Moldova (1828) a consulului Lagan*, în *Budetinul Comisiei istorice a României*, vol. IX, Buc., 1930, p. 180-181.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lux. Negustorii pămînteni doreau şi ei un comerţ extern liber, aducător de mari venituri. În afara ţării, produsele moldoveneşti erau tot mai solicitate de Imperiul rus, de cel habsburgic etc.

Pînă în anul 1774 Moldova care, din punctul de vedere al sultanului era o provincie (vilaiet) otomană, nu putea face comerţ decît cu Poarta. Locuitorii acestei ţări nu erau interesaţi în sporirea producţiei care nu putea fi valorificată pe alte pieţe, în condiţii mai bune. Începînd cu anul 1774, Imperiul Otoman, înfrînt în mai multe războaie de Rusia, a fost constrîns să acorde ţărilor române unele seneduri, hatişerifuri şi firmane, prin care acestora li s-a creat un nou statut juridic. Chiar dacă Rusia avea interese proprii — economice şi politice — în bazinul Dunării de Jos, nu putem spune că ea singură, deşi învingătoare, a obligat Poarta să redacteze aceste documente. Rusia a trebuit să ţină seama de dorinţa unei mari părţi a boierimii moldovene — dorinţă exprimată şi în numeroase memorii — de a înlătura, sau măcar de a limita dominaţia economică otomană.

După felul cum au fost întocmite, aceste acte de privilegii trebuiau să limiteze monopolul Porţii şi să pună pe baze noi raporturile economice dintre aceasta şi cele două ţări române. Dar pînă în 1829 aceste acte nu au fost respectate de sultan decît parţial. Sultanul, pentru a nu le pune în practică, se folosea de domnii credincioşi şi de dregătorii acestora, de negustorii capanlîi care se dedau la diferite abuzuri, de armele corupţiei şi intimidării etc.

În perioada analizată, tributul nici pe departe nu era o povară pentru Moldova. După 1812, sau poate după 1821, el a cunoscut chiar o scădere, ajungînd la cifra de 47.769 lei. Ţinînd seama de devalorizarea banilor de argint în raport cu cei de aur, această sumă era egală cu 3.118 galbeni. Se revenise, aproximativ, la tributul plătit de Ştefan cel Mare către sfîrşitul domniei [63].

În deceniul al III-lea al sec. al XIX-lea, tributul anual nu reprezenta decît o mică parte din totalul pierderilor băneşti cauzate de exploatarea otomană. De multe ori acest tribut nici nu se trimitea la Constantinopol, ci era folosit pentru achiziţionarea unor produse la preţuri dinainte fixate de către cumpărător.

Pentru Moldova, principala pierdere bănească a rezultat din preţurile foarte mici plătite de negustorii turci pentru numeroasele produse achiziţionate. La sfîrşitul sec. al XVIII-lea, englezul William Sidney Smith arăta că, după părerea lui, nici o ţară nu vinde cereale aşa de ieftin, ca Moldova şi Ţara Românească [64]. Documentele păstrate ne arată că furnituri în cantităţi impresionante erau cerute în fiecare an, prin firmane împărăteşti, neţinîndu-se seama de actele de privilegii şi nici de foametea care deseori lovea Moldova.

În unele lucrări de istorie se afirmă că Moldova trimitea la Constantinopol anumite furnituri pe care turcii le plăteau cu preţuri derizorii, pre-

63 M. Berza, *Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV-XIX*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. II, 1957, p. 26-27.

64 Trevor Hope, *Raporturile lui sir William Sidney Smith asupra stării principatelor Moldova şi Ţara Românească în anul 1792*, în *Studii*, tomul 26, nr. 4/1973, p. 721.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cum și altele, în mod cu totul gratuit [65]. Izvoarele pe care le-am folosit nu ne permit să tragem asemenea concluzie. Afirmația de mai sus ar putea fi valabilă doar pentru anumite momente critice din timpul războaielor, cu toate că și în asemenea împrejurări firmanele împărătești arată clar că valoarea zaherelelor cerute trebuie să fie scăzută din haraci. Credem că turcii plăteau — ce-i drept, cu prețuri mici și dinainte fixate — toate produsele achiziționate din Moldova. Excepție făceau doar cheresteaua și lemnul de construcție, pentru care turcii nu plăteau decît manopera și transportul la schelă.

Furniturile pentru Poartă erau adunate de către ispravnicii ținuturilor, cu bani din vistieria țării. Cele mai mari cantități de produse se adunau din ținuturile din partea de sud a Moldovei, care se găseau mai aproape de Galați. Cînd banii nu erau suficienți, vînzătorii, îndeosebi țăranii, nu primeau nici măcar prețul fixat de turci.

În perioada amintită, deși negustorii turci niciodată n-au cumpărat produse pentru Constantinopol la prețul pieții, s-a constatat totuși o apropiere ușoară și treptată între prețul oferit de ei și prețul de pe piața liberă. Acesta a fost un fapt pozitiv, care trebuie subliniat.

Abuzurile turcilor în Moldova, prin nerespectarea actelor de privilegii, erau susținute doar de domni, de dregătorii greci pînă la 1821 și, poate, din diferite motive, de un grup restrîns de boieri pămînteni. Dar toate clasele și păturile societății — chiar și marea majoritate a boierilor — doreau, din motive diferite, abolirea monopolului otoman. Acest deziderat a devenit realitate abia în anul 1829, odată cu semnarea tratatului de pace de la Adrianopol. Libertatea comerțului extern și posibilitățile mai bune de valorificare a mărfurilor au făcut ca după anul 1829 să se dezvolte producția agricolă — în special cea de grîu [66] — precum și cea manufacturieră. S-au creat condiții mult mai bune pentru dezvoltarea forțelor de producție și a unei noi clase sociale, burghezia, interesată încă înainte de 1848 în unele transformări sociale, economice și politice.

65 Gh. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 180.

66 N. Iorga, *Istoria comerțului cu Orientul* (traducere din limba franceză de Gheron Netta), Ed. Cartea Românească, Buc., 1939, p. 150.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXA Nr. 1*

Principalele furnituri trimise de Moldova Imperiului Otoman în perioada 1813-1819

Nr. crt.	Denumirea produsului	Unit. de măsură	ANII							TOTAL
			1813	1814	1815	1816	1817	1818	1819	
1.	Grîu de vară	Chila de Constantinopol	161.480	124.801	167.600	177.010	159.011	339.960	458.217	1.587.179
2.	Grîu de toamnă		36.319	53.180	115.215	101.030	9.590	18.060	8.990	342.384
3.	Grîu turcesc (arab)		220.701	59.230	205.300	2.555	18.630	202.465	4.130	713.011
4.	Grîu cumpărat de domn şi trimis la Constantinopol		—	70.000	100.000	120.000	140.000	130.000	70.000	630.000
	TOTAL GRÎU		418.500	307.211	588.115	400.595	327.231	689.585	541.337	3.272.574
5.	Orz		268.458	113.610	235.250	63.930	38.095	29.450	20.760	769.533
6.	Seu	oca	278.519	392.264	466.313	355.972	304.345	104.350	332.050	2.233.813
7.	Unt de vacă şi oaie		51.869	81.196	23.984	12.743	25.331	19.653	30.575	245.351
8.	Brînză		236.847	312.355	167.843	87.930	93.461	123.363	235.800	1.257.599
9.	Miere de albine		73.619	82.257	173.667	102.754	55.294	10.476	82.096	580.163
10.	Oi	buc.	65.000	65.000	65.000	65.000	65.000	65.000	65.000	455.000

*) Arh. St. Iaşi, Doc., P. 588/89.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXA Nr. 2 *

Pierderile băneşti ale Moldovei în comerţul cu imperiul Otoman, în perioada 1813-1819 (lei)

Nr. crt.	Denumirea produsului	ANII							Total pierderi (lei)
		1813	1814	1815	1816	1817	1818	1819	
1.	Grîu de vară	403.700	312.003	419.000	442.525	397.528	847.650	1.145.543	3.967.949
2.	Grîu de toamnă	90.798	132.950	288.038	252.575	23.975	45.150	22.475	855.961
3.	Grîu turcesc (arab)	66.210	17.769	61.590	767	5.589	60.740	1.239	213.904
4.	Grîu cumpărat de domn şi trimis la Constantinopol	—	175.000	250.000	300.000	350.000	325.000	175.000	1.575.000
5.	Orz	107.383	45.444	94.100	25.572	15.238	11.780	8.304	307.821
6.	Seu	139.260	196.132	233.157	177.986	152.173	52.175	166.025	1.116.908
7.	Unt de vacă şi oaie	19.451	30.448	8.994	4.779	9.499	7.370	11.466	92.007
8.	Brînză	118.424	156.178	83.922	43.965	46.731	61.682	117.900	628.802
9.	Miere de albine	22.086	24.677	52.100	30.826	16.588	3.143	24.629	174.049
10.	Oi	390.000	390.000	390.000	390.000	390.000	390.000	390.000	2.730.000
	TOTAL PIERDERI (lei)	1.357.312	1.480.601	1.880.901	1.668.995	1.407.321	1.804.690	2.062.581	11.662.401

*) Arh. St. Iaşi, Documente, P. 588/89.

Am calculat acest tabel pornind de la următoarele pierderi consemnate în documentul citat :

— grîu de vară şi de toamnă — 25 piaştri (lei) pe chila de Galaţi (308 kg.)
— orz — 4 piaştri pe chila de Galaţi
— grîu arab — 3 piaştri pe chila de Galaţi
— seu — 20 parale (1/2 lei) pe ocă
— unt de vacă — 20 parale pe ocă
— unt de oaie — 10 parale pe ocă
— brînză — 20 parale pe ocă
— miere — 3 piaştri pe vadră (adică 12 parale pe ocă). Din greşeală, în doment se indică o pierdere exagerată, de 3 piaştri pe ocă.
— oi — 6 piaştri pe bucată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DER ÖKONOMISCHE RAPORT ZWISCHEN MOLDAU UND OTOMANISCHE—REICH UNTER JAHRE 1774 UND 1829

Zusammenfassung

Der Verfasseur analysuit, im erste Teil, eine Reihe von Dokument aus erwähnte Periode, durch welche versucht hat, die ökonomische Verbindlichkeit Moldau angesichts Otomanische Reich reglementiert.

Aus dem zweite Teil resultiert das der Sultan diese internationale Vertragen hat nicht respektieren und Ökonomie Moldaus hat viel erleiden gehabt, wegen diesem Grund.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CÎTEVA DATE ISTORICE DESPRE SATUL ODOBEȘTI (JUDEȚUL BACĂU)

de ELENA ARTIMON

În articolul de față ne propunem să prezentăm un document [1] deosebit de semnificativ pentru evoluția istorică a satului Odobești [2].

Satul Odobești se află situat pe versantul vestic al dealului din care izvorăște pîrîul Tutovei. Este un sat vechi, răzășesc, menționat documentar pentru prima dată la 2 august 1414, cînd „Alexandru cel Bun — voievod, dăruiește lui Toader Pitic și fratelui său, Dragul, satele unde a fost Veriș Stanislav,...“ [3].

O altă mențiune documentară apare la 1436 septembrie 19, cînd Ilie și Ștefan voievozi dăruiesc lui Dan Mesehnă satul Ruja Petru și satele Virișești ... toate cu hotarele lor vechi [4].

Satul cunoscut în secolul XV sub numele de *Virișești* se va numi în secolul al XVI-lea *Vereșani*. În această perioadă (secolul XVI), la 29 martie 1546, Petru Rareș voievod, dă și întărește nepoților lui Ion Odoabă, Mărgelat, Mărița, Anușca și Sofica, ocină și moșia, pe care bunicul lor o cumpărase în timpul domniei lui Ștefan cel Mare de la Dan Mesehnă, un sat la Cobîle, anume Vereșani, unde a fost Vereș... [5].

Satul, cumpărat în timpul lui Ștefan cel Mare de Ion Odoabă de la Dan Mesehnă [6], se va numi mai tîrziu Odobești, denumire sub care apare începînd din secolul al XVII-lea.

În documentele din secolele XVII, XVIII și XIX apar menționați o serie de martori din Odobești [7].

---

1 Documentul achiziționat de la locuitorul Gh. Cristea din Odobești, județul Bacău, se află inventariat la nr. 128 în colecția Muzeului de istorie din Bacău. În aceeași colecție se află și documentul ce se referă la satul Vereșani, numit mai tîrziu Odobești și care a fost emis de Petru Rareș la 29 martie 1546.

2 Satul Odobești, aparținînd înainte ținutului Roman, face parte astăzi din comuna Secueni, județul Bacău.

3 *Documenta Romaniae Historica, A, Moldova*, București, 1957, vol. I. doc. 37, p. 52-53.

4 *Ibidem*, doc. 163, p. 227-229.

5 *Documente privind istoria României, A, Moldova*, veacul XVI, București, vol. I, doc. 393, p. 430-431 ; I. Caproșu în *Studii, revistă de istorie*, nr. 5, 1970, Edit. Acad. R.S.R., p. 965-967.

6 *Ibidem*.

7 *Catalogul documentelor moldovenești*, București, vol. II, doc. 1184, p. 248-249 ; doc. 2247, p. 432 ; vol. III, doc. 1058, p. 235 ; doc. 1178, p. 261 ; doc. 1273, p. 280 ; vol. IV, doc. 1964, p. 433.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nota noastră prezintă un document de judecată emis de domnitorul Mihai Grigorie Sturdza, la 28 februarie 1840 în orașul Iași. Scris în limba română cu alfabet chirilic, documentul se referă la judecoarea de către divanul domnesc a neînțelegerilor dintre răzeșii din neamul bîrsănesc și matieșesc și răzeșii din neamul crestavițăsc pentru niște părți din moșia Odobești.

Considerăm interesantă publicarea acestui document în transcriere, mai ales pentru faptul că în acest act din secolul al XIX-lea martorii aduc în fața divanului domnesc o serie întreagă de acte și zapise din care reiese evoluția istorică a existenței acestui sat răzășesc, începînd cu veacul al XVI-lea.

Dăm mai jos transcrierea documentului

Cu mila lui Dumnezeu noi Mihail Grigorie Sturdza voievod domn Țării Moldovei

Domnescul nostru divan prin anaforaua din 8 a trecutei luni ghenar anul curgător 1840 septemb(rie)... 32. Au adus la știința domniei noastre că între răzeșii neamului bîrsănesc și matieșăsc și între răzeșii neamului crestavițăsc urmînd pricină de judecată după pretențiile celor întîi asupra celor din urmă, pentru niște părți din moșia Odobești la trecutul an 1832 sepsemb(rie). Prin jaloba ce au dat către desființatul divan giudecătoresc Vasile Cîrlan vechil, spătar Iancu Ralet, sărdar Sava Corne, comis Grigori Morțun, stolnic Petrache Velisarie, i stolnic Dimitrie Sacară, i Iordachi Istrati și Toma Paleri au arătat că pentru împresurarea părților ce le fac pîrîții din numita moșie Odobeștii din anul trecut 1831 stăruiam ca să între în giudecată și ei. Prin feluri de chipuri toți prelungim și că pricina ar fi cercetată la fața locului de răposatul comis Teodor Goroveiul după porunca fostului domn Ioan Sturdza din anul 1826 noiemb(rie) cerînd ca giudecata după mărturia comisului Goroveiul și altor dovezi să li să scoată părțile lor de sub împresurare. Care jalbă îndreptată fiind giudecătorii de Roman spre ai da legiuitul curs a ceea după primire ei făcînd legiuită chemare feților prigonitoare și după îndestulă peripiscă urmată la 25 septemb(rie) anului trecut 1833 au luat pricina în tratare prin înfățoșarea îmbilor părți și prin jurnalul ce au încheiat însămnează că din dovezile înfățoșate și răspunsurile îmbilor părți deși pîrîții crestavițăști s-au sălit a să întemeia pe cercetare scrisorilor urmate în anul 1812 (mart(ie) 26 de răp(osatul) vornic Ioan Tăutul fiind paharnic sprijinită ? și cu carte divanului din aceeași vreme. Dar însă văzîndu-să nemulțămire din partea giudecătorilor prin jalobi și porunci gospod și cercetare urmată la stare locului la 1827 mart(ie) 10 de către răp(osatul) căminar Teodor Goroveiul cu carte de blăstăm cînd atunce s-au alcătuit și schiță de neam.

Giudecătoria își dă socotință că moșia în temeiul spiței înfățoșată pe carte de blăstăm și doouementurile arătate în scrisorile pîrîților și a jăluitorilor, urmează a să împărți întîi în două : adică jumătate de sat partea de gios a Măriței și a lui Mărgilat frați, care Măriță fiind stearpă din veche parte ei și a lui Mărgilat : unindu-să la un loc pe jumătate de sat s-au împărțit pe șapte fii a lui Mărgilat și anume preotul Mihăilă, preotul Roșca, Constantin Băhniș, Cerbu ginerele lui Mărgilat, Toader Toma vornic și Anastasia fii

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lui Mărgilat, din care pîrîții, neamul Crestaviților baștina lor li să cuvine a șaptea parte dovedindu-să că ei curg dintr-o altă Mărița, fata lui Toader, ce au fost feciori bătrînului Mărgelat iar nu din Mărița sora lui Mangelat și toți ceilalți frați cîte o a șaptea parte, iar Toma Vornic fiind că pe lîngă o a șapte parte baștina lui din partea de gios au cumpărat cealaltă jumătate de sat. Partea de sus cu zapesele arătate în scrisorile jăluitorilor și în scrisorile pîrîților care și el fiind sterp, partea lui cu scrisoare din octomb(rie) 3 în scrisorile pîrîților o face danie nepoților săi lui Gavril și Andrei feciorii lui Ștefan Bărsan, nepoții Nastasiei, fetei lui Mărgelat a căror părți pîrîții Crestaviților au vrut ai trage în partea lor, adică parte lui Andrei cu zapisul din 7189 (1681) iunie 3 arătat în scrisorile lor, însă, nu s-au putut agiuta pentru că partea acelui Andrei cu patruzeci și patru de ani de mai înainte să află vîndută preotului Mateiaș, din care curg jăluitorii cu zapis din 7145 (1637) săptemb(rie) 13 arătat în scrisorile jăluitorilor întărit și prin carte domnului Racoviță din 7226 (1718) decemvrie 31. Căminar Gorovei prin mărturia sa au socotit că un zapis din aceste să rămîie rău și giudecătoria încuviințază a rămîne temelnic zapisul de cumpărătură a preotului Mateeș, spriginit cu carte domnului Racoviță, iar a pîrîților să rămîine răsuflat și cu zapisu din 7148 (1640) arătat. Toma Mărgilat, căminar Gorovei, au vrut a trage și partea lui Gavril brat Andrei care zapis nici l-au arătat acum la cercetare, ce au făcut pe carte de blăstăm, au dovedit partea lui Gavril nevîndută, precum și pentru o a șaptea parte, partea Cerbului, Zăt Mărgilat ce au avut fiu pe Simion Cerbu pe care o cere pîrîții cu zapis din 7194 (1686) că ar fi fost cumpărată de strămoșii lor Dumitrache și Toador Căpitan de la un Constantin și Maria, fata lui Cherasăm Cerbu și de la Ana, soția lui Gheorghe sîn Simion Cerbu, Toma Paler cu ai lui curgătorii din acest bătrîn, s-au întîmpinat întîi cu spița acestui bătrîn Cerbu din moșia Vivorenii, ținutul Tecuciului, făcută la 1814 avgust de dumnealui logofătul Costachi Conachi pi carte de blăstăm iscălită de răzăși și de dumnealui în care nici un nume de acela ci să văd scrisorile ci să află... și altele cu o mărturie a răzășilor de Odobești cuprinzătoare ca la giudecată ce au avut la Divan cu pîrîții Crestaviților. Fiind logofăt mare, răposatul logofăt Grigoraș Sturza, scoțînd ei acest zapis în neființa curgătorilor din acest bătrîn, l-au dovedit rău și acel zapis nici îl scot ci altul carele l-ar fi făcut ei în urmă rămîind dar să-și de dovadă și spiță căci cu acel zapis nu pot să cuprindă ei întreagă a șaptea parte. Cetferti parte dintrînsa, dacă i să vor da dovadă. Cu care socotință pîrîții rămînînd nemulțumiți au apelarisit pricina la divanul Țării de sus iar acela după primire de la ei, văzînd că pricina este îngrădită cu actul divanului din 1812 decemb(rie) fără a intra în mai departe lucrare, au pristavilisit de la Divanul Domnesc pe lîngă raportul din 26 iunie a anului trecut 1835. După primire căruia prin două clasificații sorocindu-să căutare aceștii pricini și după îndestulă peripiscă urmată jaloba primită de la fețile ce fac parte în acest proțăs la 18 decemb(rie) trecut s-a luat pricina în tratare întru stăruire de față în presutvie a lui Vasile Cîrlan, vechil din partea stolnicului Dimitrie Săcară, Leitenantul Morțun, a dumnealor spătar Iancu Ralet, sardar Sava Corne, stolnic Petrache Velisarie și alții ai lor, toți jăluitori cu pretenție asupra Crestaviților iar din partea pîrî-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţilor Crestaviţăşti, numai doi vechili, Mihalache Ciupercă şi Ioniţă Lăhăceanu în nefiinţă.

Celorlalţi trei vechili ce mai sînt cuprinşi prin vechime şi în nefiinţă, a dumisale spătarului Antohesculuí carile face parte în pricina cu Crestaviţăştii, cari însăşi n-au urmat a veni spre înfăţoşare pe temeiul articolului 371 din regulament. Încît priveşte pe acei ce n-au fost de faţă cercetîndu-să pricina şi cerîndu-să de la pîrîţii Crestaviţăşti actul propus de divanul de apel. După care au intrat pricina în cercetarea domnescului nostru divan, l-au înfăţoşat în pricină fiind din 1812 martie 6.

Cuprinzătoare de cercetarea făcută de răposatul vornic *Ioan Tăutul* făcînd pehenie a scrisorilor moşiei Vereşanii la Cobîle ce să numeşte acum Odobeştii, la ţinutul Romanului, care moşie după un ispisoc a domnului Petru voievod din 7054 (1546) martie 9 tălmăcit de Evloghie Dascălul s-au împărţit în două la nepoţii lui Ioan Odobă adică : giumătate satul ce din gios lui Margelat şi surorii sale Măriţăi, iar giumătate satului cel din sus Anuşcăi şi surorii sale Soficăi care moşie să stăpîneşte de neamurile mai gios arătate, adică Neculai Hriste, Miron Criste, Ioniţă Hriste şi alţii ai lor ce să trag din Gheorghe sîn Criste, Toader Mandre, Savin Cristavet, Mihalache Ciupercă, Andrei Micuţ, Mihalache Popa, David Cristovăţ, Ioniţă Ziera, Neculai Cristaveţ, Vasile Cojocariu., Toader Cojocariu şi alţii ai lor, neamul Crestaveţăsc Vasile Halău, Constantin Halău, Gavril Halău, căpitan Ştefan Rogoz, Ioniţă Luca, Trofin, Nicoară şi alţii ai lor neamuri mătieşăsc Gavril Ciure, Vasile sîn Toader Diaconul, Toader Răpailă, Gheorghe Zăt Brăescu şi alţii ai lor ; neamul moisăştilor Ioan Chelău. Gheorghe Lăhăceanu, Costantin Muntereţ şi alţii ai lor ce să trag din neamul motoineştilor, Dimitrache Dorobăţ, Iany Dorobăţ, Andrei Ioniţă, Mihalache Popa şi alţii ai lor ; neamul bîrsănesc, Ioan Andrei, diac. din Roman... din partea sa şi din partea lui Toader Dinga postelnicul. Arătîndu-să prin acea cercetare şi scrisorile ce au înfăţoşat fieştecare din aceste neamuri de răzăşi iar mai gios toţi în ace cercetare la 1813 decemb(rie). Urmează oarte divanului cuprinzătoare de giudecată ce au avut Ioan Andrei diac cu răzăşii de Odobeşti pentru părţi din ace moşie prin care să arată că înfăţăşîndu-să amîndouă părţile în Divan s-a văzut că toate pricinile ce au fost atît între răzăşi, ei înde ei, cît şi între numitul diac şi între răzăşii şi acei neviind cu ţădula divanului, fiind rînduiţi la paharnicul Ioan Tăutul, au cercetat foarte cu amănuntul toate scrisorile a tuturor. Precum prin cercetare se arăta în giudecata de la 1810, iulie 17, ce au făcut între neamul Matieşesc şi între un preotul Toma prin care se dedise giumătate de sat din numita moşie neamului Mătieşesc întemeindu-să pe o carte ce au arătat neamul matieşesc de la domnul Mihai Racoviţă voievod din 7226 (1718) decemb(rie) 31, cînd la ace giudecată nefiind toţi răzăşii de faţă şi nevăzîndu-să alte scrisori, adică zapisă de vînzare de la neamul matieşăsc către alte neamuri, mai înainte de acei carte domnească şi după arătarea lor acele părţi ce era vîndute mai înainte să cuprinsăsă toţi în acea carte domnească de încheiere. Giumătate de sat după scrisorile ce s-au văzut de paharnicul Tăutu care sînt arătate în ace cercetare sau cunoscut greşită acea carte de giudecată ce să dedesă la neamul matieşăsc, care luîndu-să din mîna lor s-au şi rupt. Şi fiindcă între şase neamuri de răzăşi ce să află stăpînitori în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

această moșie care sînt arătate mai sus nici o luminare alta nu s-au putut afla ca să să știe de la ispisocul domnului Petru Voievod acel din 7054 (1546) martie 9 cum și în ce chip le-au fost curgere neamului. Nu rămîne a să face altă strămutare între stăpînii lor fără numai să să urmeze tot după cum s-au urmat și pînă acum după dare de seamă a tuturor. După aceasta luîndu-să sama și scrisorile ce au arătat numitul diac, s-au văzut că intrarea lui în numita moșie a fost întîi cu un zapis de schimbătură din 1810 decemb(rie) 10, de la un Toader Dinga postelnicul. Și scriosrile ce au dat acel s-au cunoscut meșteșugite și nedrepte cu care chip stăpînire nu au avut. Adică cele mai temeinice socotindu-le două zapise, unul din 7255 (1747) august 23 de la un Serafim Monah sîn Popa... Mihăilă Luminița și altul din 7256 (1748) mai 17 tot de la acel Serafim călugăr ce să numește brat, popii lui Ioan din Odobești, sîn fetei popii lui Luminița care curat au dat înțălegere lor de pe adevărată, pentru că cum au putut în curgere de opt luni să să facă și ficior popei lui Mihăilă Luminiță și nepot de fată. Apoi și celelalte învoieli ce au făcut numitul în ce mai în urmă cu anii, din răzăși, s-au cunoscut iconomicoasă și neadevărate și cu totul străin de numita moșie rămănînd că numitul diac să-și ieie înapoi de la acel Dinga ceea ce vor fi dat. Iar pentru alte cumpărături ce au mai cumpărat numitul diac de pe la alți răzeși, măcar că cei nevînduți îi dădesă zapis ca să-i întoarcă toți banii ce le-au și luasă cu împrumutare de la stolnicul Iordache Barbovschi, pe care bani în urmă nevrînd diac să-i primească. Și asămenea nevrînd ai primi și stolnicul Iordache, s-ar fi pricinuit răzeșilor multă păgubire după cum prin jalba lor arată s-au hotărît pe la giudecată ca după ce se va face de isnoavă hotărîtură și alegerile moșiei după stăpînire ce au avut pentru cîți stînjeni se vor dovedi că au avut acei vînzători să dee răzeșii acei nevînduți bani numitului diac și acei stînjeni să rămîie în stăpînirea lor. Iar pentru cît vor fi vîndut mai mult decît au dat să-și caute numitul diac cu acei vînzători și așa însuși numitul diac rumpînd zapisul ce luase de la răzăși pe suma de patru mii șase sute zece lei, așa rupt l-au dat în mîna răzășilor, iar pentru dobînda ce le-au luat mai mult stolnicul Iordache Barbovschi cum și pentru șapte sute lei ce au luat neamul mătieșăsc după giudecata aceea greșită de sus arătată, să să scrie carte domnească către ispravnici ca să cerceteze și să împlinească. Drept aceea în șasă mărturii asămenea ce s-au dat către . . . cu șasă neamuri ce stăpînesc numita moșie s-au trecut asămenea și hotărîre giudecății ce s-au făcut în Divan în privirea căruia acestui de mai înainte a divanului înfățoșat de părîții Crestaviățăști prin care pe temeiul împărțelii făcută de vornicul Tăutu, atunci paharnic, potrivit cu scrisorile cele a aceei vremi sau înfățoșat din partea a șase neamuri, între care este și neamul mătieșăsc s-au hotărît cum trebuie să stăpînească toate acestea șase neamuri în arătata moșie Odobești, primind atunci de la giudecată toate părțile cîte o asămene mărturie de la paharnicul Tăutu. S-au trecut și hotarele giudecății spre a să urma întocma stăpînirea fiștecăruia neam cu care hotărîri de atuncia pe temeiul dovezilor înfățoșate s-au oborît și pretenția matieștilor care cer într-acea giumătate din această moșie după această hotărîre care, precum s-au arătat s-au dat cu mulțămire tuturor părților, primindu-și fiștecare cîte o asemenea lisă în stăpînire ne-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

clintită şi pînă astăzi în curgere de 26 ani, care hotărîre nici într-un chip nu să poate acum strămuta fiind primită de toate părţile cînd mai ales pe lîngă aceste de mai sus împrejurări pretenţia de astăzi a jăluitorilor să vede precurmată şi de paragrafie după aşezămîntul obşteştii adunări, pentrucă de la 1813 decembrie urmează actul divanului mai sus arătat şi pînă în 1826 cînd să vede pornit ce întîi reclama'ie din partea jăluitorilor, sînt trecuţi în mijloc treisprezece ani şi această reclamaţie din 1826 fiind numai o jalobă cu carte de cercetare care nu să vede că s-au avut vreo lucrare nici să poate lua de vreun temeiu. Aşadar domnescul nostru divan şi după o împregiurare, şi după alta, cunoscînd că jăluitorii nu au nici un cuvînt de dreptate de a da prihănire actului din 1813, hotărăşte ca stăpînire tuturor feţelor ce fac parte în această moşie Odobeşti să să urmeze şi de acum înainte întocmai după hotărîrea divanului din 1813. Drept aceea domnia noastră în temeiul legii statornicite după noul aşezămînt, prin acest hrisov cu a noastră iscălitură şi pecete întărim hotărîrea mai sus prescrisă a Divanului domnesc spre veşnică curmare a proţăsului în temeiul articolului 364 din organicescul reglement urmînd întru acestă credinţă boierilor domniei noastre, mădulare, a divanului domnesc iscăliţi în anafora dumnealor : logofăt Costache Baci, vor(nic) Ioan Luca, vor(nic) Scarlat Miclescu, vor(nic) Lascăr Cantacuzin şi a candidaţilor îndeplinitori completului dumnealor Aga Manolache Radu, Aga Ilie Cogălniceanu şi spă(tar) Dumitru Bran pentru care poruncim dumitale vel logofăt a dreptăţii şi cavaler Neculai Canta, ca prin locul cuviincios să aducă întru întocmai îndeplinire hotărîrea arătată. Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul Domniei, în oraşul Ieşii, în anul al şaselea al domniei noastre.

Anul 1840, luna februarie în 28 zile. nr. 34.

Original (54×38 cm.), sigiliul domnesc aplicat în tuş roşu, iscălitura domnului în monogramă cu tuş negru şi iscălitura şefului departamentului secţiei dreptăţii.

QUELQUES DATE HISTORIQUE DU VILLAGE DE ODOBEŞTI (DÉP. DE BACĂU)

Résumé

L'auteur présent un document du jugement émis du prince de la Moldavie, M. Gr. Sturdza à 28 februarie 1840 dans la ville d'Iassy.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANUL 1877 REFLECTAT ÎN MEMORIILE ÎNVĂȚĂTORULUI VASILE IFTIMIU

de GEORGETA POPOVICI

Lupta dusă secole de-a rîndul de poporul român pentru cucerirea libertății și a independenței naționale, pentru scuturarea jugului otoman, se încheie odată cu sfîrșitul războiului din 1877-1878 și a păcii care-i succede. Independența cîștigată pe cîmpul de luptă devine realitate istorică.

Participarea românească la războiul ruso-turc din 1877-1878 constituie un capitol important al luptei de eliberare de sub suzeranitatea otomană, purtat de țările din Peninsula Balcanică, de participare eroică, entuziastă. Aportul material și moral al întregii națiuni române la acest război este imens.

Istoria războiului de independență, fie că este tratată din punct de vedere al politicii interne sau externe, fie al strictei sale desfășurări, nu poate omite aspectele social-economice ale participării unanime a întregului popor la susținerea lui. Presa românească și străină, numeroasele memorii de război, jurnalele de operațiuni, actele oficiale, documentele militare sau administrative, studiile cu caracter militar sau istoric apărute concomitent cu războiul sau imediat după încheierea lui, în mod unanim relevă adeziunea entuziastă a întregii națiuni române, gata „de orice jertfe pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și sîngele ei libertatea și neatîrnarea“ [1].

În fiecare oraș se constituie consilii de rechiziție pentru armată, comitete pentru susținerea frontului. Se organizează serbări, reprezentații de teatru, loterii, liste de subscripție [2]. Cu banii strînși se cumpărau cojoace, căciuli, tutun și altele „pentru a face mai ușor traiul soldatului român intrat în foc“ [3].

Sînt numeroase exemplele celor care, asemeni învățătorului D. Videanu din Tescani-Bacău [4], donează o parte din salariul lor, însoțindu-și gestul de explicații înalt patriotice, precum scrisoarea sa din care spicuim „...cînd văd patria mea în pericol, ...cînd văd frații mei combătînd și luptîndu-se cu restricțiile cele mai severe pentru independență și salvarea

1 T. C. Văcărescu, *Luptele românilor din războiul din 1877-1878*, București, 1887, p. 61.
2 C. Radu, *Bacăul de la 1850-1900*, Bacău, 1906, p. 120.
3 *Ibidem*, p. 21.
4 *Documente privind istoria României, Documente privind războiul de independență*, vol. VI, p. 393.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

României, în fața unor asemenea grave evenimente ofer în profitul armatei o parte din salariul meu".

Mai puțin cercetată în lucrările mai vechi referitoare la război, mai puțin urmărită de studiile contemporane războiului, a fost „viața de toate zilele, ceea ce a simțit și suferit masa populației și cum i-a fost traiul" [5]. Din acest punct de vedere manuscrisul învățătorului Vasile Iftimiu [6] pe care-l publicăm în continuare ilustrează prin extenso, viața satelor românești din timpul războiului. Fie că sînt urmărite operațiile militare de pe front, la care participă regimentul 12 dorobanți, cum fac țăranii tutoveni, fie că sînt urmărite acțiunile militare la care iau parte regimentul 14 dorobanți sau unități ale regimentului 8 de călărași, cum au făcut cu siguranță locuitorii județului Bacău, viața satelor românești apare în aceste zile împovărată de grija pentru greutățile frontului, pentru durerile celor plecați în război. Fie că eroul este maiorul Constantin Ene, „viteazul băcăuan", care „a murit cu moarte de erou în strălucita luptă din-naintea Rahovei" [7] sau sergentul artilerist Vasile Radu, din satul Obîrșeni—Tutova, satul în care a trăit învățătorul Vasile Iftimiu, pentru noi rămîn la aceleași dimensiuni, de eroi ai luptei pentru independență. Sergentul Vasile Radu se numără printre primii răniți din această campanie în luptele de la sfîrșitul lunii aprilie 1877 [8].

În consemnările sale, învățătorul V. Iftimiu descrie, potrivit relatărilor combatantului Vasile Radu, lupta în care acesta este rănit. Descrierea este fidelă realității, tot așa o găsim consemnată în lucrarea „Istoricul războiului din 1877-1878". Mai tîrziu, învățătorul nu uită ca, la lecțiile de istorie a patriei, să folosească acest exemplu local, expresie a curajului și luptei pentru cucerirea independenței. Publicînd extrase din manuscrisul învățătorului V. Iftimiu avem convingerea că oferim imaginea și atmosfera satului românesc din timpul acestui război. Datele oferite de acest manuscris depășesc pe cele cuprinse în unele monografii locale, care se referă la perioada discutată, a căror autori sînt uneori, contemporani cu aceste evenimente [9]. Manuscrisul oferă date complete despre cei plecați din satul Obîrșeni pe frontul din Bulgaria și atmosfera în care se fac despărțirile dintre ostași și rude, cum înțelege învățătorul să contribuie prin poziția sa la „ridicarea moralului și patriotismului printre locuitorii satelor, în aceste zile de grea cumpănă". Cît a ținut această campanie învățătorul a scris celor de pe front scrisorile, pachetele, „gropurile" de bani. Rechizițiile care se fac sînt conforme cu nevoile ostașului român, dar nu toți înțeleg la fel să susțină frontul. De aceea apare vehement criticată atitudinea boierului Iorgu Radu din Obîrșeni care opunîndu-se rechiziției „nu se gîndea de loc la fiii patriei care erau trimiși departe spre a apăra și moșia lui și care

5 General Radu Rosetti, *Jurnalul de operațiuni al diviziei de infanterie de rezervă. 23 iulie 1877 — 29 iulie 1878. Manuscris inedit cu introducere și note de generalul Radu Rosetti, Cartea Românească*, București, 1929, p. XV.
6 Colecția Vasile Helsu, inventar nr. 821/156.
7 T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 33.
8 *Istoricul războiului din 1877-1878*, partea I, p. 115.
9 Vezi C. Radu, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

îndurau cele mai grele suferinţi, ca cele ale războiului". Evenimentele de pe front sînt urmărite cu interes. Presa este citată cu înfrigurare, ştirile de pe front nu sînt suficiente numai din scrisorile sosite rudelor. Manuscrisul mai cuprinde cîteva din producţiile lirice, populare mai ales, inspirate de acest război. Paginile afectate războiului din 1877-1878 se încheie cu întoarcerea acasă a vitejilor satului din „această campanie glorioasă din care a ieşit independenţa ţării şi Regatul României". Acest manuscris, pe lîngă datele mai sus prezentate, rămîne important pentru veridicitatea atmosferei patriotice care înflăcărase satele din România în timpul războiului de independenţă.

„N-am să fac eu aici descrierea războiului ruso-româno-turc din 1877-78, ci după cît îmi amintesc voi arăta numai partea relativă la satul meu, Obîrşeni, în timpul cît a durat acest război, şi rolul meu ca învăţător faţă de locuitori, cu această ocaziune, adică pe cît timp voinicii satului s-au fost dus departe, *spre a lupta pentru independenţa şi apărarea Patriei pînă atunci îngenunchiată* (s.n.). După legile de atunci, cum am mai arătat, învăţătorii erau scutiţi de „serviciul" militar şi deci noi am rămas la „vatră", ca să ne căutăm de şcoală... şi a contribui prin „poziţiunea" noastră la ridicarea moralului şi patriotismului printre locuitorii satelor, în aceste zile de grea cumpănă.

Încă de prin luna martie acest an '77, începuse concentrările Armatei Române. În aprilie, ruşii trecură Prutul în România şi se îndreptară spre Dunăre contra turcilor. Armata română se îndreaptă şi ea spre Dunăre, în partea de vest a ţării. Precum din toate satele ţării, de la munte, de la deal, din cîmpie etc., asemenea şi din Obîrşeni, plecase(ră) „curcănaşii" satului în frunte cu sergentul Anton Uşurelu, urmat de soldaţii Lazer Venin, Vasile Venin, Ion Gr. Uşurelu, Ion Pîrîu, Ion Onasă şi alţii de aici din Obîrşeni, precum şi din cătuna Pleşa. Dintre infanterişti permanenţi — după cît îmi amintesc erau duşi : Mihalache Crăciun, Ion Isac şi Tudorache Pîrîu ; iar dintre rezervişti fură concentraţi patru şi anume : sergentul artilerist *Vasile Radu* (s.a.) care pe la începutul lui mai 1877 cu tunul ce comanda din bateria de la Oltenita, a sfărîmat acoperişul unei geamii din Turtucaia şi a aprins multe clădiri ; dar şi el a fost rănit de o schijă de obuz turcesc, ce a explodat lîngă tunul său, producîndu-i o rană destul de gravă la spate aşa că l-a scos din serviciu. Iată deci primul rănit de la Oltenita, în războiul din 1877-78 — Vasile Radu — un erou al ţării şi fala satului Obîrşeni. După ce el a stat un timp oarecare în spital, pînă ce i s-a cicatrizat rana, a fost concediat şi a venit acasă, unde fu întîmpinat cu multă bucurie de soţia sa, părinţii săi, rudele sale şi de to'i locuitorii satului ; iar eu — învăţător — i-am strîns mîna cu căldură, felicitîndu-l pentru faptele sale vitejeşti şi de atunci încoace la lecţiunile de istoria naţională şi mai ales la lecţiunile războiul pentru independenţă, veteranul sergent Vasile Radu mi-a servit totdeauna ca model de imitat la explicările ce făceam elevilor din şcoala mea pentru dezvoltarea sentimentului naţional şi a datoriilor către Patrie. Al doilea rezervist concentrat a fost Neculai I. Grăjdeanu pare-mi-se soldat artilerist. Al treilea, Mateiu Grăjdeanu, brigadier călăraş şi al patrulea, cumătrul meu, Ion Harabagiu. Dintre „călăraşii cu schimbul" de aici din Obîrşeni mi-amintesc că au luat

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

parte în campania 77-78 brigadierul Tudorache Chiriac şi soldatul Tănase C. Ieni, fiind amîndoi în activitate.

La plecarea voinicilor de acasă, mamele, soţiile şi surorile le umpleau traista cu tot ce le trebuia ca schimburi şi de-ale mîncării (pînă ce vor intra în porţie) şi apoi îi petreceau o bună bucată de drum în plînsete şi bocete întocmai ca după morţi ! Dar voinicii noştri nici nu se sinchiseau de plînsetele şi bocetele celor ce-i petreceau, ci roşi la faţă şi cu voie bună de odată izbucneau în vesele chiote şi cîntări de despărţire, de se zgududuiau toate văile pădurei Obîrşeni şi voioşi ca la nuntă se tot duceau înainte. S-au dus fiecare pe la trupele lor şi de acolo tot mai departe, spre hotarul ţării ameninţat de duşmani.

— Concentrarea Armatei Române în campania 1877-78 a ţinut cam vreo 16 luni. În acest timp de multe, de toate aveau nevoie ostaşii noştri şi mereu cereau părinţilor prin scrisori ca să le trimită ba albituri, ba bani de cheltuială, ba măcar să le scrie ce mai e pe acasă şi cum se mai află toţi ai lor ! Pe atunci într-o comună rurală nu se prea găseau, afară de învăţător şi notar, cine să facă scrisori, colete poştale, gropuri de bani etc., şi de aceea, cît a ţinut această campanie nu era zi în care să nu fiu ocupat cu asemenea scrisori, pachete etc. şi îi mulţumeam pe toţi cu cea mai desăvîrşită bunăvoinţă. Cît am fost însă în vacanţa de vară a anului 1877 la Grăjdeni, asemenea corespondenţe, de voie, de nevoie, trebuia să le facă notarul (Petru Francescu), cînd însă la septembrie am venit în Obîrşeni şi am redeschis şcoala, atunci din nou am fost asaltat de părinţi, mame, soţii, ori chiar rude de-ale ostaşilor noştri şi nu numai din Obîrşeni ci şi din cătunul Pleşa...

Şi tot aşa i-am servit în tot timpul „campaniei", ba încă în lunile mai şi iunie ale anului 1878, veneau la gazda mea şi stăruiau să mă scoale încă de la ora 4 dimineaţa, rugîndu-mă să le fac scrisorile, căci ziceau — mamele şi soţiile — că numai dimineaţa au timp de venit, că mai apoi pleacă la munca cîmpului, care nu le dă răgaz. Şi eu mă sculam bucuros şi cu credinţă că fac şi eu un mic sacrificiu pentru aceia ce erau duşi pentru a-şi sacrifica chiar viaţa pentru Patria în primejdie.

*
* *

Frate-meu Ghiţă era acum în clasa a IV-a a seminarului din Ismail. El îmi trimite o scrisoare cu data de 1 mai 77, prin care îmi făcea cunoscut că ministerul de culte a dat ordin ca la toate şcoalele din oraşele de pe malul stîng al Dunării să se înceapă imediat examenele ca apoi să se închidă şcoalele de teamă ca să nu fie bombardate acele oraşe de „Monitoarele" turceşti de pe Dunăre. Prin altă scrisoare, cu data de 26 mai, din Galaţi, îmi face cunoscut că a terminat examenul de absolvirea Seminarului...

*
* *

Armata noastră în 1877 avea multe lipsuri, nu ca acum în 1914 (an în care îşi scria memoriile înv. V. Iftimiu s.n.), cînd e atît de bine echipată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Atunci în primul loc avea nevoie de arme, după cum glăsuia și cîntecul următor

Fiii României, flăcăi tot de frunte
Șoimi de prin Carpați
Dunărea cea lată pe-o îngustă punte
O trec înarmați
E bătaie mare
Lupta e-nturbare
Și-un glas detunînd
S-aude zicînd
Arme căutați
Arme ne mai dați.

Și în adevăr, de arme era mare nevoie, pentru care se formară comitete în toată țara și prin liste de subscripții se strînseră sumele necesare. La Obîrșeni am contribuit și noi, după putere, dîndu-ne obolul nostru, în acest scop atît de patriotic.

Moșu Constantin, primarul nostru, își bătea capul cu poruncile pentru rechiziții. Avea ordin să recheziționeze din comuna lui, de la marele proprietar Gheorghe Radu, o vacă și mai multe putini cu brînză. Primarul se duse la „boier", la Dealumare ca să-i facă cunoscută aceasta. Primarul veni acasă fără rezultat și raportă subprefectului. Subprefectul dete din nou poruncă strașnică ca să rechiziționeze cu forța, conform legii. Iată deci cum se găsea un proprietar mare care pentru niște absurdități nu se gîndea deloc la „fii Patriei", care erau trimiși departe spre a apăra *moșia lui* și care îndurau cele mai grele suferinți, ca acele ale războiului.

...Prin lunile mai și iunie 1877, întocmai ca și în anul precedent 1876, ploile nu mai conteneau... Aceste inundații — după cum citeam prin jurnale — îngreuiau foarte tare mersul și operațiunile armatelor rusă și română.

— Asemenea, mai de cîte ori mă duceam la Bîrlad aveam ocazie de a vedea trecînd „armata rusească" care venea pe drumul mare de la Epureni, Popeni dinspre Prut și treceau înainte prin Bîrlad și apoi mai departe, peste Dunăre. Odată am și admirat trecînd pe străzile Bîrladului un corp (se zicea că sînt grenadieri din garda imperială) de elită. În frunte generalul — un om herculesc — călare pe un cal alb superb — ce eu în viața mea de pînă acum (1914) nu am mai văzut un al doilea, mai mare și mai frumos ! Apoi toți soldații, precum și caii lor din acel corp părea că sînt aleși toți unul și unul, de nu-i puteai deosebi unul de altul. Lumea sta ticsită pe trotuare, privind și aclamînd acel mîndru corp de oaste, ce părea a fi de cele din „poveste" și atît de mulți de părea că n-au să se mai mîntuie... și tot nu te mai săturai privind la ei... și îmbrăcămintea lor albă, sclipitoare și la sulițele lor cele lungi. Cîți dintre acei (ce vedeam) se vor mai fi întors înapoi... săracii ? !

*
* *

...petreceam și noi timpul ba cu una, ba cu alta, dar mai cu seamă cu diferite cîntece „războinice" ce erau la ordinea zilei și din care notez unul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aici, ca cel ce, pe atunci, îmi era cel mai plăcut din toate, iar cuvintele mi-au fost aduse de frate-meu Ghiță. Iată-l :

I. Oștile stau față-n față
Strînse-n cîmpul de război
Lupta-aproape e să-nceapă
Lupta crîncenă de-apoi.

II. Astăzi Patria ne cheamă
Pentru ea ca să luptăm
Cată dar iubită mamă
Orice dor noi să uităm

III. Iar cînd vestea morții mele
Pîn la tine va sosi
Să străbați munți și văicele
Trupul meu spre a-l găsi.

IV. Ca să-l afli te oprește
Și te-ndreaptă către cer
În ăst loc vor fi cu mine
Toți acei ce-n luptă pier.

Și cu cîtă duioșie și lacrimi ascultau acest cîntec mamele care aveau băieți plecați la război !

...Cînd locuitorii și Obîrșenii și cei din Pleșa (aceea ce aveau fii în război) m-au văzut că m-am înapoiat în comuna lor, nu mai puteau de bucurie, căci de-acuma — după cum ziceau ei — are iarăși cine le face scrisori la băieții lor și cine le mai spune vești din război „după jurnale", „monitorul oficial", etc. Și în adevăr că acum războiul era interesant în gradul cel mai înalt și toți așteptau vești cu inima palpitîndă și cu cea mai mare nerăbdare. Se știe că armata română a trecut Dunărea la 22 august '77, după care au început luptele din jurul Plevnei. Acum toată suflarea română din țară avea gîndul, dorul și inima ațintite într-acolo ! Eu aproape zilnic dădeam prin diferite ocazii, de mi se cumpăra și aducea de la Bîrlad jurnale dintre care erau pe atunci ca „Românul" „România liberă", „Războiul" și altele... sătenii alergau cu zecile spre a afla vești de pe „cîmpul de război", cu toate că și de la fiii lor primeau vești și scrisori cît mai des. Interesul pentru vești a crescut cu deosebire la finea lunii august (30) cînd cu luptele de-nprejurul Plevnei și cu seamă cu asalturile de la Grivița unde „curcanii" noștri și toată armata română au făcut minuni de vitejie. Atunci părinții, soțiile, frații, etc., ai celor duși acolo, zilnic veneau la mine și cu mult interes și nerăbdare mă întrebau că ce vești au mai adus jurnalele despre război, ce regimente au mai intrat în lupte, cine sînt învingătorii sau învinșii și altele și altele, ca unia ce erau cu groaza în inimă pentru feciorii, soții ori frații lor care au intrat sau vor intra în focul ucigător !

Și tot așa într-o grijă mare o duceau toți, nu numai aceia ce aveau duși pe cei rupți din inima lor, ci oricare român care cu mare înfrigurare aștepta tot vești bune, pentru ca să căpătăm odată mult dorita „Indepen-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

denţă". Şi pe cînd „Fiii României" se luptau ca leii ca să ne capete independenţa şi mărirea patriei, poeţii noştri şi mai cu seamă genialul Alecsandri compunea la versuri, hore, ode şi alte scrieri, prin care se imortalizează virtuţile ostăşeşti ale soldatului român, cu ocazia acestui război din 1877. Între alte multe, de asemenea hori mi-aduc aminte de una, (Hora de la Griviţa), care cu mult foc o cîntau lăutarii şi toată suflarea românească de pe atunci.

Dar şi altele ca Hora de la Plevna, a Rahovei, a Smîrdanului, etc. şi care parcă vibrează şi acum în inima mea, amintindu-mi entuziasmul cu care le cîntam, noi aceia luam parte cu „sufletul" la desfăşurarea marelor evenimente pentru patrie.

În sfîrşit, încetul cu încetul, dar cu mari suferinţi mai cu seamă din cauza grozavii nevoi din 1877-78, furia războiului începe a se potoli şi se domoliră cu totul după „capitularea Plevnei" dar mai cu seamă după aceea a Vidinului, în ianuarie 1878. Acum toată lumea românească respira uşurată, deşi cei doriţi care mai rămăseseră-n viaţă mai aveau să mai stea încă cîteva luni, cu arma la mînă !

Se anunţase ziua cînd regimentul de dorobanţi trebuia să sosească cu trenul în gara Bîrlad. Întreaga populaţie a oraşului trebuia să le iasă înainte şi să-i primească ca pe nişte adevăraţi viteji. Noi, învăţătorii, în înţelegere cu revizorul şcolar hotărîsem ca să suspendăm şedinţele pentru acea zi şi să asistăm în corpore la primirea „curcanilor" din judeţul Tutova. Pe la ora 9 a.m. ne duserăm la gară. Aici, atît pe peron cît şi în dosul gării, spre oraş, era o mare de capete omeneşti, căci nu erau numai locuitorii oraşului ci şi mare mulţime şi din judeţ, părinţi, soţi, fraţi, rude şi cunoscuţi de-ai voinicilor ce se reîntorceau de pe cîmpul de glorie şi pe care îi aşteptau cu cea mai mare nerăbdare. Eu, cu vărul Toader şi cu dascălul Ştefan Costăchescu, la care stam în gazdă — fiind acum dascăl la Bîrlad — ne ţineam strîns uniţi, ca să nu ne răzleţim unul de altul, prin cea mare mulţime. Sosi ora 10, trenul intră în gară, mulţimea izbucni în urale, muzica gărzii civile intonă imnul de primire, entuziasmul era în culme ! Dorobanţii în frunte cu ofiţerii, încep a descinde din vagoane şi a trece în dosul gării spre oraş ca apoi să se aşeze pe compănii şi în coloane de marş pentru intrarea triumfală în oraş. La un moment dat ostaşii cu mulţimea se amestecară. Fiecare căuta cu ochii aprinşi ca să vadă pe fiinţa iubită ce aştepta... Atît eu cît şi prietenul meu dascălul Ştefan căutam cu privirea pe iubitul şi doritul nostru sergent Anton Uşurelu, fiul gazdei mele de la Obîrşeni, dar nu-l găseam, deşi puneam ochii pe galoanele a zeci de sergenţi. Numaidecît întîlnim pe curcanii Gheorghe Tănase, , Ion Gr. Uşurelu şi alţii şi după ce le urăm „bun venit" îi întrebăm numaidecît de sergentul nostru A. Uşurelu, ei ne spuse că a fost bolnav, dar acum e sănătos, şi fiind cam slab vine în urmă cu bagagiul regimentului care trebuia să sosească peste vreo zi, două.

Mama sergentului Uşurelu, baba Tudora, care venise şi ea de la Obîrşeni spre întîmpinarea fiului său şi întîmplător o găsii la gară, ţinîndu-se acum de noi, auzind pe soldaţii de mai sus spunînd că fiul ei a fost bolnav şi că nu e cu regimentul, unde începe nene a plînge de ne era mai mare mila de ea, şi abia, abia s-a ostoit, după ce a asigurat-o un sergent major,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Petrovici, pe care îl cunoștea, că așa este cum spun soldații, ea însă părea că tot nu are încredere și zice : dar dacă Anton al meu va fi mort și ei nu vor să-mi spuie drept. Însă a dat Dumnezeu și a doua zi sau a treia zi a venit și el, primindu-l noi, prietenii lui (eu și dascălul Ștefan) la gară, iar apoi am vestit pe mama lui, care se dusese acasă la Obîrșeni și care a venit numaidecît în oraș și bucuria ei la vederea fiului său cine o mai poate spune !

În sfîrșit goarnele sunară și ostașii se așezară pe campanii și întreg regimentul se formă, iar colonelul (Racoviță) dînd comanda, plecară în marș, în sunetul muzicii pe strada Gării pînă în „grădina publică" unde îi aștepta o masă dintre cele mai copioase, oferită de primăria orașului Bîrlad. După sfîrșitul mesei și a cuvîntărilor înflăcărate ce s-au ținut, s-a dat drumul „soldaților" în oraș și acum fiecare soldat în libertate și înconjurat de cei dorîți ai lui, povestea cu inima veselă... tot ce-a îndurat și a văzut în această „campanie glorioasă" din care a ieșit „independența țării". Și așa s-au întors toți vitejii satului nostru Obîrșeni, întregi și nevătămați, fiind rănit numai sergentul artilerist Radu Vasile, după cum am arătat, iar caporalul *Mihalache Crăciun,* ce a luat parte la atacuri cu regimentul său de linie, mantaua i-a fost spintecată cu baioneta de către un „harap" negru și buzat pe care el apoi cu o lovitură de pat de pușcă peste tigvă l-a trimis pe lumea cealaltă după cum ne spune el (Crăciun) adeseori... „Curcanii" din regimentul 12 și prin urmare și cei din comuna Obîrșeni, care erau cam nouă și cu sergentul A. Ușurelu zece, n-au avut norocul, cum ziceau ei, să intre în foc, și aproape toți trăiesc și astăzi ca veterani... afară de sergentul pe care eu îl făcusem „hin" de cununie în 1879 și care a murit încă din 1891. Eternă fie-i memoria."

L'ANÉE 1877 DANS LES MÊMOIRES DE L'INSTITUTEUR VASILE IFTEMIU

Résumé

L'auteur publique des estraits d'un manuscrit appartenant de la collection Vasile Heisu, qui a été donnée au Musée d'Histoire de Bacău.

On a été selectionnées les pages de manuscrit de l'instituteur Vasile Iftimiu d'Obîrșeni-Tutova, qui contiennent de references sur l'année 1877, sur la guerre fait par l'armée roumaine pour l'independence nationale.

Ces pages illustrent la vie rurale de cette periode, l'atmosphère générale de participation enthousiaste, capable des touts sacrifices pour obtenir l'independence du pays.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EVOLUȚIA PORTULUI MOCANILOR DIN GLĂVĂNEȘTI-BACĂU

de DORINEL ICHIM

Între văile Siretului și Bîrladului se întind Colinele Tutovei, unul dintre cele mai importante ținuturi răzășești din Moldova. Avînd un număr foarte mare de așezări, zona ce se integrează Podișului Central Moldovenesc, a fost populată necontenit, încă din preistorie ; în evul mediu au fost atestate documentar numeroase sate răzășești, numărul lor ajungînd, în epoca modernă, la circa două sute.

O serie dintre aceste așezări ca *Glăvănești, Răchitoasa, Ungureni* și *Stănișești* din județul Bacău, precum și *Ivești, Perieni, Bîrtăluș-Mocani,* din județul Vaslui, au fost formate sau completate cu populație de „ungureni", mocani și munteni [1]. Satul *Glăvănești,* populat în întregime cu mocani, și-a păstrat și conservat modul de viață tradițional, anumite aspecte ale culturii populare se mai pot studia încă „pe viu".

Asupra originii mocanilor din Glăvănești putem emite ipoteza venirii lor din Muntenia, sprijinindu-ne pe argumentul lingvistic al asemănării izbitoare dintre vorbirea acestora și graiul muntenesc. În stratul fonetic al limbajului mocanilor nu seîntîlnesc alterările specifice graiului moldovenesc din satele din apropiere. Nu are loc palatalizarea consoanelor în cuvinte ca *piatră, picioare, binc, abia* și închiderea vocalei finale în cuvintele : *și, pe, de ce,* trăsături definitorii ale graiului moldovenesc. Dat fiind că Muntenia este singura zonă lingvistică unde nu se întîlnesc modificări în stratul fonetic al limbii, concludem că mocanii din Glăvănești aparțin graiului muntenesc.

Un alt argument îl constituie și faptul că venirea lor cu turmele de oi era accesibilă urmînd drumul pe valea Siretului și apoi a Zeletinului, poposind la Glăvănești, Stănișești și Răchitoasa, decît o eventuală deplasare din altă direcție, peste păduri și coline. Ei au găsit aici condiții prielnice pentru creșterea oilor, colinele oferind, pe lîngă păduri, pășuni din cele mai bune.

Ipoteza venirii lor într-o zonă de cîmpie și deal este argumentată și de faptul că portul femeiesc din Glăvănești este specific acestor forme de relief, prin prezența androcului și a ornamentului floral predominant.

În niciuna dintre așezările de mocani enumerate nu s-a păstrat specificul etnic ca la Glăvănești, unde, pînă aproape de zilele noastre, fetele

1 Pompiliu Poghirc, *Satul din Colinele Tutovei,* Ed. științifică, București, 1972, p. 91.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nu se căsătoreau decît în cadrul satului, ceea ce ne amintește de endogamia străvechilor comunități gentilice, moștenită în relațiile de căsătorie în cadrul aceleiași comunități. Multe nume de familie ca: Pocovnicu, Meleșcanu, Vlad, Radu sînt specifice numai pentru acest sat, ultimele două dintre acestea fiind nume preferate ale dinastiei muntene [2].

Satul Glăvănești este pomenit, încă de la începutul secolului al XVI-lea, într-un document „1517-1522, iunie 27. Ștefan vv. Moldovei întărește uric. Negrei și verilor ei primari împărțeala pe care o fac pentru Glăvăneștii de Jos, pe Zeletin, cu mori *unde a fost casa moșului lor Sinat*, în hotarul Sănătești lor și după hotărnicia făcută de Hrabor..." [3]. Într-un alt document de la 8 mai 1587 locuitorii din Glăvănești confirmă că a fost cumpărată o jumătate din a treia parte din sat cu 80 de talere [4], iar la 3 februarie 1605 „Ieremia Moghilă vv Moldovei întărește uric lui Cristea mare vornic jumătate din a treia parte din satul Glăvănești, cumpărat de la Pintilie Nistor cu 80 talere" [5].

În anul 1649 este pomenită o „ocină în satul Glăvănești, cu pomăt, cu loc de fîn și prisacă" [6], iar la 22 mai 1679 „Duca vv. întărește uric lui Enache, fost clucer mare, stăpînirea asupra părților de moșie din Glăvănești și Băicani, de pe apa Zeletinului, ținutul Tecuci, cu locuri de heleșteie, mori, pometi, iaz, vatră de sat, țarină și vad de moară, cumpărate de la Dimache nepotul lui Statie, fost clucer mare, cu 350 lei, bani gata..." [7].

Începînd din anul 1698 o parte din sat intră în stăpînirea mănăstirii Răchitoasa, cînd Ilie Enache, mare stolnic și fratele său, Apostol Enache dăruiesc acesteia partea lor de moșie [8]. În același an Antioh Cantemir întărește uric m-rii Răchitoasa stăpînirea peste părțile de moșie din satele Glăvănești și Cîrna pe apa Zeletin, cu loc de casă, țarină, fînaț, pometi, vatră de sat, cîmp și pădure..." [9]. Din aceste două documente rezultă că locuitorii celor două sate, supuși pe moșiile susnumite, deveneau proprietatea mănăstirii. Poate că acest lucru i-a determinat pe locuitori să se ocupe mai intens cu oieritul, avînd astfel posibilitatea să-și păstreze o oarecare autonomie față de cei ce voiau să-i aservească.

În condica Liuzilor pe anul 1803 figurau în sat 97 birnici care aveau oi și loc îndestul [10]. În anul 1848 existau în Glăvănești un număr de peste 600 oi, 129 boi și 13 cai care aparțineau sătenilor, pe cînd în proprietatea boierilor nu figurau oi, ci numai animale mari: 140 boi și 50 cai [11]. Se remarcă inegalitatea socială în privința repartizării animalelor mari, folosite mai ales la munca pămîntului; un număr de cîțiva proprietari

2 N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc, Ed. Academiei*, București, 1963, p. 408.
3 *Catalogul documentelor moldovenești* (C.D.M.), I, București, 1957, nr. 295, p. 66.
4 Idem, nr. 778, p. 196.
5 Idem, nr. 1225, p. 285.
6 Idem, II, București, 1959, nr. 2086, p. 406.
7 Idem, IV, București, 1970, nr. 381, p. 103.
8 Idem, nr. 1957, p. 435.
9 Idem, nr. 1982, p. 437.
10 Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. VII, Iași, 1886, p. 187.
11 Arhivele Statului Iași, *Fond Statistice ști Științe—Tecuci*, nr. u. p. 16593.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dețineau mai multe animale de muncă decît cei aproape o sută de birnici ai satului. De asemeni rezultă că sursa de materie primă pentru industria casnică se afla în mîinile țărănimii care a creat și dezvoltat o bogată varietate de textile de casă. Dintre astea, țesăturile decorative pentru ornarea interioarelor locuințelor țărănești au cunoscut o maximă evoluție ornamental-artistică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cînd sînt cunoscute cele mai reușite exemplare ale genului, splendidele covoare moldovenești de Glăvănești, cu decor combinat [12].

Industria casnică din localitate a produs, pînă la mijlocul secolului al XX-lea, toate categoriile de textile necesare în gospodăria țărănească. În studierea și cercetarea particularităților portului popular din acest sat trebuie să avem în vedere faptul că în timp ce mocancele se ocupau cu agricultura și industria casnică, mocanii se îndeletniceau cu creșterea oilor. Această situație se menține și astăzi ; din totalul de 750 de familii, un număr de 450 bărbați sînt angajați ciobani la fermele de stat și la cooperativele agricole din județele : Bacău, Brăila, Constanța, Galați, Iași, Vaslui, Vrancea. Numărul total al bărbaților ocupați cu creșterea oilor ajungea în anul 1974 la cifra de 550, aceștia avînd dreptul să-și crească și oile proprii în cadrul stînii la care lucrau. În prezent există pe teritoriul comunei Glăvănești un număr de patru stîni (fig. 1), dintre acestea, pe timp de vară, unele se deplasează la munte, pe ajiștile de la Răchitiș, com. Ghimeș—Făget, la vărat.

* * *

Producția de lînă fiind mare, depășea nevoile familiei astfel că surplusul se vindea la tîrgurile periodice de la Podu Turcului, Berheci, Tecuci, Bîrlad, Adjud etc. În afară de lînă mocancele au folosit inul, cînepa, borangicul, bumbacul și mătasea, a căror tehnologie o cunoșteau și o foloseau cu multă pricepere.

Atît portul femeiesc cît și cel bărbătesc se caracterizează prin strălucirea albului imaculat al cămășilor și prin sobrietate, datorită ornamentației reduse. Ceea ce conferă portului mocănesc o notă de eleganță și specific local este preferința pentru ornamentarea obținută în tehnica țesutului în mai multe ițe. Cusătura și broderia artistică s-a dezvoltat foarte puțin, mai ales la cămășile femeiești, începînd din deceniul al treilea al secolului nostru. Dacă luăm în considerație faptul că ornamentarea prin tehnica țesutului în mai multe ițe este destul de veche, avem de-a face cu o tradiție destul de îndepărtată în timp, care nu numai că s-a păstrat dar a și evoluat la Glăvănești, de la țesutul în două, trei, patru și cinci ițe, folosit la textilele de interior și de port, la macaturile și cuverturile de pat, lucrate astăzi în zeci de ițe.

12 Dorinel Ichim, *Țesături decorative folosite la interioarele locuințelor din Glăvănești-Bacău*, în *Carpica*, Bacău, 1973-1974, p. 219-238 ; Idem, *Ornamentica scoarțelor moldovenești din Glăvănești-Bacău* (sub tipar) ; Idem, *Covoare moldovenești în colecția Muzeului județean de istorie și artă Bacău*, în *Revista Muzeelor și monumentelor*, București, 1975, nr. 1, p. 89-70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

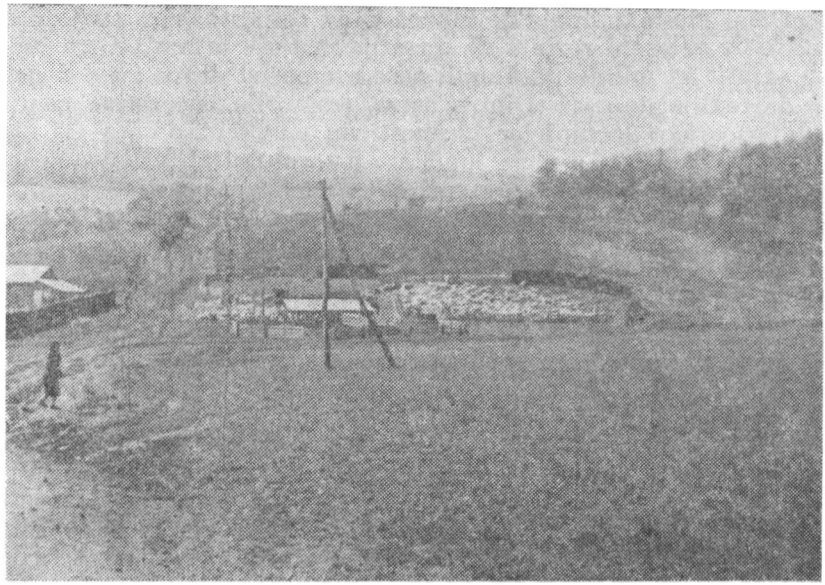

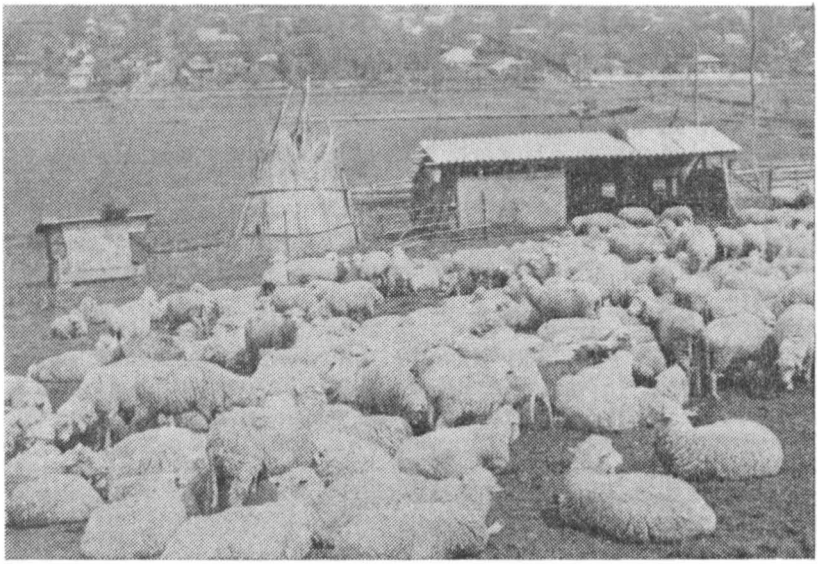

Fig. 1. — Stâni din Găvănești.

http://www.cimec.ro - http://arhivabc.ro

Costumele populare ale glăvăneștenilor reprezintă un caz singular și izolat în colinele Tutovei băcăuane, diferențiindu-se net de cele ale „cojanilor". La tîrgurile periodice de la Podu Turcului hora mocanilor se distingea de cea a răzeșilor, prin portul specific neîntîlnit în celelalte sate, cît și prin jocurile lor. Rezultă că portul popular îndeplinește pe lîngă funcția estetică și funcția de însemn al unei comunități etnice.

PORTUL FEMEIESC

Portul femeiesc se definește ca un port de deal și cîmpie, în care nota dominantă este dată de *cămașa cu platcă și fîșta în feluri*, cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de *androc*, ambele ornamentate în tehnica țesutului în mai multe ițe. Costume femeiești asemănătoare ca tipologie, dar cu deosebiri din punct de vedere cromatic și ornamental, întîlnim și în zona etnografică a Siretului de la sud de Bacău, respectiv „Colecția V. Heisu" — Răcăciuni [13], cu vădite influențe muntene, din partea Buzăului și Rîmnicului Sărat.

Costumul femeiesc de vară

Piesele componente ale acestui costum erau : cămeșoiu, fusta în feluri, batista de cap, pestelca, ilicul, betele, ciorapii de lînă, opincile și mai recent pantofii (fig. 2).

Găteala capului. Fetele și femeile din Glăvănești aveau o preocupare permanentă pentru a-și găti și împodobi capul. În urma cercetărilor efectuate s-a putut constata existența unor diferențieri pe categorii de vîrste a modului de așezare a părului. Astfel, fetițele, pînă a ieși la horă, purtău părul împletit în două codițe, cu cărare pe mijloc. Cînd acestea ieșeau la horă, semn al integrării în colectivitate, își schimbau pieptănătura, purtînd părul împletit într-o coadă, cu coc la spate și umblînd descoperite. Din momentul în care treceau în rîndul nevestelor, își împleteau părul în două cozi legate la ceafă, peste care puneau batistă albă și bariz. Bătrînele mai purtau peste batista de cap și casînca neagră.

Batista de cap, din pînză albă de casă, în vremea de demult și din pînză de tîrg, mai recent, avea forma unui pătrat, îndoit pe diagonală. Aceasta se lega la spate de către fetele necăsătorite și într-o parte, cu „fleoantă" sau „fleontită", de către neveste. Era ornamnetată pe frunte precum și pe colțul care cădea pe spate cu horboțică și mărgele cumpărate din comerț. Batista se aplica pe cap în așa fel încît un colț să cadă pe spate, iar porțiunea cu horboțică, mărgele și fluturi metalici, pe frunte, pentru a proteja împotriva razelor solare ochii și o parte din față, întrucît mocancele țineau foarte mult să-și păstreze tenul alb.

În vremurile îndepărtate acoperitoarele de cap se țeseau de către fiecare gospodină ; începînd cu primele decenii ale secolului nostru, acestea se confecționau din materiale de bumbac alb, cumpărate din comerț.

13 Dorinel Ichim, *Expoziția de artă populară „Colecția V. Heisu" Răcăciuni*, în *Carpica*, 1972, Bacău, p. 238 și pl. 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2. — Față în costum de vară.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

Dispunem de o singură informație orală cu privire la portul ștergarelor de borangic de către mocance, pe la anul 1850. Nu este exclus acest lucru, dat fiind faptul că în zonă s-a practicat intens creșterea viermilor de mătase, dar pe teren nu am găsit nici un exemplar de ștergar sau broboadă de borangic.

Atît fetele cît și femeile purtau la git mărgele împletite „în coada fimeii", din cîte trei șiruri a două rînduri de mărgele fiecare. Fetele se împodobeau cu flori și piepteni pe cap, cu cercei la urechi, cu inele la degete, confecționate din argint sau aramă, cu mult gust artistic și multă pricepere, de către țiganii corturari, nomazi, sau cumpărate de la tîrgurile din împrejurimi.

Cămașa femeiască. În inventarul costumului femeiesc se întîlnește un singur fel de *cămașă* care corespunde tipului II, varianta C [14]. De o mică platcă(a) care are decupată gura cămășii, sînt prinse mînecile (b, b1) pieptul (a1) și spatele (a2), fiecare din cîte un lat de pînză. Lărgirea cămășii este dată de clinii laterali (c, c1), iar pavele dau lărgimea subțiorii (fig. 3). Mînecile se termină cu manșetă (d, d1), sau cu brățare cu gumă, formînd volănașe cu garnitură de dantelă. Părțile componente sînt încheiate „în cheiță" cu ață de mosorel.

Acest tip de cămașă bătrînească este ornamentat în război, în tehnica alesului în cinci ițe, cu ornamente de romburi din bumbac mai gros, ușor reliefate, intercalate cu vrîste de borangic. Pe piepți și pe umeri, pe suprafața de prindere a mînecilor și stanilor de platcă, se cuseau mai mulți creți, numiți „faldări" sau „faldări înnodați" (fig. 4).

După primul război mondial sistemul de ornamentare a suferit modificări, croiul rămînînd cel tradițional. La extremitățile mînecilor, pe antebraț, de jur împrejurul plătcii, precum și pe piept se brodau „în cruce", cu mulineu policrom, diferite motive ornamentale înlănțuite : geometrice (S-ul, zig-zag-ul), zoomorfe (paianjenul) și fitomorfe (brăduțul, vrejul, pomul vieții, micșunica, trandafirii) [15]. De la acest sistem de ornamentare provine și denumirea de *cămașă cu flori* care se deosebește de cămășoi numai din punct de vedere ornamental (fig. 4 a, b). La cămășile femeiești, *poalele* se croiau separat fiind atașate în momentul îmbrăcării. Confecționate din pînză albită din comerț, acestea erau lipsite de ornamente, întrucît fustele lungi le acopereau în întregime.

Peste cămașă femeile și fetele purtau ilic alb, de lînă, împletit „sadea".

Fîsta în feluri (androcul). Poalele cămeșoiului erau acoperite de *fîsta în feluri* sau *în agudă*, țesută în cinci ițe, cu două sau trei „bente" de catifea neagră sau cafenie la poale, încrețită la bata de sus și foarte largă, aparținînd tipului 1, subvarianta B_3 [16] (fig. 5). Fusta, croită dintr-un lat și jumă ate de pînză, era „învrăstată" cu roșu, verde și negru, predominînd culoarea roșie (fig. 6 a).

Peste fustă se purta pestelca din lînă de culoare naturală „ou faldări" la bata de sus, țesută în patru sau cinci ițe, „în vrîste" (fig. 6 b). Pestelcile mai recente erau confecționate din pînză de bumbac, cumpărate din co-

14 **Hedvig-Maria Formagiu**, *Portul popular din România*, București, 1974, p. 32.
15 **Informatoare Suvac** Elena, 68 ani, Glăvănești—Bacău.
16 **Hedvig-Maria** Formagiu, *op. cit.*, p. 75.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

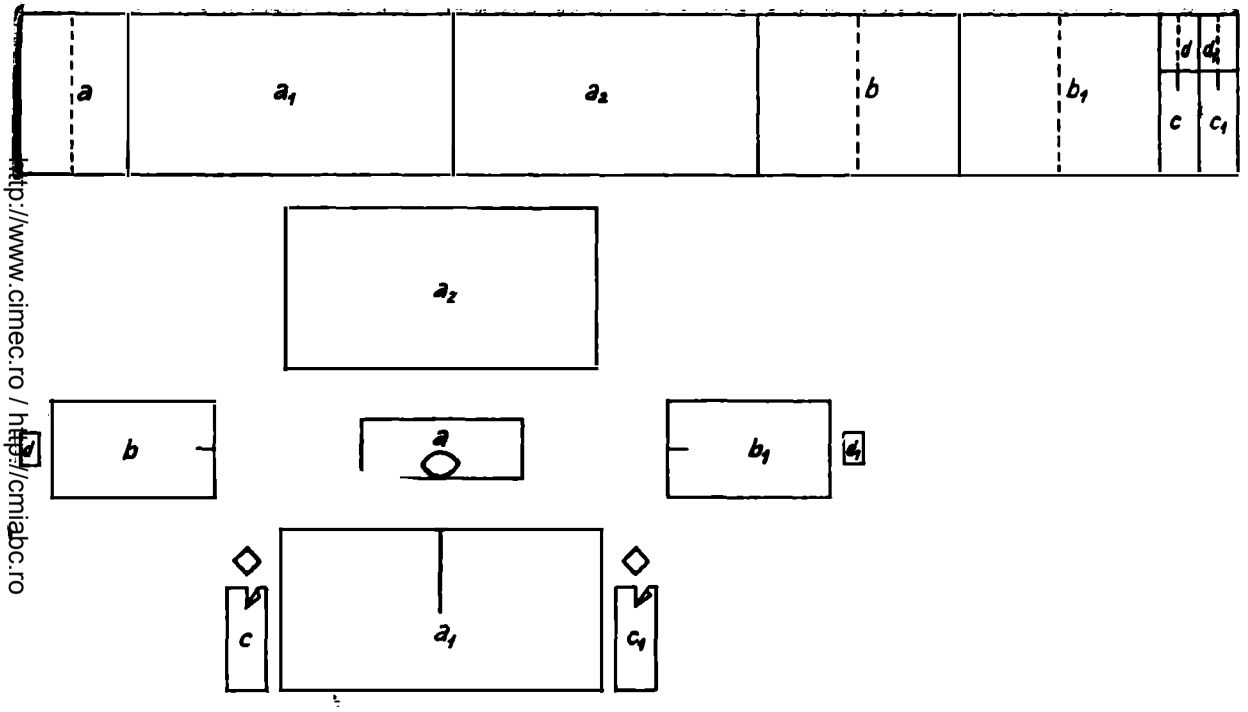

Fig. 3. — Croiul la „cămeșoiul" femeiesc cu platcă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

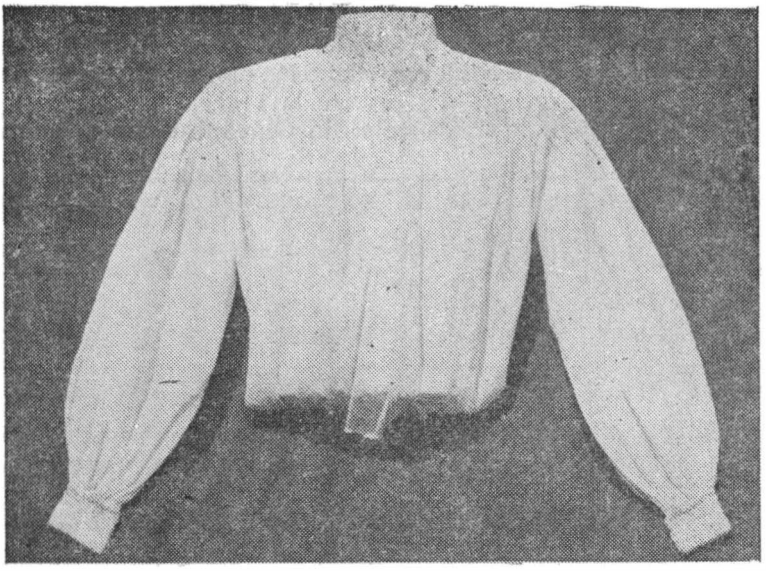

b

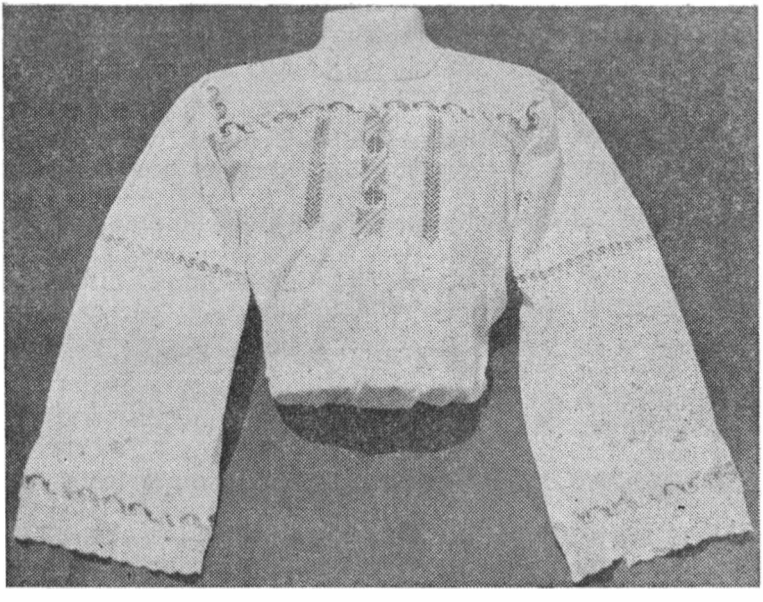

Fig. 4. — a. Cămeșoi ; b. cămașă cu floi.

http://www.dimeb.ro http://dimeb.ro

merț, și aveau la poale mai multe „bente" de culoare neagră și horboțică de aceeași culoare la marginea de jos (fig. 6 c).

Dispunem de o informație cu privire la prezența fotei negre, dreptunghiulare, și a catrinței la mocancele din Glăvănești, pe la anul 1850 [17].

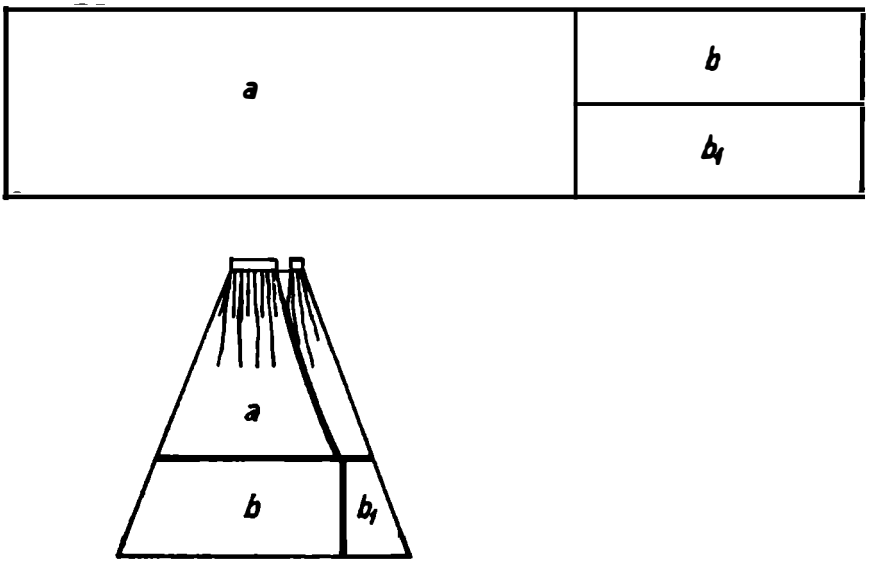

Fig. 5. Croiul la „fîsta în feluri", Glăvănești.

Nu este exclus ca mocanii să fi adus din Muntenia și Dobrogea, unde mergeau la oi, pentru nevestele lor asemenea piese, dar acestea nefiind însușite ca atare, au dispărut.

Cingători. Femeile se încingeau cu bete înguste, pînă la 5 cm., cu o lungime pînă la doi metri. Betele pentru purtat erau simple, pe cînd cele de sărbătoare aveau alesături și mărgele, fiind denumite după felul ornamentului : „cu puișori", „cu iconița" (fig. 6 d).

Costumul femeiesc de iarnă

În general, pentru perioada rece, peste piesele purtate pe timp de vară se îmbrăcau altele mai groase și mai călduroase. Astfel, peste batista de cap se punea casînca din pînză neagră cumpărată din comerț. Aceasta se înfășura trecînd cele două capete pe sub bărbie, după ce se supuneau la tîmple, se legau la spate, peste colț, cu două noduri ; peste legătura de la spate „se trăgea un pic de coc", această legătură purtînd local numele de „tulpan".

Ca piesă specifică de port pentru costumul de iarnă întîlnim *polca*, lucrată în atelierele rurale specializate. Se croia pe talie, din doi piepți și

17 Informator Apreutesei N. Gheorghe, 87 ani, Glăvănești—Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

b

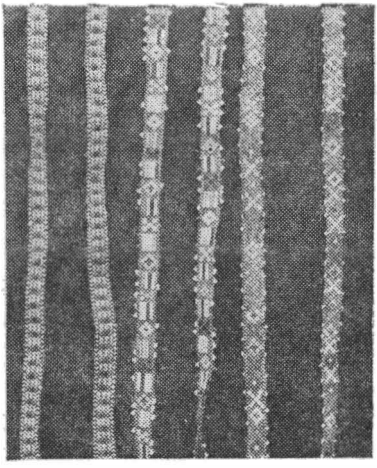

c

d

Fig. 8. — a. Fistă în feluri ; b. pestelcă ţesută în casă ; c. fată cu pestelcă din pînză cumpărată ; d. bete.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

spatele din două bucăți, iar mînecile strîmte. Benzi de catifea neagră decorau piepții, mînecile și buzunarele. Din același material, de obicei pînză de casă țesută în cinci iițe, avînd urzeala de borangic și „bătaia" din lînă, se confecționau atît polca și *fusta*, cea de a doua fiind croită asemănător fustei în feluri (fig. 7).

Peste polcă se îmbrăca, atunci, cînd iarna era mai grea, *mintean din stofă* „Azuga", trei sferturi, cu mîneci largi. I se mai spunea și *mintean cu șoricelu*, fiindcă era ornamentat de-a lungul clinilor cu fir împletit „coada șoricelului", care servea și pentru confecționarea nasturilor și cheutorilor.

Pentru același sezon se confecționa și *cațaveica*, tot din pînză „azuga", fiind de influență orășenească. Era croită pe trup, ușor evazată în partea de jos, fapt pentru care i se spunea „cloș", ornamentată la fel ca minteanul, „cu șoricelu".

Deși nu avem de a face cu o varietate prea mare de piese de port femeiesc, se poate distinge totuși o diferențiere a acestora pe vîrste. Astfel, fetele de cînd ieșeau la horă purtau „fîste în feluri" pînă se căsătoreau, dar și după aceea, cîțiva ani, ceea ce marca perioada de integrare în categoria femeilor măritate. Femeile mai în vîrstă și bătrînele purtau fuse de o singură culoare, țesute în cinci iițe, „sadea".

Costumul de lucru

Pentru lucru se confecționau cămăși din in și cînepă, fustă fără ornamente și bete simple. Pentru ca tortul din care se țesea pînza de cămăși să devină moale se fierbea în cenușă sau se cocea la cuptor, după care se spăla în cîteva leșii, se punea sculele pe vîrtelniță și se trăgeau pe mosoare.

Înălbitul pînzei se făcea pe parcursul unei săptămîni, într-un „găletar" de lemn, înlocuindu-se apa de 2-3 ori pe zi [18]. Este cunoscută practica generală conform căreia piesele de port popular de sărbătoare, după ce încep să se uzeze, cît și după ce ele nu mai corespund modei sau valului înnoitor ce pătrunde în sat, se folosesc ca piese „de purtare".

Încălțămintea. Pe tot timpul anului femeile purtau opinci din piele de porc, cu gurgui și încrețite la călcîi, obiele din suman alb, țesut și ciorapi împletiți din lînă. Iarna s-au purtat „dîrligi" cu talpa din opincă și tureatca din suman. Păturile mai înstărite purtau ghete și ciubotele făcute „de porunceală".

PORTUL BĂRBĂTESC

Piesele de port bărbătesc sînt specifice păstorilor. Iițarii cu o sută de creți, fără față, din pînza dată la ohiuă, protejau partea de jos a corpului împotriva frigului și zăpezii. Lipsa de ornamentație la cămăși și în general la costumul bărbătesc îi dă o notă de eleganță și sobrietate. Cîteva ornamente străvechi apăreau pe gluga ciobănească, nelipsită din portul de lucru al ciobanilor.

18 Tudor Pamfile și M. Lupescu, *Cromatica poporului român*, București, 1914, p. 167.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

b

Fig. 7. — a. Femeie în costum de iarnă; b, cămașă și fustă de iarnă.

http://www.dimec.ro/ http://cimec.ro

Costumul bărbătesc de vară

Din costumul de vară al mocanilor distingem următoarele piese de bază : pălăria, cămaşa, iţarii, brîul, betele, jaletca şi ilicul, opincile (fig. 8).

Acoperitori de cap. Mocanii purtau, pe timp de vară, pălării cumpărate din comerţ. Spre deosebire de „cojanii" din satele din jur, care purtau pălăriile cu clopul turtit, mocanii le purtau cu clopul sferic. În zilele de sărbătoare flăcăii purtau cordică la pălărie, cusută cu „canva" de diferite culori, avînd pe margine mărgele colorate [19]. Cît priveşte modalitatea de purtare a podoabei capilare, mai mulţi informatori ne-au relatat faptul că flăcăii îşi tundeau părul de tot iar bătrînii purtau părul lung, sub formă de plete.

Cămaşa care se purta pe la mijlocul secolului trecut era lungă, din fuior, cu mîneca largă, cu pavă şi clini, avînd guler înalt. Cămaşa de sărbătoare era croită asemănător cu cea de lucru, dar se deosebea de aceasta din punct de vedere ornamnetal fiind înflorată la guler şi la manşetă. O variantă ornamentală, mai nouă, care se purta în zilele de sărbătoare şi la diferite ocazii, este *cămaşa cu colţurei*, denumită astfel datorită ornamentului de la guler şi manşete, alcătuit din „colţurei" din acelaşi material. Aceştia se confecţionau din pătrăţele mici de pînză care se îndoiau pe diagonale, obţinîndu-se astfel mici triunghiuri ce se ouseau unul lîngă altul, pe toată lungiema gulerului şi a manşetelor, ca nişte zimţi (fig. 9 a).

Cămaşa avea piepţii şi spatele croiţi dintr-o singură bucată de pînză, la mijlocul căreia se tăia gura gîtului şi deschizătura pieptului. Mînecile se croiau tot din cîte un lat de pînză, sub braţ cu pave introduse la fiecare din cei doi clini laterali care dădeau lărgimea cămăşii (fig. 10), aparţinînd variantei A, tipul unic [20]. Piepţii şi spatele cămăşii aveau căptuf pînă la brîu, care avea rolul de a-i mări rezistenţa.

Dintr-o perioadă mai recentă datează cămaşa cu guler răsfrînt şi cu manşetă la mînecă, avînd poale separate, corespunzînd tipului cu fustanelă nord-dunăreană şi întîlnită şi în zona Podişului Central Moldovenesc (fig. 9 b).

Peste cămaşă se purta *jaletcă* din suman marou, fără mîneci şi fără ornamente. Dintr-o perioadă mai nouă datează *ilicul* împletit din lînă albă, în mai multe modele.

Iţarii. Îmbrăcămintea bărbătească de la brîu în jos, folosită pentru tot timpul anului, o constituia iţarii foarte lungi, care se încreţeau pe picior pînă aproape de genunchi, cunoscuţi şi sub numele de *iţari cu o sută de creţi*.

Aparţinînd tipului I, subvarianta A 2[21], aveau lărgimea turului dată de doi clini triunghiulari, suprapuşi pe o porţiune din laturile mici (fig. 11). Prinderea simetrică a clinilor făcea posibilă o asemănare a părţii dinainte cu cea din spate, fapt pentru care aceşti iţari se mai numea şi fără faţă. Piesa de port specifică pentru lucrătorii la pădure şi crescătorii de oi, se îmbrăca cu multă uşurinţă chiar şi noaptea, în condiţii specifice ale prac-

19 Informatoare Radu Elena, 65 ani, Glăvăneşti—Bacău.
20 Hedvig-Maria Formagiu, *op. cit.*, p. 49.
21 *Ibidem*, p. 59.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

b

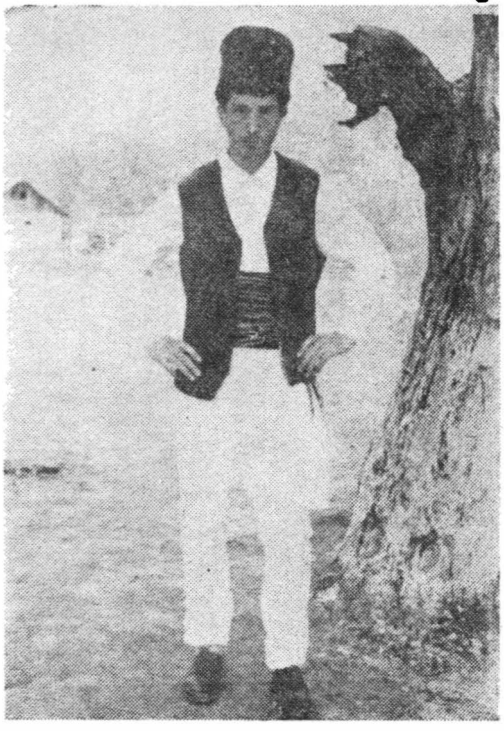

Fig. 8. — a. Bătrîn în costum de vară; b. tînăr în costum de vară.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

a

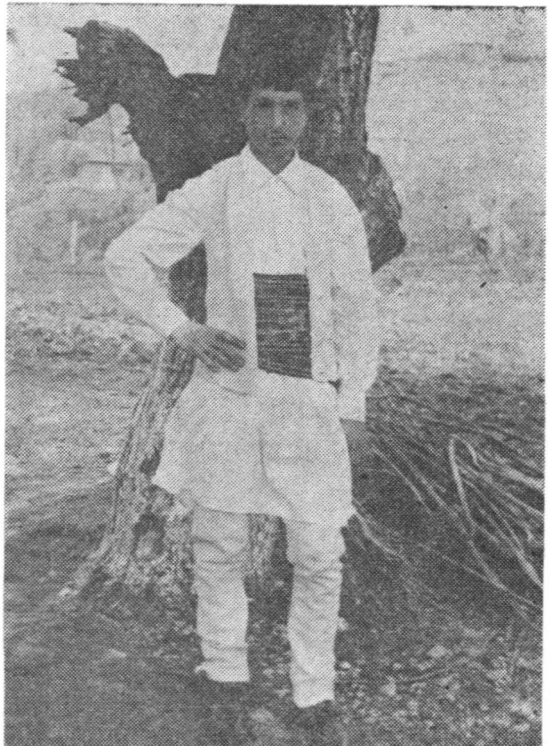

b

Fig. 9. — a. Cămașă cu colțuri; b, tînăr în cămașă cu guler răsfrînt și fustanelă.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

ticării acestor ocupații. Iții „de buni" se confecționau din urzeală de bumbac și „bătaie" din lînă țigaie, fără a se da la chiuă. Aceștia se purtau pe timp de vară, fiind mai subțiri, deci mai comozi și mai practici (fig. 12 a. c.).

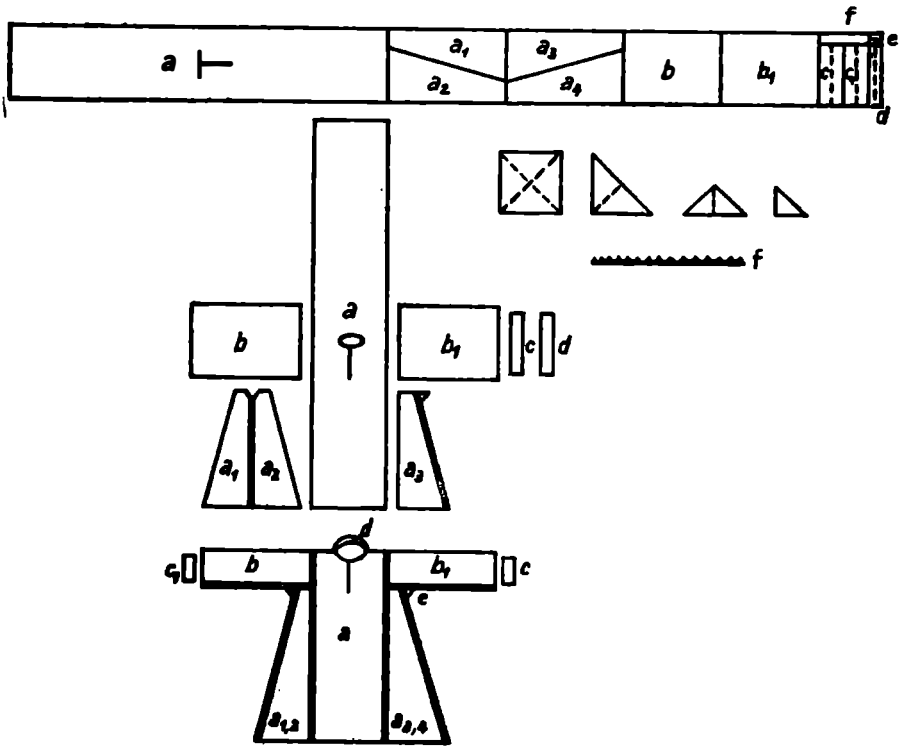

Fig. 10. — Croiul la cămașa bărbătească.

Cingători bărbătești. Mocanii se încingeau cu brîe late și lungi, învrîstate cu dungi roșii, galbene și negre, pe toată lungimea, denumite din acest motiv „cu toiegele" (fig. 12 b). Peste brîie se încingeau cu bete cu alesături și mărgele asemănătoare cu cele femeiești.

Costumul bărbătesc de iarnă

Acoperitoarea de cap pentru timpul rece o constituia căciula, lucrată de către cojocarii satului. Pe la 1850 se purta căciula rotundă, denumită „țurcănească", fiind confecționată din piei de oaie țurcană.

Iarna, mocanii îmbrăcau aceleași piese de bază ca și vara. Iții se deosebeau de cei de vară, fiind mai groși, din lînă, dați la chiuă. Peste jaletcă se purta o haină scurtă de suman, denumită *cherpeneag*, ornamentată cu benzi înguste și deoupaje florale din catifea, și cu „coada șoricelului".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

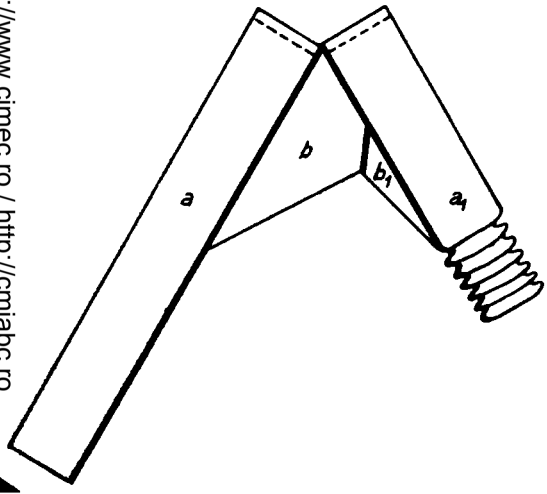

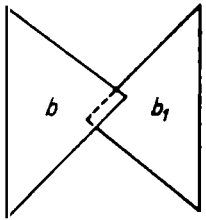

Fig. 11. — Croiul la „iţarii cu o sută de creţi".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

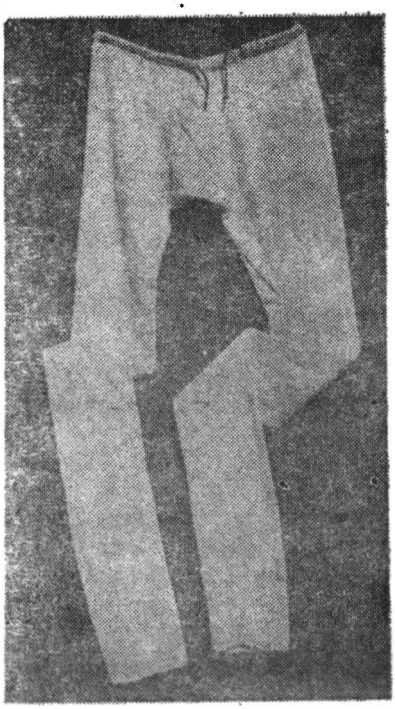

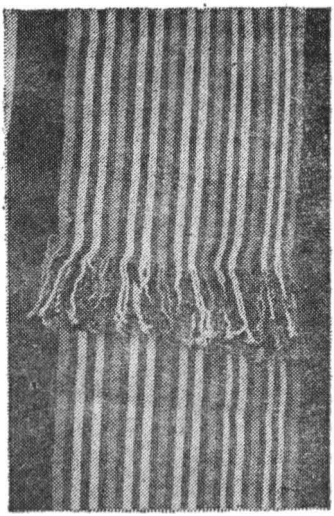

Fig. 12. — a. Ițari ; b. brîu „în tolege" ; c. formația de dansuri a Căminului cultural Glăvănești în port tradițional.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

Flăcăii ieşeau la horă cu *sumane găităните şi ciubote din piele* ceea ce marca pe de o parte integrarea în comunitate dar şi o oarecare diferenţiere socială.

Pentru primăvară se confecţiona la atelierele rurale haina de suman denumită *chiurchi,* iar după anul 1900, *tunica,* de influenţă orăşenească.

Portul la stînă. Costumul mocănesc este strîns legat de ocupaţia de bază a glăvăneştenilor, aceea de crescători de oi. În acest sens costumul capătă o semnificaţie aparte, fiind un semn profesional.

Peste cămaşă şi iţari ciobanii îmbrăcau *cheptarul* din piele, neînflorat, care se încheia într-o parte. Peste acesta puneau *cojocul* lung pînă în pămînt, iar pe deasupra *sumanul* larg, cu clini şi guler mare, răsfrînt. Această combinaţie de cojoc şi suman, specifică pentru portul la stînă, cunoscută sub numele de „cojoace" este specifică ciobanilor din Glăvăneşti. Sumanul îmbrăcat peste cojoc avea rolul de a-l proteja împotriva ploii şi ninsorii ; din acelaşi motiv cojocul se mai purta şi cu lîna pe dinafară (fig. 13).

În portul mocanilor la stînă era nelipsită *gluga* ciobănească, de tip I [22], cu ornamente cusute cu lînă cafenie sau neagră, ce reprezintă vechile semne apotropaice ale crucii, S-ului, coarnele berbecului, cîrcei şi pomul vieţii (fig. 14). Avînd ca decor la poale o vrîstă lată din lînă de altă culoare şi ţurţuri, gluga îndeplinea pe lîngă funcţia de bază de protecţie împotriva ploii şi aceea de traistă pentru merinde. Ciobanii se încingeau peste brîu cu chimire din piele pe care le cumpărau din comerţ.

Încălţămintea. Bărbaţii purtau pe tot timpul anului opinci din piele de porc, cu „gurgui" şi încreţite la călcîi şi „oghele" din suman alb.

Pe la anul 1900 se purtau şi *iminei,* făcuţi „de porunceală" la atelierele specializate din Podu Turcului şi *cizme* cumpărate din comerţ.

* * *

În creaţia orală s-au păstrat versuri care oglindesc activitatea din industria casnică. Informatoarea Pătulea Gh. Maria ne relatează un dialog dintre logodnici „— Poţi leliţă-n patru iţă ? / — Nici în două măi bădiţă. / — Ehei ! n-am să port cămaşă nouă". La clacă se spuneau strigături care îndemnau la lucru fetele rămase în urmă cu torsul şi ţesutul : „Fetelor, harnicelor ! / Sus, pe casă, firul lung, / Chită-n furcă şi eu două, / Cumătra a făcut ouăle roşii". Din creaţia orală rezultă preocuparea deosebită pentru confecţionarea veşmintelor ocazionale : „Paştele fudulu / Cu haine nouă / Şi cu coji de ouă. / Crăciunul cu barba de fîn / şi cu burdăhanul plin". Aceiaşi informatoare ne-a spus o povestioară hazlie, care mai circulă şi astăzi în sat, despre bărbatul care nu avea cămaşa terminată de Paşti şi mergea la biserică cu pînza şi iţele în gît şi despre femeia care era pedepsită să umble ea cu iţele puse în gît, în locul bărbatului, fiind vinovată de lenevie.

Preocuparea femeilor pentru a termina în preajma sărbătorilor piesele de port de sărbătoare coincidea de cele mai multe ori cu trecerea de la un anotimp la altul. Deseori costumul nou, de sărbătoare, se îmbrăca la

22 *Ibidem,* p. 127.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 13 — Ciobani / „fot. Joan".

http://www.cimec.ro / http://romanabc.ro

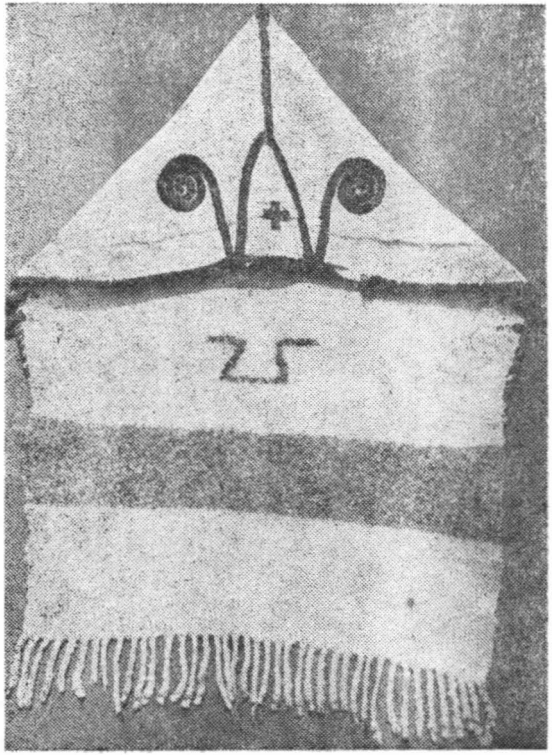

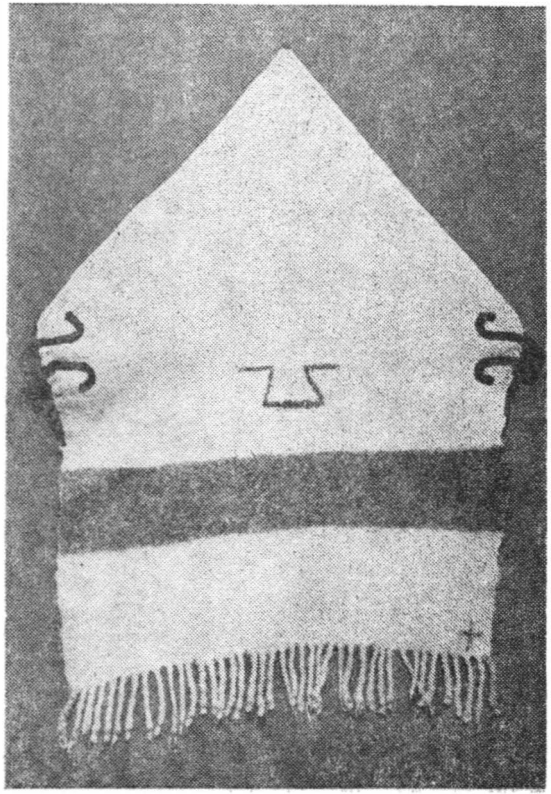

Fig. 14. — Glugă cioban(ească)

http://www.cimec.ro http://enabc.ro

anumite ocazii, la nunți sau la *horă* constituind prilej de admirație din partea comunității. Astfel se explică grija permanentă pentru a descoperi noi efecte cromatice, noi combinații de motive ornamentale, care să le întreacă pe cele de pînă atunci. În acest scop erau asimilate curentele „la modă" care circulau în lumea satelor și în cadrul schimbului de valori estetice dintre sat și oraș. Hora satului era locul și prilejul de etalare a talentului gospodinelor și fetelor de măritat. Putem afirma că aici avea loc integrarea obiectului de artă populară, aprobarea sau dezaprobarea lui. Membrii colectivității deveneau, astfel, primii critici ai costumelor populare, acestea căpătînd o semnificație socială. Este, de fapt, același fenomen care se petrece și în cazul *nunții*, cînd mireasa defilează cu zestrea prin sat, de la casa ei la casa mirelui, participanții la alai luau cunoștință cu inventarul textil ce compunea zestrea. În ambele cazuri se reliefează hărnicia, talentul și măiestria mocancelor, creatoare de frumos, păstrătoare dar și continuatoare a unor vechi și prețioase tradiții în arta noastră populară.

Și astăzi, la Glăvănești, se observă hărnicia și preocuparea mocancelor pentru meșteșugurile casnice. Ele torc sau împletesc în timp ce merg la tîrg, la lucrările agricole sau pe ulițele satului.

* * *

Enclava de artă populară de pe valea Zeletinului și-a menținut specificul ei etnic pînă în zilele noastre dovadă că la stabilirea acestei populații aici, creația populară ajunsese la un anumit stadiu a evoluției sale. Găsind aici condiții propice pentru a-și continua evoluția, industria casnică a ajuns la o dezvoltare maximă către sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Atît textilele de interior cît și portul popular nu au rămas în afara sferei de influență a artei populare răzășești, de la care a împrumutat elemente legate de tehnica vopsitului vegetal precum și de tehnica țesutului. Cu toate acestea se poate constata că arta populară a mocanilor păstrează un pronunțat specific etnic.

Dacă la costumul femeiesc mai putem găsi elemente asemănătoare cu cele din Glăvănești și în zona Siretului Mijlociu de la sud de Bacău, ca urmare a interferenței zonei etnografice moldovenești cu cea muntenească, la costumul bărbătesc itarii cu o sută de creți nu mai pot fi întîlniți, în prezent, în nici o zonă etnografică a județului Bacău.

Concludem deci că portul femeiesc își are originea în portul muntenesc, specific zonei de deal și cîmpie, la care s-au adăugat elemente de port moldovenesc, iar cel bărbătesc este specific crescătorilor de oi din zona Carpaților de curbură, deci în esență moldovenesc.

Dacă astăzi mocanii nu mai pot fi distinși în afara satului lor prin intermediul portului tradițional, la care au renunțat, un element a rămas specific pentru îmbrăcăminte, și anume, folosirea cu precădere dacă nu chiar în exclusivitate a lînei „sîrbe", de culoare marou, la confecționarea de sumane, flanele și ilice, precum și a pielicelelor pentru căciuli. Iar ca însemn profesional, generația aceasta de bătrîni, poate ultima, poartă pe

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

după gît gluga ciobănească, arhaica piesă moldo-vlahă ajunsă pînă astăzi, din vremuri ancestrale.

În folosirea costumului popular s-au produs mutații legate de noile funcții ce i s-a atribuit, în ultimii ani, pe linia dezvoltării mișcării artistice de amatori. Costumele împreună cu dansurile populare specifice au părăsit tradiționala *horă* din mijlocul satului pentru a urca pe scena Căminului cultural, ca mesagere ale unor manifestări pline de semnificație din istoria culturii populare (fig. 12 c).

Glosar

bariz — învelitoare de cap, cumpărată din comerț
bătaie — bătează folosită la țesut
bente — benzi de catifea folosite la ornamentare
căptuf — căptușeală la cămășile bărbătești
chiuă, — piuă, instalație a tehnicii populare pentru îndesit țesătura
chită — termen folosit pentru 12 fuioare de in sau cînepă
cloș — evazat
cojani — agricultori din satele de răzeși, denumiți astfel de către mocani
cojoace — suman îmbrăcat peste cojoc de către ciobanii din Glăvănești — Bacău
colțurei — mici triunghiuri de pînză obținute prin îndoirea succesivă pe diagonale a unor pătrate, folosiți la ornamentarea cămășilor bărbătești.
cheiță — cusătură care încheia părțile componente ale cămășii, avînd și funcție decorativă
cu șoricelu — ornament cu șnur împletit
cu toiegele — ornamente la brîie formate din vrîste policrome de-a lungul țesăturii
cu iconița — ornamente de formă pătrată întîlnite la bete
cu puișori — ornamente obținute în tehnica alesului printre fire la bete
dîrligi — încălțăminte femeiască cu talpă de opincă, iar căputa din suman alb
fleoantă — fundă la batista de cap, obținută prin legarea cu nod și laț a capetelor
fleontită — legată cu fleoantă
faldări innodați — creți sau pliuri la cămăși
fistă în feluri — fustă (androc) în mai multe culori
găletar — vas din doage de lemn, cu orificiu la bază, folosit pentru înălbitul pînzei de tort
găitănit — ornamentat cu găitane
horboțică — dantelă lucrată de mînă sau cumpărată din comerț
iminei — bocanci
în vrîste — țesătură în dungi care alternează diferit, ornamental sau cromatic
în agudă — ornament la țesătura în cinci ițe, asemănător cu fructul agudului
jaletcă — vestă de suman, fără mîneci, încheiată în față
lat — lățimea pînzei care varia în funcție de lățimea spetei și destinația țesăturii
leșie — soluție obținută prin fierberea apei cu cenușă, avînd proprietatea de curățire și albire
mocan — crescător de oi
oghele — obele
porunceală — comandă
pavă — pătrat de pînză adăugat la clinul de sub braț pentru a da lărgime
sadea — simplu, fără model
saciz — bumbac tors mai gros
stani — piepți și spate la cămăși

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 15. — Tineri ai bătrîni în port tradițional.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

LES COSTUMES DES BERGERS DU VILLAGE GLĂVĂNEŞTI—BACĂU

Résumé

Le village Glăvăneşti, situé sur la vallé de Zeletin, dans la zone des Collines de Tutova et habité par des bergers, venus de Muntenia, garde le spécifique ethnique manifesté sur le plan linguistique et aussi dans la creation artistique populaire.

L'abondance de la matiere premiere comme : la laine, le chanvre, la soie grège et le coton a facilité le développement du métier du tissage. L'industrie domestique de ce village a produit jusqu'au milieu du XX-e siècle, toutes les catégories de textiles de maison parmi lesquelles on peut mentioner les splendides tapis moldaves décorés combiné et le costume populaire de travail et de fête.

Une première particularité du costume populaire de Glăvăneşti est produite par la division du travail dans le cadre de la famille entre les hommes qui s'occupaient de l'élevage et qui avaient un costume spécifique aux bergers, et les femmes cultivatrice avec un costume spécifique pour la zone des collines et de la plaine.

Le costume féminin se distingue pour l'âge et pour les saisons la chemise ancienne, nommée et *cămeşoi* qui à un ornement de tissu, pendant que la chemise avec des fleurs, brodée artistiquement, était habillée par les jeunes filles ; *fîstă în feluri* de laine polychrome, avec des ornements de tissu, était habillée par les jeunes filles et aussi par les jeunes femmes. Ces pièces en ensemble avec *betele* pour ceindre et *batista* pour la tête constituaient le costume féminin d'été. Pendant l'hiver le costume était formé de *polca*, coupée pour la taille et *fîsta* de la même tissu. On hibillait aussi et *cataveica*, piece d'influence urbaine. Comme chaussure on employait „les brides" de bure, des sandales paysannes, confectionnées au cadre du ménage, des bottines et des cottes achetées du commerce.

Le costume masculin est formé de la chemise avec *colţurei* dont la manque de l'ornement ne diminue point la valeur esthétique ; les pantalons paysans avec cent plis très longs, on les fronçaient jusqu' aux génoux protégeant les jambs contre le froid et le neige ; le gilet de bure qui n'était pas ornamenté, *cherpeneagul*, coupé pour la taille et ornamenté avec cordonnet et velours. Pendant qu'ils se travaient à la bergerie ils portaient le capuchon de berger avec anciens motifs ornamentaux ; la touloupe et le manteau paysan qu-on habillait pardessus, longs, pour recouvrir les jambes ; le chapeau et le bonnet de fourrure *ţurcănească*. Pour ceindre on utilisaint *bete*, les centures, larges ceintures en cuir. La chaussure masculine était formée des sandale paysannes et *obiele* confectionnés par aux-mêmes, et *iminei*, des bottines et des bottes achetées.

Le costume masculin tant que la costume féminin se caractérisent par sobriété ayant peu d'ornements. L'ornementation dans la technique du tissage lui confère un note d'élégance et de specifique local.

Le port populaire met en relief la diligence, la capacité, le talent et l'art des paysannes de Glăvăneşti, créatrice des beautés qui ont garde et ont continue les vieilles et les valeureuses tradition dans l'art populaire roumaine.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Bergeries de Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 2. — Jeune fille habilée en costume d'été. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 3. — La coupe „cămeşoi" feminine avec empiécement. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 4. — a. „Cămeşoi" ; b. Chemise avec des fleurs. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 5. — La coupe de „fîstă în feluri". Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 6. — a. „Fîstă în feluri" ; b. „Pestelcă" tissue à la maison ; c. Jeune fille avec „pestelcă" de toile achetée ; d. „Bete". Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 7. — a. Femme en costume d'hiver ; b. „Polcă" et jupe d'hiver. Glăvăneşti-Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 8. — a. Vieillard en costume d'été ; b. Jeune homme en costume d'été. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 9. — a. Chemise avec „colțurei" ; b. Jeune homme en chemise avec col rabattu et „fustanelă". Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 10. — La coupe de la chemise masculine. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 11. — La coupe des pantalons paysans avec cent plis. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 12. — a. Pantalons paysans ; b. Ceinture „în toiege" ; Glăvăneşti-Bacău ; c. La formation des danses du foyer culturel de Glăvăneşti-Bacău, en costumes traditionnelles.
Fig. 13. — Bergers en touloupes. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 14. — Capuchon de berger. Glăvăneşti-Bacău.
Fig. 15. — Jeunes hommes et vieillards en costume traditionnel. Glăvăneşti-Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O CONTRIBUȚIE ORIGINALĂ A MUZEULUI DE ARTĂ DIN BACĂU LA PRACTICILE ANIMAȚIEI CULTURALE

de DOINA BUJOR

Structura tradițională de muzeu cristalizată în secolul XIX, reflectînd mentalitatea și interesele unei burghezii în ascensiune, suportă în secolul nostru consecințele unei flagrante contradicții cu direcțiile contemporane ale culturii. La noi în țară muzeul capătă dimensiunile unuia dintre cei mai importanți factori ai făuririi conștiinței socialiste și de lărgire și aprofundare a procesului de democratizare a culturii. Noile sarcini, în special cele educative, au dus la modificări radicale ale structurii muzeului, impunîndu-i un larg și continuu program de adaptare și experimentare în scopul realizării unei profunde și reale participări la viața societății contemporane.

Muzeul de artă din Bacău a făcut eforturi, și în mare parte a reușit, să imprime activităților cu publicul un caracter sistematic, cu ritmuri constante, descoperind și aplicînd formule noi de animație culturală. O investigație efectuată în anul 1974 la galeriile de artă confirma o părere dinainte formată, că cea mai numeroasă categorie socio-profesională a orașului, populația ce lucrează în industrie, era și cel mai slab reprezentată în cadrul publicului nostru.

Bineînțeles, această stare de lucruri nu putea să ne mulțumească. Pentru activarea maselor de muncitori și mai ales a tineretului ne-am orientat spre colaborarea cu organizațiile U.T.C. și sindicat, cu ajutorul cărora am realizat cîteva vizite la muzeu sau la galeriile de artă. Am observat însă că impactul cu operele de artă se realiza doar parțial, or, noi nu doream de bunăseamă un număr oarecare de vizitatori, ci un public real, al nostru, cu care să putem comunica pe undele de frecvență ale sensibilității și înțelegerii. Ne-a fost limpede că începutul trebuia făcut altfel.

Tot în anul 1974, muzeul începuse să se ocupe în mod sistematic de creația insiticilor din oraș și județ. Organizarea unei colecții de artă naivă și includerea ei în patrimoniul muzeului au atras după sine o colaborare mai strînsă cu artiștii amatori, organizarea unei expoziții selective în luna august. Nu era prima expoziție de amatori deschisă la galeria de artă, dar cu ocazia celei mai sus pomenite ne-am dat seama că rezervele față de muzeu ale categoriei de public în discuție nu erau generate neapărat de lipsa de sensibilitate sau cultură plastică, din moment ce ele cedau cu ușurință la un consemn nesemnificativ, exterior, acela al unei oarecare familiarități cu expozanții, majoritatea proveniți din mediul muncitoresc. În

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

același timp am aflat cu mirare că la locurile lor de muncă nu se face neapărat o identitate între numele, bine cunoscute din presă ale insiticilor noștri și purtătorii lor, muncitori oarecare printre alte cîteva mii din întreprinderile orașului. Ne-am gîndit că prezentarea lor prin expoziții personale organizate în incinta unităților industriale în care lucrau, ar fi cel mai potrivit prim pas al unei apropieri firești între muzeu și publicul potențial din locul respectiv.

Pentru a spulbera orice idei false ce se pot naște asupra acestei experiențe reușite a muzeului nostru — care a devenit mai tîrziu o constantă în activitatea cu publicul — vom face cîteva precizări. În încercarea temerară de atunci de a declanșa un dificil și îndelungat proces de familiarizare a unui public neavizat cu arta plastică, ne-am oprit, după căutări și tatonări, la formula mai sus enunțată ca fiind potrivită pentru un debut, nu numai datorită acelui element preexistent de apropiere între public și creatori — doar din sfera socială, cumva exterioară conținutului propriu-zis al intenției noastre — și care putea să ne servească doar la popularizarea mai eficientă a acțiunilor, la mobilizarea spontană, la crearea unei atmosfere de încredere și simpatie, potrivită demersurilor noastre de educare estetică a acelui public. Prin urmare, am fost departe de a face concesii în fața unui gust neformat încă. Noi nu am adus arta naivă în cadrul respectiv ca pe un produs artistic minor, dimpotrivă, am mizat pe autoritatea, e drept, mai nou formată, a acestui fenomen plastic, pe înaltul său conținut artistic și moral. În altă ordine de idei, poate am contribuit și noi cu un infim aport la amplul proces de punere în drepturi, ce se petrece azi în lumea întreagă, a acestei creații cu un trecut mult mai îndelungat, mai complex și mai dramatic decît ne-am închipui la prima vedere. Vom încerca în continuare să sugerăm cîteva dintre cele mai pregnante elemente din istoria fenomenului artei naive.

Începutul poate nu-l vom afla niciodată. Putem doar bănui că timpul a măcinat minunate picturi pe lemn, a făcut să dispară fragile picturi pe sticlă, a destrămat pînze prețioase, pentru că naivii au fost întotdeauna modești, au creat izolat, s-au retras fără zgomot în universul artei lor, dezinteresați de popularitate sau bani.

Una dintre cele mai vechi semnalări ale acestui fenomen se datorează marelui Courbet. În anul 1864 el ruga printr-o scrisoare pe vînzătorul său de tablouri din Paris să valorifice două naturi moarte cu fructe, cumpărate în localitatea Mouthier din sudul Franței de la un pictor pe sticlă. Acest „biet Ponchon", scria Courbet, trăiește „din milă, mîncînd pîine cu usturoi sau nuci, ce găsește și el cînd i se plătește ceva". Nici dorința de a nu lăsa să moară de foame „un confrate", cum surprinzător îl numește, nici aceea de a umili pe ignoranții bogătași ai locului, nu l-au determinat să-i plătească 300 de franci, ci numai valoarea reală pe care el o găsește celor două tablouri.

Poate că nu întîmplător Courbet a fost unul dintre primii care a acordat atenție și a recunoscut merite unui Ponchon oarecare. La sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX, reacția împotriva academismului a suscitat interesul scriitorilor și pictorilor de orientare avangardistă în sen-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sul unor fenomene artistice mai puțin cunoscute sau luate în considerație în acea perioadă, cum ar fi arta orientală sau artele primitive.

Scriitorul Jarry a fost acela care l-a descoperit pe Rousseau și l-a adus la Salonul independenților, unde a debutat în 1886, la vîrsta de 42 de ani. Mai tîrziu, Apollinaire, Picasso, Kandinsky, aveau să descopere și alți naivi, pe care aveau să-i sprijine, în măsura posibilităților, moral și material.

Primul colecționar a apărut și el în persoana lui Georges Courtelin. În 1928, Wilhelm Uhde se aventurează în a deschide prima expoziție de artă naivă la Paris. El selecționează din colecția sus amintită lucrări de Rousseau (mort în 1910), Séraphine, Beauchant, Bombois, Vivin, pe care, atît de inspirat îi denumește „peintre du coeur sacré". Firește că publicul, și așa iritat de atîtea noutăți care-i contrariu gustul, n-a primit favorabil pe naivi. Abia peste 10 ani se va mai organiza o expoziție intitulată „Les artistes populaires de la réalité". În același an, muzeul de artă din New York expunea 170 de tablouri semnate de 23 de artiști sub genericul „Masters of folk Paiting". În sfîrșit, în 1958, în cadrul expoziției universale de la Bruxelles, se organizează prima mare expoziție internațională de artă naivă.

Destinul lui Rousseau întruchipează la perfecție sacrificiul pentru artă. El rămîne primul erou al artei naive ieșit din anonimat, personalitatea sa artistică și morală devenind cu timpul emblema și stindardul branșei. În Muzeul de artă contemporană din Paris, după 1948, o sală a fost consacrată naivilor. În Luvru sînt expuse lucrări ale Vameșului. Dar el a mai lăsat ca moștenire, în afara lucrărilor de pictură, un arhetip de sensibilitate umană, de viziune și gîndire artistică. Ori de cîte ori privind creații ale naivilor vom fi contrariați de stîngăcii sau inadvertențe, ne vom rezolva toate nedumeririle amintindu-ne cum explica Rousseau unui cumpărător conținutul tabloului „Visul" „...Femeia adormise pe divan și a visat că a fost transportată în această pădure de timbrul instrumentului la care cîntă vrăjitorul. *Aceasta* este cauza prezenței unui divan în tablou...".

Astăzi interesul pentru arta naivă este foarte mare. Numeroși critici de artă, sociologi, psihologi, animatori culturali fac studii, scriu cărți, organizează expoziții, concursuri și congrese internaționale. Arta naivă a devenit o modă, o marfă, sau o latură a procesului de realizare a democrației culturale, în funcție de diversele zone ale globului în care ea se manifestă.

Un sociolog francez presupunea că arta naivă a apărut în Franța din cauza dezorganizării învățămîntului artistic în urma Revoluției. Dar care sînt circumstanțele în care a luat naștere acest fenomen în Iugoslavia sau în India bunăoară ?

Matilde Visser din Olanda demonstrează ipoteza că arta naivă este un reflex de apărare față de procesul de tehnicizare al societății, care a influențat expresia artistică contemporană, privînd-o de sensibilitate și emoție. Naivii ar forma un fel de „cor de îngeri" ce intonează un imn cotidianului neglijat astăzi de superesteți. Ea acordă șanse mai mari acestei arte în țările cu o tehnică mai dezvoltată. Alți comentatori ai artei naive, printre care Roger Avermaete din Belgia, observă că, dimpotrivă, în țările care

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și-au conservat mai bine folclorul, arta naivă are o vigoare deosebită și el o salută ca pe „un antidot fericit împotriva excesele avangardei".

Cînd se pune problema valorii, a locului artei naive în mozaicul creației contemporane, părerile sînt și mai divergente. Unii dintre exegeții acestui fenomen, mari și interesați admiratori dealtminteri, văd în primul rînd valoarea morală și terapeutică a acestei arte pline de „sinceritate și prospețime". După Otto Bihalji Marin ea ne-ar ajuta doar să suportăm „răceala civilizației", dar cu prețul alăturării la infantilism în sensul independenței față de evenimentele sociale și cu acela, și mai grav, de a exista „ca fenomen de curiozitate perfierică în istoria artelor", nereușind să se integreze, „speciilor stilului secolului XX". Vasile Savonea observa că „...artistul naiv, obsedat de lumea pe care el vrea s-o reprezinte, adoră perfecțiunea, dar ignoră stilul. Dacă ar avea conștiința stilului... s-ar contamina... de drama căutării artistice moderne, de nostalgia unei creații în afara candorii absolute".

Însă cei mai mulți oameni de artă care s-au apropiat de naivi nu ezită să aplice acestui domeniu de creație criteriile și exigențele artelor tradiționale. Carlos Aréan din Spania spunea în cadrul unei anchete organizate la Trienala de la Bratislava că „valorile de creație sînt totdeauna aceleași : echilibrul compozițional, armonia culorilor, perfecțiunea execuției", iar Pierre Dhainant din Franța observa în cadrul aceleiași anchete că „la marii creatori naivi se observă o perfectă unitate între viziune și mijloacele tehnice".

În concluzia acestui sumar tur de orizont în universul teoretizărilor și criticii se poate observa că, fără a fi o școală sau curent în sensul tradițional, contestată sau aplaudată, arta naivă își trăiește propria-i viață, se dezvoltă pe temeiul unei unități de gîndire și sensibilitate neformulate în vre-un manifest comun, unitate ce dezvăluie mai ales un anumit nivel de dezvoltare a gîndirii artistice, o anumită viziune asupra vieții. Stîngăciile, inadvertențele nu țin de involuție mintală, de alienare sau infantilism, ci de o permanentă interferență între real și ireal, între fantezie și inspirație concretă, de o libertate foarte mare de interpretare a realului, în mod sincer, fără prejudecăți. Mijloacele tehnice deprinse prin experiență proprie converg în sensul acestei viziuni complexe, iar cele „împrumutate" se metamorfozează, capătă personalitate în aceiași direcție. Talentul suplinește ceea ce artiștii nu au avut de unde învăța.

În anii socialismului, interesul pentru arta populară și creația artiștilor amatori în general a devenit o preocupare de seamă, instituționalizată, susținută de politica și ideologia statului. Acumularea extraordinară de evenimente și acte artistice a impus totodată și teoretizarea, scientizarea acestui proces cultural specific țărilor socialiste. Printre altele, au fost sesizate diferențierii sensibile între creatorii amatori. Preluînd cu contribuții individuale minime arhetipuri folclorice, creatorii populari se deosebesc de amatorii care au ca ideal de perfecționare modele din arta cultă. Naivii însă vin cu propria lor viziune, prin extensie filozofică, despre viață, cu un sistem de gîndire plastică original, format poate anevoios, printr-o ex-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

perienţă personală proprie, dar care totdeauna, la cei cu adevărat talentaţi, se acordă perfect cu acea viziune ideatică. Ion Frunzetti spunea („Arta"), 1/1964) că pictura naivă nu are nici o legătură cu suprarealismul, ea a fost şi rămîne o expresie realistă a vieţii. Deci, prin extensie, putem să atribuim acestei creaţii calitatea de angajată, putem să o considerăm o latură importantă a procesului de democratizare a culturii ce se realizează impetuos la noi în ţară.

Categoria de public căreia noi ne adresăm de astă dată prin intermediul artei naive a fost în primul rînd avertizată asupra acestor realităţi, pentru a nu trăi tocmai cei în cauză confuzia că nu s-ar afla în faţa unei arte „adevărate", ci în faţa unor exerciţii facile, superficiale, neartistice.

Practica animaţiei culturale ne-a mai arătat cu prisosinţă că nici o metodă şi nici un material demonstrativ nu au calităţile persuasive şi didactice ale contactului pe viu cu creaţia artistică.

Or, respectînd rigorile profesiei noastre, creaţia naivilor localnici a constituit o ocazie binevenită şi singura posibilitate de a oferi publicului din mediul industrial şi la locul de muncă expoziţii nu de reproduceri, ci de lucrări originale.

La Combinatul de prelucrare a lemnului, (locul primei noastre încercări), am fost întîmpinaţi de înţelegerea şi concursul direcţiei, a organizaţiei de bază a P.C.R., a organizaţiei de sindicat. Un hol de la intrarea fabricii a fost transformat în sală de expoziţie. Popularizarea acţiunii s-a făcut de la sine pentru că majoritatea muncitorilor ne-au văzut lucrînd. În ziua următoare clubul devenise neîncăpător şi simpozionul pe tema „30 de ani de creaţie a artiştilor amatori" a avut de această dată un public atent şi interesat. Prezentarea artistului expozant, lăcătuşul Ion Măric, completată de un film al Studioului „Al. Sahia" (în care el ilustra, alături de alţi naivi din ţară, un cîntec „naiv"), a degajat în mod egal încîntare şi emoţie, ne-a făcut să nu mai simţim răceala şi indiferenţa aceea care ne dădea un sentiment neplăcut, am simţit inima publicului alături de noi. Din expoziţia aceea de la fabrică, întrunind poate cel mai mare număr de vizitatori realizat pînă atunci de noi, cîteva mii de muncitori, tehnicieni, ingineri, adică toţi angajaţii fabricii, mulţi au făcut în mod spontan următorul pas către muzeul şi galeria de artă.

La foarte puţin timp, o acţiune similară a avut loc în mediul rural, în comuna Mărgineni, în urma invitaţiei organizaţiei de partid şi a primarului, unde am avut ca public pe aproape toţi locuitorii comunei, ceea ce nu s-a întîmplat niciodată în cazul expoziţiilor de reproduceri pe care le-am întinerat ani de zile în zeci şi sute de sate.

Muzeul nostru a continuat seria unor astfel de acţiuni ţinîndu-se cont, ca şi în cazurile descrise, de ceea ce este specific colectivităţii sau categoriei de public căreia ne adresăm, pentru a găsi căile sensibile, de cea mai mare eficienţă prin care să le activizăm interesul pentru muzeu, prin care să declanşăm o atitudine conştientă, profundă şi activă a publicului faţă de artă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UNE CONTRIBUTION ORIGINALE DE MUSÉE D'ART DE BACĂU AUX PRACTIQUES D'ANIMATION CULTURELLE

Résummé

L'àrticle souligne l'ampleur et la profondeur du processus de democratisation de la culture de notre pays, les efforts de l'institution muséal, pour une participation plus efficiente possible à ce processus.

Ici est décrite largement une expérience de notre musée dans le but de l'áctivisation de la population de l'éspace industriel et rural vers le musée et les galéries d'art. On résulte clairement que, par l'organisation d'expositions dans les enceintes industrielles et foyers culturels des villages, le musée gagne un public actif, profondement et consciemment impliqué dans la vie culturelle du pays et réalise une efficiente education esthétique, idéologique, politique des masses.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Jean Maréchal, **Propagation du procédé direct de fabrication du fer et de l'acier par les Celtes et les Germains,** în *Ogam. Tradition celtique*, 1-6, XXI, Rennes, 1969, pag. 275-291

Întrucît pînă în prezent literatura arheologică de la noi nu a studiat problema metalurgiei fierului, am considerat utilă prezentarea articolului profesorului Jean Maréchal, un bun cunoscător al metalurgiei antice, care analizează procedeele de extragere și de prelucrare a minereurilor de fier, precum și propagarea acestor procedee de către celți și germani.

O limită a lucrării ar putea fi aceea că autorul a insistat prea mult asupra cunoștințelor metalurgice ale celților și germanilor, tratînd sumar și tangențial metalurgia romană și orientală și neamintind nimic despre metalurgia țărilor din sud-estul Europei, lacună ce se explică dealtfel și datorită lipsei unor studii aprofundate asupra metalurgiei fierului din această zonă.

Încă de la început, Jean Maréchal examinează critic și combate teoria monopolului fierului deținut de hitiți, arătînd că această teză se întemeiază în special pe interpretarea unor etimologii și a unor texte antice și mai puțin pe dovezi arheologice sigure. Descoperirea a 4 sau 5 obiecte de fier (probabil meteoric), la Kül-Tepe și Bogaz-Köy, într-adevăr, nu pare a proba o metalurgie dezvoltată la hitiți. Fierul meteoric era cunoscut cu mult timp înainte și în Egipt, însă obținerea unor obiecte din fier meteoric nu presupune și existența unor cunoștințe metalurgice.

Cea mai veche manifestare a siderurgiei europene, după părerea autorului, ar data din epoca hallstattiană, epocă contemporană cu sosirea primilor greci, care cunoșteau cu certitudine tehnica extragerii lui din minereuri. Autorul se întreabă dacă vechii greci au moștenit acest procedeu de la strămoșii lor veniți din nord, sau l-au descoperit ei înșiși. Problema rămîne în continuare deschisă. Important este însă faptul că în urma marii colonizări grecești, pornită în secolul al VIII-lea, prin contactul din ce în ce mai strîns cu populațiile locale, lumea grecească a jucat un rol important în difuzarea metalurgiei fierului în bazinul Mediteranei și pe țărmul vestic și nord-vestic al Mării Negre, contribuind la perfecționarea metalurgiei populațiilor autohtone, așa cum poate s-a întîmplat și la noi.

Revenind la aritcolul profesorului Maréchal, facem precizarea că acesta a fost structurat în două capitole în primul capitol, autorul se ocupă pe larg de condițiile tehnice necesare fabricării fierului și oțelului prin

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

procedeul direct, iar în al doilea face cîteva considerații privind evoluția siderurgiei europene și mai ales propagarea sa de către celți și germani.

În obținerea fierului din minereuri, principala operație o constituie reducerea.

Denumind *Tr.* temperatura necesară reducerii și formării zgurii, *Tf.* temperatura fuzionării metalului obținut și *Tv.* temperatura fierberii metalului, autorul ne prezintă trei cazuri

a) Cînd Tr<Tf<Tv, este vorba de o calcinare reducătoare și în acest caz metalul nu fuzionează. Pentru a putea obține totuși un metal utilizabil, este necesar să se opereze cu un minereu cît mai pur. Această metodă era singura realizabilă în epocile cînd nu se putea atinge, în cuptoarele utilizate, temperatura fuzionării fierului, care depășește 1500°.

b) Cînd Tf<Tr<Tv, avem o fuziune reducătoare. Metalul este produs în stare lichidă și separat de zgură, obținîndu-se fonta, aliaj din fier și carbon conținînd cel mult cîteva impurități. Prin acest procedeu se mai obțin plumbul, cositorul, antimoniul, bronzul.

c) Dacă Tr<Tv<Tf, este vorba de o volatilizare reducătoare. Metalul este produs în stare de vapori și trebuie condensat la adăpost de aer, cu minimum de oxidare. În felul acesta, romanii obțineau mercurul. Fierul însă, care în stare pură nu se topește decît la 1535°, a fost obținut mai întîi prin primul procedeu, acela al calcinării reducătoare și abia pe la sfîrșitul evului mediu prin procedeul fuzinării reducătoare, sub formă de fontă, care era reoxidată pentru a se putea obține fierul sau oțelul prin afinare, urmată de rafinare (procedeu indirect).

Procedeele tehnice complexe presupuse de metalurgia fierului, în comparație cu cea a aramei și bronzului, explică de ce a fost necesară o perioadă atît de îndelungată (mai bine de două mii de ani) pentru a se trece de la procedeul direct la cel indirect.

Un rol important, asupra căruia autorul insistă în mod seosebit, îl joacă natura minereului, care poate facilita operațiunea de reducere și de obținere a fierului. Acesta poate fi obținut și la o temperatură relativ scăzută (700°), dacă minereul îndeplinește următoarele condiții

— să fie în stare de seschioxid Fe. 203 ;

— conținutul de siliciu să nu depășească 12% ;

— să fie poros pentru a ușura reducerea prin oxidul de carbon ; și totodată destul de rezistent pentru a nu se dezintegra sub acțiunea temperaturii ;

— să fie pus în straturi alternînde cu combustibilul reductor în cuptoare cu cuvă, a căror formă interioară să fie aproape cilindrică ;

— calibrarea minereului să permită repartizarea regulată a gazelor calde și reducătoare ;

— ganga minereului să fie eliminată cît mai perfect posibil.

În continuare, autorul analizează tipurile de minereuri care corespund acestor condiții, oprindu-se în primul rînd asupra minereurilor globulare ale faciesurilor siderolitice sau „terra rossa", rezultate din alterarea superficială a calcarelor și care au format argile roșii cu concrețiuni feruginoase.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aceste minereuri sînt foarte răspîndite în formaţiunile terţiare, eocene şi oligocene, suprapunînd calcarele jurasice.

Lingouri produse prin tratarea acestor minereuri s-au găsit pe teritoriul celtic continental ce se întindea din Bretania pînă în Polonia.

Un alt tip de minereu care prezintă avantaje analoge cu minereurile siderolitice este aşa numitul „fier de baltă", produs în lacurile din regiunile temperate cu soluri podzolice, la o adîncime de 1-5 m. „Fierul de baltă" este des întîlnit în Scandinavia, Germania, Rusia septentrională, Siberia, America de Nord şi probabil în ţara noastră pe teritoriul Moldovei. Poate fi extras „in situ nascendi" prin dragarea lacurilor, sau în formă consolidată, prin exploatarea turbăriilor fosile.

În sfîrşit, există şi o a treia categorie de minereuri propice obţinerii lesnicioase a fierului şi anume minereurile oxidate, extrase în special în Suedia şi care au constituit mult timp unica materie primă pentru fabricarea oţelului de cimentaţie.

Spre deosebire de aceste minereuri, „oţelul natural", consideră autorul, era apanajul germanilor, datorită resurselor bogate de minereuri carbonate de primă calitate din Harz, Turingia, Siegerland, Styria şi Carintia. Ele se mai întîlneau şi în Alpii italieni, Dauphiné şi Pirinei.

Deşi cunoscute de multă vreme, aceste minereuri n-au fost exploatate decît după cucerirea romană. Pliniu face chiar o apreciere a calităţilor fierului seric şi partic spunînd că „acestea sînt singurele specii de fier în compoziţia cărora nu intră decît oţel pur, căci toate celelalte conţin un amestec de fier mai moale" (Plinius, Nat. Hist. XXXIV).

În continuare, autorul face o trecere în revistă a procedeelor folosite în obţinerea oţelului şi anume zgurificarea, cimentarea şi nitrarea, atrăgînd totodată atenţia asupra deosebirilor dintre oţelul veritabil — obţinut fie direct, pornindu-se de la minereurile specifice (oţelul natural), fie prin oxidarea lingourilor de fontă, şi fierul forjat, care, pentru a putea fi utilizabil, trebuie întărit prin forjare sau printr-o încălzire specială în cărbune de lemn pulverizat, facilitînd astfel încorporarea superficială a carbonului.

Şi pentru că în prelucrarea minereurilor un rol important îl joacă cuptoarele de reducere, autorul s-a oprit mai pe larg asupra formei acestora, care a putut fi reconstituită în urma săpăturilor arheologice.

Cuptoarele celtice aveau forma cilindrică sau uşor tronconică, formînd o cuvă de 80-120 cm. înălţime, cu tiraj natural obţinut printr-o deschidere laterală a părţii inferioare, mai mult sau mai puţin îngropată în pămînt. Această cuvă se prelungea în profunzime pentru a permite adunarea zgurii ce se scurgea în urma fuziunii. Acest tip de cuptor se întîlneşte pe o vastă zonă cuprinzînd Iutlanda, Polonia, Galiţia şi teritoriile actuale ale Germaniei, Boemiei, Moraviei, unde s-au găsit blocuri de zgură aproape cilindrice, cîntărind între 130 şi 370 kg., singurele vestigii ale acestor cuptoare distruse de vreme.

Cuptoarele folosite în perioada romană au afectat formele aflate în uz în diversele regiuni ale Imperiului, cărora li s-au adăugat foalele de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mînă. Aceasta a contribuit la creşterea tirajului, care putea ajunge la 1,30-1,80 m. înălţime.

După aceste consideraţii tehnice făcute în prima parte a articolului, autorul trece în a doua parte, la cîteva consideraţii privind evoluţia siderurgiei europene, pentru care distinge trei mari cicluri

a) ciclul celtic

b) ciclul germanic

c) ciclul medieval, fără a pomeni nimic despre un ciclu italic sau oriental, deşi metalurgia romană şi orientală au jucat un rol important şi au influenţat pozitiv metalurgia celorlalte ţări europene din acea perioadă.

După o sumară analiză a acestor cicluri, autorul ajunge la concluzia că obţinerea lingourilor de fier cu un conţinut de carbon depăşind 3%, limită de la care fierul poate fi călit, era cunoscută în Europa Centrală de la începutul Latène-ului şi în Scandinavia din secolul al III-lea.

Perfecţionarea tehnicii forjării şi necesităţile sporite de oţel au dus la descoperirea unui nou procedeu, denumit de autorii englezi „pattern welding" şi care constă în forjarea asamblată a unor benzi subţiri de fier cu un conţinut de carbon diferit. Acest procedeu, descoperit se pare în Scandinavia, a fost perfecţionat în evul mediu în special de saxonii care ocupaseră Anglia. Cea mai veche sabie (sec. III) lucrată în această tehnică s-a descoperit la Nydam şi este compusă din 11 bare de fier.

Tehnica „pattern welding" a persistat pînă în secolul al XIII-lea în Polonia şi Rusia, dar în majoritatea Europei ea a fost înlocuită începînd din secolul al XII-lea cu un procedeu mai puţin laborios, ce folosea forţa hidraulică în acţionarea foalelor cuptoarelor de reducere şi care permitea obţinerea unor lingouri mai mari.

Cruciadele, prin cererea sporită de arme, şi-au adus şi ele contribuţia la dezvoltarea procedeelor de prelucrare a fierului şi oţelului, la dezvoltarea unei industrii mai întreprinzătoare şi la crearea unei noi reţele comerciale. Este perioada cînd comunităţile religioase încep să-şi fabrice singure armele necesare, cînd oraşe ca Pisa, Veneţia, Toledo încep să se afirme pe piaţa mondială ca furnizoare de minereuri de fier şi de arme. Paralel cu marile centre siderurgice continentale (Styria, Carintia, Siegerland), se crează şi se dezvoltă marile centre miniere suedeze : Orebro (1200), Koeping (1275), Arboga (1286). Fierul suedez, numit osmund, se bucură de o mare reputaţie datorită calităţilor sale excepţionale şi începînd din secolul al XIII-lea este introdus şi în Germania, Ţările de Jos şi Anglia.

O nouă eră se va deschide prin folosirea cuptoarelor înalte, începînd din secolul al XIV-lea, în care fonta va fi transformată în fier sau oţel prin oxidarea impurităţilor (afinare).

Acesta este procedeul indirect, care constituie încă şi azi baza siderurgiei mondiale.

Din ducatul de Luxemburg, unde a fost aplicat pentru prima dată, procedeul s-a răspîndit cu repeziciune în întreaga lume.

În încheiere, autorul îşi exprimă părerea că uluitoarea expansiune a celţilor, germanilor şi scandinavilor ar putea fi explicată, printre altele,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi prin avansatele lor cunoştinţe metalurgice, ceea ce le-a asigurat superioritatea faţă de celelalte populaţii.

Deşi autorul exagerează rolul jucat de celţi şi germani şi neglijează aportul adus de celelalte popoare la dezvoltarea siderurgiei europene, studiul său constituie un îndemn la cercetarea acestui domeniu interesant, dar din păcate atît de puţin studiat la noi. Informaţiile furnizate de autor în legătură cu metalurgia celţilor pot constitui un bogat material de referinţă pentru cei ce vor studia începuturile metalurgiei pe teritoriul patriei noastre, cunoscute fiind influenţele pe care le-au exercitat celţii asupra civilizaţiei strămoşilor noştri.

Sperăm că articolul prezentat va atrage atenţia specialiştilor asupra importanţei acestei probleme şi va contribui la organizarea unei cercetări complexe, interdisciplinare, asupra metalurgiei fierului din ţara noastră.

SILVIA ANTONESCU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

John Pope-Hennessy, **Portretul în renaştere,**
Editura Meridiane, Bucureşti, 1976, 221 p., cu 164 fotocopii

Literatura de artă a anului 1976 s-a îmbogăţit cu o lucrare valoroasă atît pentru specialişti cît şi pentru iubitorii de artă, fiind, după cum scrie autorul în prefaţă „...rezultatul unei cercetări de o viaţă a portretului". Baza cărţii o constituie cursurile pe care autorul le-a ţinut la National Gallery of Art din Washington avînd ca subiect „Artistul şi individul ; Unele aspecte ale portretului în Renaştere".

Cartea se axează îndeosebi pe portretul Renaşterii din secolele al XV-lea şi al XVI-lea din Italia, dar cuprinde şi opera marilor maeştri flamanzi şi francezi de la începutul şi mijlocul secolului al XV-lea.

Structurată în şase capitole, cartea face o clasificare a tematicii abordate în portrete, a destinaţiei operelor, a mesajului transmis de pictor.

Astfel capitolul I „Cultul personalităţii" scoate în evidenţă sensul picturii portretistice a secolului al XV-lea. Cu clarviziune şi intuiţie, John Pope-Hennessy ne relevă tendinţa pictorilor secolului al XV-lea de a se apropia de realitate.

Portretul, după cum remarcă autorul, devine expresiv „...profilul, care la origine era o siluetă decupată cu foarfeca, devine-o imagine solistă prinsă acum dintr-o parte a feţei, iar obrazul, care era la început o suprafaţă impersonală, schiţată în secţiune pe suprafaţa panoului, capătă o formă inteligibilă, în care falca şi pometii obrazului sînt definiţi".

În Renaştere ia amploare practica comemorării publice.

Frescele lui Masaccio, tablourile lui Masolino, operele lui Fra Angelico şi al elevului său Benezzo Gozzoli, ale lui Gionfigliazzi, Diotisalvi, Castagne, cuprind portretele unor personalităţi contemporane autorilor. Interesant este că unele fresce cuprind portrete ale unor personalităţi care erau în viaţă, alături de ale altora, care muriseră chiar cu zeci de ani înaintea pictării tablourilor.

Pentru edificarea deplină a cititorului, în acest capitol sînt descrise cu lux de amănunte lucrări reprezentative, precum şi condiţiile în care au fost realizate operele respective.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A doua parte a capitolului „Cultul personalității" este destinată picturii flamande. mai precis maeștrilor flamanzi Jan van Eyck, Petrus Christus, Rogier van der Weyden Mémling, Van der Goes, care au pus accentul în operele lor pe expresivitatea portretisticii. Exemplificînd, autorul scoate în evidență faptul că pictura de portret din Țările de Jos a fost puternic influențată de portretul monumental italian. În esență toată portretistica analizată în acest capitol se remarcă prin expresivitatea figurii și importanța acordată de pictor, elementelor ambiante.

În capitolul al II-lea intitulat „Umanismul și portretul" autorul relevă strînsa legătură dintre gîndirea umanistă și pictura portretistică a secolului al XV-lea.

Influența umanismului este vădită îndeosebi asupra medalionului și a portretului bust excelînd în această direcție medaliile lucrate de Pisanello (1439), Alberti, Masaccio, Paolo Ucello. Ghiberti.

Remarcabil cunoscător al portretului, utilizînd cu discernămînt metoda descriptivă, Jon Pope-Hennessy ne deschide o perspectivă amplă în înțelegea perfectă a relației umanism-portret și a descifrării profunde a ideilor și gîndirii umaniste din perioada respectivă.

„Faptele rațiunii", cel de al III-lea capitol al lucrării, cuprinde o exegeză amplă a lucrărilor lui Leonardo, considerat inventatorul portretului autonom.

Interesul pe care autorul îl arată lucrărilor lui Leonardo este pe deplin justificat dacă ținem seama că marele Da Vinci vedea în portret posibilitatea ilustrării „faptelor rațiuni".

Sînt enumerate tehnicile folosite de maestru, precum și indicațiile acestuia cu privire la executarea portretelor, precum și influența exercitată de acesta asupra altor maeștri.

Cu aceiași considerație autorul analizează lucrările lui Rafael, Tițian, Dürer, Holbein, El. Greco.

În capitolul al IV-lea intitulat „Portretul de curte" autorul remarcă tendința unor artiști de a pune accent mai mult pe model decît pe exprimarea propriei personalități artistice.

Deși „modelele" au exercitat presiuni asupra unor aritști ca Pisanello, Bellini, Piero della Francesco, Leonardo, Tițian, valoarea lucrărilor lor este neștirbită datorită înaltelor crezuri estetice de care erau animați.

Autorul sintetizează al V-lea capitol sub titlul „Imagine și emblema". Sensul titlului rezultă din descrierea amplă a mai multor lucrări, din tehnica utilizată și condițiile în care au fost lucrate.

Acest capitol pledează pentru ideea că între pictură și stările sufletești ale artistului există o legătură firească indestructibilă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cel de al VI-lea capitol se referă la problema deosebit de interesantă a înfățișării individului în contextul credinței. Sînt redate începuturile acestui gen de portret, importanța pe care o capătă portretul donatorului în cuprinsul unor lucrări de Giotto, Masaccio, Donatello, frescele florintine, Dürer, Veronese.

Pentru edificare autorul face o descriere amănunțită însoțită de reproduceri ale lucrărilor reprezentative a genului.

Portretul în renaștere, lucrare ce excelează prin judecăți de valoare, prin utilizarea inteligentă a metodei descriptive și printr-o analiză lucidă a unor capodopere ale artei plastice universale se înscrie între acele lucrări critice de înaltă ținută științifică deosebit de utile așa cum arătam la început, atît specialiștilor, cît și iubitorilor de artă în general.

EUGENIA POPA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Lista prescurtărilor — Abreviation

Ann	Annali (Istituto Italiano di Numismatica), Roma.
AM sau ArhMold	Arheologia Moldovei
Acta MN sau AMN	Acta Musei Napocensis
BerRGK	Deutsches Archäologisches Institut. Bericht der Römisch — Germanischen Kommission.
BSNR	Buletinul societății numismatice române, București, I-XLI. 1904 1947.
Dacia	Dacia, Recherches et découverts Archéologiques en Roumanie, I—XII. 1924—1947 ; NS, I, 1957 și urm.
Materiale	Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R., vol. I (1953) ; Materiale și cercetări arheologice, vol. II (1956) și urm.
MemAntiq	Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis
NC	The Numismatic Chronicle, London
RBN	Revue Belge de Numismatique.
RN	Revue Numismatique, Paris
RRd'H	Revue Roumaine d'Histoire
SCIV (A)	Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București
SCS Iași	Studii și cercetări științifice, Iași
SCN	Studii și cercetări de numismatică, București
WN	Wiadomosci Numizmatyczne

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să trimită materialele ce se încadrează în profilul publicaţiei „Carpica", dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile fiind numerotate în continuare şi plasate la sfîrşitul articolului. Materialele vor avea un rezumat şi legenda figurilor traduse într-o limbă străină de circulaţie, va fi anexată şi varianta românească. Ilustraţia va fi plasată la sfîrşitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de prenumele complet. Notele vor fi redactate conform sistemului din numerele precedente, autorii sînt rugaţi să anexeze o listă a abrevierilor.

Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro